

AL. MACEDONSKI

O P E R E
VI

NUVELE, SCHIȚE
ȘI POVESTIRI

*Ediție îngrijită,
note și variante
de*

ELISABETA BRĂNCUȘ
și
ADRIAN MARINO

SCRIITORI ROMANI
EDITURA MINERVA
București, 1973

NOTĂ

Al VI-lea volum al ediției *Operele* lui Alexandru Macedonski continuă secțiunea de proză și cuprinde nuvele, schițe și povestiri, în limba română și franceză, antume, postume și inedite, din volumul *Cartea de aur*, din periodice și manuscrise. În *Addenda* am inclus poeme în proză și traduceri.

Textele din *Cartea de aur* sînt ordonate în succesiunea indicată în sumarul volumului, iar cele din periodice în ordinea cronologică a publicării. Am efectuat o singură abatere de la această ordonare a materiei și anume: titlul *Nuvelă în scrisori*, din *Cartea de aur*, a fost grupat în ediția noastră, din motive tematice, împreună cu povestirile și schițele din prima secțiune a volumului, și nu la sfîrșitul ciclului *Năluți din vechime*.

Reproducerea textelor urmează, ori de cîte ori a fost posibil, manuscrisul definitiv, indicat în aparatul critic pentru fiecare caz în parte. Cînd manuscrisul definitiv lipsește, situație destul de frecventă, am urmat ultima versiune apărută în timpul vieții scriitorului.

Îngrijirea filologică a textelor din acest volum este conformă cu principiile de transcriere stabilite pentru întreaga ediție. Am respectat, ca peste tot, faptele de limbă particulare existente în manuscrise sau în versiunile tipărite, atunci cînd ele corespund realității lingvistice a epocii.

Cîteva precizări de transcriere privind materia din acest volum.

Am păstrat dubletele de tipul *fier-fer*; *piatră-peatră*; *piept-pept* etc., din considerentul că după consoane labiale sînt posibile și *ie*, *ia* și *e*, *ea*.

În manuscrise sau în diversele izvoare de la care pornește ediția noastră, găsim și alte dublete, care dovedesc o șovăire între normele ortoepice literare, regionale, populare, arhaice. Le-am păstrat pe toate, pentru că oricare dintre ele sînt reale în diferite aspecte ale

limbii: *cuprins-coprins; culoare-coloare; dintii-dintii; intuneric-intunerec; mîngîia-mîngăia; păsări-paseri; pîndă-pîndă; umple-imple.*

Am păstrat forma *sunt* alături de *sint*, considerînd că în timpul lui Macedonski această normă ortografică specială începuse să se impună și ca ortoepică.

În cazul dubletelor grafice cu *s* și *z*, am procedat la generalizarea scrierii cu *z*, singura care corespunde unei realități de rostire.

În cazul formelor paralele *după-dupe*, am generalizat-o pe prima, deși *dupe* este o realitate a graiului muntenesc.

Diftongul *ea* nu se poate realiza la inițială de cuvînt sau de silabă și de aceea l-am redat, în această poziție, prin *ia*: *nevoia* (în loc de *nevoea*); am transcris prin *ia* și grupul de vocale *iea* cînd constituie un hiat: *viața* (pentru *vieața*), deci fără *i* consoană.

Am redat pe *ă* prin *e* la finala substantivelor feminine de declinarea a III-a cu tema în *-i*: *glîă = glie; unghiă = unghie* și la formele de persoana a III-a a indicativului prezent: *apropiă = apropié* sau a perfectului: *tăiă = tăie*; aceeași transcriere, în interiorul cuvîntului, cînd *ă* exprimă o grafie etimologică: *chiămă = chemă*.

Substantivul *rondunele* pl., cu *o*, probabil după italiană, apare în ediția noastră cu forma *rîndunele*.

Textele de proză au fost republicate de multe ori în diversele periodice la care scriitorul a colaborat. La fiecare tipărire au intervenit substanțiale modificări; uneori textele au fost rescrise aproape integral. Numeroasele lor variante le-am stabilit prin confruntarea textului de bază cu textul manuscriselor și al tuturor versiunilor tipărite antum, din volume și periodice. În aparatul critic am înregistrat, selectiv, variantele reale, care au semnificații estetice sau de conținut, pentru a urmări astfel evoluția fiecărui text în parte și a cuprinde versiunile și redactările esențiale.

Începînd cu acest volum, ediția va fi semnată de Elisabeta Brîncuș și Adrian Marino.

NUVELE, SCHIȚE ȘI POVESTIRI

EDITORII

ANTUME

CARTEA DE AUR

ZI DE AUGUST

5 Departe de București, între două șiruri de dealuri, de care satele se agață ca niște cuiburi de rindunele sub streășinele caselor, se așterne o vale, ce e tăiată pe mijloc de apa Plăviței. Acest riu, ce șerpuiește printre pajistile și arăturile coperite, primăvara, cu talazurile de smarald și de aur ale grifului și ale rapiței, izvorește tocmai din Muntele Crestat. Dinsul, în această parte a curgerii lui, după ce ocolește pe după o
10 branște de frasini, intră într-un zăvoi de plute și de salcii unde, întârziindu-se citva sub umbră, e apucat, în urmă, de zăgazurile de la moara pitarului Stambulache. Dar tainica liniște a zăvoifului, prin a cărui iarbă naltă cresc romanițe și gălbenăși, e cu totul
15 turburată când morarul ridică stăvilarele, și când Plăvița, multă vreme contenită între zăgazuri, se repede între jgheburile verzi de mucegai, spre a se măcina pe roata ce se pune în mișcare. Dinaintea moarei, aproape că nu e ceas când doi-trei țărani să
20 nu se opintească să-și descarce din care sacii cu porumb sau cu grâu, și să-i urce înăuntru cu înjurături de cruci pe buze și cu credință nestrămutată în suflete. Malurile acestei ape sunt, pe alocuri, împislite de iarbă, și se fac, pe altele, țărmi de nesip, cu spărturi
25 de mică schinteietoare prin ei.

Pajiștile și arăturile, cu bogăția lor de bucate, se desfășoară, peste riu, pînă în poalele dealurilor, și urcă, uneori, pe ele. Spre dreapta, coperișurile de tinichea de la cîteva biserici sâtești răsar licăritoare
5 în lumina unei zile de pe la începutul lui august. Dînoace de Plăvița, în poalele dealului din stînga, se ridică, veche și coperită cu șindrilă, biserica comunei Stămbulești, al cărui turn e ocolit de porumbiei ce se ingurluiesc.

10 Cu priveliște pe această fermecătoare vale, colț al unei Elade de odinioară, albește, așezată cam la sfer-tul dealului, cula cu pridvor de zid a boierului Stam-bulache. Pe coastă în sus, pornesc spre dînsa ulmi bătrîni; pruni călugărești, cu prune cu git, galbene și
15 lunguiețe; prunii obicinuiți, duzii prăfuiți și nucii cu foi late și umbră mirositoare. Amestecați în același asalt, pe care pomii și copacii îl dau dealului, se află un număr oarecare de corcoduși și cîțiva cireși.

20 Jos de tot, sub coastă, licărește oglinda de argint a unei bălți. Pe fața apelor ei nemișcate, o lume de frunze căzute îi întunecă, pe lingă maluri, limpezi-ciunea. Cerul însă îi albăstrește partea de la mijloc, pe cînd, mai spre luncă, ea se prelungeste ca un git, și intră sub întunerecul frunzelor, singerat de moțurile
25 roșii ale trestiiilor.

Ici-colo, atît pe margini cît și pe mijlocul bălței, nuferi albi și galbeni — trandafiri plutitori — se mișcă după cum îi mină adierile. Printre ei, boul-bălței, gîndac dintre cei de tot mici, dar al cărui cîntec
30 răsună departe, sare de un sfert de stînjîn în sus, sau, cu iuțeli ca ale clipirilor, zgiriie oglinda tihnită a ape-lor, întocmai ca un diamant pe care o mină ageră l-ar trece pe fața unui geam.

Odată cu urcarea coastei spre cula cuconului Stam-bulache, urcă și pomii ce, izbindu-se de gardurile
35 curței boierești, îi dau ocol și o iau la mijloc.

Această obștească pornire a văiei spre cucerirea înălțimilor, ce sunt totdeauna în lumina soarelui sau a
40 lunii, amenință, cu rădăcinile pomilor și ierburilor, să spargă gardul care împrejmuiește casa pitarului, și, cu vremea, să dea iureș însăși culei, să se agațe de ea,

să i se încheșteze în ziduri, să-i știrbească temelia, și, rozînd-o, s-o surpe, și s-o șteargă din fața pămîntului.

Stambulache însă nu este om să se dea bătut cu una cu două.

5 De cum venea primăvara, punea să smulgă mărăcinii, lăstarele și bălăriile dinprejurul gardului, și cula urma să zimbească, neatinsă, dealurilor și văilor Plăviței, ce se ducea la vale, și călătorilor ce se duceau la deal ori la vale.

10 În starea în care moștenise el casa și moșia de la părinții săi, voia să le lase pe amîndouă celor care-i vor fi urmași, și mai cu seamă feciorului său înti-născut — iar la această părere se unea și grăsulia cu-coana Paraschiva, preacinstita lui soție.

15 Și tot pentru aceasta, și fiindcă amîndoi bătrînii știau că fiul lor Costică -- care de vreo două săptă-mîni își luase licența în drept -- avea să le sosească chiar în acea zi, dînșii, cu toate că își vedeau de tre-burile obicinuite, simțeau că le saltă inimile, și că nu știu cum să-și mai găsească de lucru, ca să le treacă
20 de uritul așteptării.

În neastîmpărul său, pitarul părăsea, din vreme în vreme, prunăria din dosul caselor, unde, flăcăi și fete scuturau pomii, grămădînd movile de prune brumării,
25 și alerga spre casă, unde, după ce urca în foișor, lua ochianul și se uita lung spre drumul cel mare.

Cucoana Paraschiva, din cuhnia în care priveghea bătutul putineielor, îl zărea cu coada ochilor și, mică și grasă cum era, suia gîfîind scara după el.

30 — Parcă văd ceva, îngina dînsa trăgîndu-și răsuf-larea, dar tocmai colo — departe -- de la deal de moara Sirbului — în dreptul plopilor din hotarul Virteștilor.

Stambulache își ștergea cu o batistă vîrgată sudoa-rea de pe capul lui pleșuv și lucios ca un pepene verde,
35 și apropiîndu-și iar de ochian pleoapele roșii, deasu-pra cărora nu se mai aflau decît vreo trei-patru fire de păr alb, se uita lung spre drumul mare și se uita mai ales de la deal de moara Sirbului, în dreptul hotarului
40 din Virtești.

Dar pe drum nu alerga decît praful ridicat de un vînt bîltăreț, praf ce se incolăcea întocmind niște virtejuri ce dau fuga unele după altele ca bețele unei reșchitori în mișcare.

5 Stambulache își lăsa ochianul, își mai ștergea sudoarea de pe frunte, și cucoana Paraschiva se scobora în argea ca să mai vadă de țesutul scoarțelor.

Fetele, în lipsa lui, se lăsaseră de cules pentru a se zbungui cu băieții care le siciau ori le apucau pe la spate și le așezau pe vrute-nevrute pe genunchi.

10 Mai spre fundurile livezei, vreo doi-trei vlăjgani zgăcinau pomii și, ca să facă haz, potopeau peste fete o ploaie răpăitoare de prune. Cele mai gogonețe, de cum le alunecau între cămășile desfăcute, li se duceau de-a lungul piepturilor pîrlite, și oprindu-li-se între

15 sini, li se mișcau acolo cu gidelări ce le făceau să se pornească pe rîs sau să scoată mici țipete.

La vederea pitarului, care se înapoiase în ogradă, risetele și glumele încetară și toți se puseră de iznoavă pe lucru.

20 Dintre băieți, unii băteau prunii cu niște prăjini lungi; alții se urcau în ei; alții le adunau de jos și le rînduiau la o parte, movile lingă movile.

25 Și pe rînd pitarul trecea de la unii la alții, pasărijle, speriate, își părăseau cuiburile ascunse în ulmii ce îmbătrîneau dincolo de vâlceaua ce despărțea prunăria în două, iar vîntul bîltăreț plutea pe deasupra pomilor ducînd spre pădure mirosurile molipsitoare ale apelor stătute.

30 Trana a Stanchei, fată de treisprezece ani, scutura, în vremea asta, un prun ce crescuse cam singuratic, în mijlocul unei mici poieni. Dar fiindcă roadele ne-coapte bine nu cădeau, dînsa, sprintenă și rizătoare, se urca între creștile prunului, măcar că vîntul îi luase pe dedesubt fusta și cămașa, răsfrîngîndu-i-le mai sus de genuchi.

35 Niță al dascălului, băiețandru de optsprezece ani, care se făcuse, de dragul mindirului milităresc, călăraș cu schimbul, pasămite că-i pusese gîndul, fiindcă îi toca verzi și uscate, și, mai din glumă, mai cu dina-dinsul, îi spunea că a dovedit într-unul din ulmii de

dincolo de pîrleazul prunăriei un pui de mierlă cum n-a stat altul, cu totul și cu totul alb — cu grai de aur, și numai pe sub burtă și pe sub aripi surăpură...

5 Trana — șircata! — frumușică de pica, cu gropițe la colțurile gurei, dar cu chipul încă de copil, îi arunca priviri ce-l innebuneau, rîdea, zicea că nu-l crede, îl lovea cu prune în cap, îi azvirlea cîte una în gură, pe care el o prindea din zbor, și o strîngea între buzele lui roșii și cu mustăți mijitoare.

10 Dar Niță făcea ce făcea, și tot de puiul de mierlă îi vorbea, iar cînd Trana se da jos din pom, o lua cu binișorul s-o ducă de partea ulmilor, s-o facă să sară pîrleazul cu el, doar de orgăsi puiul cu norocu — bătul-l-ar cucul — în cuib — la căldură.

15 Și aproape pe negîndite — așa cum n-ar fi crezut nici el că are să i se întîmple — se pomeniră între ulmii cei mari, cu pîrleazul trecut, și departe cu totul de culesul prunelor, printre dese tufișuri de măceși și de porumbe vinete, el tot făcîndu-se că nu-și aduce aminte în care ulm e cuibul, și ea tot spunîndu-i că a fost proastă că l-a crezut, și tot smucîndu-se să scape de brațul ce-i strîngea mijlocul...

20 Și cum Niță își apropiase obrazul de al ei, el îi jură că are să i-l arate cu adevărat pe năprasnicul pui, și dînd într-o parte ghimpoasele creci ale verdului mărăciniș, se strecură cu ea până la rădăcina celui mai înalt dintre ulmi — cel pesemne cu puiul de mierlă între creștile lui.

25 Și fiindcă buzele ce i se făcură de foc furaseră fără de veste pe ale ei, Trana, care vruse să se smulgă de sub arsura lor, se pomenise — fără să știe cum — că alunecă și cade, dar, odată cu aceasta, simțise că se surpă peste ea și cerul, și pămîntul, și copacul, și Niță, și puiul de mierlă, și tot.

35 Prunăria urma însă să răsune de risete și de glume, de răpăirea prunelor, și strălucea ca mai nainte sub prăfuirea aurului frumoasei zile de august.

40 Cu toate astea, soarele cam șchiopăta spre apus, și Stambulache, care se uitase la ceasornic, se cam încrunta. Cum, adică? Ceasurile cinci trecuseră și Costică

nu sosea, măcar că-i trimesese poştalionul la oraş de cu dimineaţă?

Cucoana Paraschiva, în odaia cea mare, unde întinse masa, auzise bătînd chindia în toaca de fier —
5 „Vai de ea şi de eal S-o fi bolnăvit, s-o fi întimplat ceva, l-o fi răsturnat trăsura?... Ce să fie?... Şi feluri de prăpastii îi veneau în minte, o făcea să-i tremure minile şi să risipească piperul pe masă, deasupra
10 căruia se grăbea să arunce sare — ca să nu iasă vreo ceartă.

Iar de cîte ori se deschidea uşa şi intra Floarea, un fel de fată de suflet — tărăncă pe care o crescuse de la vîrsta de cinci ani — inima ei o lua iute:

— Tot nimic, Floareo?

Apoi, fără să aştepte răspunsul:

— Pune curcanu la mijloc.

Şi trecînd de la una la alt:

— Ticălosul de Tudorache!... S-o fi îmbătat, mai ştii! O fi făcut vreo poznă?... Să bagi de seamă să nu cumva să dea ciorba în foc. Unde e urda? Azima să n-o arunci la cuptor decît cînd s-o zări trăsura.

Floarea, fată de optsprezece ani, frumoesă ca o zîină, în zvelcă tărăncască, dar cu cizmuliţe de brunel, umbla prin casă, ieşea, intra, aducea tăvi cu poame, farfurii cu mezeluri. Pe faţa mesei, albă cu dungi de borangic, se grămădea toată îmbelşugarea casei: calmacul, laptele covăsit, laptele cu orez, cu zahăr şi scorţişoară pisată pe deasupra; peştişorii mărunţi ai Plăviţei infipţi în frigărui de lemn, şi fripţi după ce fuseră picaţi cu unt proaspăt; limbile de porc afumate; muşchii; şi, la mijlocul mesei, după cum şi poruncise cucoana Paraschiva, curcanul auriu, între mere domneşti, între pergamute şi prune călugăreşti, iar în două
35 cutii deschise, curmale de tîrg. Tot cam la mijloc, patru mari clondire cu vin de Orodel şi două butelii pecetluite, cu vin de Krasna.

Ospăţul părea pregătit pentru douăzeci de inşi şi cucoana Paraschiva, cu toată grija ce o turbura, nu-şi putea stăpîni mulţumirea uitîndu-se la masă, peste care
40 arunca o privire înfăşurătoare.

— Paraschivo! Paraschivo! se auzi deodată din foişor.

Era glasul lui Stambulache care, în neastîmpărul său, se întoarsese în ceardac şi luase ochianul.

5 Nu mai încăpea indoială: de data asta trebuia să fie Costică. Trăsura i se arătase, la început, ca un punct ce aluneca cu iuteală în mijlocul unui nor de praf. Dar punctul se apropiase, se mărise, se făcuse trăsură cu patru cai la roată şi cu doi înaintaşi, şi
10 ajunsese la priporul unde urma să se abată de pe drumul cel mare pe valea Plăviţei în jos.

Nedomirirea nici nu ţinu de altfel mult... Trăsura trecuse în adevăr de pripor, şi o cîrmise drept spre sat, opintindu-se printre glonţane şi făgaşurile împietrite de soare, către podul de birne al Plăviţei.

15 Stambulache cobori scara cîte două-două trepte, iar bătrîna, rămasă în foişor, apucă şi ea ochianul şi, nemaiputîndu-se indoi, îşi filii batista ca şi cum Costică ar fi putut s-o vadă.

20 Din prunărie flăcăii, care îşi desumeţeau minecile, pătrundeau în curte cîte trei şi cîte patru, şi urmaţi de fete — fiindcă isprăvnicelul oprise culesul din porunca pitarului — se înşirau de-a lungul jieniţelor de scinduri, ori se aşezau pe sub pătule. Vorbele, glumele, mişcarea umpleau curtea.

25 Dar butia fusese desfundată de argaţi, şi toţi se trăgeau într-acolo şi se uitau cu jînd la ea.

Dar unii, zărînd doi lăutari ieşiţi ca din pămînt — cinghinele care, în anterie zdrenţaroase, zdrăngăneau
30 coardele de la cobză şi scîrţiau o vioară — îşi dau cu cotul — strigau: „să trăiască cuconul Stambulache!“

35 Cînd trăsura sosi la poartă, soarele sfîntea pe după dealuri, oalele cu vin trecuseră din mină în mină, firele din sprincenele pitarului se zbrîliseră şi se dezbrîliseră de bucurie. Floarea aruncase azima la cuptor, cucoana Paraschiva se hotărîse să-şi întîmpine băiatul la „Crucile din vale“, şi lăutarul cu vioara, după poruncile chefuite ale pitarului:

Trage Cioară
Din vioară
Să s-audă de la moară...

5 cînta de rupea pămîntul; cobzarul îi ținea isonul, fetele bătuseră curtea sub un început de horă.

10 Costică, tînăr de douăzeci și doi de ani, cu flăcări răscolitoare în ochi, înalt și subțire ca o mlădiță, fire nervoasă dar puternică, sări jos, în mijlocul strigătelor de bună venire. El își ascunse capul pe sinul mamei

15 Mama sa se repezea atunci pe scară, Stambulache, Costică și preotul satului o urmau.

20 Pîrvu le ieșea în capul scării cu un clondir de țuică pe o tavă cu piine și cu sare. Singură Floarea nu se arăta, își făcea de lucru, își băga capul prin dulapuri.

25 Bătrina, prea uimită ca să-și dea seama despre ce se petrecea, schimba apa de prin paharele cu verbine, cu busuioc și rozmarin, cu ochiul-boului și cu alte flori de țară, ștergea ochii lăcrămați, tușea, își sufla nasul cu zgomot.

30 — Ministru! să te văd ministru! se auzea glasul lui Stambulache în foișor, și pitarul mai da o țuică peste cap... Sfinția-sa își neteza barba, bea cu smerenie, își lîngea buzele, mai bea cîte nițel, se oprea, părea muncit de gîndul să rostească un logos.

35 Dar Pîrvu, care lăsase tava cu rachiu pe un scaun de paie, se urcă pe scară cu ciorba, un castron alb cu marginile albastre.

Floarea, cînd Costică intră în casă, vru să-i sărute mîna.

40 — Ce? Glumea? Apoi s-ar fi putut una ca asta? Nu copilăriseră ei împreună? N-alergaseră după cuihuri? Nu se daseră de-a dura pe coastă printre buruieni și mărăcini, și mai aveau ei astîmpăr, cît e vara ziua de mare, aci cățărîndu-se prin duzi și nuci, aci mîncînd dude și porumbe de se întorceau cu mîinile și buzele

vinete? Dar moriștele ce le făceau pe nisip, aducînd la ele cite un fir de apă pe care îl furau izvoarelor din apropiere? Dar jocul lor pe după ciuturile cu coperișul înflorit de leuștean și de păpădie, ori inecat de pălămidă și de urzici? Apoi, socul cel mare din care tăiau creci și făceau pușcoacc? Ce? Astea nu fuseseră? Și crede dumneaei că copilăria se uită așa de ușor, și că, dacă el a fost la București, nu s-a mai gîndit la nimeni?... Ei! Aș!... Ce sunt atunci trandafirii de mătase rouați

10 cu sticlă pisată, cum poartă numai cucoanele de la Rîmnice și de la Craiova, și pe care i-a luat anume pentru dînsa de la cel mai de seamă marchitan din București? O să-i vadă, mă rog, cînd și-o deschide lada și și-o descărca lucrurile, dar, pînă atunci, să facă bine să stea jos.

15 Iar sîrînd de pe scaun, Costică o apucă de amîndouă mîinile și o așeză cu sila la masă, spre marele haz pe care îl făceau pitarul și popa Smarandache, și chiar cucoana Paraschiva.

20 După cum se întîmplă totdeauna în asemenea împrejurări, și la mese de așa fel, ciorba de potroace fu lipăită în zgomotul buzelor și lingurilor, iar pe barba și pe mustățile preotului, zeama galbenă se agăța cu stropi mari, ce, cînd nu recădeau în taler, se pierdeau în

25 păduratice adîncimi.

Cînd veni rîndul mezelurilor, cînd se umplură și se goliră paharele de mai multe ori, cînd se aduse claponul cu hrean, și, mai cu seamă, cînd pitarul Stambulache despică curcanul cu gușă grasă și carne rumenă, vorbele ce, la început, se țirau, pe deasupra mesei, zburară și se încrucișară, se topiră una în alta, nelăsînd să se audă decît crîmpeie din cele care se spuneau. Vinul de Orodol dezlegase toate limbile. „Ministru! să te văd ministru!”, nu conținea să se audă de cite ori bătrînul își ridica paharul. În vremea asta, Costică vorbea despre București, Floarea despre zăvoiu

35 l de la moară, bătrina despre căimăcămia lui Iancu Bibescu, popa despre patrafirul ce i se rupsesse...

40 — Bucureștii! Ce oraș, ce lume! Dar și cită ticăloșie.

— Da, în vremea mea boierii...

— Și toată lumea, cucoană Paraschivo, toată lumea era credincioasă.

— Mai ții minte, domnule Costică, cum era să ne inecăm în Plăvița! Ne duseserăm la moară...

5 Stambulache însă ridică paharul:

— Ministru! Să te văd ministru! striga el cu glasul păiejenat, cu capul dat pe spate.

10 Când se sfârși masa și când ieșiră cu toți în foișor, innoptase. Dar isprăvnicelul îngrijise de un foc ce ardea ca vilvătăi și ce făcea ca întunecimea de prin-

15 prejur să pară mai deasă, iar dinspre el urca un puternic miros de porumb copt, pe care țărani și-l prăjiseră în spuza lui...
Hora luase la mijloc focul și chipurile aprinse răsăreau din întunec. Voinicii care o învîrteau, și despre care avea să se ducă pomina, izbucneau în lumină alături cu fete în cămăși cu alțițe, ori piereau înghițiți de noapte, după cum se ducea jocul ce se strîngea sau se lărgea, se încetinea sau se iuțea, da pe brînci, zguduia bătătura și casa — cutremura dealul. Băieții cei de tot tineri, cu dimie strîmtă și găitănătă pe picioare, cu scurte mintene în umeri sau numai în cămăși, cu căciulele pe ceafă — unii cu pălării de pislă neagră înconjurată de flori — ridicau nori de praf cu săriturile lor, zbuciumau noaptea cu chiote, și intrau și ieșeau din întunec ca niște năluci. Bine legați — voinici și frumoși — cu buzele abia înseilate de muștăți, sau spelbi — oacheși sau roșcați — cu ochii negri sau cu ochii albaștri — nu era unul să nu fure cite-o inimă, și să nu se desprindă din horă cu cite-o fată...

25 Tot ce vedea i se părea lui Costică nou, și tot ce vedea îl fermeca... Bucureștii i se înfățișau deodată urîți; cartea pe care o învățase, o curată deșertăciune; diploma lui de avocat, o nerozie. Viața liniștită, fericirea, erau aici, între dealurile unde se născuse, printre ogoarele din neam de neam ale Stămbuleștilor. Șesul Plăviței, dealurile de dincolo de el; pădurile și satele de pe coastele lor, pe care le ghicea mai mult decît le vedea; focurile aprinse prin noapte; biserica satului strămoșesc inecată în întunec, îi năvăleau din priviri în minte, din minte în inimă.

Urarea, strigătul de: „Ministru! să te văd ministru!“ i se părea acum o glumă.

În tihna cîmpului, în munca pămîntului, în a fi ce a fost tatăl tău și tatăl lui, iată — poate — iată, desigur, adevărata fericire — singura.

5 Și dîndu-se jos din pridvor, el intră în horă, — cam nedibaci la început — dar, în curînd, dînd și el pe brînci, sărînd și el cit zece, chiuînd și el, și uitîndu-și de diplomă, ca și cum n-ar fi fost, de codicele civil și de cel penal, de trebile politice și administrative — de drepturile și datoriile cetățenești...

Lăutarii se duceau cînd spre o margine a horei cînd spre cealaltă și urmau — cu flacări roșii pe obraz — să-și zdrăngănească unul cobza, celălalt vioara.

15 Niță al dascălului, cu boneta de cazarmă pe ceafă, cu cizme împintenate, în pantalonii ce-i trosneau pe picioare, în tunică de dril descheiată la piept, sărea cit zece:

— Uite-așa!

20 — Și-așa!

— Și-încă-așa!

Trana a Stanchei, pe care picioarele n-o mai duseseră, se desprinsese din joc, și din umbra în care își ascundea vinătăile și buzele stoarse, căuta să nu se mai uite la Niță. Cu toate astea, ochii tot la el i se duceau, la el care îi furase inima și mîntea cu jertnicul din ai lui, cu părul lui scurt de scăpăra scînteieri roșiatice...

30 Hora, ce ajunsese un vîrtej, i-l răpea pe fiecare clipă, și i-l readucea cu aceeași iuțea. Împreună cu fete și cu băieți, el, cînd încăpea în cite o aripă de lumină a focului, da pe brînci, sărea cit zece, și trecea pe dinaintea ei, chiotînd și cutremurînd dealul.

— Tot-așa!

35 — Și-așa!

— Și-încă-așa!

— Hei! Hei!

Și vîrtejul, ce părea că se domolește, după ce azvîrlea afară pe mulți, se făcea iar nebunie!

— Hei! Hei!
— Uite-așa!
— Tot-așa!
— Și-ncă-așa!
— Hei! Hei!

5

Niță, care la rindul lui ieșise din horă, dete de Trana rezemată de colțul unui pătul.

10 Cu buzele întredeschise peste un fir de pai, pe care îl strîngea între dinți, el se folosea de umbra în care focul lăsa acea parte a curței ca să-i petreacă un braț pe după grumaji...

15 Dar ea se lupta, nu mai vrea, și fiindcă Niță tot n-o lăsa și o îmbrîncea mereu mai spre întuneric, ea-l ruga... „Niță, Niță!“ — „Niță! Niță!“ și, rugîndu-l, se părăsea în voia lui care, deși pe un alt drum, o ducea tot spre prunăria înecată de întuneric, tot spre

20 — Uite-așa!
— Și-așa!
— Și-ncă-așa!
— Hei! Hei!

25 Iar cînd se ridică luna, din hora ce se spărsese nu mai rămăsese decît focul ce se stîngea... Foișorul era pustiu, o liniște se lăsase asupra casei, iar răcăneii, și cite-o hanță de ciine, luau în stăpînire noaptea ce se făcea înaltă...

SOARE ȘI GRIU

5 Șoseaua, panglică prăfuită, înainta prin albăstrimea zilei peste care soarele își cernea strălucirea. În urmă, verdeața unei păduri încingea cîmpul cu un briu ce, prelungindu-se spre dreapta și spre stînga, se ștergea neîncetat mai mult și sfîrșea prin a se topi de-o parte și de alta în zarea depărtărilor.

10 Încolo, spre București, șesul se desfășura — aproape fără cute — o stepă veselă ce se împreuna la orizont cu cerul: vechea și scumpa noastră Românie, peste care griul își trece vara uriașul talaz de aur.

15 Dar marea de spice galbene era mîncată, pe locuri, de mici cîmpuri intrate în stăpînirea florilor de cicoare albastre, în a garofițelor pembè și în a mușățelului galben și alb.

20 Trăsura cu patru cai se oprise în dreptul unei șiri de griu de curînd secerat și, pe cînd vizitiul se opîntea să-i ridice osia de la o roată ruptă pe un par găsit la marginea ariei, stăpînii, spre a se adăposti de arșită, se apropiaseră de șiră și, aprinzîndu-și țigările, intrau în umbra ei. Coprinși de lenea zilei, ei se lungeau, la urmă, pe paiele ariei, schimbau cite-o vorbă-două, și înfășurîndu-se în fumul tutunului se lăsau unei jumătăți de somn, cu privirile pierdute în adîncimea văzduhului.

25

Dar din preajma lor, ce pînă aci pâruse pustie, o ceată de băiețandri ieși la iveală cît ai clipi din ochi, și se făcu roată împrejurul lor.

5 Erau copii de toată mîna, cu păr negru și cu păr bălan, cu ochi de jar și cu ochi de cicoare — unii mai îndrăzneți, alții mai sfioși — care cu căciuli pe ceafă ori pe sprincene, care cu pălării de pîslă, înghirlandate cu flori de măceși.

10 Copii ai cîmpului, piepturile li se arătau pirlite de sub cămășile desfăcute; pulpele și picioarele le aveau goale. Apropiati cu totul de fire, ei duceau mintea spre timpurile dinții ale Lațiuului, ale samniților și sabiniilor. Dar vreo doi, pistruiați, și cu un tort de aur roșu încurcat pe cap, păreau copii ale acelor triburi de iranieni care se credeau de-a dreptul coborîte din soare,

15 și care-și făcuseră din Helios singurul Dumnezeu. Drăgăstoși cum nu se poate mai mult, aceștia, cît și ceilalți, aduceau cu dinșii — inimi de aur prin griul de aur — împăciuirea vieții cîmpenești, curățenia ei.

20 Veniți la seceriș cu ai lor, și întîrziindu-se împrejurul șirei, zăriseră pe călători și, grămădindu-se împrejurul lor, se uitau acum lung la ei, de pe a căror frunte grijile păreau că se șterg.

25 Dar soarele coborise. Băiețașii alergaseră cu urecioarele la un puț din apropiere, și veniseră cu apă de acolo. Drumeții băuseră, iar osia trăsorei fusese cu chiu cu vai proptită pe parul ce avea s-o sprijinească pînă la satul vecin.

30 Călătorii intrară înăuntru. Căii o urniră din loc. Ei o tirau cu greu, dar, în sfîrșit, o duceau. Micii țărani, precum și mai măricelii rămaseră în urmă și, în curînd, șira se depărtă și ea.

Tiriș-grăbiș, călătorii ajunseră în sat, se deteră jos și minară peste noapte acolo.

35 Dar aurul ce se șterse de pe holdele de griu, o dată cu asfințirea soarelui, nu se șterse din amintirea lor...

40 Și unul din ei măcină din griul prin care trecuseră, și îl amestecă cu soarele dusei zile, ca să facă și din unul și din altul o pîine a neuitărei spre a se hrăni și alții cu ea...

PE DRUM DE POȘTĂ

Preascumpei, adoratei și eroicei mele mame,
astăzi decedată.

5 În careta înhămată cu doisprezece cai de poștă, pe care îi mîna trei surugii, pe capră cu un soldat, se afla o doamnă, a cărei frumusețe era încă strălucitoare. Lîngă ea, un băiețandru, între treisprezece și paisprezece ani. Dar el părea a fi, după infățișare, o fire bolnăvicioasă și care avea să șovăiască multă vreme între

10 moarte și viață... Mama lui, ea care îi purta o neincetată grijă, se arăta însă, de rîndul acesta, coprinsă de o altă turburare. Dînsa-i venea de la un petec de hîrtie cocoloșită, telegramă ce-i fusese trimisă, în chiar dimineața acelei zile, de o rudă a soțului ei, a cărui boală se îngreuiase.

20 *Pleacă și nu mai aștepta* — zisese din depărtare gîndul și condeiul celui care chibzuisese telegrama; *pleacă și nu mai aștepta* transmisesese fulgerarea electrică ce zgudise șirma între București și Craiova.

25 Puține la număr, dar coprinzătoare și grozave, aceste cuvinte, care învinețeau pe albeața hîrtiei, trecuseră pentru a douăzecea oară pe dinaintea vederei soției-mame. Și tot citindu-le, gînduri negre îi întunecau ochii. Soțul ei, își zicea dînsa, trebuia să fie, în adevăr, cu totul în primejdie, de vreme ce fusese chemată cu atîta grabă. Iar fiece cuvînt îi trimbița în auz marșuri de înmormîntare. Uita că e cu copilul ală-

turi, și pe drum, și se credea în București, cu lume multă împrejur; își inchipuia pînă și că vede ieșind din poarta Sărințarului dricul strălucitor de aurărie pe sub zăbranicul ce-l învelea, și ce avea să ducă pe soțul ei la locașul de pe urmă... Mii de soldați, cu puștile aplecate la pămînt, îl urmau, iar pe lângă dinșii ofițerii mergeau cu săbiile trase. Muzicele regimentelor ce se scurgeau răsuna în fruntea, în mijlocul și în coada cortegiului, lungi șiruri de soldați, iar pe trotuare, prin balcoane și pe la ferestre, lume din lume. După dric, trăsura domnească, decorațiuni pe sute de piepturi, — miniștrii, ambasadorii, înalții demnitari ai statului... — Dar... Ce?... Să fie cu putință? Soțul ei, omul cu care a trăit ea douăzeci și unu de ani, cu care a împărțit bune și rele, să fi murit în adevăr? Cu toate acestea nu-l lăsase sănătos, și în toată strălucirea sale lui militărești, nu mai tîrziu decît deunăzi — abia o lună de atunci — și acum — dintr-o dată totul să fie sfîrșit? Dar dacă ar fi așa, atunci ea n-are să-l revadă decît neinsuflătit — omorît — căci nu încăpea încoială, un om ca dînsul, care ar fi fugit cu șapte în piept, nu se surpă ușor — dintr-o dată și ea oricare... Nici vorbă, prin urmare, că îi vor fi mîncat capul — dușmanii! — avea atîția! — și nici vorbă că-l va regăsi cu pete vinete și roșii pe obraz, cu părul capului și mustăților căzut — urme ale otrăvei ce-i va fi fost dată — căci: da — și nici nu putea să fie altfel — aceasta era singura și adevărata boală pe care ea o bănuise de cum primise știrea...

Aceste gînduri porneau altele... Viața ei toată se înălța din adîncimile trecutului, se oglindea cu vioiciune pe geamurile aburite ale caretei, printre înserarea unei zile de pe la sfîrșitul lui septembrie. Și icoanele ce-o năluceau atunci era copilăria ei de fată singură la părinți bogați, visurile trandafirii și albastre cărora le dedese aripă, umplîndu-și cu ele viitorul. I se arăta, în sfîrșit, și alesul, — tînărul smuls din lună și din stele și care avea să-i fie tovarăș vieței sau, mai pe omenește vorbind, frumosul praporgie cu epolete de aur — feciorul de împărat din basm cu care se și cununa, pușin în urmă.

Rochia ei de mireasă — rochie de păpușă — atît de mică era la paisprezece ani — mira, în ziua nunței, pe toți. Dar ce mira și mai mult, era faptul că farmecul ce pusese stăpînire asupra ei nu ținu o zi, nici două, ci un șir întreg de zile, aproape un an — cînd — după cum trec toate — se risipi și trecu și el. Cu toate acestea, copila nu încetă să-l iubească, în ciuda dezamăgirilor. E drept că și el — deși nu scăpa un prilej s-o înșele — așa îi era firea — n-o iubea cu adevărat decît pe dînsa... Și părți din cariera lui i se redeșteptau în minte. Revedea luptele pentru cucerirea culmei — comandamentul suprem al armatei — spre care înaintase prin învățătură și sîrguință neîncetată; strămutările militărești dintr-un colț al țării la celălalt; prea marea lui asprime, la cazarmă și în front; răzvrătirea companiei pe care o comanda, la Ocenele-Mari; ea azvîrlindu-se despletită, între cei care îl înconjuraseră, coperindu-l cu corpul și ocrotindu-l cu inima, soție care strigă soldaților turbați: „trageți!“ și dinaintea căreia puștile scapă din mîini și genuchii se pleacă; izbînda lui — mai tîrziu — de-a întocmi o armată, scoțînd ea din pămînt regiment după regiment, instruind-o, traducînd din rusește și din franțuzește regulamente; înființînd *batalionul model*, ce avea să fie o pepinieră, stîrnind admirațiunea generalilor austriaci și ruși: Coronni, Halcinski și alții, iar acum, sub domnia cea nouă, o altă izbîndă a lui: puțința ce avusese să adune, în tabăra de la Urceni, 50.000 de soldați din toate armele, bine instruiți, și bine echipați.

Cunoscător a douăsprezece limbi, suflet de militar prin moștenire, căci cobora din vechea casă domnitoare a Lituaniei — tatăl acestui om întemeiasse în adevăr cu din propria lui avere un regiment în Rusia, care îi poartă astăzi încă numele; — la rîndul său, el, și numai cu mijloace luate din averea lui, cumpărase instrumentele pentru întîia muzică militară română, și o înființase; iar, nerezemîndu-se decît tot pe dînsul, înfăptuise o Școală militară, o Casă de dotațiune a oastei, un mare ștab domnesc...

Era, prin urmare, firesc, ca inima ei să fi fost plină numai de el — pe care îl crezuse nepieritor — nu om, ci zeu nesupus legilor celorlalte făpturi pămînteşti şi pentru care fusese steaua cea luminoasă... — De acest om să se despartă însă ea, şi să se despartă astfel?... Ce? S-ar putea?

Înserarea ce se lăsa peste cîmp îi pătrundea în inimă. Lacrimile o podideau, cădeau cu picături largi pe hirtia telegramei pe care o pusese pe genuchi... Dar careta bătea, în vremea aceasta, cîmpiile, ca un virtej... fugea, alerga, zbura pe drumuri aproape neumblate; se strecura printre hopuri, printre răsturnişuri; trecea pîriurile şi riurile; cobora văile şi urca dealurile, din aceeaşi fugă, din acelaşi zbor. Soldatul de pe capră moţăia, se apleca în dreapta, în stînga, visa cu mîna pe puşcă, la Tiţa, ţigăncuşa boierească în a cărei dragoste răzbise numai în ajun. Desculţi, şi călări pe deşelate, drăcoşii de surugii — nişte băieţaşi — cu izmenele de pinză sumese mai sus de genuchi, cu piepturile goale ce le ieşeau din cămăşile desfăcute, băgau roibii şi murgii în năbădăi. Ei hăiau, minau, înjurau de ceara mă-sei, izbeau caii cu călciele, îi băteau cu pulpele arămii, ori îi plesneau cu sfircul bicelor. Bietele dobitoace, înhămate cu şleauri şi cu frînghii, îşi bălăngăneau vijelios clopotele, şi fugeau cît puteau, fugeau de mincau pămîntul.

Cu cît se înnopta însă, virtejul, în loc să se domolească, se ducea mai iute. Se ajungea la jumătăţile de poştă pe nerăsuflete, şi alţi cai erau aruncaţi la oîşte. Aceştia — din poruncă trimisă de la Bucureşti la toate căpităniile de poştă — prin ştafeta anume dusă de un olac — aşteptau cu hamurile pe ei.

Alţi surugii, tot atît de copilandrii dar tot atît de indemînateci, cu cai proaspeţi între picioare, spărgeau întunerecul cu hăirile lor din ce în ce mai sălbatice şi se prăvăleau peste cîmpii ca o vijelie. Roţile sfîrîiau cu o aşa repeziciune, încît — dacă ar fi fost ziua — nu li s-ar fi văzut spiţele. Careta se apleca într-o parte şi în alta; gemea din încheieturi; părea corabia primejduită pe care fiecă val stă s-o înghită şi ce se ridică deasupra fiecărui.

Înăuntru, copilul, văzînd că mama sa aţipeşte cu capul răzemat de căptuşcala caretei, îşi lipea fruntea de geam. El se uita în întunericul înăbuşitor, brăzdat lingă portiţe de fulgerele galbene şi roşii ale felinarelor, şi încerca să ghicească priveliştele. Unde era vale, credea că e deal, îşi inchipuia că vede ape mari... Însă trăsura se apropia de locuri păduroase. Copacii -- răzleţi sau mai mulţi la un loc — se iveau, cînd la un geam, cînd la celalt, luau infăţişări de oameni — de hoţi ascunşi în noapte şi cu puşca la ochi.

Uneori şuierăturile surugiilor sau vorbele lor îngînate de-a încălare, erau socotite de el ca semnaluri... Îngrozit, îşi zicea că n-are să mai scape din acea noapte, şi se trăgea de la geam. Ghemuindu-se, apoi, lingă mama lui, încerca să adoarmă, dar zadarnic: ochii săi rămîneau deschişi mari asupra întunerecului. Răsuflarea îi era scurtată, urechile vijlietoare, şi fiorifiori îl treceau prin inimă.

Careta, în vremea asta, urma drumul, şi fiindcă era ajun de tîrg, şiruri de care începeau să treacă prin lumina felinarelor. Ele ieşeau din noapte, şi reintrau în întunec, ca nişte umbre ale unei lanterne magice, Strigătele ţaranilor ce le abăteau, scîrţitul roţilor, injurăturile surugiilor, se îndesau. Dar odată cu teama de hoţi ce pierea, frica răsturnişurilor se ridica dintre dealuri, năpădea din prăpastia văilor.

Copilul deşteptase pe mama sa. Soldatul, care se detese jos de pe capră, şi împiedicase roţile, umbla pe lingă portiţă. Surugiii o luaseră la pas. Careta, în bălăngănirile trăgănite ale clopotelor, cobora, acum, pe mamă şi pe copil, cu doisprezece cai în şir, către adîncimi necunoscute, către funduri înecate de întunec...

Vărsatul zorilor apucă pe drumeti departe de Pitestii cu două poşte. Dar somnul ce doborîse pe băiat, rămăsese plin de aceeaşi beznă. Ea, de pe cîmp, îi pătrundea în ochi pe sub pleoape, şi alerga după trăsura fulgerată de aceleaşi licăriri ale felinarelor cu lumină galbenă şi roşie. Copacii de pe culmi se prefăceau, în visul lui, în năluci negre, — în haiduci cu căciulele înfundate pe ochi, care se ţineau după trăsura, şi care se apropiau uneori de portiţele ei pînă

a le atinge geamurile. Alte dați, aceiași copaci, coborîți și ei de pe culmi, dau goană caretei, o ajungeau, o întreceau, rămîneau în urmă și iar o ajungeau, însă în loc ca să mai fie tot haiduci, erau călugări cu glugi negre pe cap, care, pe deșelate, goneau sub ei cai, se lungeau — se lungeau, creșteau-creșteau sau se poceau cum le venea mai cumplit. Vîntul le filfia mantalele și glugile; se schimbau în demoni; se înmulțeau cît coprîneau dealurile și văile; erau în fața, în urma, și împrejurul trăsuri. În visul lui, îl mai ajungeau de pe muchia dealurilor, cît și din apropiere, spăimîntătoare hohotiri de risete și fioroase fișări. Dar ceva era și mai grozav: brațele și degetele dracilor se subțiau; mîinile li se agățau de porțiță, una o deschidea; iar doi dintre demoni săreau înăuntru. Într-o clipă, unul își infigea ghearele în gîtlejul copilului, îi oprea strigătul, pe cînd altul i se așeza grecește pe piept, și rînjea, și sfișîindu-i cărnurile, scotocind cu unghiile pe sub coaste... O!... și ce căuta el, erau plămîinii, era inima...

Dar mama sa se deșteptase. Ea îi auzise răsufflarea scurtă și grea și lăsase geamurile. Aerul tomnatic al unei dimineți răgușite de ceață îi răcori repede fruntea. Bătăile inimii i se liniștiră — visul se învălmășea, dracii șovăiau, și răsturnați, cădeau sub tăișul unei săbii de diamant... În același timp, o lumină venită fără să știe de unde îl îmbrățișa. Se simțea ridicat în sus — zbura, plutea — și, înfășurat de o nemărginită strălucire, o putere tainică îl fulgera și mai sus încă — dincolo de văzduhurile ciocirlii — de unde, apoi, graiul lui, ce întrecea în dulceață cîntecul privighetoarei, se răzlețea peste țară, trecea granița, înfășura omenirea, era Dumnezeu făcut cuvînt...

Dînsul deschise ochii tocmai pe cînd trăsura se afla la jumătatea unui deal. Soarele izbutise să spargă ceața. Cerul, săgetat de razele lui, se albăstrea. În stînga drumului, copacii, a căror frunzătură era încă deasă, deși în parte roșcată, urcau spre șosea, din fundul unei văi.

În jos, la o adîncime de peste treizeci de metri, se desfășurau ogoare vălurate ca o mare, dintre cutele

cărora răsăreau clopotnițe și coperișuri de biserici, aceste singure limanuri de scăpare în mijlocul furtunilor vieții.

Și caii urcau mereu... s-ar fi crezut, acum, că ei se duc drept în cer, atît de înalt era dealul și atît de departe culmea...

„Diseară, vrînd Dumnezeu, vom fi în București“, zicea mama. În urmă, scotea din bisacteaua de lemn de trandafir iconița Maicii Preceștii, pe care o purta totdeauna cu ea la drum, îi scutura cu batista coroana de raze dimprejurul frunței, îi săruta argintul poleit, și n-o punea la loc pînă ce nu-i descurca șirele de mîrgăritare ca boabele de meiu și salba de rubiele, cu care o împodobise în ziua mărișului. Inima i se reumplea astfel de nădejde: „Nu; era cu neputință ca lui să-i fie rău de tot. Dacă ar fi fost așa, ar fi vestit-o din vreme. Un om ca dînsul nu așteaptă ultimul moment pentru ca să-și ia adio de la tovarășa vieții și de la copii. Ce? Craiova era la o mie de poște?“ Și, pe lingă asta, putea ca să și-l închipuiască altfel de cum îl cunoșcuse — sănătos în orice clipă — depărtînd însuși gîndul că un om ca el ar putea să se bolnăvească?... Și-l revedea tot cum îl știa: înconjurat de un stat-major strălucit, tobele bătînd, trîmbițele răsunînd, soldații prezintînd armele. El, crunt și aspru cu cei mari, ținîndu-i fără grai sub priviri, tremurători ca vrăbiile în ghearele uliului, trecea pe dinaintea frontului. Prestigiul îl înfășura. Respectul zbura înaintea lui. Se înbunea cu gradele de jos, întemeia pe ele nădejdea militărească a țării...

Dacă — dacă însă va fi murit? Dacă i-l vor fi omorît?

Și la această cugetare, un trecut de ieri, de alaltăieri îi năvălea în minte, împreună cu marșul militar comandat de el pentru a deda pe soldat cu oboseala, pe o simplă distanță de șapte kilometri... Ura coloneilor pentru șeful lor se folosea însă de împrejurare: ei se făceau de tot blajini cu soldații care, simțîndu-i, se întîrziu prin porumbi, de unde, în urmă, erau ridicăți cu ambulanța sub cuvînt că au căzut... Organele de publicitate ale opozițiunii semănînd, apoi umplînd

cîmpurile, văile, dealurile și coloanele lor cu morți și cu răniți.

Iar pentru întâia dată își da seama cu limpezime despre ce ar fi soarta ei și a copiilor după moartea lui.

5 Dușmăanii neîmpăcate, ingrătitudinii ascunse, așteptau oare altceva decît momentul priincios? Și ei i se va ierta oare frumusețea, pozițiunea socială, epoca de stăpînire și de biruinți, disprețurile ei pentru aristocrația de naștere neînsoțită de cea sufletească, sin-

10 gele boieresc pămîntean ce-i curgea în vine, curățit de scrofurile prejudecăților?...

Da: va rămînea cu oarecare avere — zestre părintească — va lupta cîtva și, oricum s-ar fi întimplat, își va crește copiii... Însă după aceasta, întunec, noapte a viitorului nepătruns de ochi omenești. Cît despre sprijin domnesc, cu însemnări pe catastive, cum putea să prevadă ce avea să fie acest sprijin? Ce știa, ce simțea este că, o dată cu moartea lui — dacă ea va rămînea în țară — va intra într-un necunoscut pră-

20 păstios. Și pentru ca, împrejurările să n-o apuce fără veste, vindea din gînd case, moșii, tot. Pleca în Franța, se așeza acolo, cu copiii, nu se mai întorcea niciodată. Dar — izbuti-va să ducă viața înstrăinată de țară pe totdeauna? N-o lega cu tot ce e românesc un fir nevăzut — sufletul — și nu simțise ea, de cîte ori trecuse granița, spre a se duce la Paris sau la Viena, în Belgia sau în Italia — oriunde — că deși nu-i lipsea nimic —

25 că deși o înconjurau curteniri și considerație — îi lipsea — ceva nedeslușit, dar ce înceta să-i mai lipsească de cum punea piciorul pe pămîntul românesc; de cum reauzea graiul cel plin de farmec al copilăriei, al întregii sale vieți?

Neapărat că așa era, și că, dacă aceasta se va întimpla, avea să fie izbită de moarte chiar din acea clipă —

35 însă putea ea să-și jertfească copiii nenorocirilor ce i-ar fi așteptat și să nu se jertfească mai curînd pe dînsa? Hotărît: odată ce el n-ar mai fi, nu i-ar rămînea decît să plece, să se statornicească în Franța, singura țară pe care o iubea — după a ei. Își va cumpăra, prin urmare, o fermă, în Normandia, pe care o și închipuia

40 între meri, aproape de coastele mării, și nu departe

de Etretat sau Dieppe; — se înduioșa la gîndul că îi va fi dat să trăiască în liniște, să crească găini și găște — curcani; se vedea cu șorț albastru și cu bonetă albă pe cap — din cînd în cînd se ducea și la Paris — la Paris! dar numele acestui oraș îi schimba planul, îi aducea aminte că era dator să se așeze acolo — ca să-și crească copiii — închiria un apartament pe *rue de Rennes*, băga pe cel mai mare în armata franceză; il punea sub protecțiunea generalului marchiz de Galiffet, pe care îl cunoscuse — lăsa pe cel mijlociu să-și urmeze chemarea — să scrie versuri, nuvele, piese de teatru, romane — să se facă ziarist — ce va vrea; — iar pe cel mic, pe zăpîrstea, pe „Ba-be-bi-bo-bu“ al mamei — A! de el nu se despărțea, îl ținea lîngă dînsa, și mai tîrziu — „văzînd și făcînd“.

Trăsura, ce se apropia de Pitești, găsise un drum mai bun. Ea nu mai era zdruncinată de hopuri și de fâgașuri. Dar copilului i se făcuse foame. Coșul cu ouă răscoapte, cu un curcan fript și cu brînzeturi era ridicat pe genuchi. Mumă-sa scotea și întindea un șervet alb ca laptele. Ouăle erau sparte și curățite de coji. Gușa și pieptul curcanului se făceau nevăzute. Vinul de Bordeaux scădea în sticlă.

Roșeți călduroase urcau pe amîndouă obrazurile și ochii bătuți de neodihnă se însuflețeau, iar viitorul apărea mai puțin noros.

„Nu; nu se putea ca el să fi murit astfel“ — și copilul, care începea să creadă și el că „nu se putea“, se adîncea în gînduri.

30 Fîre ce cu greu ar fi fost deslușită, el, deși era încă mic prin ani, se dusese prin cugetare și prin simțire departe. Binele și răul îi vorbeau cu o deopotrivă putere. Nici muma, nici tatăl lui, nici frații și nici camarazii de o vîrstă cu dînsul, nu ghiceau ce aripi de soare are la suflet, și în ce tăvăliri de noroaie l-ar fi dus gîndul, dacă acestea l-ar fi părăsit. Ochii lui erau mai totdeauna coperiți de o ceață, așa că părea nepăsător pentru tot ce se petrecea împrejurii și că umbla dormînd pe picioare. Dar el vedea tot, simțea tot, se înduioșa de cea mai mică suferință, iubea cu patimă pe muma lui, deși ascundea cu îngrijire oricui

40

simțirea și gîndul lui. Era slab, și cu toate aceste, mi-
niile îi erau cumplite. Pe fratele său mai mare, care-l
lovise într-o zi, îl urmărise prin toată curtea cu un
cuțit, și acesta, din puțin scăpase ca să nu fie omorît.
5 Era, în sfîrșit, de o mindrie nesuferită, dar și de o bu-
nătate ce nu cunoștea margini. Nu citise, la acea vîrstă,
pe Lara, și s-ar fi putut zice că e fiul lui. Simțirea lui
era atît de ascuțită sau de bolnăvicioasă, încît, dacă
10 mintea nu i-ar fi fost puternică, această simțire l-ar fi
dus la nebunie. Așa bunăoară, nimini nu știa pentru
ce-și umplea el pozunarele cu pietre, cu hîrtii, cu
bucățele de lemn, cu toate nimicurile ce întîlnia în
drum, cînd, în această privință, se supunea unui in-
demn lăuntric mai mult decît copilăros dar nespus de
15 duios. Ce-și zicea cînd ridica toate acele fleacuri de
jos, mișcat, uneori pînă la lacrimi, era că lucrurile
acele n-au să mai fie întîlnite sau văzute de dînsul
niciodată...

Neîncetata curgere a vremii — ce nu se oprește o clipă
20 și ce nu se întoarce o clipă din calea care a făcut-o —
îi vorbea, spunîndu-i cu o neasemănată putere, că
ziua de azi nu e ca cea de mîine; că — om sau lucru —
astăzi sunt dar mîine pot să nu mai fie, și că dacă
cumva tot urmează să mai stăruiască, un mîine în
25 care nu vor mai fi le va ajunge și pe ele.

Tatăl său, care fusese pentru copiii săi o spăimîie,
lui, mai cu seamă, nu-i vorbise decît cu răstcală. Pe
el, și pe frații săi, îi silea să vie în toate zilele să-i
zică, la ore hotărîte: „Bonjour pa-pa, bonsoir pa-pa!”
30 La masă, le poruncea să șadă pe scaune, drepti,
să se uite în ochii lui, cînd le vorbea. Se speriau de
cite ori se supăra pe bucătar. I se părea că aude încă
trîntirile scaunelor și țîndările farfuriilor ce se spăr-
geau.

35 Cu toate aceste, dînsul l-ar fi plîns mai mult ca
oricare din frații săi, dacă în acele momente nu i s-ar
fi petrecut în conștiință o luptă ciudată. Se simțea cu-
prins de beția goanei pe care o dau caii cari intraseră
în șosea, și o nemărginită dorință de neatîrnare și de
40 libertate pătrundea în el. Fierii prematuri ai
plăcerilor sexuale îi destindeau mușchii cu lungirea

brațelor și a picioarelor și-l cutremurau. Ce era bun
în el se zvîrcolea sub ce era rău. Pe tatăl său ar fi voit
să-l plîngă cu hohot, pentru a-și dovedi lui că l-a iubit
în adevăr.

5 Dar o laie de țigani, poposită la marginile orașului,
încăleca șoseaua cu tăbărîrea ei. Dînsa, după ce se
intocmise cu adunături din felurite părți ale țării, ce
amestecaseră rudari, lăieți și netoți, își alesese, mai
devreme, loc de iernatic acolo, și cîmpul se umpluse
10 de coșare din nuiele împletite și lipite cu pămînt
galben. Porci, găini, leste de dănciuci în pielea goală;
netoate care se certau pe grămezile de bălegar uscate ce
adunaseră de cu vara; zgomotul cujnițelor; cositori-
rea tingirilor, năuntru cărora gașperite arzuie învir-
15 teau otrepele ghemuite sub picioare; mărgelele al-
bastre și roșii ce le țacăneau la gituri, zdrențele agă-
țate pe mărăcini și pe crecile pomilor; grohăirile scroa-
felor, sisăirile giștelor, hălălăirile guturale ale cer-
turilor, apucau careta în virtejul lor.

20 Caii își iuțeau mersul. Unii, speriați, azvîrleau
cu picioarele. Ceilalți puneau capul în pămînt și
fugeau cît puteau, ridicau nori de praf.

25 Copilul, uitîndu-și posomorirea, scotea capul pe
geam și ridea de balaoanele ce ocărau cu măscări pe
surugii care le arseseră cu sfîrcul bicelor. De necaz, își
ridicau fustele pe care, dîndu-și-le peste cap, își
băteau dosurile la ei.

Dintre coșare se repezeau dănciucii cu părul ciuf.
30 În pielea goală, mai mulți se țineau de caretă, aler-
gînd după ea, iar cei mai sprinteni se dau tumba sau
făceau roata pe lîngă porțițele ei, doar de le-o pica
vreun gologan în palmă.

35 Ca să facă haz, copilul se căuta prin pozunare și le
arunca din plin. Dar crăițarii, oriunde ar fi căzut, și
chiar dacă ar fi fost prinși de vreunul, dau naștere
la încăierări.

40 Pe el se zvîrleau cite șapte, și cite zece, și toți se
luau de păr, țipau, se ghiontuiau, se inhățau de mîini
și de picioare — de gît — rostogolindu-se morman, unii
peste alții, se călăreau, se dau cu capul de pămînt,

iar zgirîindu-se și mușcîindu-se, se tăvăleau prin țărîna șoselei, pînă ce ajungeau de-a dura în șanțurile ei.

Roțile zguduiră, în sfîrșit, caldarîmul Piteștilor. Bicele, chiotele, scoteau în uși pe prăvăliașii din ulița cea mare. Trecătorii, văzînd trăsura, se opreau pe loc. Înșă, cu cit se nainta spre bariera Bucureștilor, lumea în loc să scadă, se înmulțea. Din depărtare, se auzea un fel de răpăială ciudată. S-ar fi crezut că e zgomotul unei mări ce se întoarce în matca ei. Răpăiala se apropia și se desfășura în auzuri, pe anumite măsuri, dar nîncetat aceleași. După puțin, răsunară și niște stôrări lungi ce ar fi putut să fie asemănate cu uriașa mișcare a mai multor mii de foale ce se închid și se deschid cu regulă. Erau soldații: Armata!

Cu bătăi în toba cea mare, cu fanfare de trîmbiți, ea se apropia. Și: drum-drum-drum, dururum drum-drum! ea înainta. Capete de coloane, după capete de coloane, se apropiau de trăsură, treceau pe lîngă dînsa. Soldații, cu pasurile măsurate după tobe, recucereau orașul, uliță cu uliță... Abia apuceau să treacă unii, cã alții le luau locul. Corniștii din fruntea companiilor își imbucau instrumentele cu încrețiri de hărbii albăstrite de perdafal bricelor. Steagurile se desfășurau deasupra luminișului de spăngi, cu fliscuri și cu sunete de aripi. Ofițerii dintre plutoane, sau de pe mărginile lor, se duceau, cu sabiile trase, și cu epolete de aur pe umeri, fiecare cãtre soarta lui!... Cîte unul, care zărea ordonanța de pe capră, siluia cu priviri cercetătoare penumbra din careta ce se oprise și, recunoscînd chipul ostent al doamnei dinăuntru, trecea salutînd militărește, fulgerat de coboririle și ridicările oțelului cavaleresc. Numele persoanei salutate, șoptit din ofițer în ofițer, ajungea înșă pînă la șeful diviziunii, un colonel încă tînăr, care-și punea calul în galop...

— Adevărul, voiesc să știu adevărul...

Dar colonelul cu chipul ținut cu o largă curtenire în mina dreaptă, cu cea stîngă pe frîne, se apleca înainte, și cu vorbe meșteșugite îi domolea grija, prin geamul lăsat: nu știa nimic, se întorcea de-a dreptul din Jagăr, nu se oprise în București decît o zi — timpul trebuincios pentru a-și odihni diviziunea ce

reintră în circumscripția ei. Părea mirat că o întilnește. Dacă ar fi fost ceva grav, lucrul i-ar fi ajuns la cunoștință, la trecerea lui prin capitală. — Că era bolnav, nu încăpea indoială... înșă... dar...

Și: drum-drum-drum-dururum-drum-drum, vorbele lui păreau că se cojesc de poleială... Înșă... dar... cu neputință... ar fi știut... răsunau calp, își pierdeau aproape cu totul căldura convingătoare...

Soldații de felurite arme se scurgeau ca apa. Uruirile tunurilor și ale ambulanțelor înăbușeau muzica disciplinară a pasurilor; ulița se libera; colonelul se apleca pe cal cu o ultimă salutare, surugiii plesneau din bice — *ceara mă-sei și papucii maicei-precistei* — și roatele sfîrșiau din nou. *Balanga-langa-langa-langa*, Piteștii erau lăsați în urmă. Sălbăticia fugei reincepea; de astă dată șoseaua era bună și n-avea să sfîrșească decît în București, dealuri și văi nu mai erau. Dar...

„Adevărul — nu voia să știe decît adevărul“.

Ba-langa, ba-langa, balang... fuga, un moment oprită prin sosirea la jumătate de poștă, pornea iar. Tîmplele îi erau înșă strînse ca de un cerc de fier. Capul i se golea de idei. Se uita împrejur fără să mai vadă — *langa-langa-langa; lang-lang-lang*, se lăsa și, cu capul în colțul caretei, adormea.

Copilul, sub aceeași nimicire, simțea că și lui i se pîiejenază privirile. Locomotivă de mică viteză, careta nu mai punea de la o poștă la alta decît două ore. Se ajungea la Găiești cu zgomotul unei prăvăliri. Prunăriile din această localitate licăreau în prîpă, cu vechile lor case boierești avînd pridvoare de zid pe stilpi, și se făceau nevăzute. Cîmpurile nesfîrșite recoprindeau vîzul, se prelungeau fără urcări și coboriri. Soarele, căzut spre apus, împrăștiă pulberi de aur. Scaieții și mărăcinii erau cu totul poleși. Goana punea pe obrazele surugiilor flacări. Zdrenturile cămășilor pierceau în aurul soarelui. Ei păreau zmei călări pe paralei. Părul unuia, arămiu, îi bătea grumății cu arzătoare aripi de lumină roșcată. Altul era oacheșiu ca un țigan, dar frumos ca un fecior de împărat din alte vremuri; cel de al treilea, bălan, și cu toate că

era cel mai copil, mina mai nebunește — *ceara mă-sei și Christosu lui tat-so...*

5 Dar ochii copilului se închideau pe sfert. Clopotele îi sunau în cap; osteneala îi trecea pe sub vederi și ruri-șiruri de bobite albe și negre ce se mișcau după partea în care își ducea pleoapele.

10 Aceste bobite tot arătându-i-se și tot pierind — ce nu i se destăinuiau decît după oboseli mari — îl îndrumau către închipuri ciudate... Da: pentru ce ochii n-ar ești ga, în anumite împrejurări, pătrunderi ce le lipsesc în stările trupești și sufletesti obicinuite? Lumi ce nu sunt nici bănuite, de care mintea nici simțurile omenesti nu-și dau seama, nu s-ar putea oare să ne inconjoare, să fie lingă noi și noi să nu le știm? 15 Și pentru ce nu s-ar afla făpturi și lucruri întocmite din alături care să scape vederii și pipăitului omenesc? Știe cineva ceva? S-o spună. A învățat și el în școală — și va mai învăța — dar cunoaște-se-va vreodată ce e lumina? Negreșit, la carte se zice că ea e o mișcare; 20 însă mișcare a ce? Și dacă e mișcare, de ce încetează să mai fie de cum, vrînd s-o prinzi într-o odaie, ai închis obloanele? În sfîrșit, sufletul, ce este el? Este sau nu este? Bunica lui spunea că este, că face parte din Dumnezeu, și că se întoarce la el. Profesorii lui 25 spuneau că e o născocire. Dar alți profesori, aceștia mai învățați și mai mari, scriau pe întrecute în cărțile pe care le dosea din biblioteca tatălui său, că dacă n-ar fi sufletul, n-ar fi nimic. Apoi, cu Dumnezeu, nu merge la fel? E și nu e. Uite popa, nu e popa. Cu stelele, 30 însă, cum rămîne, ce sunt ele? Unii spun că vreo cîteva sunt pămînturi, iar că cele mai multe sunt sori. Și cu toate aceste, deși ele pot să fie și sori și pămînturi, ele sunt altceva: ființe ale nemărginirii care trăiesc, simt, cugetă, și se iubesc sau se urăsc — după 35 cum se plac sau nu se plac.

Nici vorbă că ar ride cine i-ar ști aceste gînduri — dar adevărul era tot cel care i se urca din suflet în mintea lui.

40 Și astfel, el umplea cerul cu făpturi ce erau îngeri — oști întregi de îngeri ce, în vecii-vecilor, împingeau

tot mai departe întunerecul, îl răsturnau, brazdă peste brazdă, spart.

5 Dar deasupra marginii depărtate a cîmpului, soarele era de-o șchioapă. Coborise, și seara ajungea caii din urmă. Cu felinarele aprinse, careta trecea acum prin satul Mogoșoaiei — sat întocmit aproape în întregime din țigani brîncovenesti... Ciinii, firește, îi făceau alai. Dar la ieșirea din sat — departe și nu prea — 10 începu să se mute pe cîmp, de colo-colo, ca o spuză de licurici...

Soldatul se aplecă spre geam, bătut într-insul:

— Bucureștii! e'coniță.

15 Inima mamei trăsărea, o lua iute de tot. Furtuna cailor sosea în dreptul Băneșei, aluneca pe dinaintea ei, se năpustea în rontul întii. Lămpile de petrol de pe o parte și de pe alta a faimoasei plimbări roșeau pe rînd întunerecul. Copilul scotea capul și se uita înaintea cailor. Rontul al doilea era trecut cu ocolire pe după havuz, surugii opreau în scurt, jandarmi călări și mai 20 multe trăsuri ocoleau careta:

— Nu, n-a murit, dar...

— Iute, atunci, iute!...

25 Și roțile duruiau pe Podul Mogoșoaiei; ele scăpărau schintei din pietre. Geamurile zbirnău între pervazuri, se trecea dinaintea bisericii Sărindarului, cu porțile și toată împrejmuirea cernită, fără ca cei dinăuntru să se fi uitat în acea parte: surugii coteau pe o uliță, o luau pe alta, intrau pe o poartă, opreau la o scară, muma și copilul săreau jos:

30 — Cum îi e? Cum îi e?

Slugile tăceau, o femeie în negru se arăta în capul scării, se arunca de gîtul noii sosite:

— Ah! ma tante, ma chère tante!

MOARĂ PE DUNĂRE

5 În mijlocul apei albastre, ce curge cu solzi de aur și de smarald, cu pîlpîiri de soare pe fiecare val, în firul ei, și dincolo de Nicopol, un pod plutitor stă
locului — cine poate să știe de cînd? — prins de
fundul Dunărei cu cele două funii căror li se detese
drumu-năuntru avînd, la căpătîiele lor, grelele unelte
de fier ce se înfipseseră adînc în nesip.

10 Scîndurile din care e făcut podul nu se văd. Peste ele a fost cărat și risipit pămînt pe care soarele l-a
bătătorit, scoțînd din el, în urma încropitelor ploi
ale primăverei, ierburi și buruieni, flori, și chiar
mărăciunișuri ce crescuseră nalte și stufoase, și ce-l
făceau să pară, de departe, un ostrov de verdeață.

15 O magherniță de scînduri, ridicată la partea lui dinapoi, adăpostește pietrele morii, pe cînd roata ei
de apă, așezată în chiar spatele podului, într-o schelă
de lemn pironită de dînsul, e luată pe desubt de
ducerea Dunărei în jos, învîrtindu-se și scîrțîind din
adînc.

20 Turcii stăpînesc încă vrăjitul țărîm. Dintre împădu-
rirea cu pomi roditori a dealurilor, se deosebesc, des-
prinzîndu-se și crescînd spre cer, albe și subțiri mina-
rete. Grădini, ca cele din *Halima*, se prăvălesc de pe
25 coaste spre țărîm, și pomii lor vin să-și spele picioa-
rele în Dunăre. Ici-colo răsar, dintre deseale tufișuri

ale frunzelor, case albe, coperite cu olane roșii, și
chioșcouri de lemn, cu geamuri portocalii și albastre
roșii și verzi, galbene.

5 O, turcii! cum știau ei să prețuiască cele de Dum-
nezeu lăsate, și cum se foloseau de frumusețile lor
ca să-și dezmicerde traiul și să-i uite scirba, suferin-
țele, uriciunile și primejdiile! Și cum, pe tărîmurile
pe care le-au coprins, știut-au ei să-și aleagă locurile
10 satelor și orașelor ce au statornicit, cît și al caselor
ce și-au clădit, și în care s-au așezat...

Bietii turcii pe atunci țărîmul drept al Dunărei era
tot în stăpînirea lor, și, prin urmare, plin de poezie,
așa că, dintre orașele de pe acest țărîm, Nicopolul era,
între prăpăstioasele lui dealuri, deopotrivă de imbie-
15 tor ca Grenada, în care Alhambra privește, de pe
minunata-i culme, Generaliful ce zîmbește pe a lui.

Roata de pe plutitorul pod al lui Ali urmează însă
să macine apa în sec, căci morarul care s-a dus la
tîrg din așun — fiind tocmai ramadanul — a uitat
20 s-o oprească.

O pisică galbenă ce-și rotunjea spatele în soare se
scoală o clipă, își întinde labele, și, reșezîndu-se
jos aproape îndată, își închide ochii de jăratic verde
și reîncepe să toarcă.

25 Dar o pinză de luntre albește sub stîncile Nicopo-
lului. Pisica miorlăie fără veste, și, ca și cum ar fi
simțit întoarcerea stăpînului, se află în picioare,
ducîndu-se spre marginea podului, de care și-agață
ghearele.

30 Luntrea, cu pinza îndreptată altfel, taie Dunărea
pieziș, se apropie de roata morii, ocolește podul, și
barba săină a lui Ali, cealmaua lui albă, singerată
la mijloc de fundul roșu al fesului, se ivesc. Luntrea
e încărcată cu saci de grîu. Puțin încă, și moara nu
35 va mai măcina în sec.

Dar în opinteala cu descărcarea sacilor, unul din
ei, mai greu, îl face să șovăiască. Luntrea, pe care el
o legase cu frînghia de vechiul șteajăr al podului, îi

fuge deodată de sub piciorul cu care rămăsese intrin-
sa, iar doborât se prăvălește în Dunăre, se duce
adânc, și pisica ce i-a văzut căderea se apleacă peste
valurile ce s-au reînchis asupra lui:

5 Și apa curge la vale, nici mai domoală, nici mai
grăbită, aceeași.

POMUL DE CRĂCIUN

Fiilor și fiicei mele: Alexis-Alexandru,
Nikita, Pavel, Hyacinth-Dinu și Nina.

5 Zăpada Crăciunului, ce era zăpada copilăriei mele,
parcă era mai albă. Fulgii ei parcă erau mai mari.
Și cînd viscoala, ce viscol!

Flaturii de iarnă, albi fluturi ai lui decembrie și
ianuarie, se învîrtejeau turbați.

10 Maică a Domnului! Și cum te mușca crivățul cu
gură de lup! Cu toate astea — fericite și binecuvî-
tate vremuri au fost cele care s-au dus... — Popa
Cioacă — Dumnezeu să-l ierte! — venea în ajunul
Crăciunului să ne pună patrafirele în cap, să-și ci-
15 tească paraclisul pe un sfant, să roage pe Dumnezeu
să aperc casa unde se află: „de ciumă, de foc, de po-
top, de venirea asupră a altor neamuri“, și să încheie
astfel cu glas tărăgănat, dar hotărît:

20 „Mută, Doamne, fie gura păgînului care nu se în-
chină preacinstitei icoanei tale, acum, și în vecii-
vecilor, amin!“

25 La biserică ne duceau apoi pe copii, de cu dimi-
nceața, de ne spovedea și ne grijea același popă Cioacă,
pe cite doi sfanți de fiecare, în schimbul căror, el
ne da, pe lingă grijanie, cam de la cincizeci la o sută
de mătanii, spre ispășirea păcatelor noastre, adică a
drăcurilor și afurisirilor ce nu încetau să ne iasă din
gură.

O! preacurate și preacinstite zile ale copilăriei, cum v-ați dus, și cum ați luat cu voi și pe preacucernicul preot, cu biserica lui cu tot, biserică după nume sfiintul Ioan Sevastos, din mahalaua Cernăteștilor, în

5 dosul fintinei Jianului.

Dar de ce v-ați dus? că pareă mai mult mă împăcam cu voi chiar iarna și tot așa mă împăcam și cu primăriile de-atunci ale orașelor, ce nu dau pe foc să strice drumurile și să noroiască ulițele cu ridicarea

10 zăpezei ce le imblănea cu puf de lebădă, ci lăsau până și ghețoaiele să stea agățate, cit puteau de mult, de strașinele caselor.

Dracu e că, aceste ghețoaie se desprindeau fără veste, de cum se ivea moina, și spârgeau câteodată capetele

15 de mojici ce treceau pe sub ele — dar — la urma-urmei — unde era răul? că, și așa, mojicii se înmulțeau ca frunza și ca iarba, cu toate că, poate, nu atita ca astăzi...

Dar bine, vor zice mulți: împrejurări ca astea nu li se puteau întâmpla și boierilor?... De! — eu le voi răspunde că nu — fiindcă, boierii erau drăcoși: nu umblau iarna pe uliți pe jos, ci numai în calești, și încă inveliiți în blănuri moi și scumpe.

Ei! copiii mei! — Dar voi n-o să pricepeți bine

25 vremurile astea decît dacă veți asculta cu luare-aminte și cele care mai au să urmeze. Bunăoară, că locuiam într-o casă mare, cu coperiș de șindrilă țuguiat, avînd pe fiecare colț al lui cite-o sfirlează de tînichea ruginită, ce infățișa un cocoș, și ce scirția ca un scirstei de cum se apuca vîntul să sufle. Această casă

30 era înconjurată cu stufuri de trandafiri de dulceață ce întocmeau împrejurul ei niște minunat de vesele grădinițe între verzile zăbrele ale micilor garduri ce le despărțeau de curte.

Mare, de te pierdeai în ea, era în sîrșit curtea, din fundul cărcia pornea, spre mai pomenita fintină a Jianului, o grădină de pomi roditori ce se tot prăvălea

35 până se infunda într-o mlaștină, în care creștea trestia și papura.

Astfel de locuințe nici vorbă că nu mai sunt astăzi, și negreșit că nu mai se infățișează nici Crăciunul ca atunci...

Mai întii că, fără viscol de ninsoare, el nici nu venea vreodată. Crăpau lemnele și pietrele de ger, dar moșului îi era cald de-abinelea, fiindcă nu se găseau case în ale căror curți să nu stea înșirați stinjenii de lemne.

Pe lingă asta, cînd odăile erau prea mari, ele aveau și cite două sobe — zidită fiecare pe cite opt stilpi — iar lucrul ăsta îl făcea, se vede, pe Moș Crăciun, să fie mai darnic decît e acum.

Că, să știți: bolțile bisericilor nu răsuna degeaba de osanale și de aleluie, și cucoanele mahalalelor, — certate pe viață — pe moarte peste tot anul — nu înaintau ele degeaba în mijlocul locașurilor sfinte, și, după multe plecăciuni și temenele, nu o porneau în doru lelii una spre alta pentru a-și cere iertare și a se grîji în urmă.

Al Crăciun — sireacu! le aștepta pe toate la casele lor cu purcelu la tavă, cu cartaboș zdravăn, sicu o sumă de cîrnați, dintre ai mai buni fripți și gustoși.

Chef mare se întindea deci, după biserică, prin tot orașul, și, se înțelege, că el era și în casa noastră.

Dar, de! copii! Fiindcă apele iuți ale zilelor au tîrît în ele și case și moșii, cit și multe altele, după urma căroră mincam noi — copiii de-atunci — purcelul și cartaboșul, voi face și eu ceva (ca să vă rămînă în minte Crăciunul copilăriei) și adicătelea

30 nici mai mult, nici mai puțin decît: Pom de Crăciun.

Iar dacă e să vă spun drept, iată că, fără știrea voastră, l-am și ridicat și impodobit de ieri, eu și muma voastră... Căci, priviți cum cei ai casei îl și aduc, și îl așează drept în mijlocul odăiei — brad verde cum n-ați mai văzut — și în care am aprins atîtea lumînărele de ceară cite nu știu dacă or fi pe cer stele. Dar uitîndu-vă bine la el, o să mai vedeți și alta: un păiejenis de fire de aur pe care le-am smuls din beteala purtată în păr de muma voastră, cînd,

40 în biserica Sărindarului, și-a legat soarta cu a mea.

Ne-au cîntat acolo popii mulți: *Doamne miluiește*, dar dacă el nu ne-a miluit cu multe din cele pămîntești, tot e bine că v-a trimes pe voi în viața și în casa noastră.

5 Și iată că, vă zic, acum să vă apropiați ca să vedeți pomul mai bine, și să vă dați tot într-o vreme seama că, atît tu, Alexe, dragul tatei, copilul meu mai mare, cît și tu, Nikituș, care ai venit al doilea după dînsul, și, împreună cu voi, frații și sora voastră, că veți găsi fiecare în acest brad măcar cîte una din micile minuni pe care Moș Crăciun mi le-a adus să le agăț în crăcile lui, pentru voi.

10 Privește însă, Alexe, ce mai cal a atîrnat el acolo, zicîndu-mi să-l desprind și să ți-l dau anume ție. El e alb ca o porumbiță și e la fel cu cei care-ți plac. Dar nu te uita că șeaua lui e de hîrtie, pentru că eu îți spun că e de catifea și muiată toată în fireturi de aur...

20 Vei încăleca și tu într-o zi, dragul tatei, pe un cal adevărat. Cu toate astea, să bagi de seamă să nu te ureau pe unul cu numele Pegas, căci cu toate că el poartă aripi la picioare, cea mai de rînd gloabă te va duce mai departe ca dînsul.

25 Pentru tine, Nikituș, nu mi-a adus moșul să pun în pom decît o mince. Oricum, ea fiind poleită, cred că îți va plăcea... Pe lingă asta, vei vedea că, de cum vei da cu dînsa în pămînt, ori în zid, ea va sări mai sus, și va merge mai departe, în loc să-și piardă din puteri... Așa să faci și tu în luptele vieții: de cîte ori nenorocul te-o azvîrli mai jos, tu să te zburlești și să te ridici tot mai sus, că, urmînd așa, doar de-o crăpa ceasul... sau mincea.

30 Dar veniți și voi, ceilalți, Pavele, Hyacinth și Nino, deși Crăciunul și-a indosat căciula pe urechi și nu mi-a mai adus alt, — vrînd să facă haz de mine — decît un sac cu gogoși de tufă. Eu, văzînd asta, l-am păcălit la rîndul meu, fiindcă le-am muiat în aur, și le-am prins, una cîte una, printre frunzele pomului, de unde vedeți cum iau ochii cu strălucirea lor... Vrînd-nevrînd vi le dăruiesc vouă, dar să nu

credeți că sunt un dar de mic preț, căci nimic nu are în lumea de azi mai multă trecere ca ele. Hei! copiii Numai să fiți deștepți, și să căutați să vindeți cît mai multă din această marfă, că nu va fi ceas în care să nu vă meargă bine.

5 Fiți, prin urmare, veseli toți. Eu am făcut ce am putut ca să vă aduceți și voi aminte de Crăciunul copilăriei voastre — iar, acum, nevastă, zi să-mi aducă un pahar de vin, că voi să-l cîoinesc cu al cetitorilor mei — amin!

10

TRECEREA OLTEȚULUI

Vremea veche, o trăsură închisă pe drumul poștei, amurgul, și apoi, noaptea coborîndu-se repede, în sfîrșit trecerea Oltețului prin apa ajunsă până la poalele celor două dealuri între care curgea. Pe malul pe care se află satul Balș, casele și pomii lor sub întunec, pe cînd, urcată cu totul în capul coastei, biserica și clopotnița ei, din care se răspindeau peste lunca toată sunetele deznădăjduite ale clopotului.

10 Țăranii, cu popa și cu pomojnicul plăsei în cap, au aprins de-a lungul Oltețului focuri sub ripa lui. Înainte de-a intra în apă, trăsura a stat cîtva oprită. Cei dinăuntru au coborît geamurile, și, printre vînt și ploaie, au vorbit cu surugiii. Doi dorobanți cu schimbul, călări, ce aveau sarcina să abată carele din drum și să vestească la conace despre sosirea înalților călători, izbutiseră să treacă la Balș, fără ca trăsura să-i ajungă din urmă, și sculară satul în picioare...

Caii, de cum intraseră în Olteț, deteseră înot, înhămați cum erau. Trăsura, luată de apă, plutea tîrîtă la vale, deși caii, duși de surugiii lor călări, se opinteau împotriva curgerii riului și căutau s-o scoată cît mai degrabă la mal. Luptîndu-se cu moartea, cei care îi minau plesneau din bice, scoteau chiote lungi.

25 De sub ripă, și de pe piscurile dealului, alte chiote le răspundeau... Caii înotau, trăsura plutea, ploaia

se vărsa cu găleata. Apa intrase de mult înăuntrul ei.

Bărbatul sta fără grai lingă nevasta lui, se căia de încăpățînarea lui să treacă Oltețul vărsat. Ea nu zicea nimic... Mîngîindu-i, își ridicase copiii pe genuchi, dar cînd se uita pe geam, vulturile turburi ale apei spumoase o băgau în groază, și se ruga cu foc lui Dumnezeu: „Da, el să-i scape, lui să-i fie milă, căci el singur poate tot“.

10 Chiotele surugiilor și plesnirile bicelor se îndeseau. Dar cele de sub ripă și cele de pe piscuri se făceau urlete, printre bălăngăniirile meren mai jalnice ale clopotelor, și trăsura se ducea tot mai la vale, cu toate că o trăgeau caii tot mai la deal. Dar patru dintre

15 dinșii, cei mai naintați, stau să se încece, și surugiul în seama cui erau își făcu semnul crucei, le tăie șleaurile și se lăsă să fie luat de apă; împreună cu ei, spre a mai ieși la vreun mal sau spre a nu mai ieși, — Dumnezeu știe.

20 Cu toate astea, trăsura urmase să plutească, și caii care înaintaseră deteră de un prundiș, iar roatele ieșiră fără veste din apă urcînd pe un mal, și cînd velclucurul, vel-clucereasa și copiii lor se arătară, zapciul el însuși, care se grăbise să coboare ripa, îi luă

25 în primire, frecîndu-și cu smerenie mîinile, și seara la tact se dete iama printre găini și rațe... Ba se găsiră până și potîrnichi ce se aduseră la masă cu slănină sub aripi...

CAII NEGRI

Lui Manole Slătineanu

Lume multă la Șosea. Cuza-Vodă trece pe sub teii
5 infloriți. În trăsurii și pe jos, cîrduri de cucoane, care
de care mai gătită. Cele mai multe și-au lustruit acasă
obrajii cu apă de castraveți, sunt sulemenite-măști,
și-au încondeiat tîmplele cu vine albastre, și și-au
lungit sprîncenele și ochii. Mai toate poartă rochi
10 subțiri, de tarlatan sau de voal, pe fuste de matase.
Unele pălării sunt parizienesti, nu glumă! încărcate
de flori, ori garnisite cu cireșe, și scumpe foc, așa cum
se și cuvine să le vîndă cele două vestite marșante
de modă, madamele Bariò și Briol. Dintre cucoane,
15 vreo trei mai ciocoalice ca celelalte sunt îmbrăcate
în grenadină neagră și dantelă prin care li se vede
gitul și umerii, spălați cu săpun de Thridace de la
Paris, de-âl cu care dă pe obraz și împăratul: *À la*
reine des abeilles, și nu mai puțin. Răsturnate în tră-
20 surile lor, cu vizitiul și feciorul îmbrăcați în livrele
serioase, cu alte cuvinte ce nu bat la ochi, ele se uită
pe sub gene la Cuza cînd trece în sfiriitul roților și
în zborul cailor, și care, crai și ceapcîn cum este, se
face că nu le bagă de seamă, cu toate că nu se indo-
iește că, înainte de a se incheia primăvara, le va cu-
25 noaște mai de aproape — prea de aproape chiar.

Priveliștea din trăsurii, pe lingă că era ademeni-
toare era și nostimă: vremea infoierilor, cu șase-șapte

fuste scrobite sub rochi, cit și a malacoavelor — ceva
ca niște colivii, asemănată cu tîrnuri răsturnate de
prins pește, înguste împrejurul taliei și lărgindu-se
de la șolduri în jos. Făcute din cercuri de oțel, aceste
5 unelte ale îmbrăcămîntei femeiești de atunci, deși nu
erau prea cucernice, nu lăsau, ca azi, să se vadă
pulpele și genuchii decît atunci cînd cucoanele
așezîndu-se pe scaune, uitau că malacoavele se dau
ușor alivanta.

10 În România, ca și în Franța, e romanticul timp al
lui Napoleon al III-lea și al împărătesei lui, Eugenia,
iar la București, agent oficial al prea puterei lor,
e Béclard, după care multe bucureștence din lumea
mare se prăpădesc. El, și nespuse de muieraticul beiz-
15 zadea Mitică, sunt cocoșii capitalei țării, după cum
fusesse, înaintea lor, o altă beizadea cu nuri, mult
îndrăgitul de fuste prințipele Iorgu.

Luxoase cit se poate, trăsurile merg legănate de
zăngănirea podoabelor de argint ale hamurilor. Zim-
20 bete și salutări se duc peste Șosea de la o margine a
ei la cealaltă și în tot lungul ei. Veselia e pe toate
fețele. Primăvară și Domnie pămînteană.

În alea, salcîmii și teii își ning zăpada lor. Brillian-
tele schinteiază în agrafe, în cercei și în inele. Ochi
25 sunt safire și peruzele. Dar unii sunt și flacări de iad.

Consulii, demnitarii tînarului stat, ofițerii unci
armate ieșită ca din pămînt, mișună cu părți de soare
pe fireturile și pe decorațiunile lor.

Dar o trăsură mai strălucită ca celelalte — cea a
30 ministrului de război — trece ca o nălucă. O poartă
într-un trap puternic doi mari cai negri. Vizitiul și
feciorul au livrele ce se apropie mult de cele domnești:
frac verde, galonat cu argint, jiletcă roșie de postavi
și pantaloni de catifea roșie ce se sfîrșesc ceva mai jos
35 de genuchi, de unde pornesc niște ghetre galbene ce
string pulpele picioarelor, incheiate în nasturi de
sided.

Comandantul-șef al oștirea și-a sfîrșit tocmai tre-
bile militarești, ca secretar de stat, la înalta dregă-
40 torie ce i-a fost incredințată, și se află în trăsură.
Zăbalele țacăne. Caili își țin capetele în pămînt și

fug. Negre ca aripa corbului coamele lor filfăiesc. Ca și coamele de negre, cozile lor se tirăsc în pulberea drumului. Copitele sunt văcsuite și lustruite. Și, de sus până jos, părul lor e negru: cai ce sunt ai întunecului, și ce n-au nici-o pată. De altfel așa îi și dorise comandantul-șef al oștirea, ministrul de război și șeful marelui ștab domnesc.

5 Cinci sute de galbeni nu treceau în acea vreme cu ușurință de la o mină la alta. Acesta le era prețul. Dar tot îi cumpăraseră.

10 Și cit se trudise până să-i descopere. Găsise, cam cu două luni înainte, și tot la același geambaș, niște cai la fel, tineri și ei, fără vreun nărav — și mîncînd și ei foc. Ce folos însă? El nu vrea cai roibi, ci negri.

15 Geambașul îl pricepu pe loc cam ce fel de om este. Îi ceru numai răgaz de două săptămîni ca să-i sosească de pe drum o pereche de mare preț, pe care tovarășii lui îi porniseră din Ucraina spre București și ce se brodiseră tocmai să fie negri cum îi vrea excelenția-sa, fără firicel de păr sur, alb ori roib.

20 Excelenția-sa se învoise, și acum îi avea la trăsura, iar ei aci umblau în fleorturi, aci ca vîntu și ca gîndu.

Ofițerul său de ordonanță — nu se știa pe atunci ce e șef de cabinet — căpitanul Lizu — un tînăr cu dare de mină care cheltuiseră și el foarte mulți bani pe cai — le deschise gurile spre a le afla vîrsta după dinți — și dovedindu-i tineri, îi înhămaseră la cabrioleta lui, pentru a-i încerca. Ei ieșiseră buni. Era dar cu osebire firesc ca toți să se uite la ei cu jînd, în trecerea lor pe șosea, înfășurați în norii de praf pe care-i ridicau.

Cînd trăsura ajunsese la rontul al doilea, măria-sa, cărui îi plăcură, își trimise aghiotantul să felicite pe general și să-l întrebe unde i-a găsit și cit i-a plătit.

35 Dar iată, că de unde era zi cu soare, un nor de vară se repezi pe cer de la miazănoapte și pluti într-o clipă deasupra Șoselei, vărsînd din el o ploaie cu bolboroși peste plimbăreața lume bucureștencască. Vodă o tuli cel dintîi, căci nici n-ar fi fost vreo ispravă să se întorcă la palat ud learcă. Celelalte trăsuri glonț după el. Cu toate astea, caii care fugeau mai tare erau

tot cei ai comandirului armatei. Ei se țineau morțiș de trăsura domnitorului. Ar fi lăsat-o până și în urmă, dacă respectul n-ar fi legat mîinile vizitiului. Se întimplase însă o minune de necrezut: caii se făcuseră portocalii, roșii, galbeni și chiar albaștri, fără să mai fie negri decît ici-colo. Muscalul de geambaș îi vopsise din creștetul capetelor la copite și zoaiele murdare ce curgeau de pe ei lăsaus pe noroiul șoselei o diră de fețe felurite.

10 Vodă care îi văzuse alergînd o clipă, alături cu trăsura lui, făcu mult haz de schimbarea lor la față.

La urmă rise și ștab-gheneralul, dar nu atîta de mult și de bine ca geambașul care o luase la sănătoasa și trecuse Nistrul la ai săi.

DIN CARNETUL UNUI DEZERTOR

26 august, 7¹/₂ ore a.m. — Alaltăieri dimineața am trecut Dunărea. Am lăsat pe ai mei, și a trebuit să merg de nevoie. Convoiul din care fac parte se îndreaptă spre Plevna. Soldații, cu pasuri mecanice, cu ochii morți, se apropie dobitocește de primejdie. Printre ofițeri, cei tineri de tot sunt mai aprinși. Să mori pentru țară este datorie și glorie, zic ei.

9 ore 1/2 a.m. — Lătrările salvelor de puști încep să se audă. Bubuirile tunurilor își încrucișează sunetele. Cțiva locuitori ce întâlnim ne spun prăpăstii. Credința lor este că turcii vor fi biruitori. Unul din ofițeri, văzându-i coprînși de groază, voiește să-i îmbărbăteze; cum s-ar zice, să le ridice moralul...

— Ce? Nu vă e rușine să fugiți? N-o să murim toți o dată?

— Apoi, de! domnule, răspunde unul scărpinându-se în cap, așa o fi, da' de ce să murim cu zile?

Și țăranul își urmează drumul spre Dunăre.

Accest „de ce să murim cu zile“ al lui n-a mișcat pe nimeni; pe mine însă m-a pus pe gânduri.

12 ore. — Loviturile de tun nu se mai aud, cu toate că ne apropiem de Plevna. Dar cum ne oprim, izbucnește dintr-un nor de praf o răpăire de cai ce aleargă către noi și sosește, val-virtej, împreună cu căruțele Crucii-roșii.

Doamne, Dumnezeu! De sub coviltirile lor se ridică numai gemete sfișietoare. Când trăsurile trec, prezintă armele ca un singur om. Într-una zărim, lungit, un băiat ca de 22 de ani. El e galben ca moartea, și are două decorații pe piept.

— Unde e rănit? întrebă căpitanul nostru.

— Să trăiți, domnule căpitan, un obuz i-a luat amîndouă picioarele.

Și trăsura cu băiatul fără amîndouă picioarele, și cu două decorații pe piept, trece.

27 august, 8 ore seara. — Detașamentul nostru a sosit de ieri și, generalul, după ce ne-a trecut în inspecție, ne-a spus cîteva cuvinte bine simțite, iar la urmă, înconjurat de statul său major, a intrat în baraca sa de scinduri în care și-a așezat cartierul. Peste un sfert de oră, eu, și un alt soldat, am fost trimiși să schimbăm garda de la ușa baracei.

Generalul prinzea înconjurat de statul său major.

Pe la trei ore alți soldați ne-au înlocuit. La patru, colonelul ne-a scos în front și ne-a citit o poezie războinică pe care d. Alecsandri a scris-o la moșia sa Mircești. Cuvintele de dor și de șoimi ne-au umplut auzul în timp de cîteva minute.

29 august, 10 ore a.m. — Tot ce am văzut ieri nu se poate spune. Văile, dealurile, albia apelor sunt împetrițate de leșuri. Turcii au cioprit pe morți și nu se întimplă rar să dăm de picioare și de brațe răzlețe.

Londra, 30 octombrie. — În ziua de 30 august, colonelul ne-a adunat odată cu revărsatul zorilor și ne-a spus că ceasul hotărîtor a sunat, că trebuie să murim pentru țară pînă la cel din urmă român. (Dar atunci?) ... Că dacă vom ști să murim, numele are să ne rămînă nepieritor; că ne așteaptă gloria și că să ne facem demni de Ștefan cel Mare și de Mihai Viteazul.

Preda, un soldat voinic, a ieșit din front și a spus colonelului că să trăiască, dar că are copii și că cine o să îngrijească de dinșii dacă o muri el?

— Va să zică, cutezi să-mi spui că ești un laș? a fost răspunsul colonelului. Apoi, a poruncit să-l pună la asalt în cele dintâi rânduri.

5 Și printre domnii ofițeri, nu se mai auzea decît țara, gloria, onoarea militară.

Preda însă mă întrebă că ce este laș? Iar dacă i-am spus că laș va să zică fricos, a stat de s-a gîndit ce s-a gîndit:

10 — Apoi del' îmi spuse el. De frică, mi-e frică — că de moarte cum să nu ți se facă părul măciucă?

Mirat, nu i-am mai zis nimic, dar el tot nu m-a lăsat în pace:

— Da' bine, domnule, de bătut de ce ne batem?

15 Întrebarea lui mi-a dat de surcă. Cu toate astea, am căutat să-l domiresc:

— „Țara, onoarea militară, gloria“.

Preda, însă, s-a dus mișcînd din cap, și cînd s-a auzit semnalul atacului, ia-ne, pe Preda și pe mine, de unde nu eram.

20 Cum s-a întîmplat lucrul e greu de spus. Tot ce mi-aduc aminte este că, cu cit se apropia ceasul hotărît, cu atît mă simțeam coprins de o neliniște mai mare. O tremurare nervoasă mă scutura din creștet în tălpi. O sudoare rece mă trecu. Inima începu să-mi bată în așa chip, încît credeam că are să-mi sară din piept. Timplele îmi zvîneau. Mă-ntorceam spre copilăria mea, și vedeam pe mama, pe tata. Îmi

25 înfățișam strădania mea pentru învățătură: ducerile la liceu, pe ger, pe ploaie, pe zăduf; clasele trecute pe rînd; la urmă, bacalaureatul, această culme la care ajunsesem conjugînd pe *tipto, tiptis, tiptomen, tiptete, tiptusi*; speranțele, aspirările mele, tot ce fusese în mine viu și nălucitor. Și ideea de a mă jertfi pentru țară nu mă încălzea. „Onoarea militară“ mă

30 lăsa rece. Gloria să fac parte dintr-o jertfă de oameni, spre a fi pe placul unui partid, unui guvern sau unui stăpînitor — fie chiar pentru ca să înzestrez Europa cu un regat nou — nu-mi zîmbea, îmi amorțea brațele și picioarele.

35 Ce? pentru asta să mă fi trudit eu în școală și în viață? O clipă îmi fu de ajuns ca să-mi dau seama

despre întreaga falsificare a îndrumării sufletești a oamenilor împotriva simțirilor firești.

5 Căci, da: mi-era frică, și nu mi-era rușine s-o mărturisesc. Teamă, groaza chiar, sunt simțiri cel puțin tot atît de respectabile ca vitejia. Dumnezeu le-a pus în om ca să-și apere prin ele neprețuitul dar al vieții pe care el i l-a făcut.

10 Și să nu se creadă că judecam așa sub stăpînirea împrejurărilor. Astăzi chiar, cînd mă aflu la adăpostul depărtării ce am pus între mine și laurii cîmpului de bătaie, vitejia soldatului care se duce să moară din poruncă venită de sus, și numai pe temeiul unor vorbe sfîrșitoare, mi se pare o îndobitocire fără seamăn.

15 Dar merg mai departe, și întreb: Ce e dator să facă un popor în alte împrejurări — bunăoară cînd e atacat?

E dator el să-și apere sau nu țara?

20 Toți vor zice că da. Eu zic că nu. Căci pierde altceva un stat învins și desființat, decît legiuirile ce-l cîrmuiesc și pe stăpînitorii lui?

25 *Londra, 1914, iulie în 5.* — Am dat peste acest carnet în hîrtii vechi. Doamne! Cîtă vreme a curs de atunci! E însă cu puțință ca eu să fi cugetat astfel? Ce e drept, sunt de atunci treizeci și patru de ani și n-aveam decît douăzeci și unu. Dar unde e adevărul? Și, cînd am judecat bine? Atunci? Sau acum cînd cred că cel care a scris rîndurile din carnet a fost un bătut la cap și un infumurat?

30 *Londra, 1914, iulie în 6.* — Nu știu de ce, de cînd am găsit acest blestemat de carnet nu mai am astîmpăr. Mereu îl recitesc ca să-mi întăresc credința că în 1877, n-am fost nici nebun și nici un ticălos. Și cu toate aceste ceva îmi spune că am fost și unul și altul. Care — care e adevărul?

35 Toate însemnările mele, din paginile carnetului, rămîn, din punctul de vedere al cugetării, în picioare. În nici una din scrierile mele englezești — căci astăzi o pot spune eu însumi despre mine, sunt unul dintre cei mai vestiți autori ai Marci Britanii — în nici

una din ele nu am atins o mai înaltă culme în domeniul speculațiilor...

De ce, de ce dar sînt nemulțumit de mine și în temelul cărui cuvînt mă osîndesc pentru ce am făcut?

5 Poate să înșele oare judecata?

Londra, 1914, iulie în 7. — Îmi recitesc ultima operă engleză. Edward Haldstrom, — nume sub care englezii mă cunosc și mă ridică în slăvi, — va repurta și de rîndul acesta un succes senzațional.

10 Cu toate aceste, sînt alții care mă întrec în putere stilistică și în pătrundere, în arhitectura unei scrieri — știu eu? poate și în simțire...

De ce, dar, majoritatea cititorilor și criticilor mă pune mai presus de ceilalți scriitori?

15 Ei! — De ce? De ce aceasta?

Londra, 1914, iulie în 8. — Reiau în mîini și astăzi mizerabilul carnet. Sînt mai nemulțumit ca oricînd dîndu-mi seama că ce credeam atunci că e adevărul, nu-l mai cred astăzi. Oare mîntea să înșele neîncetat sau, ce ar fi mai trist, să nu fie, în sine, nici un adevăr statornic? Adevăr ieri, minciună mîine?

20 *Londra, 1914, iulie în 18.* — Opera despre care am vorbit a apărut în sfîrșit. Prin librării se bat pe ea. Ziarele spun despre mine că sînt cel mai *original* dintre toți autorii pe care i-au avut englezii. (Nimîni nu-mi știe origina străină.) Criticii se îndoiesc chiar că voi putea vreodată să fiu întrecut în originalitate.

Simțirea mea, zic ei, n-a avut-o nimeni.

Al... simțirea...

30 *Londra, 1914, august în 13.* — În adevăr, sînt urmărit de fraza aceasta: „*că simțirea mea n-a avut-o nimîni*“.

Eu cred că, critica trebuia s-o rectifice astfel: „*simțirea lui Haldstrom n-a avut-o nici un autor englez*“.

35 Și de fapt așa e... Nu pentru că eu sînt mai puternic decît alți confracți de-ai mei... Sînt însă într-un fel care e al meu *prin naștere* și care nu poate să fie pentru ei decît altul. E și firesc. Eu sînt român, și ei, englezi.

Londra, 1914, 29 august. — Această deosebire de suflet e poate și cauza marei mele izbînzii printre dinșii. ..

5 Dumnezeuule! Cugetarea e nimic, e o alcătuire de vorbe meșteșugit așezate pentru a face, după placul tău, alb din negru și negru din alb. Tot ce e cugetare, e sofism, întortochiere.

Dumnezeule! Mi se pare că sînt pe calea adevărului, și că el nu e decît în simțire.

10 *Londra, 1914, 23 august.* — Citii azi prin ziare că România și-a mobilizat în parte armata și cu toate că în București n-aș fi ajuns altceva decît un biet reporter de gazetă, — sau mai rău încă — un biet copist — și cu toate că am plecat din țară de treizeci și patru de ani și că am aflat aici și glorie și avere —

15 vail! acum abia îmi dau seama că între sufletele de aici m-am aflat totdeauna străin...

Londra, 1914, 28 august. Hotărît: tot ce am însemnat în acest carnet înainte de plecarea mea în Engli-

20 tera n-a fost și nu e adevărul. Adevărul trebuia să-l caut în *simțire*, iar nicidecum în *cugetare*. Dar, pe atunci, eram un copil. Mi-au trebuit 34 de ani de înstrăinare ca să simt cit de român am rămas.

25 Judecata m-a rătăcit; simțirea mă răscumpără și mă readuce pe calea sfîntă spre care mă îndreptează inima.

Hotărît: cînd un popor poartă război cu altul, el nu luptă să-și mintuiască legile și pe conducătorii lui... *își apără sufletul*.

30 Muriți, muriți români, pentru ca să trăiască țara voastră.

Miine plec.

Viu să mor cu voi.

35 Paginile din carnet se sfîrșesc aci.

INTRE COTEȚE

5 Casa lui Pandele Vergea nu era despărțită de inima orașului decît printr-un sfert de ceas de umblet. Că toate acestea, ea era lăsată în afară de orice zgomot prin lăturalnicele uliți ce se duceau tăcute spre adîncimea unei văi, în ale cărei funduri, case de mahala se respirau ici-colo. Ulița, ce-i trecea prin fața porții, cobora și dînsa, însă se ducea de-a berbeleaca în nămeții de verdeață prăfuiți ai Cișmegiului.

10 Clădire veche, cu pridvor de scînduri pe stîlpi, cu coperiș de șindrilă sub a cărei strașină se adăposteau sute de cuiburi de rîndunele, ea-și da ușile de perete înainte de a se crăpa de ziuă.

15 Curtea — cîmpie în mijlocul orașului — începea atunci, ca la un semn așteptat, să cutcurezeze, măcănea, girăia, lua auzul, insuflețea, într-un cuvînt, împrejurimea, cu sute de glasuri. Pandele, sculat cu noaptea în cap, urma după pușin și, de pe scaunul pe care se așeza în pridvor, găurea negura, potopită încă asupra curței cu ochiul roșu al țigărei, sorbea cu privirile și cu toată făptura lui liniștea ce-l ocolea, se îmbăia în întunecimea de pe pămînt și în zarea nehotărîtă ce, revărsîndu-se, spălăcea un petec de cer.

25 Ca și cum ar fi voit să grăbească sosirea zilei, cocșii turcești întovărășeau ieșirea afară a lui Pandele

cu bătăi din aripi. Răpciugoasele lor trîmbițări spărgeau aerul. Erau fanfare de biruitoare bucurie ce vesteau răsărirea pe curînd a soarelui, și în care se amestecau circîtiri de găini gilcevitoare, cloncăniri de cloști amortite de o prea lungă ședere pe ouă îndărăt-nice. Dar Vergea nu apuca să bea cafeaua, ce i se aducea de Marghioala, dădaca pe ale cărei miini crescuse de se făcuse de 35 de ani, că petecul de cer abia înălbit se schimba în brazdă gălbuie, iar întinderea

10 văzduhului dinspre părțile răsăritului se inseala cu trandafiriu și se îmbrăca cu toate resfringerile zorilor. Inecat încă de întuneric, orașul își lăbărța sub deal deșirările lui de uliți, urca spre înălțimile Pieței Teatrului, se cocoța pe Dealul-Spirei, pe urecușurile

15 Mitropoliei, și curgea, de la apus la răsărit, cu aceeași năvală uriașă. Casă cu casă, și uliță cu uliță, Bucureștii păreau că se îmbrîncesc pentru a-și face loc să intre mai iute în lumina zilei. Clădirile, cu anghiu-

20 rile șterse, cu coperișurile vâlmășite, luau înfățișări ciudate și se îndreptau spre depărtări ca niște mari talaze de beznă. Teatrul, într-o parte, și Spitalul Militar într-alta, pluteau deasupra lor ca niște mari și negre vapoare. Unul după altul, felinarele se stingeau și, apropiînd nălucă de nălucă, le amestecau

25 într-un singur morman de negură pe care îl culcau peste Bucureștii mistuiți din fața pămîntului.

Dimineța lua însă în stăpînire marginea de capitală ce i se afla în drum, și albicioasa ei pielă, străpunsă pe locuri de turnuri și clopotnițe, se împingea deasupra întunericului rărit. Desimea aburilor smulși pămîntului de apropierea ivirei soarelui se subția, lucrurile începeau să-și hotărască formele, și în cer pornea să curgă o Dunăre albă și nețărmită; tot ce fusese întunec se schimba în lumină; însuflețirea răsăritului se lăsa peste tot, tivea norii cu vișniu, îi vărğa cu dungi roșii și, înflăcăriind adîncimile eclipticei soarelui, îi sufla cu aur.

35 Către fundurile curței, rămășița de spoegială înecăcioasă ce apăsa învelișurile unui lung șir de cotețe se zdruncina și, coborînd tot mai jos, se agăța de ghimpii scaieților sau se inghesuia de-a lungul gar-

40

dului. Măturată, la urmă, de pe oriunde, ea era sorbită de proaspătul aer al dimineții, ce-și câștiga albastră limpezime. Dintre geamurile casei, cele care priveau spre răsărit se sîngerau. Cerul, într-acolo, lua foc; dintre nori, izbucneau vîrtori galbene și roșii. Cei a căror înfățișare se schimba de la o clipă la alta, se tîgheleau cu pombă. Dar cei care urcau către culmile cerului și se lăsau apoi în jos se subțiau pînă a nu mai fi decît niște ușoare rețele albe ce se încrețeau pe nemărginirile văzduhului.

În mijlocul cotețelor sale, semănate în curte cam la întâmplare, fără a mai număra pe cele care se rezemau de garduri, Pandeles se arăta spelb și slab, cu picioarele lungi, înalt și cocirjat, și cu gîtul împins înainte.

Întîrziat în acea zi de somn, manifestările zgomotoase cu care păsărima sa domestică îl primi, înconjurîndu-l cu alaiul ei, umplură inima lui Vergea de o adevărată bucurie. Nu se simțise niciodată mai fericit... Puici albe, pestrițe, galbene, porumbate, îi dau ocoale. Găini moțate, între care citeva negre ca pana corbului, dar cu creste roșii, circiau împrejurul lui. Cocoșii de rînd, și cocoșii turcești, aceștia încălțați și golași; gîștele lătoase, cu ciocul ca fața morcovului, cu pene cîrlionțate; curcile negre-verzi și curcile pistruiate ori albe; curcanii cu răseli în gușe, mînioși pe roșul ce da foc cerului; claponii păunați cu gușei de porumbiel; rațele de casă și rațele leșești — se năpusteau de toate părțile, se înghesuiau. Sistirile și cîteurezările, măcăirile, cîteudăcirile găinilor, sculate de pe cuibare, turburară liniștea vecinătății. Vergea, înconjurat de curcani și de cocoși, general în mijlocul statului său major, sub înviiorarea adierilor, simțea, cu o nespusă mulțumire, fericirea din viața lui.

Dar paserile nu-și domoleau glasurile. Între ele se iveau certuri și imbrinceli ca să ajungă, care de care mai întii, lîngă Vergea. Asaltați de găini, de gîște și de rațe, curcanii și cocoșii dau înapoi. Înlocuiți treptat, împrejurul stăpinului lor, de stratele mai

de jos ale păsărimii, ei își infoiau degeaba cozile... Luat la mijloc de năvala fără seamă, și nemaiputînd s-o prididească, Pandeles se bălăbănea, printre gîștele ce-l apucau de pantaloni sau printre puicele ce i se agățau de haine și cu care se pomenea, cînd în cîrcă și cînd pe umeri.

Însă, urmată de cloști cu pui abia ieșiți din ghioace, dichisită și cu bariș conabiu pe cap, Marghioala aducea păsărilor tainul obicinuit. Boabele portocalii ale porumbului și auriile grăunțe ale meiului îi umpleau șortul. Azvîrlite din belșug, ele răpăiau și țîrăiau căzînd împrejur ca o ploaie cu soare.

Nins de fulgii ce i se așterneau pe haină, Pandeles da însă poruncă Marghioalei să nu se încurce cu legumeala, ci să aducă porumbul și meiul cu banița, ca să-și îndestuleze el, după cum se cuvenea, drăguțele lui de pasări. Vreo patru ferdele aduse astfel pe rînd, îngălbeniră sub boabe bătătura. Dar să te ții bătaie pe oare. Rățoielile curcanilor și sisirile gîștelor nu mai încetau. Ca pasări mai mari ce erau, firește că lor mare le era și lăcomia și, în poșida îndestulării, ele se apropiau de merticul celorlalte. Ieșite din coteț, tocmai la o umbră, bibilicele umpleau zadarnic curtea cu strigătele lor de „păcat-păcat-păcat“... Ele nu mai găseau nimic. Puii, pipiriii și golași, călțați în picioare, scăpau cum puteau. Cloncănirile deznădăjduite ale cloștelor răsuna de luau auzul. Cocoșii se apucau, de cu dimineața, să încotopenească puicele prin bălării. Una, tinără de tot, luată la scriveli de cel mai craidon, se codea. Înghățată cu toate aceste, asprimea actului vieții o făcea să se zbată, ca și cum s-ar fi aflat în ghearele uluiului.

Sus, de partea răsăritului, cerul nu mai era decît o baltă de aur. Îngălbenite, coperișurile de tinichea ale caselor își trimiteau, unele altora, licăriri vesele. Pulberi diamantate se prăfuiuau peste verdeața Cîșme-giului și peste o parte a Bucureștilor. Crucile de pe biserici fulgerau. Geamurile de la sute de ferestre păreau plăci de topaz. Pe zidurile mai apropiate de curte și de casa lui Vergea, umbra tremurătoare a pomilor îndulcea albeața proaspătă a varului sau

jigăreala zidurilor gălbuie. Din poartă, ulița înviată se da devala printre destrăbălările gardurilor ei. Spre dreapta, cele două-trei circiumi zidite în paiente și cam într-un peș, își dau obloanele de pereți.

5 Cu părul stuf și cu ochii păiejenți, băieții se întindeau în pragurile lor; reîncingându-și șorturile verzi, ei clăteau, apoi, litrele coclite, gilgiau cite o cinzeacă de rachiu, și se apucau de treabă, meremetisiți.

10 Dar un trăsnet de lumină izbi coperișul unei clopotnițe vecine. El o înfășură cu o încolăcire veselă și, alunecând spre vale, aprinse geamurile ferestrelor și felinarelor mai depărtate cu o spuză de schinteieri.

15 În curte, pasările sfârșiseră să-și mănince merticu[rile. Parte din ele, grase, se tolăneau sub cei câțiva duzi de pe lângă cotețe, pe cînd o altă parte, cea care n-apucase să se sature, tot dînd tîrcoale, urma să-și arate nemulțumirea. Curtea, ce e drept, nici nu le mai încăpea. Se simțeau într-însa la strîmtul lor, își ziceau că sunt acolo întemnițate. Adunate la un loc, 20 într-un așa de mare număr și de atîtea neamuri felurite, cele mai alese dintre ele — protipendarii curcani, păunii și capitolinele găște, super-fainii claponi, cit și o mulțime de alți coconi și cocoane de viță bună, se revoltau, de altminteri pe drept, de umilirea în 25 carc îi azvîrlise Pandele, silindu-le să-și dea cotul cu mojițe și mojițe, cu găini de rînd și cocoși de sate, mitocani și mitocance sau nagode și pocituri care le făceau zile fripte și care se înmulțeau împrejurul lor, azi cu una, mâine cu zece.

30 De! de! Să gîndească ce-o pofti alde Vergea, dar lucrul n-are să mai meargă mult. Nu e vorbă: s-o fi așteptat dumnealui și la recunoștință pentru cele citeva boabe de porumb ce le azvîrlea — însă ce să-i faci? slobod, voia la dumnealui... Și „gir“ și „clone“, 35 „cut-cut“ și „cir-cir“, așa cugetau, sau i se părea lui Vergea că cugetă maltele straturi ale înaripatei sale domesticități. De întristat, el se întrista, dar totdeodată le da și dreptate. Cu toate acestea, intrucît era el de vină? Nu se rugase de Nichiforescu, prietenul și avocatul lui, încă de o săptămînă, să-i mai găsească ceva bani? În sfîrșit, ce este și mai mult, nu se hotărîse

el să-și vindă pină și petecul de moșie ce-i mai rămăsese? Și, odată moșia vindută, nu-și pusese în gînd să cumpere locul din vale al lui Năstăsache circiumarul — un ticălos ce se apucase de politică! și să-și lărgească

5 cu el curtea? Hol! Hol... ce sumă de cotețe mai avea să-și mai trîntească? Și cit de în larg și de mulțumite îi vor fi păsăruicele — drăguțele lui de gisculițe și drăguții lui de păunași? Hol... Hol... Dar cocoșei? Găinușele și puiculițele? Bibilicele și curcănașii? 10 Toți și toate — că vezi! așa era el — la adică știa să facă jertfe, dar se păzea să se adune cu dezmeticii! Să ferească Dumnezeu de una ca asta! Auzi! oameni care-și toacă averea cu jocul de cărți, cu birjele, cu chefurile, cu năzdrăvăniile din fundul pasagiului de la 15 Puțul-Spătarului? Nu zău, cuminte se născuse și cuminte avea să moară! în casa lui, și în patul lui, între găștele și puicele lui, ca un om cinstit, ca un om cumsecade, de ispravă toată viața, de ispravă pină la sfîrșit.

20 Soarele, ce se tot urcase, domnea acum în creștetul cerului.

Musculițe, muiate în veselul aer al primăverii, dau ocol unui dud. Era o horă întinsă printre firele de be- 25 teală ale soarelui. Aripa străvezii și aurii se amestecau cu altele mai întunecoase. Căptușeala zburătoarelor împărțea licăriri. Ochii musculițelor, gămălii de ac tencuite cu cărămiziu, urmărindu-se, se înfocau. Zbirnirile și ziztirile aci se domoleau, aci se ascuțeau.

30 Vergea, care prînzise de amiază, își isprăvise mămăliga și feluritele zarzavaturi cu care se hrănea și, incredințindu-se că prietenul său Nichiforescu n-are să se ivească, se hotărîse să iasă de acasă, doar de-o da în tîrg de dînsul. Îi cam ghiorlăiau pîntecele, dar carne n-ar fi mîncat să-l tai. Cu ouă și cu lapte se 35 hrănise cităva vreme, cînd — într-o zi — prîcpuse că laptele e trebuincios vițelilor. Cit despre ouă — atîtea găini pierdute cite ouă mîncate.

40 Vergea plecă de acasă îngrijit, aproape posomorit. Se îngroșase gluma! Nu cumva era să-și lase el pasările să-i moară de foame? Și cu pasuri largi scurta drumul dintre schitul Măgureanului și Piața Teatrului.

Din nenorocire, cu cit inainta, cu atit sporea și mulțimea. Fie că era duminică și zi de primăvară, fie că era altceva, chipuri ce se văd rar pe Podul Mogoșoaiiei, mitocănime, femei, bărbați — țărani chiar — mișunau.

Cînd fu să apuce în Lipsecani nu mai putu să inainteze. Pantaloni creți, cefi groase, brațe reteveiate îl împingeau inainte, îl dau inapoi, îl făcea să piseze apa pe loc. Apucat între piepturi, răsufllarea i se scurta — gîfția — își pierdea capul. Izbit de vijelia populară, cu obrazul vâpăiat de dogoreli, se lăsa în voia împrejurărilor și se ducea aci la dreapta, aci la stînga, fără să știe ce face.

Deodată, atit dintr-un capăt cit și din celălalt al uliței, se auziră strigătele de: „armata, armata“; — iar, jobenat cum se afla, Pandeles se pomeni c-o ia la fugă în mijlocul mulțimei ce se risipea sub săbiile jandarmilor călări. Poporul suveran umplu pivnițele și podurile caselor, și Vergea se pomeni împreună cu alții, într-o curte, în care se piti după poartă și de unde nu ieși decit spre seară. Cînd se întoarse spre casă, îl pîndi piata bună și-l făcu să dea cu ochii de Nichiforescu. Advocatul îi spuse că se pregătea tocmai să vie la el, așa că Vergea se hotărî să nu scape prilejul... E și drept că trei mii de galbeni pentru patru sute de pogoane în Ilfov nu i se părură lui Pandeles bani puțini și cînd, peste o săptămînă, se întoarse de la tribunal cu treaba ticluită gata și cu vînzarea scrisă și răsctisă în peste opt condici, cînd lefter și de cea de pe urmă moșioară părintească, dar cu trei miișoare de galbeni împărătești la tecșilă, își zăvori ușa, își prinse în ace perdelele de cit de la ferestre și își numără zgriptorii kezero-krăiești, bucuria lui nu mai avu margini. Ho! Ho!... va putea, în sfîrșit, să cumpere locul lui Năstăsache, să-și înmulțească cotețele după plac, să se tăvălească în puful fulgilor, să nu mai lase să se piardă ou neclocit și să nu-și mai prăpădească vremea cu alergări după bani.

Ho! Ho! Și nu va mai fi încoțopenire de puică, scremăt de găină pe ouare, ieșire de pui din ghioacă, să scape nevăzute de el. Un singur lucru îl mîhnea...

Cocoș, de ce nu-l făcuse Dumnezeu cocoș? Că n-ar mai fi rămas puică nici găină necălcătă.

Ba chiar, lărgindu-și cadrul teoriei, nu s-ar fi sfiit să meargă cit de departe.. Găinele și puicele, în orice număr, nu l-ar fi îndestulat; giștele, curcile, rațele, ciștele, l-ar fi ispitit deopotrivă. Ar fi dat naștere la încrucișări de neamuri, la noi feluri de viețuitoare. Catirii — sint ei altceva decit roadele imperecherilor nefirești dintre armăsari și măgărite?

Ho! Ho! — Și Vergea își alegea, din gînd, ochi rotunji, rubine în cercuri de chihlibar galben, creastă singerie, coadă cu pene albe și roșii, se încălța cu fulgi cenușii, se pregătea să facă experiențe.

S-ar fi dat, mai cu seamă, pe lingă curca moțată sau pe lingă gisca lătoasă, albă peste tot și cîrlionțată de țî-era dragă lumea... Dar, fiindcă le știa slăbuțe pe amîndouă, teama să nu le nemerească sterpe îl oprea. Vorba era să brodească cîteva, trei-patru, care să-i ouă; la urmă, iasă ce-o ieși. Cine știe? n-ar fi tocmai de mirare că zgriptorii de pe galbenii la care se uită acum să fi fost odinioară paseri adevărate, paseri care să fi trăit și să fi uimit lumea cu ciudățenia și frumusețea lor. Adică de ce nu? De ce acești zgriptori să fie ieșit numai din inchipuire, să nu fi fost și ei odată din carne și din oase — ființe vii? Faptul că au două capete nu dovedește nimic.

Care lucru îi este neputincios lui Dumnezeu? Dacă n-a făcut și oameni cu două capete este că și cel pe care îl au le atîrnă greu. Cît despre zișii zgriptori, dacă astăzi li s-a pierdut ruda, este, poate, că de sus ce vor fi zburat se vor fi rătăcit în cer și vor fi rămas acolo. Tot așa se mai știa, în vechime, și despre alte paseri, cărora li se ziceau fenixi. Penele lor străluceau ca fețele curcubeului, și fenixii aveau vieți de sute de ani, iar cînd li se apropia sfîrșitul ele se aruncau singure în flacărele vreunui altar, și renășteau mai frumoase din chiar cenușa lor. Închipuiri și basme să fi fost oare și vorbe ca acestea? Vergea își zicea că nu se poate, fiindcă mintea omului nu e în stare să născocoască nimic în afară din ce a fost sau din ce are să fie. Deci, cam ce fel de minune prea afară

din cale ar fi ca, într-o bună dimineată, să se ivească iar unul sau doi fenixi ori altfel zis zgriptori — dintr-o curcire sau din alta?

5 Iar tot numărind și resfirindu-și galbenii — Vergea, apucat de noapte, nu mai ieși din casă. Mai fericit ca de obicei, somnul îl fură repede. Însă, cu cit înainta în cealaltă lume — în țara visurilor — aiurările minții îl făceau să i se pară că reîncepe viața; că este tot dînsul, deși, dacă s-ar fi cercetat bine, nu s-ar mai fi aflat același. Simțea că i se întîmplă ceva nefiresc, pe care însă nu-l înțelegea. Tot ce știa era că hainele i se subțiază pe corp, că i se zdrențuiesc, că-l lasă în pielea goală, și că un fel de picoteli încep să-l înțepe.

15 Ho! Ho! — pricepea, în sfîrșit, ce se petrece. Răbdă durerea, o binecuvîntă chiar. Erau fulgi, fulgi ce aveau moliciunea catifelei, fulgi galbeni și cenușii ce-i creșteau, ce se înmulțeau, ce-i acopereau picioarele, ce i se urcau pe piept, năvălindu-i spatele, brațele, gîtul și sfîrșind prin a-i coprinde obrazul, prin a-l cenceri întreg.

20 O cugetare îl neliniștea, cu toate acestea, și răsuflarea i se ingreuna. Se va face el găină sau cocoș, curcă sau curcan? erau întrebări la care nu putea să răspundă — cel puțin deocamdată.

25 Și fulgii i se scuturau, erau înlocuiți cu pene, dar cu pene strălucite: de aur, de argint, cu pene ce nu s-au mai văzut... Ochii i se rotunjeau... gura i se ascuțea, se schimba în cioc... pieptul și spatele său luau alte forme: se pomenea că dă din aripi, iar la urmă, tocmai cînd se deznădăjduia, sexul i se hotăra, și atributele cocoșești înlocuiau fără veste pe cele vechi.

30 Cocos, se simțea cocos din tălpi la creștet. Cocos cu totul și cu totul de purpură și de aur, împintenat și încălțat, cu glas de trîmbiță, ocolit de puici, de găini, de bibilice, de curci și de gîște... Ho! Ho!... și toate i se supuneau, îl chemau, se uitau la el gales și cu jînd.

40 Suferința trupească pe care le-o pricinuia cu năprăsnicia lui, i-o răbdau. De la dînsul ar fi vrut să îndure de zece ori mai mult, s-ar fi supus să le sfișie, să

le rupă, să le facă să-și dea suflarea sub dragostea lui. Ho! Ho! — și el, luîndu-le la muștruluială, pe cite una, una, le coperea pe toate cu aripile și, de dragoste prea multă, le ciocănea în capete pînă le singera, le făcea să-și piardă moțurile, se repezea apoi printre curci și gîște, siluia pe unele, ademenea pe altele cu șosele cu momele, și, cînd le încolțea, vedeau pe dracul, nu scăpa cu una cu două.

10 Puternice bătăi în ușă, întovărășite de vorbele Marghioalei, sunete îngîinate! — „Cu-coane! Cu-coane! ard chiliele bisericii”, scăpară pe o puică albă de cocoșire. Tocmai o înhătase și o prididea după zile de tircoale... Vergea trebui să se deștepte. Dar, cînd se dezmetici, cînd se uită pe dînsul și văzu că nu e cocoș, cînd se încredință că Marghioala nu e puica cea albă, și cînd, luîndu-și scurteica în umeri ieși în pridvor, focul apucase să scufunde o parte din coperișul unui patralater de case.

20 Ele, de mai mult de un veac, luaseră la mijloc biserica de pe dealul vecin și, acum, în loc s-o ocrotească, o înfășurau cu o pînză de flacări. Focul la început domol, se mulțumise, cîtăva vreme, să lingă lemnăria. Uneori el se îneca în fum și părea că se stinge. Așa, la sosirea pompierilor, s-ar fi crezut că au venit degeaba. Însă, deși Dimbovița curgea în vale, la o bătaie de pușcă, apa lipsea. Din susul și din josul uliței, sacalele se iveau goale.

25 Pompierii se puseră pe lucru. Ei spărseseră ușile, se repeziseră înăuntru și țirăiseră, printre fum, puțina apă ce aveau la îndemînă. Tulumbuirea nu sluji la nimic. În curînd, ațitate de vînt, flacările bătură din aripi. Untdelemnul, luminăria de ceară mărîră nenorocirea. Gratiile tavanului, grinzile, ușile, ferestrele ardeau. Dușumeaua se povîrni în pivniță. Coperișul, scrumit, jăruia. În urmă, într-o clipă, fu o surpare zgomotoasă, în mijlocul unui foc de artificii: stele albastre și rachete stacojii ce se împrăștiu printre clipirile schinteiilor ce se încrucișau sub întunec ca niște gîndaci de aur.

40 Biserica — atunci cînd nu era înăbușită de fum — ieșea la iveală, neatinsă, din mijlocul mișcătoarelor

flacări. Crucea din virful triunghiului de zid sprijinit pe stâlpii de lemn ai intrării vilvora, ca și cum ar fi fost împietrită cu nestemate, de câte ori focul își mișca resfringerile asupra-i. O întreagă spuzeală de pietre scumpe rîura în lungul și în largul ei.

10 Copacii Cișmegiului, cît și casele de pe ulițele din vale, spârgeau întunerecul cu înfățișarea lor, după cum bătea vîntul. Pompierii, care se agățaseră multă vreme de creștetul zidurilor șovăitoare, le părăsiseră, coborîndu-se în curte, și înconjuraseră biserica acoperind-o cu neîncetatele improșcări ale furtunelor. Apa începuse să sosească îmbelșugată și liniștitoare. Strigătele sacagiilor, ale gardiștilor, poruncile date scurt, zgomotul mulțimei, al unor noi surpări ale coperișurilor, răsuna de la un mal al dealului la altul. Crezînd că se luminează de ziuă, găinăria lui Vergea se deșteptase; cocoșii băteau din aripi, gănile picotau sau se piguleau, iar — care gîrînd, care cutcurezînd — închideau și deschideau ochii.

20 Jos, în uliță, capete se întorceau de acea parte. Dintre mulțime, unii își aduceau aminte de traiul de la țară, de copilăria lor, de frumoasele idile cîmpe-nești ce rămîn neșterse din minte chiar după ani de orășenire, chiar după ce s-au îndurat grozavele necazuri ale vieții.

25 Biruit, focul murea între părății scrumiți ai chiliilor. Pompierii își încheiaseră lupta și cei mai mulți se azvîrleau dintr-un salt pe furgoane.

30 Locașul sfînt rămînea, astfel, în urma lor, însă fiecare ducea în amintirea lui, ochii de jeratic cliptori ai ocolitorului șir de ferestre.

35 Ulița se liniștea repede, ajungea iar pustie. Marghioala, care mulțimea lui Dumnezeu că biserica nu fusese atinsă, se hotări să mai tragă un pui de somn, pasărilor ce recădeau în întunerecul nopței își urmau piroteala. Pentru a-și ține de urît, gardiștii reîncepeau să fluiera. Cîțiva derbedei, care de curînd părăsiseră școala și găsiseră adăpost pe la gazetăria politică a vremei, crezîndu-se că sunt primejdii pentru guvern, 40 își închipuiau că sunt urmăriți de poliție și dați în primire de fluierele gardiștilor.

Vergea se întorsese și el în odaia lui, dar nu mai putuse să închidă ochii. Visurile ce-l turburaseră, bucuria că detese de bani, se împreunau să-l arunce într-o neliniște bolnăvicioasă.

5 Fără indoială, nu întia oară se lăsase el să fie tîrit către o țintă mare. De copil iubise natura în toate manifestările ei vii, și această dragoste el o tradusese în fapt încă de la vîrsta de doisprezece ani. Dar pe atunci părinții lui trăiau. Tatăl său băgase degeaba de seamă că fiului îi lipsește o doagă. Un 10 dascăliei izbutise să-l scoată din mîni și să-l facă să creadă că băiatul dă, dimpotrivă, semn că are să ajungă un om cu totul osebit, care să facă cînte neamului său și țării. Bietul om îl lăsă, prin urmare, 15 stăpîn peste o odaie, spre a se indeletnici acolo cu așa-numitele lui „cercetări asupra naturei“. Fără să se turbure cît de cît de neajunsuri, Nicu călcă întia oară pe calea cunoștințelor înalte, prin cîșterea și înmulțirea furnicilor. Doi ani de-a rîndul, odaia 20 lui nu mai fu decît un furnicar. Harnicile viețuitoare, negre și castanii, roșcate, și uneori cu aripi, nu mai încăpeau înăuntru și se răspîndeau prin curte. Grădina se umplu iute cu ele. Mușuroaie se ridicau pe unde nu gindeai: în răzoarele cu zambile, lîngă puț, în pragul ușei. Odăile încăpură de asemenea în stăpî- 25 nirea lor și zadarnic se turna pe dușumele gaz și apă fiartă.

Bătrînul Vergea, care nu știa de unde i-a căzut această năpastă pe cap, cînd află adevărul, căzu jos de supărare și, izbit de dambla, își dete în curînd 30 duhul.

După moartea tatălui său, căit, Pandele jertfi furnicele memoriei lui și se apucă să le stirpească. În aceeași vreme însă încălecă pe un nou Ducipal: se 35 apucă să crească gîndaci de mătase, și paturi de scînduri, puse unul peste altul, umplură pînă sus cîte cinci odăile. Nestîrpite însă bine, furnicele se întoarseră, și viermușii mureau pe capete. Puțini izbutiră să se urce pe tufe și să se închidă în gogoși. 40 La douăzeci și doi de ani, cînd muma sa îl lăsă la rîndul ei singur, Pandele își încheiase o mare parte

din cercetările lui. Trecuse la broaște, la șopirle, la pești, și încă de pe atunci se pregătea să vîndă una din cele trei moșii părintești.

5 Fără să vrea și neputînd să doarmă, el reurcă în acea noapte întregul șir al zilelor vieții lui.

Această viață și-o retrăi ceas cu ceas, și citeodată își mărturisea aproape că nu fusese un om în toată firea. Cu cartea cită învățase, n-ar fi putut în adevăr să însemne și el ceva în lume, să-și facă un rost ca oricare? Flecărescu, dezmeticul din gimnaz, odinioară 10 într-o clasă cu dînsul — nota trei în tot cursul anului, iar la examen cea trecătoare de milă — n-ajunsesse deputat? Se mai vorbea prin gazete de altcineva decît de el? Nu se spunea chiar că era să fie chemat la 15 minister?

Deputat?... Ministru?... Să se țină de mofturi? Astăzi cu unii, mâine cu alții — poimîine împotriva și a unora și a altora — și apoi iar cu cei cu care îi va veni mai bine, ba cu Vodă, ba contra lui Vodă 20 — nu zău, să-i fie de bine lui Flecărescu, dar lui, unuia, de-alde astea nu i-ar fi plăcut. Toate bune — dar să se însoare cine l-ar fi oprit? Și-ar fi ales și el o nevestică — știil numai bună — și, drept vorbind, pentru ce n-ar fi ajuns și el om cu greutate 25 și „tată de familie“. Căci, oricum, n-ar fi fost mai bine să prăsească copiii decît găini? Și cum i-ar fi iubit, mititeii de ei! N-ar fi fost jucărie pe care să nu le-o cumpere, prăjitură pe care să nu le-o aducă, catifea cu care să nu-i îmbrace. Dar el nu s-ar fi 30 mulțumit cu unul, cu doi... i-ar fi trebuit șase, zece, doisprezece, un batalion — curtea i s-ar fi bătătorit de dînșii ca în palmă, s-ar fi jucat „de-a mama gaia“, „de-a ascunselea“.

Cîteodată, vara, le-ar fi făcut zmee. Ei l-ar fi 35 inconjurat: „tată, tată“ — i se părea că-l inconjoară chiar — că-i vede... oacheși, plăviți, mai mari, mai mici, patru — cinci, — opt, și încă patru, și încă doi — „tată, tată“ — ieșind de prin odăi, de sub lileci, de sub jigniță. Ce te faci însă cînd se apropie 40 iarna? Trebuie sc haine, ghete, cărți... Profesorii și doctorii dau iureș casei — ici pedagogii, dincolo

elistirele — cicăleli, strigăte, zăpăceală... Dădacele își luau lumea în cap, doica nu mai este de ținut, copiii se hăinesc; unul, la școală, se adună cu băieți stricați, se dă la deprinderi rele; altul se bolnăvește greu — moare...

5 Nu zău! Știa el ce e înșurătoarea, ce sunt copiii...

Dar noaptea trecea, și cultcurezările cocoșilor vesteau întoarcerea zilei. Un fel de zare se arăta între perdelele de cit. Geamurile se spălăceau. Întunecul 10 din odaie se rărea. Minteia lui Vergea urma să se răluiească cu ea însăși. Nu, de zece ori nu... Mai bine cu cocoșii și cu gănușele lui... Pentru ce s-ar lepăda de pustnicie?

Pentru necazurile și scirba ce-i așteaptă pe toți în 15 viața obicinuită? E adevărat că, pe această viață, el n-o cunoaște decît din auzite. Cu toate aceste, n-ar fi el un neghiob dacă nu s-ar folosi și de pățaniile altora? Fluturi, strălucitori de o clipă, sunt destui cari își ard aripele în flacăra ticăloșiiilor pămîntești...

20 Afară, era ziuă albă. Voios, el se sculă, se îmbracă și o lună în cap după asta, locul lui Năstăsache-circiumarul, cumpărat, înmulțea cotețele, lărgea curtea și o făcea să coboare dealul de partea apusului. Singuri zgriptorii împărătești, de pe galbenii ce-i rămăseseră, se împuținau. Întreținerea unor astfel de prășile, 25 ce-și sporeau numărul pe ceas pe ceas, nu puteau să ducă la altceva. Casa, cuib al neamului său din vremuri de tot vechi fu atunci, de voie, de nevoie, amanetat. Dar, spre sfîrșitul lui octombrie, prăvălirea 30 alunecă pe povirnișul ce duce la prăpastie.

Lucru cu lucru, și scaun cu scaun, Pandelescu, pentru a-și hrăni păsările, începu să-și vîndă de prin odăi tot ce avea. Marghioala, care nu fusese lipsită niciodată de tainul ei de piine, cînd se văzu silită să nu 35 mai mănînce decît mămăligă, își ridică într-o duminică lada, de cu noaptea, o aruncă pe capra unei birji, și se duse. În acea zi, Vergea își aștepta zadarnic cafeaua. Cercetări în bucătărie, în odăi, lipsa lăzei Marghioalei, îl lămuriră asupra adevărului. Amărit, către ceasurile 40 nouă, vintură dinaintea pridvorului fundul unei banițe cu o rămășiță de hoabe descoperită din intim-

plare, și reurecă treptele scării cu capul gol de gânduri. După el, ușile rămânând deschise, casa luă înfățișarea unei locuințe în care cineva a murit de curind.

5 Dar în curtea ce, de astă dată, era ticsită cu cirdu-
rile domestice de pasări, glăsuirile pintecelor flămînde
împrăștiu minii. Nînsoarea, ce începuse de vreo
jumătate de ceas să cadă cu fulgi mari, amenința a
viscol. De peste tot, oarele dau fuga spre cotețe.
Frigul rebegea.

10 Găinele și găștele își ascundeau în pene cînd un
picior, cînd celălalt. Păunii cobeau a sărăcie și a
pustietate. Curcanii se răsteau, răzvrățiți, de la o ușă
de coteț la alta. Infoiați, și cu coadele rotunjite, ei
se adunau, la urmă, între dinșii, păreau muncii de o
15 hotărîre nestrămutată, se întocmeau ca niște bata-
lioane. Cine ar putea să știe ce spusese ei cotețelor,
căci ele cu încetul se goliseră iar, și găinele cu găinele,
găștele cu găștele, țineau parcă între ele sfaturi. Dintre
rîndurile pestrițe ale curcanilor, cite unul, trupeș
20 și moțat, se dezlipsea, alerga din tabără în tabără și
trimbița peste tot glasuri scurte și răgușite, ce păreau
porunci și lozinci.

25 Această protipendadă păsărească dîndu-și mîna
cu cocoșii încălțați, cu bibilicele și cu păunii, cu găștele,
se înfrătea pînă și cu rațele și cu rățoii, cu găinele
și puicele. Răbdarea trecuse în adevăr peste margini,
și consonanțele asiatice ale comandantilor se înmul-
țeau. Răzmerița nu mai putea să dăinuiască și, de fapt,
pînă și puii, nescuturați încă de puf, se uneau în
30 principiu: „da, Vergea trebuia șters din fața pămîn-
tului; cel mai puțin se cuvenea ca el să fie scos din
casă și dat pe poartă afară. Călduroase și încăpătoare,
cinci odăi, bez o bucătărie și o cămară, trebuiau, mai
pe drept, să fie ale lor — o obște, mă rog — iar nu ale
35 unui singur om. Afară de asta, dacă nu știuse volnic
să le hrănească, de ce le adunase, le prăsisse și le
învățase cu binele?”

Intocmită pe nesimțite, ordinea de bătaie fu cea
care se obicinuieste în mișcările ofensivei. Grosul
40 armatei, patru diviziuni de găini, întocmeau centrul.

Cocoșii de țară fuseseră trecuți în cadrele cavaleriei
ușoare și împrăștiati pe amîndouă flancurile.

5 Batalionul sacru, căruia i se dăruia gloria să pătrundă
întii în cetate, era întocmit din găște, de rațe și
rățoi, ce săsăiau și măcăneau de nerăbdare. Bibilicele
se desfășurau în tiraliori și trebuiau să înainteze pe
tot frontul armatei; curcanii, păunii, un număr
oarecare de cocoși turcești, toți comandanți supremi,
nu scoteau încă capul de după un coteț unde se chib-
10 zuiau între dinșii, căpeteniile fiind datoare să stea
la adăpost, de vreme ce izbînda sau pieirea atîrnă
totdauna de rămînerea în viață a celor mari. Rezerva,
două brigăzi de cloști și patru regimente de elaponi,
ocolea acel coteț cu porunca să nu înainteze decît
15 atunci cînd căpeteniile vor socoti de cuvînt.

Noaptea se lăsa cetoasă. Șirurile de felinare se
aprindeau. Ele se duceau spre București, mici flacări
galbene și roșii ce-l inseilau cu figuri geometrice. Sub
întunec și sub frig, zăpada după trotuare se albăs-
20 strea; cea de pe mijlocul ulițelor se topea însă sub
roțile trăsurilor și tira printre casele capitalei dîra ei
norocoasă.

Statul-major ce nu-și încetase chibzuirea, găsi cu
cale să aștepte ca ulițele să intre în stăpînirea gardiș-
25 tilor. Dar un curcan încă țanțoș, deși căzut de bătrînețe,
îndemna la o intrare în luptă, neîntîrziată. Știa că,
cu poliția nu e de glumit, că vara de la opt ceasuri
seara, și iarna de la cinci, Bucureștii sunt ai gardiști-
lor. Despărțirii comisărești îi erau cunoscute încă
30 din tinerețe cînd, abia scăpase cînt din mîna unui
epistat care îl prinsese, afară din poarta curței, în
flagrant delict de ultragiu al moravurilor cu o curcă
din vecinătate.

Stăruința invalidului muncii birui opozițiunea ce
35 i se făcea de minoritatea consiliului de război.

Răpciugos, deși răsunător, glasul cocoșului turcesc
ce urma să dea semnalul, cutcurează: o dată, de două
ori, de trei.

40 Bibilicele ce acoperau armata cu rinduiala lor,
înantaseră la cea dintii fanfară. Una, cea care ocupa
centrul jumătății de cerc, dete buzna pînă la treptele

de scinduri ale pridvorului. Giștele sisăiră și ele, și dînd din aripi trecură peste bibilice, pe cînd cea mai grasă și lăptoasă dintre ele se crăcăni vitejește de la o treaptă la alta a scării în mijlocul liniștei amenin-
5 țătoare ce înfășura casa.

Faptul eroic, îndeplinit sub ochii batalionului sacru, puse pe rățoi în mișcare. Flancat de cavalerie, grosul armatei se zbuciumă la moment, iar la cincizeci de pași de pridvor, se așază în coloane de asalt. Dintre
10 ofițerii marelui stat-major, care din cînd în cînd scotea capul de după coteț, cei mai mulți ar fi vrut să domolească avîntul. După judecata lor, entuziasmul se cuvenea să fie păstrat pentru mai tîrziu. Cu toate aceste, insufletirea fiind prea mare, ea tiri pe toți.

Companiile din frunte, apucate între zidurile casei, și ostășimea ce le sosea din spate, căzură. Piuirile
15 rupreau inima. Neorînduiala se făcea obștească. Marele stat-major, neputînd să-și dea seama despre ce se întîmplase, credea că dușmanul a operat o ieșire și, îngrozit, cutuceza semnalul de retragere. Ghetele
20 însă începeau să-l strîngă rău pe acest mare stat-major. Rezerva îl părăsise de la începutul luptei. Cu cîteva căprării de găini, pe care cu multă greutate le mai putu strînge împrejuru-i, el dete în slrșit din aripi,
25 mișcă din picioare, și o răzni la fugă val-virtejindu-se devale.

Dinaintea pridvorului, jalea era dintre cele mai mari. Soldații nu-și mai recunoșteau căpeteniile. Cercau să scape din imbulzeală și nu-și puteau croi
30 drumul: găinele cădeau peste cocoși, rățoi peste giște. Luptătorii, fără osebire de sex, se inhățau între ei. Fulgii penelor zburau. Neschiloți scăpară puțini, și mai mult de o viață ilustră se curmă acolo.

Cu toate aceste, un număr oarecare de giște, de
35 rățoi și de găini, și jumătatea unui batalion de curci, cîteva plutoane de bibilici și cincizeci de cocoși, străbătuseră în pridvor și, de acolo, în casă. Ele se instăpîniseră întii peste sala de intrare, peste odaia cea mare și peste sofragerie și nu străbătură decît la
40 urmă în iatac. Adîncit în gînduri, Vergea sta cu capul în palme. Pămîntul se învîrtise sub el din chiar clipa

cînd își dete seama că a fost părăsit pînă și de Mar-
ghioala. Moșiile i se duseseră toate, și casa îi era amanetată. Prăpastia îl inconjura, prin urmare, de
5 orice parte. Dar în odaia umplută de bestii se petrecu, treptat, un lucru nepomenit. În mijlocul bibilicelor, al curcilor și al cocoșilor ce i se aruncau în cap, cu giște ce-l trăgeau de pantaloni, și cu altele ce i se urcaseră pe umeri, izbit din față și din spate de
10 năprasnicia năvală a pasărilor turbate de nemîncare, Pandele, ce bijbăia prin întunec, încerca zadarnic să iasă din odaie. Cu obrazii șiruitori de singe, mînia și instinctul vieței îi deteră putere. Vedea roșu și era cutremurat de ris. Împrejurul său puice troncăneau
15 repezite de scinduri. El se apăra, și giște și curci erau date cu capul de pereți pînă ce li se sleiau creierii. Striviți de cizme, rățoii și bibilicele, care morți, care cu cotoaiele rupte, se înșirau de la pat la ușa. Bătălia părea pierdută pentru păsărima.
20 De Pandele nu se mai înțeșta decît un mic număr de curci. Un cocoș turcesc și neobiceiuit de mare, proelet ce nu luase încă parte la luptă, i se năpusti
însă în obraz, și un urlat de durere sfișie noaptea.

Coperindu-și cu o mînă ochiul, pe care cocoșul îl
25 crăpase dintr-o lovitură de cioc, apărîndu-se cu cealaltă cum putea, Vergea ieși în pridvor, iar, de acolo, izbit de mulțimea ce se dezmeticise, cobori spre poartă și o tuli afară, petrecut în uliță de alaiul curcilor, de sisitul giștelor, și de năprasnicile cutucezări ale
30 cocoșilor.

— Cocoș! m-am făcut cocoș! răspundea el a doua
zi vecinilor care îl găseau lungit pe una din lavițele circiunei, în mijlocul întristărei iernei ce înmormînta
Bucureștii sub zăpadă și noroi.

Iar, pînă ce prietenul său Nichiforescu, care pri-
35 mise sarcina ce i se detese de tribunal să-i fie epitrop, găsi un muștereu pentru casă, dînsa fu, cu înțelegere deplină, stăpînită de bunele pasări, de giște și de curci, de rățoii din batalionul sacru, de bibilice și de claponi, de găini, și, mai ales, de cocoșul roșu din
40 această poveste.

O NOAPTE ÎN SULINA

Dobrogea abia fusese luată în stăpînire.

5 Noul administrator al Gurilor-Dunărei, pe o zi de primăvară — 23 aprilie și Sf. Gheorghe — cobora din vapor, în luntre, spre a debarca în Sulina. Vîntul, ridicat dinspre mare, sufla în răs_păr apa albastră a uriașului fluviu și o da, răzvrătită, înapoi. Cerul era ca un cristal curat și soarele îl umplea de veselie. Orașul, cu casele lui albe, și cu minaretele lui subțiri, 10 încăleca brațul Dunărei. Pe unele coperișuri, grădini de leandrii și de lămii înfloriți imprimăvărau aerul. Nuanțe roze și verzi se logodeau. Un zbor de libelule — caii dracului — nor azuriu de aripi — albăstrea Delta, cu depărtări pe care trestia și papura tină ră le frăgezea. Administratorul, 26 de ani și ochi de vis, furat de răzvrătirea valurilor, amețea. Era străbătut de fiori pe care nu-i mai simțise. Marea, împinsă de vînt în apele Dunărei, se izbea de ele, iar un zgomot de bătălie izbucnea. Deasupra valurilor, acolo unde 15 soarele își vărsa flacările din plin, băteau ca niște aripi de jar ale unor pasări din alte lumi: Soarele. Cînd țărnuțul fu apropiat, sunetele de argint ale clopotelor bisericilor pătrunseră în auzul celor din luntre.

25 În locașurile Domnului, din orașul locuit mai mult de greci și de maltezi, se cîntau osanale pentru proslăvirea regelui George, a cărui onomastică era

atunci. De cum luntrea se opri, înfățișătorul guvernului, întimpinat de primar, intră în vultoaarea administrativă a localității, ascultă plîngerii, făcu și primi vizite, cu oficialitatea înghețată a unui zîmbet ce nu i se 5 dezlipi de buze. Uneori, cu totul binevoitor, întărea cele care i se spuneau printr-o dare din cap sau prin vorbe răzlețe, anume rostite ca să dovedească marel său interes pentru toți și pentru tot ce-l înconjura. Gîndul său însă era departe. El i se ducea aci pe marea luminoasă ce se zărea prin unele din geamurile ferestrelor casei în care se afla; aci, pe luciul Dunărei, și prin rogozul și papura verde a Deltei. Dar seara venea și un răgaz îi îngădui să răsufle. De pe terasa casei unde fusese găzduit, Sulina, zîna ce se scâldea 10 în apă pînă la briu, i se destăinuia în deplinătatea frumuseței. Brazde de sînge mohorau apusul. Cele două faruri de la intrarea portului, minaretele a două-trei geamii, și turla unei biserici se desprindeau în conture puternice de pe sidefatele funduri ale serei.

20 Pe mare, pe Dunăre și prin trestii, răsrîngerile soarelui ce-și lua ziua bună, păreau că zboară ca niște fluturi galbeni și roșiatici. Vapoare, cu mișcarea matrozilor pe punți, insuflăteau portul. Dinspre valuri și dinspre partea Insulei Șerpilor, un vas-pilot, impurpurat de soarele ce se inecase pe trei sferturi în mare, 25 se arăta coprins de flacări. În dreapta portului, palatul Comisiunii europene, clădire tot atît de măreață ca și a Universității din București, în mijlocul orașelului de case ale impiegaților săi, privea marea cu întreitul lui șir de ferestre suprapuse, ca și cum, înăuntrul odăilor, ar fi fost aprinse mii de luminări în polecandre de argint și de cristal. Dar, cu încetul, valurile se catifelau cu întunecările liliachii ale unui indigo ce, neîncetat, se posomora. 30 Trandafirii muriră în cer și pe apă. Crinii argintii își deteără sufletele în văzduhurile apusului. Ferestrele palatului se stînseseră și deschiseră guri de beznă asupra mării și împrejurimilor. Apusul singur mai rămase, cîtăva vreme, luminos. Nu trecu însă mult și cerul luă, și de acea parte, înfățișarea verzuie a peruzelelor ce îmbătrînesc și mor. Secera de diamant

a lunei schinteia cu o dulceață lăcrămoasă. Dinspre vaporul de război englez, „Cocatrix“, se trăgănea duioșia unui cintec, toarsă de voci tinere ce păreau
5 că-și revarsă dorul înstrăinării peste smircurile Scitiei ce apucau Dunărea la mijloc și se prelungeau pînă la locul unde Darius și-a aruncat, odinioară, vestitul pod. Candidații de matrozi — niște tinereți albe ca un lapte în care ar fi căzut petale de trandafiri — își legănau notele pe ritmul mișcărilor, agățați prin
10 funii sau urcați în virful catargelor. Răcoarea umplea însă stradele cu o mulțime împălăriată de bărbați și de femei.

Fiecare umbla fără scop; dar fiecare își mișca împrejurul obrajilor o batistă, spre a se scăpa de năvala
15 țințarilor. Ici-colo, fumegau, pe marginile trotuarului, mici focuri făcute de locuitori tot în scopul de a se apăra de războinicii oaspeți ai stuhăriilor Deltei. Multe din chipurile ce încăpeau în lumina lor destăinuiau frumuseți neasemănate. Forța scăpăra din culoare
20 și forme. Femeile păreau minuni ale unei Grecii vechi, iar, în fiecare tinăr, retrăia un Alkibiade sau un Antinous, ale căror trăsături răpeau gândul spre propilee, spre timpii socratici și spre Roma lui Adrian. Vîntul, în vremea aceasta, se ascuțea. Nori
25 negri și sălbatici dau iureș cerului. Într-o clipă stradele rămaseră pustii. Vaiete se smulseră din funiile vaselor ancorate. Marea și Dunărea răcneau. La miezul nopții, urgia nu eunoscă margini. Geamurile ferestrelor dirdîiau.

30 Și Sulina se surpa într-un întuneric adînc.

PĂDUREA ULMILOR

Călărașul o luase spre Tîrgoviște, că-și isprăvisese schimbul și venise rîndul slujbei. Era dis-de-dimineată. Zorile abia se iveau și răcoarea îl înfiora sub pînza
5 tunicei. Vioiciunea aerului îi brobonase pelea pe pept și pe brațe. Își puse calul în trap. Dar un gînd îl răpi, și un zîmbet trufaș ce i se agăță de virfurile mici ale mustăților îi miji pe buze. Nu-i mai era frig. O flacăra îl înfășură ca o manta. Obrajii lui vițvorară.
10 Tinerețea, sănătatea și puterea ce erau într-insul îi suflară în inimă o vijelie. Gîndul ce-l furase era al fetei de la bordeiul din Pădurea Ulmilor, pe unde avea să treacă curînd; era al zinei codrului cu cosiță galbenă, cu ochi de aglică. Și nu o dată o văzuse el.
15 Că de mai multe ori treiera el pădurea cu calul. Și de mai multe ori, chipul alb, genele crețe, gurița boboc de răsură, mijlocul tras prin inel, în sclipiseră prin minte. Fata de frumoasă, era frumoasă — n-aveai ce zice, dar vezi că nici pupăza, nici cucul n-o spurcase, fiindcă se ferea șireata să iasă afară pe nemîncate.
20 Acum însă tot a veche nu o să mai fie, că cucul cîntă împrejurul și înaintea lui, iar al flăcău nu le-a auzit pînă aci glasul așa de cu noaptea. Doar-doar de-o însemna asta ceva. Doar de-o fi ieșit Ruxanda din
25 bordei cu inima goală, — și ce-o fi fost scris, — dacă o fi fost, — de rîndul ăsta poate s-o întimpla.

Și tot așa gândindu-se voinicul își infigea pintenii
in cal, sabia îi zornăia pe coapse, calul o lua la fuga,
își marea trapul și îl schimba în goană, ridica nori
de praf pe cari soarele ce răsărea îi sufla cu aur.
5 Pădurea Ulmilor, la urmă, se arăta și ea, vestita
pădure a ciocoiului din București, cea care se întinde
în drumul Tîrgoviștei pe o lungime de o jumătate de
poștă, cea în care cîntă mierla și cînflorul, în care
10 curg pîraie albe ca laptele, iar unde iarba e de sma-
rald și frunzele de matostat. Cu toate astea, verde și
tainică, mîngioasă ca un basm, cu bordeiul ei din
rariștea cea mare, cu fata ei cu ochi de aglică, — ea
nu este crescută, pe locul unde se află, pentru ciocoiul
din București, care de bogat ce este, nici n-o știe,
15 nici n-a văzut-o, Dumnezeu să-i dea zile că de bun
la suflet e bun, și mai e și român de viță, de la
descălecătoare ori mai înainte de descălecătoare...
Călărașul, cînd o ajunsese, își domoli cîrlanul împă-
ciuit de liniștea dimprejur. Susurarea frunzelor, șoa-
20 ptele apelor, cîntecele de paseri, în loc s-o turbure părea
c-o măresc. Copacii nu erau groși, dar deși, iar pe sub
ei și printre ei nu se zărea decît o adîncime albastră
și verde. Frunzele de an, căzute și moarte, cu fața
samanie, ruginite, așterneau pe sub creci un covor fre-
25 mătător. Ici-colo, ierburi și flori, lăstari îl spărgeau,
își făceau loc printr-însul către lumina primăverii.
Gîndacii zbirnăiau și zburau. Oști de furnici mișunau
grăbite, adunau din vreme hrana pentru iarnă, banii
cei albi pentru zilele cele negre. Boini lui Dumnezeu
30 pe trunchiurile mai vechi urcau printre mușchi, și
cînd se opreau unul lîngă altul, se înșirau ca niște
boabe de mărgean roșu ori se grămădeau la un loc.
Flăcăul se gîndea atunci la cîte nu i le-ar aduce
zinei lui de la tîrg, dacă... — dacă așa și altmînteri, —
35 și inima începea iar să-i bată, dogoreala să-i aprindă
obrajii și calul să se pornească iar pe fugă cu pintenii
înfipti în el și de-a lungul coastelor cu neastîmpărul
pulpelor vinjoase ce-l grăbeau și ce-l izbeau, mereu
mai nemilostive, mai năprasnice. Copacii să năluceau
40 repede pe dinaintea călărețului, calul gifăia, — se
poticnise de două ori, amenința să nu-l mai ducă.

Dar iată că rariștea se deschidea, și bordeiul, mare
și înalt, ieșea dintre frunze pe pajiștea lui verde, ca
un bordei din vremea de demult, unde veneau să popo-
sească vinătorii domnești, dragi ca niște Feți-Frumoși.
5 De obicei, patruzeci-cincizeci de care îl înconjurau,
că acolo se opreau țărani, ai de mergeau la Tîrgoviște,
ori ai de se întorceau. Dar acum, preajma lui era pustie.
Radu descălecă și intră înăuntru. Unchiașul și mă-
10 tușa, — pesemne că așa fusese scris, — se duseseră la sat
după merinde, nu se vedeau nicăieri. Fata, prinsă
de friguri, ațipi pe niște velințe. Sînurile ei petroase,
mici ca două portocale, se mișcau sub cămașa din
borangic. Aiura din somn. I se părea că de cu noaptea
15 o spurcase pupăza și că un zmeu în chip de voinic o
înclăștase în brațe, o mîncă cu buzele. Și în visul ei
se lupta cu năluca, chinul aprig și dulce creștea, dar
ea nu i se mai împotriva, — chinul și-l strîngea acum
la pept, se topea în el. Împrejurul ei ulmi cîntau
o doină duiosă, izma creată și leușteanul, de pe
20 fîntina lîngă care se afla cimbrul înflorit, o îmbătau
de miresme.
Cînd călărașul ieși din bordei, soarele lumina de
amiezi. Zîmbetul ce i se agăța de mustăți era parcă
și mai trufaș, dar o dulceață nespusă îi îneca ochii,
25 și încălecă și se duse.

MASCA

Casa, în fundul curții, coprinsă între ziduri, se desfășura maiestuosă în tihna întunericului. Și cu toate că orele nopții nu erau încă adinci, strada, do-
5 nică și troienită de zăpadă, era pustie. Porțile curții, închise, zăvorea cu strășnicie odihna boierească a împrejurimei. Dar Andrei Licescu, moștenitor de curind al unei însemnate averi, se pregătea, tânăr și frumos în mijlocul elipsei de aur a oglindei, să sfir-
10 șească anul vechi între butelcile de șampanie ale unei petreceri de prieteni. Mustățile sale, umbre blonde, cutezau, ascuțite pe transparența chipului de mascul proaspăt, cutezau către asalluri de voluptăți mor-
15 tale; legătura, albă împrejurul gulerului strălucitor, domolea nălucirea schintecioare a pieptarului cămă-șei cu nuanța inocentă a muselinei perfide.

Iată însă că orele unsprezece sunau la pendula de abanos cu vibrări de o solemnitate antică. Licescu se grăbi să îmbrace redengota; adună pe masă o risipă
20 de aur, își umplu cu ea buzunarele.

Dar un zgomot ciudat turbură liniștea îngrijitoare a casei.

Păreau loviri năbușite, cu toate acestea stăruitoare, iar uneori, loviri ce aveau tonalitățile brutale ale

unei spargerii de uși. Licescu, care, din nevroza modernă nu cunoștea decit pe a petrecerilor ușoare, nevroză din spumă de șampanie și din petale de trandafiri, nu era spiritist, îndată își dete seamă de împreju-
5 rare. Nu puteau să fie decit făcători de rele. Pe servitori îi concediase de cu seară; ferestrele înmormintate fiind sub transparente de mătase groasă, fațada casei urma neapărat să se arate stinsă de lumină. Curtea și casa puteau să pară pustii.

10 În timpul acesta, zgomotul, nehotărit la început, ciștiga temeii, pătrundea în odaie cu afirmările brutale ale unor sfărături de scinduri, stridentă voce a lemnului violat în echilibrul afinității lui moleculare. Nu mai încăpea îndoială: erau hoții.

15 Și, în adevăr, ușa ce da în grădină, oăzuse deja despicată sub mojica țepenie a brutalității flămânde.

Și prin coridoarele depărtate se lungeau pasuri de bestii necunoscute.

20 Hoții! — Și uși după uși se deschideau trintite de perete. Din sala de mâncare, surpări de argintării se răspindeau cu sunetele sinistre ale toacei de fier în timp de incendiu. Câteva secunde încă, și tânărul, descoperit în odaia sa, avea să plătească cu viața osebirea socială răzlețită între oameni.

25 Licescu, dinaintea oglindei, părea însă îmărmurit într-o nepăsare bizară. Ușoară, o paliditate vesteia, singură, mișcări sufletești mai repezi. Iar în momentul când ușa camerei vecine, forțată și zdrobită, detuna într-o cădere nimicitoare, blondul tânăr păși tot netur-
30 burat către un scaun pe care se afla desfășurarea mătăsoasă de domino roșu și masca oribilă de Satana cu cari, la balul din ajun, azvirlise în iadul voinicesc al vârstei roze mai mult de un înger anostit de șerafice simfonii. Și pe când în camera lăaturalnică, scrinuri și dulapuri, silnic, vărsau pe covoare tainele avute ale
35 coprinșurilor, el, — blondul tânăr, — îmbrăca mantia

cea roșie de demon cu aceeași liniște ca și cum ar fi fost să plece iar la balul din ajun, și cu masca pusă pe obraz, — Satană cu ochi electrici și cu rinjire îngrozitoare, — apărea, — vedenie! — în pragul ușei pe care o deszăvora cu zgomot.

5

Trei strigăte și pasuri de bestii ce se lungeau într-o fugă răpăitoare răsunară prin coridoare și muriră înăbușite în zăpada albăstrie ce troienea curtea...

Este că în lume totul nu atîrnă decît de mască.

NICU DEREANU

Lui G. O. Țirbea, poetul lui Iov,
prietenului scump și fostului camarad de liceu.

5 Nicu Dereanu se născuse în Ploiești. El era nepotul unui fost ministru. Își făcuse liceul în București, luase bacalaureatul și fusese numit copist la un minister, prin stăruința unchiului său.

10 Pe lângă aceasta, el urma la Drept — cînd urma. Nu e mai puțin adevărat că Nicu, deși nemerea rar la cursuri, cunoștea de minune clădirea de peste drum de statuia lui Mihai Viteazul, călare pe breazul, adică pe un cal mic cu coada mare și ținînd în mîna stîngă un goșgogea topor cu care tot amenință, de cînd e pus acolo, Universitatea, iar îndeosebi, sălile Facultății de drept. Mai ales seara îi plăcea lui Nicu să se așeze pe banca din turnătoria Lemaitre, în fața Universității, de unde privea vîrfurile clădirii, coronat cu un vultur de ciment de Portland, refractar la igrasie.

15 În sus și în jos, cît și pe dinaintea lui, tineri cu ghete englezești, și cu vestoane ce abia trec de talie, se amestecau cu bătrîni ciudați la înfățișare, printre cîrdușii de femei cu rochi la modă. Vorbe și risete se schimbau de la o grupă la alta, iar trăsurile începeau să treacă spre Calea Victoriei, cu feciorii de bani gata în ele, care, fără să se întîrzieze prea mult
20 prin oraș, cărau în toate nopțile averea părinților la Herestrău și la vila regală. Nicu, așezat pe banca lui, mai adesea nici nu auzea și nici nu vedea nimic. Ochii

lui mari și negri împrumutau fachirilor nemîșcarea lor, pe cînd, cu gîndul, se ducea spre lumi cu totul altele decît ale vieții zilnice. Privirile lui erau rîpitate, citeodată, și de vedenii mai pămîntești. Statuia lui Heliade avea, între altele, darul să-l fărmece. Și cu toate că nu știa că acest monument se datorește celui mai mare sculptor al Italiei de astăzi, el nu se lăsa să fie tîrît de criticile scitice ale cărturarilor cu vază care nu găseau cuvinte să batjocorească pe impietritul uriaș, în ura lor împotriva celui care întemeiasse nu numai limba și literatura română, dar înviase și sufletul latin între Carpați și Dunăre. Simțirea lui pricepea măreția și frumusețea acestei statui, cu care, aproape că nu se poate potrivi nici o altă operă de artă a sculpturii din zilele de astăzi. Ca un tribun care își încheia discursul, așa Heliade de pe soeul lui de marmoră își încheia viața cu o firească și blajină plecare a capului și corpului în fața poporului pentru a căruia redeșteptare luptase atît.

Și acum i se părea lui Nicu că îi rostește dumnezeiasca marmoră: „Ce pot oare să vă mai dau cînd m-am dat vouă întreg?”

Oh! Heliadel! — Dar pentru ce n-ar fi și el un urmaș al lui? pentru ce nu i-ar crește și lui aripi sufletești care să-i ducă într-o zi numele, oricît de necunoscut ar fi astăzi, în inima fiecărui român? E adevărat că, deocamdată, nu era decît un biet student și un mic, foarte mic slujbaş. Dar Heliade? Ce fusese oare? — Iar, mai mult: de la cine și în ce școli învățase carte? Nu începuse să ia cunoștinți de citire, bucherînd *Alexandria*, împrejurul Tîrgoviștei, împreună cu niște ciobani, dînd noaptea roată pe lingă un foc? Apoi Bolintineanu? Cum începuse și el și unde ajunsese? Mari, Doamne! au fost oamenii aștia de care rid ticăloșii de acum...

Și visurile ce-l ademeneau, i se așezau pe frunte ca niște porumbei de lumină ori se făceau privighetori cu cîntece nemaiauzite. El trăia, astfel, clipe în care i se părea că stelele se coboară pînă la dînsul, ori că, dimpotrivă, se urca el singur pînă la acea spuză de aur și de pietre scumpe, și că pierde pămîntul din ve-

dere. Iar cînd se cobora de acolo în lumea tuturilor, ce n-ar fi fost în stare să facă și unde n-ar fi putut să ajungă? Poet, legist, orator, el se vedea pe rînd de toate. Și de ce nu? Poet, bunăoară, — eil Care școlar n-are astăzi cite o dragoste în inimă și cite o presimțire cumplită că, odată cu căderea frunzelor... Și care școlar nu se grăbește să-și pună aceste simțiri în versuri și să dea fuga cu ele pe la gazete? Dar legist? Nu e aceasta și mai ușor? Nu naște tot românul avocat, după cum naște poet? De altminteri, nu e statornicit un principiu: *că fiecare cetățean are deplina cunoștință a legilor*, și nu el singur este legiuitor, de vreme ce contractul între părți e socotit ca lege? Și, tot așa, cu privire la orice. Cît despre măreția carieră a armelor, nu naște oare fiecare cetățean soldat și nu poate să ajungă fiecare general sau chiar căpetenie a căpeteniilor? Urcarea culmilor științifice i se părea, la drept vorbind, ceva mai grea. Dar dacă era vorba să te gîndești mai bine, nu tocmai membrii Institutului Franței sau ai Societății regale științifice din Londra au făcut descoperirile cele mari...

El, Dereanu, n-are decît să vrea, spre a face ca numele lui să răsune peste tot. Pe tărîmul unor asemenea descoperiri se simțea mai cu seamă tare. Așa, între altele, cite zile nu-și bătuse el capul să ajungă la rezolvarea problemei *mişcării prin mișcare*. Cărbunii, electricitatea, aerul comprimat, trebuiau lăsate la o parte. Ele, pe lingă că dau naștere la cheltuieli ce întrec rezultatul atins, mai sunt și izvoarele unor sume de întimplări nenorocite. Fumul de cărbuni este, de altă parte, și de natură să prăpădească sănătatea. Cu totul altfel ar merge lucrurile dacă el, necunoscutul de azi, și omul de care poate se va vorbi mîine în lumea întreagă, ar găsi pe cineva care să înțeleagă marca lui descoperire, pe care a întemeiat-o pe un principiu atît de puternic. Desigur că, la început, mulți au căutat să-l zdruncine în credința lui. El însuși s-a îndoit, vreme lungă, că-și va duce plămuirea la capăt bun. Adesea mintea omenească se înșeală. Descoperitorii merg, de altfel, pe dibuite, căci știința sfîrșește acolo unde născocirea începe. Fapt este de

5 asemenea că istoria felurilor izbinzi indeplinite pe
tărîmul științific arată că este de potrivnică lumea
îndrăznelilor și îndrăzneților. Fulton se duce la Napo-
leon I spunîndu-i că a găsit, cu ajutorul aburului,
un mijloc de mișcare — drumurile-de-fier — mijloc
care-și bate joc de depărtări, care nu ține socoteala
de dealuri și văi și de orice fel de alte piedeci. Fulton
nu este, cu toate acestea, pentru Napoleon, decît un
nebun. El ride, dă din umeri și ajunge la Waterloo.
10 Daguerre, un alt nebun, înfățișează Institutului Fran-
ței o amănunțită tălmăcire a descoperirii pe care zicea
că a făcut-o. Dar secretarul învățatului așezămînt ia
în răs păr descoperirea lui și hotărăște că și acest
Daguerre, dacă nu este un nebun, este totuși un păcă-
15 lici.

5 Firește că totul, prin urmare, povățuia pe Nicu
să-și dovedească, atît lui cît și lumii, că nu s-a înșe-
lat. Și iată pentru ce de cîte ori se așeza pe banca din
fața Universității, închipuirea și mintea lui, ce alunecau
20 pe care, din gînd, o întocmise cu o nespūsă desăvir-
șire. Iar că această locomotivă nouă se va mișca și
că iuteala ce va cîștiga va fi mai mare chiar de cum e
cea pe care o dă aburul, nu mai era îndoială. Așa că
25 Nicu o și vedea de sus și pînă jos înfăptuită și așezată
pe șine, și se vedea pînă și pe el, nici mai mult nici
mai puțin decît în Gara de Nord, jobenat și înmănu-
șat, și gata să urce pe noul balaur de oțel și de foc
ce avea să-i poarte în veci de veci numele în slăvi.
30 Negru de lume, peronul gării i se arăta atunci. Bucu-
reștii întregi erau în picioare. Delegații presei își
făceau cu greu loc printre mulțime. Îmbulzeala era
nepomenită și, în mijlocul ei, multe doamne leșinau.
Mulțimea începea chiar să schimbe ghionturi cu gar-
35 diștii. Prefectul poliției se repezea în biroul telegra-
fic și cerea grabnica sosire a pompelor. Căci nici un
public nu se jastimpără mai ușor cu apă ca cel bucureș-
tean. Dar semnalul de plecare al trenului cu care tre-
buia să se facă încercarea descoperirii lui Dereanu era
40 gata să fie dat. Nu se mai aștepta decît regele. Nicu

urca în vremea aceasta pe locomotiva lui și, fără voie,
un zîmbet trufaș i se arăta la colțul buzelor.

Entuziasmul ce trecea peste o parte a mulțimei o
făcea atunci să-și ridice pălăriile și să izbucnească
5 în strigăte și urale.

Trăsura regelui străbătea însă în curtea gării, iar
împrejurul ei se făcea pe loc un gol. Regele nu era
înăuntru. Un adjutant îl înlocuia, și cu toate acestea,
zîmbetele înalte el le împărțea. Roșu și gras sub
10 livreauna curței, vizitiul întorcea caii și trăgea lingă
scară.

De sub geamlicul ce adăpostea vagoanele la care se
afla înhămată faimoasa locomotivă, o scurtă șuierătură
răsuna și, aproape în aceeași clipă, trenul ce se zgu-
15 duia se punea în mișcare. Încet, la început, și apoi
din ce în ce mai iute, el, într-o vreme de necrezut
de mică, se micșora și se pierdea în depărtare spre
nesfirșita mirare și încremenire a celor din gară.
Strigătul mulțimei fu uimitor de mareț. Dereanu,
20 care, de pe locomotiva lui îl auzea, simți că privirea
i se împăiejenează de bucurie. În picioare și cu mîi-
nile încleștate de pereții platformei, veni o clipă cînd
el se simți aproape Dumnezeu. Căci iată-l, în adevăr,
25 iată-l stăpîn deplin pe soarta lui pe care o ținea acum
strivită sub tălpi. „Mai iute! mai iute!“ erau cuvintele
ce izbucneau dintre buzele lui, pe cînd mișcările mîni-
lor lui aiurau printre vîntul care-l izbea. Ce? îi spunea
cugetarea — lumea nu era să fie de astăzi a lui?
30 Și n-avea numele lui să cutreiere pămîntul trîmbițat
de mii și mii de glasuri? Iar pînă la moarte, îl mai
aștepta oare altceva decît îndeplinirea tuturor voințe-
lor și dorințelor lui? Decît chiar viciurile, ce, treptat,
aveau să-l copleșească, schimbate de oameni în virtuți
înalte sau, cel mult, în mici greșeli nedespărțite de
35 firea tuturor oamenilor mari. Aurl putere a puterilor
și glorie a gloriilor — zeități ce ridicăți pe cei pe care
ii ocrotiți deasupra oricărui altora — voi pentru care
nu este altă lege și altă morală decît cea pe care o
hotăriți voi, iată-vă, își zicea tînărul, iată-vă, în
40 stăpînirea mea, în stăpînirea unui Nicu Dereanu!

Și trenul ce aluneca repede se întrecea cu iuțea
vântului, ajungea aproape pe a gândului, se prăvălea
peste văi și cîmpuri ca o furtună. Țăranii de pe margi-
nea șoselei care-l vedeau trecînd, rînneau încreme-
niți și se cruceau. Orașele, ori satele, cit se iveau în
5 stînga și în dreapta lui, se făceau nevăzute cit clipea
din ochi. Plopii argintii ce se deșirau pe țărml unui
riu cu maluri nesipoase, păreau că se topesc în unul
singur, ce era neîncetat dinaintea ferestrelor vagoane-
10 lor. Dar cu cit se scurta drumul dintre tren și gara
orașului unde era să se oprească, pe atît și chipul lui
Dereanu se încrunta. Semeția ce, adineauri încă, îl
făcea să nu se mai potrivească cu nici un om de pe
pămînt, îl părăsea. Înceștate pe manivela frîului de
15 oprire, mîinile lui își sporeau zadarnic sălbăticia pute-
rei pe care o desfășurau. Dintr-o pricină sau dintr-alta,
acest frîu era ca și cum n-ar fi fost. S-ar fi crezut chiar
că mersul îngrozitor își mărește iuțea în loc să și-o
domolească. La curbe, locomotiva și vagoanele săreau
20 pe șine și amenințau cu deraierea. Stația unde trenul
era să se oprească licărise numai o clipă pe dinaintea
ochilor lui Dereanu și pierise în zare. În fața și în
urma lui, el nu mai zărea decît alba panglică a șoselei
cu cele două șine ale ei ce se duceau către nehotări-
25 tele zări ale cîmpiei, pe care o tăiau în două.

Însă tocmai cînd deznădejdea lui era mai mare, căci
locomotiva ajunsese acea iuțea dîncolo de care aș-
teaptă haosul de vagoane rupte urcate unul peste altul,
auzi, sau crezu că aude, sunetul unui ceasornic ce bă-
30 tea în depărtare orele patru dinspre ziua.

Cînd Nicu se dezmetici din visele ce-l smulseseră
împrejurărilor vieții lui, luna alba aproape ștearsă
în petecul de cer din stînga turnului Colței.

Doi gardiști, văzînd că se face ziua, se înfășuraseră
35 în mantalele lor și dormeau pe treptele muzeului.
Cîte un pantalon-creț, calfă de măcelar cu mînele
răsrînte, se ivea pe strada Colței și se grăbea cu pasuri
răsunătoare către piața mică.

Nicu se întoarse acasă încet; șalele și spinarea toată
40 îi erau înțepenite de răceala nopții. Cîțiva camarazi
din facultate îl întîlniră în dosul pasagiului și cre-

zind că iese de la o petrecere, voiau cu orice preț să-l
tirască cu ei la „Pisica-Albă”, — pentru a se drege.
Dar el se grăbi să se depărteze, în urmă-i cu risetele
și glumele sărate și nesărate ale acestora.

5 Realitatea îl relua în stăpînire. Iată-l din nou
căzut din înălțimea visurilor ca o pasăre cu aripa ruptă
de alica vînătorului. Iată-l, din nou, biet student
sărac, vara cu pantaloni de iarnă și iarna fără pal-
ton și cu ghetele căscate la virfuri, prin noroiul cleios
10 al uliței...

Pe deasupra, prins de niște friguri neașteptate, fu
silit să nu se întoarcă la cancelarie decît a treia zi.
Cînd reapăru, mustărările ce-l așteptau izbucniră. Cum?
dumnealui își inchipuia că treburile statului pot să
15 stea pe loc fiindcă i-a venit pofta să se bolnăvească?
Desigur că lucrurile nu pot să meargă astfel... Dacă
e bolnăvicios, coconaș, să facă bine să-și dea dimisia...
Sunt cincisprezece candidați care așteaptă — și toți
cu bacalaureat — iar în viitor vor fi și licențiați cari
20 să scoată limba după așa bunătate de slujbă. Numai
nouăzeci lei și cițiva pe lună, deocamdată, e adevărat;
dar greutatea e să te vezi în pîinea statului, că, apoi,
departe mergi... Mai pune că poți să ajungi și subșef
de birou și să te însori... Cine nu-și mărită fata după
25 o slujbă?... Te mai așteaptă, în sfîrșit, spre bătri-
nețe, și drepturi la pensie, așa că, de la șasezeci de ani
încolo — dacă-i atingi — poți să dai cu căciula în
cîini. Dar el mai cu seamă? El? Nu era oare și student
la Drept și nu-i înlesnea slujba puțința să pună mina
30 pe diploma de avocat și să taie palavre nesupărat de
nimeni? Și lucrurile stînd astfel, dumnealui, în loc
să fie recunoscător șefilor, în loc să prescrie ordine
și circulări — să-și facă datoria — se îmbolnăvea...
Să bage însă de seamă, de rîndul ăsta i se trece, dar
35 cînd i se va mai întîmpla va fi înlocuit.

Tăcut, și plecîndu-și fruntea sub mustărări, Nicu se
rează pe obicinuitul scaun de paie ce-i subția fundul
pantalonilor și, repunîndu-se în corect cu lucrările
de zi, își scîrțai condeiul pe concepte cam de felul
40 acestora:

„Domnule Prefect,

Vi se pune în vedere că cu privire la raportul dv. cu no. 150 sunteți cu *onoare* invitat să vă conformați *întocmai* cu spiritul și litera legii.

Primiți etc.

Ministru, *Legalicescu*“

Ordine de acest fel sunt, în adevăr, de mare însemnătate, căci dau loc la lucrări ca cea care urmează, în cancelaria prefecturilor către care sunt îndreptate:

„Domnule Subprefect,

Vi se pune în vedere că, cu privire la raportul dv. cu no. 640, cerîndu-ne dezlegare despre chipul cum trebuie să urmați (aici cu *onoare* nu se mai pune, fiindcă un prefect nu poate să se adreseze către subalternul său cu *onoare*), sunteți invitat să vă conformați *întocmai* cu legea și spiritul ei (aici se adaugă) *cunoscînd că la din contră* vă vom face direct răspunzător.

Prefect, *Pirjolescu*“

Șefii se aratără cităva vreme mulțumiți. Aveau și de ce: căci, pe cînd colegii lui Nicu fumau țigări sau vorbeau despre viitoarea fată pe care aveau de gînd s-o pună la mîină, iar, odată, și despre cămătarii cărora le trăsese chiulul, el singur rămînea neclintit, totdeauna aplecat peste masă și cu spinarea încovoiată asupra lucrărilor de făcut.

Zilele treceau acum pentru dînsul la fel. Venea la cancelarie la opt dimineața, se așeza dinaintea călimărului de pămînt ars și — mașină de prescris, — scuița, slovă cu slovă, binefăcătoarele dispozițiuni ministeriale „întocmai cu spiritul și litera legii“. Dar dacă nu mai lipsea de la cancelarie, închipuirea lui nu-l ducea mai puțin departe de locul unde se afla și departe de viața pe care o trăia.

Ca și pe banca din fața Universității, Dereanu uita în acele clipe tot și zilnic își călărea cite un Ducipal nou. De cite ori nu se văzuse, bunăoară — vis între alte visuri ale lui — intrat în armată ca voluntar și

tocmai cînd războiul se declarase. Mobilizarea îl îmbătase atît de mult încît nici nu știa cum ajunsese la graniță și cum el și armata română o trecuseră. Destul că acum știa că munții au rămas în urmă și că el se afla în mijlocul unei cîmpii întinse și printre camarazii lui de soartă și de glorie, desfășurați în număr de două sute cincizeci mii, în ordine de bătaie. Dincolo de apă, spre dreapta, cîmpia se urca pe nesimțite și se făcea deluroasă. Acele părți de locuri fuseseră mai cu seamă puternic întărite de aripa stîngă a dușmanului. Căpetenia oastei noastre, în loc să ocolească pozițiunea și să atace, cu toate mijloacele de care dispunea, aripa dreaptă ce era mai slabă, se izbi de ele. Greșeala lui cea mare fu, apoi, că-și prăpădea armata prin pipăiri treptate ale terenului, netrimînd în foc regimentele de infanterie decît rînd pe rînd. Dușmanii cîștigau terenul și, în curînd, lupta luă o așa față încît, cînd generalul voi să-și desfășoare toate puterile, nu mai putu s-o facă.

În mijlocul fumului și gloanțelor, printre obuzele care vijîiau și se crăpau în cădere, Nicu nu-și pierduse cumpătul. El își da de minune seama că bătălia era pierdută. Soldații și începuseră să dea înapoi, iar mulți fugeau.

Din fericire, izbit în inimă de un glonț, generalul căzu. Însă în clipa cînd groaza și deznădejdea își făceau drumul printre șirurile românilor, Nicu, care văzuse primejdia și care ridicase de jos chipiul divizionarului, punîndu-și-l în cap, se află, dintr-un salt, călare și luă comanda armatei.

Mișcarea ce se produse în rîndurile noastre fu dintre cele mai dătătoare de avînt. Cea mai mare parte dintre soldați se repezi pe urmele lui ca un troian ce se surpă de pe un munte. Ura! Iureș! Cei dinții din soldați cad. Cad și rîndurile ce vin după ei. Dar Dereanu, printre fum, se ridică în scările șelei. Statura îi este măreață și gestul magnetic. Asaltul ce se dă pozițiunilor în care dușmanul s-a retrănsat este hotărîtor. Pe români îi așteaptă poate o moarte sigură, dar gloria cea mai nepieritoare le va duce numele printre veacuri. Cîteva regimente atacă atunci în coastă pozițiunile

armatei protivnice. Dereanu înfige cel dintii steagul românesc pe una dintre ele. Zdrobiți de toată artileria noastră, inamicii bat în retragere. Goana ce li se dă e pentru ei cumplită. Invălmășeala le incurcă rîndurile. Gloanțele puștelor și proiectilele mitralierelor îi seceră ca o grindină. Morții abia li se pot număra și, spre seară, oștirea noastră tăbărește pe cimpul de bătaie.

Ca un glob de aur luna strălucea
Și pe-o vale verde...

O, triumf! O, glorie! Zilele lui Mihai Viteazu au reînviat. După încheierea păcii, Dereanu reîntră în capitala, din care plecase simplu soldat, în mijlocul flacărilor dragostei populare. I se strigă: hura! i se aștern covoare sub copitele calului și florile răpăiesc de la ferestre peste capul și corpul lui.

— Te-am prevestit de mai multe ori, domnule Dereanu, că ai s-o pați, fură vorbele ce tăiară aripele uneia din aceste himere ale lui, într-una din zilele de la sfîrșitul lui septembrie și în momentul cînd ea se desfășura mai strălucită.

Și i se comunică înlocuirea. Greșelile ce i se strecurau în transcrieri erau, în adevăr, prea mari. De trei ori i se întimplase ca, în loc de: „întocmai cu spiritul și litera legii“, să pună „întocmai ca legea și spiritul ei“. Alteori, cu de la sine putere, schimbase unele formule. De cîte ori nu i se spusese să nu mai pună: „am onoare să vă invit“ ci: „cu onoare vă invit etc.“

Apoi, unde am ajunge dacă cei care îndrăznesc să se atingă de sfințenia formulilor administrative n-ar fi cu asprime pedepsiți? Auzi! Bine-i șade, tînăr cum este, încă pe băncile școlii, să îndrăznească să îndrepteze pe mai-marii lui, oameni cu carte și vechi în birocrăție...

Nicu auzea aceste vorbe, dar i se părea că-l lovesc tot atitea gloanțe. Sudori ca ale morții îl coprindeau, și, ca într-un vis, se ridica de pe scaun, apoi desprinzîndu-și dintr-un cuier pălăria, își lua umbrela și ieșea în curte.

Afară, o ploaie pătrunzătoare și mărunță se cernea din înălțimea posacă a văzduhului. Ea spăla pietrele din împrejmuirea ministerului în care, birjarii puternicilor zilei, înfășurați în dulămi roșii și civite, își infundau căciulele pe ochi. Pe uliți, noroiul se făcea lipicios, se agăța de tocure și de virful ghetelor, se pleoștea în stropi galbeni pe pantalonii trecătorilor și pînă pe geamurile dintr-o bucată de la prăvăliile mari.

Nicu, în haina lui neagră, lustruită de prea multă purtare și roasă la coturi, cu umbrela în mînă, pe care n-o deschidea, umbla sub ploaie cu pasul măsurat. Se ducea înainte, fără nici un scop, era cu ochii deschiși și nu vedea, se lovea de cîte un om și de altul, rătăcuia pe rînd ulițele, și părea că e un nenorocit care, deși umblă, doarme.

În moliciunea ploioasă a zilei, se simțea că e furat de un fel de amorțeală și că nervii i se descordează. El putea să fie asemănat și cu un om care ar fi primit o zdravănă lovitură în creștetul capului.

Cu toate acestea, zilele trecură pentru Dereanu ca și pentru toată lumea și, acum, tocmai cînd Crăciunul sosise, el nu mai avea unde să locuiască de mai bine de-o lună.

Unchiul său, frate bun cu biata lui mamă, moartă de cum îl născuse, se afla cînd la Nisa, cînd la Monte-Carlo, unde-i scrisese. Dar jocul la *roșu* și la *negru*, cu diferențe zilnice de cîte două și trei sute de napoleoni, îi lua prea mult timpul spre a se mai putea gîndi să-i răspundă.

La început — după ce stăpîna casei unde locuise îl dedese afară, nefiind destul de bătrînă ca să găzduiască pe nimic pe studenții săraci — Dereanu intra prin cafenele, cerea cîte un pahar cu apă, aștepta sosirea cîte unui prieten ca să-l poftască la o cafea, vorbea cu voce tare împotriva guvernului, a omenirii, da în judecata conștiinței lui pe Dumnezeu, zicea că el este adevăratul demon. Alcătuia, apoi, lumea pe alte temeuri. Era comunist și socialist. Coprins de o milă fără margini pentru tot ce suferă se uita pe el. Alteori însă, își da seama că omenirea nu poate să fie

decît ce este: că osebirile dintre unii și alții sunt firești, că n-au să piară niciodată, și că, în sfîrșit, suferința este o lege a vieții...

5 Iar cînd se prăvălea în aceste adevăruri, mila lui era înlocuită de răutate. Dacă ar fi putut, ar fi nimicit tot ce este, ar fi trimis în nirvana pe cei buni deopotrivă cu cei răi. Albul ochilor i se roșea atunci de singe; vocea i se făcea strigătoare, și închizindu-și degetele peste palmele minilor, amenința cu îndirjirea pumnilor cerul și pămîntul.

10 Obişnuinții cafenelei — stîlpii — îi dau ocol, îl în-tăritau cu o vorbă batjocoritoare. Alții, mai neghiobi, se prefăceau că cugetă la fel cu el, îi exaltau mișcările sufletești și, pe furîș, își făceau cu ochiu, rideau pe 15 infundate. Dintr-o cafenea în alta, Dereanu își petrecea astfel vremea. Dar alte dăți bătea podul de dimineață pînă seara, între grădina Episcopiei și piața Constantin-Vodă, doar de-o vîna de la vreun cunoscut sau prieten un leu-doi, ce i se dau mai mult de milă decît 20 ca împrumut. Problema cea mare, cestiunea de viață sau de moarte era însă pentru el cea pe care trebuia s-o dezlege de treizeci de ori pe lună și anume: aflarea unui adăpost unde să poată dormi o noapte. Și cînd nu-l descoperea din vreme, cînd seara îl apuca fără 25 dinsul, după ce trecea în șir cafenea după cafenea, era silit să ia în revizie birturile prin care chiolhangii se întîrziu pînă dinspre ziuă, să se alătore de ei și să bea cît i se turna în pahar, iar, la urmă, să-i întovărăsească prin localuri patentate, fericit dacă vreunul, 30 trăsniț de vin, îl poțtea la el acasă, spre a găsi acolo un pat, sau, mai puțin de atît, un scaun. Într-o zi, întîmplarea îl făcu să întîlnească pe un fost conșcolar. Era în dreptul vestitului birt „La Purcelul“.

35 — Cum te-ai schimbat! Însă... desigur că... în bine. Numai — de! ce să zic! nu pari în fonduri, îi zise acesta.

— Ei dai! M-am schimbat; cît despre fonduri, n-am fost niciodată bogat. De cîtăva vreme sunt, apoi, și fără funcțiune; dar tu, ce te-ai făcut de atîta vreme?

40 — Pe unde crezi că n-am umblat? Nouă țări și nouă mări: cu toate aceste nu pot să zic că mi-a mers rău.

5 Și din aceste momente, prietenul lui Dereanu se arată nedespărțit de el, îl ajută, își împărți odaia cu dînsul — dormeau și făceau chefuri împreună. Aceasta însă nu ținu mult. Cîteva cuvinte, pe care el i le spuse și de rîndul ăsta soarta celui care e în lipsă, și puțin în urmă odaia călduroasă răsună lung de zgomotul unei uși trîntită pe țîșinele ei.

10 Iar acum, în noaptea Ajunului, sub un vînt ascuțit ce aleargă țîpînd pe încilcirile ulițelor, Nicu, în biata lui haină, lustruită de prea multă purtare, fără galoși, cu ghetele aproape căscate, se duce drept înaintea lui și cu aceleași pasuri mecanice ce l-au scos afară din 15 curtea ministerului, o ia pe Podul Mogoșoaiei, se lovește cînd de cite un om, cînd de cite un felinar, se oprește în fața geamurilor de pe la prăvălii, se uită la bronzurile și la lucrurile de artă ce schinteciază în lumina gazului, dar fără să le vadă.

20 Grăbită, lumea își dă cu coatele, își încrucisează umbrele ce se lungesc de-a curmezișul trotuarului și pînă pe mijlocul uliței, printre roatele trăsurilor, ce scot vîdiete metalice din caldarimul înghețat.

25 Dar, între răsunetul ușei trîntite și momentele în care se află, au trecut, pentru Dereanu, trei zile — trei zile de nemîncare și nedormire. Cu cei cincizeci de bani pe care i-a găsit în căptușeala pozunarului de la jiletcă, el și-a cumpărat o jimblă, din care i-a mai rămas o bucată, ce-i rinjește sub braț, printr-o spăr-tură a gazetei în care a înfășurat-o.

30 În acest timp, la „Brott“ și la „Capșa“, gelatinele cu fața chihlibarului topit, tremură pe farfuriile de porțelan așezate pe tăvi de argint, coperind tocăturile de cărnuri împănate cu fel de fel de mirodenii, ce împrumutau tiparului formele cele mai atrăgătoare. Alături, purcei gata pentru a fi puși la foc, zorzonați 35 cu zulfii de hîrtie colorată și cu pătrunjel verde în dinți, își dau coatele cu alții, fripți gata, și cu șorici poleiți de flăcări. Se mai văd și fazani reimbrăcați cu penele lor, precum și o mulțime de alte păsări de vîntătoare. Prăjituri ce se înalță ca niște clădiri cu cinci-șase 40 rînduri, fac, de altă parte, ca gura să-ți lase apă,

printre surpările de bomboane ce dau afară din cutii ori din coșuri cu împletituri aurite.

Dereanu a umblat în sus, a umblat în jos. În sfârșit, s-a hotărât să intre și el în vestita cafenea a lui „Fialkowski“, ce însuflețea, pe atunci, Piața Teatrului cu paraponisiții guvernelor, care găseau acolo adăpost și pahare cu apă.

În seara aceea nu se aflau pe canapelele de pluș roșu ale cafenelei decît vreo cîțiva negustori falșiți. Fumul lăsat înăuntru de mulțimea consumatorilor înceța însă lumina becurilor de gaz. Nicu, care nu intrase întîia oară acolo — se așeză și el pe plușul zgîit al canapelelor, cerindu-și paharul lui cu apă, care i se aduse cu multă bunăvoință, și se apucă să aștepte...

Ce? nu știa nici el: soarta lui? nașterea Mîntuitorului? — sau pe amîndouă deodată? Dar, oricum ar fi fost, el se uita cînd la pervazurile despoleite ale oglinzilor și cînd la felinarul din Piața Teatrului, ce se vedea prin ușa de geamuri a cafenelei.

Afară începuse să ningă — ningea de mai bine de un ceas; dar fulgii cădeau acum mari, căci vîntul încetase să sufle. Ei se agățaseră, mai întîi, de felinare, se prinseseră ca niște fluturi albi de crecile pomilor, se așternuseră la urmă pe trotuare, albiseră coperișurile caselor și întocmiseră, cu incetul, peste toată întinderea Bucureștilor, unul și același strat gros de zăpadă. Cete de băieți cu „Bună dimineața la Moș-Ajun“, se bălăbăneau printr-insul, troienîți pînă la glezne, își pierdeau galoșii și, pentru a se încălzi, se loveau cu bulgări de zăpadă. Nicu ieși cel din urmă din cafenea, își strînse haina la piept, își infundă picioarele în moliciunea ninsoarei și o luă înainte pe trotuarele pustii. El mergea alăturat de case, în umbra lor culcată peste uliță, și trecea cîteodată ca o iasmă prin fâșiile de lumină împăiejenată ale felinarelor. Ninsoarea ce nu încetase i se grămădea pe marginile pălăriei, i se așeza între gît și gulerul ridicat, îi albea spinarea, îl încălzea, de sus pînă jos, cu fulgi albi și, iar, albindu-i părul și sprîncenele, îl schimba în moșneag nemaiașteptător de bunuri pămîntești.

Pasurile lui se făceau, firește, mai grăbite. Părea coprins de frigurile unei puteri peste măsură de mare. Oare nu era el dator să însemne în acea noapte, urmele lui, negrele brazde ale mizeriei peste tot corpul Bucureștilor?

Da, aceasta îi era menirea. Și el nu mai trăgănea să și-o înțeleagă. Se mira numai cum de nu și-a priceput-o mai de mult... Și numai „înainte“ era, acum, cuvîntul ce i se ridica în gînd, și numai înainte se și ducea, — căci ce va zice capitala cînd se va deștepta a doua zi și nu-și va găsi pîrtia făcută? Iar în aiurarea ce-l coprîndea, bătea sub picioare zăpada ce începuse să înghețe și care trosnea ca praful de zahăr și făcea pîrtie — pîrtie largă să încapă pe ea toți împaltonații Crăciunului. Vîntul însă se ascuțea. Nu amenința a viscol ei se făcea chiar viscol. El îi sfircuia obrazul cu brice de gheață și de foc. Virtejuri după virtejuri, mazărica îi intra în urechi, în ochi. Picioarele nu și le mai simțea, dinții îi clănțăneau și, ca să mai înainteze, era silit să se oprească tot mai des și să se reazeme aci de un colț de zid, aci de un felinar.

Deodată, și cum sosise în largul bulevardului, spre care o taină ciudată îl readusese, cîteva tăieturi îi zvîrcoliră pîntecele. Se încercă să le stăpînească, dar glasul foamei e mai puternic decît orice voință. Doi trei pași îi mai făcu, totuși, dar picioarele ce i se înmuiară nu-l mai duseră.

Oprit lîngă chioșcul ziarelor, el se propti de dînsul, rupse cu mîini tremurătoare petecele de gazetă în care se afla cea de pe urmă bucată pe piine — un codru uscat și tare — o smulse din hîrtie, o frecă cu zăpadă și ducînd-o la gură, își infipse dinții în ea cu sălbăticie... Pomii, împrejurul lui, șovăiau de ninsoare sub greutatea mulțimilor de flori albe deasupra cărora umezeala ce înghețase pe ele pusese străluciri de pietre scumpe. Șirurile de felinare se duceau de o parte și de alta, dar nu era geam al lor care să nu fie pe jumătate inzăpezit sau de pe care să nu atirne, ca niște stalactite, țuturoaie de gheață.

Cele două statui, a lui Heliade și a lui Mihai, se zăreau printre fulgi, schimbate din marmoră și bronz, în făpturi supraomenești.

Dar Dereanu nu mai făcea doi pași fără să alunece. El se țira mai mult decît umbra. Se țira ca un ciine orbit de moarte, dar tot credincios stăpînului, și se apropia de banca ce fusese cuibul lui de visuri de odinioară, — atunci cînd luna alba aproape ștearsă în stînga turnului Colței...

Iar cînd ajunse la ea, și cînd mătură cu pulpana hainei albul strat ce i-o ascundea, se lungi încet deasupra-i, își puse o mină sub cap și alta pe piept, închise pe jumătate ochii.

Ninsoarea își agăța fulgii rotunzi de genele lui crețe. Ei se topeau și înghețîndu-și, la suflarea crivățului, micile picături, se schimbau în tot atîtea lacrimi de brilliant.

Dar visul în care el se adîncea treptat era nespus de dulce. Putea să sufle crivățul cît vrea, căci se simțea tot mai ușurat de ticăloasa greutate a corpului. Glasuri îngerești îi umpleau auzul. Privirile îi erau furate de sute de vedenii albe. Două, mai cu seamă — și amîndouă cu ochii blînzi și adînci — mama și tatăl lui, poate — se aplecau peste el, îi întindeau brațele...

Dar ceasurile cinci din noapte sunau la „călugărițe“. Cu toate că slăbite de depărtare, ele fură auzite de o ceată de tineri plecați după covrigi și nuci. Ajunși în dreptul palatului Șuțu, dinșii se despărțiră pentru a se întoarce pe la casele lor. Cîțiva — cei care o luară pe bulevard — văzură un om întins pe-o bancă. Ei îl crezură beat și îi strigară aproape în ureche un zdra-văn: „Bună dimineața la Moș-Ajun“.

Și tăcerea recobori peste bulevard.

COMETA LUI ODORESCU

Odorescu era un băiat bun. Scurt, cu dispozițiuni napoleoniane ale pîntecului, și cu toate aceste poet, poet în puterea cuvîntului. Locuia la o mătușă, împrejurul bulevardului cel nou, bulevard ce se va numi al Colței, cînd va duce de la Șosea la Spital. El era în clasa IV-a gimnazială, dar, deși citea pe capete — romane, poezii, știință vulgarizată, — bunăoară pe Jules Verne și pe Flammarion, — rămăsese corigent. Publicase și vreo citeva versuri într-un ziar cotidian, însă aceasta nu entuziasmasc pe respectabila lui mătușă, săsoaică de origină, și rea, rea foc. „Învată, ticălosule!“, îi striga ea de cite ori îl prindea cu vreuna din acele cărți în mînă. Și i le rupea, i le băga în sobă. În sfîrșit, băiatul se disperase, părăsise domiciliul mătușei și, de mai bine de șase zile, dormea la un prieten care poseda un întreg stoc de cărți de-ale lui Flammarion. Astfel, se implinea aproape săptămîna de cînd Odorescu zburase în lumi transcendente. Pentru stele, pentru infinit, renunțase chiar la scrierea în versuri. Ce începuse să-l trudească acum era o altă ambițiune... Hotărît, tot astronomia n-are reprezentanți extraordinari în România și, așa fiind, de ce nu s-ar deda el la un asemenea studiu. Și de cînd se apucase să citească pe Flammarion, ce-l turbura mai mult era problema cometelor... A! de ce nu dă Dum-

nezeu, cel puțin să vadă și el una? Cit ar fi de încântat!
Cum ar observa-o! Cum ar căuta să-i deslușească mer-
sul! Și, — cine știe?... poate... — O! dar aceasta
ar fi o glorie prea mare!... poate că se va ajunge într-o
5 zi a se zice: *Cometa lui Odorescu*, după cum se zice:
Cometa lui Biela.

Băiețandrul, fire entuziastă și nobilă, se simțea
atunci mai presus de ticăloasele împrejurări ale traiului
ce-l înconjură. Ochii i se împlău de o lumină aproape
10 tot așa de aprinsă ca a simburilor de comete și beat
de bucurie... — gloria! gloria! — nu se gândea dacă
a mincat sau nu, așa că cezarismul pîntecului său se
democratiza pe zi ce trecea. Mătușa sa — odioasa
burgheză! — pîndea de mult sosirea acestui moment
15 psihologic și — o! trădare! — pusă în corent de amic
la care nepotul său dormea, — îi ținu calea într-o
seară tocmai pe bulevard, pe largul fluviu de asfalt
și granit ce curge de la margini spre inima Bucureș-
tilor și pe care lui îi plăcea să-l străbată în toată lăr-
20 gimea, să-l măsoare în toată lungimea, cu ochii veșnic
țintă pe stele, pe lună, pe cele patru colțuri ale orizo-
nului, doar-doar de s-o ivi cometa mult așteptată,
evenimentul ce avea să hotărască despre ce va fi viața
lui, — superioară sau... sau... — groază a groazelor
25 și blestem al blestemelor! — sau ce este viața tutulor
Icarilor cari cad din ceruri la pământ:

...cu aripa zdrobită de-a lumii perfidie
... cu vise, cu-amor, cu poezie..."

Vocea formidabilă a onoratei mătușe se înțelege că,
30 în acea seară mai cu seamă, îl surprinse într-un mod
cu totul neplăcut... Tocmai i se păruse, ori era poate
și realitate, că zărește pe cer o lumină neobișnuită,
bizară, roșie, bătînd puțin în albastru și chiar intru-
cîțva în galben, afară numai dacă nu se va fi înșelat...
35 Invectivele mătușei curgeau. Vocabularul amenința
să nu sfirșească... „Hai! păcătosule! d-aia mi-ampus
eu nădejdea-n tine! ca să ajungi o haimana?... Da'
stai că-ți arăt eu. Acum ți s-a infundat... O să vezi
cu cine ai a face... Dacă vrei să numeri petrele,
40 numără-le, dar nu cu hainele pe cari ți le-am cumpărat

eu... Și ghetete?... Ale tale sunt, ori tot eu ți le-am
luat?..."

Și onorabila mătușă, energică nu glumă, îl și inhă-
tase pe băiat de guler... îl dezbrăcase de o minecă...
5 El se zbătea, nu e vorba, — însă n-ar fi fost de mirare
ca mătușa să rămînă cu victoria, adică cu haina.

Cum și ce fel se făcu, Dumnezeu știe. Destul că în
acele momente de grea cumpănă, Odorescu ridică ochii
în sus... Așa se întîmplă totdeauna cînd ești în pri-
mejdie. Ridică ochii în sus, — însă minune a minu-
nelor! văzu, — văzu, — și nu era nălucă, — văzu o
10 cometă, o cometă adevărată, o goșgoșă cometă, cu
simburele roșu de te băga în răcori și cu un fel de
coadă, — scurtă e adevărat, dar a cărei scurtime era
15 răscumpărată de faptul că era cilindrică și tricoloră...
Această cometă era portocalie, roșie și albastră, și
bițâia.

Oricine ar fi văzut-o nu putea decît să simtă părul
zbrîndindu-i-se pe cap... Băiatul abia avu puterea s-o
arate mătușei sale și să gifție: „Co-me-ta!“ Și, în
adevăr, era, desigur, o cometă, era cometa ce-i venea
în ajutor, cometa ce scăpase de toate ochianele astro-
nomilor din New York, Londra, Paris, Petersburg și
20 Berlin, spre a nu i se destăinui decît lui, spre gloria
lui cea mare, iar, la drept vorbind, și spre mîntuirea
25 jachetei lui de ghearele hrăpitoare...

Acele gheare, deși gheare de mătușă, în fața cometei
se slăbănogiră, se deselețară și alunecară, cu brațe
cu tot, de-a lungul rochiei.

30 „Cometa! Sfirșitul lumii! vai de mine și de mine!
Hai, lancule, să ne împăcăm“ fură vorbele ce-i zbrî-
năiră deznădăjduit pe buze și, podidită de lacrimi,
se aruncă de gîtul nepotului pe care îl înăbuși cu
sărutări.

35 Negreșit că Odorescu, cu toată împăcăciunea, nu
pierdu vremea. Din acea seară chiar, dete sfoară în
București despre marele eveniment... Nu prea o
văzuse nimeni, dacă cumva o văzuse cineva, afară
de directorul observatorului meteorologic, care, de
40 cum îi sosise zvonul, nu numai că o văzuse, dar îi și
determinase direcțiunea. Ea se mișca de la vest spre

nord-vest, inclina spre pământ, avea o densitate amenințătoare asupra căreia nu se putea înșela cu o iotă și dacă a doua zi seara nu se va arăta, era o dovadă că se apropie de pământ cu iuțeală. În adevăr, în astronomie, este ceva elementar că atunci când cometele sunt destinate să se depărteze, să nu se ciocnească cu pământul, rămân noaptea din ce în ce mai mult pe cer, urcă spre zenit.

5 În puțină vreme, Bucureștii fură în mișcare. A doua zi seara, lume din lume, — unii cu binoculuri, alții cu ochiane, — se grămădise pe bulevard, năvălea spre Șosea, aștepta arătarea rătăcitorului și înfricoșatului astru. Odorescu inota în glorie ca în elementul lui... Trecea de la o grupă la alta... O văzuse între orele 10 și 10 jumătate... Trebuia să se ivească...

15 — Și era cu coadă?

— Firește că cu coadă: roșie, galbenă și albastră.

20 Cu toate aceste, miezul nopții sună, sună și ora unu, iar cometa nu se ivi. O parte din lume plecă acasă decepționată... Altă parte, cea pînă la care teoria apropierei de pământ a cometelor ajunsese, era cu totul îngrijată... Unii atribuiau ivirea cometei și sfârșitul lumii detronării mitropolitului-primat... Păgînii însă, — și ei nu sunt păgîni în ziua de azi? — nu credeau... pe cînd oboreni puneau cometa în socoteala intrării în București a împăratului Austriei, — sosire ce, — e și drept a se constata — nu s-a putut întîmpla decît după îndeplinirea unei eclipse de lună...

30 Oricum ar fi fost, Odorescu, de la o zi la alta, își văzuse visul cu ochii. În București nu se mai vorbea decît despre cometă!... Cometa lui Odorescu!

35 Cu încetul, totul reîntră în liniște. Trecuseră două săptămîni... Gloriile, — chiar cele mai mari, — în unele țări sunt efemere. Odorescu scăpase cu succes de corigență... Poate că profesorii, în urma evenimentului, erau și interesați să nu facă altfel.

40 Pe el însă îl aștepta în curînd o mică decepțiune... Într-o seară — funestă noapte! — se afla la amicului său, la cel cu cărți de-ale lui Flammarion... Cometa apărură... Era ea, nu încăpea nici o îndoială. Mergea de la vest la nord-vest. Inclina vădit spre pământ.

Coadă ei, scurtă, dar compensată prin faptul că era groasă și cilindrică, acea faimoasă coadă, roșie, galbenă și albastră, se mișca năbădăios... imita cîteodată legănarea pendulului, altă dată se da peste cap de trei ori... Sîmburele ei era roșu ca para. Odorescu și amicul său n-avură vreme să-și schimbe părerile. Cometa se apropia repede, vijăia de lua lumea în cap, dar odată cu dînsa, — ce lua înfățișarea unui lampion venețian — se zărea și un patrat sumbru, — colosal zmeu de hirtie vinătă al unor copii de peste drum ce atîrnaseră de sfoară cometa lui Odorescu.

PALATUL FERMECAT

Strălucitele zile ale vieții au început să-și veste-
jească aurul pentru mine, dar iată-mă avut — și încă
5 avut cum n-a fost altul — căci, ca să-mi treacă urful,
numai pentru locuința ce am pus să-mi ridice am vărsat
bani poșor.

Fațada ei se întinde pe o lungime de un kilometru și
e din marmoră albă, mîngîiată de soarele Aticei. Ea
și aduce intrucitva cu a unor clădiri din India, deși
10 le întrece cu mult, după cum visul și basmul au
întrecut întotdeauna realitatea. Arcuri nemăsurate de
porți îl străpung din o sută în o sută de metri, și
de pe platforma neconținută a scării lui de cite cinci
15 trepte, aleargă nesfîrșita colonadă de onix care, singură
ea, a costat o sută de milioane. Ce este interiorul
acestui palat cu greu se poate spune. El a întrecut cu
desăvîrșire *Casa de aur* a lui Neron, unde erau săli
îmbrăcate în plăci de sîdef, de fildeș și de baga, și
unde altele își aveau pereții cu totul coperiți cu aur
20 și argint...

Fiindcă ce nu face banul atunci cînd voința și închi-
puirea urmăresc să dobindească printr-însul desfă-
tarea fiecărui simț omenesc, și cînd îl mai schimbă în
iluzie a gloriei și a nemuririi, precum și în himeră a
25 dragostei și a prieteniei?

Fațada clădirii ce dă asupra grădinei, pe care o pre-
lungeste nemăsuratul parc cu branștele lui de copaci,
ale căror frunze sunt uneori de tot albe și alteori de
tot roșii și chiar albastre, este o altă minune. Se
5 agață de ea o lume de plante urcătoare, iar trandafirii,
după ce îi cuceresc împreună cu glicinele culmea, se
prăvălesc de-a lungul zidurilor tot de marmoră și
împrejurul ferestrelor și ușilor încadrate în chenare
de lapis-lazuli, agață și jasp-sanguin, spre a se surpa
10 în tumultoase cascade de argint, de aur, de purpură,
pe cînd potirele mov ale florilor glicinei cîntă cu o
notă melancolică pămînteasca zădărnicie.

Un mic tren subteran, ale cărui stațiuni se deschid
în subsoluri, înlesnește serviciul, ce se face astfel
15 cu repeziciune dintr-o parte a palatului în alta.

E de prisos a se vorbi de luxul cam rece dinăuntru
lui, dar asupra unora din falsele ferestre ce se întil-
nesc ici-colo în încăperi, se poate stăruî cu oarecare
luare-aminte. La drept, ele nici nu sunt ferestre, deși
20 au toată înfățișarea lor, ci numai niște pînze cinema-
tografice ce te trec mările și oceanurile spre a te purta
cînd în o țară, cînd în alta și a-ți da puțința să le vezi
pe rînd minunile.

Remarcabil mai este în zisul palat că una din sălile
lui este sferică și că cei mai meșteri turnători de sticlă
au izbutit s-o facă pe loc din una și aceeași închegare
de cristal, pe care au schimbat-o apoi în una și aceeași
25 oglindă.

Hăul pe care această sală îl înfățișază este spăimîn-
tător, și se zice că cine s-ar pomeni fără veste în ea ar
putea ușor să-și piardă mințile.

În sala bibliotecii — bibliotecă de altminteri închi-
puită, căci nu se află în ea decît o singură carte, — te
așteaptă ironia nemărginitei surprinderi de a citi pe
legătura acestui volum așezat pe o masă de aur, titlul
35 de: *Cartea Cărților*. În fond însă, întocmită precum se

poate vedea, ea este din foi ce nu sunt decit titlurile de rentă ale mai tuturilor statelor, numele pe care îl poartă pare astfel cu totul legitim.

5 Dar cite n-aş mai putea spune despre fermecatul meu palat, dacă, cu toate sutele de milioane ce am cheltuit pentru a-l ridica, nu s-ar întâmpla că tocmai în acest moment să voi să fac o țigară și, deschizându-mi tabacherea, să n-o găsească pe ea într-însa.

DRAMĂ BANALĂ

Lui Constant Cantilli

Serdarul Calomfir, bătrînul „taica-moșul“, cum îi ziceau micii săi nepoți, era bolnav de o săptămînă. 5 Dinșii plecaseră luna la pension cu inima zburată. Și, odată în bănci, întristarea îi întunecase. Ochii le alunecau pe cărți. Citeau într-o doară. Nu scoteau nici o pricepere din literile ce le trecea pe sub ochi. 10 Își aminteau turburarea și grija de acasă. Mereu se gîndeau la taica-moșu... Nu-și dau seama despre întîmplarea ce se pregătea, dar stau pierduți cu ochii în gol. Așteptau ceva și nu știau ce. Acest taica-moșu fusese, pentru ei, așa de iubitor! El era cel care îi 15 lua, în zilele de sărbători, să-i ducă, pe sub seară, la cofetărie. Și tot el, săracul! le ținea parte în orice împrejurări.

Ora de recreație sosise. Prin clase, și pe afară, ceilalți băieți se jucau cu mincea și cu arșicele. Dar 20 degeaba. Ei nu se amestecau în jocuri. Ființa lor sufletească, toată, era acasă, în sala străbătută, la plecare, în virful picioarelor... Reauzeau gîfîirea și răsufllarea grea a bătrînului — zăreau pe o ușă crăpată masa încărcată cu doctorii. Sticluțele, mai mari și 25 mai mici, cu etichete mărginite cu chenare poleite, gătite cu scufițe verzi, roșii, albastre și galbene, nu le ieșiseră din minte. Chelia lucioasă a doctorului Axemann, bărbierul cu lipitorile, cu păhărele pen-

tru ventuze, șoaptele de prin colțuri ale familiei neliniștite, intrările și ieșirile unora și altora, strecurările pe lângă pereți ale servitorilor, iar, odată afară, alergând, care pe jos, care cu birja — la spițerie, la medic — erau lucruri ce urmau să-i nălucească... Și cu toate că erau prea copii ca să știe ce e viața, și ce e moartea, aceste amintiri îi făceau să se întrebe ce erau stafiile galbene purtate pe strade pe caruri de biruință, între popi și ciocli? Auziseră, negreșit, că aceste stafii sunt morții, și aflaseră că, într-o zi, toți au a se duce pe rând... Dar unde? Dar pentru ce? Și neștiind să-și răspundă, mințile lor se risipeau grabnic în alte părți. Priveliști mai vesele îi înviorau. Se gîndeau la micii prieteni ce aveau în curtea casei de peste drum și la pătulele lor de porumbci. Revedeau foișorul locuinței părintești, inecat de trandafiri, ce urcau pînă la stîlpi. Dar grădina de din vale, ea ce se povirnea pînă într-o baltă de trestii, cit era de frumoasă! Însă clopotul ce suna pentru reintrarea în clasă, amesteca glasul răgușit al pedagogilor cu rîsetele argintii ale copiilor și cu certurile lor pe capre, pe mîele și pe ichiuri.

Copiii se înșirau, în vremea aceasta, și o luau spre clase. Unii erau plăviți, cu pielea obrazului ca floarea de zarzăr, alții oacheși — țigani cu ochii de flacări. Părul unora semăna cu mătasea porumbului; al altora părea fuior de aur. Cei mai mulți îl aveau scurt și creț, negru ca abanosul sau castaniu cu scăpărări de aramă. O! ce giuvaere de preț sunt frumoșii copii ai Olteniei, dar și cit de prematuri și de iuți. Mulți încep să aibă ochii bătuți de pe la doisprezece ani. Sunt însă și cîțiva — cei căror li se zice „nerozii“ — care se păstrează, multă vreme, mititei și mai măricei, ingeri.

Pavel și Grigore, nepoții serdarului Calcmfir, n-apucaseră să intre în clasă, cînd o trăsură — calească a mamei lor, care venea să-i ia — se opri la poartă.

Acea doamnă, cu totul frumoasă, deși plînsă pe sub vual, și cu obrajii aprinși, vorbi puțin cu directorul. Taica-moșu trebuia, desigur, să fie mai rău, strigau copiii chemați la trăsură. Cu toate acestea, ei fură tirîți, de cum intrară înăuntru, în vârtejul viului aen-

al libertății. Zgomotul cu care fusese trinită portița caleștei, tropătul cailor ce treceau de Foișorul-de-foc și ieșeau în podul cel mare al Craiovei, faimoasa cale a Unirei, ce începe cu Valea Vlăicej și sfîrșește cu Fîntina cu Țeapă, totul îi interesa. În dreptul cofetăriei lui Struhală, caili fură siliți să-și domolească mersul, căci lumea ce se îmbulzea de-a lungul prăvăliilor, năvălea spre mijlocul podului. Părea că s-a întîmplat ceva neobicinuit. Steaguri filfiau deasupra firmelor; o muzică izbucnea în răsăruciu cel mic. La Cazin, în piața ce desparte clădirea de uliță, o masă coperită cu postav roșu, cu călimări și cu tot ce trebuie de scris pe ea, sărea în ochii trecătorilor și aduna mulțimea împrejur, trîmbiță — stacojie, cum era marele eveniment, îndeplinirea aspirațiunilor generațiunei de la 1848 — adică domn străin și o dinastie dintr-o casă domnitoare. Craiovenii — boieri, neguțători sau meseriași, — în parte îmbrăcați încă cu paltoanele de iarnă — iscăleau pe capete, și, flocoși ca niște urși, mormăiau, scoțîndu-și focul pe domnia pămînteană și proorocînd fericiri viitoare. Mai jos de Cazin, înapoi spre casa lui „Barbă-rasă“, magazinul de mode al lui madam Kati Riedl se încărca pe dinafară, pentru luminația ce avea să se facă seara, cu felinare de hirtie și candelă de mai multe fețe. Croitorul Ștanghelmann expunea la fereastră jiletci „Bismark“, ca fața năutului prăjit. Acest nume nu era însă ursit să rămînă numai al unei jiletci. El păstra Europei o surprindere; avea, în curînd, să fie scuipat, peste lumea latină, de tunurile Krupp.

Donjuanii grădinei liceului se opreau dinaintea geamului prăvăliei lui Ștanghelmann, nu mai puteau de dragul jiletcelor prusăcești și, cînd se depărtau, lăsau în urma lor scîrțăirea de bonton a ghetelor de „Hula“.

Plebiscitul în aer liber își urma însă cursul furtunos sub soarele primăvaratic al zilei. Mai ales, la Cazin, în fața mesei așternută cu postav roșu, zgomotul se făcuse asurzitor: un boier giubeliu, care nu vrusese să-și dea iscălitura pentru alegerea unui domn străin, bătea în retragere, cocoșat sub grindina de

lămii și portocale cu care era izbit de cei dimprejurul mesei și, adunînd portocalele și lămiile cele mai bune, își umplea cu ele pozunarele, urmărit de hohotele de rîs ale tuturilor.

5 Vuietul creștea. Un regiment se întorcea de la cîmp în mijlocul entuziasmului mulțimei. Urale zguduiau geamurile caselor și, dintre ele, numele de Hohenzollern, împreună cu cel de Sigmaringen, se desprindea, împrăștiindu-se cu răsunete zgomotoase...

10 Dar oamenii mai de rînd — cum s-ar zice: poporul — în auzul cărora acest nume ajungea, îl scălimbăia în așa fel, încît strănepotul lui Frederic-cel-Mare se încetățenea în orașul Banilor sub porecla de „Sic-Marine“.

15 În vremea aceasta, odaia unde se aflau rămășițele serdarului reîntra în tăcerea și seninătatea ei, turburate o clipă de înapoierea fetei și nepoților lui.

Preotul care citise toată dimineața, se repezise acasă să dea un păhărel de țuică peste cap și să mănince... Vorba proverbului: „Morții cu morții“...

20 Intrînd pe ferestrele deschise, soarele își revărsa în liniște blîndețea mîngăioasă peste ospețul ce, înainte de a fi dat pămîntului, înțepenea pe o masă coperită cu un cearșaf, cu virful ghetelor în sus și cu capul între perini. O subțire cenușă de aur părea că umple odaia. Poleiele calde se agățau de cutele cearceafului și ascundeau între ele un fel de taină veselă. Aurul pervazurilor, cu toate că înnegrit de zăbranic, zîmbea împrejurul marilor oglinzi venețiane. Luminișul adînc al uncea răsfrîngea efigia ștearsă, trăsurile depărtate ale sardarului.

25 Dar largile buchete de trandafiri singerii, de pe cîmpul negru al jețurilor de damască, vilvorau printre frunzele lor verzi și ruginii ca și cum ar fi fost azvîrlite acolo spre a cînta o izbîndă neasemănat de mare...

30 Mortul, pe frunte cu pecetea unei taine cu totul adînci, înainta astfel sub poarta cea largă a veciniciiei, înconjurat cu făcliile aprinse ale celor care apucă drumul cel fără întoarcere.

40 „Ce s-a făcut cugetarea, ce s-a făcut simțirea, ce s-a făcut viața?“ erau întrebările ce se ridicau ca de

la ele din ciudățenia zîmbetului ce incremenise agățat pe buzele mortului, iar în loc de răspuns, prăpastia în care se prăvălește pe rînd tot ce este, îl îmbăia în sudorile descompunerilor, îi scofilcea obrazii și-l schimba la față pe fiece clipă mai mult.

5 Dar în salonul din stînga sălei de intrare, rudele și prietenii celui apus începeau să se adune. Canapelele și jețurile monumentale se împodobeau cu mari și grase cucoane și demoazele ale căror malacoave abia puteau fi stăpînite să nu le dea poalele peste cap. Bărbații, în gheroace care le treceau de genuchi, se înghesuiau pe lîngă ferestre, făcîndu-și vînt cu cite-o imensă pălărie de panama sau netezindu-și cu dosul mînecei cilindrele de castor. Fratele mortului, cu guler și manîșcă negre, lăcrima cuviincios, uitîndu-se la ceasornicul de aur al fratelui său, de care se asigurase îndată după moartea serdarului. Și fiindcă ușa se deschidea mereu, așa că salonul nu mai ajungea să încapă lumea, cucoana Catinca, cumnata lui și văduvă a răposatului, ieșea, în sfîrșit, din odaia de alături...

20 Casa intra atunci în jalea zgomotoasă a vremii vechi: tropăiri alergau pe coridoare. Trăsuri după trăsuri se opreau la scară. Țipetele se îndesau. Ele izbucneau din salonul cel mare întru întîmpinarea noilor sosiți. Cite un „vă-ă-zurăți cum mă călcă focul, cucoane Ștefane“, sau „cucoane Iordache“, după cum era numele celui care intra — întovărășea, de obicei, vaietele văduvei, fringerile ei de mîini, și legănările capului și corpului ei ce făceau să trosnească jețul din incheieturi. Mîngăierile curgeau: „din pămînt am ieșit, în pămînt ne ducem“. — „Toți o să murim“. — „Fiecare la rîndul nostru, cucoană Catinco“. — Și așa mai departe. Prietenele serdăresei, oase înșirate pe suflet, moaște ce unse cu untdelemn și stropit cu spirt s-ar fi desmucigăit, o înconjurau, aplecîndu-și spre dînsa chipurile ofilite, și o scoteau din leșinuri cu o grabă domoală.

35 Boala de care zăcuse mortul era reluată atunci de-a capul: „cine, cine, — vai de ea și de ea! — s-ar fi gîndit la una ca asta? Tocmai își cumpărase haine de Paști... Îi zisese dînsa, nu e vorbă, să se astîmpere,

să nu iasă în acea zi, mai ales că trăgea un vânt ce fura pe la spate. Însă care bărbat ascultă de vorbele femeilor, necum de ale nevestei... Parcă era să se mute cazinul Măcescului din loc. De! del Bine era acum?

5 Să-și lase el mătușa singură la vreme de bătrînețe! Dar fătuica lui — vătuiul — cum îi zicea, adesea, ce se va face fără el? Dar copilașii, mititeii mamei-mari? Apoi, finul — cine-l va strînge de pe cîmp, că are să putrezească acolo? Dar rapița? griul? porumbul?”

10

Și bătrîna, călugăriță sub zăbranic, își vărsa focul: „cine va avea s-o mai îngrijească? Trăiseră patruzeci de ani împreună și nu mai întocmeau decît un suflet. Armăsarii, el îi cumpăraseră. La balurile lui Iancu Bibescu, el o dusesese în tinerețe; datoriile ce făcea pe horboțele, pe la marfagii cu toba, el i le plătea; casa, el i-o zidise; pe fiica sa, el o măritase, de ajunsese gogea ministreasă“.

15

Și boala serdarului își deșira împrejurările. El se întorsese pe sub seară... însă în loc să-și scoată hainele, să și le chitească și să și le așeze binișor în sertarul scrinului, se trîntise în pat îmbrăcat cum se afla. Cucoana Catinca băgase de seamă că ce era, nu era bine. Dar ce era să mai facă? Unde să-i scoți vorbă cu șir din gură?... Ba că a văzut pe o muiere înfășurată de sus pînă jos într-un cearceaf alb și că dînsa i s-a luat în urmă din curtea bisericii Petri Boj, ba că, după ce a ajuns acasă, stafia s-a pitit pe după stîlpul porții...

20

— „Ce-e-e să-ți spun, cu-u-u-coane Nicule? M' moartea-moartea!“

25

Preoții însă umpluseră curtea: erau mai mult de treizeci și toți în odăjdii cu flori de argint și de aur pe fundurile stacojii sau pe verdele și albastrul catifelelor. Potcapurile negre, coroane împărătești pe care astăzi unii preoți bătuți de Dumnezeu le azvîrl după uși și le înlocuiesc cu papistășismul pălăriilor șnuruite, dau o înfățișare și mai strălucită patrafirelor și bogăției maiestose a vechei religii ortodoxe.

30

Vlădica, cu o adevărată coroană pe cap, se da jos din caretă și urca scara profilîndu-se în soare, vene-

35

rabil ca Dumnezeu, sub schinteierea aurăriei și briliantelor. Dricul intra în curte, înhămat cu șase cai cu capetele împănate și mascate, cu trupurile îmbrăcate în valtrapuri negre, găitanate cu fir. Cioclii, care îi țineau de dirlogi, își duceau la subțioară șlapele de mareașali ai morței și înaintau cu pasuri măsurate. Mormăiri alergau între poartă și grădină, lărgindu-se peste curte și chiar peste o parte a mahalalei. Muzica militară sosea. Ea se rînduia în stînga scării. Convoiul se întocmea — nu se mai aștepta decît coșciugul cu mortul.

5

Dar căldura smulgea blesteme împotriva ceasului. Dintre cioclii, cîțiva își ștergeau sudorile. Alții, zorînd pe oamenii casei, strigau în gura mare. Unul, mai tînăr, se dase la o parte și își făcea vorbă cu o fată din corul de muzică vocală. Alături, sub un pom, zbirnări de muște răscolate zizăiau. Năpustindu-se din zbor una peste alta, ele cădeau, ca trăsnete, pe cite o frunză sau pe cite o creacă.

10

Dar preoții, în mîini cu făclii, coprinseră ulița. Alaiul se punea în mișcare. Leșinurile împiedicau exploziile durerei și curtea ce rămînea în urmă se cufunda pustie de însuflețire ca într-o groapă.

15

Țipetele cucoanei Catinchei nu se redeșteptară decît pe podul cel mare al Craiovei. Dînsa, cu capul scos pe geamul caretei, părea că voia să ia ca mărturie a durerei ce-o sfișie, orașul întreg. Se bătea cu pumnii în piept și cerca să smulgă zăbranicul cu care era îmbrăbodită. Dar instrumentele de alamă galbenă ale muzicii îi năbuseau țipetele. Trîmbiți și tromboane vărsau în auzul mulțimei zgomotoasa prăvălire a unui marș funebru.

20

Dîndu-se într-o parte, lumea își descoperea capetele cu un respect măsurat pe aurăria alaiului, pe numărul de trăsuri de casă și pe durerea nemîngăiată a văduvei.

25

Cînd dricul se opri în răscurciul de pește, muzica tăcu și preoții își începură rugăciunile, înghesuți de gloatele dimprejur.

Un vînt subțire, largă suflare a încrucișării de uliți, filfăia fășile de zăbranic albastru înnodate la brațele ingerilor poleiți ai dricului. Cioclii, care duceau

30

capacul coșciugului, îl puseseră jos, cu jobenul de
castor al mortului deasupra lui. Catifeaua viorie
cu care el era îmbrăcat, lua o înfățișare nespuse
de duioasă sub zimbirile pe care soarele le strecura prin
5 spărturile unui nor. Dar închinarea rugăciunilor, graiul
armonizat al celor dintâi părinți ai bisericii, se făcea
adîncă și ciștiga buzele cucernice, puteri convingă-
toare, — dumnezeire ce se schimbă în cuvînt, pentru
a se intrupa în omenire.

10 Dricul se repunea în mișcare și vocea preoților ce
inceta, era înlocuită de corul muzicii vocale. Hodo-
rogirile roților, pe podul de piatră al Craiovei, erau
însă năbușite de sunetele limpezi ale corului. Ele pă-
reau că ridică pămîntul în sus, că-l apropie de cer și
15 că-l azvirl în niște trepte stelare printre care viața
materială, schimbată în viață fluidică, era tot într-o
vreme și cîntec serafic și lumină orbitoare. Iar pînă la
biserica Sfîntul Nicolae-beli-vacă, unde avea a se
face slujba, lupta dintre vocile senine ale muzicii vo-
20 cale și dintre sunetele celei instrumentale își des-
fășura poema.

Obosită, văduva își da capul pe spate și nu se mai
deștepta din jumătatea ei de leșin decît în curtea bise-
ricei, dinaintea coșciugului în care mortul zăcea pierit
pe trei sferturi sub o surpare de flori. Ca și cum ar fi
25 vrut să-l ia în stăpînire spre a-l dărui pămîntului, preo-
țimea se așezase în jurul lui și întocmea o jumătate
de cerc. Clopotele bisericii, ce nu conțineră să fie
trase de un sfert de oră, își alinau prelungirile hălân-
gănitore și pogribania vecinicei pomeniri se urca pe
30 fumul de tămîie cădelnițat și se adîncea în albastra
limpezime a cerului. Vosglaseniile înlocuiau troparii
și erau înlocuite de ectenii. Sfirșiturile vorbelor erau
toarse de dascăli în sunete subțiri...

35 „Doamne mi-lu-iește“.

Dar, cu incetul, slujba se făcea vijelioasă. Ea im-
prumuta aripele de flacări ale credinței și zbura la
Dumnezeu pe căi tainice; cînta lauda Tatălui și a
Fiului, amintea zădărniciile lumești; se ruga pentru
40 iertarea greșelilor mortului; pentru cele cu „voie“ și
pentru cele „fără voie“, pentru cele „întru ființă“ și

pentru cele „întru neștiință“, pentru cele „întru știință“
și pentru cele „întru neștiință“ — trecîndu-i-le pe
toate iubitorul de oameni și așezîndu-l, ca pe un bun,
în curțile sale...

5 „Doamne mi-lu-iește“...

„Că adevărat deșertăciune sunt toate și viața aceasta
umbră și vis; că în deșert se turbură tot pămînteanul,
căci precum a zis scriptura cînd dobîndim lumea, atunci
în groapă ne sălășluim unde împreună sunt împă-
10 rații și săracii“.

Dar fata mortului, doamnă din lumea nouă care nu-și
dă durerea în stambă și ce plînsese pînă atunci cu la-
crimi tăcute, sfîșie aerul cu un țipăt, și rudele care se
grăbeau împrejurul ei o sprijineau, fără să cuteze să
15 turbure taina dumnezeiască cu mîngăierile lor...

„Slavă ție, Doamne, slavă ție“.

Și slujba redeștepta jalnica trăgănire a clopotelor.
Porumbieii bisericii, gonîți de vijelia sunetelor, oco-
leau turnurile lărgindu-și urcătoarele spirale, iar fă-
cliile, ce fumegau, posomorau glasul preoților, și
20 pogribania lua un caracter de pripă: sprijinit de doi
diaconi, vlădica se apleca peste coșciug, miruia mor-
tul și la urmă îi închina pieptul cu un larg semn de
cruce.

25 „Slavă ție, Doamne, slavă ție“.

„Că tu singur ești cel fără de moarte, carele ai făcut
și ai zidit pre om, iar pămîntenii suntem din pămînt
și în pămînt vom merge, precum au poruncit cel care
ne-au zidit și au zis: că pămînt ești și în pămînt vei
30 merge, făcînd tînguirea cea deasupra groapei cîntare“:

„Aliluia“.

Însă sărăcimea își făcea loc printre lume și virin-
du-se cu obrăznicia neaverii ajungea la coșurile cu
luminări. Testemelele cu flori roșii erau mai mult
35 smulse decît împărțite. Fratele mortului, silit de mul-
țime, se da la o parte și dezlega la gură sacul cu sfîn-
țuici, cu firirici de douăzeci și două și de treisprezece...
Împărțeala cea nedreaptă începea: săracilor îmbră-
cați mai bine li se punea în mînă mai mult. Celor
40 goi, mai puțin. Văduvele se alegeau abia cu cite o
luminare. Telelele plecau cu cite trei testemele.

Orfanii își stricau gura degeaba... Că scris este la carte: „că celui care are să i se mai dea, iar celui care n-are să i se mai ia”...

„Domnului să ne rugă-ă-ăm...”

5 Și, mereu mai grăbite, aceste rugăciuni își repezeau scadroanele către asaltul cerului, grăbeau sosirea clipei cind, pe urmele cîntărilor încetate, vocea de argint a unui singur preot răsună în inimi ca un flaut singuratic în mijlocul unei duioase înserări.

10 „Veniți, veniți, fraților, la groapă, să vedem țărina din care ne-am zidit. Unde mergem acum? Și ce ne-am făcut? Cine este săracul sau bogatul? Sau cine este slobodul? Au nu sunt toți cenuse? Frumusețea chipului au putrezit? Și toată floarea tinereților o au vestejit moartea”.

15 Ingenucheată pe pământ uscat, văduva mortului se lovea cu capul de coșciug și coprinsă de astă dată de o deznădejde adevărată, își înfigea unghiile în pământ... „Nu, nu” — și mai cerea răgaz... Își amintea viața ei, îl vedea pe Calomfir tânăr și frumos, printre perdeaua lacrimilor... Noaptea albastre, în frunte cu constantinatul de aur al lunii, recoborau peste dînsa... Se înapoia spre trecut — văduvă la 15 ani de întîiul ei bărbat și remăritată la 17... Îmbrăca iar maloteaua de catifea havaiei cusută cu fir și înflorită cu măr-găritare pe care i-o dăruise de nuntă unchiul ei: Banu Teană. — Vedea, apoi, curtea plină cu butci și rădvane... iar Calomfir o ducea la cununie. Iconostasul nu mai era de sus pînă jos decît o singură lumină...
30 Candelile albastre și roșii presărau prin colțuri nestemate... Isaia dăntuiește era cîntat și masa ocolită. Nașa o dăruia cu o bulie de diamante pe care i-o prindea în păr. Pe rochia ei de sarasir clipeau safire și pîlpăiau rubine — „O! nu, nu!” Și iar mai cerea răgaz. Se azvirlea peste trupul neînsuflețit, îi coperea chipul cu sărutări, îi netezea părul, îi vorbea la ureche încet, îl coprindea în brațe... O! ar fi vrut să-l fure de-acolo și să-l ducă departe — unde?... nici ea nu știa. Dar se vedea fugind, cu el alături, în soare-apune... Și un colț de pădure i se arăta... Brazii o înconjurau, urcau pînă la cer, negura se îndesea, nu mai vedea nimic,

nu mai auzea nimic, nu mai simțea nimic. Și cu toate acestea era fericită. Bătăile inimei i se linișteau, tîmplele nu-i mai zvicneau, o răcoare o îmbrățișa fără veste, — vîntul batistelor ce se mișcau deasupra ei — iar fiica sa, împreună cu cîteva rude, izbuteau s-o ridice de jos, s-o ducă la trăsură.

.....
35 „Că ochii au apus, picioarele s-au legat, mîinile au încetat, și auzul cu dînsese, limba cu tăcere s-au îngrădit și groapei se dă, că adevărat deșertăciune sunt toate”.

40 Și vecinica pomenire pecetlui slujba, risipi alaiul, iar coșciugul pus într-o căruță, spre a fi dus la țară, apucă urmat de patru-cinci trăsuri spre bariera Amaradiei, pe sub care toată această dramă banală dispăru în fuga cailor, nemailăsind în urmă decît un nor de praf alburii...

BARIERA ȘIMNICULUI

Lui Manole Slătineanu

Erau trei copii și bunica.

5 Mama copiilor plecase la Paris, unde se ducea în toate verile să-și vadă o fată pe care o avea acolo într-un pension, nevoie mare de scump. Această aripă a Satanei era urită, nu glumă. Dar așa sunt mamele: își văd pe toți copiii frumoși. Cine știe chiar, dacă cei mai sluiți nu li se par cei mai chipeși.

10 Fata pomonită avea nările umflăte de bube... Una îi trecea, alta îi ieșea, iar obrajii ei păreau două funduri de căldări necositorite. Povestea puzei sau a bufniței nu este, prin urmare, nouă. Cu toate astea, nu e rău s-o amintesc...

15 Bufnița sau pupăza, nu prea ții minte care anume, se apucase într-o vară să scoată iar pui, cu toate că, ani de-a rindul, un blestemat de uliu de prin acele locuri îi mîncase feții-logofeți și crăiesele, din două-trei îmbucături. Dar paserea se învățase minte. Pe

20 de o parte își ascunsese cuibul, de astă dată așa fel cît uliul să nu-l mai găsească, pe de alta, căutîndu-l și întîlnîndu-l, tocmise învoială cu el, să-i lase puii în pace. Uliul se gîndi ce se gîndi și, la urmă, făcîndu-i-se milă de văicărelile ei, nu zise nu, dar

25 o rugă să-i spună cam cum îi sunt puii, pentru ea, dacă îi vor cădea fără voie sub gheare și sub cioc, să-i recunoască și să nu-i facă, din greșeală, harcea-parcea...

Se porni atunci sărmana mămă pe laude, iar cînd întîmplarea duse pe uliu lingă cuib, la priveliștea unor așa slutenii, nu mai lăsă din ele, fără muștrare de cuget, decît penele.

5 Pe cioroaica de fată de la Paris n-o mîncă nici un uliu, dar pe frații ei, rămași cu maica-mare, era să-i mînince Tudorache vizitiul cărnua ea îi porunci într-o zi să pună caii la trăsură, ca să meargă la țară.

10 Cu toate astea, ce să vezi? Al Tudorache Cutieru — că așa îi era numele de botez și secretada -- de neam dintr-un sat de pe Gilort — taman se îmbătase și de abia se ținea pe picioare. Dar cu cucoana-mare nu era loc de joc: el scoase caii din grajd, îi azvirli la roatele de dinainte și ținîndu-se drept pe capră,

15 ca neamțu, trase la scară. Acești cai erau rusești, galbeni la păr și iuți. Fuseseră plătiți scump, însă nu făceau parale multe, că, oricît de frumoși ar fi fost, aveau năravul să pună zăpor cînd le cășuna lor

20 și puteai să-i plesnești cu biciul cît vrei, că din loc nu-i urneai: mai curînd se învirteau pe loc cu trăsură cu tot și jucau cu ea contradanț, decît s-o rupă înainte.

Cucoana Păunica se încrunță puțin cînd văzu că Tudorache a inhămat, pentru un drum la țară, tocmai caii nărvași, dar ce să se mai supere; se gîndi că Tudorache e prea meșter vizitiu și că a mai scos-o la căpătii cu ei și alte dăți. Ea se urcă deci în trăsură, copiii fură urcați, unul cite unul, de țigăncile curței și trăsura dete să iasă din poartă. În vremea asta,

25 gura cucoanei Păunicei, care își strimba gitul pentru a ținea capul întors, nu încetă să toace... „Fire-ați ale dracului și afurisite, să băgați bine de seamă să nu-mi piară din giște și din boboci — m-ai auzit, Tițo? se răleoia cucoana Păunica, și pe tine, Dino, să te ducă

30 ghiavolul să nu-mi îngrijești de toate oarele, că vă mîninc, cînd mă întorc. Aidi, Tudorache!... — Ba nu, stăi!”

Strigînd, apoi, pe alte slugi:

„Angele, Radule, Gheorghe, Paraschive! să vă purtați bine, că de unde nu, o să vedeți ce-o să vedeți

40

de nu mi-oi găsi curtea spile... Dar de grădină? Numai să simt că mi-a furat cineva din poame, că pe toți vă bag la ocne“.

5 Trăsura, în sfârșit, ieși pe poartă, însă cucoana se bătuse peste pozunarele rochiei, și inhățînd pe vizitiu de pulpana de la spate a hainei: — „Cheile! strigă ea — mi-am uitat cheile!... Fuga în casă, Zoițo și Niculino, de mi le căutați... Iar voi, ce stați inlemniți? Las' că vă arăt eu!“

10 Iată că cucoana Păunica se rușină însă puțin. La o mișcare pe care o făcu spre a se da jos din trăsura, aceste chei li zdrăngăniră în pozunar, și ce mai e de spus decît că trăsura ajungînd cu bine la bariera Șimnicului, începu să urce coasta ce duce la Ișalnița, moșia lui Pera Opran, boierul cu palton portocaliu care, cînd venea la București și intra în cafeneaua Fialkowski, își deșuruba la amîndouă căpătiele bastonul de trestie de mare, schimbîndu-și-l într-un ciubuc.

20 Căii, ca și cum și-ar fi uitat năravul, merseseră bine pînă atunci. Dar, la jumătatea dealului — tranc! puseră zăpor! Geaba răcnea bătrina la Tudorache să nu-i bată. Beat cum era, el se sculase în picicare și ardea cu biciul cît putea. Cînd unul, cînd altul făcea năzbitii: sărea, azvirlea cu copitele în capră și în roți, încerca să rupă hamurile și oiștea, să dea gata trăsura...

30 Împrejurarea se sfârși cu faptul, că ei se frînseseră înapoi, iar bețivul de Cutieru, cu cucoana Păunica și cu cei trei copii cu tot, fură amestecați într-o clipă cu praful rîpei în care se treziră răsturnați — bătrina cu trei coaste rupte, băiatul cel mare cu osul piciorului frînt de la gleznă, iar ceilalți doi, cu spaima ce intrase în ei și ce-i băgă în niște friguri din care nu ieșiră ușor...

35 Cu toate astea, bețivul care, el, nu pățise alt decît doar că se dezbătase, încălecă pe unul din ticăloșii de telegari și, alergînd în oraș, se înapoie cu cupeul la care aruncase caii cei negri, spre a-și aduna stăpîinii

din rîpa de sub dealul de dincolo de bariera Șimnicului...

Dar cite zile au curs de atunci?

5 Bătrina se odihnește azi la bisericuța din valea Bîrcaciului iar Tudorache pe Gilortul lui, unde și-a mestecat de mult țărîna cu ai lui toți, în gropiștea satului ce abia se vede din prunii a căror țuică e așa de bună...

SCRISOAREA DE LA DUMNEZEU

Iubitei mele soții

Copiii — cîte trei, între șapte și doisprezece ani, — ciripeau, ciripeau.

5 Și ciripirile micilor însemnau aceasta:

— Spune-ne, tată, o poveste din viața ta.

Am să vă spun una, răspundea tatăl, atrăgînd pe cel mai mare lîngă dînsul, în vreme ce, de jețul în care lucra mama, se agățau ceilalți doi.

10 Și pe cînd sub lumina veselă a lampei, ceaiul era turnat și fumega în cești de porțelan, tatăl își începea povestea astfel:

— Voi știți, copiii mei, ce este o gazetă, căci ați crescut cu ele împrejurul vostru...

15 — Cum să nu știm? Cîte zmee n-am făcut cu cele pe cari le-ai scos tu! Întrerupea cel mai mare.

— Așadar, fiindcă știți ce este o gazetă, iată ce se întîmplă uneori celor cari scot gazetele...

— Bine, tată, dar povestea?

20 — E scurtă. Acum cîțiva ani, — voi erați mici de tot — răutatea omenească ne azvîrlise într-o mare sărăcie. Furăm nevoiți, cu și mama voastră, să vindem canapele, scaune, toate lucrurile de preț ce le aveam și să ne mutăm într-o căscioară de mahala.

25 Erau patru odăițe sub un inveliș de vremea veche, în mijlocul unei curți mari.

Moșul, — căci era bătrîn proprietarul de la care luasem căscioara cu chirie, — locuia în aceeași curte și ne îngăduia de plata chiriei așa că, tîriș-grăpiș, o duceam cum o duceam. Dar într-o bună dimineată, 5 prinserăm de veste că nu mai are să meargă. Gazeta pe care o scoteam atunci nu prindea. Abia apucam s-o trîmit că-mi era înapoiată grămadă.

10 În acea zi, dragi copilași, era un viscol de zăpadă de nu vedeai înaintea ochilor, iar lemnele se sfîrșiseră și parale n-aveam lăscaie. Biata mama voastră nu știa încotro să apuce și se îmbrăca în odaia de alături. Voi dormeați. Eu mă deșteptasem cu noaptea-n cap, dar nu mă dam jos din pat.

15 Mă gîndeam la ce mijloace să alerg pentru a vă scoate la liman și, înainte de orice, pentru a găsi îndată banii trebuincioși spre a cumpăra carne și pîine.

Dumnezeu, care niciodată nu mă părăsise, părea că s-a obosit chiar el de a-mi veni în ajutor.

20 Însă, pînă a nu apuca să mă îndoiesc de bunătatea lui, curierul poștal deschise ușa sălei și aruncă înăuntru un teanc de gazete ce mi se-napoiiau.

25 Sării din pat, luai cu supărare pachetul de jurnale și le trîntii prin odaie, risipindu-le prin toate colțurile. Le călcai apoi sub picioare, iar pe multe dintre ele le scuturam și le sfișiam ca un nebun.

Deodată, din una din gazetele urgisite astfel, o scrisoare alunecă afară și rămase întinsă pe scînduri cu fața pe care se afla timbrul în sus. O ridicai uimit. 30 De cum pusei mina pe ea, îmi detei seama că se strecurase din greșeală între foile jurnalului; și, în adevăr, ea nici nu-mi era adresată.

35 Întiul meu gînd fu să trîmit s-o azvirle într-o cutie poștală spre a fi pornită la destinație, un oraș din Ungaria.

Dar, pe loc, un alt gînd mă opri. Ceva îmi spunea că acea scrisoare nu se strecurase fără scop înăuntru jurnalului meu. Și cu mina tremurătoare o deschisei. Două hîrtii, de cîte zece florini una, scăpară din plicul rupt împreună cu o foaie scrisă în nemțește; prin ea, o femeie vestea pe o prietenă că împrejurări

neprevăzute o siliseră să întârzie a-și plăti acea mică datorie.

Chemai pe mama voastră. Nu vă mai spun bucuria ce simțirăm...

5 Ea se îmbracă repede, plecă în piață, schimbă la un zaraf fiorinii. Astfel ați băut în acea zi cafeaua voastră cu lapte, copiii mei.

Scrisoarea fusese de la Dumnezeu.

10 Tatăl tăcu. Copiii, — cei mai mici cari nu înțeleseseră își reluară jocul — dar cel mai mare, sub vesela lumină a lampii, rămase mult timp gînditor.

La urmă, se aruncă de gitul tatălui său.

CASA CU No. 10

5 Casa cu no. 10 din ulița Nemților-cu-coadă era ca vioreaua: ea nu se vedea din verdeață. Până și pe stilpii de cărămidă ai împrejmuirii, ce erau legați între dinșii printr-un șir de bete frumos strungărite și vopsite cu alb, vița sălbatică urcase amestecîndu-și frunzele cu florile tufișurilor de lemn ciinesc. În curte, trandafirii de dulceată și ronturile de liliac dau ocol casei și păreau crescute în voia lor. Dar curtea era largă și adîncă.

10 Sub pridvorul din față, niște corni bătrîni stau ca niște neclintite caraule de-o parte și de alta a intrării ce da asupra scării. Însă, de cum bătea vîntul, crecile li se mișcau fremătătoare, și frunza lor, luată în răs_păr, da de gol cuiburile pline de cîntece pe care paserile le agățaseră pe cele mai înalte și subțiri ramuri; iar tot astfel, la vremea rodului, se mai destăinuiau și roșile boabe de mărgean cu care flacăra soarelui îi improșcase.

20 Dincolo de colțul din stînga al clădirii, spre un fund al curței vătuit cu iarbă mărunță sau inecat de bălării, albea trupul vărui al unei cișmele purtînd deasupra țuțurului o Preceastă zugrăvită în roșu și în albastru și ce ținea în brațe pe Domnul nostru Isus Cristos. Din
25 umbra celor trei ulmi uriași ce-o adăposteau de soare, apa ce se vărsa ziua și noaptea din țuțurul de tuci în

îgheabul unui trunchi de copac scobit, se făcea parcă mai dulce, încărcată cum era atunci de mireasma galbenelor flori ale unei salcii persienești ce creștea în apropiere.

5 Curtea și casa păreau, cu toate acestea, pustii. Tipenie de om nu se vedea în adevăr nici în pridvorul dinspre uliță, deasupra căruia coperișul de șindrilă înainta sprijinindu-se pe stâlpi rotunzi de zid, nici împrejur. Numai că, în îgheabul cișmelei, din care
10 apa da afară săpindu-și drum în caldarimul mîncat de iarbă și de buruieni, niște rațe leșești, ce abia se țineau pe labe de grase ce erau, bălăcăreau și măcăneau. Și iar numai că, printre trunchiurile scâlimbăiate ale prunilor de după casă, ce întindeau departe ograda boierească, curcani și găște, găini și cocoși, bibilice,
15 se îndreptau cîrduri spre grajdurile depărtate și posace prin al căror bălegar scormoneau care mai de care.

De altminteri, mahalaua întreagă, trăsnită de arșița soarelui, zăcea tăcută și pustie în mijlocul îmbăcsirii
20 prafului răscolit de roatele cite unei sacale ori de-ale cite unui car, căci — ce e drept — telegari înhămați la butci și rădvane nu treceau pe acolo decît din joi în Paști.

Semn că era casa locuită mai da însă și altceva.

25 Aproape pe cea mai de sus treaptă a scării de lemn, ce ducea din pridvor la pod, o pisică albă își clipocea ochii de jăratie spre soare, iar ei se făceau aci galbeni, aci verzi, pe cînd, lenevos tolănită, își urma cu o nespusă mulțumire torsul, în căldura și în liniștea
30 ceasului.

Dar din casă nu răsuflea cel mai mic zgomot, afară doar de cel pe care îl făcea un război pus în mișcare într-unul din răcoroasele beciuri. Acolo se țeseau chilimurile și țărăneștile scoarțe, cit și pinzeturile de
35 in și de bumbac sau vilnicele de borangic portocaliu și alb... Că atît cucoanele, precum și femeile de rînd, nu stau în acele vremuri cu brațele încrucișate, își căutau de treabă văzîndu-și de indestularea cu de toate a curței și conacului lor, iar nu băteau podurile pe
40 jumătate despoiate și, adică, de la git pînă aproape

de briu, cit și de la virfurile picioarelor pînă aproape de genuchi.

Înăuntrul locuinței de care e vorba, firește că nu dai prin urmare decît de chilimuri și de scoarțe, fie
5 frumos așternute pe jos, fie ținute în pereți ori întinse pe paturi... În „casa-cea-mare“, cum i se zicea pe atunci salonului, tot paturi în formă de divanuri găseai în orice sălaș boieresc sau neguțătoresc te-ai fi dus și oricît de multă bogăție ar fi
10 avut stăpînii lui. Abia Vodă izbutise, cu mari cheltuieli și nespuse greutăți, să care de la Viana vreo două canapele cu scaunele lor imbrăcate în damască de matase și așezate cu grijă într-un chervan căptușit cu paie și avînd un coviltir de pinză groasă întinsă
15 pe cercuri.

Încolo, așa era peste tot odaia de primire, iar tot la fel se înfățișa și cea din ulița Nemților-cu-coadă, cu mica osebire că în părășii ei se află un ocol de
20 firide, cu perdele de borangic cusute în mătăsuri și fluturi, prin crăpătura căror se zăreau ori ciubuce de iasomie cu mari imomele de chihlibar înflorate în peruzele, ori mătânii de preț, călimări de argint de
25 pus în briu, iatagane și cuțite cu minerele numai pietre scumpe și chiar, în una din ele, bătută pe fundul peretelui, o minune de icoană lucrată în sidef și adusă de la Ierusalim de cine știe ce neam al boierului.

În niște dulapuri cu geamuri scobite în zid, unul în dreapta, altul în stînga ușei, vedeai însă și cărți, dar nu pe franțuzie, ci toate legate în piele ca niște
30 ceasloave și cu tiparul pe o hirtie scorțoasă de cînd cu Papură-Vodă...

Cît despre gazete, nu prea se pomenea alta decît
35 *Vestitorul țării românești*, dată la lumină de obște cunoscutul Carcalechi, ce era trinită pe una din sofale și în care se citea că regele Neapolului a fugit pe un vapor la Gaëta, cetate tare de pe marginea mării, în care s-a închis. Mai dai cu ochii, pe o meșcioară, și de *Curierul de ambe sexe*, lingă niște mătânii de chihlibar. Dar pe masa cea mare dintre
40

cele două paturi, pe o tavă smălțuită cu verde, se desfășură, cu multă vioiciune de vopseli, intrarea sultanului în geamie, urmat de vizirul și de pașalele lui, printre zarfurile de argint ale ceștilor de cafea ce încărcău tava.

5

Dar din țigarea unui ciubuc rezemat de masă fumul încetase de a se ridica, și tăcerea de afară și din casă rămânea neclintită, iar vremea nouă, nici dînsa, n-a mai aprins acea țigare.

NUVELĂ ÎN SCRISORI

Odinioară, între doi inși, foști camarazi de școală, unul aflător într-o vreme în Craiova și celalt în București, s-au schimbat următoarele scrisori:

5

Craiova

Este sigur că nu-ți mai amintești de mine. Dar în liceu am stat în aceeași bancă. Oricum ar fi, eu voi urma să nu te uit și să te iubesc. Nu-ți ascund că, dacă-ți scriu, aștept ceva de la prietenia d-tale; ești 10 astăzi, — cel puțin pentru mine, — cel mai mare poet al țării și cel mai mare artist... Citește, te rog, alăturatele versuri, și spune-mi ce crezi despre ele. Te asigur că vreau să fii sincer. Vei putea să hotărăști dacă sunt sau nu poet.

15

Nerăbdător, aștept răspunsul.

București

Ce glumă, scumpe prietene! Nu știu de loc ce zici. Să fii ce sunt? Dar iată ce sunt. Născut și crescut în avuție, sunt uneori în luptă cu cele mai mari lipsuri 20 — și sunt soț — și sunt tată.

Cum trăiesc însă? E o curată minune... Știu eu cum trăiesc? Este drept că guvernul îmi lasă puțința să-mi

amanetez medalia „Bene-Merenti” de clasa întâia, cu care m-a cinstit.

Craiova

5 Și eu care credeam... Ah!... eu care-mi inchipuiam
că locuiești un palat... Ce-mi scrii mă spăimîntă.
Însă... tot vreau să fiu poet.

București

Dar dacă n-ar fi decît atît...

10 Educația, instrucțiunea, adîncile cugetări și lungile
veghe, lupta cu arta, cu defăimarea și ingratitudea,
mi-au nimicit sănătatea. Tinerceța mi s-a dus. Ilu-
ziunile mi-au zburat, speranțele m-au părăsit. Inima
15 îmi bate iute. Moartea îmi șuieră în piept. Ostenesc
ușor; mi-e tot una de ies sau stau în casă. Ah! zilele
cu soare ale copilăriei mele! unde sunt? Ah! entuzias-
mul! unde este el? Unde, credința? Și copilul de
odinioară — el? unde este? unde pletele lui bălaie,
și unde sufletul lui aripat?

20 Oameni mirșavi, cărturari fără știință, și, pe cît
de ticăloși, pe atît de nedrepti, pentru ce mi-ați luat
voi aceste bunuri? Aveați dreptul să mi le luați? Voi
mă inzestraserăți cu ele?

25 Nevinovat, v-am adus cu inima curată cîntece
înalte... Am luptat pentru versul și graiul românesc,
și cu ce m-ați răsplătit?

M-ați înjurat, m-ați îmbălat, m-ați țintuit pe
crucea defăimării și m-ați lăsat în prada tuturilor
nevoilor...

30 Iubitul meu tovarăș de școală, dulcele meu prieten,
iată ce este gloria... o umbră.

Dar nu ți-am spus tot: simțirea mea, în neîncetată
războire cu oamenii și cu arta, s-a ascuțit. Sunt bolnav
din tălpi la creștet. Cel mai mic lucru mă face să
35 sufăr. Cînd aud pe cineva că are să-mi dea vreo veste,
tremur: mă aștept la una rea. Îmi petrec viața chemînd,
din zori în noapte, moartea, moartea, odihna sfîntă
și singura răsplătă pe care o mai doresc.

În București, sunt un străin: rudele mă batjocoresc,
prietenii de odinioară trec pe lingă mine îngimfați
de culmile lumești pe care le-au atins. Dumnezeu! pe
cine am omorît ?

5 Al Da: zic unii că m-am atins de idolul lor. Ziarele
lor m-au anatemisit. Nu este secătură care să nu
voiască să-mi dea lecțiuni literare și nu este om, cît
de jos căzut, care să nu-și ia sarcina să mă învețe
moralitatea.

10 Mi se pun în socoteală greșeli și păcate pe care
nu le-am făcut. Dușmanii mă inzestreză cu un suflet
care nu este al meu. În zadar am pus acest suflet
în scrierile mele...

Nici viața mea, nici ele, nu sunt ținute în seamă.

15 M-am arătat într-un timp cînd limba română nu
era decît o gingăvire. I-am încordat mușchii prin stil
și prin îndoirea consoanelor, în cuvintele care cereau
aceasta prin origina lor. Am înavuțit-o, impletind
într-însa termenii cu ajutorul căror lumea nouă să-și
20 poată exprima subtilitatea simțirilor. Am coronat-o
cu imagini strălucite sau cu epitete parfumate și gin-
gașe. I-am dat, în sfîrșit, lărgimea și puterea ce-i
lipseau. Versul se trăgăna și suna calp. I-am pus
aripi de flacări și de azur, și pironindu-l de cel următor
25 cu rime ce au meritat să fie numite de diamant, l-am
dus spre slăvile frumuseței, spre uimirea chiar a străi-
nilor. Însă trecutul meu este uitat. Tot ce am scris
este oropsit. Hodorogelile sunt numite astăzi versuri,
iar obștea românilor nu mai cugetă prin ea. Așteaptă
30 să cugete pentru ea cei cu averi sau pozițiuni sociale
și reproduce papagalicește ce i se spune.

Răspunde-mi acum, iubite, mai vrei să fii poet?

Craiova

De ce nu pot să-ți scriu ce înfiorări m-au cuprins
35 citindu-te. Mă mulțumesc să-ți spun că ai perdut
considerarea unei părți a celor de astăzi, dar că ai
cîștigat-o pe urmașilor. Cunosce războiul ce s-a pornit
împotriva-ți. Dar să zic ca dușmanii d-tale... Să zic
că cel, pe care ei spuneau că l-ai izbit, a fost cu

adevărat un om mare. Tu ai putut să te înșeli asupra lui, dar n-ai fost fățarnic. Ai văzut într-însul un stricător al limbei, fiindcă seflea cuvintele, și un suflet străin de al neamului nostru...

5 Ei! și!... — De când oare nu mai poate ceva să-și spună părerile, și sosit-a din nou timpul ca — dacă nu te unești cu prostimea — să fii răstignit ori lovit cu pietre? Însă unii spun că te-ai ridicat împotriva unui nebun, care nu se putea apăra. O zic ei, dar eu

10 știu bine că n-ai făcut-o.
Să mă unesc, cu toate acestea, cu dușmanii tăi și în această privință. Să trîmbitez și eu că ești inimă rea și pizmătareț. Dar scrierile tale nu rămîn, și atunci ce sunt? Nimic-it-a ceva pe ale lui Bacon și știrbitu-s-a

15 cît de puțin din ale lui Byron și Goethe, fiindcă amîndouă aceste mărețe culmi ale simțirei și ale cugetărei n-au ținut socoteala, în focul luptei, de starea sufletească și mintală în care știau că dușmanii lor se află?

20 Știu că ți s-a zis laș. Dar tu care ai lovit ai fost unul, iar cei care au apărat, ori s-au făcut că apără, au fost *mii*. Nu te-ai dat însă înapoi. Ai ținut piept furtunei. De care parte a fost lașitatea?

25 Mă întrebi dacă tot vreau să fiu poet? Da: vreau să-mi lipsească, cum ți s-a întîmplat poate și d-tale, pînă și piinea zilnică. Da: vreau să mă disprețuiască toți, dar să rămîn demn de stima mea. Că voi fi invins, este sigur. În timpul în care trăim, banul, el singur, este stimat. În timpul în care trăim:

30Virtutea este-o crimă,
Și crima cea mai neagră, virtute mai sublimă“.

Dar fie și așa: tot se va găsi unul să strige cînd voi muri: „Onoare viteazului care nu și-a ascuns nicio-dată gîndurile“.

București

35 O! Suflet tînăr! Mi-ai împrumutat aripile tale și povara anilor nu mai mă apasă. Mai este nevoie să-ți spun acum, că poți să te ridici deasupra veacului tău, tu, care ai putut să-mi redai avîntul?

Aide! Înșiră, prin urmare, rime și fii artist, de vreme ce ești poet; îndură mizeria și, printre neajunsuri, printre defăimări și suferinți, cîștigă conștiința talentului tău în mijlocul lîncezirei obștești. Fii prieten al adevărului printre răi și fățarnici; nu slugări printre slugi; poartă-ți fruntea sus printre nemernici.

5 Ajută pe cel mic și fă-l mare, ca să fii lovit mai tîrziu de el. Învață carte pe cine n-o are, pentru ca puțin în urmă să fii numit *agramat* tot de el; pierde-ți odihna și somnul spre a nu fi îngăduitor cu rima greșită ori cu dezmățarea ritmului. Aleargă după frumos, după această nălucă ce a dus în prăpastie pe atîți; insetează după idee; flămînzește după artă; imbată-te de tot ce este formă, de tot ce este culoare și armonie.

10 Iată, nobile craiovean, iată, scumpe prietene, ce este poezia și iată ce drum ți se deschide drept înaintea ta — urcător — alergător pe margini de prăpastii, dar țintit neîncetat către cer, patrie perdată, după care singur poetul suspină încă.

20

PITARUL

5 Era o iarnă geroasă și rea pentru săraci, cea în care
am dat întâia oară cu ochii de bietul pitar. Să-l fi
văzut cu cit canon înainta prin zăpada fără pîrtie și
cu spatele adus cîrlig, v-ar fi fost milă de el și dumnea-
voastră, dragi cititori.

10 Cînd mi-am dat seama că stă podmolit în ninsoare,
sub fereastra mea, i-am bătut fără voie în geam, i-am
făcut semn să intre în curte și l-am poftit în casă.

Purta pe cap șapcă cu cozoroc, ca pravoslavnicii
cinovnici ai ruseștei împărății, și își strîngea mereu
la piept antereul de lustrin negru pe care vîntul i-l
lua afară, viscolindu-i-l încoa și încolo.

15 Rămas singur-singurel din veacul lui, multe văzuse
și multe pătîmise și, azi, fără să mai aibă vreo rube-
denie, și nici măcar vreun cunoscut din vremurile
bune, se prăpădea între pereții umezi ai unui coteț
în chip de odăiță dintr-o mahala depărtată a Bucureș-
tilor, pentru care plătea un icosar pe lună.

20 Fiindcă nu putea să cerșească, căci fusese și el om
cu casă, și cu masă, trăia din ciornele pe care le sco-
tea pentru împricinați după hrisoavele scrise în slove
cu trei caturi și ce se aflau citeodată pe la tribunale
și, citeodată, pe la arhivă, dar pe care nimini, acum,
25 nu mai știa nici să le citească, necum să le tâlmăcească,
așternindu-le pe hirtie, pe înțelesul lumei noi.

Vai de el și de el, că grele zile apucase...

5 Dar cînd i se aduse, pe o tavă așternută cu șervet,
răcitură pe o farfurie, bez cașcaval de Olanda, îmbră-
cat într-o coajă roșie, și vin de-âl roșu într-o carafă
de cleștar, i se mai îndulci obida și, după ce-mi mul-
țumi frumos, prinse la limbă, cu umerii obrajilor
îmbujorați.

10 Iar de cite nu-mi mai vorbi el! Că apucase și dom-
nia lui Mihai Șuțu-voievod, care era scurt la stat,
urit foc, și negru harap, dar care, la zile mari, pășea
mîndru și cu mina în șold, printre rochiile de sara-
sir ale cucoanelor, în vreme ce meterhaneaua dom-
nească îl întimpina cu un mare zgomot de tipsii
lovite unele într-altele, și în vreme ce muiații lui în
15 fir cîhodari îi cîntau:

20 Nalt ești,
Oacheș ești,
Sprincenat ești,
Frumos ești,
Hura! Hura!
Să trăiești,
Să-mbătrmești,
Măria-ta!

25 Iar Vodă-Șuțu, ghebos și urit cum era, se furlan-
disea nespus de mult și trecea prin fața meterhanelei,
și printre cîhodarii lui, cei pe două rînduri așezați,
cu mina dreaptă pe iataganul din briu...

Că nu era el degeaba Vodă.

30 Dar pitarul meu, după ce mi-a mai spus și altele,
s-a dus, cum a putut, prin nămeții de zăpadă, și n-am
mai văzut de atunci altul prin Bucureștii ăștia mari.

BABA-CLOANȚA

5 Ți de-a pomenit-o n-a uitat-o, iar Ți de-a auzit nu-
mai vorbindu-se de ea, își scuipe de mai multe ori
în sin, cum i se spune de odrasla lui Aghiută.

5 Dar spaima cea mare e a celor care locuiesc iarna
la țară, avîndu-și casa pe lingă cite una din acele
păduri în care Miază-Noapte se pitește ca o moghin-
deață ori, cînd e să dea năvală prin cite-o curte de
creștin, se umflă ca o goșgogea claie de fin.

10 Oamenii de pe-acolo, de-aia nici nu ies noaptea fie
chiar în pridvoarele caselor că, haidi! — se pomenesc,
cit s-ar freca la ochi, cu ea în cîrcă, mai ales că alde
Baba-Cloanța, o pustie de vrăjitoare a satului din
marginea codrului, a pus-o la mîină și o trimite să
15 umble, și pe unde vrea și pe unde nu vrea, cu toate
că, ziua, o ține închisă într-un năpîrstoc, nedîndu-i
drumul decît noaptea, cînd o asmute să se repeadă
aci asupra unuia, aci asupra altuia, purtată zvirna
într-un cauc de ciuturi, ce-o ia prin văzduh, dus de
20 patru fusuri ce se învîrteau și ce se răsuceau ca niște
alte alea...

25 Citeodată, bătînd din piuă și cutreierînd, cu o
falcă în cer și cu alta în pămînt, ale cîmpuri și ale văi,
se alegea praful și paraginea de casele pe lingă care
trecea și băga strechea în cirezile ce-i ieșeau în cale.

Așadar, Baba-Cloanța, cum o botezaseră toate fetele și toate mătușele din sat, și cum îi zicea până și gaga Sanda, era așa de vestită încît i se dusesse pomina în mai toate satele dimprejur și imbelșugarea se așezase în vatra cășcioarei ei de la capul podului mai la vale, și dincolo de cruci, sub un povirniș de deal ce, doar să dai cu zburătura, și-l ajungi.

Și vezi că, nu știa nimini pe meșterul care i-o zidise, că într-o dimineată, ai care trecuseră pe sub coastă zăriseră acolo cășcioara ieșită ca din pământ și ca și cum ar fi fost pe locul ei de cînd lumea, iar pe babă o văzuseră așezată grecește pe o laviță din tindă și sfărîmîndu-și fusul de ziceai ce e asta.

Și să nu vă fie cu supărare asupra-mi, boieri dumneavoastră, că eu nu vă spun moși-pe-groși, ci numai lucruri pe care le-am auzit de la oameni ce trebuiesc crezuți, fiindcă trăiseră în vremea stelei cu nouă cozi și a zăpezei roșii și ce, de n-ar fi fost, firește că nici nu s-ar povesti, măre.

Să băgați, prin urmare, bine de seamă, cei din ziua de astăzi, că oricît ați fi de cărturari și de mehenghi, n-ați scăpa de ea cu una cu două de cum ați supăra-o, căci — s-o știți mai-nainte — ea n-a murit, ci trăiește tot în casa ei de sub povirnișul dealului din satul al cărui nume s-a pierdut, și — babă a dracului cum e, fiindcă a dat mina cu Al-din-baltă (ptiu! ucigă-l toaca) — v-ar aduce la ea călări pe cite-o prăjină sau pe cite o trestie de-a lungă, cum l-a adus și pe Niță al Stanchei (al pe care-l luase la melenție) la Trana a Păunei...

Iar cum v-ar aduce, v-ar da să beți apă nencepută fără să știți și ați vedea-o zină de frumoasă, oricît ar ride satul și orașul, dacă nu v-ar arunca cumva pe Miază-Noapte în cercă...

Și vă povestii dumneavoastră așa, și încălecai pe-o sea.

CĂNĂRIȚA

Pe-atunci li se punea petec roșu.

Oricîți feciori de boieri s-ar fi dus pe la ele, și oricîți bani ar fi avut, nici una nu scăpa de el. Li-l cusea binisor pe rochie la hagio, și să fi poftit vreuna să-i scoată că vedea pe dracu.

Îi cususe petec și Cănăriței, dar fiindcă Dumnezeu îi detese păr să-i treacă de brîu în jos, ea și-l lăsa pe spate, și nu se mai vedea din el al mai mic colțuleț.

Dar ce-o supără mai mult nu era tocmai petecul, arde-l-ar focul! ci dragostea ce prinsese de al fecior de boier mare, cu ochi de mură și cu gură de mărgean.

Sărăcise ea, nu e vorbă, pe ciți sărăcise, dar acum o pățise de-a binele, că și-ar fi dat până și viața pentru Drăgușin, al mai mic dintre feciorii vel-clucerului, un ciapcîn ce făcea să sece apa în puț cînd se uita la ea...

Că toate au plată și răsplată, și măcar că avea acum Cănărița casă mare, în Podul Calîței pe unde apuci la Antim, atît o ajunseseră blestemele multora cit nu mai avea odihnă, iar vorba cîntecului:

De foc inima mi-e arsă
Și eu ochii n-am închis...
Cum să-i închid cînd ei varsă
Piraie de foc aprins.

25

Ce folos dar și de butca ei, și de năbădăioșii armăsari albi ce-i rîncezau la grajd îngurluindu-se ca doi porumbei? Și ce-i foloseau până și giuvaiericalele cînd, afară de ochii și de buzele îndrăgitului, neste-

5 mate să-i placă nu mai vedea?

Cu vino-ncoaace, și frumoasă ca o cofetură, ai fi crezut că se frînge de-i strînge-o mai tare în brațe, Cănărița însă sta de la o vreme posomorită, — îi ninsese și îi ploua, pesemne — tot așteptînd pe Drăgușin

10 care nu mai venea.

Iar cînd colo, ce să afle? Că-i crescuse puiului ei aripă, și că zburase spre alt cuib — spre al fetei marelui logofăt Alecachie, unde, de altfel, îl îndreptase și tat-so și mă-sa fără vreo nădejde de izbîndă, până

15 ce el n-o văzuse la nunta fetei lui Vodă, cu părul ei de aur împletit în coade și dîndu-i ocol frunței și capului ca o coroană de soare!

De frumoasă, era cum nu se poate mai mult, dar parecă fata vel-logofătului o întrecea, și apoi, cînd îl cunoscuse pe Drăgușin, prea ușor îl robise că, del

20 el nici nu era decît un băiețandru, iute și aprins la dragosti trupești, ca toți țîngăii de vîrsta lui...

Fiindcă de la mine s-o știți, băieți și fete, cînd e armăsarul cîrlan și iapa minză sunt dați dracului

25 și unul și altul.

Și așa se întîmplase, pe cît se vede, și cu ăl Drăgușin al Cănăriței că, acum cînd el nu mai avea tulleie pe buze, ci, deasupra zîmbetului de mărgean și măr-găritar, mijitoare mustăți ca două subțiri sprincene

30 răsturnate cu virfurile în sus, altă gîndire și simțire se ivise într-insul, și îl cam rușinaseră amîndouă să mai rămînă multă vreme să conăcească la hanul unde numai cine n-avusese bani ori nu vrusesc nu dormise un ceas-două, ori și o noapte întregă...

35 Așa că, cu vrerea lui Dumnezeu, se însură cu fata vel-logofătului, pe cînd biata Cănărița, din ziua în care află, patului se așternu, pre duhovnic chemă,

și la urmă giuvaierurile ei împărțind pe la toate fetele sărace din mahala, sufletul și-l dete în obida dragostei, lăsîndu-și casa pustie în Podul Caliței, unde am văzut-o și eu după ce i se spărseseră ge-

5 murile și i se crăpaseră zidurile, luînd-o în stăpînire, noaptea, blîndețea lunii albe și, ziua, buruienile dărîmăturilor...

CĂPITANUL DE POȘTĂ

Noapte fără stele, și doi inși în cupeul de moda nouă ce cobora domol Coasta Grecilor dus de treisurugi. Cei doisprezece cai care îl trăgeau, înhămați la ei doi câte doi, abia își mișcau picioarele, bălăngănindu-și încet clopotele, căci cunoșteau drumul, pietricică cu pietricică, de cînd îl tot bătuseră, și îi știau întortocherile, răsturnișurile și făgașurile. Pe dinaintea vederei drumetilor, copacii de pe creștutul dealului se poceau ca niște iezme negre ce urcau tot mai sus cu cît trăsura cobora mai mult. Dar, de la vale, se zări urcînd înspre culme o namilă. Era o trăsură de vremea veche, grea, largă și cu zonturi. Inchisă cum era de orice parte, abia se putea zări, prin geamurile porțițelor, o malotea imblănită și un chip stafidit de femeie, pe al cărei cap era strins legat și înnodat un bariș, găteală a unei vremi duse, pe cînd alta, cu desăvîrșire nouă și tinără, înainta.

Hărăbaia trecu pe lîngă caretă cu o mare zornăitură de geamuri și peste puțin se făcu una cu întunerecul, iar în curtea poștei intră trăsura mai ușoară a zilelor ce urmau să vină.

Dealuri de bălîgar ce se ridicau în această curte, așezate lîngă un pîrleaz din împletituri de nuiete, arătau că în grajdurile popasului pentru cai și călători, trebuia să se fi aflat zilnic un număr însemnat de mîrțoaage.

Cînd cupeul intră pe poartă, trecînd șanțul șoselei pe o podișcă de lemn, și izbuti să fie oprit lîngă prîpa unei cășcioare cu șirul lui de cai frînt în două, în ușa din peretele de curînd văruiț, căpitanul de poștă se și arătă cît clipești din ochi: fiindcă, un cupeu, și încă înhămat cu doisprezece cai, nu era glumă.

Cu temenele și fringeri de mijloc destule, bătrînul, ale cărui mustăți erau albe și tunse scurt pe buze, și care își trecuse repede un antercu negru peste tacitul vîrgat cu albastru, pe fund portocaliu, deschise porțița cupeului și, urmîndu-și închinăciunea, pofti pe preacinstitele fețe să-i facă nemărginitul hatîr să se răcorească cu o dulceață în umilitul lui lăcaș și să soarbă și o ceașcă de cafea pe care fata lui o făcea cu caimac și cît mai mult nu se poate de bună...

Apoi, cînd cei din năuntrul trăsurei coborîră, dînsul, cu șapca cu cozoroc verde într-o mină, și dînd cu capul aproape de pămînt, îi băgă în săliță, iar de acolo, în odaia ce ținea gătită pentru întimplătorii oaspeți. Paturile ei, unul într-o parte a ferestrei mici și cu geamurile cartosite, iar altul în partea dimpotrivă, erau așternute cu cearceafuri lucrate în fistoane și la căpătîiele lor aveau perine împodobite cu horboțică de-a bună, cumpărată de pe la tolbașii care umblau drumurile țării românești.

Pe masa coperită cu o albitură lucrată în igliță, între două sfeșnice de alamă galbenă, frecate cu cenușe și schinteietoare ca aurul, un coșuleț din cuișoare înșirate pe fire de ață samanie coprîdea în el flori din linuri felurite, iar, între ferestre, îngălbe-neau tîrtăcuțe și gutui.

Icoana Maicei Domnului, bătută într-un colț de perete și adăpostită de niște perdelețe de matase cusute cu fir, nu vedea candela stingîndu-i-se și arăta evlavia din casa căpitanului, păzînd tot într-o vreme pe călători de nenorociri.

Pe mica poliță de sub icoană, îmbrăcată în plisă albastră, stau așezate ouăle înconciolate și ouăle roșii de la trecutele Paști și coșulețul cu flori de ceară al luminărelei cu care fata lui se dusese la învierea din biserică satului vecin.

În sfârșit, pe unul din rafturile dulăpiorului din perete, se vedeau sub geamuri obicinuitele și pravilnicele condici, cu fețele șnuruite toate și purtând pe fiecare pecetia stăpînirii. Într-una, în cea cu scoarța neagră, drumetii nemulțumiți de felul cum își făcuseră căpitanul și surugii datoria — cunoscută sub numele de Condica neagră, își însemnau necazul pătimit și vai de căpitan cînd ajungea condica la București... În ccalaltă, ale cărei scoarțe erau albe, nu se treceau decît vorbele de laudă ale celor pentru care toate merseseră strună...

Dar unde sunt acele vremuri și unde e bietul căpitan?

Că de s-ar scula azi din groapă, și ar vedea Bucureștii de acum, și drumurile de la țară, pe care aleargă niște zmei năprasnici ce varsă lum și foc pe nări și pe gură, cît și năzdrăvanele paseri ale văzduhului ce bagă boala în oameni cu hîrăitul și vijitiul lor, mai că s-ar întoarce să-și urmeze somnul liniștit lingă crucile de voinici ale surugiilor lui, căroră, cu atîta rîvnă le striga, cînd soseau chiuind și plesnind din bice:

— Bine-ați venit, băieți, și să trăiți!

CEAUȘUL

Irmilicii și rubielele, părăluțele, sfanții și sfântuicile, acești bani nu-i știți, după cum habar n-aveți nici de icosari, nici de firfirici de treisprezece și de douăzeci și două, și după cum nu știți nici de ceaușii de poștă și nici de cine erau ei.

Cel de la poșta de la Vadulat, de care mi-aduc aminte ca și cum l-aș fi văzut ieri, purta o venghiercă roșie de postav, fără mîneci, găitănăță cu șnururi de fir pe cusături, cusută apoi pe de-a-ntregul în alte fire-turi, și era încălțat cu nădragi de dimie albă, găitănăți de asemenea, de-a lungul cusăturilor și pe lingă pozunare însă cu șnururi albastre. De la genuchi în jos, picioarele îi erau strînse în poturi castanii, și dincolo de venghierca lui cu totul scurtă, cămașa de bumbăcel albă, scurtă și ea, îl înconjura cu crețurile ce-i scăpau din briul de piele, țintuit în alămuri, în care-și ținea pistoalele și cuțitele.

Ceaușii erau ca un fel de isprăvniceii sau de vătăfi ai surugiilor. Ei îngrijeau să fie cai la grajd, ori să-i aducă de la cîair, și tot el întreba pe drumetii cum i-au adus surugii, dacă au fost mulțumiți de dinșii și de cai, iar la sosirea și la plecarea trăsurilor, se iveau lingă porțițele lor, le deschideau sau le închideau. În vremea asta, cu căciula de oaie neagră cu fund roșu în mîna stîngă, în cea dreaptă primea bacșișurile,

cite doi sfanți de obicei și cite un icosar cind se întim-
pla să aibă a face cu un călător mai însemnat.

5 Dar să fi fost numai sfanți, și numai la anu și la
mulți ani icosari, că bacșișurile tot erau treabă mare.
Ungeau bine osia trăsurilor și mina ceașilor, fiindcă
ocaua de carne se vindea nouă parale; vadra de țuică
pe 60, și cea de vin pe optzeci. Un cal bun ți se vindea
pe 38—40 lei vechi, și luai o vacă cu lapte cam tot
cu atit.

10 La plecarea trăsurilor aveau însă mai mult haz ceau-
șii. Nu încetau să suduie pe surugii cu fel de injură-
turi... Sfinți și dumnezei și cruci și răscrucci!

15 Dar cind nu-i cădea în palmă decit un sfaț-doi,
să li auzit alți sfinți și dumnezei, și alte cruci și răs-
crucci ce răsunau însă numai pe seama celor din tră-
sură...

— Eil și? Parcă azi nu e tot așa? — Sfinți și dum-
nezeil

SURUGIUL

In memoria mult regretatei
Cecilia Florea Stăncescu (din Craiova).

5 Căruța poștei, de dimineată,
Din zorii zilei, pe drum era
Și surugiul ce a sa viață
Pe cai petrece, plesnind striga:

10 „Minați cu toții domol la vale,
Mereu spre culmea ce o zăriți,
Acolo-i poșta, sfirșit de cale,
Unde voi trebui să odihniți.

15 Voi odihni-veți, dar ticălosul,
Eu n-am odihnă pe-acest pământ,
Sufletu-mi zboară la-ntunecosul
Al dragei mele slăvit mormînt“.

Cu obrazii pîrguiți în soare, frumos băiețandru era
surugiul dintre Talpa și Ciocănești. Din zori, el go-
nea de-a-n călare pe drumul dintre aceste două poște,
ca și cum ar fi fost pe moșia lui.

20 Plesnind din bici și cîntînd, cu cămașa desfăcută
pe piept în arșița soarelui, cît și pe viscolul cumplit,
puțini sunt oamenii de pe acolo care să nu-l fi văzut
în vremea lui trecînd înfășurat într-un vîrtej de pul-
bere roșie, ca într-o manta de frumusețe.

Cind te uitai mai de aproape la el, il vedeai că e cu chipul cam pistruiat, dar degeaba! că el tot in-gheta apa în puț dacă se privea înăuntru.

5 Sfinte tare! Și cind mina, cum se ducea ca vîntul. Dar hăirile? Cît de departe i se auzeau, și cum știa el să le umple cu nespusa vioiciune a răsăritului ori cu atingătoarea duiosie a-nserărei.

10 Să se mai mire cineva că se topeau după el toate fetele din Ciocănești, și că cele din Talpa il priveau toate pe sub ochi.

15 Din căciula de oaie neagră părul lui scăpăra soare și, de departe, Ruxanda, fata hangiului de la Talpa, părea că simte pe grumaji, și între sinurile ei, arzătoare gidelătură a caielor de aur infocat ce i se duceau de după urechi de-a lungul gitului sau ce-i băteau fără veste obrazii.

20 Dar și el, să fi avut ori să nu fi avut de dus ușoarele olacuri ale stăpînirii, ori grelele trăsuri ale drumurilor de atunci, că tot odihnă și liniște n-avea, ei, mai totdeauna, alegîndu-și un roib sau un murg ce minca pămîntul, tot între Ciocănești și Talpa alerga...

25 Cum au fost însă fetele de cind lumea, și cum au să fie până la sfîrșitul veacurilor, așa și Ruxanda, cind feciorul vătafului boieresc din Tărtășești veni în pețit la tătina-său, ochii i se scurseră pe brățările de sticlă pe care acesta i le aducea de la tîrg, și pe drumul poștei alți surugii minară și hăiră.

VERIGĂ-ȚIGANUL

Cind se potcoveau purecii cu nouăzeci și nouă de potcoave și cind boierii mari erau suflele de oameni, țărani nu duceau lipsă, deși nu li se dase pămînt de
5 nimini. Fiecare din ei, cit era țara de largă și de lungă, clăcași se născuse și clăcași rămăsese, ba pe moșia unuia, ba pe-a altuia, și fiecare muncea din greu. Nu însă fără folos. Fiindcă mai toți, măcar că nu erau
10 tocmai ocrotiți de boier ca niște copii ai lui, aveau parte la rodul pămîntului, din munca și sudorile lor răsărit. Cei mai mulți din stăpînii de moșii, le dau pămînt să-l are și să-l lucreze pe seama lor, și alte
15 dați li se da pogoane în dijmă, după învoielile făcute. Li se mai îngăduia să-și pască vitele pe izlazarile moșiilor, să taie și să ridice de prin bălți rogoz și trestie, spre a-și înveli casele, pătulele și staulule, să pescuiască și să se bucure de multe alte folosințe. Boierul avea în sfîrșit în sat o sumă de fini și de fine,
20 botezați ori cununați de el. Pe lîngă astea, el mai cunoștea, pe nume și după purtări, pe fiecare locuitor, fiindcă în mijlocul lor se născuse și trăise cele mai multe zile ale vieții. Moșiile nu erau, de altfel, de ieri, de alaltăieri, în stăpînirea unora sau altora. De altă parte, boierul fiind de obicei tare și mare la
25 Căimăcămie cit și la Vornicie, tăia și spinzura, fie la Craiova fie la București, și, prin urmare, fără voia

lui, nimini nu se atingea de țărani ce-i avea pe moșie. Din dragoste pentru ei, veneau ori nu veneau cu o găină la subțioară plocon, ori cu o hasma de ouă în mină, pe-âl de fusese luat la miliție, tuns să fi fost pe tobă, că tot îl scăpa. Dar asta nu era destul; știa să scoată până și din ocnă, fiindcă del nu era el degeaba boier!

5 Așa poreclitul iobag n-avea apoi, nici el, cheltuieli prea mari. Cu din ce muncea, țăranul își plătea fără
10 bătaie de cap birul. Îmbelșugarea nu-i lipsea nici din casă, nici din ogradă. Malai se afla din prisos până și la cel mai sărac. Muierile îngrijeau să-și pună cloștile pe ouă. Măcăneau și giriau rațele și giștele dintr-un cap al satelor la celalt. Porcii grohăiau prin cocini. Cât despre țoale și straie, nu le cumpăra nimini de la târg. Sfirăia fusul și troncănea războiul pe sub pomi și prin cămăruțele răcoroase cu câte-o ferestruie într-unul din pereți, și cu câte un ochi de geam în ușă.

20 Țigani, care fuseseră până bine de curind robi, nu se văitau nici ei. Îi slobozise la leatul patruzeci și opt, *Libertaua* lui Iliad ș-a lui Maghieru; a lui Tell și a lui Rusetachie-Berlicu-mucalitul; a lui Firfirică Brătianu ș-a altora, dar ei nu vruseseră să treacă robi
25 la zisa cucoană, pe care n-o știau dacă e cu arțag, ori ba!... Cu parul să-i fi luat de la vechii stăpîni — afară de cițiva — și nu i-ai fi gonit. De curtea boierului nu i-ar fi despărțit nimic. Și poate că aveau și dreptate. Cum puteau, cei mai mulți, să se dezvețe dintr-o
30 dată de robie? Prim curțile prin care trăiau, duceau ei lipsă de ceva? Minceau cît vreau, și chiar, mai des decît s-ar crede, dormeau tot pe atît, iar, dacă erau bătuți, cîteodată, le cădeau și bacșisuri în palmă. La Paști și la Crăciun, precum și la alte zile mari,
35 li se împărțea cămăși și nădragi de pinză. Dar ei căpătau și destule alte țoale de la cei de a căror curte țineau.

40 Verigă-Țiganu fusese născut și el în o asemenea curte. Dar de copil își luase lumea în cap și pricepuse că nu e nimic mai scump decît să fii de sine-stătător, să poți să pleci dintr-un loc în altul cînd vrei, să ră-

mii acolo atîta cît ți-e placul, să te scoli și să te culci cînd ți-e pofta; într-un cuvînt, să n-ai să dai nimă-nui socoteala despre nimic.

5 Își luase el lumea în cap, dar cu o *viuță*, pe care și-o legase de git, purtînd-o azvirlită pe spate, de cum îi fusese dăruită de feciorul zapciului, fiindcă îl auzise într-o zi cîntînd din frunză. El mai învățase să cînte și cu naiul și, totdeodată, îi trăgea din fluier, aproape
10 cu același meșteșug ca ciobanii de pe piscurile munților. Dîpla îi era totuși mai dragă. Pe lîngă cîntecce ce prinsese de la alții, el mai scotea din ea și sunete ce erau șoptitoarea curgere a apelor și vijeliosul freamăt al codrilor. Cine se întimpla să-i încapă atunci sub vraja arcușului, dacă era bătrîn înținerea, dacă era tînăr se simțea întors spre copilărie. Un sunet al lui era floare; un altul, vilceaua cu iarba verde și cu mireasma ei; un altul era luna și stelele, iar altele, ce se iuțeau și se împreunau într-un
15 vîrtej arzător, se făceau soarele cu lumina și înflăcărarea lui. Iar el, aceste toate nu le învățase de nicăieri și nu și le cînta decît sieși. Însă ce rămîne ascuns? Fusesc auzit de unii și de alții, și vestea i se dusesese de la Mălăiești până la Valea-Boului, și de la Valea-Boului până sub namilele de munți de la Polovragi.

20 Nici prea înalt, nici prea mărunt, oacheș de tot și cam buzat, el nu era nici urît, nici frumos. Purta și el, ca și alți lăutari ai vremii, o venghiercă roșie fără mîneci, ce s-ar fi asemănat cu a ceaușilor, dacă ar fi
30 fost cusută cu fir și nu găitănată cu arnicii albastru. De sub ea, o cămașă de pinză țărănească i se cobora în cute până ceva mai sus de glezne, înflorită pe poale cu trandafiri lucrați cu mîna, din linuri ca focul, între frunze aci verzi cît mai mult nu se poate,
35 aci mai șterse și, uneori, mîncate de rugină...

Că așa îi plăceau lui Verigă cămășile, și se găseau și destule fete să-și strice ochii să i le coase până și în mătăsuri.

40 El mai purta, în urechea stingă, un cercel de argint, cu o floare de pirozele pe dinsul, și de care nu

se despărtea, pesemne unde se topea de dragul ochilor albaștri.

5 Cucoanele, cind își adunau, în beciurile culelor, pe țărancele de pe moșii la elacă, pentru ca, împreună cu ele, să toarcă, să depece ori să cure porumbul, făceau ce puteau ca să aducă și pe Verigă, spre a le trece uritul.

10 Și, cu adevărat că, de cum cele de față se oboseau, și de cum își isprăveau și poveștile, pe vioara lui Verigă se pornea să cinte privighetoarea, să fluiera mierla și să-și spună numele până și cucul.

15 În ochii lui se aprindea un soare puternic, pe cind, pe sub arcuș îi curgea Jiul cu luncile și poienile lui, cu Ilene-Cosînzene așteptindu-și feții-logofetii în razele de argint ale diminetii, ori învîrtind hore în asfințitul soarelui, cu sălbi de mari costandinați la git. Dar încet-încet, el ajungea la riuri și la pîriuri, și arcușul i se domolea, șoptea nespusele dulce, nu mai era arcuș, ci chiar Amaradia și Gilortul pe albiile lor; gongonea ca ele pe sub zăvoaiele de ulmi și se schimba în povestea mărginirilor de codri, cind mai erau braniști ca ale Cornetului și Adincatei, în care să viersuiască pișca-n-floare cu pene de aur și cu cioc de mierlă.

25 Dar Verigă își lăsa deodată vioara, și luindu-și aci naiul, aci frunza, Oltul cu toți voinicii lui, cu aurul lui de sub roșiile și ripoasele maluri ale Slatinei, cu haiducii lui pîndind în noptoasele păduri ale Teșlului, își umfla apele, amenința cu ele pe dușmani, le seca și iar și le umfla, și sfîrșea prin a-și toarce duișia în sunetele neasemănatei doine ce face până și pe străin să plîngă: „Oltule, Oltulețule...”

30 Să se fi uitat vreo fată la Verigă, în acea clipă n-ar mai fi văzut pe țigan. În locul lui se afla un Făt-Frumos al visului cu negrii ochi inecați de soare. Fruntea îi era bătută de aripile de purpură ale înfriguratei simțiri. Se depănau, se depănau de pe virtelnița șezătoarei subțirele fire ale borangicului și creșteau din ele ghem după ghem, iar tot așa, fie că Verigă își mlădia pe coarde arcușul, fie că îi zicea din frunză 40 ori din nai, se depăna, se depăna cîntecul lui, în be-

ciul ce pieria din vederile tuturilor, preschimbat în jarul unui întins cîmp de griu, în o zgomotoasă apă a munților, în sărutările îndrăgostiților, în tropăriile horei sau în duișia ciobăneștilor cavale.

5 Cucoana, care-și torcea liniștit caierul din briu în mijlocul cumetriei finelor și în al celorlalte țărance, se simțea și dînsa tîrită în virtejul sunetelor și, poruncind să i se aducă vrăjitorului un urcișor de vin de Golul-Drîncei, își retrăia tinerețea.

10 Dar, în ale lui, Verigă se afla mai cu seamă la govii, cum erau bunăoară cele care se întindeau în bătătura culei lui cuconu Andronache din Selipești. De altminteri, fapt și era că, în nici o altă curte boierească, atît el, cît și țărani, nu erau mai bine primiți. Pentru a-și vesti cît mai din vreme petrecerea, boierul puneia 15 cu noaptea în cap să bată toba în dealul lui Popa-Pește și, tot cu noaptea în cap, porunca să fie scos din pivniță vasul de țuică, spre a i se da cep și a se infunda în el o slăvină nouă.

20 Țărani, care îi știau obiceiul, nu așteptau să treacă vremea și plecau, ba dintr-un sat, ba din altul, pe căprării, și fiecare cu cîte ceva în mîna ori la subțioară.

25 Dacă govicia se da de Paști ori în Dumineca Tomei, basmalele și sinurile cămășilor gemeau de ouă roșii și incondeiate, plocoane pe care cuconul Andronache, după ce mîna îi era dusă la gură și la frunte, le primea cu dragoste și voie bună. Dintre țărani, se aflau destui care să vină și cu un miel-doi în brațe. Alții făceau să gîteze un purceluș cu ritul aproape trandafiriu de fraged ce era, aducîndu-l ca să-l crească cuconu și să-l aibă de Crăciun. Alții se iveau, fie cu cîte un iepure, fie cu pești verzui și argintii, în plasa în care fuseseră prinși și unde se zbăteau încă.

35 Boierul, vesel și primitor, vorbea fiecărui cu inima deschisă. Pe unul îl întreba de păsul lui, pe care i-l știa. Pe altul de copiii lui, însă nu scăpa din vedere să dea în primire argaților și muierilor din curte plocoanele.

40 Dar cei veniți, dau ocol vasului cu țuică, lîngă care, pe o masă lungă, anume încăputată de un meșter

timplar din Vlădimir, se incurcau o sumedenie de mici căni de pământ ars și smălțuit, ca de un cinzec, iar slăvina vasului scirțlia din greu.

5 Ieșit ca din pământ, Verigă da buzna printre țărani și le trăgea pe vioară ca de mama-dracului. Băițandrii își azvirleau căciulile ba pe ochi, ba le poticneau pe-o ureche, și întindeau între dinșii o horă voinicească, briu de briu și mină în mină, bătînd pământul cu picioarele, sărînd și chiuînd.

10 Eil și să fi văzut pe Verigă cum — în mijlocul lor — sărea și el în sus cu vioara cu tot, și cum cu toate astea degetele nu i se desprindeau nici dimprejurul minerului arcușului, nici de pe coarde, nelăsînd ca nebunia sunetelor să-și înceteze o clipă amețitoarea pornire.

15 Muierile și fetele începeau însă să-și arate cîrdușurile pe coastă în sus, și alte plocoane intrau în curte, se apropiau smerite de cuconul Andronache.

20 În fruntea lor veneau finele și mititeii fini, care, ei, abia se țineau pe picioare. Una dintre dîsele, fina Mărgărita, nu tocmai, bătrînă, dar uscățivă și rușinoasă foc, mînase din urmă în curte, cu o nuia de alun, vreo douăsprezece capete de curci și curcani, și tot i se părea că îi este ploconul prea mic, și se vîlcărea boierului că, sărac' de ea și de ea! vremurile is grele, și că ce să facă.

25 O fată de vreo optsprezece ani, fina Catrina, n-adusesse decît vreo trei puici, o oală de smîntînă și urdă. Dar o alta, — fină și dînsa, îi călcă în urmă cu patru găini legate de picioare într-o mină, cu un cocoș în alta, și cu o vadră de lapte bătut, frumos coperită, pe cap. Tot ea mai avea sînul plin de ouă proaspete, printre care, și două de gîscă, și unul de curcă. Erău și femei care aduceau bibilici, pe cînd una, în pute-rea vîrstei, abia putea să țină în brațe un păun.

35 Argații nu mai pridideau plocoanele și isprăvnicelul își incurca răbojul. Erău duse în cămară, ba strachini cu unt proaspăt, ba azime calde, și chiar întregi donițe cu fragi timpurii de pădure.

40 Verigă însă băga boala în toți. Abia se spărgea o horă că începea alta. Zguduia pământul aci sirba,

aci mocăneasca. Fetele nu-și mai plecau ochii în jos. Se împingeau în băieți, dau pe brînci ca ei, și ca ei săreau în sus. Nu mai le era milă de zavelcile lor cele în mălăsuri și fluturi lucrate, și nici de ciorapii lor cu găurele, cei cu undrele înflorați și făcuți.

5 În vremea asta, femeile mai în vîrstă se așezaseră, care sub pomii, care în umbra prelungită de culă peste curte, și le mergea gura, priveau hora, și tăinuiau între ele de multe și mărunte. Nevasta lui Costantin Drăcea, cit și a lui Dinu Mustăța, ai căror bărbați erau amîndoi țărani chiaburi din Sclipești, își dau cu coatele și-și făceau semne arătînd că preoteasa intră în horă, purtînd pe sub o fustă de stambă roșie, împodobită cu horboțică albă, un malacov, pe care i-l dăruise stăpîna satului parohiei sfinției-sale, așezat între dealurile Vocnei.

15 Această preoteasă era tinăra de tot și vorba despre frumusețea ei mersese departe. Din păcate n-o prea tăia mîntea și vrea să s-arate tocmai ce nu era. Malacovul îi făcuse o mare bucurie, și așteptase cu nerăbdare hora Sclipeștilor, spre a se lăfăi printre țărani, gătită brezaie la cap cu flori de cutie, luate din Tîrgu-Jiu, ca și cum ar fi fost cine știe ce cucoană. Se întîmplă cu toate astea că, pe loc ce hora o luă mai înte, mișcările repezi îi împinseră malacovul, pe care ea și-l pusese sub fustă pe pielea goală, descoperindu-i picioarele până la șolduri, ce fură văzute albe ca doi stilpi din dreapta și din stînga unei uși de biserică. Bărbații chihoteau zgomotos și țărancele puñeau.

30 Dar sfinția-sa băgă de seamă împrejurarea și scăpă pe preoteasă din horă.

Verigă scoase în acea zi din mînti pe cei mai înțelepți. Fete și băieți, mai cu seamă după masa de la douăsprezece, pe care o luară — după îngrijirea lui Andronache, — pe niște lungi scînduri coperite cu peșchire și bătute pe țărushi — se pomeniră vrăjiți, iar cînd, spre seară, hora se desfăcu, mîini de foc căutară prin întuneric alte mîini de foc, și buzele se uscară de jar...

40 Iar Verigă, care o porni și el, mai cîntă la multe govii, dar cu vremea se duseră și goviiile și Verigă, după cum și curțile boierești s-au dus!...

ISPRĂVNICELUL

Lui Charles Ad. Cantacuzino, poet al secolului XVIII, rătăcit în secolul XX și în România, precum și rarului amic.

5 Aceea ce este astăzi îngrijitorul de moșii era înainte vreme isprăvnicelul, cu osebire că îngrijitorul de moșie de astăzi este ori grec, ori neamț, ori cine mai știe ce lighioană de neam, pe când isprăvnicelul ce am pomenit în copilăria mea era român neaoș și se alegea totdeauna printre frunțașii satului, așa că mai niciodată nu era tirgoveț.

10 Isprăvnicelul pe care l-am pomenit în copilăria mea să numea Ion și era în slujba moșului meu care avea o desăvirșită încredere într-însul.

15 Ion era un om mai mult nalt decât scund, și cam de vreo patruzeci de ani. El îngrijea de ale moșiei și de ale casei. Chelar la pivnițele pline cu buți de vin ori de rachiu, nu clintea niciodată din ele măcar un singur dram; cît despre jignițele pline cu grâu, fâină, porumb, malai, fasole, mazere și cu alte roade 20 ale cîmpului, deși erau lăsate tot pe mîna lui, el își îndeplinea și această sarcină cu aceeași frică a lui Dumnezeu și cu aceeași cinste și omenie către lucrurile stăpînului.

25 Împotriva îngrijitorilor de moșii din ziua de azi, cari se cam codesc, și încă cumsecade, la lucru mult, vremea a frumoasă a lui Ion isprăvnicelul era vara, cînd munca este afară la cîmp în toilul ei și cînd abia

ai vreme să imbuci o bucătură-două, dacă te indeletnicești cu căutarea pămîntului.

5 Și să-l fi văzut cu cîtă bucurie privea el la pătuțele, hambarele și jignițele ce se împleau cu grâu ori cu porumb și cu orz, ai fi crezut că toate acele inabelșugate roade sunt ale lui iar nu ale stăpînului. E adevărat că pe atunci, stăpînii de moșii țineau la slugile muncitoare și credincioase, căci moșiile, dimpreună cu locuitorii de pe ele, rămîneau în aceeași 10 casă, scoborînd din neam în neam, așa că stăpînii lor nu erau cei cari sunt astăzi în cea mai mare parte.

O singură dată îmi aduc aminte să se fi supărat moșu-meu pe isprăvnicelul său.

15 Era tocmai în vremea culesului prunelor și Dumnezeu trimisese în vara aceea o binecuvîntată mană peste toate ale pămîntului. Eram copil ca de vreo șapte ani, dar nu voi uita niciodată grămezile de prune ce se strîngeau sub fiece pom și ce mergeau crescînd, că băieții și fetele veneau mereu cu postăvilc încărcate, și părea că prunăria n-o să se mai sfîrșească de cules 20 fiindcă da în anul acela roade îndoite.

Moșu-meu se bucura mult, și pe cînd bunică-mea rămăsese să îngrijească de rostul casei, colindînd aci prin argeaua ce răsuna de patru războaie puse în mișcare, aci prin cuhnia în care se pregăteau lăpturile, smîntănurile și unturile obicinuite la țară, el coborîse la povarna din vale.

30 Ion o pățise însă de data aceea fiindcă detese zi după zi cu dregerea vaselor povernei și, după cum îmi spuse mai tîrziu, supărarea lui moșu-meu îi păruse cu atît mai mare cu cît o întîmpina pentru întîia oară.

Dar toate trec... și astăzi dorm cîteșitrei la umbra bisericuței ce albește din depărtare pe albia frumoasei văi a Amaradiiei: moșu-meu într-același mormînt cu bunică-mea, iar credinciosul isprăvnicel lingă dimșii.

35 Și astăzi, acea înflorită moșie înțelenește și intră pe mîni străine... Am revăzut cîmpii, odinioară roditori de atîtea bucate, triști și coperiți cu mărăcini,

5 vesela prunărie prin care m-am jucat de atâtea ori,
părăginită și cu pomi uscați pe jumătate; pivnița ce
gema de greutatea buților, deșartă; argeaua ce răsuna
de zgomotul a patru războaie în mișcare, schimbată
în staul de vite... și pretutindeni, jale și părăginire:
pinze de păiajeni și iarbă a ruinei...

Căci vremea isprăvnicilor a trecut și a venit timpul
ingrijitorilor...

CĂMĂTARUL

Du-te la Kir-Năstase, zicea, în vremea de altădată,
boierul ori neguțătorul, celei mai credincioase slugi,
dacă sfârșea paralele.

5 Și sluga se ducea la Kir-Năstase, cu răvaș ori
fără, și se întorcea cu tecșila doldora. Că sluga era,
ca și stăpinul ei, crezută pe cuvânt. Iar fiecă județ
avea câte un Kir-Năstase.

10 Cel pe care l-am apucat eu era pintecos și mărunț,
gras și roșcovan la față, și purta jiletcă albă, cu lanț
de aur gros și lat pe după git în jos.

15 Lua numai doi galbeni pe an, peste dobinda pra-
vilnică, ce era de zece la sută, și tot i se zicea de
lume cămătar, spunându-se că se va alege praful de
el și de copiii lui.

Cu toate astea, cîți n-ar binecuvînta acum pe un
asemenea cămătar, căci el, după alelalte toate, nu lua
zalog, pe banii ce da, nici ecarete nici giuvaere. Ba
nici zapis la mină nu cerea.

20 Săraca noastră țară românească! Adică ce rău a
făcut ea ca să nu fie lăsată în seul ei de bătuții la
cap care ne-au stricat toate rosturile românești? Adică
— oameni buni și creștini ai lui Dumnezeu — nu
putea să meargă țara noastră înainte și fără libertaua
25 de azi — moft al mofturilor — cît și fără egalitaua
lor, și alte multe bazaconii, ce s-au dovedit că sunt

smintenii curate, și ce au nenorocit pe atita lume? Căci, uitați-vă puțin împrejur, și luați-o de la ulițele drepte și largi, ce nu se potrivesc nici cu verile nici cu iernile noastre, și spuneți-mi: nu erau mai cu rost întortocherile de uliți și îngustimile lor, ce adăposteau iarna de erivăț și vara de îngrozitoarele călduri? Negreșit: bune sunt canalele pe sub uliți, și trebuiau să se facă, dar casele, din care unele sunt mai nalte de cum era turnul Colței, făcute de oameni cu scaun la cap sunt? Apoi, Bucureștii ăștia întregi, unde nu mai e decît cărămidă și piatră, nu ar fi fost ei mai frumoși și mai căutați de străini dacă ar fi urmat să se împodobească cu noi farmece potrivite firei noastre și locului, păstrindu-și, cu scumpătate, micile lui case cu coperișuri luguiate și cu strașini late în mijlocul roditoarelor grădini ce le înconjurau?

Fie că ticăloase maimuțe mai sunt și oamenii!

Oricum, însă, cămătari de felul lui Kir-Năstase — măcar că pe-âl de care vorbim l-a prăpădit Dumnezeu — n-o să mai avem oricît am dori unul.

E adevărat că și dînsul începuse să se facă vinovat de o foarte grea ticăloșie și iată cum s-a înfăptuit înțlia oară asta, și de ce, pesemne, și-a luat pedeapsa de la Al-de-Sus.

Lucrul se petrecu, după cum îmi spuse un moșneag pe care moartea îl uitase pe pămînt, tocmai într-o iarnă din cele mai geroase.

Afară sufla groaznic crivățul și poleiul izbea în geamurile înghețate.

Și, zang-zang — se auzi oprindu-se o sanie la poarta lui Kir-Năstase... El își luă în grabă în umeri o cațaveică de tibet verde căptușită cu oaie și deschise ușa.

— Sluga dumitale, Kir-Năstase, îi zise atunci un voinic în puterea vîrstei. Și intrînd în casă, el îi mai spuse că nevasta îi e în facere, că a rămas fără o lăascaie în pungă, și că mare nevoie ar avea de vreo mie de lei.

Dar se întîmplă că:

— Mă, Kir-Năstase în sus, mă, Kir-Năstase în jos,

fii om de omenie, Kir-Năstase, și tura și vura, toate fură degeaba.

De omul la aman nu se scapă însă ușor, și, după multă logoriseală, obișduitul negustor se duse acasă, de unde se întoarse tot în acea seară cu o sumă de lucruri pe care le zălogi cămătarului. Împrejurările au adus ca să-mi între catagrafia lor în mină și iat-o:

„Lucrurile zălojite de mine, Stancu Boiangiu, la anul una mie opt sute patruzeci și nouă, leatul de la Christos, în a nouăsprezecea zi a lunii lui ghenarie:

1. Una rochie de satintur lucrată anevato.

2. Una malotea de ghiermesut îmblănită cu sangeap.

3. Una pereche păftale argint suflat cu aur, cu cincisprezece pirozele pe fiecare, avînd în mijloc un bob de mărgăritar de-âl mare.

4. Una rochie de cors pembè, lucrată în flori de aur.

5. Una altă rochie de belacoasă, cu mucavale tighe-lite cu fir pe dînsa.

6. Una scurteică de moar gros ciadiriu, căptușită pe de-a-ntregul cu cacom de-âl adevărat“.

Dar dacă Stancu Boiangiu își va mai fi scos sau nu lucrurile astea, nimini nu mi-a putut spune. Atîta doar să știe: că a început să-i meargă rău cămătarului; că a sărăcit cu totul; că i-au umblat copiii, multă vreme, goi-puşcă prin mahala, și că, la urmă, i-au murit toți unul după altul; că, iar, vecinii l-au găsit țeapăn într-o dimineată de iarnă în pridvorul casei lui, ale cărei geamuri vîntul le spărsese, pe cînd poleiul țacănea-țacănea pe cioburile cîte mai rămăseră în pervazurile ferestrelor, și pe cînd se năpusteau nămeții de ninsoare pe podelele odăilor și pe coperișul desfundat...

DIN PERIODICE

CINELE DIN VĂCĂREȘTI

(Nuvelă originală)

PROLOG

Văcăreștii au fost odinioară o frumoasă monastire.
5 Astăzi este cel mai trist penitenciar, după cum eufemismul oficial botează pușcăriele, spre a îndulci ceea ce acest cuvânt ar avea de prea dur și de prea fioros.

În mijlocul curții, cum intri, se ridică biserica, construcțiune splendidă în interior, oarecum împuitoră în exterior. Din nefericire, picturile cari ornează fațada, privite de aproape sunt de un ridicul care te face să surizi. Nicăieri casele chinezești, fulgerele și trăsnetele stacojii, sînții și dracii cu coadă sau fără coadă, nu au fost răspinșiți cu mai multă profuziune. Capriciul decoratorelui a mers pînă a desemna pe pereți un soare cu picioare de om!

Tinda bisericii este susținută de vreo zece colonne de granit cu soclul sculptat. Aceste colonne dau bisericii un foarte maiestuos aspect. În interior sunt vreo 20 patru colonne tot de granit, colosale și sculptate peste tot. Aceste colonne ar face admirațiunea celor mai dificili. Pardoseala tindei și a interiorului bisericii este de lespezi de marmură albă.

Afară de biserică mai este un paraclis foarte frumos.
25 Încolo nimic. Nimic decît ziduri vărute.

Celulele deținuților sunt luminate prin cite o singură fereastră de temniță, foarte apropiată de tavan. Ușile sunt de lemn masiv, și în partea lor superioară au cite

o mică ferestruie spre a permite sentinței să se uite înăuntru. Mobilierul este în general compus dintr-un pat de fer și dintr-o mescioară. Altceva nimic. Pereții arată pretutindeni o nuditate în toată puterea cuvintului. În timpul zilei, arestații, cari nu sunt puși la secret, au libertatea să se preumbe prin curtea penitenciarului.

Prima noapte ce petreci în Văcărești este fioroasă. Ideea că te afli sub același acoperămint cu atâți ucigași și răufăcători, îți face o impresiune din cele mai rele. Incuiatul zăvoarelor, strigătul: „Cine e acolo?” al sentințelor sunt asemenea de natură a-ți mări neliniștirea.

Ceea ce-ți produce însă efectul cel mai teribil este că, la ora cind zorile de seară încep să bată, auzi un cine urlând în curtea penitenciarului, într-un mod îngrozitor.

A doua zi, la aceeași oră, cinele reîncepe urletele și vaietele sale. Și în toate zilele, observi aceeași ciudată coincidență între bătaia zorilor de seară și urletele aceluși cine.

Împins de curiozitate, întrebi cauza aceluși fenomen. Iată atunci ce ți se povestește.

Capitolul I

NUNTA

În anul 1872, într-un mic orășel de munte, pe care-l vom numi C..., din districtul Y..., se celebra, în biserica principală, căsătorirea unei tinere copile de vreo șasesprezece ani. Mireasa era de o frumusețe rară, ochii ei albaștri aveau delicata nuanță a viorelelor; talia ei era subțire și flexibilă; părul ei era de un blond atît de auriu încît nu se putea alege din riul de beteală care-i cădea grațios pe umerii rotunzi și albi. Ea purta o rochie de atlas alb, coperită de o tunică de dantelă și ridicată în partea stîngă, unde era prinsă în rochie printr-un gingaș buchet de miozotis, această dulce floare, atît de delicată, care pare că șoptește amantilor: „nu mă uita!”

Toaleta miresei era simplă, dar elegantă și lipsită de orice exagerațiune provincială.

Să vedem acum care este fericitul soț? Dacă am judeca privind numai pe mireasă, negreșit că am presupune un june tot atît de simpatic, și astfel, această pereche ar fi cea mai potrivită, și nunta cea mai frumoasă.

Din nefericire nu este astfel.

Acela care dă mina miresei, nu este nici tînăr, nici frumos. Capul său e pleșuv, ochii în fundul capului, obrazii rotunzi și roșcovani, nasul căzut pe buze și, în fine, proeminența burței sale lasă cu mult înapoi picioarele, care sunt scurte și cam sucite.

Numele său este Gheorghe Iencea, fost băcan și acum proprietar mare, alegător în colegiul I (!). După nume, îl vedeți cit de colo că e grec și nu vă înșelați. Secretul înavușirii sale nu e greu de ghicit. A venit din țara grecească sărac lipit, alit de sărac chiar, încît nu avea parale nici să-și cumpere o doniță spre a putea să vînză bragă, el era redus a vinde simburii de dovleac prăjiți, cari prin unele districte se afecționează foarte mult de mahalagii, și pentru ca să-și înobileze acest gust, ei au decorat simburii de dovleac cu pomposul titlu de mezelicuri!

Iencea al nostru striga toată ziua pe poduri acest soi de marfă. Adunînd ceva parale, se făcu bragagiu; din bragagiu, plăcîntar; din plăcîntar, simigiu; din simigiu, circiumar; din circiumar, băcan; din băcan, cămătar și din cămătar ajunse proprietar mare, bez alegător în colegiul I.

Aceasta este întreaga carieră ce a parcurs nobilul mire, cu succesul obicinuit tuturor măslîngiilor din țara grecească, care cînd vin la noi n-au după ce bea apă, și preste cite un an li vezi în trăsuri că te stropesc cu noroi, ba citeodată se întîmplă de-i vezi ajungînd chiar miniștri. Cit despre deputați, nu mai e nici vorbă! Camera e plină de ei; de aceea și țara merge de minune!

Întrebarea e acuma, cum de a consimțit frumoasa copilă ce era alături, ca să devie soția cuconului Iencea, zicem cuconului, căci acum Iencea, vînzătorul

de mezelicuri, pe rind bragaiu, plăcintar, circiumar, avînd stare, e coconit de toată lumea.

Să mai zică demagogii roși că n-avem aristocrațiel

Decl... Apoi coconul Iencea nu stă de față și alte o mie de persoane simandicoase tot ca d-lui.

E cestiunea însă de a aprofunda misterul insurătoarei lui Iencea.

Părinții d-soarei Alexandrina, căci astfel se numește mireasa băcanului, d-nul și d-na Secretescu, erau plini de imaginațiune.

— Trebuie să fii fericită, a zis boier Secretescu, pitar dinainte de 1848, că te cere d-l Iencea, care are 5.000 de galbeni venit pe an, cînd tu n-ai nici o zestre.

— Ia-l, fata mamei, a zis cucoana Smaranda, să te vază maica în trăsură cu armăsari și cu lavrele poleite,

— Iencea își făcuse și livrele, — ca să crape de necaz lelița Ruxandra, lelița Anghelița și cucoana Portira, a cărei fată a îmbătrînit nemăritată și lelița Săftica... și...

Și toate lelițele din lumel

— Nu-l iau, a zis fata, pentru că iubesc pe Predilă Stroian, și am jurat o-o să-l iau pe el...

— Ba o să iei pe Iencea.

— Ba n-o să-l iau.

— O să-l iei! a răcnit tatăl său, boier Secretescu, pitar înainte de 1848.

A trecut însă o lună, două, trei, și Alexandrina rezista mereu.

Boier Secretescu imaginează atunci să joace o comedie care reuși. Predilă Stroian era student în facultatea din București. Alexandrina îl văzuse de citeva ori în timpul vacanțunilor și-l iubise.

El era frumos, de acea frumusețe virilă care se găsește numai la popoarele de gîntă latină, și avea un tip adevărat românesc, căci era adevărat român, după cum îl arată și numele. Era brun; două sprîncene negre și arcate îi umbrea ochii carii erau plini de foc; părul său era lung, mlădios și naturalmente buclat; nalt de statură, fruntea largă, minile și picioarele mici.

Caracterul său era dulce și entuziast; inima sa nobilă.

Afară de timpul vacanțiunei, Predilă Stroian era silit să petreacă tot timpul în București din cauza studiului. El urma la Drept. Dar dacă Alexandrina îl iubea, în schimb Predilă o adora.

Acestea zise, să revenim la boierul Secretescu și la stratagema ce imaginase, în înțelegere cu tutorele lui Predilă, căci părinții îi muriseră demult.

Într-o seară tutorele care era vechi amic cu Secretescu, se afla la dînsul, ca din întâmplare. Doamna Secretescu și cu Alexandrina erau față.

— Să aducă dulceață și cafeal strigă boier Secretescu, bătînd din palme, după cum era obiceiul înaintea zaverei, pentru a chema pe robii țigani sau chiar pe servitorii pămînteni.

Un fecior intră.

— Dulceață și cafele zise domnul Secretescu din nou.

— Îndată, cucoane!

Dar feciorul nu ieși.

— Ce stai aici, dobitocele, strigă pitarul dinainte de 1848. Nu m-ai auzit?

— Ba am auzit, cucoane, dar vream să vă spuie că a venit un fecior de la d. Găgăuțescu — numele tutorelui — și zice că a venit o depeșă de la București.

— Ce s-o fi întimplat lui Predilă! strigă Găgăuțescu, — prefăcîndu-se speriat. De obicei nu-mi depeșează niciodată.

— Va fi poate bolnav, zise boier Secretescu.

— Lucru nu e de mirare, adăugă cucoana Smaranda, cîtînd să-și ție risul, căci am auzit că în București umblă de la o seamă de vreme o grămadă de boli, și lelița Săftica mi-a spus că a auzit de la cocoana Portira, că s-a ivit chiar holera.

Alexandrina păli.

În timpul acesta feciorul ieșise și, după ordinul lui Găgăuțescu, introduse pe feciorul acestuia în casă.

— Iată ștăfeta care a sosit de la București, zise feciorul.

Găgăuțescu sări de pe scaun, luă din mîna feciorului presupusa depeșă și o deschise cu o mînă tremurîndă.

Dar abia își aruncă ochii asupra ei și căzu pe scaun punîndu-și batista la ochi.

— Ce e? Ce e? strigară într-o voce boier Secretescu, cocoana Smaranda și Alexandrina, mai palidă ca ceara.

— Predilă a murit azi-noapte! șopti Găgăuțescu, ca și cum ar fi fost inecat de suspine.

5 — Predilă a murit! strigă Alexandrina, scoțind un țipăt sfișietor și căzu jos fără cunoștință.

Apa, oțetul de trandafiri inundară într-un moment pe nefericita copilă care, după un lung leșin, reveni în fine la viață.

10 Comedia era jucată.

Predilă nu murise. Depeșa era făcută de un amic al lui Găgăuțescu, din București, cu care acesta se înțelesese prin scrisori ca să-i dea o asemenea depeșă.

15 Boier Secretescu rămase deplin mulțumit de vechiul său amic Găgăuțescu și peste vreo trei luni cununia Alexandrinei cu Iencea băcanul se celebră după cum am văzut la începutul acestei narațiuni; căci Alexandrina, care fusese mult timp bolnavă și care avea presimțirea că va muri în curînd, nemaiavînd ce iubi, nu se mai opuse la voința părinților săi, nutrind chiar secreta speranță că această căsătorie va accelera, prin noile suferințe ce-i va aduce, moartea ei.

20 E adevărat că o vedem la începutul narațiunii atît de frumoasă cu beteala de mireasă pe cap, dar în același timp e și atît de palidă, încît asistenții nu-i dau un an de viață.

25 Suferința i-a mărit grațiile care o împodobesc în loc de a i le distruge.

Aceasta e ordinea naturei.

30 Florile mor, dar veștejindu-se îmbălsămesc aerul cu dulcele lor profume și crnează cimpiele cu dalbele lor frumuseți.

Capitolul II ÎN SEARA NUNTEI

35 Era în luna iunie. Aerul era dulce și profumat; pase-rile cîntau prin dafini și prin boschete. Nu departe de orașul C..., diligența care venea de la București descindea o repede coastă, încărcată cu călători. Printre

persoanele care ocupau fundul diligenței, se afla și un june, a cărui nobilă figură brună se distingea dintre celelalte. Acest june nu părea să aibă o etate mai înaintată de 21 sau 22 de ani.

5 — Mai avem mult pînă a sosi la C...? întrebă el pe unul din vecinii săi.

— Vreo două ore încă, așa cred, răspunse interpelatul.

10 Și după acest răspuns, junele, care părea foarte impacientat de a sosi, se cufundă într-o profundă reverie.

Numele său era Predilă Stroian.

Cursurile de la Facultatea de drept se terminaseră și vacanțiunea începuse.

15 Predilă venea la C... să petreacă lingă idolul său, Alexandrina, timpul vacanțiunei.

El era fericit și în acel moment visa poate o fericire și mai mare... Căsătorirea lui cu Alexandrina îi părea asigurată:

20 „Încă un an de laboare, cugeta el, și voi obține diploma de avocat; atunci Alexandrina e a mea. Părinții ei mi-o vor acorda desigur. E adevărat că n-am nici o avere, dar voi avea o carieră și viitorul pentru mine. Și apoi nici Alexandrina nu e avută”.

25 Astfel cugeta junele Predilă. Aspirațiunile sale s-ar fi realizat poate, dacă n-ar fi avut a face cu un om ca Secretescu...

Între aceste, umbrele serei acoperiseră cimpiele, dar diligența era la poarta orașului.

Peste un quart de oră ea sosi în curtea poștei.

30 Aci, Predilă fu întâmpinat de un amic al său, cu care fusese conșcolar și căruia îi telegrafiasse sosirea sa.

După ce primele momente de efuziune amicală trecură de o parte și de alta, Predilă observă cu mirare că amicul său este vestit de gală. Amicul său era în frac.

35 — Dar asta ce mai e? zise Predilă, rizind. Cu știrea mea nu am ajuns nici ministru, nici prefect, nici măcar vreun biet procuroraș, pentru ca să mă primești în frac.

40 Aceasta poate să vie cu timpul, îi răspunse pe același ton amicul său; deocamdată aceste vestimente

de gală nu te privesc; cestiunea este că la nouă ore trebuie să mă duc la un bal, la o nuntă unde sunt invitat.

— O nuntă!

5 — A! Bine zici, că n-ai cum să știi!... ș-apoi cum era să afli? În București ai cu totul alte ocupațiuni pentru a te îngriji să ții seama nunților cari să fac prin orașul nostru...

— Dar ce nuntă? intrerupse Predilă.

10 — A lui Iencea băcanul.

— Negreșit că a luat vreo văduvă avută, dar bătrână și urită tot ca și dinsul?

— Te înșeli. Mireasa lui Iencea se distinge prin contrariul de ceea ce zici; ea e săracă...

15 — Ce fel? Iencea cămătarul, să ia de soție o săracă!...

— Întocmai. Iencea cămătarul a găsit de cuviință că a luat destulă camătă asupra banilor și s-a decis pentru cîtva să se ocupe și de sexul frumos.

— Atunci mireasa lui Iencea e frumoasă și tinără?

20 — Și una și alta.

— Dar numele ei?

— Alexandrina Secretescu.

La aceste cuvinte, Predilă îngălbeni și începu să sovăiască. El se rezemă de perete ca un om beat.

25 — Ce ai? strigă amicul său, luîndu-i mîna cu vivacitate. Ești mai galben ca un mort!

— Nu e nimic! articulă Predilă, cu slăbiciune, cătînd să se conțină; nu e nimic! repetă el, ... o amețală..., osteneala drumului...

30 — Și, readunîndu-și forțele, se depărtă ca un om în demență.

Să lăsăm acuma pentru moment pe nefericitul june, și să ne transportăm în casa d-lui Secretescu.

35 Curtea era plină de trăsuri, ferestrele vărsau torente de lumină și muzica cînta arii de veselie în antreul casei.

În salon, balul începuse a se anima, deja.

40 Invitații soseau cu grămada. Fără a ne opri să perdem un timp prețios, descriind luxul fastuos, dar lipsit de bun-gust al doamnelor din acel oraș, părerea mea este să trecem îndată la mireasă, frumoasa Alexandrina.

Retrasă într-un unghi al salonului, ea ședea, palidă și tristă, pe o canapea. Albaștrii săi ochi înotau în lacrimi. Iluziunile ce pierduse, speranțele ce se stinseseră în virginalul său sin, o turmentau în acel moment mai mult ca totdeauna.

5 „Această sărbătoare, cugeta ea, o destinasem în gîndul meu lui Predilă și dinsul nu mai e! Beteala nupțială care îmi încinge fruntea, acum vreo 4-5 luni încă, mă vedeam, în reveriile mele, punînd-o pentru Predilă! Și astăzi el nu mai e!... Pentru un altul am pus beteala nupțială!

Pentru un altul!...”

15 Și o imensă disperare se întipărea în figura copilei; sprîncenile ei se contractau de durere; inima ei zvîcnea și ochii i se umpleau de lacrimi ce putea abia să oprească. Danțul se învîrtea fantastic prin salon, și muzica... cînta.. cînta... cînta, ca și cum ar fi vrut să insulte la durerea Alexandrinei.

20 Mirele, Iencea băcanul, umbla din grupă în grupă, adresînd la fiecare cite un cuvînt, înfrăcat, îngulerat și țînîndu-și gîtul țeapăn ca un adevărat moic speriat.

25 Din timp în timp el se apropia de Alexandrina, adresîndu-i complimente pe care să sforța să le facă dulci și alese, dar cari, în realitate, nu erau decît niște banalități vulgare și ordinare ca omul ce le adresa.

Orele 10 sunară.

30 Balul era în tot paroxismul său. Iencea se apropie din nou de Alexandrina, îi prezintă brațul său și trecu cu dînsa în camera atenantă, transformată în bufet.

— Ești frumoasă, d-șoară, și dac-ai ști cit te iubesc!...

Alexandrina infiorată începu să tremure.

35 Iencea își explică de îndată această emoțiune în favoarea sa și atrăgînd-o către o canapea, ce se afla lîngă o fereastră care da asupra grădinei, o forță să șează și continuă de a-i adresa cuvinte cari de cari mai nesăbuite.

40 Fereastră era deschisă. Un arbore, care era în dreptul acelei ferestre, scoase deodată un freamăt lung, ca și cum ar fi suflat vîntul cu putere.

Dar afară atmosfera era liniștită, și nici cel mai mic zefir nu adia. Iencea vorbea mereu și Alexandrina continua de a ține tăcerea. Grecul însă atribui aceas-

5 tă tăcere naturală timidității unei tinere copile, și luind curagiu, voi să-i inconjure talia cu brațul... Alexandrina dete un țipăt, dar același freamăt care se mai auzise încă se produse din nou, și aproape în același moment, un om sări de pe fereastră în casă și cu un revolver ce ținea în mână făcu repede foc

10 asupra lui Iencea.

Iencea căzu.

— Predilă! strigă Alexandrina și căzu jos fără cunoștință.

Capitolul III

FERICIREA

15 La sunetul ce produse detunarea revolverului, lumea din salonul vecin alergă spăimântată.

20 Tabelul ce o aștepta aci era înfiorător: Iencea zăcea pe scinduri în mijlocul camerei și cu cămașa singerată; Alexandrina leșinată pe o canapea, și Predilă lângă dînsa, palid, cu sprincenile crunte, aștepta evenimentele cu sine rece.

25 Învălmășeala fu mare. Cîteva doamne leșinară. D-nul și d-na Secretescu, crezînd că Alexandrina e moartă, scoteau țipete îngrozitoare.

Intr-un moment, salonul balului, atît de animat, atît de vesel, cu puțin înainte, se deșertă și reintră în tăcere.

30 Vestea despre cele întimplate se răspîndi cu rapiditatea fulgerului și mai mulți medici dimpreună cu poliția sosiră îndată.

Dar Iencea era mort.

Alexandrina, după cîteva ore, își reluă simțirile, iar Predilă, nefericitul june, fu arestat.

35 În ce mod însă se explică brusca aparițiune a lui Predilă...

Să retrogradăm puțin:

Lectorii își aduc aminte, fără îndoială, pozițiunea în care îl abandonarăm.

5 Predilă, dacă nu ne înșelăm, părăsise pe acel amic care ieșise să-l întîmpine în curtea poștei și care-i dedese fatala noutate, într-o stare de surescitațiune morală nedescriptibilă. El luase cu pași repezi drumul locuinței Alexandrinei, intrase pe ascuns în grădinița asupra căreia da fereastra camerei în care văzurăm petrecîndu-se drama ce am expus, și se urcase în arbo-

10 rele care se afla lângă acea fereastră. Motorul care îl împinsese de a-și alege tocmai acea fereastră, este că el o văzuse deschisă și că, totdeodată, observînd arborele din dreptul ei, cugetase, cu drept cuvînt, că acela era punctul cel mai favorabil pentru a putea observa cele ce se petrec înăuntru. Intenți-

15 unea lui era de a vedea încă o dată pe Alexandrina, fără ca să fie însă văzut de dînsa, și de a se sinucide în urmă. Fatalitatea voise însă ca Iencea să-și conducă mirea-

20 sa în acea cameră și să se așeze cu dînsa pe canapeaua de la fereastră în cestiune, spre a-i vorbi de amor. La această vedere, Predilă tremură. De mai multe ori pusese mina pe revolverul ce avea la sine din călătorie; de mai multe ori pusese mina pe acel revolver spre a ucide pe grec, însă se conținuse... Dacă Ien-

25 cea nu și-ar fi permis să inconjore cu brațul său profanator talia frumoasei copile, poate că lucrurile s-ar fi schimbat și ar fi luat cu totul altă față...

30 Dar Iencea, fără să știe, își răpi și această ultimă șansă de salvare...

La acea vedere, Predilă își pierdu rațiunea și sări în cameră de pre arborele asupra cărui se afla...

35 De aci înainte cunoaștem cele ce s-au întimplat. Să revenim la Alexandrina. Cînd ea reluă cunoștință și deschise ochii, văzu, în jurul său, pe părintele și pe mama sa.

— O! ce vis urît am făcut zise ea cu o voce stînsă. Apoi, după o lungă pauză, ideile lămurindu-i-se strigă:

— Dar nu! Acesta nu a fost vis! Am văzut pe Predilă, cum vă văz!... Predilă!... Revolverul!... Iencea!...

Și articulind aceste cuvinte căzu iar în slăbiciune.

5 A doua zi fiind mai bine, părinții săi fură siliți să-i descopere tot.

Ei îi confesară hidoasa comedie ce jucaseră în privința morții lui Predilă, spre a o decide să accepte de soț pe Iencea și justă punițiune: fură siliți să se umilească dinaintea propriului lor copil!...

10 Când Alexandrina află că Predilă trăiește, uită toate suferințele ce îndurase; își îmbrățișă părinții și, înarmindu-se cu o energie rară sexului slab, în loc de a se dezola, se dăte speranței avind ferma convicțiune că o așteaptă un viitor fericit și că Predilă nu va fi condamnat.

15 Peste câteva zile obținu permisiunea de a-l vedea.

— Predilă! exclamă ea, la prima întrevedere, și căzu pe sinul junelui.

20 — Te iubesc! murmură el, ștergindu-și ochii care i se umpleau de lacrimi.

În tot cursul prevențiunei nu fu zi, de la obținerea permisiunei de a-l vedea, fără ca Alexandrina să nu vie să-l viziteze... Ei erau fericiți!

Dar veți zice:

25 — Aceasta era o fericire?

— Da, voi răspunde eu. Erau fericiți pentru că sperau și puteau să-și destăinuiască tinărul lor amor!

30 A spera este o fericire atit de dulce, după mine, incit aş fi foarte mulțumit dacă-mi va fi dat să sper pină la finele vieții mele.

Dar Predilă și Alexandrina nu sperau numai. Ei să și iubeau! în consecință fericirea lor era indoită.

Amorul și Speranța nu constituiesc oare fericirea cea mai deplină ce poate să existe?...

35 — Așa este! imi veți răspunde, dar Amorul și Speranța nu formează decit o fericire *relativă*.

Aveți dreptate!... Dar spuneți-mi, vă rog, dacă să poate cumva să existe în lume fericirea absolută?

Predilă și Alexandrina erau dar... fericiți!

5 Ziua deznodărei acestei situațiuni se apropia. Sesiunea juriului începuse. Opiniunea publică ar fi fost desigur în favoarea lui Predilă, dacă aprigii monopolizatori ai discursurilor funebre din acel oraș nu ar fi alergat cu grămada să toarne fiecare cite o ieremiadă pe mormintul lui Iencea.

10 Să-i fi auzit, ai fi crezut că Iencea fusese un sfint, un om laborios și plin de virtute, care-și câștigase averea în modul cel mai onorabil, cel mai conștiincios, care făcea onoare orașului și celelalte.

Întrebați însă văduvele și orfanii spoliați prin camelele sale!...

15 Lumea știa, fără indoială, ce preț să pună pe acele elogiuri, dar lumea uită lesne relele ce i le-a făcut un om cind acel om nu mai este.

În fine, în ziua de 20 septembrie, avu loc comparațiunea lui Predilă dinaintea juriului.

20 Sala era plină de asistenți; prevenitul se apăra singur și cu un talent rar. Prezița Alexandrinei îi însuțea forțele.

El se declară culpabil; regretă faptul comis; explică cum că intențiunea sa nu era de a ucide pe Iencea, ci de a se sinucide, după ce va fi văzut pe Alexandrina;

25 înlătură *premeditațiunea*, de care îl inculpa procurorul, explicind prezența revolverului la sine prin circumstanța că se afla asupra-i din călătoria ce făcuse venind din București; arată că în acele momente nu s-a mai

30 gândit de a trece p-acasă și că prima lui mișcare a fost de a alergera ca un nebun, la locuința d-lui Secretescu, îndată ce amicul său îi dedese, în curtea poștei, vestea fatală despre căsătorirea Alexandrinei cu Iencea, și,

în fine, vorbi asupra acestei teme mai mult de trei ore continuu. Asistenții erau nimiți, jurații emoționați și, după toate aparințele, Predilă avea să fie achitat!...

35 Din nefericire, acești oameni să lăsară a fi induși în eroare de sofisticile concluziuni ale ministerului public.

Din nefericire, acești oameni să lăsară a fi induși în eroare de sofisticile concluziuni ale ministerului public.

Asupra întrebării dacă Predilă este culpabil de omucidere cu premeditațiune, ei se pronunțaseră în mod afirmativ și Curtea condamnă pe nefericitul june la douăzeci de ani de muncă silnică!

5 Indignațiunea în auditoriu fu imensă.

Alexandrina, palidă dar forte, se apropie de Predilă. Curagiul îi șopti ea. Nimic nu e încă pierdut! Într-adevăr, săcurea justiției se mai afla încă reținută de un fir de ață.

10 Tăiat și acest fir, ea trebuia să recadă asupra condamnatului și să-l lovească cu toată cruditatea conștientă în acea sentință. Acest ultim fir, care reținea săcurea justiției era: recursul în casațiune!

15 Se va stinge oare și această ultimă rază de speranță, sau va deveni un focăr?...
Cine poate ști!...

Capitolul V IN VĂCĂREȘTI

20 Peste câțiva timp de la condamnarea junelui Predilă, recursul ce făcuse în casațiune fu în fine judecat.

Alexandrina se afla în acea zi oarecum abătută, neglind ce rezultat va avea acest recurs.

25 Tristă și uimită, ea sta retrasă în camera sa și, la fiecare dată ce se deschidea ușa, tresărea, căci luase înțelegere cu avocatul lui Predilă ca să-i telegrafieze imediat modul în care s-a rezolvat chestiunea...

Deodată d-na Secretescu intră veselă în camera fiicei sale ținând o telegramă în mână.

30 — S-a casat! S-a casat! strigă d-na Secretescu, căci acum consimțea la căsătoria Alexandrinei cu Predilă.

Alexandrina, la cuvintele mamei sale, pâli de bucurie și, lăsându-se să cadă în genuchi:

35 — Dumnezeu! Dumnezeu! îți mulțumesc! șopti dinsă plină de o sacră emoțiune.

Apoi rădicându-se, luă din mână maicei sale telegrama și o citi. Telegrama anunța casarea sentinței și trimiterea procesului dinaintea Curței de juriu din București.

Alexandrina comunică îndată iubitului său prevenit fericita noutate. După o săptămână de la casarea sentinței, Predilă fu transferat în arestul preventiv din capitală, adică în Văcărești.

5 Alexandrina venea cu mama sa să-și vadă fidanțatul aproape în toate zilele, căci ea, de la transferarea lui în Văcărești, venise să se stabilească în capitală.

10 Într-o zi, un mic cîine favorit al ei se luă după trăsura stăpînei sale, care se ducea să facă lui Predilă vizita obicinuită, și nu voi în nici un chip să se reîntoarcă acasă.

Alexandrina opri trăsura și-l luă cu diusa.

15 Dar cînd fu ca să plece de la Văcărești înapoi, cîinele începu să chelălăie învîrtindu-se în jurul lui Predilă, ca cum ar fi voit să rămînă cu dînsul și ca cum i-ar fi implorat protecția.

Această manoperă a cîinului fu înțeleasă de Alexandrina și ea zise junelui său fidanțat:

20 — Îmi pare că micul meu cîine Aurel — numele cîinului — voiește să rămînă cu tine, Predilă!

— Atît mai bine, răspuse acesta: eu voi îngriji de dînsul și-mi voi crea astfel o distracțiune.

25 — Conservă-l atunci! zise Alexandrina, și se depărtă. Micul Aurel arătă îndată o mare iubire lui Predilă, și în curînd acesta îl luă în atîta afecțiune încît nu se putea despărți un moment de dînsul.

Capitolul VI ACHITAREA

30 Cu o zi înainte de ziua înfățișării, Alexandrina veni către seară ca să vadă pe Predilă. Ea îl află trist și abătut.

— Ce ai, amicul meu? zise Alexandrina cu închietudine.

35 — Nu prea sunt bine, îmi simt capul cam greu; dar nu e nimic...

— Vei fi răcît poate?...

— Se vede... o ușoară răceală, răspuse Predilă sfîrșindu-se a surîde spre a o liniști.

Alexandrina petrecu două ore în acea zi cu logodnicul ei, vorbindu-i neîncetat de speranțele sale, de viitorul lor, încoragindu-l și îndemnându-l să aibă încredere în justiția societății.

5 Cînd se pregăti să plece:

— Adio! îi zise el, depunînd un sărut pe fruntea ei.

— La revedere! șopti Alexandrina.

După plecarea fidanțatei sale, Predilă, care se

continuse în prezința ei, fu silit să reintre în celula sa...

10 Garzii veniră pe la șapte seara, după obicei, să tragă zăvoarele la ușă și să încerce lacătele. Ei nu remarcară nimic de neobișnuit. A doua zi, la zece ore și jumătate dimineața, Predilă fu pornit în căruța

15 localul Curței de Apel din București, unde se țin ședințele Curței cu jurați. Indispozițiunea lui crescuse. El se plîngea de o durere de cap extraordinară și ochii

ii erau injectați de sînge și aruncau priviri rătăcite.

20 Cu toate acestea el avu forța să se conștie și spiritul destul de lucid ca să răspundă cu cea mai mare clari-

tate la întrebările președintelui Curței și ale juraților.

Astă dată însă renunță de a se apăra singur și acceptă

asistența mai multor membri din baroul capitalei, pe

25 cari pozițiunea lui avusese darul să-i intereseze și cari veniseră să se înscrie pentru a-l apăra din oficiu.

Jurații, emoționați de pozițiunea aceluia nenorocit

tinăr, după elocentele pledoarii ale avocaților lui,

aduseră un verdict negativ asupra tuturor întrebărilor.

Predilă era achitat.

30 Alexandrina leșină de bucurie cînd auzi pe preșe-

dintele Curței pronunțînd fraza sacramentală: „În

consecință, declarăm pe Stroian Predilă achitat de

pira ce i se aduce și ordonăm să fie pus în libertate,

35 dacă nu va fi deținut pentru alte cauze.” Cei ce obser-

vară pe Predilă în acel moment, remarcară că fața îi

devenise foarte palidă și ochii i se roșiseră și mai

mult.

Cu toate acestea, un ultim voiagiu era necesar la

40 Văcărești. Înainte de a fi lăsat liber, Predilă trebuia

să mai meargă o dată în grefa penitenciarului pentru

a fi șters din registrul de încarcerare. El luă dar loc,

pentru ultima oară, în căruța celulară care îl adusese

în capitală.

Cînd sosi în curtea penitenciarului, sentinela, care

5 nu văzuse pe Predilă ieșind din căruță cînd îi deschise

ușa, intră înăuntru. Dar părul i se zbîrlî pe cap de

oroare.

Predilă, cu figura de astă dată vinăță, cu ochii

singeroși, cu sprincenile contractate, zăcea pe banca

10 sa fără mișcare.

El era mort.

Tot personalul penitenciarului fu la moment în

piecioare, și medicul sosi...

El declară că Predilă a fost lovit subit de o conges-

15 tiune cerebrală fulgerătoare.

Corpul lui Predilă fu transportat la spital.

La 8 ore seara sosi și Alexandrina cu tatăl și cu

mama sa. Ea venea să-și ia fidanțatul.

Fața ei ridea de bucurie.

20 — Predilă e achitat! strigă ea, intilnind pe un

funcționar al temniței.

— Domnișoară — zise acesta luîndu-i mina și îndrep-

tîndu-se cu dînsa către spital — domnișoară, Predilă

25 se află aci.

— În spital, exclamă Alexandrina cu vocea inecată

de lacrimi. Va să zică indisponerea de ieri a fost mai

gravă de cum credeam?

— Foarte gravă, răspunse funcționarul, care-și

30 întoarse capul spre a ascunde lacrimile ce-i tremurau

în ochi.

Alexandrina intră repede în spital.

La vederea corpului fidanțatului ei, rece, neanimat

și înconjurat de funebre făclii, ea dete un țipăt, și

cu ochii rătăciți, cu figura contractată, izbucni după

35 aceea într-un rîs strident, teribil!

— Alexandrino! copila mea! strigară într-o voce

d-nul și d-na Secretescu, care o urmaseră înăuntru

— Cum! o să mergem la biserică?... strigă Alexan-

40 drina rădicîndu-și ochii asupra părinților, cari deveni-

seră livizi și perduseră orice expresiune. Afară plouă

de varsă, adăogă ea, și arhierul trebuie să ne aștepte

ca să ne cununem!... Cum o să mergem la biserică?
Era nebună.

Părinții ei o depărtară îndată de la acea scenă
dureasă. Starea ei însă fu neremediabilă!

5 „Cum o să mergem la biserică?” repeta ea adesea,
cu acel accent trist și monoton comun alienaților.
„Afară plouă de vară, și arhiepiscopul trebuie să ne aștepte
ca să ne cununem!”

Ce teribile punițiuni pentru părinții ei!

10 Micul cine, Aurel, după mormântarea lui Predilă,
nu voi în nici un mod să se depărteze de Văcărești.

*

În fiecare seară la orele 7, când încep să bată zorile
— în acele momente a murit Predilă — vine sub
15 fereastra celulei ce nefericitul june a locuit atâta
vreme și scoate un urlet dureros și lugubru care înfio-
rează pe oricine-l aude.

CIRJALIUL

(Nuvelă originală)

Capitolul I

5 „Nu sunt țilhari țilharii, ci țilhari
cei carii ne fac să devenim țilhari!”

De când s-au întâmplat cele ce-mi propun a narra în
cursul acestei scrieri, sunt aproape șasezeci de ani.

10 În acele timpuri, satele nu erau nepopulate ca astăzi,
căci, orice s-ar zice, proprietarii erau pe atunci mult
mai omenoși decât cei de acum. Mare parte dintr-înșii
locuiau la țară și ajutau pe săteni să poarte grelele
poveri ce le impunea stăpînirea. De aceea orașele
15 erau aproape deșerte, și lipsa era mult mai simțită
la orașe decât la sate, care, erau cu toate acestea, atît
de populate.

Într-unul din aceste sate din districtul Iași, trăia
boierul de neam Costache Mironescu dimpreună cu
soția și cu frumoasa Smărăndița, o tinărară copilă de
20 vreo patrușprezece ani, fruct al acestei fericite căsă-
torii.

Costache Mironescu iubea fără îndoială pe Smărăn-
dița, dar el ar fi iubit-o și mai mult dacă ar fi fost
băiat.

25 Într-adevăr, cea mai mare dorință a sa fusese ca să
aibă un fecior. Din nenorocire însă, destinul merge
totdeauna în opozițiune cu dorințele noastre, astfel că,
se întîmplă foarte adesea tocmai contrariul de ceea
ce am dori să se întîmple.

Dorești ca în cutare zi să fie vreme frumoasă?... Cerul se innorează; vrei să te învesești, să rzi, să petreci?... O droaie de împrejurări supărătoare își dau mina ca să-ți strice dispozițiunea. Dorești să
5 te însori cu tot dinadinsul?... Rămii flăcău. În fine, ești însurat și vrei să ai un băiat?... Cucoana îți dă o demoazelă!...

Astfel se întâmplase și bietului boier Mironescu.

Cu toate aceste, Mironescu nu dispărea încă, deși era destul de înaintat în etate. După cit am înțeles și eu de la bătrini, era în al șasezecelea an, fiindcă se
10 însurase cu părul aproape alb. O excepțiune, deoarece, pe atunci, bărbații se însurau la etatea de douăzeci de ani și chiar de optsprezece, fără ca pentru aceasta, lucrurile să meargă mai rău ca astăzi. Chiar din contra:
15 lumea era mult mai fericită și traiul mult mai sănătos și mai lung.

Mironescu însă, se însurase bătrîn, dar el, ca toți bătrînii din timpii aceia, era mult mai tînăr decît
20 mulți tineri din epoca noastră.

De aceea și Mironescu nu dispărea de a avea un moștenitor al numelui său, și, fie că cerul făcu o excepțiune în favoarea sa ca pentru bătrînul Zaharia din istoria sacră, fie întâmplare, dorința sa să realiză
25 tocmai în anii aceia cînd, bărbații de azi să gîndesc mai mult la mormînt decît la procreare.

Noul Ioan botezătorul fu botezat dar intru Hristos și primi, ca și acest apostol al lui Isus, numele de Ioan.

Se vede treaba că, dîndu-i acest nume, Mironescu se gîndise la Zaharia pentru care, cerul făcuse o excepțiune de același fel, considerînd negreșit sințenia lui.

Înainte de a trece mai departe suntem siliți, în interesul acestei narațiuni, să spunem întâmplarea
35 ce avu loc în noaptea nașterii fiului lui Mironescu.

Mironescu de cu seară ordonase să i se pună caii la trăsură pentru a aduce de la Iași, care era în foarte mare apropiere de proprietatea sa, pe un doctor și pe o moașă.

Cînd se uită însă în pungă, văzu cu decepțiune că n-are bani de ajuns ca să întîmpine cheltuielile
40 nașterii.

zimbete și salutări. Veselia e
pe toate fetele: Primăvara și
domniile pămînteană.
Pe subț alee, salcâmul
și tei ~~și~~ ^{și} rîng, răpădă alb
bă și trandafirii. Mătasea
și săie. Brillanțele schin
teiază pe agrafe, în cerca
și în inele. Ochi și sunt
vioarele și peruzele, și a fire.
De coloare oceanului și a
pe negre. ~~și~~ ^{și} ~~și~~ ^{și} ~~și~~ ^{și}
și ~~și~~ ^{și} ~~și~~ ^{și} ~~și~~ ^{și}
ofiteri, trec în laudauri și cu
peuri, în cabriolete și tra
suri, resoare, fulgerați
de schintăierile fetelor rilor.

Traian Demetrescu, frontispiciu.

Cu ce era să plătească, bietul om, doctorul, moașa și doctoriile, din trei nenorociți galbeni ce avea?

Între acestea caili ședeau înhămați la trăsură și să innopta din ce în ce mai mult, fără ca Mironescu să li luat încă vreo deciziune.

Pe cînd bătrînul cugeta la greaua sa pozițiune, ușa de la odaia în care se afla dimpreună cu fiica sa Smărândița să deschise cu bruschețe și un om intră.

El era înalt, chipeș și voinic; putea să aibă douăzeci și cinci de ani; purta un piețar roș lucrat cu flori de mătase și de fir; cioarecii albi și strîmți în picioare, cusuți cu găitan albastru; în cap căciulă de piele de oaie neagră, din care un păr negru și stufoș scăpa pe umerii săi, peste cari era azvirlită o subă albastră ce-i încadra de minune piețarul său cel roș și întregul său bust. Mijlocul său era încins strîns cu un lat briu roșu, în indoiturile cărui mai multe cuțite cu minere scump lucrate și mai multe pistoale erau înfipte. În partea stîngă atîrna un iatagan; în picioare purta cizme pînă la genunchi.

Astfel era aspectul noului-sosit. La vederea lui, Smărândița făcu o mișcare de surprindere și de admirațiune, iar Mironescu mirat:

— Ce vrei, băiete, și cine ești? întrebă el cu supărare.

— Ce vreau?... Vreau bani! Cine sunt?... Sunt Cîrjaliul. Cîrjaliul!

Acest nume este încă foarte bine cunoscut mai cu seamă peste Milcov. Cei ce au trăit în timpii lui să înfioară chiar acuma pronunțîndu-l.

Cîrjaliul era un vestit haiduc, venit la noi din Turcia. Unii susțineau că este albanez, alții bulgar sau sîrb, și, în fine, alții afirmau că ar fi român trăit de copil în țara turcească și că numele lui de Cîrjali, care înseamnă în turcește viteaz, i s-ar fi dat pentru curajul ce arătase de mic copil, pe cînd alții pretindeau că această poreclă i-ar fi venind de la cîrja ce luase unui episcop.

Oricum ar fi, omul care se introdusese la Mironescu în casă într-un mod atît de neașteptat și de cutezător era Cîrjaliul, vestitul Cîrjaliul!

La auzul acestui nume, Mironescu începu să tremure iar Smărăndița se stăpinea cit putea ca să nu-și piardă cunoștința.

5 — M-ai auzit! repetă Cîrjaliul cu un ton dur și amenințător. Îmi pare că voi aceștia despoiați indestul norodul ca să aveți bani. Mironescu căzu în genuchii.

— Nu striga așa tare, zise el cu o voce rugătoare. Nevasta mea este în odaia de alături în muncile nașterii. Cit despre bani, n-am decit acești trei galbeni, adăugă el, scoțind punga din buzunar și arătîndu-i-o, ia-i și Dumnezeu să te ajute.

10 Fața lui Cîrjaliul să înduleci ca printr-un farmec. — N-ai decit trei galbeni, zise el cu blîndețe, dar cum o să întîmpini cu această sumă cheltuielile ce o să fii silit să faci?

15 — Tocmai la aceasta mă gîndeam și eu, reluă Mironescu cu disperare.

— Liniștește-te, zise Cîrjaliul, întinzînd mîna bătrînului și ridicîndu-l de jos, liniștește-te și nu-ți mai fie teamă de nimic. Eu am venit să-ți cer bani, dar fiindcă n-ai și te găsești într-o asemenea împrejurare, Cîrjaliul va fi acela care îți va da cit îți trebuie.

Mironescu și Smărăndița rămaseră înmărmuriți.

20 — Ține, zise el scoțînd o pungă din peptarul său: am o sută de galbeni, jumătate sunt ai tăi!

25 Și cu o mișcare repede vărsă în mîna tremurătoare a Mironescului cam la jumătate din strălucitoarele bucăți de aur ce conținea punga. Ochii bătrînului și ai copilei se umplură de lacrimi.

30 — Cucoane, zise în acest moment o servitoare deschizînd ușa odăii în care se afla soția Mironescului, cucoane, să-ți trăiască feciorul.

— Ce!... Să fie cu puțință! strigă cu veselie Mironescu, uitînd și scena ce se petrecuse și pe Cîrjaliu.

35 — Poftim înăuntru dacă nu mă crezi. A se repezi în odaie cu iuțeala fulgerului fu pentru Mironescu durata unei secunde.

40 Smărăndița rămase singură în fața frumosului haiduc, aplecă ochii cu timiditate în jos și se făcu roșic ca para focului, simțînd scînteietoarele priviri ale Cîrjaliului ațintate asupra ei.

— Nu cumva că te-am speriat! zise Cîrjaliul uimit de frumusețea ei. Copila voi să ingine un răspuns dar emoțiunea îi tăie vorba. Această emoțiune era departe de a fi din cauza spaimii; ea era produsul unui simțimînt tainic care nu o agitase încă pînă atunci, în prezența unui alt bărbat.

Cîrjaliul se apropie de dînsa și șezu pe o laviță.

5 Scoțînd apoi din degetul său un inel de aur împodobit cu o piatră de rubin, luă mîna copilei înainte de a avea timp s-o tragă înapoi și-l petrecu în deget.

10 — Păstrează-l frumoasa mea copilă, ca aducere-amînte de la mine, zise el cu o voce ale cărei inflexiuni erau armonioase ca sunetele unei harpe.

15 Privindu-l îți vei aduce poate aminte cîteodată de Cîrjaliul.

În acest moment ușa se deschise și Mironescu intră cu fața strălucitoare de bucurie, ținînd în brațele sale pe noul-născut.

— Dacă e așa, mă poftesc la cină, zise vesei Cîrjaliul.

20 — Bravo! strigă Mironescu cărui îi trecuse toată spaima. Vom sărbători împreună nașterea fiului meu. Fără să știe pentru ce, Smărăndița simți o mulțumire adîncă în sufletul său despre rămîinerea Cîrjaliului.

25 Peste o oră, Mironescu, Smărăndița și Cîrjaliul serbau, dinaintea unei mese încărcate de bucate, nașterea pruncului ce avea să se numească Ioan.

Cîna se termină prin închinarea Cîrjaliului în sănătatea lui Mironescu, părinte la șasezeci de ani!

În acea noapte Cîrjaliul rămase în gazdă acolo.

Trecuseră șase luni de la noaptea în care vestitul haiduc se introdusese în casa Mironescului.

35 Seara se întindea peste cîmpuri și în depărtare se auzeau dulcele sunete ale fluierilor ciobanilor, cari, așezați împrejurul cite unui foc, cîntau doine melancolice pe cînd turmele strînse împrejurul lor aromeau liniștite la auzul acestor cunoscute sunete. Luna să înălța strălucitoare pe azurul cerului, risipînd în mici

bucățele dantela norilor alburii ce întâlnea în cale. Cîmpia era luminată ca ziua. În apropiere se afla casa Mironescului care părea a fi cufundată în cea mai deplină liniște și aceasta era natural, deoarece, la țară, proprietarii și țărani se culcă mai devreme.

Smărăndița locuia o mică odăiță dosnică. Pe cînd însă, toți dormeau, ea singură părea că veghează, căci ferestrele odăii sale erau luminate.

Dar, lucru straniu, acele ferestre erau întredeschise și un murmur confuz de voci ieșea dinlăuntru odăii.

— Vino, zicea o voce bărbătească, vino, iubita inimii mele și îți jur că-mi vei fi soție. Părinții tăi, carii n-ar vrea să ne unească astăzi cu nici un preț, ne vor ierta după ce vom fi uniți.

— Ce zici? răspundea o voce tinărară dar spăimîntată. Să părăsesc pe mama, pe tata?... Să le pricinuiesc la bătrînețe o durere atît de mare! O! aceasta îmi este cu neputință și n-o voi face niciodată. Chiar aceea ce am făcut, primindu-te în vremea aceasta în odaia mea, mi s-a pare un lucru foarte vinovat. Dar am făcut-o pentru că te iubesc și pentru că-mi scriai că mă iubești...

— Mă iubești! reluă vocea bărbătească cu un ton nedescris. Mă iubești, și te împotrivești a mă face fericit și nu vrei să răscumperi sufletul omului care zici că-l iubești și care e pierdut prin faptele sale, prin fărdelegile sale. Mă iubești și te tragi înapoi spăimîntată cînd voi ca să-ți iau mîna! Nu, tu nu mă iubești și eu nu fac să nască în inima ta o altă simțire decît aceea a groazei. O! puterea lui Dumnezeu e mare și ceea ce mi se întîmplă nu este decît drept. Sint atît de vinovat încît orice pedeapsă ar vrea să trimită asupra mea mi s-ar părea prea mică.

— Taci, taci, zise tremurătoare, vocea femeiască. Ascumenea vorbe îmi sfișie inima. Zici că mă împotrivesc la fericirea ta, eu care mă simt torturată pînă în suflet cînd îți întîlnesc privirea. Zici că îmi trag mîna mea dintr-a ta pentru că îmi pricinuiesti spaimă, cînd stringerea mînei tale revărsă în sufletul meu o dulce bucurie și cînd n-o trag înapoi decît pentru că simt că nu e bine aceea ce fac.

În acest moment adierea vîntului deschise fereastra și stinse lumînările.

Pentru prima oară buzele frumosului Cîrjali să contopiră cu ale tinerei copile într-o arzătoare și lungă sărutare de amor...

.....

Cît timp a ținut beția lor nu o poate ști decît aceea propice adiere a vîntului.

Tot ce se știe însă, este că, în vărsatul zorilor, un armăsar negru și repede ducea în fuga mare, departe de acele locuri, pe un tînăr chipeș și voinic, al cărui pieptar roșu strălucea la primele raze ale soarelui, și pe o frumoasă copilă ale cărei brațe albe ca zăpada strîngeau mijlocul mîndrului călăreț.

Aceasta se petrecea pe la începutul anului 1820, care fu un an de lacrimi pentru părinții Smărăndiții și un an de fericire pentru tînăra copilă care devenise soția frumosului Cîrjali.

Retrasă dimpreună cu dînsul într-un mic sat din Basarabia [...], viața lor era o întregă dezmierdare.

Cîrjaliul, care jurase o ură neîmpăcată marilor pămîntului și mai cu seamă turcilor, uitase cu totul și viața sa trecută și jurămîntul său. Atît e de adevărat că o femeie poate să facă dintr-un om tot ceea ce voiește!

Din nenorocire, o întîmplare neașteptată veni să redeștepte în sufletul său ura sa un moment amortită.

Se știe că în acele timpuri, țara, ca și astăzi, gemea de mulțimea veneticilor, cu diferența numai că, atuncea, veneticii erau turcii și fanarioții, pe cînd în zilele noastre, cei venetici sînt numai nemții, și dacă ne e permis să întrebuițăm o espresione a unui vechi general român, sînt „capetele de urs de la nordul Germaniei“.

Să revenim la narațiunea noastră.

Cîrjaliul și Smărăndița trăiau dar, fericți, într-un sat din Basarabia [...]. Un singur nor însă, venea din cînd în cînd să încrețească marmoreea frunte a Smărăndiței. Părinții săi nu-i deteseră încă binecuvîntarea, n-o iertaseră.

Într-o zi însă ea primi de la mama-sa o scrisoare prin care o chema lângă dinsa, căci tatăl său fiind greu bolnav dorea s-o vadă înainte de a-și da cea din urmă suflare. De Cîrjali nu se făcea în scrisoare nici o vorbă.

A decide pe soțul său la o despărțire, nu era lucru ușor; a pleca cu dînsul împreună ar fi fost a să expune la blestemele tatălui său murind, și a risca de a vedea puterea punînd mîna pe el, căci capul său să pusesese la preț.

Dar o femeie poate tot ce vrea, și mai cu seamă o femeie iubită.

Într-o dimineată ploioasă și tristă, Smărăndița sui într-o chibitcă înhamată cu patru cai, surugiii hăiră, caii porniră, clopotele începură să strângăne și Cîrjali cu buzele încă umede de sărutarea despărțirii, cu ochii plini de lacrimi, rămase mult timp în același loc, urmărind chibitca cu ochii și făcînd să filfăiască batista sa în aer, în semn de adio, pînă ce o văzu dispărînd în depărtare.

Și cînd se deșteptă din uimirea lui și cînd se văzu că a rămas cu adevărat singur și că această despărțire n-a fost vis, el își coperi fața cu mîinile sale și se puse să plîngă ca un copil...

Dacă unul din vechii săi tovarăși de haiducie l-ar fi văzut într-acel minut, nu l-ar fi putut recunoaște desigur...

Către seară el se întoarse cu pași înceți către căsicioara în care locuia, dar cînd călcă pragul ușei spre a intra în odăi, inima lui se strînse și mai mult. Intrînd însă înăuntru ochii lui se umplură din nou de lacrimi.

Nimic nu e mai dureros decît de a reintra în casă după plecarea vreunei ființe iubite. Toate odăile țî se par pustii. Ai toate și de toate și-ți lipsește tot! Pretutîndeni este același gol ca și în inima ta! Apoi, cînd îți arunci ochii împrejur și vezi, colo un fotoliu păstrînd încă forma corpului, dincolo un trandafir ce s-a desprins din coșita sa la momentul plecării și a alunecat pe covor, mai departe, cartea sa favorită din care se exală încă parfumul buzelor sale, acea

carte care conține o întreagă poemă de amor și pe care ai răsfoit-o atît de adesea împreună cu dinsa, întrecupînd neconținut cursul citirei prin pasionate sărutări și făcînd astfel iluziunea să devie o realitate; cînd vezi toate aceste și cînd cele mai mici gesturi, cele mai mici fapte ale acelei ființe îți revin în memorie, o! atuncea simți cu adevărat toată durerea unei despărțiri.

Nu zicem că Cîrjaliul văzu cele expuse, dar intrînd în odaia de culcare, zări pe o mesciară de chiparos ghitară Smărăndiței; această ghitară era toată lucrată cu sidefuri și cu flori de argint. Cîrjali i-o detese în ziua cununiei lor. El o avea de la tatăl său și ținea foarte mult la dinsa, mai cu seamă că avea superstițiunea că poartă noroc.

Cu cîteva zile înainte, Smărăndița voind să cînte o scăpase din mînă și căzînd jos se spărsese.

A doua zi primi și vestea prin care mama-sa o chema să vie cît mai în grab'.

— Vai, zisese atunci Cîrjali către Smărăndița, ghitară nu s-a spart zadarnic. Acesta e un semn rău; ceva îmi spune că drumul ce vrei să faci, dacă îți vei împlini dorința, o să-mi pricinuiască mari dureri, mari suferinți!

Cînd, după plecarea Smărăndiței zări acea ghitară sfărîmată:

— Inima mea e sfărîmată ca și dinsa! strigă el cu disperare. Fie ca presimțirile mele să nu să împlinească, adăogi el.

Și pentru prima oară de cincisprezece ani căzu în genuchi, făcu semnul crucei și, înălțînd ochii în sus, să rugă...

Cînd ieși din odaie innoptase, dar rugăciunea îi detese putere...

Capitolul III

Nu vom urma pe Smărăndița în călătoria sa, ci ne vom transporta la Iași unde ajunse fără nici o întîmplare însemnătoare, ca de acolo să treacă la

moșia tatălui său. Dar aci fu silită să să oprească o zi, căci puterile o părăsise cu desăvîrșire.

5 Ajungînd în vechea capitală a Moldovei, Smărăndița porunci surugiiilor s-o ducă la hanul ce va fi mai bun.

În acei timpi, Iașii fiind încă capitală, erau mult mai populați ca astăzi și o mare afluență de călători veneau să umple hotelurile sau mai bine zis hanurile, fiind pe atunci la modă limba turcească și grecească, 10 după cum cu cîțiva ani în urmă era la modă limba franțuzească, și după cum astăzi este cea nemțescă.

15 Astfel hotelurile pe atunci se numeau hanuri, la urmă hanurile se numiră hoteluri și astăzi în fine, hotelurile se intitula cu armonioasa denumire de *Gasthäuser!*

Această digresiune încheiată aci, cată să spunem că Smărăndița putu cu mare greutate să găsească o odaie goală.

20 Hanul în care se scobori Smărăndița era în mare parte ocupat de Zamet-bei și de suita sa.

Zamet-bei era trimis de către poartă cu o misiune secretă pe lingă scaunul Moldovei. Cu toate aceste, incognitul său nu era de loc bine păzit, căci un turc nu poate călători fără o întreagă armată de servitori după dînsul, și știm că această clasă de oameni este departe de a fi discretă.

În momentul cînd chibitca Smărăndiței se oprea dinaintea porței hanului, Zamet-bei, care prînzise, 30 sta lungit alene pe un divan în pridvorul din fața uliței și-și fuma ciubucul.

El părea a fi un om ca de șasezeci de ani. Figura sa nu era repulsivă dar desfrîul își imprimase asupra trăsăturilor sale neștersul său sigil: ochii erau aproape stinși; obrazul galben și zbircit ca pergamentul, barba seîmă, încurcată, hidoasă și nasul lung și căzut pe buze. Aceasta despre fizic; cît despre moral îl ghicește oricine. În cap purta o cialma ca toate cialmalele turcești, adică multicoloră: galbenă, roșie și mai cu 35 seamă verde, — ca steagul lui Mahomet! Hainele sale se compuneau dintr-un fel de antereu lung și

imblănit pe margini, de culoare albastră, iar șalvarii săi erau atît de largi încît ar fi putut să încapă într-înșii zece copii. Doi arapi cu iataganele trase ședeau stilpi, de-a dreapta și de-a stînga divanului, pe cînd mai mulți robi se îmbulzeau împrejur, cari cu ciubuce, cari cu cafele, șerbete și alte delicii orientale.

În fața divanului sta secretarul lui Zamet-bei, ai cărui ochi mobili denotau falșitatea caracterului său și micșorimea inimii sale. Acest secretar se numea 10 Mehmed-efendi. El sta drept și cu mîinile la piept, într-o atitudine plină de umilire, și de cite ori Zamet-bei îi vorbea făcea cite o temenea pînă la pămînt, ducînd mîna dreaptă la frunte și la piept, iar cu cea stîngă lua polpana antercului lui Zamet-bei și o săruta. 15

Zamet fuma din lungul său ciubuc, sorbind din timp în timp și dintr-o ceașcă de cafea fără mîner, pusă într-un zarf de argint, cînd trăsura Smărăndiței se opri la poarta hanului. Girbovul bei își aruncă ochii cu distrațiune ca să vază ce călători sosesc și vîzînd chipul frumoasei Smărăndița fu cît p-aci să-i scape ceașca de cafea din mînă. În ochii lui cei stinși fulgerară citeva scînteii și întorcîndu-se către Mehmed:

25 — Uită-te, zise el; ai mai văzut vreo altă hurie ca această copilă?

— Alah! să vă dea zile lungi și fericite. Ea ar fi demnă chiar de haremul Pađișahului!

— Așa; dar cred că nu i-ar șede rău nici într-al meu!

— Luminele tale sunt mai mari ca lumina soarelui, stăpîne; cuvintele tale sunt înțelepte ca versetele din *Coran*. Ghiaura e frumoasă și se va face după cum veți porunci.

— *Alah Kerim!* (Dumnezeu să ne ajute.) Nu uita însă, Mehmed, că am isprăvit treburile și că plecăm 35 mîine seara. Fă pînă atuncea cum vei ști mai bine, pentru ca să se implinească dorința mea. Ghiaura, după cum ai zis, e frumoasă și simt în pieptul meu bătînd din nou patimile tinereței...

— Voi face așa precum vă e voia, stăpîne. Ghiaura va pleca mîine dimprieună cu noi. 40

În timpul ce se urma dialogul acesta, în pridvorul hanului, Smărăndița se scoborise din chibitecă și intrase înăuntru. Pe dată ce hangiuul îi deschise ușa singurei odăi ce se afla goală, ea se aruncă pe pat ca să se odihnească, poruncind hangiuului să-i aducă cai de poștă a doua zi dimineață.

Între acestea inserase de tot. Mehmed-efendi chemă pe hangiu, îl întreabă când pleacă noua-sosită, și aflind că zisese să-i fie gata caii în ziua, porunci hangiuului să spună că nu i-a fost cu putință să găsească.

A doua zi de dimineață când Smărăndița se deșteptă și chemă pe hangiu, acesta-i spuse că n-a putut să găsească cai de poștă.

Oricine își poate închipui supărarea și neliniștea ei, însă, neputînd să facă altfel, fu silită să tacă și să aștepte.

Ziua se scurse lungă și agitată pentru Smărăndița care, ardea de dorința de a-și revedea părinții și locurile unde crescuse. Ea se revedea deja în acea casă unde copilărise, lângă muma și tatăl său, în mijlocul tuturilor acelor ființe care o iubiseră și o legănaseră pe brațele lor, și în fine, ochii săi zăreau deja acele dealuri albastrii carii apăreau în depărtare ca spuma norilor dimineții și acele văi frumoase, umbrite de brazi sau de stejari și smălțate cu o mindrețe de flori felurite ce imbată respirațiunea și uimesc vederea.

Acolo își petrecuse și copilăria și primii ani ai junimei sale; sub umbra acelor brazi ea începuse să viseze pentru prima oară, în acele văi încintătoare se ducea să se răcorească de un foc ce-i ardea peptul și ce-i era încă necunoscut. Ea avea dar dreptul să cugete cu nerăbdare la acele locuri și să se uimească în fața suvenirii lor.

Și, în adevăr, Smărăndița se lăsa a fi luată de aceste gânduri și ochii se umpleau de dulci și călduroase lăcrămioare.

Pe când ea visa deșteaptă în modul ce-am descris, ușa odăii se deschise și un om de credință, ce Cîrjali îi detese pe drum ca să-l aibă pe drum drept protector la vreme de nevoie, intră înăuntru.

— Stăpină, zise el speriat, Zamet-bei, care locuiește tot în acest han, a pus la amîndouă ușile ale gangului care duce la odaia dumată cite doi arapi de caraulă, carii nu lasă să intre nici să iasă nimini; eu abia am putut intra în gang printr-o fereastră.

— Ce zici, Dobre? strigă Smărăndița înfricoșată.

— Zic că e întocmai cum spusei, stăpină. Ba ceva mai mult. Se vorbește că Zamet-bei ar avea de gînd să te ducă cu dinsul în țara turcească.

Biata Smărăndița începu să-și frîngă mîinile de jale și de durere, când ușa să deschise din nou și hangiuul apărî în prag cu un aer respectuos.

— Cuconiță, în sfîrșit a dat Dumnezeu să găsească cai și am pus de i-a și înhămat la o butcă a mea, căci chibiteca cu care ați venit s-a frînt când am vrut s-o bag subț șopron.

Smărăndița nu mai știa de bucurie, iar Dobre sta prost în mijlocul casei neștiind cum să explice o asemenea întîmplare.

Într-un moment se adunară toate cite erau prin odaie și Smărăndița, Dobre și hangiuul scoborîră scara.

Ceea ce numise hangiuul butcă și ceea ce pe atunci se numea astfel, era o imensă caretă cu zonturi și cu arcuri, vopsită pe dinafară cu galben și în loc de geamuri la uși, avea un fel de gelozele care se puteau imobiliza după voință.

Surugii erau călări cu biciurile în mînă, gata de pornire.

Ușa butcei se deschise de către hangiu și Smărăndița intră înăuntru. Dobre se pregătea s-o urmeze, dar hangiuul fără ea să-i dea timp închide ușa cu repeziune, sări în lături și surugii plesnind din bice porniră în fuga mare lăsînd pe hangiu frecîndu-și mîinile de mulțumire și pe Dobre înmărmurit lângă el.

Zamet-bei cu suita porni peste un ceas după Smărăndița și ajungînd-o afară din oraș se urcă lângă dînsa și peste citeva zile trecură cu toții Dunărea în vîilaetul Dobrogei.

Dobre fu aproape de a fi omorît de arapii lui Zamet, pe care hangiuul îi asmuțea asupra lui, ca să scape de un om ce i să părea primejdios pentru viitor. Plecarea

5

10

15

20

25

30

35

40

200

5

10

15

20

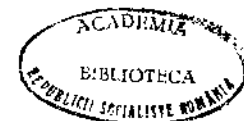
25

30

35

40

201

grabnică a lui Zamet îl scăpă însă și el putu să ia drumul către Basarabia, unde și sosi în curînd în satul în care locuia Cîrjali...

5 Cît despre hangiu, Mehmed-efendi, secretarul beiu-lui, îi numără două mii de mahmudele de aur.

Capitolul IV

10 Eram în anul 1821. Tudor Vladimirescu peste Olt ridicase stîndardul libertății. La vocea lui, satele și orașele, văile și dealurile, munții și cătunele săltaseră din amorțeala în care stau cufundate cu rușine de mai bine de un secol.

Tudor înainta către București cu iuțeala fulgerului și ajunsese în Colentina unde se opri.

15 Trecuseră două săptămîni de la răpirea Smărăndiței. A doua zi de dimineață, un tînăr cu păr negru și creț, oacheș și frumos la față, se prezentă dinaintea cortului lui Tudor. Era Cîrjali. El aflase prin Dobre cele întimplate și voia să-și răzbune. Nu spuse lui Tudor nici că-l cheamă Cîrjali, nici de unde vine; îi spuse numai că vrea să slujească țara și astfel fu primit în oștire.

20 Peste cîtva timp, Tudor, avînd trebuință de un om care să știe limba turcească pentru a-l trimite la poartă cu o a doua deslușire despre revoluțiune, Cîrjaliul i se înfățișă îndată.

25 Fața lui avea aerul să însufle tutulor încredere; afară de aceasta el avea să mai aibă și alți cîțiva tovarăși, oameni bine cunoscuți de Tudor. Eroul român hotărî să trimeată pe Cîrjaliul cu ceilalți ca tilmaei.

30 O dată ajuns la Constantinopol, Cîrjaliul întrebuiță toți banii ce mai avea ca să aște deoacă Zamet-bei locuiește acolo și în ce parte a orașului. Cheltuiala și ostenețile lui nu fură zadarnice. Zamet-bei care era de o familie însemnată și ocupase funcțiunile cele mai înalte, nu putea în adevăr să locuiască decît în capitală căci, care este în adevăr turcul ce s-ar afla în pozițiunea lui Zamet și ar părăsi Stambulul?

Un samsar grec, căruia Cîrjali îi promisese o sumă bunicică dacă va descoperi locuința lui Zamet, veni într-o seară să bată la ușa lui.

— Intră, zise Cîrjali.

5 — Am găsit ce cauți, zise el cu bucurie.

— Unde? În ce loc? du-mă la minut.

— Zamet-bei locuiește într-un palat de vară răpitor, zidit pe malul stîng al Bosforului, dar el nu se află acolo decît de cîteva zile.

10 — Cînd l-aș putea întîlni prin oraș? întrebă Cîrjali erunt.

— Niciodată, căci, de cînd s-a întors, nu mai iese nici ziua, nici noaptea; el își petrece viața la picioarele unei tinere moldovence, pe care a adus-o cu dînsul acum în urmă.

15 Cîrjali îngălbeni ca ceara.

— Haidem, zise el.

20 Și ieșiră. Grecul îl duse prin niște uliți pustii și întunecoase pînă îl scoase în fine pe malul Bosforului, pe unde nu erau decît vreo cîteva rare palate.

25 Palatul lui Zamet era depărtat de mal și în mijlocul unei grădine, dar după malul pe care se afla Cîrjaliul și cu grecul ce-i servea de conducător, apărea scaldat de limpezile ape ale Bosforului un chioșc de o eleganță rară și luminat de un milion de candelă cu feluri de culori, ale căror scînteii feerice aureau suprafața fluviului.

Acest chioșc era rezervat plăcerilor și orelor de repaus ale lui Zamet-bei.

30 În acest moment chiar, el se afla înăuntru, înge-nucheat lingă divanul pe care, nudă și adormită, ședea întinsă Smărăndița. Beiu-lui da în toate serile o doză de opium, pentru a-și satisface patima lui cea brutală.

35 Fie presimțimînt instinctiv că are să aște pe Zamet în acel chioșc, fie dorința de a se apropia cît se va putea mai mult de casa ce conținea pe soția sa și pe omul ce ura mai mult în lume, Cîrjaliul, la vederea aceluia chioșc strălucitor de lumină, chemă un caicdgi și intră singur în luntre, azvirlind grecului o pungă ce conținea cincizeci de mahmudele.

După ordinul ce dăde, caiedgiul stătu sub ferestrele
acelui chioșc, apoi, apucându-se cu mâna de o balustradă
de piatră, ajunse cu capul la nivelul ferestrei
și sfărâmiindu-le dintr-o lovitură de iatagan într-o
mie de bucăți, se precipită înăuntru.

O a doua lovitură dată cu iuțeala fulgerului culcă
la pământ plin de sînge pe bătrînul și mizerabilul
Zamet-bei. Luînd apoi în brațe pe Smărăndița să
repezi cu ea pe fereastră și intră, fără a întîmpina
vreun obstacol, dimpreună cu dînsa în ambarcațiunea
caiedgiului înmărmurit de cîte văzuse.

— Mină, zise el, și-ți voi da o sută de mahmudele.

Și văzînd că frica îi tăiasese puterile, apucă singur
lopețile și începu să despice repede valurile Bosforului
adormit...

.....
Peste cîteva zile Cîrjali se reîntoarse în Basarabia
cu frumoasa Smărăndița, dar sărmana copilă era
nebună.

Răzbunarea îl consilie în curînd să intre în luptă
cu turcii și vru să se reîntoarcă la oastea domnului
Tudor, dar află pe drum peirea acestui nenorocit erou
la Tîrgoviște. Atuncea să angajă în rîndurile Eteriei
condusă de Ipsilante. În curînd puterile lui Ipsilante
fură însă zdrobite și Cîrjali retrecu în Moldova unde
luă o glorioasă parte la bătălia de la Sculeni, făcînd
un mare măcel în rîndurile turcilor, dar zdrobiți de
număr, luptătorii rămași în viață, dimpreună cu
Cîrjali, trecură la Chișinău.

Pașa din Iași însă îl reclamă și-l obțină de la autori-
tățile rusești, dar el înșelă guarzii și fugi.

Desperarea lui Cîrjali despre trista stare a Smărăn-
diței creștea din zi în zi și se transformă în ferocitate
în contra oamenilor și în special în contra turcilor.

Smărăndița era tot frumoasă și aceasta îi ațîța și
mai mult ura și setea de răzbunare.

Cîrjaliul, pe care Amorul îl întorsese pe calea cea
dreaptă, căzu iar în cele dintîi rătăcirii ale sale, cu
diferința că acuma era și feroce. [El ucidea fără milă
femei, copii și bătrîni, fără distincțiune de naționa-

litate și teroriză Moldova într-un mod nemaiauzit în
timp de trei ani.

Cît despre turcii, să zice că el a ucis în acest decurs,
cu propria sa mînă, mai mult ca la două sute.

În fine, la 1824 fu prins și spînzurat. Cine va con-
damna oare pe Cîrjali? El a păcătuit mult, căci a
iubit mult, deci trebuie să i se *ierțe mult!*

Și apoi, dacă nenorocitul Cîrjali nu ar fi fost per-
secutat din copilărie de turci, ar fi devenit oare
bandit?...

Dacă, în fine, turcii, nu ar fi venit să-i răpească
soția, ar fi reluat el acea cale pe care alunecase întîi?

Smărăndița, după moartea Cîrjaliului și a părin-
ților săi, s-a reîntors la Mironcești, unde trăiește pînă
astăzi, în etate de aproape 70 de ani.

Mintea ei însă n-a mai revenit!

AȘA SĂ FAC BANII

(Nuvelă orientală)

Nu mai ne aducem aminte care din bătrînii noștri au povestit pe la unii alții basmul ce ne propunem a scrie sub titlul de nuvelă; destul că a ajuns pînă la noi, fără a-și pierde nimica din acel caracter oriental care-i face frumusețea.

Fără alt preambul, vom intra dar în subiect.

Intr-un mic orășel din Turcia, pe la care an vă va plăcea, trăiau doi frați: unul se numea Ali, celalalt Hasan. Amîndoi, după cum se întimplă adesea, își semănau foarte mult la chip, dar nicidecum la caracter. Ali era leneș; Hasan lucra din zi și pînă în noapte. Ali, în calitatea sa de leneș, nu îmbrățișase nici o profesiune; Hasan însă ca om muncitor, în imposibilitate de a-și face o altă carieră, să făcuse sacagiu.

Cu toate aceste, ca o bătaie de joc a destinului, vedeai întotdeauna pe bietul Hasan desculț și zdrențeros, pe cînd din contra, Ali care nu făcea nimic era bine îmbrăcat și sta la cafenea alături cu pașalele.

Ce făcu Ali, ce dresе, nu știm, dar într-o bună dimineață, să pomeni secretar al pașei vilaietului, pe cînd bietului Hasan îi mergea din ce în ce mai rău. El ajunsese aproape tot atît de slab ca și măgarul cu care căra apă, și, spre mai mare belea a capului său, se și însurase, încît, într-o zi, să pomeni cu o spuză de copii în vatră și sărac lemn.

„Drept este, cugeta el adesea, ca eu, care muncind de cum se luminează și pînă sfințește soarele, să nu-mi pot cîștiga nici chiar pinea din toate zilele, pe cînd frate-meu Ali, care n-a muncit niciodată și care n-a făcut decît să stea la cafenea și să bea ciubuc, să îmbogățească și să ajungă tare și mare?”

Și după această cugetare, îi venea să își încruciseze brațele și să nu mai facă nimic, dar puțin în urmă, țipetele copiilor cari cereau piine îl deșteptau din amorțelă și bietul om își relua hamul și praștia, adică măgarul și sacaua.

— Așa a fost să fie! își zicea el la urma urmelor. Destinul sau fatalitatea păstra însă lui Hasan o surprindere și mai mare.

Fratele său Ali, care ajunsese acuma secretar al pașei, ceea ce în Turcia nu este un personajiu de puțină importanță, se însură și luă de nevastă pe fata aceluiași pașă.

Putin după aceea, cu banii ce luase de zestre, își cumpără casă, moșia și via, și în sfîrșit se duse să facă o călătorie la Stambul, visul de aur al oricărui ture.

Ajuns o dată la Stambul, cu toate că Ali avea o mulțime de scrisori de recomandățiune de la socrul său, pașa, către alte pașale mai mari, el însă nu se grăbi de loc să facă uz de dînezele.

Ali, după vechiul său obicei, de lene și trîndăvie, care nu-l părăsise un singur moment, dete zi după zi și în vremea aceasta, continuă a-și fuma regulat narghileaua într-una din cele mai mari cafenele ale Stambulului.

Intr-o zi, marele vizir trecînd călare pe dinaintea ușei acelei cafenele îl văzu și se opri înmărmurit. Ali semăna, trăsura cu trăsura, cu singurul fiu al său, care-i murise de un an.

Marele vizir se opri dar, descălecă și intră în cafenea. Cînd ieși afară peste cîteva minute, marele vizir avea în dreapta sa pe Ali și dinpreună cu dînsul reintră la Conaki.

Oricine înțelege că semănătura lui cu fiul vizirului îi procură cea mai înaltă favoare a acestuia.

Au trecut multe zile și Ali primi vestea că socrul său murise. Ali fu trimis ca pașă în locul său și se întoarse acasă încărcat de darurile cele mai scumpe.

5 În timpul acesta bietul Hasan, fratele, ajunsese într-o sărăcie și mai cumplită. Sacaua cu care-și cistiga pinea se stricase și nu mai putea ține apă, măgarul slăbise atita de mult încît cu greu ar mai fi putut-o ține și, spre culme a nenorocirei, vreo doi copii îi căzuseră greu bolnavi și nu numai că nu avea cu ce să-i cate dar nu avea nici cu ce să-i hrănească.

10 La auzul că fratele său Ali s-a făcut pașă, se hotărî să se ducă la dînsul și să-l roage să-i vie în ajutor.

15 Hasan își luă inima în dinți și o porni către conacul pașei. Cînd era însă ca să intre pe poartă, caraualele încrucișară puștile și-l opriră.

— Ce vrei, bre? să răsti una dintr-insele la ei.

— Voi să văd pe frate-meu, Ali-pașă. La acest răspuns soldații începură să ridă și să-l ghiontuiască.

20 Hasan făcu însă atita gură încît fu auzit de ciubucgiul pașei, și astfel putu să intre în curte.

După multe rugăciuni, Hasan izbuti în sfîrșit pînă la pașă.

25 Ali cînd îl văzu abia putu să-l recunoască, dar îi dete voie să-i sărute pulpana antereului și după ce-l milui cu vro cinci mahmudele, să sculă să treacă în altă odaie.

— Aman! strigă nenorocitul sacagiu, mai stai puțin Ali, că am să te întreb un lucru ce nădăjduiesc că nu-ți va fi cu supărare.

30 — Spune, zise Ali cu îngîmfare.

— Vream să te întreb, vorbi atunci Hasan cu hotărîre, cum tu, fratele meu, care n-ai muncit de loc ai putut să te îmbogățești și să ajungi pașă.

35 Ali să întoarse și șezu pe divan grecește și apoi bătu din palme.

Ciubucgiul intră.

— Narghileaua, bre.

Aducîndu-i-se indată, pașă luă narghileaua din mîna ciubucgiului și începu să tragă dintr-însa.

40 — Iacă cum am făcut bani și cum m-am făcut pașă, zise atunci Ali, întorcîndu-se către Hasan.

— Dar bine, cum?

— Uite așa; trăgînd din narghilea, și Ali suflă împrejurul său un nor de fum albastru și aromatic

— Așa?

5 — Așa.

— Bine, dacă e așa! își zise în sine Hasan și ieși.

10 Întorcîndu-se la nevastă acasă, Hasan care detese prin țîrg și își cumpăraseră cu o parte din banii ce-i dedese pașă o frumoasă narghilea și tutun, să așeză jos pe o rogojină și începu să fumeze.

Lucrul dură o zi, două, trei, pînă să isprăvi și cealaltă parte a banilor.

15 — Bre, Hasan, îi zise atunci nevasta, tu stai și bei mereu tutun cu blestemata de narghilea ce ți-ai cumpărat și eu, și copiii, murim de foame.

— Tacî, nevastă, c-așa se fac banii, zise Hasan și continua a umple odaia de fum.

— Nebun ești! strigă biata lui femeie disperată, stînd cu narghileaua la gură să fac banii?

20 — Așa să fac banii, răspundea Hasan, cu un accent gutural și flegmatic, și fuma mereu.

— Scoală-te, Hasane, vino-ți în fire, Hasane! îi zicea mereu nevasta.

25 Toate însă fură în zadar. Hasan rostea pe același ton fraza lui invariabilă.

După cîteva zile, nenorocita, care credea că bărbatul său a înnebunit, și care murea literalmente de foame, nemaivînd ce vinde de prin casă, se hotărî să închirieze unui cărăuș de pămînt și de nisip ce locuia în vecinătate, măgarul, singura avere ce-i mai rămăsese.

30 Cărăușul să învoi, plăti chiria și plecă cu măgarul.

După o săptămînă, avînd să care pămînt pentru o zidărie, noul stăpîn al măgarului îl inhămă la căruță și o porni afară din oraș.

35 În timpul însă ce-și umplea căruța cu pămînt, tot săpînd dete de o comoară.

Bucuria cărăușului era nedescriptibilă dar lăcomia lui și mai mare.

40 După ce dete jos pămîntul din căruță și și-o încărcă cu aur, cu mărgăritare, diamante și rubine, nemulțumit cu atît să apucă să sape și mai afund...

Deodată însă pământul începu să se clatine împrejurul său și înainte de a avea timp să sară în lături, se scufundă dimpreună cu dînsul.

5 Măgarul rămas singur așteaptă pînă seara dar văzînd că așteaptă degeaba și căraușul nu se mai întoarce, plecă către oraș și tîriș, grăpiș ajunsese în dreptul porții lui Hasan. Măgarul începu să răgească ca să-i deschidă.

10 — Scoală, Hasane, strigă nevasta, auzînd glasul măgarului, și du-te de deschide poarta că ni s-a întors măgarul acasă.

— Du-te tu; eu nu mă duc; răspunse Hasan cu acea încăpăținare care caracterizează pe mahometani.

Nevastă-sa începu să-l blesteme și plecă bombănînd spre poarta casei.

15 — Hasane! Hasane! Scoală de-mi ajută să bag în curte căruța la care e înhămat măgarul, că e plină cu aur și cu pietre scumpe!

Hasan însă, fără a se turbura, nici nu-și scoase narghileaua din gură.

20 — Du-te tu; eu nu mă duc, zise el cu singe rece. Lasă să vie norocul la mine căci dacă m-oi apuca să alerg eu după el, fuge.

Și urmă să tragă din narghilea, umplînd casa de fum.

25 Nevastă făcu ce putu, și izbuti să care aurul și petrele scumpe în casă.

După ce să isprăvi căratul și să urcă mormanul de aur, de diamante, de mîrgăritare, și de felurite alte nestemate pînă în tavanul odăii, Hasan să îndură să lase jos mațul narghilelei și după ce să uită mult timp la ele înmărmurit:

30 — Vezi, nevastă, c-așa să fac banii, strigă el; dacă nu m-aș fi hotărit să nu mai scot narghileaua din gură și dacă aș fi cărat apă cu sacaua ca în trecut, ai mai fi fost tu silită să închiriezi măgarul și ne-ar mai fi găsit prin urmare o minune ca asta?

35 — Așa e! zise nevasta; dar nu e în toate zilele bairamul!

Basmul nostru, iubiți cititori, se încheie aci. La ciți însă din scamatorii noștri politici nu se poate aplica.

Ciți nu au zis și zic încă fumîndu-și ciubucul și încrucișîndu-și brațele:

— Așa se face politica!

5 Și este drept să recunoaștem că mulți dintr-inșii, cu toate că n-au făcut nimic alta decît a-și fuma ciubucul, au izbutit să se vază tam-nesamă în capul bucatelor, pe cînd o mulțime din cari munceau și muncese ca Hasan, sunt muritori de foame...

10 Să nu se culce însă pe urechea aceasta scamatorii despre care am vorbit, căci: „Nu e în toate zilele bairamul!“ Iar acci cari au muncit ca Hasan să continue cu munca tot pentru acest cuvînt.

LÎNA DE AUR
(Poveste sîrbească)

5 Orice s-ar zice, sîrbii sunt un popor de viteji; ei reamintesc pe eroii lui Homer. Cîntecele lor războinice sunt niște epopee, basmele lor au farmecul și spiritul miraculos al poveștilor orientale. Iată unul din cele mai renumite basme dintre cîte să povestesc pe țarmii Moravei.

10 La Kraguievaț trăia odată un vînător ce se numea Ianko Lazareviț. Acel vînător era regele munților. Cu toate că n-avea nici o altă avere decît o căscioară înconjurată de cîteva rădăcini de viță, el trăia în îmbelșugare și voioșie dimpreună cu nevasta și copilul său. Mai mulți stupi de albine ce avea îi ținea casa întot-

15 dauna cu o miere proaspătă și îmbalsămată, și cîtiva pruni, amestecați împrejurul casei printre rădăcinile de viță, îi îmbelșugau locuința cu cel mai bun rachiu de prune din tot județul. Cît despre cărnuri, pușca sa făcea ca masa să-i fie întotdeauna încărcată cu cele mai bune vînături. Iepuri, căprioare, cerbi erau proprietatea mîndrului vînător, de la un cap al județului la altul și, cînd la Belgrad, la Vidin, la Pesta, și chiar la Constantinopol, vreun bogătaș simțea trebuința de a avea o frumoasă blană de vulpe sau de

20 pele de urs, nici unul nu se adresa decît lui Lazareviț, vestitul vînător de la Kraguievaț.

Dar fericirea este întocmai ca floarea cîmpului ce se ofilește și cade vestejită în aceeași zi.

Intr-o frumoasă noapte de toamnă, Lazareviț, pe cînd să afla la vînătoare, zări în depărtare un fel de lumină surprinzătoare. Copacii pădurii apăreau luminați unii după alții, dispăreau în umbră, iar lumina

5 înainta mereu. În același timp se auzea zgomotul ce făcea pămîntul călcat sub picioare precum și freamătul crengilor uscate ce zăceau desfrunzite jos. Ianko Lazareviț sări deodată din tufărișul în care sta tupilat, căci un țap de mărime gigantică se ivește pe potecă

10 la vale de partea unde auzise zgomotul. Ochii aceluia țap extraordinar păreau că varsă foc și lina sa nițasoasă și lungă strălucea ca razele soarelui. Ianko își umplu repede pușca, dar țapul, cu o iuțime mai mare decît a trăsnetului, se azvîrli drept în cale înaintea

15 sa și-l răsturnă jos.

A doua zi, în revărsatul zorilor, niște pădurari ce se duceau la privighere, găsiră pe bietul vînător întins de-a curmezișul drumului și deja înțepenit de răceala morții.

20 Pădurarii făcură o targă de crăci și duseră în oraș corpul nenorocitului vînător al cărui sînge curgea șiroaie din trei răni adînci și largi ce-l omoriseră. Pe bietul vînător îl îngropară și totul se sfîrși. Dar în acea casă atît de fericită ale cărei ziduri Ianko Lazareviț le făcuse să răsune de atîtea ori de mîndre cîntece de voioșie, nu se mai auzi decît gemetele disperate ale unei văduvi și decît suspinele unui orfan.

În bucurie sau restrîște, anii trec însă și tirăsc cu dinșii bucuriile sau întristările noastre! Stoian, fiul lui Ianko, din copil se făcu bărbat. Cea dintîi dorință, ca și cea dintîi patimă a sa fu vînătoreea. Prin vinele lui Stoian nu curgea zadarnic singele tatălui său!

30 De mic copil chiar, cea mai mare bucurie a sa era de a privi sau de a pipăi cu mîinile pușca tatălui său, atuncea cînd sta atîrnată în cui.

În ziua însă, cînd el ceru mamci sale de a-i incredința acea armă năprasnică și de a-l lăsa să plece la vînătoare, biata femeie începu să plîngă.

Nu, copilul meu, îi zise ea, cu nici un preț nu-ți voi da această pușcă. Nu e destul că am rămas fără

40 bărbat, vrei oare să rămîn și fără tine, fiul meu?

Stoian tăcu, îmbrățișă pe mamă-sa, dar a doua zi începu să-i facă aceeași rugăciune. De astă dată izbucii, căci făgăduințele sale de a fi cîit se poate de bîgător de seamă precum și mingiierile sale făcură pe biata mamă a nu i se mai împotrivi.

5 În revărsatul zilei dar, Stoian, beat de bucurie, desprînse din cui pușca și plecă în fuga prin văi și munți, prin crînguri și păduri. Și cîit e ziuica de mare, Stoian vîna într-una. Cîind veni însă noaptea, el se puse la pîndă în același loc chiar unde murise tatăl său.

10 Noaptea era înlunecoasă, tinărul vînător, stăpînit de osteneală, se simțea căzînd fără voie într-un fel de piroteală care este întotdeauna prevestitoare somnului, cîind auzi deodată un mare zgomot ce-l făcu să tresară și să deschidă ochii mari. El zări atuncea un fel de lumină surprinzătoare... Copacii pădurii apăreau luminați unii după alții, dispăreau în umbră, iar lumina înainta mereu. În același timp se auzea zgomotul ce făcea pămîntul călcat sub picioare, precum și freamătul crengilor uscate ce zăceau desfrunzite jos. Fără a sări din tufărișul în care sta pitulat, Stoian își umplu pușca...

Deodată un țap de o mărime gigantică să ivi pe potecă la vale, de departea unde auzise zgomotul. Ochii aceluia țap extraordinar păreau că varsă foc și lina sa mătăsoasă și lungă strălucea ca razele soarelui.

— Stoiene, Stoiene, strigă el, am omorît pe tatăl tău și te voi omori și pe tine.

30 — Ba nu, răspunse tinărul, căci cu ajutorul lui Dumnezeu, acela care va fi omorît vei fi tu.

El ridică atuncea repede pușca și ochi atît de bine pe țap încît el se rostogoli jos fulgerător de un glonț drept în mijlocul frunței. Stoian se azvîrlî atunci asupra țapului și începu să-l jupoaică... Mai în același moment însă, o femeie, mare, înaltă, cu părul negru și mlădios, cu ochii verzi să arătă înaintea lui. Acea femeie era ursitoarea pădurilor.

40 — Stoiene, îi zise ea, tu mi-ai făcut un mare bine, căci m-ai scăpat de un vrăjmaș. De azi înainte voi fi

dar sora ta. Cîind vei avea trebuință de sprijinul cuiva, gîndește-te la mine.

5 Tinărul vînător mulțumi fermecătoarei năluciri și se întoarse la Kraguievaț, fericit și vesel de vînatul ce aducea cu sine. Ajuns aci el jupui de tot țapul, și-i atîrnă mătăsoasa piele în fața patului său. Dar lina acelei pei lumina toată odaia. Veneau toți din toate părțile ca s-o vază și Stoian, ca și tatăl său, fu proclamat rege al munților!... Și nu era fată care să nu-i zimbească dulce ori pe unde trecea!

10 În acele vremuri păgînii erau stăpîni peste Serbia. Reșid, pașă al Belgradului atuncea, era un fost ienicăr, care poate să fi fost viteaz în vremea lui dar care nu mai era acuma decît un bătrîn egoist și grosolan ce-și petrecea viața sa bînd, fumînd și dormind. Spre 15 a governa un popor a căruia limbă o disprețuia și a căruia religiune și moravuri nule putea suferi și a puțin, el avea drept sfetnic un renegat, venit nu se știe de unde și care era unul din acei nelegiuți fără credință, fără inimă și fără suflet, înavuțindu-se din prăzi și nedreptățiri. Iacub (astfel se numea acel om de ispravă) avea o frunte scundă și niște ochi de vulpe. Nasul său era încovrigat ca ciocul unui șoim.

25 Un proverb popular zice că un turc face mai multă stricăciune decît zece lupi. Iacub, deși renegat, nu dezmințea acest proverb. Într-o zi pe cîind Reșid venise prin împrejurimi de Kraguievați, Iacub ce-l întovărășea, începu, după obiceiul său, a stringe birul de la locuitori, se înțelegea însă că în folosul său iar nicidecum într-acela al pașii. Cîit să spunem însă, 30 spre a fi drepti, că din aceea ce stringea da și o a treia parte stăpînului său, care nu da nici o pîrticică sultanului.

35 Cîind Iacub intră și în casa lui Stoian, renegatul fu izbit de pielea țapului ce strălucea, atîrnată în cui, ca razele soarelui.

E adevărat că lina mătăsoasă și lungă a pelei aceluia țap nu era nicidecum lină ci fire de aur curat.

40 Ochii lui Iacub schinteiară îndată de cupiditate. — Băiete, zise el tinărului vînător, iată, iată o

pele minunată! Pașa îi va mulțumi desigur, dacă te vei duce cu dinsa să i-o hărăzești în dar.

— Pelea aceasta e a mea și nu am de loc poftă s-o dăruiesc nimănui.

5 — Ei bine! vinde-o atunci. Pașa ți-o va cumpăra.

— Eu n-o am de vinzare, răspuse Stoian.

— Cumpănește-ți vorbele, tinere, zise Iacub încrun-
tindu-se. Mândria e cumătră cu nenorocirea și pașa are
mină lungă... Această piele îmi place. Îți poruncesc
10 să mi-o dai.

În loc de-a răspunde ceva, Stoian își desprinsese pușca
din cui și pofți pe Iacub să iasă afară.

Iacub se grăbi s-o șteargă, dar oprindu-se un mo-
ment în prag zise:

15 — Va veni o zi când te vei căi amarnic...

Când sosi la casa unde tăbărise Reșid-pașa, îl găsi
la masă bînd într-un pahar de aur vin de Semendria.

— Gustă și tu din vinul ăsta, zise el lui Iacub.
E minunat. Dacă l-ar încerca Șeikul-Islamul, ar da
20 pentru un singur pahar toate versetele *Coranului*.

— Ce e drept, vinul nu este prost, răspuse rene-
gatul. Vinul ce-mi aduc însă aminte că am băut la
Smirna, nu i se poate asemui! E adevărat că bătrînul
pașa ce stăpînește Smirna are acolo o vie ai cărei
25 struguri sunt mai buni decît oricare alții.

— Cît e de fericit, zise Reșid, ce începuse a se îmbăta.

— Și cine te împiedică să fii tot atît de fericit ca
el, zise Iacub. Cunosc chiar în acest județ un om, anu-
me Stoian, care poate prin vrăjile sale să sădească în
30 opt zile o vie tot ca cea de la Smirna. Dar cu toate că
ești pașă, nu cred că îl vei face să te asculte.

— Aide de! zise Reșid înălțînd din umeri. Trimite
acum îndată la el acasă un ienicer care să-i spuie că-i
poruncesc să-mi sădească în opt zile o asemenea vie
35 ai cărei struguri să fie copti în a opta zi, dacă nu vrea
să i se taie capul.

— Bine, răspuse Iacub, setos de răzbunare. Pelea
șapului va fi peste opt zile a mea, adăugă el în gîndul
lui.

40 Cînd ienicerul aduse lui Stoian întristătoarea știre,
el se puse pe plîns.

— Vai, mamă, suntem pierduți!

— Nu ți-am spus, zise biata femeie, că patima
ta de vinătoare te va perde cum a pierdut pe
tatăl tău?

5 Disperat, Stoian ieși din casă și să puse să alerge
prin văi și prin munți. Cînd sosi însă în pădurea în
care omorise șapul năprasnic, se întîlni cu o fată ce
ședea nemișcată în drum.

— Frate, îi zise ea, de ce plîngi?

10 — Ce-ți pasă? răspuse el cu ochii în jos. Tu nu poți
nimic pentru mine.

— De unde știi? răspuse ea; vînătorul ridică atunci
capul și recunoscă în acea fată pe ursitoarea pădurilor.
El se aruncă plîngînd în brațele ei și îi povesti necazu-
rile sale.

15 — Nu e nimic! zise ursitoarea, aibi nădejde, frate,
căci eu nu te voi lăsa. Du-te la pașa și întreabă-l
unde vrea să-i sădești via și spune-i să puie să brăz-
deze locul, ia la urmă o ramură de busuioc, sădește-o
20 în cea dintîi brazdă și culcă-te liniștit; în a opta zi
via va fi gata și strugurii copti.

Stoian urmă întocmai povețele ursitoarei și pe locul
pe care se trăsesse late brazde din porunca pașei, sădi
îndată o rămurică de busuioc. Dar el avea foarte pu-
25 țină încredere în făgăduințele ursitoarei și să culcă
plîngîndu-și soarta. A doua zi, în răsăritul soarelui,
dete fuga ca să-și privească brazdele. O mulțime de
rădăcini de viță ieșiseră din pămînt ca prin farmec.
A treia zi ele începură să înfrunzească, a șasea zi, și
30 cu toate că era încă primăvară, aracii începură a se
încărca de struguri și, în sfîrșit, a șaptea zi dinșii
erau copti așa precum sunt strugurii prin august.

Stoian alege cîtiva din cei mai buni, îi puse la teasc
și duse pașei o ploscă de must și o tavă încărcată de
35 razachie.

La vederea acelei minuni fiecare rămase înmărmu-
rit de mirare afară de pașa, căci așa sunt marii pă-
mîntului. Nimica din ce fac alții nu li se pare demn de
mirare. Și pașa nici că mulțumi bietului Stoian.

40 — Ei bine, zise el însă lui Iacub, așa e și puterea
unui pașă e fără margini! Cînd cineva e pașă, n-are tre-

buință nici de ști, nici de a avea nimic: banii și învățătura celorlalți sunt ale sale!

— E mare înțelepciunea ta, răspunse Iacub pașei, făcându-i o temenea. Tocmai de aceasta nădăjduiesc
5 că nu te vei învoi ca via ta să nu se asemuiască în toate cu cea de la Smirna.

— Ce? lipsește cumva vreun lucru viei mele? întrebă Reșid încruntându-se.

— Da, îi lipsește turnul de fildeș care să ridică în
10 mijlocul celei de la Smirna.

— Numai atita? zise pașa rîzînd. Apropie-te tinere. Dacă de azi într-o lună nu-mi vei zidi în mijlocul
viei un asemenea turn, să știi că pun să-ți taie capul. M-ai auzit?... Du-te.

15 Stoian alergă la mamă-sa plîngînd:

— Vai, mamă, suntem pierduți!

— Aibi nădejde, fiul meu! Du-te în pădure, căci
poate vei întîlni pe cea care ne-a mai scăpat o dată.

20 Stoian alergă îndată în locul unde întîlnise pe frumoasa ursitoare a pădurilor și o chemă de trei ori. Ea-l auzi și veni spre el zîmbînd și îi ascultă în tăcere
păsul său.

— Nu e nimic! zise după aceasta ursitoare. Aibi
nădejde, frate, încă eu nu te voi lăsa. Du-te la pașa
25 și cere-i să-ți dea o corabie, trei sute de butoaie de vin, două sute de litre de rachiu și doisprezece timplari.

Suie-te cu ei în corabie și mergi drept înaintea ta. Cînd corabia va ajunge între doi munți, scoboară-te
30 din corabie, golește gîrla ce vei întîlni de-a curmezișul drumului și umple-o la loc cu vin și cu rachiu.

Elefanții vor veni în murgitul serii să se adape la gîrlă, dar vor cădea jos beți morți. Pune apoi pe timplari
să le taie cu herăstraiele dinții și întoarce-te la urmă
35 cu ei acasă. Și cum te-i întoarce, du-te în mijlocul viei, ia o ramură de busuioc, sădește-o acolo, și culcă-te liniștit: peste opt zile turnul de fildeș va fi gata.

Stoian făcu tot ce-i zise ursitoare și se întoarce
acasă. Iacub însă îl credea pierdut și își zicea cu bucurie:

40 — De azi în opt zile lina de aur este a mea!

Dar a doua zi turnul de fildeș începu ca printr-un
farmec, să iasă din pămînt. A treia zi un cat întreg
era gata. A șasea zi, răsărise cîte șapte caturi și, în
sfîrșit, a șaptea zi turnul de fildeș era desăvîrșit, cu
5 coperiș cu tot, care era cu totu și cu totu de aur!

La vederea acelei minuni fiecare rămase înmărmurit de mirare, afară de pașa. Căci așa sunt marii
pămîntului: nimica din ce fac alții nu li se pare demn
de mirare. Și pașa nici că mulțumi bietului Stoian.

10 — Ei bine, zise el însă lui Iacub, așa e că puterea unui pașă e fără de margini?

— E mare înțelepciunea și puterea ta, răspunse Iacub făcându-i o temenea. Tocmai de aceasta nădăj-
15 duiesc că nu te vei învoi ca turnul tău să nu se ase-
muiască în toate cu cel de la Smirna.

— Ce? lipsește cumva vreun lucru turnului meu? întrebă Reșid încruntându-se.

— Da, îi lipsește Domnița Mărilor care era închisă
în turnul de la Smirna pînă a nu fugi înapoi la tatăl
20 său.

— Numai atita? zise pașa rîzînd. Apropie-te, tinere. Pleacă, du-te să-mi aduci pe Domnița Mărilor! Dacă de azi într-o lună nu mi-o vei aduce, să știi
25 că pun să-ți taie capul. M-ai auzit? Du-te.

Stoian alergă la mamă-sa plîngînd:

— Vai, mamă, suntem pierduți!

— Aibi nădejde, fiul meu! Du-te în pădure căci
poate că vei întîlni pe cea care ne-a mai scăpat o dată.

30 Stoian alergă îndată la locul unde întîlnise pe frumoasa ursitoare a pădurilor și o chemă de trei ori. Ea-l auzi și veni spre el zîmbînd și-i ascultă în tă-
cere păsul său:

— Nu e nimic! zise după aceasta ursitoare. Aibi
nădejde, frate, căci eu nu te voi lăsa. Du-te la
35 pașa și cere-i o corabie mare. În corabie pune să așeze douăsprezece prăvălii de lucruri scumpe. În acele prăvălii pune neguțători, pe doisprezece din cei mai frumoși tineri sîrbi și îmbracă-i ca pe niște cnezi. Pleacă la urmă, și cînd corabia ta se va opri între două
40 dealuri, scoboară-te jos că acolo va fi palatul Domniței Mărilor. Ia-ți după aceea flautul tău și cînd fetele

din împrejurimi vor veni la fântină cîntă-le doine sirbești. Poftește-le apoi în corabie să vie să-ți vază mărfurile și fă-le la fiecare cite un dar. Și cînd fetele se vor întoarce în oraș vor zice: „Niciodată nu s-a văzut corabie mai frumoasă, mărfuri mai bogate, neguțatori mai frumoși și mai de ispravă“.

Domnița Mărilor va auzi vorbele lor și va veni să vadă corabia, mărfurile și neguțatorii. Și cum s-o urca pe corabie tu să dai poruncă să întinză pinzele și să plece cu dînsa. După aceasta însă va fi greutatea, căci Domnița Mărilor e fermecătoare și poate tot ce vrea. Dar urmează povețele mele și vei izbuti.

Zicînd aceste vorbe, ursitoarea pădurilor se apropie de un pîriu ce scobora din munți și chemă un somn ce inota în fața apei; apoi smulgîndu-i un solz i-l dete lui Stoian.

— Ia solzul ăsta, îi zise ea, și cînd vei avea nevoie să-ți faci cîneva vreo îndatorire în fundul apei, aruncă-l în mare și cheamă pe frate-meu, somnul, să-ți vie în ajutor.

Ursitoarea se uită după aceea în sus și zărînd un vultur ce se năpustise pe un biet porumbel, șuieră de trei ori și amîndouă păsările veniră împăcate să se anine pe grumazii ei. Și de pe fruntea vulturului luă o pană, iar porumbelului îi smulse din aripă o altă pană, și le dete pe amîndouă lui Stoian.

— Ia penele astea, îi zise ea, și cînd vei avea nevoie să-ți faci cîneva vreo îndatorire în aer, aruncă vîntului aceste pene, și cheamă în ajutoru-ți pe frate-meu vulturul și pe frate-meu porumbelul. Acuma, adio, frate. Am sleit pentru tine toate tainele vrăjitorului și de azi înainte nu mă vei mai întîlni în cale-ți și degeaba mă vei striga.

Stoian mulțumi surorii sale, ursitoarea pădurilor, și făcu tot ce-i zise. Corabia ce-i dete pașa se opri între doi munți; fetele ce veneau la fântină să ia apă ascultară doinele lui Stoian; el le pofti în corabie și le încărcă de daruri, iar cînd se întoarseră în oraș nu mai spuneau în dreapta și stînga decît aceste vorbe: „Niciodată nu s-a văzut corabie mai frumoasă, măr-

furi mai bogate, neguțatori mai frumoși și mai de ispravă“.

A doua zi Domnița Mărilor, urmată de douăsprezece tovarășe, veni la țarm unde se afla minunata corabie. Stoian alergă intru întîmpinarea ei și o călăuzi să intre în corabie.

Dar îndată ce Domnița Mărilor cu tovarășile ei se aflară în corabie, Stoian porunci să întindă pinzele și plecă cu dînsa.

Domnița simțînd că corabia a început să umble, fu coprînsă de teamă și ieșînd pe coviltirul ei scoase dintr-o colivie ce o aduseseră tovarășele sale un papagal și-i zise:

— Păsărică dragă, zboară de vestește pe tatăl meu că streinii m-au răpit.

Papagalul plecă, dar Stoian aruncă îndată vîntului pana de vultur, strigînd:

— Vulture, frate-meu, vino-mi în ajutor!

Și vulturul ivîndu-se în creștetul norilor se azvîrli ca trăsnetul pe bietul papagal și-l sfișie cu ghearele lui de oțel.

Domnița Mărilor privi atunci pe Stoian cu niște ochi disprețuitori și-și aruncă inelul în mare.

Vaporul să opri îndată ca și cum ar fi dat de fund. Zadarnic vîntul umfla pinzele sale întinse; o tainică putere îl ținea țintuit pe loc.

Stoian aruncă atunci la rîndul său în apă solzul somnului strigînd:

— Frate-meu, somnule, vino-mi în ajutor.

Și somnul, ivîndu-se în creștetul valurilor, se confundă în fundul mării și înghiți inelul ce domnița azvîrlise, iar vaporul porni îndată cu pinzele umflate și cu fală legănîndu-se pe pîntece.

Domnița Mărilor scoase un strigăt de supărare și cobori în odaia tovarășilor sale. A doua zi, în revărsatul zorilor, chemă pe Stoian și-i zise:

— Pot dintr-o vorbă să te schimb pe tine, pe vaporul tău și pe toți ciți suntem pe dînsul în steiuri de peatră și nu-ți vei mai revedea astfel țara ta. Uită-te însă colo, la acea stîncă: dintr-însă țîșnește pîriul nemuririi. De-mi vei umple această cofiță cu apă din

ea, sunt gata să te urmez. Dar bagă bine de seamă: piriul e păzit de un zgriptor și nici unul dintre cîți au încercat să se apropie de el nu s-au mai întors. Dacă vei izbuti, vei avea în mine pe cea mai bună și credincioasă prietenă.

5 În loc de a-i răspunde, Stoian îi luă cofița din mînă și aruncînd vîntului pana de porumbel, strigă:

— Frate-meu, porumbel, vină-mi în ajutor!

10 Îndată, un porumbel mai alb decît zăpada se zări în creștetul norilor și veni să se anine pe grumazii lui Stoian. El îi dete atunci cofița în cioc și porumbelul plecă cu ea în zbor. Peste o jumătate de ceas el se întoarse înapoi și Stoian putu să dea îndărăt Domniții Mărilor cofița, plină cu apă de-a nemuririi.

15 — Îți mulțumesc, prietine, îi zise atunci frumoasa Domnița cu o voce înduioșată. Acuma sunt gata să te urmez. Unde vrei să mă duci?

— Te duc la stăpinu-meu, pașa, răspuse Stoian.

20 — Așa! zise Domnița coperindu-și obrazul cu iașmacul său. Și zîmbi. Cealaltă parte a călătoriei se săvîrși în liniște.

25 Cînd se află la Kraguievaț de întoarcerea vinătorului fu sărbătoare mare. Lumea se adunase din toate părțile ca să iasă întru întîmpinarea Domniței Mărilor. Intrarea în oraș fu din cele mai frumoase. Venea întii Domnița Mărilor purtată de un cal arăbesc cu frinele și cu șeaua muiate în aurării și pietre scumpe. Urmau, după aceea, cele douăsprezece tovarășe ale ei și cei doisprezece tovarăși ai lui Stoian. Stoian mergea alături cu Domnița Mărilor. Frumos, mîndru, dar trist, 30 infățișarea lui fermeca pe toți.

35 Cînd sosi la palatul în care o aștepta pașa, Domnița își lepădă iașmacul; Reșid, la vederea acelei minuni de frumusețe, alergă s-o ia în brațe. Ea îl imbrînci însă așa de tare că de nu se afla Iacob să îl sprijinească, da pe spate.

— Stăi, frumoasă sălbatică! Ce ți-a făcut robul tău pentru ca să te porți astfel cu el? zise pașa gîfîind.

40 — Ești un obraznic, zise Domnița. Nici nu mă întrebi cine sunt, nici cum mă cheamă și te apropii de mine ca un turbat. Află că pentru ca cineva să poată nădăj-

dui a-mi fi bărbat trebuie să fie înzestrat cu o îndoită frumusețe. Cu frumusețea trupului și cu frumusețea sufletului!

5 — Sufletul meu e foarte tînăr, zise pașa. Cît despre trup, aș da o împărăție de-aș avea-o pentru ca să-l întineresc. Fie numai pentru a trăi o zi fericit, alături cu tine, iubit de tine! Dar vai, cînd ai îmbătrînit o dată, bătrîn rămii pînă mori.

10 — Nu e adevărat, zise Domnița. Iată, eu am o cofiță plină cu o apă ce-ntinerește: Apa nemuririi. Pune să-ți taie capul și după aceea cum te voi uda cu o picătură de apă din această cofiță, vei învia tînăr și frumos ca un tînăr de douăzeci de ani.

Pașa se uită împrejur-u și zărind pe Stoian zise:

15 — Nu mă îndoiesc de loc de puterea acestei ape. Dar să-i cercăm mai întii minunile pe acest frumos băiat. Apropie-te, raia; pentru ca să întineresti și mai mult o să pun să-ți taie capul.

20 — Sunt destul de tînăr, răspuse Stoian, pentru ca să nu am trebuință de a mă face mai tînăr. Cu toate aceste, urmă el privind pe Domnița Mărilor ce-i făcu semn, sunt gata să mă supun. Pașa chemă atunci un ienicer, care dintr-o singură lovitură reteză capul frumosului Stoian. Toți scoaseră un același strigăt 25 de groază!

Domnița Mărilor se apropie însă de Stoian și aruncînd asupra-i cîteva picături din apa nemuririi, îl făcu să învieze de o mie de ori mai frumos și mai tînăr de cum era.

30 Bătrînul pașă, nebun de gelozie, strigă:

— Iute! Iute! Întinereste-mă Domniță fără a mai perde vremea.

Și el chemă atunci un ienicer, se întoarse către Iacob și îi zise:

35 — Iacube, prietinel meu, eu nu pot să întineresc singur și trebuie să întineresti și tu dimpreună cu mine. Ienicerule, să ne tai dar capul la amîndoi! Iacob îngălbini, dar ienicerul îi reteză capul. După aceea căzu și capul pașei.

40 — Slujitori, zise atunci cu glas poruncitor și rece frumoasa Domniță a Mărilor: luați de aci aceste leșuri

și dați-le cinilor să le mănince. Astfel știe să pedepsească Domnița Mărilor pe cei ce au cutezat să se poarte prost cu dinsa.

5 Turcii însă se încrunțară; dar sîrbii traseră săbiile și ziseră: „Nenorocire celor ce să poartă rău cu femeile!”

Și un bătrîn turc răspunse:

— Ce s-a făcut, s-a făcut! Niminea nu-și poate ocoli ursita!”

10 Turcii și sîrbii să împăcară atunci și Domnița Mărilor zise lui Stoian:

— De azi înainte-ți sunt nevastă!

Și trăiră ani mulți și fericiți, iar casa ce au locuit stă și azi în picioare. Deasupra ușii acelei case se

15 „Libertate“.

POMUL MĂRGĂRITEI

Fiind copil, bătrînul arendaș mă lua adesea în brișca sa cînd se ducea după treburi. Odată merseserăm pînă la un cătun mai depărtat, al cărui nume nu este înscris

5 nici chiar pe harta geografică. Era în cele dintîi zile ale lui octombrie. Niciodată natura, în ochii unor artiști îndrăgostiți de fețele searbăde cu cari toamna investeste cîmpii și pădurile, nu pare mai cu desăvîrșire frumoasă, decît la acea

10 epocă a anului. Copaci și cîmpi desfrunziți treceau fantastic pe dinaintea ochilor noștri, răsfrîngîndu-se ca printr-un zăbranic prin aburii Oltului. Piscurile sălbatice ale dealurilor apăreau ca niște nămeți de umbre albastrii.

15 În zare, departe, se arătau limpezile ape ale fluviului ce scînteia și clocotea în valuri spumegoase, pe după o perdea de sălcii și de plopi, ale căror frunze argintii îi forma un strălucitor briu. Zgomotul apei ajungea

20 a unui om ce trage să moară, cînd impunător și zgomotos ca clopotele unei biserici. Să înserase cînd sosirăm la poalele unui colnic, sub care se afla micul cătun despre care vorbii.

25 Brișca se opri în pragul unei colibe din care ieși îndată un flăcăiandru ca de douăzeci de ani ce ne pofti înăuntru.

— Ei bine, moș Gheorghe, ce mai e nou? întrebă arendașul pe țăranul de care deterăm intrind.

— Să trăiești, cucoane, da' fata ne e greu bolnavă...

5 Ne uitaram împrejur și zărirăm lungită pe niște velințe o copilă ca de șaptesprezece ani, veștejită de boală și palidă ca o frunză pe care vintul de toamnă o mișcă încoace și încolo și stă s-o smulgă de pe ramură.

10 Plăviță și cu ochi albaștri, cum te uitai la ea simțeau îndată că tinăra copilă nu mai are mult de viață și că oftica îi roade plămîinii.

De mică copilă, sătenii o porecliseră Friguroasa, din pricină că-i era frig mereu, toamna ca și primăvara, vara ca și iarna. Dar cînd venea mai cu seamă iarna, îi era frig mititichii!

15 Ghemuită într-un colț al vetrei, îi clănțaneau dinții în gură și-i tremura carnea după ea vargă!

Arendașul se uită mult în tăcere la biata fată și apoi, întorcîndu-se către tatăl ei, zise:

20 — Ce stai de nu faci focu, moș Gheorghe? Nu vezi că e frig, foarte frig în casă?

— Ba văd, văd, da' de-aicea la pădure e departe și nu mai avem acasă o singură așchie de lemn. Mîne în ziuă însă...

25 — Pină mîne e un deal ș-o vale, moș Gheorghe! Nu vezi că mititica e-nghetată de frig?

Tatăl se apropie atunci de fie-sa:

— Mărgărîto, îi zise el cu un glas mîngietor, de ce nu vrei să mă lași să pun să taie pomul tău?... S-ar face așa de cald-năuntru...

30 — Nu, nu, tăiculiță. Pomul meu e al meu și mai bine voi s-aștept pină mîne.

Arendașul întrebă pe bătrîn de ce ține așa mult copila la acel pom. El ne spuse că fiindcă fusese sădit de un cioban cu care Mărgărîta se logodise dar care murise de un an.

Și după aceasta el se strecură încetîșor afară.

Dar deodată, Mărgărîta sări drept în picioare pe patul ei de velințe și arătîndu-ne cu ochii rătăciți ușa pe care ieșise tatăl ei:

40 — Opriți-l, opriți-l, strigă ea, că-mi taie pomul!

Și mai în aceeași vreme se auzi afară zgomotul unui topor și căderea zgomotoasă a pomului Mărgărîtei.

— Aide, fetică, zise tatăl ei reintrînd în casă cu un vraf de lemne, scoală-te și vino să te încălzești.

5 El o luă apoi în brațe și o așeză încetinel pe vatra sub care începu în curînd să trosnească bietele crăci ale pomului Mărgărîtei, singurele rămășițe ale dragostei trecute.

10 A doua zi și a treia zi revăzurăm pe Mărgărîta. Ea sta nemișcată în același colț de vatră cu ochii ațintiți asupra focului.

A patra zi o revăzurăm iar. Dar era cam abătută.

15 — Iacă, ne zise ea cu o voce plină de melancolie, s-a sfîrșit și cu pomul meu: bucata ce vedeți pe foc este cea de pe urmă, și ea nu mai are de ars decît o clipire-două...

Ne aruncară ochii fără voie asupra vetrei și văzurăm o mică flacără albăstrie ce mergea stingîndu-se. Pe moment părea că se mărește întinzîndu-și limbile pe vatră în sus dar ea scădea iar, slabă și tremurătoare ca flacăra unei candelule de pe mormînt.

20 Acea flacără mai tremură încoace și încolo, o dată, de două ori și apoi se stinse cu totul, iar capul Mărgărîtei se aplecă încetinel pe umeri, pe cînd din buzele ei se exală acel suspin din urmă al celor cari mor și al cărui zgomot este ca freamătul de aripi al unui suflet ce-și ia zborul!

Ne apropiarăm de dînsa: Friguroasa murise.

30 Astfel să stinse acea curată flacără de tinerețe, a cărei reamintire se redeșteaptă fără voie în mîne, de cite ori văd intîiul foc de iarnă aprinzîndu-se în sobe.

LUNTRAȘUL
(Nuvelă originală)

5 Se află pe țărmul Mării Negre un orașel al cărui
nume nu este de trebuință ca să-l știm. Vecinic bătut
de valuri tumultuoase, acea salvă răsunătoare ce
izbește auzul ca tunurile mai multor baterii împre-
unate, îl umple de un zgomot perpetuu și sinistru.
Populațiunea aceluși orașel era compusă, ca în toate
10 porturile de mare, de o diversitate de naționalități.
Turci, greci, albanezi, muntenegreni, ovrei, bulgari,
dalmați, maltezi își dau cu cotul și contribuiesc, prin
tipurile și costumurile lor, să dea locului o nuanță
pitorescă ce farmecă.

15 Orașelul conținea multe case cu două rinduri, dar
nu era nici una ca să întreacă pe a unui bogat
grec din șapte ostroave.

Luntriile erau multe în port, dar nu era nici una
mai sprintenă decât a luntrașului maltez, Griti.

20 Neguțătorul grec avea o fată ce să numea Athena,
și vrînd-nevrînd, vă voi povesti tot vechea poveste
a dragostei.

Dar ce corelațiune poate să existe, între Griti, un
simplu luntraș și între bogatul neguțător?

Faptul este simplu.

25 Neguțătorul era bătrîn, Griti era tînăr. Povestea
mea este naivă ca o idilă: Athena iubea marea; Griti
era marinar; Athena era greacă; luntrașul era maltez.

De ce însă, este natural ca tocmai acolo unde există
disproporțiuni sociale, amorul să fie și să-și facă
cuibul pe un abis?

5 A! Iată marele mister! Amorul naște, poate, tocmai
din acele disproporțiuni, din acel contrast. El se
atinge cu Risul prin acest punct: dacă un ministru,
ar încăleca de exemplu pe un măgar, — ați ride. Dacă
o fată bogată ar veni incidentalmente în contact cu
10 un om din popor, frumos și tînăr, — ar iubi. O fată
bogată este în adevăr stenahorisită de vecinica cravată
albă a tinerilor de salon; mănușile *jaune paille* sau
gris perle o fac să cadă în nevricale, și, în fine, reden-
gota neagră de la Prințian, îi fac efectul unei livrele
de cioclu. Un Endimion pierde foarte mult cu pălărie-
15 claque sub braț, cu cizme cu tocuri englezești și
cu vecinica coadă de frac de care să agață mai mult
de cincisprezece secoli de prejudiciuri soțiale!

Athena, frumoasa fată a neguțătorului grec, împăr-
tășea desigur aceste opinii, în ziua în care, sărînd
20 voioasă în luntrea tînărului maltez, se lăsa s-o plimbe
mai mult decât trebuia, și, privindu-l, pentru întia
oară poate descoperi un lucru de care nu-și detese
seama pînă atunci: că maltezul era tînăr...

25 Și, pentru că proverbul francez nu minte cînd zice
că o dată ce ai făcut primul pas, celelalte îl urmează
cu repeziciune, Athena mai făcu descoperirea că
mijlocul său este foarte bine proporționat, că își înclină
capul cu o grație nespūsă pe umărul drept, și că legă-
tura indoită cu neingrijire pe sub gulerul bluzei sale
30 albastre, flutुरează în aer într-un mod foarte poetic...

Se știe însă că descoperiri de asemenea natură
sunt foarte simptomatice atunci cînd sunt făcute de
o tînără fată și că ele duc departe...

35 De la bluza cea albastră, era dar natural ca Athena
să-și împingă descoperirile și mai în sus de legătură...

40 Gîtul frumosului maltez, ale cărui vine apăreau în
relief sub pielea ușor bronzată de soare, fusese modelat
desigur cu mult amor de muma-natură și dacă delu-
șorul ce să numește gitlej nu ar fi fost ceva mai
pronunțat decât de ordinar, nu ar fi lăsat loc la nici
o observare critică. Cu toate aceste, Athena urcă,

tiriș-grăpiș, peste movila despre care e vorba și sosi
deodată la buze...

5 Buzele nu sunt de o mică însemnătate în figură și
Athena ce nu-și fixase ochii decît pe nuanța buzelor
pălite de anemia nedespărțită de aceea ce să numește
o bună educațiune, nu fu puțin uimită văzînd via
roșeață ce le colora; tuleiul care umbrea pe cea supe-
rioară avea niște reflexe ca acele pe care le emite
aurul călit în foc...

10 Luntrașul nu era cu toate aceste frumos în deplinul
înțeles al cuvîntului, dar părul său îi cădea într-o
dezordine atît de grațioasă pe frunte și ochii săi, a
căror culoare era nehotărîtă ca a mării, scăpărau din
cînd în cînd o schinteie atîta de vie, încît obrazul său
15 înnegrit de arșița soarelui, părea înfășurat într-o
aureolă luminoasă.

Athena văzuse aceste toate, și nu știa pentru ce,
un nor de roșeață îi se răsfrînsese pe față...

20 Griti nu văzuse nimic și mină... Brațele lui, goale
pînă la coate, să îndoiu sub impulsivitatea ce da lopoții
și apăreau mai musculoase ca întotdeauna, din minciunile
răsfrînte ale bluzei albastre. Mină... și corpul său se
apleca înmlădios, urmînd mișcărilor ce trebuia să
imprime lopoților; marea murmură sub presiunea lor...

25 — Oprește, zise deodată Athena.

Și pentru întîia oară poate, Griti o privi cum
trebuie să privească un bărbat pe o femeie...

30 Luntrea se opri atunci, dar valurile izbînd-o o făcură
să tremure, și Athena își petrecu instinctiv brațele
pe după gîtul maltezului...

Cînd valurile trecură:

— Mină, mină! strigă Athena rușinoasă...

Dar Griti nu mai mină.

COSTICĂ

(Nuvelă originală)

5 Numele i l-am spus. Este una din acele searbăde
și poetice figuri ce să întilnește uneori pe ulițele
norioase ale Bucureștilor.

Ochii lui mari și negri, fruntea lui largă și umbrită
de un păr mlădios, păreau că spun ceva, dar vorbele
lui nu spuneau mai nimic.

10 În școală fusese cel mai leneș; rămînea repetent
în mai toate clasele și băieții îl huiduiau.

15 Nu-și făcuse nici un prieten de copilărie, și de
aceea, văzîndu-l pe podurile Bucureștilor, cunoștin-
țele de căciulă ce avea, nu puteau să știe nici dacă
e din București, nici dacă e fecior de boier, nici dacă
e fecior de parvenit.

Ura poeziile și poezii.

Ura femeile.

Ura societatea.

20 Și cu toate aceste, poeziile îl fermecau fără să vrea,
căci era poet.

Femeile — oacheșe sau plăvițe — treceau noaptea
pe dinaintea ochilor săi pe jumătate închisi, ca niște
năluciri.

Societatea îl atrăgea, căci nu era mizantrop.

25 Mulți erau mirați de un caracter ce să dezmințea
pe fiecare moment în asemenea fel.

Inima sa era un fel de gazdă ce nu închidea casa la nici o simțire.

Erau momente cînd era bun, momente cînd era rău.

Fără a fi citit pe Lara, era un fel de Lara.

5 Fără a fi citit pe Rola, era un fel de Rola.

Crud ca Neron.

Blond ca Isus.

Adînc ca Darwin.

Domol ca Platon.

10 Rob al cărnii ca un satrap.

Dezmățat ca Neron.

Sfiicios ca Iosef.

Elocvent ca Cicerone.

15 Astfel este Costică, și vocea sa vibrează aici ca o melodie, și răsună aci ca un răcnet.

Dacă ar fi avut avere, ar fi Antichristul, și ar fi tirit în urma sa lumea, îngrozită și fermecată.

Ar fi semănat aurul cu același dispreț, fie pentru a face un act de virtute, fie pentru a se cufunda în vreo faptă mîrșavă.

20 — Mario, zicea el într-o seară de primăvară, unei tinere copile, te iubesc!

Și căzuse la picioarele ei, și brațele lui îi înconjurau mijlocul, și buzele lui se apropiau de buzele ei.

25 Despletită, copila îl ruga și se desbătea tremurătoare.

— Mă vei face soția ta, Costică?... voiesc să știu mai întii aceasta, strigă Maria deodată, atinsă ca de un șarpe sub întia sărutare a tinărului.

30 Costică tresări. Brațele lui se dezlănțuiră; mîna lui se răci; ochii lui se acoperiră de o ceață întune-coasă.

— Nu; răspunse el în sfîrșit. Tu nu vei fi soția mea niciodată.

35 — Niciodată? zise copila... Al dar eu nu pot să primesc o asemenea iubire. Fugi! Părăsește îndată această odaie în care am avut nesocotința să te primesc fără știrea părinților mei!

40 Tinărul se sculă fără să zică un cuvînt, își luă pălăria și deschise ușa.

Maria rămăsese în mijlocul casei.

— La revedere! îngină ea.

— Adio! răspunse Costică și trase ușa după sine.

*

5 Maria îl auzi coborînd una cîte una treptele scării. Avea șasesprezece ani și inima ei bătea cu repeziciune. Se repezi la fereastră. Costică era deja în uliță și pasul său răsuna pe trotuar.

— Costică! șopti Maria.

10 — Domnișoară!

— Revino. Voi să-ți vorbesc.

— Nu.

— Te rog.

— Voi veni mîine.

15 Și el se depărtă.

Maria îl privi pînă nu-l mai văzu. El dispăru în colțul unei uliți în paltonul lui cenușiu.

A doua zi noapte, Costică se reîntorsese. Ea l-aștepta de mult.

20 — Și va să zică nu mă iubești? zise tînăra fată.

— Ba da.

— Atuncea mă vei face soția dumitale.

— Nu.

— Mă vei iubi cel puțin totdeauna?

25 — Nu cred. Tot ce știu este că acuma te iubesc. Nu știu ce va fi mîine.

— Dar...

— E zadarnic. Fii a mea și vom vedea...

— O!

30 Atîta cinism, sau, cu alte cuvinte, atîta sinceritate o rănise în delicateța sentimentelor ei. La această exclamare, Maria înclină capul.

— Ce voiești, domnișoară?... Dumneta ești dintr-o lume ideală... Ai citit romane... Voiești jurăminte...

35 — Domnule...

— Da; și ai socoti ca o mare jertfă dacă ai urma inimei și naturei. În realitate însă nu faci nici o jertfă și dacă m-ai iubi, dacă aș avea dreptul să te strîng la pieptul meu, ai vedea că aceea ce socotești ca o jertfă nu e decît un lucru firesc, decît...

40

Maria plîngea:

— Este cu puțință, închină ea, să iubesc un asemenea om, căci îl iubesc, da!

Costică se apropiase de ea:

5 — Pentru ce plîngi, zise el încet ca o suflare, înclinîndu-se asupra ei...

— Te urăsc, domnule... O!... te urăsc... Costică! zicea Maria.

Noi știm ce prețuiește ura unei femei...

10 Și buzele lor se împreună într-o lungă sărutare.

Costică n-a luat pe Maria și după cităva vreme a părăsit-o.

15 Maria n-a găsit nimica mai bun decît de a se face călugăriță.

Dacă a făcut bine Costică, nu știu.

Dacă a făcut bine Maria, nu știu.

Dacă am făcut bine să scriu această întimplare, nu știu.

20 Ce știu este că aceea ce să numește căsătorie este o instituțiune omenească, pe cită vreme Amorul, fie ca simțire, fie ca simț, este o instituțiune divină.

CARTEA DE POEZII

Culegerea de versuri era tipărită în limba engleză și coprindea traduceri din poeziile lui Musset, poezii de ale lui Shakespeare și Lord Byron.

5 Numai ochii ce au văzut luxoasa ediție a unei antologii române, tipărită în englezește de Stanley, pot să-și facă o idee de frumusețea, bogăția și îngrijirea unei cărți de versuri ca cea despre care este vorba.

10 Ca și *Antologia* lui Stanley, fiecă pagină era de o nuanță deosebită, așa că ele formau o scară de culori, în care, de la albastru, roșu, galben și verde, se cobora, printr-o serie gradată de nuanțe, pînă la cele mai searbăde tonuri. Cînd se ajungea la alb, simfonia culorilor reîncepea a se urca treptat pe aceeași scară muzicală și a cînta pe aceleași tonuri de nuanțe.

15 Pe lingă aceasta, fruntea fiecărei foi era împodobită cu flori și cu himere, tipărite tot în culori, de la care scăpa împrejurul versurilor un întreg amestec de frunze ce șerpuiau în cerc și le încadrau în cîte un fel de medalion artistic.

20 Veneau apoi începuturile fiecărei poezii, ilustrate cu acuarele, ce înfățișau scene din operele celor trei mari eugetători:

Musset, Byron, Shakespeare!

25 Și cum zăcea cartea pe o mescioară, razele soarelui se jucau pe marginile scoarțelor legate în catifea

roșie, și pe dunga poleită a fețelor; iar vîntul ce pătrundea prin geamurile deschise le făceau adesea ca să-și schimbe locul, să alunece de-a lungul acelei dungi, înșuflețind cu aurul lor viu, aurul mort întins asupra ei, sau să flutureze pe cîte una din acuarelele din fruntea paginilor ce să răsfoiau!

Schinteile ce scăpărau atuncea erau armonioase și formau un cîntec de aur irizat cu roșul viu al rubinului, cu verdele strălucitor al smaraldului și cu flacăra cerească a safirului.

Și după capriciul vîntului ce întorcea foile cu o mină nevăzută, apărea uneori cîte una din acele acuarele, înfățișînd: aci pe Romeo în tricoul său de mătase vinătă, cu inelele unui păr atît de negru încît bătea în albastru și cu chipul său de adolescent pasionat; aci pe Lara, înfășurat într-o manta neagră și cu toate întunecimile misticismului pe frunte. Alteori iar, era Rolla ce-și arăta redengota sa modernă și chipul său sarcastic și dulce: Lucifer și Azraël personificați într-o singură figură!

Și modulat de soare, cîntecul ce aluneca pe dunga poleită a cărței părea că încoronează, cu armonia lui de culori pe un fund de aur, simțirile și gravurile din carte, mîngiind cu razele lui versurile întocmite din niște șiruri de puncte, rotunde și negre ca niște mărgăritare negre!

Iar dacă vîntul mișca perdelele mai cu putere, paginile vibrau atuncea, întorcîndu-se una cîte una, și un auz inspirat putea deosebi în vibrarea lor un scurt refren de nume:

Musset, Byron, Shakespeare!

Și miozotisirile delicate, cusute cu mătase albastră pe panglica ce servea de semn cărții, păreau că pun și ele, peste acel refren, simbolica lor neuitare:

Musset, Byron, Shakespeare!

Și acel refren era celebrat și de fețele de hirtie velină, și de vîntul ce mișca rețeaua albă a perdelelor, și de soarele cu aurul său viu pe poleiala moartă a cărții, și de miozotisirile delicate cusute cu mătase albastră pe panglica ce-i servea drept semn.

Așa că poemele dinăuntru ei erau mai jos, poate, de cîntecul fără voce al razelor, cu felurite nuanțe, al hirtiei veline și al miozotișilor de mătase albastră ca caliciuri impestrițate de mici puncte galbene!

Și în acel moment, poate că nu se afla atomă să nu cînte.

Iar din toate vibrările țîșnea:
Musset, Byron, Shakespeare!

CAVALERII TROTUARULUI

I

FIUL VORNICULUI

5 Oamenii de saloane, bogați sau săraci, par a avea o tendință disprețuitoare pentru acei care în mijlocul Bucureștilor de azi au ajuns a fi declasați.

10 Hainele lor rupte, cizmele lor scelciate, îi face să strimbe din nas, și *cavalerii din societate* ocolesc pe *cavalerii trotuarului* care poartă adesea sub zdrențele nenorocirii o inimă nobilă cu avinturi generoase și simțiri de adevărat cavalerism ce se resfring pe chipurile lor palide.

15 Politetea lor, chiar, nu este mecanică, ei vine mai întotdeauna de la inimă.

15 *Cavalerii ai trotuarului* se pot numi toți oamenii nesiguri de piinea de a doua zi: studenți săraci, foști funcționari onești ce află toate ușile puterii încuiate, fii de proprietari ruinați prin greșelile lor sau ale părinților și oameni din diferite alte categorii.

20 În această spumă a societății bucureștene, trebuie căutat cu toate aceste și spiritul și inima, lucruri de care, dacă ar trebui să judecăm după stratele mai inalte, ar trebui să disperăm.

25 Când îi vezi trecând seara pe trotuare, unii îmbrăcați mai bine, alții mai rău, cu ochii în dreapta și în stînga, să nu credeți că să uită după cutare fețele

frumoasă. Ochii lor urmăresc altceva: întâlnirea vreunui prieten sau a vreunei întâmplări: vinarea unui leu sau doi, într-un cuvînt.

5 O! și ciți nu ar plăti cu singele lor acel leu! Unul n-a mâncat de două zile; altul a fost dat afară de stăpîna casei și n-are unde dormi; cutare n-a fumat o țigare de nu se ține minte, iar cutare îngălbinește de durere cînd să gîndește să se întoarcă acasă la ai săi cu mîna goală, ei care îl așteaptă ca pe o provedință!

10 De ce, de ce n-au voce noroioasele pietre ale stradelor ca să povestească toate dramele ce au văzut defilînd, că poate societatea ar deveni mai bună și aproapele ar ajuta pe aproapele său!

15 George, fiul marelui vornic, cugeta desigur astfel, cînd, cu toată voința sa de a munci, se văzu într-o zi pe uliță fără nici un cîpătii, cu averea pierdută și cu fratele și bătrîna sa mîmă de susținut.

20 Mai cu seamă că pe atuncea, George și fratele său nu aveau decît un palton de îmbrăcat, și cînd îl îmbrăca unul celalt rămînea acasă, tocmai ca nemuritorii eroi ai lui Murger.

25 Oricine înțelege că George ar fi preferat mai bine să muncească decît să moară de foame dimpreună cu fratele său Nicu, căci amîndoi erau inteligenți, nelipsiți de instrucțiune și în floarea virstei.

30 Nenorocirea celor doi frați era, însă, tocmai instrucțiunea relativă ce primiseră, căci cu ea nu se puteau face nici hamali, nici tăietori de pietre.

30 Și astfel, hamalii și tăietorii de pietre erau mai fericiți decît George și fratele său.

35 Bătrîna lor mîmă, ea care era o sfîntă și-i iubea pînă a suferi tot și a nu se omori, le spunea adesea cu melancolie dar cu resemnare aceste triste adevăruri.

Și în neputința de a munci cu brațele, George care era cel mai mare dintre ei, alerga ziua și noaptea ca să obție o funcțiune.

O funcțiune?...

40 Toate ușile se închideau în fața lui. Aprozii de pe

la ministere ajunseseră să-l cunoască ca pe un cal breaz.

O funcțiune?

5 „Funcționarismul este o plagă“ este răspunsul invariabil al puternicilor cînd nu le ești rudă, nepot, strănepot, sau văr ori cel puțin protejatul cuiva.

Protectori?

10 Dar putea oare să aibă protectori George, fiul unui fost mare vornic, cînd tatăl său făcuse bine la o mulțime de oameni?...

Rude?...

Și cine mai e rudă cu un om sărac, cu o familie căzută?

15 La noi în România, cînd moare cite un om care a jucat un rol însemnat în stat, și cînd acel om moare sărac, toți se aruncă asupra urmașilor și familiei lui ca niște corbi de pradă și cînd din pușinul ce a rămas nu a mai rămas nimic, pustietatea se face împrejurul acelei case ca împrejurul unui loc ciumat.

20 Acei care-ți mîncaseră în casă sunt cei dintii ca să-ți arunce cu piatra.

Și lozinca tuturilor este același cuvînt: persecuțiunea.

25 Fără îndoială că George a aflat mai tirziu acestea, și că atuncea cînd bătea pe la toate ușile era plin de speranțe ce-l înșelau mereu și ce renășteau mereu.

Și George se lupta cu viața ca un erou, pe cînd frațele său Nicu, presupus ca slab de piept, ședea acasă lîngă amărîta sa mamă.

30 Pozițiunea acelei familii devenea din ce în ce mai grea. Iarna era grozavă și lemne în casă, neam.

Căci de-abia să putea înnoada zi cu zi, cu cei doi sau trei lei, pe care putea să-i vîneze George, de pe la *cavalerii trotuarului*, prietenii săi.

35 Ei erau tot atît de săraci ca și dinsul, tot atît de nenorociți. Însă cavalerii trotuarului au și ei momentele lor de bogăție și atuncea să ajută între dînșii, iar ajutorul lor nu este nici milă, nici împrumut, între dînșii există un fel de comunitate: cel care se întîmplă ca să aibă într-o zi dă aceluia care este în lipsă și așa mai încolo.

Așa că pentru George și familia lui, momentele critice nu erau în zilele din cursul lunilor ci în acele de la începutul lor, epocă în care trebuiau să plătească chiria, dacă nu vreau să fie dați în uliță.

5 Căci cele două odăi în care locuiau, izbutiseră să le găsească nemobilate și să li se îngăduiască a le plăti cu luna.

Criza cea mai grozavă să pronunță pentru George cam pe la sfîrșitul lui decembrie.

10 Fratele său Nicu, de suferințe morale și de mîncare rea sau neîndestulătoare, căzu greu bolnav.

15 Fu o sfișiere nedescrisă pentru muma sa, cînd îl ridicară ca să-l ducă la spital la Filantropia, unde George avea un prieten, student în medicină care se afla intern al spitalului și-i făgăduise a da fratelui său o odaie deosebită de sălile comune.

Dar sărmana mamă își stăpîni în sfîrșit durerea pentru că lucrul era trebuincios de vreme ce căutarea bolnavului acasă era peste putință.

20 Și birja ce ducea pe fiul ei se depărta cu zgomot, pe cînd biata mamă cu ochii deschiși mari și cu privirea în gol cugeta, poate, că dacă în zilele ei de fericire i-ar fi spus cineva că are să vie o zi cînd fiul său va fi dus la spital pentru a nu muri din lipsă de căutare ar fi rîs ca o nebună.

25 Cele trei săptămîni, cît ținu boala lui Nicu, fatalitatea fu din ce în ce mai nemiloasă pentru George.

30 Adesea se prefăcea că a mîncat la birt, pentru a nu se atinge de pușina hrană ce mai putea procura mamei sale.

Sleise toate mijloacele și toate încercările de luptă și nu mîncase de trei zile, cînd se duse să vadă pe Nicu la spital, care intra în convalescență și care la sosirea lui se afla tocmai la dejun.

35 — Nu mîncîci și tu, îi zise Nicu cu o voce încă slabă, arătîndu-i puiul ce avea dinainte și golind un pahar de minunat vin roșu.

Lui George i se părea că știe și fratele lui și tot spitalul că este mort de foame.

40 Și stăpînindu-și printr-o ultimă sforțare de mîndrie foamea ce-și ascuțea cuțitele în stomacul său:

— Mulțumesc, răspunse el; am dejunat la un prieten, și...

5 Și în acel moment odaia se învîrti cu dinsul, sticla cu vin, paharele, bucatele de pe masă, începură să joace fantastic pe dinaintea ochilor săi, și căzu jos fără cunoștință.

10 Când, peste câteva ceasuri, doctorii izbutiră să-l deștepte din leșinul său, frigurile cerebrale se declaraseră, iar astăzi, o cruce de lemn nevopsită abia-i însemnează mormîntul în cimitirul de la Șerban-Vodă.

II

MIHNEA-ADRIAN

15 Cine dintre băieții de petrecere, de acum cîtiva ani, nu a cunoscut pe tînărul farmacist Mihnea-Adrian?

20 Mai mult scund decit înalt, avea niște ochi vii pe un chip simpatic, iar pe fruntea lui, înaltă și largă, se increțea un păr negru și scurt; nările sale erau foarte mișcătoare și dovedeau o natură poetică și o inimă simțitoare.

Cu toate acestea, Mihnea-Adrian nu era poet în înțelesul comun, căci nu scrisese un singur vers.

25 Dar dacă a pleca noaptea pe lună și a se duce pe jos la Filaret, întovărășit de unul sau doi prieteni, fără alt scop decit a bea apă de la fîntină de pe marginea șoselei nu este o poemă, — atunci nici Mihnea-Adrian nu era poet.

30 Soarta însă, îl făcuse farmacist, și aceasta era o adevărată disperare pentru dinsul.

De origină din Transilvania, luptase mult ca să ajungă să-și facă o carieră, și tocmai după ce-și o făcuse, văzuse că s-a înșelat în alegerea sa.

35 Ce însemnează în adevăr un farmacist?

La noi, în țară, a fi farmacist este a fi spițer, și a fi spițer este a nu avea dreptul să aspiri la o poziție socială mai înaltă: drumul considerațiunii pare a-ți fi cu desăvîrșire închis.

Și Mihnea-Adrian se amărea adesea, căci își simțea aripe cu care ar fi vrut să zboare mai sus decit cerul carierei sale.

5 De cîte ori nu-l auzeau prietenii săi vorbind în această privință cu vocea lui simpatică și plină de o dulce elocvență!

Și cum se întimplă în toate naturile alese, susceptibilitatea sa era foarte dezvoltată, așa că se simțea umilit și amărit.

10 Neavînd acea putere demnă de admirație ce face pe om să se ridice deasupra prejudițiilor, Mihnea-Adrian era zdrobit de ele.

15 Și pentru acest cuvînt, pînă și nașterea sa îl umilea, iar nimic nu l-ar fi rănit mai mult decit dacă prietenii săi ar mai fi aflat pe lingă celelalte că are și un frate băcan în piața Amzii.

O susceptibilitate atît de nemăsurată influențase treptat asupra caracterului său și-l făcuse să devie bănuitor și mizantrop.

20 De la un cîrd de vreme, ieșea pe strade și în locuri publice din ce în ce mai rar. I se părea că toată lumea se uită la el cu dispreț, că-l știe că este spițer; i se părea chiar, că niciodată nu era îndestul de bine îmbrăcat; că pălăria sa este ridicolă; că culoarea hainei sale nu se mai poartă și cite altele de asemenea fel.

25 Întrucît privește convorbirile ce avea, în fiecăruia vînt căuta să afle dacă nu care cumva, cineva îl atinge asupra nașterii, carierei sau îmbrăcămîntei sale.

30 Și cu cît trecea, cu atît caracterul său se pleca și mai mult pe acel povîrniș și îl împingea către un deznodămînt fatal.

35 În inima lui Mihnea-Adrian se dezvoltă mereu un fel de nemulțumire surdă cu un fel de dezgust imens pentru lume și pentru viață.

Veselia lui de odinioară i se ștersese de pe față precum se șterge de pe petalele unei flori ce vestește culorile strălucitoare ce o împodobeau.

40 Și, izolîndu-se treptat de lume, ajunsese să nu mai simtă nici o mulțumire și să nu mai vorbească cu

incredere decit lui Costin, prietenul cu care locuia.

In acea epocă a vieții sale, Mihnea-Adrian ajunsese a fi farmacist la spitalul Colțea și cu tot caracterul său înăspriț deja, nu era camarad care să nu-l iubească și bolnav care să nu-i fie recunoscător.

Căci, cu toate contrastele ce se ciocneau în inteligența sa, Mihnea-Adrian era și rămăsese o inimă delicată și nobilă, un om demn de o mai bună soartă.

Așa că femeia care l-ar fi iubit, ar fi aflat în pieptul său o comoară de devotament și un suflet de semi-zeu.

Iar dacă acea femeie i-ar fi cerut singele, Mihnea-Adrian n-ar fi stat la indoială și și-ar fi deschis vinele ca să-l dea pînă la cea din urmă picătură.

Din nenorocire, femeile nu ghicesc, într-o figură bizară și melancolică, furtunile arzătoare de iubire supraomenească ce nu așteaptă decit momentul de a izbucni.

Și apoi, atuncea cînd femeile au trebuință de o inimă, se duc mai adesea s-o caute tocmai acolo unde lipsește.

Cu toate acestea, Mihnea-Adrian dacă mai avea o dorință, era însăși aceea de a vedea că un suflet a răspuns la al său și că nu mai este strein și singur pe lume.

Cu un asemenea caracter, cu o asemenea inimă, se înțelege de la sine că Mihnea-Adrian era unul dintre acei oameni care la cea dintîi femeie care li se întîmplă în cale, cad în adorațiune, prosternîndu-se dinaintea ei ca în fața unei sfinte sau a unei minuni de frumusețe.

Și cum Mihnea-Adrian locuia cu Costin, acesta-l duse să prinzească într-o zi la amanta sa, o cusătoreasă pescuită de Costin într-o seară, de pe bulevard sau de prin apropierile lui.

Iar cînd Mihnea-Adrian se întoarce acasă se culcă pe o parte și pe alta, însă nu putu să închidă ochii, și în acea noapte dacă cineva ar fi vrut să-i vorbească, el n-ar fi putut desigur să răspundă la toate cuvintele decit prin aceleași două și neschimbate silabe ale numelui ei:

Mimi.

Căci întreaga lui ființă nu mai era decit un cîntec, nu mai era decit un refren:

Mimi.

Astfel, inima, cugetarea și făptura lui toată nu șoptea decit:

Mimi.

Cît se va fi luptat Mihnea-Adrian cu amorul său nu să știe.

Însă într-o seară, pe cînd prietenul său Costin se întorsese mai devreme acasă și dormea, Mimi îi deschise ușa odăiței sale din strada Puțu-Spătarului.

Și Mihnea-Adrian, care pînă în acea zi luptase cu simțurile sale și nu cunoscuse încă nici o femeie, își agăță verginătatea corpului său de adolescent de perdelele murdare ale odăiței din strada Puțu-Spătarului.

Prietenii săi îl întîlniră pe neașteptate a doua zi seara la Fialkowski și să mirară văzîndu-l atît de vesel, iar ce-i miră și mai mult fură cele trei pahare de coniac, pe care Mihnea-Adrian le deșertă unul după altul, el care nu bea niciodată.

Iar a doua și a treia zi, nevăzîndu-l nimîni reapărînd la farmacia de la spitalul Colțea, unii dintre camarazii săi se duseră să-l caute acasă, îngrijindu-se ca nu cumva să fie bolnav.

Și în același timp, în pădurea de la Mernanii, în care a încercat să se omoare poetul Nicoleanu, se descoperea un cadavru, umflat, desfigurat, cu figura pătată de vînat și de galben, cu ochii injectați de sînge și cu gura convulsionată.

Autopsia constată moartea prin stricnină, iar poliția, identitatea cadavruului prin următoarea scrisoare găsită în pozunarul hainelor cu care era îmbrăcat.

„Costine, zicea acea scrisoare semnată de Mihnea-Adrian, mințind prietenii noastre, am săvîrșit fapta cea mai grozavă, căci am făcut pe Mimi să te înșele cu mine. Nu căuta să-ți răzbuni asupra-mi și iartă-mă, pentru că în momentul cînd vei citi această scrisoare, nu voi mai fi.“

Astfel a trăit și a murit Mihnea-Adrian, tinărul farmacist de la spitalul Colțea, sleind într-o singură noapte toate voluptățile omenești spre a se deștepta din acel vis în fundul unui mormint, în care s-a aruncat de bună-voie, pentru a fi înșelat încrederea unui prieten al său.

III

LA DOUĂZECI DE ANI

Titu era un băiat prea dezvoltat pentru vârsta sa, dar frumos de pica: capul său fusese întocmit de natură după chipul semizeilor greci; ceea ce înfățișa un contrast era, însă, corpul său ce părea a fi fost făcut pentru o figură mai patrată, pentru niște trăsuri mai aspre. Musculatura gitului, a brațelor și a picioarelor, când i se încorda se preschimba în niște mănunchi tari ca piatra. Spătos și cu pieptul larg, avea minile mici, și de asemenea încălțăminteaa sa nu întrecea cu mult încălțămintele femeiești.

Astfel era Titu, și făcut pentru a fi iubit, mușcase cam de timpuriu din mărul oprit ca și alți tineri de vârsta sa.

Dar cu toate acestea, la 20 de ani inima lui Titu rămăsese curată și sufletul său era plin încă de un fel de castitate unită cu un respect tainic pentru femeie, simțiri ce lipsese adesea chiar la făpturile ce n-au trecut pragul copilăriei.

Acele simțiri puneau în ochii tinărului un farmec mai mult. Femeile care-l vedeau nu puteau să-l uite și fetele-l visau noaptea inclinându-se asupra lor cu părul său negru și scurt ale cărui ușoare ondulări îl făceau să semene cu suprafața unei ape încrețită puțin de suflarea dimineații.

Nu era oare și viața sa, o dimineață curată și frumoasă, iar zîmbetul său, nu era oare și el, mărgăritarele albe ce le deșiră zorile în revărsatul lor?

Și-l visau femeile și fetele, deși cele mai multe când îl întâlneau pe uliță nu-i cunoșteau nici numele, ca să poată cel puțin să și-l șoptească și să se îmbete

de armonia lui, precum se îmbătau de flacăra aci mistuitoare, aci plină de o nespusă dulceață ce scăpăra de sub genele sale crețe.

Căci trotuarul Bucureștilor nu văzuse încă băiat mai frumos la chip, nici mai bine făcut la corp.

Lili mai ales, fata stăpînei casei în care Titu avea o odaie cu chirie, murea după el, la 16 ani neimpliniți.

Dar Titu știind că nu și-o poate face nevastă, căci muma fetei era o negustoreasă bogată, iar el era un băiat orfan și sărac, să făcea că nu bagă de seamă la privirile ce-i arunca Lili de cite ori trecea pe dinaintea ei spre a se duce la cancelaria unde era slujbaş.

Așa că, cu cit Lili se uita mai mult la dinsul, cu atît Titu pleca mai mult ochii în jos.

Și băiatul de 20 de ani, care mușcase cam de timpuriu din mărul oprit, părea că este o fată mare, iar Lili părea a fi băiatul de 20 de ani.

Nu că inima sa era nesimțitoare, nu că tăceau dorințele în pieptul său, dar înzestrat cu un caracter leal, simțiri și dorințe i se predau învinse. Și patimele, ce ca niște cai sălbatici ar fi voit să-l ducă în placul lor, rodeau zadarnic friul unei voințe nemlădioasă ca și mușchii săi de oțel.

Astfel că în noaptea de la începutul lui decembrie pe care Lili și-o alesese pentru a-i vorbi altfel decît cu ochii, caracterul său rămase tot în picioare, adică, tot nobil, cavaleresc și leal.

Și i-ar fi fost ușor lui Titu să se folosească de amorul arzător al lui Lili și de nevinovăția ei copilărească cînd veni să-i bată în ușa odăii la 2 ceasuri dinspre ziuă.

„Scapă-mă, Titule, îi zise ea, deși-i vorbea pentru înția dată, căci mama vrea să mă logodească mine cu un arendaș, și te iubesc“.

Și cum era udă de ploaia rece ce se vărsa cu găleata prin curtea ce străbătuse pentru ca să ajungă la casa de la poartă, unde locuia Titu, Lili, fata de 16 ani, intră înăuntru despletită și muiată sub mantelul ce-și aruncase pe umerii goi.

Oh! Și acei umeri erau atît de rotunzi și de albi, iar sub broderia cămășii, sinurile ca două portocale mari erau atît de fermecătoare, încît Titu închise ochii pe cînd Lili aruncîndu-i-se de gît își punea inima ei pe a lui și se lipea de dînsul atît de strîns încît acele două corpuri păreau a nu fi decît unul.

Iar în acele minute, fericirea licări pe sub pleoapele aplecate ale ochilor lui Titu: o clipă încă și aceea fată cu părul despletit și lung pînă dincolo de genuchi, frumoasă ca o nălucă dintr-un vis de tinerețe, era să fie a lui.

O clipă încă, și el, Titu, băiatul orfan și sărac, cavalier al trotuarului și cînd este și cînd nu este slujbaş, putea să se folosească de mintea exaltată a unei copile pentru a-i răpi nevinovăția și pentru a sili în urmă pe părinți a-i da și zestrea și fata. O clipă încă, și toate sărăcia suferită, toate umilirile îndurate, erau să rămîie în domeniul trecutului și la rîndul său, încălzit bine, hrănit bine, putea să ia și el drumul puterii și al măriri ca atîți alții care dacă înseamnă ceva o datoresc numai unei înșurători de același fel.

O clipă încă... O clipă...

Și buzele lui Titu, cărnose și roșii ca două lipitori, se apăsă pe buzele lui Lili... Corpul său fu străbătut de o zguduire electrică. Musculatura gîtului, brațelor și picioarelor sale se arcui pe sub pielea sa oacheșă și se prefăcu într-o rețea încordată ca funiile unei corăbii în mers.

Și Lili, sub strînsoarea lui Titu, tremura la gîtul său precum tremură o frunză mușcată de vîntul arzător ce aleargă prin pustiile Saharei...

O clipă încă... O clipă...

Dar deodată brațele lui Titu se dezlănțuiră dimprejurul mijlocului ei și ochii i se acoperiră de o ceață întunecoasă.

Apoi, năpustindu-se către ușă, „ar fi o infamie“, strigă el, și năvăli afară cu fruntea goală prin ploaia amestecată cu zloată pe care i-o bătea vîntul în obraz...

Astăzi, Lili e măritată, iar Titu a rămas tot ce a fost: frumosul cavalier al trotuarului cu ochii aci umezi de voluptate, aci fulgerători de lumină ce nu se pot uita.

Și dacă-l văd femeile și fetele mari, tot îl visează înclinîndu-se asupra lor, cu capul său de Apolon pe un corp de centurion roman.

IV

CAZUL LUI MANOLE CLEȘANU

Umblase cît umblase Manole Cleșanu, și cînd cu slujbă, cînd fără slujbă, ajunsese pînă a se însura.

Nevasta pe care și-o alesese cu toate că nu era de potrivă numelui ce purta, dar era frumoasă de țî-era dragă lumea să te uiți la ea.

În ziua cînd se cunună cu dînsa în biserica de la Sfînta Vineri, toți prietenii și chiar toți cunoscuții lui Cleșanu uitară că acea femeie nu era decît o ungu-roaică de rînd și să grăbiră s-o înconjoare aducîndu-i omagii și curteniri ca la o regină stăpînitoare.

Și din acea zi, Manole Cleșanu, declasatul de ieri, își reluă în societate locul pe care-l ocupaseră părinții săi, iar cu toate că nu luase de pe urma nevastii sale un ban de zestre, treburile începură să-i meargă din bine în mai bine.

Săritura pe care o făcu astfel de pe trotuar în caretă fu bruscă, dar ea nu-l miră de loc.

Încrezător precum sunt mai toți bărbații și înzestrat cu o bună doză de vanitate, Manole atribuia repede schimbare a pozițiunii sale, capacității deosebite al cărui proprietar își închipuia că este.

Adevărul, însă, era că dînsul nu se afla decît proprietarul unei femei răpitoare.

Și pentru că înainte de a-i fi nevestă, trăise cu Ludomira în legături tot atît de strînse, profesorii ce-i detese umpluseră golul unei lipse desăvîrșită de educație și de învățătură.

Ludomira putea să treacă dar, drept o femeie din societate, mai ales că nu era bărbat care să n-o ad-

mire și să n-o dorească cînd o vedea trecînd în amurgul serii pe șoseaua Kiseleff, mai adeseaori călare pe un cal sălbatic și iute, decît răsturnată în caleașca sa.

5 Ea părea atuncea o adevărată nălucă din pustele Ungariei cu coama ei de păr negru ce bătea în albastru și cu mijlocul ei subțire, strîns într-un corsaj de catifea verde.

10 Cutele hungei sale amazoane fluturau încoaci și încolo în vîntul nopții printr-o serie de ondulări voluptuoase.

Și cum era albă ca laptele și cu ochii arzători ca jărăticul, fluturii ce se învîrteau împrejurul ei își ardeau adesea aripele și-i lăsau pe rochie brazdele prafului lor de aur.

15 Căci ce nu putuseră să-i însufle profesorii ce-i detese Manole pentru a-i forma inima și mintea, era, pe lingă spiritul de care era lipsită, virtutea ce este sigiliul naturilor alese.

20 Manole însă o iubea și nu vedea nimic, nu-și da seama despre nimic.

Încrederea ce avea în femeia sa era atît de mare, încît nu se sfîia s-o știe acasă în tovărășia unuia sau a mai mulți prieteni, pe cînd el își vedea de treburile sale.

25 Unii, în fața unei asemenea încrederi, nu se dau înapoi de-a atribui lui Manole un caracter odios.

30 Dar cînd într-o noapte de vară, Cleșanu surprinse pe frumoasa Ludomira la genuchii săi cu un arendaș, bogat dar nerod și grosolan în toată făptura lui, mulți își schimbă pînă pînă părerea.

Ce se petrecu în acele minute în inima bărbatului înșelat, numai el, care-și pierdea într-o clipă toate iluziile sale, o poate ști.

35 Trăsnetul de l-ar fi izbit tot atît de fără veste, l-ar fi încremenit mai puțin.

40 Ochii i să opriră în orbite și rămăseră țintă în timp de cîteva secunde, fără ca să mai aibă vreo espreșiune; toate fibrele corpului său se contractară spasmodic, iar în mintea sa să făcu un fel de haos în mijlocul căruia disperarea cu nebunia scoteau un fel de ris fără sunet.

5 El ar fi putut să-și facă dreptate cu înlesnire, mai ales pentru că de la locul în care se afla, n-ar fi avut decît să întindă mîna pentru a-și alege orice armă ar fi voit din acele ce formau panoplie pe păriletele din apropierea sa; brațele sale însă rămăseră nemîșcate, și numai după o lungă silință, putu să articuleze cîteva cuvinte.

10 — Din acest moment, doamnă, zise atunci Manole adresîndu-se către adulteră, nu mai ești femeia mea, însă redîndu-te libertății nu voiesc să te redau mizeriei. Noul dumitale bărbat va fi dar acela cu care m-ai înșelat.

15 Ludomira îl asculta năucită pe cînd arendașul galben ca un mort tremura vargă sub fulgerele ce scăpărau din ochii lui Manole.

— Dumneata, domnule, reluă Cleșanu, poți să dai brațul doamnei și să ieși. Bagă însă de seamă: de astăzi într-un an vei fi mort sau cununat cu femeia mea.

20 Și Ludomira, plecîndu-și fruntea, părăsi casa bărbatului la brațul arendașului cu care îl înșelase.

Iar de voie, de nevoie, arendașul care știa că Manole Cleșanu nu glumește, să cunună la anul cu Ludomira, și acela care le fu naș fu însuși Manole.

25 Răzbunarea lui Cleșanu, care nu voise să azvirle pe uliță pe femeia care-l trădase pentru a o vedea muritoare de foame, se îndeplini astfel, și ceea ce-i puse culme, fu faptul că pînă la celălalt an, Ludomira înșelă și pe noul său bărbat.

30 Astăzi niminea nu mai întîlnește pe Cleșanu, și nu să știe ce a devenit.

35 Încît despre Ludomira, părăsită în voia soartei de bărbatul său de-al doilea, care n-a avut generozitatea celui dintîi, a ajuns din cădere în cădere să-și piarză pînă chiar și acea frumusețe răpitoare ce a făcut nenorocirea lui Manole și să bată ca femeie de uliță nesipul grădinei Rașca.

40 Urită sub pudra ce nu-i poate ascunde zbîrciturile, cu părul formîndu-i două cîrlioanțe lipite de timp_lîngă fiecare ureche, cu greu ar mai recunoaște chiar Manole în acea femeie îmbrăcată cu cite un

corsaj bătător la ochi, pe Ludomira de odinioară, care trecea în fuga calului pe șoseaua Kiseleff, frumoasă și albă ca o nălucă din pusele Ungariei.

V

O IDILĂ

5

Andrei fusese prezentat Mariei, frumoasă greacă din Galați, la cofetăria Giovanni ce era situată pe atunci pe drum de palatul regal.

10 Maria era întovărășită de mătușa ei și se oprise acolo spre a lua o înghețată.

Prietenul ce prezintă pe Andrei, îl întrebă la urmă dacă o găsește frumoasă.

15 Dar Andrei nu răspunse nimic, căci adevărata admirațiune ca și adevărata bucurie, ca și adevărata durere, n-are cuvinte.

Maria era o fată de 16 ani, cu părul negru, cu pielea obrazului albă, cu mijlocul subțire, răsărită și mlădioasă ca o trestie, cu genele lungi, cu sprincenele de madonă și cu ochii visători.

20 Oh! frumoasă era Maria, greaca din Galați!
Și o iubi Andrei, cum știe să iubească un *cavalier al trotuarului!*

25 Iar când îi duse întâiul buchet de flori și începu să-i vorbească de amorul său și de dorința de-a o lua în căsătorie, ea se roși cum se roșește o piersică în soarele de vară.

Și incetinel, Maria îi șopti că crede în amorul său, dar că o presimțire îi tot spune că dînsa nu este făcută pentru fericire.

30 În ziua cînd se despărțiră, căci Maria trebuia să se reîntoarcă la Galați la părinții săi, ea-i zise pe nume.

Și aceasta a fost tot... Tot, și Maria a dispărut ca un vis fericit din viața lui Andrei căci el a jertfit amorul său fericirii mumei sale, al cărei sprijin era.

35 „Datoria înainte de toate“ era deviza lui Andrei, și el știa că fiind al Mariei nu mai putea să fie al mumei sale.

LA VIZITĂ

(Scene din viața bucureșteană)

I

LUNI

5 Intră mai întâi pe ușă o doamnă renumită pentru... (trebuie să fim politicoși cu sexul frumos)... pentru inteligența ei. Acest fapt a și pricinuit porecla ce poartă și care, cu toate că este numele unei pasere domestice, nu este mai puțin răsunătoare.

10 Stăpîna casei este una dintre cele parvenite care, pentru că sunt bogate, se cred și de viță mare.

— Ai auzit?

— Ce?

15 — Cum? Nu știi că prietinei dumitale i-a murit băiatul?

— Nu mă interesez de morți, răspunse stăpîna casei.

— Ai dreptate; mai ales cînd n-a fost treabă mare de el.

Pauză.

20 Intră o altă doamnă.

— Ce vreme frumoasă!

— Admirabilă!

— Ai fost la Șosè?

— Nu.

25 — Cum se poate? Pe așa vreme frumoasă?

— În adevăr, am făcut rău, căci vremea este foarte frumoasă.

Aci altă pauză.

O doamnă cu bărbatul său se ivește la ușa salonului.
— Ce timp nesuferit! Cînd frumos, cînd urit, — nu știi cum să te mai îmbraci!
— În adevăr, zise stăpîna casei, timpul este prea schimbăcios.
— Și se răcește așa de lesne, zise bărbatul.
— Da, boli în toate părțile.
Nouă pauză și cu intermezzo, încrucișarea următoarelor dialoguri:
10 — Dar cu slugile?... Nu este așa că am ajuns rău de tot?
— Apropo, doamnă, mai aveți acel minunat bucătar care face o galantină atît de bună?
— Negreșit că-l mai am; însă trebuie să-i sufăr toate capriciurile.
15 — Cît sunteți de fericită!
— Și face galantina tot atît de bună?
— O! Mi-aduc prea bine aminte de cea pe care am mîncat-o. Era de gușă de curcan...
20 Stăpîna casei:
— Cu fisticuri.
— Era delicioasă.
Stăpîna casei:
— Nu este așa că era delicioasă?
25 Afirmare din nou, intrarea unei noi vizite și iar pauză.
Era o doamnă în negru; figură de conservă în oțet; ea semăna foarte mult cu o cioacă sau cu una din acele păpuși de cîrpă pe care o pun țărani prin vii sau prin arături ca să sperie paserile.
30 — Închipuiți-vă, de unde viu?
— De unde?
— De la vară-mea! A făcut un băiat care a și murit.
— Bine că n-a făcut decît unul căci am văzut-o acum cîteva zile și bănuiam doi, zise stăpîna casei.
35 — Atîta mai lipsea! zise vara vorbind din virful capului. Eu zic: bine că a murit și cel pe care l-a făcut. Avere n-are nici ea, nici el...
— Dar se zice că bărbatul său are viitor...
40 — Viitor, vorbe late... Așa se zicea și de bărbatu-meu cînd l-am luat, intrerupse buna verișoară. A!

dar apropo de bărbatul verii mele... Nu-mi vorbiți de dînsul... Sunt indignată....

— Și de ce?
— Este un monstru... Închipuiți-vă că i-a părut rău de moartea copilului, dovadă că i-ar fi părut bine d-a mamei.
5 — Evident. Este un monstru.
— Ce om nerușinat, *ma chère*.
— Însă, obiectă cu timiditate un nou-sosit, se zicea
10 că se iubesc și...
— Și... și... Te amesteci, domnule, în multe, dar...
— Dar?
— Ești prea bun la suflet, zise luîndu-și seama vara cea în negre.
15 — Și va să zică tot ai avut dreptate cînd s-a făcut această nuntă?
— Se-nțelege... Un om cu desăvîrșire stricat. Scrie în gazete, tipărește cărți!
Doamna în negre, sau mai bine zis vara cea bună, se sculă și salutînd din înălțimea celor cincizeci de ani ai săi, ieși.
20 Intermezzo între cei rămași și stăpîna casei.
— Însurat de un an abia și dorește moartea nevestei sale!
25 — Mărturisește însă că a cîștigat o înrudire strălucită.
— Strălucită. — Cu toate aceste, doamna X este într-altfel o femeie foarte bună.
— Mai ales pentru bărbați.
30 — Ar fi și mai bună, zise stăpîna casei înrăită fără motiv, dacă m-ar slăbi cu biletele prin care îmi cerșeste cîte 10 sau 15 franci de coșniță...
— Bine, zise un profan, știm că bărbatul său a cîștigat acum cîteva ani un proces de mai multe sute de mii de franci...
35 — Să mai fi fost...
Pauză.
— Dar procesul maiorului G...?
— E condamnat, *ma chère*.
40 — Condamnat? Și doamna X... nu ne-a spus nimic!
— Cum vrei să vorbească de maiorul?...

— A! Da; imi aduc aminte; insă e mult de atunci; mult de tot...

Pauză și o nouă vizită.

— Mare eveniment: Bal la Y... peste două săptămîni.

5 — În adevăr? -- Y... să dea bal?

— Mi-am și comandat rochia...

— Cum e?

10 — Pompadour. Atlas trandafiriu — pulpă de nimfă uimită; cute Wateau; buchete de trandafiri prin ea și un val de dantele... Va fi delicios...

— Și eu mi-am comandat pe-a mea, zise o nouă sosită. Va fi de culoarea „prună”, domnule.

— Delicioasă această culoare...

— Fermecătoare...

15 — Și voi purta și un buchet de prune la corsaj...

Pauză. Plecarea rochiei-prună.

— Uf! cu buchetul ei de prune! zise stăpîna casei. Bine că știu, — să mi-o garnisească pe-a mea cu coreoduse.

20

II

MARȚI

D-na N. primește marșile. Salonul său este împodobit cu mobile de preț, dar ele sunt așezate ca la tapițer. Nici un tablou pe pereții goi, nici o statueta

25 pe etajerele încărcate cu felurimi de mărunțișuri, în a căror alegere gustul nu a predominat.

— Ce mai faci, scumpa mea? Ești bine?

Și eucoanele se sărută, dacă sunt în intimitate.

30 — Ai fost la *Fintina Blanduziei*? Ce frumoase versuri! Ce limbă de aur!

Toate doamnele din societate vorbesc astfel, căci d. Alecsandri a ieșit la modă ca fracurile roșii la Paris.

O altă doamnă cu bărbatul său deschide focul convorbirii astfel:

35 — Viu de la prințesa S.

Sau:

— Așară am fost la marchiza A.

Sau iar:

256

— Prințesa mi-a spus, marchiza mi-a zis... Apropos: ai văzut pe prințul G.? Nu ți se mai urăște cu el... Eil dar micul baron?...

5 Dintr-o altă parte a salonului, o doamnă mică la statură nu se depărtează de ale palatului. Bărbatul său este dintre curtenii slujbași primiți intim de perechea regală:

— Majestatea-sa regele spunea tocmai lui Nicu...

Sau:

10 — Am vorbit reginei despre aceasta și regina mi-a zis...

Mai aproape de stăpîna casei se află o altă doamnă:

15 — Și cum îți spuneam, scumpa mea, la balul *Furniceii*, numai eu, și am vindut marfă de optzeci de mii de franci!

Două doamne măritate de curind:

— Jean este nesuferit. Nu vrea să mă lase să valțez.

— Pe mine nu vrea să mă ducă la bal.

20 — Este adevărat că are calitățile! Dar, — gelozia! Gelozia!

— Al meu n-o face din gelozie ci din zgîrcenie.

Acest ducto se petrece a *mezzo voce*.

Bărbații lor:

25 — Sunt foarte fericit... cu toate aceste, — deunăzi, mă cam speriasem. Închipuiește-ți că mă întorc de la bal... Nevastă-mea învîrtise pînă la ziuă vreo patruzeci de valțuri și ieșind aprinsă din căldura jocului, a răcit. Am adus pînă la ziuă vreo patru doctori... În fine! Acum este întremată.

30 — A! Și eu sunt fericit!... Dar... Închipuiește-ți. Zece baluri pînă acuma, și la toate am fost silit s-o duc... Conturile îmi plouă... M-am spetit...

Un domn care face politică:

— Orice s-ar zice, guvernul nu cade.

35 Stăpîna casei, — în convorbirea generală:

— Sublocotenentul?... Nu e urît de loc, — și bine crescut!

Doamna X, care-i deschide în toate nopțile ușa iatacului:

40 — Ce gust ciudat ai, *ma chère amie*! E anost, — nesuferit chiar!

17*

257

O doamnă bătrână către alta:

— Nemții?... rău faci de vorbești de dînșii... Desigur că cei din suita prințului n-au fost așa de bine crescuți ca cei din vremea noastră, dar tot sunt cumsecade.

Muscalii?... Degeaba, nu-i faci haz! Firește că cei cari au venit după ducele Nicolae și după împăratul au cam uitat tradițiunile, dar tot fac mai mult decît nemții!

Se înțelege că toate aceste să șoptese, pe cînd, din mijlocul convorbirii generale, răsare cite un cuvînt sau cite un petec de frază, ca:

— *Bengalina! Broșcul e de preferat!*

— *Vualul e mai de sezon! — Briola! Ville de Bucharest! etc.*

Unii vin, alți pleacă: prezențașii nu se mai fac. Noul cod al științei de salon voiește ca în case să se intre de-acî înainte ca în cafenele.

Și vizita s-a făcut. Relațiunile soțiale să întrețin. Prin unele case poți să fii despăgubit cu cite un: *Five o'clock!*

SFINX

Timpul este umed și cenușiu. O ceață deasă s-a lăsat asupra capitalei, ceață ce invelște în zăbranicul ei opac felinarele de pe stradă, între geamurile cărora, flacăra gazului se ridică, roșie spre vârful ei, iar mai aproape de țevă, risipită, albastră. Calea Victoriei, către unul din capătul ei, deși nu sunt decît unsprezece ore ale serii, este aproape pustie. Singuri gardiștii, în uniformele lor noi cu nasturi galbeni schinteind subt gaz, cu sulite galbene pe coifuri, măsoară trotuarele, se reazemă de cite o poartă, unii vioi încă, alții cu ochii jumătate închiși, iar alții, plimbîndu-se și fluierînd. Uneori, un trecător, cu galoși în picioare, în palton, cu pălăria naltă pe cap, sau un ungurean, rîndaș la cai, ieșind din cite-o circiumă cu brațul trecut pe după grumazul unei fete tinere momită pe trei sferturi, împestrețează monotonia predominantă. Alteori, duruital unei trăsuri sau al unei birje se aude; felinarele roșii, pe mijlocul uliței, licăresc ca doi ochi de jărătic: caii lovesc cu potcoavele lor de oțel cremenea, schintei vii sar scăpărate, năluca domnului sau doamnei ce ocupă trăsura se arată o clipă, umbra ei, a cailor și a vizitiului joacă pe zidul alb al unei case viu luminată de felinarul de la poartă, apoi, totul dispăre ca un fulger, ca niște imagini ale unei lanterne magice;

tropotul cailor, zgomotul roatelor, scade, se pierde în depărtare! strada reia fizionomia ei; gardiști cu nasturi galbeni schinteind sub gaz, cu sulite pe coifuri, se plimbă în lungul trotuarelor, adorm rezemați de porți sau fluieră din când în când. Și ceasornicele își urmează mersul cadentat; cite un orologiu, pe care de abia îl auzi din pricina depărtării, bate sferturile, jumătățile, ceasurile, iar cîinii latră pe stradele învecinate, se încăieră, se drăgostesc; alții, javre mici ce au fost odinioară favoriți de casă, îmbătriniți și lăsați acuma în voia lor, hăntăiesc nesfârșit, cu aceleași sunete, cu aceleași lătrări.

Iar pe cînd noaptea înaintează, cu toate că orele trei au sunat de mult, în casa doamnei Orfeanu, ferestrele ce dau pe Calea Victoriei, cinci ferestre în șir, urmează să fie luminate pe după perdelele lor de dantelă. Doamna Orfeanu are desigur mijloacele de a lumina toată casa, — zece mii de galbeni venit, — moșteniți de la soțul său mort înainte de noaptea nunței, căzut de-a-n picioarele în mijlocul bisericii Sărindar, — un atac de apoplexie, — pe cînd preoții cîntau pe Isaia dănțuiește muiăți în fir și în lumina policandrelor de bronz încercate cu făclii. Domnu Orfeanu îi dăruise însă, înainte de săvîrșirea nunței, averea sa; formalitățile privitoare la aceasta fuseseră îndeplinite de cei mai buni avocați, și, doamna Orfeanu, cu toată contestarea rudelor soțului ei, intrase în stăpînirea moștenirii. Dînsa se afla, după moartea lui, într-o situațiune ciudată. Purta titlu de doamnă, dar, în realitate, avea puține drepturi la astfel de numire. Inima ei, cugetele ei, persoana ei întregă strălucea feciorelnică, dînsa vedea lumea, societatea cu aceeași ochi ca ai unei fete scăpată de curînd de studii: prin urmare, timp de mai bine de doi ani după o văduvire atît de neașteptată și de tragică, totul o povățui să trăiască retrasă, în singurătate, aproape izolată. Cu toate acestea, de cîtva timp, candelabrele, lămpile, se aprindeau în fiecare seară în salonul cu cinci ferestre înșirate pe Calea Victoriei. Dar tot într-o vreme, trecătorii puteau să vadă luminîndu-se și ferestrele unei odăi situată în dependințele casei.

Cum întîlnise Eliza Orfeanu pe sublocotenentul Teodor Mirtescu, cum ajunsese Eliza să-l iubească, cum Stan, soldatul lui Teodor, ademenise pe fata din casă a d-nei Orfeanu, fată ce nu împlinise cincisprezece ani, sunt întrebări pe care tinerii de orice treaptă soțială, le pot dezlega cu înlesnire.

Destul că orele trei și jumătate sunaseră, cînd, Teodor, după perdelele de dantelă ale salonului, izbuti să smulgă întîia sărutare. Soldatul său îi luase înainte cu o jumătate de ceas, păcătînd firește împotriva regulilor de tactică și strategie obicinuită.

Și, fără să sune alte fanfare decît ale buzelor pe buze, redutele nu se mai împotriveau dușmanului învingător decît pentru a se preda cu onoare. În acele momente hotărîtoare, se auziră loviri zgomotoase și repetite, loviri ce răsuna în ușa odăiei de pe dependințe. Fata de casă, nevoită să deschidă, dete ochi cu un impieगत ce aducea o telegramă, iar, puțin în urmă, ofițerul, vrînd-nevrînd, fu silit să dezerteze. Și cînd Eliza rămase din nou singură cu sublocotenentul Mirtescu, ea îl găsi atît de ridicol cu zgîrieturile lui încă sîngerînde pe un obraz ce i se părea cu un moment înainte schinteietor de frumusețe, cu nădușeala ce-i picura de-a lungul frunței, cu părul în neorînduială, cu înfățișarea lui stingace, încît, roșeața i se șterse de pe față, și un ris i se urcă pe buze, ris ce izbucni în hohot și ce răsună încă în inima lui Teodor.

Iar, dintre sublocotenent și soldat, soldatul singur fu mai fericit căci sărutările fetelor din popor, cînd se dau o dată nu se iau înapoi.

Cît despre doamna Orfeanu, timpul ce a trecut i-a ridicat acea întîia floare de tinerețe ce-și scutură fețele și parfumele pe obrazurile de optsprezece ani; mulți după Teodor s-au încercat zadarnic să învingă, să facă să nască între candelabrele aprinse acea simfonie cerească, compusă din roșeață, din fiori voluptoși și din sărutări nebune. Pe cîți înși nu a părut că-i îndeamnă chiar Eliza Orfeanu! Într-un timp, un văr al ei, student de 19 ani, cu figura de fată, duse lucrurile departe. Păruse la început rezervat, puțin

PE DEALUL-SPIREI

cutezător: apoi, era atît de frumos, încît doamna Orfeanu ce n-avea decît patru ani mai mult decît dînsul, se simțise zguduită de o putere mai presus de a ei. Buzele lor, într-o noapte de iarnă, tot cețoasă, tot posomorită, se uniră. Încă două sau trei momente și îngeri se vor coborî din cer să le șoptească un cîntec dulce și nesfîrșit... cînd, deodată, neutezanța tinărului, rezerva lui, se schimbă în furtună arzătoare... brațele lui se făceau brutale, gesturile lui ridicole pentru ochi ce au vederi chiar în astfel de minute, părul i se zbirlea, iar buzele arse de flacăra vîrstei i se cojeau. La atingerea lor, virginătatea doamnei Orfeanu se revolta. Bietul ei văr, în focul luptei, împiedicat de o etajeră, o răsturnă și căzu el însuși de-a lungul pe spate, cu gura căscată.

Risul fatal al sublocotenentului Mirtescu, fatal la toți care veniseră după dînsul, se urcă din nou pe buzele ei și izbucni zgomotos și osînditor la urechile tinărului.

— Aide, Victore, îi zise dînsa în urmă, ridică-te, cred că nu vrei să stai în această pozițiune pînă la ziuă.

Și ieși.
Iar bietul Victor, cu părul încă zbirlit, cu sudoare picurîndu-i pe frunte, cu buzele pîrlite și negre, deschise ușa salonului, se pomeni pe Calea Victoriei, la unsprezece ore din noapte, iar, pierdut în ceață, nebun și cu pasuri repezi, se duse cu gesturi pe care nu le putea stăpîni. În vremea aceasta, trecători împaltonați și cu pălării înalte, sau rîndași ungurenești, se încrucișau pe sub felinarele galbene.

În urcușul stradei Cazărmei, pe Dealul-Spirei, se află o casă cu înfățișarea jumătate de țară, jumătate de oraș, ce domnește culmea din stînga acelei strade.

Pridvorul ei, larg și adăpostit de un coperiș lat, înaintează cutezător spre marginea platformei superioare a unei etajări de terasamente. Vița de Canada îl ascunde vara festonîndu-i strășina cu verdeața ei deasă sau încolăcîndu-se pitoresc de după stîlpii moderni ai impluviului.

Această casă cu urcătoarea ei curte, cu drumul șoseolat și umbrit de copaci bătrîni ce pleacă de la poartă și duce la peronul din dos, intrare de geamlîc ce se aseamănă unei mari și vesele colivii de cristal, odihnește de zgomotul orașului, de amărăciunile vieții. Fără voie, te gîndești la timpul clasic al poeziilor latine retrași în vile delicioase pe care le datorau mîrinimiei lui August sau Mecena.

De altă parte, cînd te uiți din pridvor către Bucureștii prăvăliți de vale sau urcători către dealurile opuse, turnurile, edificiile mansardate, tinicheaua coperișurilor, varietățile de colorit, petecele de grădini, iar peste toată această panoramă, prăfuirea de aur a căldurei orientalizînd civilizarea încă proaspătă a orașului voievodal, îți umplu vederea cu senzațiuni învietoare, îți întineresc inima, îți șterg din memorie

cruda experiență a unui trai petrecut în mijlocul unui conglomerat neomogen...

5 Acolo, însă, unde începe adevărata poezie a locului, este în fața peronului de care se vorbește. Fericitul proprietar, când nu iese în pridvorul ce domnește ulița Cazărmei, se poate crede la țară. M-aș lepăda bucuros de partea mea de rai, pentru pajiștea de iarbă verde ce se desfășoară de la treptele scării, pentru branștea de copaci ce fremătează mai departe și
10 astupă priveliștea acesteilalte părți de București, pentru puțul rustic, iar mai ales pentru izolamentul, pentru seninătatea și pentru tihna filozofică a culmei.

Și cu toate aceste, orașul se oprea acum douăzeci ani cu mai multe sute de stinjeni înapoi. Orașele sunt
15 ca națiunile: trebuie să se ivească anume oameni ca să le pună în mișcare, ca să le facă să onduleze ca marea sau să urce către periheliile lor. Acum vreo douăzeci de ani, de un asemenea om avea nevoie această parte a capitalei. Dacă o stradă poartă astăzi numele lui, nu e mult. Modest dar stăruitor, el s-a ivit mai
20 întâi sub înfățișarea unui slujbaș mic, doritor să-și întrebuințeze puținele economii într-o achizițiune oarecare.

Dar în loc să se facă proprietarul unei căscioare de mahala, precum se obicinuia atunci, a preferat să
25 iasă din barieră și s-a făcut proprietarul unei întinderi teritoriale de mai multe pogoane. Pe această întindere, se află astăzi stradele: Minotaurul, Ecoul, Schitul Maicilor, o parte a stradei Antimul, fără a număra strada cu numele său. Cum va fi fost când era
30 tânăr, nu mi-l pot închipui. Silueta lui ce nu este cunoscută astăzi numai de-a lungul uliței Cazărmei, ce este astăzi destul de familiară chiar stradelor Vienei, Parisul sau Londra, ni se înfățișează neîncetat ca una ce n-a putut să profileze vreodată decât aceeași
35 pălărie de pîslă neagră, pe același păr, alb și tuns scurt. Statura seacă, redengota corectă, la gît legătura de a cărei albeață constantă nu mă pot mira destul — iată omul!

40 Dar dacă nu-mi închipuiesc pe Barbu Lăzureanu tânăr, necinstit sau necumpătat nu mi-l pot închipui.

Este adevărat că cei cari nu cunosc decît superficial pe proprietarul din strada Cazărmei, nu-l iubesc. În felul său de a vorbi, în umbletul și în gesturile sale, se află un oarece pe care francezii îl numesc
5 'cassant'.

Puțini însă cunosc viața exemplară a acestui bărbat modest, cu inteligența pătrunzătoare, — unul dintre cei din urmă bucureșteni ai generației vechi.

Dacă ar ști că scriu despre el, s-ar supăra. O fac, sub farmecul naturii lui complexe, sub farmecul tristei sale vieți, însă desfășurată fără grabă, domoală în mersu ei, cu toate că înaintează cu pasuri sigure către
10 cucerirea unui scop final. Sint apoi unele tipuri sufletești, sau numai externe, ce nu-și aparțin lor și dintre care îmi propun să vă schițez câteva.

Deocamdată, ce mă preocupă este complexitatea naturii bătrînului meu prieten care, născut pentru a fi
15 poet, a avut luciditatea de spirit și puterea psihică să se ferească de povârnișul fatal celor cari intră în viață fără mijloace de trai sau cu prea puține. Pe lângă aceasta, trebuie a se mărturisi în toată cinstea că țara noastră n-are trebuință de literatură, de poezie, de celelalte. Cîți sunt cei cari citesc? Apoi, dintre
20 aceștia, cîți cari sunt în stare să prețuiască ce citesc și cîți iar, judecă cu seninătate nepătimașă pe „cîtit”? Ce să mai vorbim de tablouri și de statuie? Ne trebuiesc firme pentru prăvălii și pietre cioplite pentru morminte.

Aceste și le va fi zis înaintea mea proprietarul din strada Cazărmei, când s-a apucat să-și deschidă pe
30 Dealul Spirei sorgintea proprietății sale actuale. Dar cîți nu-și vor fi zis același lucru și nu l-au fi imitat? Înțelepciunea cea adevărată stă în a zice și a face.

35 Ce a făcut Barbu Lăzureanu este cu alît mai onorabil pentru el, cu cît poate să cugete astăzi, să folosească, postmortem, pe fiii de țărani, cu roadele muncii sale, destinînd, pentru instruirea lor, cea mai însemnată parte a avutului agonisit.

40 Cu toate aceste, mai anul trecut, poezia, multă vreme năbușită în sufletul bătrînului meu prieten, era cît pe aci să-i joace o festă, l-a făcut să viseze

un moment, de pe culmea dealului său, la culmile
ceva mai nălticele ale Parnasului.

5 Dar, după cum zice proverbul: „*tout est bien qui
finit bien*”. Un altul decât Lăzureanu ar fi cheltuit o
mie lei sau două, și și-ar fi adunat la un loc versurile,
— păcate de tinerețe ale multora, și uneori chiar de
bătrinețe.

10 Tot vreo două mii lei a cheltuit și bătrînul meu
prieten, dar în loc să-și colecționeze aceste păcate a
preferat să dea la lumină o bună traducere în proză
a *Paradisului pierdut* de Milton și a făcut o operă
folositoare.

15 Nu este însă mai puțin adevărat că, în mijlocul
Bucureștilor actuali, silueta lui este umbra demo-
dată a timpului vechi.

PAȘTE

A fost o vreme cînd noaptea Paștelor era, pentru
copilul blond ce a fost odinioară, o poemă mistică,
un cîntec făcut din senzațiuni.

5 Parfumul smirnei, sfejnicele înalte, luminările de
ceară, împodobite cu zambile viorii, norii amorfi ai
tămîiei întunecînd văzduhul bolților, preotul răsărînd
de sub perdelele de purpură ale altarului, splendoarea
10 îmbrăcămintei lui de mag asiatic, taina darurilor
purtate pe cap sub înfășurarea sfîntă a petecului de
mătase trandafirată cu florării de aur, sutele de ochi
clipitori ai flăcărilor roșii deasupra cerei albe, genu-
cherile evlavioase, icoanele cu ochi dulci și lungi
15 ale maicei lui Christos, aripau pe copilul blond ce a
fost odinioară către întrezăriri de aurore diamantii.
Și copilul blond auzea coruri de îngeri.

20 A fost apoi o vreme cînd, noaptea Paștelor, pentru
adolescentul oacheș ce a fost odinioară, era o poemă
tesută tot din senzațiuni, dar omenească ca cei
douăzeci ani ai săi.

Văzduhul bolților putea să fie înalt, preotul să aibă
odăjdii riuritoare de schînteieri, ceara să ardă cu
clipiri de flăcări roșii, smirna să-și dea sufletul par-
fumat pe cărbunii sfîrșietori ai cădelnițelor, darurile
25 să se-nfășoare cu strălucitul misticism ale religioaselor
stofe; ce răsărea din largul cuprins al bisericeii, nu mai

era nici chiar chipul maicei lui Christos, — erau ochi profani ce se adânceau în ai lui, erau genucherile virginale pe care forme delicate le săvârșeau de la o icoană la alta, printre ecurile deșteptate de sărutări evlavioase, de buze fremetind în lungul catapetezmei.

Și adolescentul oacheș auzea coruri de patimi.

Și mai este o vreme când, pentru copilul blond și pentru adolescentul oacheș ce au fost odinioară, — ambii ajunși pe culmea vieții, — noaptea Paștelor își tace poema, își muțeste vibrațiunile.

Este că amândoi, este că amândoi au murit fără moștenitori.

Și deasupra mormântului lor comun, izbucnesc în nopțile de Paște, — urcătoare — urcătoare — urcătoare, — coruri de demoni.

CONTELE DE CINCI CENTIME

Contele de cinci centime nu este o ficțiune. L-am cunoscut într-un timp trist pentru mine, și cu toate că nu era decât *Conte de cinci centime*, mi-a venit în ajutor cu peste patru mii lei.

Dar să povestesc mai întâi această istorie ce va părea un basm din *O mie și una de nopți*.

Persecutat de oameni, probabil din cauza răutății mele și din a caracterului meu, eram redus, cu copiii mei, cu toți ai mei, la cea din urmă extremitate.

Se aflau nerozi — nu e vorba — cari să susțină că sunt poet mare al țării, dar generalitatea era înțeleaptă și zicea că dacă n-am funcțiune — precum de altminteri nici n-am mai avut de patrusprezece ani și nici nu mai voiesc să am astăzi — se zicea că guvernul are dreptate să mă lase să mor de foame fiindcă sunt un netrebnic.

Această opinie s-a confirmat de atunci incoace atât pentru guverne cit și pentru public, de vreme ce funcțiune n-am mai putut să iau în momentele cind, invins de restriște, m-am plecat și pînă la umilirea de a mă face solicitator.

Oameni ca mine și ca alți de felul meu nu sunt în adevăr buni nici chiar să fie numiți epistați, și mai ales d. Lascar Catargiu, voinicul bătrîn, m-a făcut să înțeleg că cei ca de-alde noi nu suntem trebuin-

cioși decît la răsturnări de guverne, pe cită vreme sînt alți oameni — aceștia cei serioși, cei de ispravă — ce pot să ia parte, ei și cu ai lor, la diferitele capitole ale bugetului.

5 Cestiunea însă este de a se ști cum am cunoscut pe *Contele de cinci centime* și cine este el?

Iată:

L-am cunoscut în ajunul Crăciunului.

10 Mi s-a arătat sub forma unui bătrîn, înalt, bine format, cu capul rotund, pleșur — cîteva fire de păr numai — om pe care îl mai văzusem pe stradele Bucureștilor fără să-i știu numele, dar care iubea pe oricine era sărac și cinstit, și care citise versurile mele și le admira.

15 A venit la mine acasă fără să-l știu cine este și în ajunul Crăciunului mi-a adus bani, m-a scăpat de peire pe mine și pe ai mei, deși o parte din lume zicea că sînt un netrebnic și cu toate că guvernele, împreună cu cel actual cu tot, nu mă judecau volnic decît pentru răsturnări nu și pentru buget.

20 De unde aflate caritabilul om că sînt în răstriște, Dumnezeu singur ar putea-o spune, dar fără să mă cunoască decît din scrierile mele, *patru mii lei* mi-a adus *Contele de cinci centime!*

25 *Contele de cinci centime* mi-a zis că de atunci încolo nu-mi va mai merge rău, și de atunci încolo rău nu mi-a mai mers, fiindcă omul era om al lui Dumnezeu.

Dacă însă, el nu m-ar fi ajutat decît pe mine, n-ar avea drept decît la recunoștința mea personală.

30 Dar nu este așa.

Toată averea lui a cheltuit-o din bunătate de inimă. N-a fost sărac pe care să nu-l miluiască, nenorocire pe care să n-o ajute. Și ce a dat dreapta, stînga n-a știut. Unuia i-a dat un leu, altuia un napoleon, altuia trei-patru, altuia două sute, unui al treilea patru sute, și așa mai încolo cu zecile de mii lei.

35 Iar cînd n-a mai avut aproape nimic, schimba în fiiece zi ce mai avea, în gologani de cîte cinci centime, iar acești gologani îi semăna în drumul său, de la Fialkowski pînă în strada în care locuia, îi semăna în miineie săracilor pe care îi întilnea.

Copiii de prin mahalale l-au supranumit *Contele de cinci centime*, și sub acest nume a rămas cunoscut nobilul bătrîn, sîntul apostol al carității creștinești în veacul al nouăsprezece.

5 Acest om în vîrstă de optzeci ani, trăiește încă. Se va supăra, o știu, că am scris despre el, dar eu sînt cel supărat pe mine că nu pot decît să scriu, și revoltat adine că, cu toate solicitările ce am făcut în favoarea sufletului dumnezeiesc, cînd la Eforie 10 — fiindcă el singur deși nu mai are nimic n-ar cere de la nimini nimic, — nu s-a putut obține pentru acest om venerabil, cunoscut bine de toți cei cari au suferit, decît nepăsare.

15 O! secol mizerabil, în care se trăiește viața pe care trebuie s-o ducă astăzi, în țara românească, *Contele de cinci centime*, vecinic nemuritorul Constantin Christodorescu — iată că i-am spus numele — va fi înfierarea ta.

20 Iar tu, bunul părinte, nobilule și nevitatul, iartă-mă că am dat drumul simțirei mele pe cînd încă trăiești și că te-am numit.

O JUDECATĂ

Un biet creștin se însurase și el, ca să treacă în rîndul oamenilor.

5 Nevasta lui însă se brodi să fie o poamă și jumătate. Ii făcea numai zile fripte și tot ea se văita și tot ea îl certa de dimineața pînă seara.

Fiind bun la suflet, nu zicea nimic și-și vedea de treabă, pînă într-o zi aspida de nevestă-sa, ca să-l scoată din sărite, îi spuse că-l înșelase și că din cei 10 trei copii ce aveau, numai unul era al lui.

— Care e al meu? întrebă el.

— Nu-ți voi spune, pentru ca să nu știi care e al tău și să-i iubești și pe ceilalți în hatîrul celui adevărat.

15 De astă dată omulețul își pierdu răbdarea, dar nu mai zise nimic. Numai, cînd i-a venit ceasul morței, a făcut testament și a zis: „Las toată averea fiului meu cel adevărat; celorlalți doi nu le las nici o para chioară“.

20 După moartea lui, cei trei fii se luară la ceartă și, se înțelege, neputînd să se invoiască, se duseră la judecată.

Judecătorul, neputînd să dea de căpătii, se gîndi cîtva și la urmă hotări astfel. Corpul mortului să fie spînzurat de un pom și cei trei fii să tragă cu săgeți 25 în el; iar cel care va nimeri drept în inimă, acela să fie moștenitorul.

Hotărîrea se și îndeplini. Doi din fii traseră fiecare cîte o săgeată și innemeriră unul mai departe, altul mai aproape de inimă; dar cînd trebui să tragă și cel de-al treilea, acesta se opri și zise:

5 — Mai bine sărac lipit, decît să lovesc eu în trupul tatălui meu!

Și aruncă arcul cu săgețile.

Atunci judecătorul strigă:

10 — Acesta-i adevăratul fiu, e trup din trupul lui, căci singele apă nu se face! Ceilalți sunt copii străini. Și lui deci hotări să i se dea moștenirea.

CEL DE PE URMĂ OBRENOVICI

În a treia republică franceză, și în luna lui septem-
brie din anul 1911, ca dată. Ca amănunte ale mediu-
lui, un searbăd soare de toamnă, cu un vînt subțire
ce trece pe dasupra terasei celebrei cafenele „Vachette“
din Paris. Aci venea odinioară Moréas care își retrăia
sufletul său de antic în fluiditatea de aur a unor
strofe aproape eline.

Apoi, în sus și în jos, precum și în celelalte părți,
orașul cel mare, Parisul — Parisul în cer și pe pămînt, —
Parisul peste tot. În cer dînsul urcă, în adevăr,
sub formă de domuri uriașe, cum e al Panteonului,
de turnuri masive ce par năprasnice gîturi fără capete,
cum sunt ale bisericii Notre-Dame sau sub formă
ascuțită ca ale limbilor de femeiuști zdravene, cum
este giuvaergitul turn al Sfintei Capele. Departe de
tot, scheletul goliciunei timpului modern se infăți-
șează prin schela de fier a lui Eiffel. Iar acest Paris
se ivește așa cum este din fiecă parte a orizontului:
case ce mărginesc strade înguste și nesfîrșite se pră-
vălesc de jur împrejur de pe colinele înconjurătoare
cu graba zgomotului și banalității lor și, tocmai ca
niște escadroane luate la goană de dușmani, se duc
de-a dreptul în Sena, unde, împreună cu monstruo-
sele canale de scurgere ale orașului, par a voi să
se libereze de ticăloșia și murdăria modernismului

lor, de lașitatea sufletească și fizică a foarte mulți
dintre locuitorii lor actuali.

Dar iată că, de pe trotuarul din partea opusă, un
tinăr cu caschetă de șofer pe cap și îmbrăcat într-un
veston complect cenușiu — tinăr de tot — douăzeci
și cinci de ani poate — trece schiopătînd pe un picior
de lemn bulevardul Saint-Michel și, de departe, ca
și cum m-ar fi zărit și recunoscut, se uită spre mine.

Lucru ciudat totuși: infirmitatea lui nu-l împiedică
să se strecoare cu dibăcie și iuteală printre automobile
și trăsuri și, într-o clipă, se află dinaintea mesei la
care stau. Salutîndu-mă apoi, precum singur un gen-
tilom poate s-o facă:

— Desigur, domnule, zise el, sunteți... — și mă
numește.

— În adevăr, dar...

— Știu, nu mă puteți cunoaște. Iată însă numele
unchiului meu. El nu vă e străin, cred — căci v-a
fost prieten.

— Fără îndoială, așa e. Sunt prin urmare fericit
că te văd, și...

Poftit, tinărul luase loc la masa mea, dar abia
șezu și începu să-mi povestească multe și puține
— viața lui — zicea dînsul.

Fusese ciclist și alergător de fond — pe cit afirma.
Fusese, și cîștiga bani cu banița.

Celebru în Ungaria, și celebru la Viena și la Berlin,
în Italia și Spania, de ani nu-și revăzuse țara. Nu-și
revăzuse nici pe mama lui care-l așteptase zadarnic.
Și acum totul se sfîrșise. El nu mai era decît un mort.

Germania și Italia, Spania, nu-i vor mai aplauda
izbinzile. Ademenitoarele manole din Granada nu-și
vor mai desprinde roșiile garoafe din păr pentru a i
le azvirli în cale. Fatală îi fusese o alergare de viteză
săvîrșită pe bicicletă în Barcelona. Ea nu se mulțu-
mise să-l scurteze de un picior și îi scurtase și orice
mijloace de trai. Îl nimicise. Căci ce mai era el acum?...
Și iată cuvîntul pentru care se hotărîse a se întoarce
spre locul său de naștere. Iar cit de departe se afla
acest loc? Tocmai la capătul lumii. Acolo unde sfîr-
șește Europa și începe Asia. Și acolo unde parcă revede

pe mama sa cu ochi scinteietori de bucurie la gindul că-l va îmbrățișa, însă cu ei în lacrimi la celalt gind: că-l va revedea așa cum este azi.

5 Cu totul și cu totul frumos, acest băiat avea trăsuri în cari, deși se amestecau nuanțe străine celor eline, nu retrăiau mai puțin vechile zile ale Atenei și ale Spartei. Cu desăvîrșire însă caracteristic într-insul erau buzele lui frământate de înfrigurarea unei vieți puternice și pe cari fremătau cuvinte aprinse din cari
10 păreau că pornesc vrtejuri de patimi covârșitoare. Ființa lui exterioară, cît și cea lăuntrică, îl deosebiau astfel de mediul modernist al Parisului de azi, de artificialitatea și de îmburghezirea domnitoare, de snobismul celor cari altădată au știut să fie cînd caldeani, cînd elini și latini.

15 Dar cînd el îmi dezveli stupiditatea împrejurărilor în care se zbătea — gonit din hotelul unde trăsese și cu bagajele oprite de hotelier — iar aceasta din pricină că — zicea dînsul — i se furasc vreo cîteva
20 mii de lei colectați de prietenii săi din Barcelona, graiul i se făcu vijelios...

— Înțelegi d-ta aceasta? O înțelegi? Să rătăcești de două zile printre sublima și monstruoasa nepăsare
25 ce se numește Paris, în pungă numai cu cîtiva lei rămași din întîmplare într-însa, și fără puțință de a-ți schimba cămașa de pe trup... Înțelegi d-ta aceasta?

30 Imprejurările vieții sunt însă pentru fiecare așa cum sunt ele și, cu toate că nefericirea lui mă atinse, puțin îmi stătu în puțință să fac pentru a i le schimba pe ale lui.

35 Dar el era dintre cei cari au în suflet rezerve de energie. Tineretea îl ajuta de asemeni. Cei tineri, chiar cînd au fost avuți, pot să doarmă mai prost și să se mulțumească și cu o bucată de piine uscată, fără să se simtă nefericiți. Este visul trandafiriu al virstei, sunt aripele de aur ale lunii lui mai. Și în acest mod — cu toate că va fi suferit cîtva — zvelt și aproape
40 voios se duse să facă cunoștință cu micile conace, numite hoteluri, ale cartierului latin și cu mîncarea

ce îndestulează pe studențimea săracă și pe muncitorime.

5 Iar o zecime de zile curse, — mai mult poate, nu însă fără să aud zilnic sunînd pe asfaltul trotuarului din fața lui „Vachette“ ciocănirea aceluia picior de lemn ce-i vestea de departe sosirea; dar, din fericire pentru
10 tinăr, un eveniment neașteptat se însărcină să i-l schimbe într-unul de cauciuc și să-i redea puțința să-și urmeze călătoria.

15 Cu toate acestea, cînd la terasa aceleiași cafenele, el îmi povesti întîmplarea — foarte simplă în fond: un amic al tatălui său întîlnit din întîmplare — și după ce începu prin a voi să-mi înapoieze sumele ce-l
imprumutasem...

20 — Domnule, domnule, strigă deodată mai fremătător de simțire decît înția oară, iartă-mă că nu ți-am spus adevărul. Te-am mințit. Nu sunt cel pe care-l crezi. Sunt altul...

25 Și scoțînd din buzunare teancuri de extrase de ziare și teancuri de scrisori le azvîrli pe masă.

30 Crimpeie din periodice și cotidiene germane și spaniole, ungurești, trecură astfel pe sub ochii mei, cu portrete ale sale, urmate de lungi coloane în care se vorbea despre dînsul, și cu scrisori ce-i erau adre-
sate în diferite orașe ale Europei. Pașapoarte și alte
25 acte îi stabiliră, în sfîrșit, în mod netăgăduit, identitatea, și din fața mea dispăru tinărul de mai-nainte și fu înlocuit cu un altul, cu însuși fiul morganatic al unui regel și cu însuși cel de pe urmă coborîtor al
30 neamului său, cît și cel de pe urmă comite de Takova sau, altfel zis, cu principele Milan Cristici Obrenovici.

*

35 S-ar putea vorbi multe despre ce a fost viața lui. Dar reaua voință, defăimarea și spiritul de hrăpire al celor cari-l dezbrăcase de avere — vreo două milioane pare-se — sumă încredințată de decedatul rege Milan prietenului său, comitele Zichy — s-au însărcinat destul — căutînd să travestească adevărul — să-l pună, dimpotrivă, într-o lumină mai mare.

Jalnică odraslă a unui singe care a fost vărsat de vitejii săi străbuni pentru cauza Serbiei — singe care mai târziu a țîșnit de sub săbiile și gloanțele mișeleștilor ucigași ai regelui Alexandru și ai reginei
5 Draga, Cristici Milan Obrenovici n-are în fond în sarcina lui alte păcate decît ale ușurinței vîrstei și ale unei firi zvăpăiate. Mama sa, frumoasa Artemisa, dacă nu mă înșel asupra numelui ei, era fiica unui foarte avut bancher grec din Fanarul Constantinopolului. Sub îndemnul unei ambițiuni fără margini, ea a înconjurat pe copilul ei, încă de pe cînd era mic, cu un lux nemaipomenit, i-a dat o educațiune desăvîrșită, și în loc de jucării, a pus în leagănul lui un sceptru și o coroană.

10 Din nefericire pentru ea, și pentru fiul ei, dînsul moștenise pornirile sufletești ale tatălui său, împreună cu o aplecare neînălăturabilă de a sfida convențiunile sociale și de a nu ține nici o socoteală de micile virtuți burgheze.

15 În inimă cu un singe arzător, el s-a lăsat să fie tîrît în vijelia pustietoarelor plăceri și, increzător în dragoste și prietenie, a încăput pe mîna lingușitorilor și a frumoaselor unguroaice din Budapesta.

20 Averele sa — sau mai bine zis cele șase sute de mii de coroane austriace pe cari le-a putut obține de la micii comiți Zichy, după moartea tatălui lor — se topi cu ușurință pe mîinile lui.

25 Viața ce a început pentru dînsul în urmă a fost crudă. Dar această viață a fost cu atît mai tristă cu cît, după odiosul asasinat al regelui Alexandru, nu era exclusă putința ca el să ajungă să domnească peste Serbia. În definitiv, oricare ar fi fost lipsa sau insuficiența formelor legale ale nașterii lui, el nu era mai puțin un Obrenovici, nu era mai puțin un fiu de rege și, mai cu seamă, nu era mai puțin cel de pe urmă coboritor al neamului său.

30 Dușmanii Obrenoviceștilor știau despre aceasta, căci pe acest Obrenovici-stîngaci — și care nu mai este astăzi decît un Obrenovici-picior de lemn, dînșii izbutiră a-l scoate carte exofilă, propunîndu-i, cînd îl văzură ruinat, prin oarecari impresari anume impro-

vizați, să deuteze într-un circ pe prețul de trei mii de lei pe seară.

Principele, alteța regală, partizanii pe care îi avusesse ici-colo, totul se risipi atunci, pieri ca un abur.

5 Dar datoriile pe cari le contractase pe la diferiți cămătari începură să-i alerge lătrătoare în urmă și se poate spune că dacă n-ar fi fost pe tronul Austriei împărat un Franz Iosef, a cărui prietenie pentru regele Milan e cunoscută, sărmanul tînăr ar fi fost prăvălit și mai jos încă.

10 Atingător cu totul este însă că acest Obrenovici se află acum în Paris spre a se duce — după accidentul de automobil căruia îi datora pierderea piciorului, iar nicidecum basmului ce-mi povestise — se ducea — ghiciți unde? — la Biarritz -- la chiar acea regină Natalia care datora munci lui o parte din restrîștea din viața ei -- și se ducea la dînsa spre a încerca pe lingă ea un suprem și uimitor demers.

15 Nu se va reaminti acum sfîrșitul tragic al tuturor membrilor fostei dinastii sîrbești. Dar voi zice că față de cel de pe urmă coboritor al ei un gest dumnezeiesc ar fi de schițat. Căci oricît ar fi suferit regina a cărei soartă a dat atît de vorbit presei europene, acest Obrenovici, singurul care se află încă în viață, are în vinele sale un singe generos și poartă în piept o inimă leală.

20 Și aci se încheie deocamdată epilogul sîngeroasei tragedii de la conacul din Belgrad ce nu a mai lăsat în urma ei decît pe un Obrenovici-stîngaci și, în același timp, pe un Obrenovici-picior de lemn.

MAESTRUL DIN OGLINDĂ

O noapte de Anul nou și, sub ferestrele mele, Parisul, iar eu în odaia caldă și voios luminată de electricitate. În acea seară nu ieșisem și mă aflam singur. Când zic singur, greșesc, căci eu ședeam pe un jet, iar maestrul din oglindă ședea pe un altul. Și el vorbește, iar graiul lui era aci limpede ca o noapte cu lună, aci răzvrătit și întunecat. Citeodată însă acest grai al lui era și nespus de duos.

O! maestrul din oglindă, șezind pe un scaun ca și mine, și semănându-mi ca două picături de apă!

— Negreșit, îmi spuneau vorbele lui, mulțimea care-ți vede numele prin ziare, ți-l înfășoară cu slavă...

— Uți că cei care mă pomenește, n-o fac decât ca să mă spurce...

— Apoi ce e asta dacă nu glorie? Și același lucru e și pizma lumii când te vede trecind pe strade în luxul vesmintelor și al ghetelor de lac sau în plasa miresemelor în care te prinde buchetul de flori din automobilul ce te duce cu 60 de kilometre pe oră spre soartă. Mă iartă, voiesc să zic: spre nemurire.

De altminteri, tu faci și de minune pe grozavul, căci chipul tău adevărat, ce ți-ar da pe loc de gol suferința luptelor și umilințelor — nu se mai zărește de loc, atât de bine ai potrivit pe el masca trufiei și a unei desăvârșite mulțumiri de viață.

— Dar...

— Nu lua osleneala să-mi spui că așa trebuie să urmezi. Lumea te respectă, și îți faci astăzi afacerile cu ea, tocmai pentru că nu crede că ai nevoie de dinsa...

Cu toate acestea, fiindcă ești crezut dintre fericiții pământului, și fiindcă nu-ți umpli scrierile cu vâicăreli, cei mai mulți spun despre tine că ești numai un meșter al formei. Căci lumea își zice cu drept: ce fond poate să aibă cine n-a suferit?

— Știu, răspunsei maestrului din oglindă, a cărui frunte se răsfrîngea acum pustiiată de trăsnete în apa liniștită a cristalului, știu, și-am spus-o și eu odinioară — odinioară! — în limba pe care o vorbeam atunci:

A fost a mea mîndrie să par nepăsător
Și lumea să mă creadă că sunt nesimțitor.

O pauză... Dar tăcerea mea nu ținu mult.

— Ei da! — sunt oameni care respectă răstriaștea din soarta lor. Dinșii nu-și dau durerea în stambă — nu fac din ea un obiect de speculă pentru a desfăta pe public. Rănile primite și lacrămile vărsate și le ascund. Și au fost amare lacrămile, și dureroase rănile. Fiindcă, orice s-ar zice, slava se cumpără scump. Ei! maestre din oglindă! maestrul! Uită-te puțin la eul meu din trecut — tu care stai acuma atât de liniștit sub sticla ce te-a prins — uită-te și ai să mă pricepi lesne... Până la vîrsta de 14 ani, bunăoară, auzeam și eu că se află pe pămînt oameni care n-au nici cu ce se hrăni, nici unde se adăpostii. Dar vorbe de-alde astea n-aveau nici un înțeles pentru auzul meu de atunci, și pentru feciorul de bani gata pe care îl intrupam. Să n-aibă cineva ce minca? Dar cum să fie aceasta cu puțință? Adică ce fel? Dacă vreun asemenea cineva era tînăr, n-avea el părinți? Cît despre cei mai în vîrstă, n-aveau ei case și moșii?

Vezi, prin urmare, bine, scumpul meu maestre de sub geam, care mi-era nevinovăția, și cît a trebuit să mă coste mai tîrziu lipsa în care m-au azvîrlit împrejurările.

— Dar pe mine? dar pe mine? strigă maestrul din oglindă. Căci și pe mine mă ajunse blestemata asta

de lipsă cu toate că și eu fusesem născut și crescut
ca și tine în casă de oameni cu dare de mină. Nu-mi
pare însă rău:

M-am luptat cu traiul zilnic și cu soarta ne-
mpăcată

Sub a căreia sandală, inima-mi însingerată
Chiar și astăzi e strivită — fără-nvins a mă fi
dat.

Frumusețea vieții poate însă că nici nu e alta,
încheie maestrul din oglindă.

— Știu, știu, strigai eu de pe scaunul meu, căci
aceeași e viața pe care am trăit-o la rîndu-mi.

Însă cu glas mișcător, și ca și cum nu l-ar fi auzit,
maestrul din oglindă urmă:

— Ți-am spus că răstriștea și lupta sunt frumuseți.
Acum îți voi spune că ele sunt, poate, singurele — căci
ascultă.

Puteam să pier de mult dacă neajunsurile nu m-ar
fi răzvrătit împotriva obștelor nătîngi; dacă noroaiele
ce mi se azvirleau în obraz nu mi-ar fi ridicat sufletul,
și dacă mintea nu mi s-ar fi încordat, clipă cu clipă.
Astfel a venit o zi cînd am simțit că sunt cineva, și
să te simți cineva e totul. A fi cineva, scumpul meu
maestre, o știi ca și mine, e a fi o putere. Pizma și
ura celor răi și mici m-au făcut bun și mare. Așa s-a
întimplat, fără îndoială, și cu tine. Mulțumește însă
lui Dumnezeu, cum îi mulțumesc și eu, căci dacă ești
astăzi maestrul cel de pe scaunul de matase și din
automobil — și pe care îl hulesc încă mulți — tu ești
și maestrul din oglindă, pe care nimini și nimic nu-l
mai poate atinge, și cînd, mîine, oglinda se va sparge...

— Ce va fi?...

* — Cînd oglinda se va sparge... Oh! maestre care
ai suferit atît, cînd oglinda se va sparge, vei fi și
mai mare încă, căci vei fi atunci maestrul cel din
inimi.

Iar Parisul curgea sub ferestrele mele, și la același
ceas — dincolo de zări — sub cerul frumoaselor cîmpii
românești, curgea și un alt oraș — curgeau Bucureș-
tii — pe sub ferestrele celor care fac parte din su-
fletul meu...

OUĂ DE PAȘTI

Tot verde și veselă reafli în amintirea mea largă
vale pe care o mărginește de o parte și de alta două
lungi șiruri de dealuri albăstrii. Din creștetul Carpa-
ților desprinse, aceste dealuri fug — fug într-una și se
duc într-o goană nebună ca și cum ar voi să ajungă
mai iute la Dunăre, pe deasupra căreia trec printr-un
salt uriaș, spre a nu se mai opri decît pe alte creștete
— pe cele ale Balcanilor spre care urcă — și în
care se tolesc pînă a nu mai întocmi cu dinșii decît
un corp și un suflet. Această vale urmează firește să
fie și astăzi împestrițată cu flori — aglici, cicori al-
bastre, printre care se amestecă ici-colo maci roșii
și garofițe pembè. Mai cu seamă azi, cînd Paștile
vine din nou, ea își desfășoară negreșit tot ca și altă-
dată cutele ei de covor oriental, așa încît a rămas tot
valea pe care am iubit-o și pe întinderea căreia frumoșii
mei ani — cei cînd nu eram încă decît un copil —
au zîmbit ca niște zori primăvărâtece ori au schin-
teiat cu blîndețea razelor soarelui de mai.

Amaradia, riul de argint și catifea verde ce o des-
parte în două, urmează fără îndoială să șoptească în
ducerea ei pe sub salcii și ulmi basme și doine altor
copii. Cit despre moară, care nu măcinase alte grîne
și alt porumb decît cele crescute pe moșiile noastre
strămosești, ea urmează de asemenea să stea ghemuită

în aceeași umbră împăciuitoare și să toarcă întocmai ca o pisică oglindită de apa ce curge și luată de timpul ce fuge.

5 Dar iată că la una din cotiturile amintirii mele începe să se ivească și el, el, prea scumpul meu Bircaciu, piriul ce se umflă de cîte ori plouă la munte și ce se face atunci năbădăios și mugitor. Malurile lui sunt coprinse de-o întreagă încurcătură de mărăcinișuri verzi și înflorite. În tot timpul verii matca 10 lui e seacă și se văd atunci pietroaiele pe care le cară de veacuri, Dumnezeu știe încotro, și a căror cărare n-o isprăvește niciodată. Iarba înecă această matcă în luna lui cuptor și prin ea se amestecă spice de seacă și de ovăz sălbatec. Pe malurile lui de cîte ori 15 n-am cules eu porumbe vinete și stifoase, al căror gust aspru face gura pungă, și de cîte ori n-am adunat de pe acolo și mure. Caprelor mai cu seamă, le plăcea să dea buzna printre mărăcinișuri, pe cînd ciobănașii dragi, cu pălării de pislă neagră înghirlandate 20 cu flori de răsură, cîntau din cîte un fluieraș oltenesc, cînd sub povirnișul malului, cînd sub umbra podului de birne peste care, dacă treci te duci drept spre Pometești, sau spre Adîncata.

25 Și de cîte ori — de cite! nu l-am trecut și eu acest pod, fie singur, fie în tovărășia fraților mei, sorei și mamei mele. L-am trecut și cu bunica mea, cu ea, al cărei păr albise oaiie, așa că, de la o vreme, neputînd să albească mai mult, se apucase să se facă iar bălai, 30 bălai ca un fuior smuls din caierul soarelui. O! sărmana hunică! Dar cît de dulce își doarme ea acum somnul de veci la umbra bisericii de țară zidită de neamul nostru.

35 Și cît de neuitată a rămas pentru mine frumoasa, frumoasa biseriucă, de vreme ce ea singură îmi e sfîntă dintre toate cîte le-am văzut de atunci încoa? Căci de cîte ori n-am auzit eu într-însa dumnezeiasca slujbă pe care popa Smarandache o săvîrșea îmbrăcat în odăjdiile de mătase țesute cu fir de aur și în mijlocul unui nor de fum de tămîie și de smirnă. Bietul popa 40 Smarandache! S-a dus și el, dar parcă-l văd încă cum înainta sprîjinind cu o mină deasupra capului sfîn-

tele taine — cuminecătura — purtate într-un potir schinteietor, dar pe care îl ascundea de ochii tuturor sub o basma de mătase portocalie găitănată cu argint. Bărbații din biserică cît și muierile, precum și noi copiii 5 — binecuvîntate vremuri! — ne plecam capetele cu umilință spre lespezile de piatră, ne frîngeam în două și credeam că deasupra noastră cerurile s-au deschis cu bunătatea și mîntuirea lor...

10 Dar despre zilele Paștelor, cum să nu-mi aduc aminte în orice țară m-aș afla? și cum iar, aducîndu-mi aminte de ele, să nu revăd altarul sfînt al bisericii, masa jertfei, și deasupra ei sfeșnicele de aur curat pe care muma mea le trimitea de la cula din deal, în ele cu luminări din ceară lucrate în poleieli și flori, jos, 15 împodobite cu zambile roșii ori albastre?

Nu poate să fie prin urmare mirare că, astăzi, cînd Paștele s-a întors și cu toate că toți ai mei din trecut nu mai sunt, și cu toate că eu însumi mă aflu departe 20 de țară cu sute de poște, cale prin suflet și prin gînd peste depărtare, peste timpul ce a curs și tot în acea biserică intru, tot pe vechiul popă Smarandache îl aud spunînd patimile lui Hristos, povestind învierea, pe cînd pe mine, tot copil mă reafli. Și între tata-moșu și maica-mare, între tatăl meu și muma mea, 25 îngenunchez din nou ca odinioară, țin din nou de mină pe fratele meu care a murit, pe sora mea care a încetat de a fi.

Copilăroase zugrăveli, deși fermecătoare, răsar pe pereți împrejurul meu, boierii din cari s-au tras muma 30 mea — bărbații de-o parte și femeile de alta — ținînd la mijlocul lor pe palme biserică pe care au zidit-o, și spre care m-am reîntors cu totul refăcîndu-mi sufletul și inima cum era și sufletul și inima lor.

35 Și cît de bine este, Doamnel să te mai faci copil cîte odată și să mai trăiești frumoasele zile de Paști cari au fost.

40 Căci nu poți să trăiești decît frumoase zile de Paști, dacă mai ales le poți petrece pe moșii din neam în neam la tine ajunse, și dacă ai și o culă în deal, și o biseriucă în vale.

incit, dacă nu l-ar tăia pe mijloc un chenar de poleială, l-ai crede ou cu adevărat. Cînd îl deschid, găsesc într-o parte a lui, sub sticlă, un staul al Domnului nostru cu mici oi și un mic măgar lucrute din zahăr, cu flori de argint și de aur crescute printre ele, și cu chiar Domnul nostru Isus Hristos în iesla lui. În cealaltă parte a oului, și tot sub capac de sticlă, e învierea cu soldații căzuți cu fața la pămînt și cu cel care s-a dat jertfă pentru mîntuirea omenirii ridicîndu-se la cer.

5 Dar bine, de trei ori bine să fii copil și să crezi. Și de patru ori bine este să ai miel gras și cozonac la masă, să fii între ai tăi, să ciocnești ouă roșii și bălțate și să zici: „Hristos a înviat“ — și să îți se răspundă: „Cu adevărat a înviat“.

15 Și de tot bine mai este să ai la țară o mare sau o mică culă pe deal sau pe vale — și să aibi pe deasupra pămînturi de arat la o moșie-două, sau chiar și la trei ori la mai multe — iar după aceasta să ai și pe un popă Smarandache oarecare pentru ca să-i dai 20 pe un icusar sau un galben spre a se ruga la Dumnezeu în locul tău, și în schimb el să te hărăzească cu iertarea păcatelor.

25 Iar dacă se întîmplă să fii dăruit și cu cite un frumos ou de Paști în care s-ar afla, sub sticlă, un staul al Domnului nostru lucrat din zahăr, cu un giuvaier de copilaș în el, ai cărui obraji să fie rumeni și albi, ce fericire ar putea să fie mai mare decît cea dacă ai vedea acolo și un miel să stea gata să behăiască și un 30 măgar care să se pregătească să răgească?

— Hristos a înviat! Hristos a înviat!

— Cu adevărat a înviat!

35 Dar ce rău este că, atunci cînd el înviază, să se întîmple să fii dintre marii acestui pămînt, să ai cozonac bun pe masă și să uiți de cei cari n-au nici pîine. Și să uiți că mielul behăiește:

— Hristos a invi-i-i-a-a-t...

Și că măgarul îi răspunde:

— Cu adevărat a invi-i-i-a-a-t.

40 Însă lumea trebuie să meargă cum merge, cu toate că nu cred că lui Dumnezeu trebuie să-i fie plăcut

ca Hristos să fie omorât în toți anii și să reinvieze neîncetat cîte o zi-două în fiecare an fără ca însă să reinvieze niciodată de-a binelea.

5 Dar oricum ar fi, refă-mă copil, Doamnel refă-mă copil ca să mai mănînc cozonac bun, miel rumen și gîscă grasă, și ca să mai am și eu cîte o biată cîlă de moșie și cîte cinci-șase moșii de cîte o biată cîlă...

Iar dacă așa va fi, voi behăi atunci și eu ca mielul care behăiește și voi răgi și eu ca măgarul care răgește...

BUCUREȘTI LALELELOR ȘI AI TRANDAFIRILOR. ORAȘ AL BUCURIEI

5 Vremea de mult, acea vreme veche despre care nu se mai știe aproape nimic, răsare încă, ici-colo, în cîte o minte.

Și această vreme face pentru cîtiva să se ivească niște București ce nu mai sunt.

10 Dinșii îi văd astfel încă de la începutul lor, și îi văd sub înfățișarea unei mantale de pădure cu copaci de veacuri și, pe alocuri, cu răriști peste cari să potopește soarele atunci cînd nu se troienește zăpada, minată de crivăț din vârful Carpaților.

Dar cum a prins viață orașul, la început, printre acei nămeți de frunze, este cu totul fermecător.

15 Cînd, în adevăr, Bucur-Ciobanul s-a coborît pe curgea Dîmboviței, avutul Iacob al acelor vremuri, văzînd că locul este prielnic pășunatului, s-a apucat mai întîi să-și facă conac din trunchiurile de copaci pe care i-a dat jos în dreapta și în stînga și, mai tîrziu, s-a apucat să întindă pe lîngă dînsul și o îngrădire de tîrlă.

20 Văzînd apoi că oile i se înmulțesc, și că nu e supărat de nimeni, a ridicat un locaș sfînt, făcut și dînsul tot din copaci tăiați, iar acesta a fost Biserica lui Bucur.

25 Rariștea s-a mai lărgit cu vremea, și s-a prefăcut în pajiște cu iarbă înaltă, pe care, Dumnezeu știe cum, au încolțit răsaduri de lalele și au înflorit de-ți era dragă lumea.

După acest Bucur, au mai venit și alții asemănați lui, și locurile lor de popas au fost însemnate cu cîte o locuință. Casele de gard, lipite cu lut, și bordeiele băgate pe jumătate în pământ, au început atunci s-o
5 ia razna, cînd peste cîmp, cînd peste deal și vale.

Dar fiindcă lumea era credincioasă și trăia în frica lui Dumnezeu, pe lingă altarul lui Bucur s-au mai ridicat și altele; iar treptat, ele s-au făcut mănăstiri și chiar Curți domnești, pe cînd colibebe și bordeiele s-au rinduit în cătune, în sate și tîrguri, cu metohuri și metohani, printre stejari și ulmi, printre măceșii ce au fost altoiți, și-au dat în sfîrșit mîna și au
10 pus temelul Bucureștilor de azi.

Pajiștile cu lalele nu s-au desființat însă pînă de curînd și trandafirii de dulceață și cei de lună năvăleau din curți în uliți, și răsplineau peste oraș mi-
15 resmele lor.

Nici vorbă că locuințele nu semănau cu casele de acum. Pînă și ale boierilor nu erau prea răsărite, dar
20 aveau strașini late și pridvoare pe stîlpi de lemn ori de zid și erau înfășurate de grădini.

Turcii au fost, multă vreme, o pacoste pentru țară, dar stăpînirea lor vremelnică avu și părțile ei bune.

Căci fapt adevărat este că dinșii au îndrumat la săparea de puțuri, la zidirea de cișmele, la facerea de cimitire, la creșterea albinelor și gîndacilor de mătase, din ale căror fire femeile își torceau borangicul. Și odată cu dragostea apei, turcii au mai adus dra-
25 gostea pomilor roditori și florilor.

Astfel s-au sădit la noi: piersicul, iasomia, liliacul și multe alte neamuri de pomișori, pomi și flori.

Au mai adus acești turci cu ei și smerenia femeiei față de bărbat, rînduiala casei ce i-a fost lăsată pe
30 mină, țesutul pînzelor și al scoarțelor, cit și indeletnicirea cu toate cele domestice.

Partea cea rea era că dinșii, cînd veneau cu sabia asupra țării, măcelăreau fără cruțare și jefuiau de-ți
35 era mai mare mila.

Cum s-a făcut însă, cum nu s-a făcut, Bucureștii n-au încetat o clipă să alerge cu pasuri grăbite către
40 viitor. Și cu tot prăpădul și năpasta pe cari prăvăli-

rea păgînilor peste țară le aducea, au început să se ivească pe Podul Mogoșoaiei, și prin mahalale, case boierești mai de seamă, și traiul a prins a se îmbunătăți. Să fi fost locuiți acești București de oricare alt
5 neam decît al nostru, acel neam ar fi părăsit de mult văile și dealurile pe cari se află capitala și ar fi rupt-o la fugă să se așeze tocmai în munți, cum n-au mai stat neam de novaci ori de jidovi.

Dar bucureștenii ăștia au fost oameni zdraveni, ce nu știau nici de grijă, nici de frică, căci zadarnic
10 veneau și turcii și tătarii, căci cum veneau așa se duceau, și bucureștenii pe loc rămîneau.

Și deci iar vedeai că, în locul caselor dărîmate ori arse, se înălțau altele, și tot așa vedeai că înfloresc
15 din nou trandafirii, că urcă pe garduri pînă pe copețișuri și că bat cu talazurile lor de flori rumene și de flori roșii ca para focului, zidurile bisericilor și mănăstirilor. Muierile frumoase îi tăiau ca să-i pună în glastre și în păr, iar băiețandrii ca să-i înfigă după
20 ureche ori să facă cu ei ghirlande imprejurul pălăriilor de pislă. Vremurile de băjenie ori de boale cumplite nu puteau nici ele să întunece prea mult pe locuitorii acestui oraș.

Cît de amărită să le fi fost viața, ei își puneau flori
25 la pălărie, luau cîte un lăutar-doi să le tragă cîte un pui de cîntec, se duceau primăvara pe Cîmpul Lalelei să petreacă, făceau Maiul cu miel fript și cu ouă răscoapte pe iarbă verde; trăgeau toamna la măsăa mustul-muștulețul și, în sfîrșit, își trăiau viața înainte pînă ce o isprăveau și cu dînsa, de erau duși
30 să fie înmormîțați în preajma cîte unei biserici. Să fi văzut însă și atunci cu cîtă veselie erau purtați către locașul cel de pe urmă. Cei rămași, rude ori prieteni, așterneau cu un cearceaf alb un fel de targă, ce era apoi ridicată de doi inși la cap și de doi la
35 picioare și dusă sub oraniscul de mătase pembé sau de catifea portocalie mîrginită cu ciucuri de fir și, sub care, răposatul o lua spre biserică, în mijlocul unui vesel taraf de lăutari.

Din acest București n-a rămas aproape nimic. Unde
40 mai sunt cîmpurile din mijlocul orașului, din a că-

ror iarbă ieșeau maci înfloriți, zambile, lalele, colilii? Unde mai sunt și acele curți de case ce păreau că nu se mai sfârșesc și-n al căror mijloc salcii și plute bătrine umbreau o cișmea de zid văruiță, pe care

5

insă era zugrăvită Maica Precista cu Domnul nostru Isus Christos în brațe, îmbrăcată într-o manta albastră împodobită cu stele.

Dar curțile în cari se plimbau cocorii și păunii? Dar cele din cari se ridicau stoluri-stoluri fel de fel de porumbei? Apoi cucoanele cu malotele de catifelea havaie cusute în mărgăritari ori cucoanele legate cu bariș conabiu la cap și ce îngrijeau de găște și găini, de rațe și curcani? Coboritoarele lor dirii pe poduri în automobile ce duc la teatru și chiar la chiantant, dau ochuri pe la cinematografe și cofetării și nici nu mai știu dacă e acasă, prin bucătării, vreo oală la foc. Ce să mai întrebăm de trandafirii de prin curți, pentru că astăzi nici nu mai sunt curți. De cum e un loc gol, se înalță pe el o acasă: locul a costat 5.000 de lei, se mai cheltuiesc 15—20 de mii și se scot la iveală trei subsoluri, trei odăi sus, două mansarde, baie, tout-à-l'égout, parchet și electricitate — iar, socoteala rotundă, chirie 8.000 de lei.

10

15

20

25

Cine ar mai fi nebun să păstreze curți pentru niște prăpădite de flori și pentru niște jerpeliți de pomi? Și cu toate acestea, un București al trandafirilor mai rămăsese acum cîțiva ani pe dealul Cotrocenilor, acolo unde locuia un popă de la biserica cu același nume.

30

35

Se afla pe înălțimea aceluși deal, și-n stînga șoselei prăfuite, o casă cum sunt mai toate în mahalalele noastre. Dar la spatele gardului înalt, ce închidea curticica popei, dealul se prăvălea deodată pînă spre o întinsă cîmpie și întocmea o largă și adîncă văgăună scobită acolo de mîncătura apelor.

40

În acea văgăună, spre a nu se zice prăpastie, își făcuse înțeleptul popă de la Cotroceni faimoasa lui grădină ce va fi rămas, cred, în mîntea acelor cari vor fi văzut-o, ca un petec de rai. Trebuie a se ști însă că această grădină era sădită și răsădită numai din trandafiri, afară de o boltă de coacăze ce se afla în

fundul ei. Trandafirii acestei grădini, vestiți în toți Bucureștii, se vindeau, cei mai de rînd cu cinci lei suta, iar cei mai de seamă cu zece. Cum treceai pe portița gardului, după care nici nu bănuiai că poate să fie așa cuib de fericire, privirea ți se rătăcea deodată pe ceva greu de spus. Pe amîndouă coastele văgăunei se agățau trandafiri stufoși, încărcăți de frunze și flori; iar în vale, tocmai în fund, alți trandafiri numai unul și unul. Un izvor de apă, nu știu de unde ieșit, șerpuia printre dinșii și se ducea limpede și săltăreț, aproape albastru citeodată, printre un pietriș alb, întîlnind în drumul lui și bolovani împrejurul căror apa ce spumega părea că fierbe.

5

10

15

20

25

30

35

Mai creșteau și flori de cîmp pe marginile acestui izvor: frumoase romanite și floarea albastră a neuitărei. Căci nici nu puteau să fie uitate pomenitele locuri. De sus de tot, din capul unei înguste scări, făcută din trepte tăiate în pămîntul nisipos, valuri de frunze și de flori se duceau de colo-colo la cea mai ușoară adiere. Dar ce era cu totul frumos, era verdeața acestor frunze, verdeață ce pornea de la fața cea mai spălăcită, și ce era de-o frăgezime neînchipuit de dulce, pentru a urca spre un verde cu totul puternic, verde ce citeodată părea că se face albastru, atît de mult se închidea. Sub povîrnișul coastelor, în umbra lor deasă, cu toate că străvezie, lumea de frunze ajungea să pară neagră. Pe coastă în sus, acolo unde soarele bătea mai mult, se întîmpla să vezi și frunze ce se rugineau. Aceste talazuri mișcătoare ce șopteau un cîntec de liniște și de tinerețe, de viață nevinovată și de adevărată fericire, erau din cînd în cînd spumegate de moile și lungile ondulațiuni ale înflorărilor de trandafiri albi. Se zăreau de asemeni și înalte creștete de valuri, ale căror culmi erau întocmite din sute și din mii de trandafiri cu totul și cu totul rumeni.

40

Florile împărătești, atît de căutate de poeții din Șiraz și Ispahan, împrumutau uneori piersicelor și caiselor fețele lor cărnose și ademenitoare. Dar de necrezut de frumoși erau trandafirii ce scînteiau ca purpura, ce păreau citeodată sînge și citeodată fla-

căre. Petalele lor erau aci rubini și aci hiacint și granat. Mă prind că nicăieri nu se vor fi adunat atâtea popoare de trandafiri la un loc.

5 Se aflau printre dînsele și trandafiri de argint curat, și galbeni ca aurul cel mai feciorelnic. Dar ce plutea peste tot erau aripile de azur, lucitoare de aur fluidic, ale unui vis oriental. Căci fiecă floare de trandafir vorbea cu cealaltă prin ajutorul parfului. Și fiecă vorbă a acestui grai era o îmbătare
10 dumnezeiască — cîntec de flaut și clar de lună — glas de privighetoare și delicată muzicalitate, venită de dincolo de viața pămîntească.

15 Popa de la Cotroceni scotea, zice-se, din rodul muncii lui, — acea grădină — un venit de treizeci pînă la patruzeci de mii de lei pe an. Va fi lucrat lăcomia sau, în termeni bisericești, arghirofilia, la neașteptată intrandafirare a prea fericitei surpări de deal?

20 Cu toate acestea, zisul popă, să-i binecuvînteze Dumnezeu țarina dacă a murit, a trebuit să fi fost poet. A pus din sufletul lui cîte o pîrticică în fiecă floare a lemnului de trandafir, și blestemați să fie sălbaticii ticăloși cari o vor fi pustiit-o, dacă cumva această rămășiță a Bucureștilor de odinioară nu se
25 va mai fi aflînd acolo. Păcat numai că bietul popă n-a vrut să-și facă și o casă după felul vremii duse, în ograda lui din față ce da pe șoseaua Cotrocenilor. Căci ce fericit ar fi trăit el sub strașinele late ale unui coperiș de șindrilă, pe unde ar fi venit rîndunele să-și facă cuibul! Oricum ar fi însă, grădina lui, așa
30 cum era, parcă o văd încă, și parcă îi cobor treptele ce mă duceau în adîncime și ce ștergeau din inima și mintea mea lumea de astăzi, Bucureștii cei de acum.

35 Cerul albastru al frumoasei zile de mai, cînd înfloreau aci trandafiri, curge parcă și acum deasupra frunței mele și, din visul de atunci, nu mă deșteaptă nici astăzi decît urletul și fluieratul îngrozitor al balaurului de fier și de oțel ce varsă foc și fum pe nări, pe gură, și ce duce, ca și atunci, departe de tot, pe șine, viața și tinerețea atîtor — a tuturilor.

40 Căci așa este scris — să trecem — după cum a trecut tot ce a fost înaintea noastră, și tot ce va fi după noi.

OCEANIA — PACIFIC — DREADNOUGHT

5 Era în ajunul anului 1952, iar vasul uriaș, acest *Dreadnought* al păcei, pe care înalta finanță franco-anglo-americană îl pusese de vreo 20 de ani în executare, trebuia în curînd să fie inaugurat prin contactul ce avea să ia cu apele oceanului.

10 De ici, de colo, se mai zvoneau încă critici, prin grai sau prin ziare, cu privire la opera de necrezut ce se întreprinsese. Dar, mulțumită celor 2 miliarde pe cari companiile de însemnătate maritime, asociindu-se, le ceruseră prin subscriere de acțiuni de la publicul lumei întregi, se îndreptase pe cale bună înfăptuirea ciudatei concepțiuni. În fond, această
15 concepțiune da ființă nu unui vas, ci unui pod umblător — a cărui platformă se uita foarte de sus la valuri, căci le predominia de la o înălțime de 50 metri, și suprafața ei era deopotrivă cu întreaga întindere a Parisului.

20 Sprijinită pe o pădure de stilpi de oțel, întreale căror împerecheri se aflau, la distanțe calculate, roți cu un diametru de 20 de metri, și ce nu intrau în apă decît pe jumătate deoarece biconvexitatea lor pîntecoasă cuprindea aer comprimat, spăimîntătoare plută părea, deasupra valurilor, o bestie de apocalips.
25

Stilpii de oțel pe lingă că erau foarte puternici, se mai aflau întăriți și prin legături între dinșii făcute din lanțuri și din panglici de oțel ce păreau niște liane, așa cum se încurcau în toate părțile și cum sfidau orice izbiri și zdruncinări.

La o înălțime de 30 metri era o altă platformă — inferioară — care era închisă pe margini până la o înălțime de 5 metri.

În acest așa-zis subsol al plutei fuseseră instalate numeroase uzine de producere a forței adunate de la cele peste 10.000 de motoare.

Aceste motoare acționau roțile cari, purtând în pintecele lor aer comprimat, susțineau dasupra apei întreaga schelă, ele necufundându-se într-însa decît pînă la căpăținele lor.

Zisul sistem, la drept vorbind, nu era însă ceva nou. Încă de la sfîrșitul secolului al XIX un inginer francez, anume René Bazin, îl propusese și făcuse chiar cu el mici încercări între Franța și Anglittera.

Viteza, după cît demonstrase inginerul, nu putea decît să fie sporită prin faptul că roțile nefiind înzestrate cu linguri sau lopeți precum se urma pînă la dînsul, nu aveau să mai întîmpine împotrivirea apei, ci aveau să alunece prin ea.

Se înțelege de la sine că, pentru construirea minunatului *Dreadnought* al păcei, tunurile și chiar puștile națiunilor europene fuseseră rechiziționate și topite, iar la urmă schimbate în acea masă de oțel ce se ridicase și înaintase an cu an tot mai departe peste unde. Și tot de la sine se înțelege că inginerii, arhitecții, cît și lucrătorii din toate țările își găsiră acolo întrebuițarea timpului și răsplata largă a muncii lor.

Dar după ce acest uriaș chemat să lege continentele între ele și pe care nici o furtună n-ar mai fi putut măcar să-l clatine — mai ales pentru cuvîntul că valorile cele mai înalte nu urcau mai sus de 30 de metri și că, așa fiind, nu dedeau de nici o rezistență, ci treceau printre deșirarea schelei — după ce dar el fu cu totul gata, se începu o altă lucrare, aceasta și mai de necrezut.

Pe întinderea platformei, ce de la țărni se ducea pînă în zare, societăți de construcțiuni de case se apucaseră să înalțe lungi palate cu cîte un singur rînd, zidite din piatră ușoară ce se numește spumă de mare sau din aluminiu. Pe această platformă începură să alerge strade ce se duceau în cele 4 puncte cardinale și bulevarde intrerupte de piețe largi, de grădini și parcuri așezate pe pămînt adus anume și printre cari curgeau riulețe de apă limpezi, pe cînd altele izbuceau din bazinuri și se prăfuiau peste iarbă și flori ca o pulbere prizmatică.

Cele 2 miliarde ajunseră cu prisosință pentru a duce la bun capăt lucrările. Și acum, cam pe la sfîrșitul anului 1952, înmărmuritorul *Dreadnought* al oceanelor se prelungea de-a lungul țărniurilor pe lingă cari fusese construit, sprijinind totdeodată pe înălțimea lui cea de 50 metri haosul unui oraș ale cărui margini se ștergeau în depărtare. Cheiurile ce-l înconjurau orau, de altă parte, sădite cu copaci umbroși și înveselite cu boschete de trandafiri înfloriți.

Cît despre orașul în sine, el cuprindea, afară de grădini și monumente, diferite și mari clădiri ce serveau mărfurilor ca locuri de depozitare, precum și altele, mai numeroase și mai mari încă, rezervate cerealelor și animalelor. Teatre și cafenele, cazinouri pentru ruletă și diferite jocuri „de noroc“, cît și săli de serbări și de petrecere se întîlneau la fiecare pas. Confortul apartamentelor ce erau închiriate cu luna, cu săptămîna, și chiar și cu ziua, atîngea cea mai înaltă culme.

Un milion de pasageri se aflau în sfîrșit în largul lor în cuprinsul neîntrecutului oraș. Dar pasagerii ce se înscriseră trecuseră de mult de un milion și se prevedea că atunci cînd vasul se va pune în mișcare, va fi pe dînsul o îmbulzeală ca și cele din orașele de tot mari. Mărfurile și grînele umpleau magazinele cu vîrf și îndesat, iar pentru a se înlătura orice întimplări nenorocite, se hotărîse ca stradele ce erau podite cu plăci de aluminiu să fie secționare pe mijloc și să se miște singure pe roate și pe șine puse dede-

subtul lor — o secțiune într-o direcțiune, a doua în
alta — iar aceasta cu o iuțeală de 6 km pe oră. În
stradele mai înguste, se pusese în circulație mici și
ușoare trăsură din împletitură de papură, de paie și
din trestie de mare.

Aceste trăsură erau duse prin oraș cu iuțeli deose-
bite de bicicliști ce se inhămau la ele sau le împin-
geau cu zdravene apăsări de pedale în direcțiunile
dorite. Se desființase astfel zgomotul asurzitor al
autobuzelor (rămase în memorie ca niște masto-
donți preistorici) și al greoaielor automobile pe care
industriașii nu le modificaseră într-adins pentru a-și
putea trece fierăria veche, și al tracțiunii prin cai,
tracțiune ce de altminteri nici n-ar mai fi fost cu
putință de vreme ce omenirea, care evoluase între
anii 1900 și 1952, mîncase toate aceste animale așa-
numite nobile, nemaiăsînd la ordinea zilei decît
boii și măgarii.

Subsolul orașului fără pereche era tot așa de sur-
prinzător ca suprafața lui. Dintr-insul energia pe care
numeroasele uzine o răspindeau în toate suburbiile
întreținea mișcarea ziua și noaptea, fie că ea s-ar fi
schimbat în lumină orbitoare, fie că s-ar fi făcut căl-
dură sau adiere răcoroasă încărcată de parfum.

Mai trebuiă, firește, 2 miliarde pentru a clădi
orașul și a-i înzestra subsolul cu dinami și cuptoare,
cu canalizări și alte lucrări de cari nu poate fi lipsită
nici o grămădire omenească.

Dar aceste două miliarde fură și ele subscribe într-o
clipă.

Domnul du Grégeois — cel care avusese ideea de
a clădi acest *Dreadnought* — era un inginer a cărui
faimă se dusese departe în lume, și el își stabilise
calculele cu atîta siguranță încît ceea ce spunea era
îndată crezut numai pentru că spusă pornise de la
el.

Și de fapt ce însemnau în fond aceste patru sărmane
miliarde față de veniturile pe cari aveau să le aducă
și față cu progresele ce aveau să fie îndeplinite în
cite patru colțurile lumii deodată?

Pe veci învins, oceanul își va dezlănțui zadarnic
puterea. Valurile cele mai despletite, strigătele cele
mai groaznice, minii de tigrii și iureșe de elefanți,
toate acestea n-aveau să mai însemneze nimic față
cu uriașul ce va supune după voința lui adîncurile
în cari un munte cît Himalajia s-ar scufunda și ar
dispărea ca un sloi de gheață.

Acest titan va aduce dar, pe vreme bună ori pe
vreme rea, prosperitatea din pîntecele lui, de la o
lume la alta, cu aceeași seninătate, și va restabili
între popoare curentele sufletești slăbite, va lega pe
om de om într-una și aceeași confederațiune: cea a
unui neîncetat mers spre progres. Dacă se va mai
adăoga la aceasta că numai cele 12 curse, pe cari
Oceania-Dreadnought le-ar face pe an de la un continent
la alt continent, transportînd de fiecă dată un milion de
călători, a cite 100 lei de fiecare, ar da un venit de un
miliard două sute milioane, oricine va putea să pri-
ceapă că dividendele de cari aveau să se bucure acțio-
narii erau să fie nebunești. Un alt venit de cel puțin
un miliard urma să fie încasat tot anul pentru măr-
furile și produsele agricole încredințate vasului. În
slîrșit, casele de pe platforma lui, ce fuseseră cezio-
nate mai multor societăți de clădiri, trebuiau, pe cale
de impozite puse de societatea fondatoare, să mai dea
ca beneficii acționarilor sume ce ar fi trecut și ele
de un alt nou și rotund miliard. Cifrele, precum se
vede, se revărsau ca o apă din matca ei, așa că nu
mai putea fi nici vorbă de capitalurile puse în joc.

Cu toate acestea, deși totul părea gata, deși pe
strade fluturau steagurile celor trei mari state aliante,
și anume: ale Franței, Engliterei și Statelor-Unite,
Oceania-Pacific nu se mișca încă din loc, rămînea
alăturat cu țărmi golfului de Gasconia.

Tîrîte ca de nebunie, acțiunile urcau la niște culmi
fantastice. Părți ale lor, din cite 500 lei una, se men-
țineau de o lună pe toate piețele financiare la cite
480.000 lei fiecare și păreau în momentul de a atinge
jumătatea de milion. Acționarii pusese deci mina
pe averi turburătoare.

Toamna însă se apropia și odată cu sosirea ei veni și ziua hotărâtă pentru inaugurare, sau altfel zis, pentru pornirea spre New York a mișcătorului oraș.

Pentru a se înlesni puțința călătorilor ce alergaseră din toate părțile lumii spre a fi față la această solemnitate, se făcuseră cite 100 de căi ferate paralele ce vărsau zilnic călătorii pe coasta Gasconiei, nu cu sutele de mii, ci cu milioanele. După cit se spunea, cifra celor sosiți șovăia de mai bine de o săptămână între 12 și 14 milioane.

Companiile asociate ale construirii vasului își luaseră din vreme măsurile pentru a putea să ofere locuințe unei asemenea migrațiuni de popoare. Ele clădiră, pe o întindere de peste 60 km a țărmurilor, hoteluri peste hoteluri și vile lângă vile. Case italienești, englezești și rusești ridicate din materiale ușoare, și pînă și locuințe arăbești și indiene cit și cule românești, se deșirau împetritindu-se citeodată cu locuințe japoneze și chineze.

Această nouă lovitură financiară a domnului du Grégeois îl urcă dintr-o dată la rangul de împărat al păcei și de rege al aurului.

În ce privește acest aur, este și drept a se spune că el nici nu mai încăpea în lăzile de fier ale confederatelor societăți. Se mai poate spune că din cauza prea mării abundențe a zisului metal, Frauța se găsea în pragul unei mari catastrofe.

Nu mai era om care să nu se fi îmbogățit și foarte puțini rămăseseră cei cari mai voiau să muncească. Agricultorii și comercianții, industriașii, lucrătorii și pînă și haimanalele ce nu erau pînă atunci decit niște „tirie-briu“ își aveau acum depozite însemnate de bani în aur la Banca Franței, la Creditul Lionez, și la alte mari bănci. Cei cari fuseseră mai prevăzători, nu așteptaseră ca prețurile pămînturilor și caselor să crească, ci își cumpăraseră, care moșii, care castele, care vii și case de speculă.

Odată cu grămădirea aurului, crescu însă și prețul oricărui obiect, iar kilogramul de carne nu se mai vinde decit pe 100 lei și jimbila pe 20.

Parisul, fiindcă se golise de locuitori, căci toți alergară spre golful Gasconiei pentru a face bani, rămăseseră văduv de automobile, de autobuze și de trăsurile de piață. Nu mai era cine să urce în ele, nici cine să le conducă. Nu mai funcționau nici chiar tramvaiele, iar prăvăliile erau mai toate închise; și nemărginitul oraș murea uliță cu uliță. S-ar fi crezut că a trecut peste el o ciumă și că s-a sfârșit pentru dînsul de veci orice activitate omenească. Cei cari îl părăsiseră mai întii fuseseră miniștrii și autoritățile cari dedeseră fuga acolo unde în toate părțile licărea și zdrăngănea aurul. Sergenții de poliție nu mai aveau nici ei ce păzi, pentru că nimeni nu mai avea zor să fure, iar apașii ce băgaseră spaima în ațiți bogătași erau acum mari și pîntecoși proprietari.

Dar ziua cea mare sosi. Ivirea ei fu vestită de 1.000 de lovituri de tun ce izbucniră în tot lungul golfului.

Milioanele de răsuflări ce gîfiau în acea clipă în fața mării se schimbă într-o aripă de furtună, care trecu deodată peste valuri și le ridică în sus răzvrătite. Bolțile cerului fură zdruncinate și se cutremurară de trei ori.

Dar cînd, sub caldul și tinărul soare al întielor zile de aprilie, *Oceania-Pacific-Dreadnought* fu pus în mișcare de puternicele lui motoare, el a cărui construcțiune pasionase în timp de 20 de ani populațiunile cele mai depărtate ale pămîntului, și cînd fu văzut că înaintează cu orașul lui, pe ale cărui strade mișuna lumea ca în Parisul de odinioară, milioane de milioane de strigăte se ridicară detunătoare și, izbindu-se de cheiurile orașului, se întoarseră, trimise înapoi de izbire, și măturară pe țărm din fața pămîntului o sumă de hoteluri și case pripit și ușurel clădite.

Oceania-Pacific însă își urma drumul neturburat, se ducea cu largile lui bulevarde împodobite cu ci-reși înfloriți, cu castani pe ale căror ramuri, petale de flori trandafirii puneau o zăpadă primăvăratică, se ducea către era cea nouă, iar New York și universul întreg îl salutară, și în timp de ani numeroși,

acest *Dreadnought* al păcei și fericirii cără bucuria și bunul trai — toate satisfacerile sufletești și materiale — de la un continent la altul.

Cu toate acestea...

5 Cu toate acestea, veni o zi cînd nu mai voi nimeni să muncească. Și fiindcă nimeni nu mai vru să pună mina pe nimic, nu mai fu în curînd, — oricît s-ar fi plătit, — bucată de pline cît de mică, afară dacă n-ai fi plămădit-o și dospit-o singur.

10 Din această cauză, comerț, industrie, artă, muncă a pămîntului, orice, încetă de a fi și fiecîe popor se cufundă cu încetul în barbarie. Nu mai erau pe strade nici măturători, nici lampagii cari să aprindă feli-
15 narele, nici prăvălii unde să se mai vindă ceva, nici poliție, nici hoți și nici funcționari. Birturi nu mai erau de asemenea și teatre și mai puțin. Unde erau să se mai găsească nebuni cari să gătească bucate, nebuni cari să le servească la mușterii, și alți ne-
20 buni și mai mari cari să se urce pe scenă, să țipe, să plîngă, să cînte, să urle, ori să se strimbe la public? Toți erau bogați.

Din fericire, un sindicat de bancheri, și n-ar fi de mirare ca el să fi fost chiar cel care clădise *Oceania-Pacific*, se uni să transporte în diferite părți ale
25 subsolului vasului o nespus de mare cantitate de dinamită, și dîndu-i foc îl azvirli într-o noapte în aer.

Rezultatul: lumea se puse din nou pe lucru; se re-
viră brutari, prăvăliași, birtași, poliție și chiar apași, și lumea urmă să fie, tot ca înainte, bogată și săracă,
30 fericită și nefericită.

Dar să nu purtați simbetete, scumpi cititori, acestui sindicat.

Ci să ziceți împreună cu mine:

Fie-i țărina ușoară acestui *Pacific-Dreadnought*.

ZIUA UNEI FETE VREDNICE DE LUMEA NOUĂ

Mă rog: fata de lumea nouă a fost crescută în pen-
sion, de pildă la „Madam Papilian-Cucumete“! Și ce
5 frumos e la „Madam Papilian-Cucumete“! Pe lingă că fetele sunt învățate să zdrăngănească clavirul —
— game peste game — tarara-ra — cu ajutorul că-
ror vor face mai tirziu pe respectivii lor stăpîni să
10 între în năbădăi — ori să fugă de acasă, pentru ca ele să-și poată primi scumpele *flirturi* — O!... și cît
de nevinovate sunt aceste scumpe *flirturi* cu pan-
15 talonii cu dungă, cu vestă fantezie de mătase răscă-
cărată pe piept — adică pardon! pe torace — și
închisă într-un singur nasture pe datorie; — pe lingă
— pe lingă multe altele — la „Madam Papilian-Cucu-
20 mete“ este și corent pentru a se merge la conferin-
țele d-lui Funk Brentano, care în *intervievuri* va spune
că Franța n-are azi pe Delavrancea, nici pe Caragiale
ca autori de teatru.

Bine că au aflat-o cei care nu știau că Franța n-are
20 în adevăr nici pe Caragiale, nici pe amicul Dela-
vrancea, ci numai pe Rostand al lui *Cyrano de Ber-
gerac* și al lui *L'Aiglon* și numai pe Maeterlinck și pe
alți cițiva *mascalzoni* d-ăștia...

În sfîrșit, fata vrednică de vremea nouă are, pre-
25 cum se vede, de învățat multe, atît la pension cît
și în atară de pension.

Ea — între altele — trebuie să știe că o pălărie de la patru sute de lei în jos nu face parale — și trebuie să mai afle — chiar de la mă-sa, uneori — că această mună a ei a fost o proastă, fiindcă a fost cinstită și s-a jertfit o viață întreagă, căci e lucru vechi
5 aceasta că toate mamele se jertfesc o viață întreagă pentru năvingii lor de copii și dobitoacele lor de bărbați — trebuie să afle dar, că ilustra ei congenitoare s-a jertfit acea viață întreagă etc.

10 Fata vrednică trebuie să mai știe că dacă vrea să-și țină rangul și să *bage mesa* pe vreun *moșunache* spre a o lua în căsătorie, nu se cade să pună mina pe nimic în casă.

15 Asta nu e treaba dumneaei. N-a făcut-o oare pe dumneaei *papa și mamița?* — și — dacă cumva n-a făcut-o *papa*, apoi, despre *mamița* nici îndoială că ea a dăruit-o țării, și cîteodată Europei... Deci, fiindcă ea nu s-a făcut singură, s-o ție cei cari au făcut-o...
20 Încolo, dînsa e fată prea deșteaptă ca să nu-și îndeplinească datoriile. Și, înainte de orice, e datoare să învețe *tango* — că e așa de drăguț acest dans în care — foarte *modern styl* — băiatul se infige în fată și fata în băiat — afară de momentul cînd băiatul —
25 delicioasă simulare! — se face că ridică ușor picioarele pentru ca fata să le ridice cît mai sus pe amîndouă.

Ea cunoaște iar că n-ar mai fi de trai dacă între 5 și 6 n-ar da cîte un tîrcoț pe Podul Mogoșoaiei, fie chiar dacă ar ninge și ploua, și dacă n-ar izbuti să incurce trotuarul dintre Episcopie și Bulevard, întovărășită de venerabila ei mamă, un ceas de-a binele...

30 Vine în sfîrșit, *Five o'clock*-ul, altă oboseală pentru sărmanică! Acest *five o'clock* este ce era înainte *sindrofia* ce, de obicei, se ținea după masă, cam de la orele 9 seara în sus.

Dar ce are a face? Lumea s-a civilizat! Bietele femei erau apoi și prea năpăstuite. Nu li se îngăduiră luxuri ca al *sindrofiei* sau ca al contimporanului *five o'clock* decît după ce cădeau rupte de osteneala rostului casei, de al bucătăriei și de cîte alte osteneți.

5 Acum, cucoanele și cuconițele, în *lumea cum se cade*, au eiștigat drepturi. Nu mai pot să fie roabe — și ca să taie scurt pofta hărbaților de-a se aștepta la vreo gospodărie de la ele, au născocit...

10 Ați cam ghicit ce, dar o să vedeți din ce în ce mai mult dacă veți urma citirea...

ZIUA UNUI FUNCȚIONAR MIJLOCIU

Trei sute de lei leafă, după cincisprezece ani de
muncă silnică — și după toate celelalte — înșurat,
patru copii — o nevestă cu penaj al cailor de dric
la pălărie — și păcatul tutunului. La birou e un per-
sonaj. Dar la opt și jumătate, trebuie să fie acolo.
Pîinea guvernului! — Săracul — și cite iluzii a
avut. A fost și el odată băiat levent — cînd nu era
înșurat — se înțelege. Se pieptăna cu *breton* — avea
credit la croitori, la cizmari — deși nu era încă decît
copist. Dar era băiat nostim — ce are a face? Plăcea
— al naibii! la cucoane — avea credit și la ele, și
își luase bacalaureatul. Mofturi spunea cite poștești.
Nenorocirea lui — a fost o peșitoare. Altfel urma
Dreptul — unde se înscrisese — și ajungea minis-
tru. De cum s-a înșurat însă — panc! Zestrea a fost
numai pe hîrtie, și din anul întii — i-a venit un copil
— apoi un al doilea — un al treilea și al patrulea —
iar în anii ce au urmat cite un alt copil de fiiece
an — noroc că au murit — că ar fi avut acum 14.
Și totuși a înaintat. Dar pe măsură ce arăta zel mai
mult era mai rău văzut atît de șefi cit și de camarazi,
și tot încet-încet — a început să nu mai aibă credit...
bietul băiat! nici la cucoane, nici la croitori. Mustața
i-a tot crescut și și-a lăsat-o pe oală — hainele a în-

ceput să le poarte cite un an, apoi doi, apoi să le uite
vîrsta.

Nevasta însă, mai deșteaptă ca el, nu s-a lăsat.
Cum a făcut, cum n-a făcut, își ține casa pe picior
de o mie de lei pe lună. N-avea ea degeaba gropițe
la gură și vino încoa.

Dar e vorba despre dînsul. Personaj la birou, și
punctual cum nu se mai poate, apoi aspru și cu ifos,
și foarte ocupat.

Pînă la 12 fumează un pachet de țigări funcțio-
nare și serie și vreo trei concepte... între 12 și 2 acasă
— pentru a dejuna — dar cucoana — aș, n-a gătit
nimic — dînsa îi ia regulat leafa aproape întregă
dar strigă regulat: „Masă? — De unde să gătesc?
— Cu ce? — Nu cumva crezi că cu mizeria ce-mi
dai se ține casă cu chirie de 2.300 lei pe an? Apoi,
copiii? Uniformele? Cărțile? Dar eu?... Aidil Cară-tel
O să te văd eu ce-ai să-mi faci cînd n-oi mai fi!“

Și — judecînd drept — așa și este. De aceea, el se
cară — reia drumul biroului și la băcănioara din colț
cumpără citeva smochine pe care le mîncă acolo.
Între șase și șapte se întoarce acasă — cucoana a
dat servitoarei de astă dată să cumpere brînză, să
facă mămăligă pentru copii — supă chip este, sunt
și mere — ce vor mai mult? Ea — se va întoarce
tîrziu — cînd? cine știe? e la o prietenă — totda-
una e seara la o prietenă. Copiii se culcă. — El? ce să
facă? Pîinea stăpînirii! Trebuie să fie a doua zi dimi-
neață la birou...

Și..

Așa e viața. Pentru aceasta sforăie dus.
Iar a doua zi e la birou...

POSTUME

WISELE HAȘIȘULUI

Intr-o zi, după prinz, era în luna lui august, un june palid la față ședea rezemat alene pe o elegantă dormeză de mătase albastră, care cu câteva fotoliuri scunde, de aceeași stofă, forma amobiliamentul salo-
5 nașului în care se afla.

Etatea lui putea să fie de la douăzeci și doi pînă la douăzeci și trei de ani, dar trăsăturile ostenite ale
10 figurei sale, paloarea care-i acoperea fața, îl arăta mult mai înaintat în etate de cun era. O decepțiune teribilă se citea pe fizionomia sa.

Numele său era Constantin.

În momentul cînd începe această narațiune, el ținea în mîină o mică bombonieră de argint cizelat.
15 Ea conținea mai multe pilule de hașiș ușor aurite.

„Haidem, își zise el în sine, întredeschizînd-o. Să vedem dacă și lumea viselor hașișului este tot ca aceasta.“ Și zicînd aceste cuvînte, luă cu delicatețe una dintre acele pilule aurii și o înghiți.

20 Trecuse o oră. Constantin, care dormea cu ochii deschiși, vede în acest somn factice apărîndu-i albă Nălucire, frumoasă ca idealul unui poet, figura sa avea culoarea acelei specii de coral alb, ușure nuanțată cu trandafiriu, ochii săi erau ca acel azur palid
25 ce afectă bolta cerului după apusul soarelui. Sprîncene lungi și subțiri se desenau deasupra ochilor săi;

un păr buclat și moale ca mătasea avind toate reflexele aurului îi descindea în cascade pînă la talie, care era atît de subțire încît o brățară i-ar fi putut servi de centură. O parte din sîinii ei se întrevedeau
5 pîntre gazul vaporos cu care era investită.

La această vedere, Constantin, cu obrajii înflăcărați, cu ochii schinteietori, căzu la picioarele ei:

— Cit ești de frumoasă! murmură el în delir! O! lasă-mă să-ți sărut frumoșii crini ce răsar pe sînul
10 tău!... Lasă-mă să-mi reazim buzele mele pâlite la flacăra buzelor tale de purpură! Lasă-mă să contopesc ochii mei cei negri cu ai cerului tăi ochi!... Dacă ai ști cit sunt de iubitor și cit de mult sufăr, dacă ai ști că toate femeile care credeam că mă iubesc m-au trădat,
15 m-ai lăsa să sorb sufletul tău după buzele tale și ai sorbi pe al meu de pe ale mele!

Și frumosul june se tira la picioarele Nălucirei și ea îi suridea cu dulceață și îi întindea mîna pe care o acoperea cu înflăcărute sărutări, dar în momentul cînd
20 se ridica de jos ca s-o strîngă în brațele sale, Nălucirea dispăru și în locul ei i se arată imediat o frumoasă casă de țară.

Acea casă avea în fața ei o grădină încintătoare! Dalii roșii, camelii, trandafiri, miozotisuri, mărghăritărele, iacinte, mișunele și o mulțime de alte flori
25 cu culorile cele mai vii și mai dulci, cu parfumurile cele mai suave, se amestecau grațios unele cu altele și formau un labirint odoriferant de flori, de frunze și de verdeață.

Casa care era mai în fund cu zidurile sale albe, cu verzile gelozele de la ferestre, cu rețeaua de volubilis care acoperea o parte din fațada sa, era ca o adevărată
30 teбайдă și respira un aer de fericire și de liniște. Junele nostru, la vederea acelor minuni, rămăsese estaziat; revenit puțin din uimirea sa, se apropie de una din ferestrele casei, ce se afla deschisă, împins de curiozitate. Dar abia își aruncă ochii în interior și un surîs tinăr și dulce se ivi pe buzele sale. Camera
35 ce avea sub vedere conținea vreo cinci persoane: un bărbat, o femeie și trei copii.

Femeia și bărbatul ședeau cu spatele la fereastră; tatăl ținea pe genunchii săi un mic prunc, alb, rumen și inocent ca un înger.

Mama zîmbea cu tinerețe unui altuia care sejuca
5 la picioarele sale cu mica sa surioară.

Pacea conjugală cea mai deplină, fericirea cea mai fără de nori predomină în interiorul acelei camere.

Acilea, nici un amic de casă nu se arată, chipul ironic cum se întîmplă atît de adesea în viața reală.
10 Acilea soțul, cu soția sa în cea mai perfectă armonie, acilea copiii pe genunchii părinților lor iar nu pe mîini mercenare.

Dar deodată bărbatul și femeia se întoarseră cu fața către fereastră...

15 Minune!... Femeia era alba Nălucire a lui Constantin, iar în bărbat se recunosc pe sine însuși!

Nebun de fericire voi să se repeadă în casă, dar grădina, casă, femeie, copii se făcură ca printr-un farmec la moment nevăzute toate și el rămase singur,
20 iar cînd se deșteptă din uimire, se văzu transportat între umedele ziduri ale unei mansarde întunecoase și culcat pe un pat din cele mai mizerabile...

Singur în acea mansardă — reținut în pat de căldura frigurilor, turmentat de foame, în cea mai complectă
25 mizerie, astfel să vedea Constantin.

Pe cînd suspina și se lamenta asupra destinului său, e zdrobit de friguri și de mizerie, ușa mansardei se deschise cu violență și contrariu după cum se întîmplă în viața reală, cînd este nenorocit, un amic
30 intră.

— Am auzit că ești bolnav, bunul meu amic, exclamă el cu afecțiune, și de aceea am alergat cit am putut mai iute. Dar ce ai? Friguri, desigur! Mă duc și revin imediat cu un doctor și cu ceva proviziuni
35 de mîncare. Și amicul ieșind, se întoarse peste puțin cu un doctor, aducînd și o butelie ce conținea un vin roșu ca rubinul și imputernicitor și mai multe alte proviziuni de mîncare.

Așezîndu-se apoi la căpătîiul bolnavului, îl veghe
40 pînă seara cu o sollicitudine maternă. Dar seara cînd Constantin reînsănătoșit voi să-i mulțumească, ami-

cul său, cu o modestie rară, se furișă incetinel afară
ca și cind ar fi făcut rău iar nu bine. Modestie demnă
de imitat, dar ce nu întîlnim decît în viața factice
a hașîșului. Constantin, scăpat de friguri, se sculă
5 ca să iasă din acea mansardă dar n-apucă să pună
mina pe clanța ușei și mansarda se făcu nevăzută, iar
el se pomeni în același timp pe Piața Teatrului în
București.

10 Toate ferestrele erau luminate cu cîte patru lumi-
nări, arcuri de triumf ce străluceau de candelă verzi,
roșii, albastre, galbene și albe să înălțau pretutin-
deni cu această inscripție pe frontispiciu: „Trăiască
România!“

15 Poporul se îmbulzea pe Podul Mogoșoaia în sune-
tul muzicelor și la lumina torțelor.

— Ce s-a întîmplat?

20 Tocmai această întrebare se pregătea s-o pună
junele nostru celui dintîi cetățean, cind arcuri de
triumf, popor, stradă, muzică dispăru și Constantin
se deșteptă într-un formidabil strigăt de: „Trăiască
România!“

25 Ce păcat, zise Constantin, deșteptîndu-se, că ase-
menea lucruri sînt numai în visele hașîșului și cu
toate acestea, nimic n-ar fi fost mai posibil de pus în
practică!

Dar ce să-i faci? altfel este lumea, nu e vina mea!

GOVIE

Că azi o fi altfel peste Olt, o fi. Dar în vremea de mult, govie nu se da decît la vreo curte boierească. Horele se dau la hanurile de pe la drumurile mari
5 ori la vreo circiumă de prin sat.

Nu năpădiseră nici legiuirile sfranțuzești, nici advocații, nici portul străin peste biata țară, iar peste Olt, bunăoară, sătenii trăiau cu frica lui Dumnezeu și a boierului. O să spună unii că era rău, dar uite!
10 eu zic că era bine fiindcă și mic și mare avea cu ce trăi și cu ce se înțoli.

Plasa Amaradiei, din județul Dolj, era mai cu seamă, acum vreo cincizeci de ani, petec de rai al lui Dumnezeu pe pămînt.

De la Valea-Viei și pînă sus în munte satele se țineau lanț, urcau cînd pe dealuri, coborau cînd pe vale, și peste tot cîntau apele și păsările, iar omul binecuvînta pe Dumnezeu.

Boierii trăiau apoi și ei mai mult pe la țară decît
20 la oraș, și nu luau zece piei din spinarea muncitorilor.

Puteau dar să dea govie de cîte ori venea Paștele, Obejenile, Sîn-Petru, S-ta Maria mare și Sfînta Maria mică și, d-ici de dimineață băteau tobele cînd
25 în cîte un pisc de deal, cînd din altul pentru a chema pe țărani la govie la cîte o curte boierească.

Că așa era obiceiul, și se aduna lume din lume, creștini buni ai lui Dumnezeu, femei, bărbați, bătrini și copii, de prin șapte sate dimprejur.

5 Și nu veneau numai cei de pe cureaua Popei și cei din Goești și din Vlădinci dacă era govია la Pometești ori la Adîncata — ci veneu și cei din Mălăești și din Milești, iar mai de la deal, cei din Negoiești și din Gura-Voinei, precum și cei de la Moara-Sîrbului, iar fiindcă mulți și multe erau finii și fi-

10 nele boierilor care dau govია, nimini nu venea cu mina goală.
Se porneau din zorii zilei, care cu ouă roșii ori încondeiate în hasma — dacă govია se da în Duminica Tomei — care cu ouă albe și foarte mulți aduceau și mici — mielușei în brațe, ori găini și cu giște, rațe.

15 Ți-era dragă lumea să vezi pe acești oameni cinstiți și buni, cit și pe nevestele și fetele lor, care toți și toate își iubeau stăpînii de ar li intrat în foc pentru ei.

20 Dar și ce stăpîni aveau! Pe unii îi scăpa de miliție, pe alții îi lecuia de boale cu doftorii aduse de pe la oraș, pe alții iar îi scutea de hangarale, îi apăra de pilul zapciului, îi scotea, în sfîrșit, din multe și mari bețele.

25 Goviile de le-am apucat eu în bătăturile culei din Pometești ori caselor din Adîncata nu pot să le uit.

30 Se aduceau la aceste govii pînă la cite o sută de nuci și pește, 1.000 de ouă se așezau la putini sub straturi de mălai, fără să mai număr ouăle roșii și ouăle încondeiate.

Apoi giștele și curcanii, găinile?

35 Singură fina Mărgărita aducea cu ea, minînd din urmă, cincisprezece giște plocon și aproape tot atîția curcani.

Căpătîină, în fruntea adîncicenilor, aducea, pe lingă mei și oaie, brînzeturi și smîntîină, strachini mari de unt, oale cu lapte bătut, pește proaspăt.

40 Radu Mustăța, Dinu Drăcea, Ion Cutieru, Dinu Mustăța, Stancu al lui Pîrvu — unii din Pometești, alții de pe cureaua Popei, nu se lăsau nici ei mai pe

jos, iar oamenii din Vladimir gindeau și la copiii boierului, aduceau sinturele în ciururi cu plasă, mierle, și cite prin minte nu-ți trece.

5 Cei din Goești, ca să-i întrecă pe toți, făceau curamă între dinșii și te pomeneai cu cite un plug la care inhămau juncani albi și își dau și ei prinosul lor.

10 Dar boierul știa și el să fie boier — lăsa aproape pe nimic invoielile, îngăduia pașterea lăstanului în pădurile lui, cununa, boteza, inzestra fete. Pe lingă aste, punea de se desfunda, de cite ori era zi de govie, un butoi de țuică veche de cite 10 vedre și o butie de vin de cite 50 vedre, iar cucoana porunceea de se înșirau mese lungi-lungi la umbră, le încărcă cu bliduri de păsat fiert în lapte, cu străchini cu ostropel de pui de găină și cu multe alte de-ale mincării.

15 Lăutari, plățiți tot de la curte, începeau la urmă să-și tragă aghioasele, iar tobele, din patru piscuri de dealuri deodată...

POVESTIRI
ÎN LIMBA FRANCEZĂ

ANTUME

MARGUERITE

C'est vous, baisers de flammes, vous chuchotements et sourires qui êtes le bonheur et le charme de la jeunesse.

5 La vierge était enlacée de ses bras ainsi que d'une ceinture; ses lèvres contre les siennes tressaillaient de volupté; un nuage les enveloppait et la lampe jetait les dernières lueurs.

10 — Oh! ne la laisse pas mourir, lui disait la jeune fille rougissante.

Et lui:

— N'en prends pas souci, Marguerite, car l'Amour a allumé la sienne!

L'USURIER

— Va chez Kyr-Nastasse, disait jadis à un de ses fidèles domestiques, le boyard ou le négociant, dès que l'argent venait à manquer à la maison.

5 Le domestique allait chez Kyr-Nastasse, lui contait la gêne momentanée de son maître et, non seulement, l'usurier ne mettait pas en doute le dire du domestique, quoique celui-ci ne produisit aucune preuve à l'appui, mais il le renvoyait même, à qui de droit, muni d'une somme plus ou moins considérable.

10 C'était le temps patriacal, le bon vieux temps roumain où la confiance n'avait pas de bornes, où les prêts se faisaient de main à main; la parole d'un homme suffisait pour garantir n'importe quelle somme: les lettres de change, les formalités hypothécaires, les emprunts sur gages, sont toutes choses d'importation occidentale.

15 Aussi, jamais, de ce temps-là, un usurier ne se fût permis d'accorder plus de crédit à l'objet qu'à la valeur de la parole donnée. De plus, l'usure ne montait en aucun cas à plus de douze pour cent.

20 Kyr-Nastasse faisait donc fructifier ses petites économies et, bien que les choses ne se passent pas autrement dans toute l'étendue de la Roumanie, chacun prophétisait à l'usurier une mauvaise fin.

En attendant, Kyr-Nastasse, qui était un rougeaud court et pansu, faisait la roue dans son gilet blanc à boutons de corail rouge. Sa chaîne de montre, en or massif, se tortillait autour des revers de son gilet et retombait avec un cliquetis qui lui chatouillait l'ouïe.

5 Et Kyr-Nastasse voyait son pécule augmenter journallement, et journallement aussi, Kyr-Nastasse engraisait, Kyr-Nastasse était heureux!

10 Mais pendant une soirée d'hiver, comme il était à tisonner son feu, chaudement vêtu d'une *scourteica* en laine du tibet d'un vert cru, il entendit, mêlé au bruit du vent qui fouettait la neige contre les vitres, le tintement des clochettes d'un traîneau.

15 Et zing, zing... le traîneau s'arrêta devant la porte de sa maison. Peu de temps après:

— Votre serviteur, Kyr-Nastasse, lui dit un grand jeune homme qui venait d'entrer, devinez pourquoi je me trouve chez vous à pareille heure? Une, deux, vous ne devinez pas? Eh: bien, ma femme est en couches et je n'ai pas le sou... Vous allez me prêter, je l'espère...

— Vraiment? fit l'usurier?

— Mais il me semble.

25 — C'est que, messire Stanco, votre teinturerie est dans de plus mauvais draps que votre femme, Dieu vous la garde!

L'usurier était ce soir-là de très mauvaise humeur; il accumulait prétexte sur prétexte; enfin, il finit par lui demander un gage.

30 À cette proposition saugrenue qui était à coup sûr sans précédent, Stanco, le pauvre jeune homme, ouvrit de grands yeux au fond desquels mille éclairs s'entre-croisaient.

35 Mais sa femme était à geindre à la maison, et nécessité n'a pas de loi.

Stanco revint donc une demi-heure après en apportant les objets suivants qui avaient appartenu à sa défunte mère. En voici l'inventaire:

40 „Objets engagés par moi, Stanco le teinturier, en l'an du Christ 1848, le 19 du mois de janvier.

Une robe en satin-Tours avec une garniture *anecato*.
Une autre robe en corse broché d'or; un manteau en *bellacosse* et enfin la robe de mariée de ma grand'mère toute en *sarassir*.

5 En foi de quoi etc."

Stanco reçut son argent et partit, mais deux mois se passèrent à peine et l'usurier se vit l'objet du mépris général: les négociants et les boyards de la ville, en apprenant qu'il avait osé metre en doute la bonne foi du jeune homme, s'étaient ligués contre lui et avaient juré sa perte.

Aussi, le rougeaud pansu de jadis avait-il disparu pour faire place à un autre Kyr-Nastasse, vieilli et desséché.

15 L'usurier avait perdu tous ses procès et son argent avait passé en frais. Les enfants tendaient déjà la main sous les auvents des boutiques et Kyr-Nastasse les vit mourir un à un, frappés de maladie ou de misère. Enfin, pendant une nuit d'hiver, tandis qu'il était à grelotter de froid dans un misérable taudis, il crut entendre parmi le vent qui fouettait la neige contre les vitres glacées, le tintement des clochettes d'un traîneau.

25 Et dans la fièvre de sa maladie ce fut un traîneau qu'il entendit s'arrêter devant sa porte.

Kyr-Nastasse se leva et courut ouvrir vêtu de sa *scourteïca* en laine du tîbet d'un vert jadis cru et qui à présent était en loques et avait sa couleur primitive à demi-passée.

30 Le lendemain on le trouva mort dans la neige:

C'est que Dieu punissait les usuriers du bon vieux temps!

LA LETTRE DU BON DIEU

Les trois chers petits êtres, — le plus âgé n'ayant point atteint sa douzième année, — gazouillaient, gazouillaient.

5 Et le gentil gazouillement signifiait ceci:

— Conte-nous, père, disait-il, conte-nous quelque chose de vrai et qui te soit arrivé.

10 Je vais le faire, répondit une voix douce; et le père attirait à lui l'ainé, tandis que la mère, assise dans un large fauteuil, tricotait de plus belle. Le deux autres petits la taquinaient de temps à autre. Mais elle, la bonne mère, restait calme et souriante.

Le thé, déjà servi, fumait dans de mignonnes tasses en porcelaine...

15 Et voici que le père commençait son fameux conte de la chose qui lui était arrivée.

— Vous n'ignorez point, mes enfants, ce que c'est qu'un journal...

20 — Certes non, interrompait l'ainé, et plus d'une fois ceux que tu rédigeais ont plané au plus haut des airs, — magnifiques et incomparables cerfs-volants.

— Puisqu'il en est ainsi, poursuivit le père, vous savez ce que c'est qu'un journal, mais vous ne savez pas ce qu'il en coûte quelquefois à ceux qui le font paraître.

Et le thé servi fumait dans les mignonnes tasses en porcelaine.

Or n'oubliez jamais ceci, — non ne l'oubliez jamais, mes enfants: Votre mère et moi, nous fûmes réduits par les circonstances, — l'époque en est encore proche, — à vendre tout ce que nous possédions. Dans cette extrémité, nous primes logement dans une maison, qui n'en était point une. C'étaient, — enclavés dans un terrain vague, — de vieux murs croulants et verdâtres de moisissure. Mais voici qu'un matin nous n'eûmes point de quoi acheter du pain. Et dès que vous vous éveilliez, c'était à grands cris que vous demandiez votre café au lait. Angoissé, je m'étais levé avant le jour, mais je n'étais point vêtu. Sur les sept heures, comme j'étais à me demander à quel expédient recourir, le facteur entrouvrit la porte de l'entrée et y jeta un volumineux paquet de journaux. Ces journaux, hélas! C'étaient les miens, et ils m'étaient renvoyés intacts un peu de partout.

Habitué à cette visite matinale et presque quotidienne, je devinai immédiatement l'intrus. Aussi, du lit à la porte, ne fis-je qu'un bond. Puis, une fois dehors, je ramassai les misérables feuilles, je les piétinai, les déchirai, et les dispersai de ci-de là. Tout à coup, une lettre s'échappa d'un des journaux. Je me baissai pour la saisir. Mais elle ne m'était point adressée. Sans doute, ce n'est qu'accidentellement qu'elle s'était glissée dans les replis de ma feuille. La première pensée qui me vint fut de la jeter à la poste. Mais un sentiment plus fort que celui de ma volonté m'envahit, et fièvreusement je déchirai l'enveloppe. Je ne vous dirai pas ma surprise. Qu'il vous suffise de savoir que la lettre contenait quatre billets de vingt francs et que je ne restituai cet argent que longtemps après.

Or, mes enfants, cette lettre n'était-ce point une de celles que le bon Dieu envoie parfois à ceux qui souffrent?

Mais qu'il en soit ainsi ou autrement, tel est le nom que je lui ai donné...

— Papa, cria un des petits, — et du café au lait, — en eûmes-nous ce jour-là?

— Oui; seulement, depuis, nous le remplaçons par du chocolat.

5 Et sur cette boutade le père se tut. L'ainé qui avait écouté tout pensif, se jeta brusquement à son cou et se prit à sangloter.

Mais le thé servi fumait dans de mignonnes tasses en porcelaine.

LES DEUX MECQUES

Blanche et morne, la neige, désolante de tristesse, tombait. Et le soleil râlait derrière la montagne. Cependant, au fond de l'âtre où agonisait une flamme, des ombres vacillantes surgirent, bizarres. Elles flotèrent un instant le long des murs, puis s'évanouirent.

Le génie du poète chancelait pareillement.

Mais les yeux où ne passaient que de vagues éclairs brillèrent enfin.

Une fixité étrange les illumina.

Et sous l'auvent, la flamme, longtemps indécise, jaillit. Rouge et blanche, elle se tordit serpentine, puis monta ailée.

Un verbe mystérieux emplit dès lors l'âme du rêveur.

Et sa pensée se mit à remonter le courant des jours écoulés.

Il se revit guidant l'interminable caravane de ses illusions. De beaux éphèbes marchaient en tête. Et leurs noms étaient: Foi, Pitié, Amour, Espoir.

Mais les déserts de la vie sont arides, et ils ont englouti plus d'une caravane.

Soudain ses pensées se turent et plus la flamme montait claire, plus le front pâli se rassérénait.

Et dans l'air vibrèrent des paroles d'or.

Or voici ce que ces paroles disaient:

„Au temps jadis, vivait dans Bagdad un nommé Mahomed-ben-Hassan-ben-Ali...“

— Poète ne pleure pas.

„Se sentant mourir, ce Mahomed appela à lui son fils unique...“

— Poète ne pleure pas.

„Et c'était le nommé Ali-ben-Mahomed-ben-Hassan. Approche-toi, lumière de mes yeux, et bois mes paroles, ô mon fils! s'exprima le vieillard en cette heure suprême.

Et il ajouta:

Immense est ma fortune, — celle dont tu vas hériter, ô mon fils... — Que Dieu t'ait en sa sainte garde...

Mes esclaves se chiffrent par milliers... — Et qu'il te les conserve...

Mes armes sont innombrables... Puisses-tu n'en avoir jamais besoin!

Les bouts d'ambre de mes chibouques sont enrichis de pierreries...

Mon trésor...

Approche-toi de mes lèvres et bois mes paroles, ô mon fils!... mon trésor contient en or monnayé de quoi acheter un royaume.

Et dans les ténèbres des caves, les diamants, les émeraudes, les rubis, les saphirs, les opales flamboient en de grandes jarres...

Les turquoises et les perles emplissent de longs coffres.

Mais colle ton visage tout contre le mien, ô lumière de mes yeux! — c'est toi que j'aime encore mieux. Et sous les grands sycomores de mon jardin lorsque j'allais m'asseoir et rêver paisiblement c'est à toi que je pensais, ô mon fils! La lune y filtrera toujours à travers le feuillage noir son vague et pâle sourire, mais je ne serai plus. Et resteras seul dans la vie.

Aimes-le pourtant, ce jardin, ainsi que je l'aimais... Écoutes-y chanter l'eau dans les vasques de marbre rose. Suis les frais ruisseaux le long des talus gazonnés et laisse les corbeaux croasser sur ma tombelle. C'en est fait. Mes yeux vont se fermer, et notre beau ciel pâmé de soleil n'y mettra plus sa gaieté. Il hennit

et s'impatiente le noir coursier. Toutefois écoute : cette fortune, je ne l'ai point acquise en marchant dans le droit chemin. Promets-moi de ne t'en jamais écar-

5 Et tombant à genoux le jeune homme lui en fit le serment solennel.

Puis le vieillard ferma les yeux.

Et les années passèrent.

Et l'émir se consumait dans l'oisiveté.

1) Il en pleurait de douleur.

Mais brusquement le désir de voir la Mecque le saisit.

Oui, lui aussi il s'en irait passer sous la porte par où ses ancêtres s'étaient écoulés dans la nuit des temps.

15 Mais pour y atteindre en droite ligne il fallait traverser le désert. Et y arriver par des voies détournées c'eût été enfreindre l'engagement pris au chevet de l'agonisant.

Et le jeune homme hésita longtemps.

20 Mais par une magnifique matinée de Mouharem, — ses esclaves armés et dûment équipés, — Ali-ben-Mohamed-ben-Hassan se mit à la tête d'une caravane.

Ses kavas et ses varlets chevauchaient de superbes coursiers ;

25 Puis venaient ses officiers de bouche et ses pages ;

Et trois cent dromadères suffisaient à peine à porter les provisions.

En bon ordre la caravane sortit de Bagdad.

Le ciel était criblé d'or pâle et l'orient tout rose.

30 Et lorsqu'on eut gravi le versant de la montagne, l'émir donna l'ordre d'arrêter.

C'était pour jeter du haut de la blanche monture qui balançait au dessus de sa tête une tente de pourpre, un dernier et mélancolique regard sur les minarets de la ville.

35 Élargies, les prunelles de l'émir se veloutèrent et deux larmes en jaillirent.

Puis il demanda à boire, et on lui apporta un vase plein d'eau.

40 Cette eau lui parut plus douce que le miel.

Car on l'avait puisée à la fontaine qu'ombrageait le datier qui l'avait vu jouer enfant.

Mais comme la caravane allait se remettre en marche, auprès de cette même fontaine un être bizarre surgit :

5 C'était un homme difforme et farouche.

Son visage était hideux, et ses vêtements poussiéreux étaient des misérables loques ;

Son front était bas, mais un placide sourire déguisait la noirceur de son âme.

10 Il cachait son envie sous un masque de sérénité béate.

Et c'est à regret que l'émir le vit approcher de la source et s'y désaltérer.

Pourtant, une pitié le prit.

15 Et le dromadaire, faisant sonner ses grelots d'argent, balançait au-dessus de la tête du noble voyageur la tente de pourpre qui flambait dans le soleil levant.

— Comment te nommes-tu ? fit-il enfin.

20 — Je me nomme Kara-Gheuz-ben-Pehlivan, commença par dire celui-ci, et Mecque est le but de mon voyage.

Un sourire éclaira les yeux de l'émir ;

Puis il dit au Kara-Gheuz :

25 — Et comment espères-tu d'y arriver en l'état où je te vois ?

Mais voici que je te veux du bien :

Choisis telle de mes montures qui sera à ton goût ;

Nous ferons route ensemble ;

Et tu seras mon hôte.

30 Mais le Kara-Gheuz répondit :

— Garde chevaux et chamelles ;

Toi et les tiens vous n'aurez jamais assez ;

Quant à moi, je sais mon chemin ;

Et le tien est celui-là, et le mien est celui-ci.

35 Ce disant il tourna sur ses talons, prit la gauche et s'enfonça dans un sentier tortueux.

Mais de beaux arbres fruitiers y tamisaient le soleil ;

De gais oiseaux gazouillaient dans le feuillage des haies.

40 Chuchoteuse, une brise odorante jonchait la terre de pétales roses.

Et l'émir suivit des yeux le Kara-Gheuz et demeura longtemps pensif.

Mais la caravane se remit en route et l'on atteignit à petites journées le désert;

5 Et pendant des semaines les grelots des chamelles tintèrent parmi les sables;

Et lorsqu'on arrivait à une oasis verdoyante, c'était fête:

Les officiers couraient le djérid;

10 Les chameliers se contaient de vieilles histoires;

Le maître s'enveloppait dans les nuages bleuâtres de son narguilé, et Mecque, la blanche vision de son rêve, lui apparaissait dans les éclaircies de la fumée.

Et l'on repartait;

15 Et les jours se succédaient pareils.

Les grelots continuaient à tinter à travers le désert;

Et Mecque, la resplendissante de beauté et de lumière, n'émergeait point au-dessus du fauve océan des sables.

20 Puis, comme les oasis se faisaient plus rares.

L'eau baissa dans les outres,

Et les chamelles se mirent à mourir une à une;

Et un à un les chevaux tombèrent aussi;

25 Seuls les hommes s'en allaient deux par deux et trois par trois.

Dans l'air se croisaient des cris lugubres;

Et juché sur sa fidèle monture qui balançait au-dessus de sa tête la tente de pourpre, vint le jour où l'émir se trouva seul.

30 Mais, ô bonheur! — resplendissante de lumière et de beauté Mecque lui apparut.

Seulement plus l'émir poussait son dromadaire, plus la ville sainte reculait dans les profondeurs du désert.

Mais lui, courant sus au mirage, haletait;

35 Et il ne sentait plus ni faim, ni soif:

Mecque, la resplendissante de beauté et de lumière, lui souriait aux bornes du désert.

Mais voici que le soleil tombait à l'horizon;

Ses feux ensanglantaient la plaine;

40 Et le dromadaire fléchissant sur ses jarrets roulait dans la poussière écarlate.

Ali-ben-Mohamed-ben-Hassan tournait alors des yeux mourants vers Mecque qui, resplendissante de beauté et de lumière, lui souriait aux bornes du désert.

5 Et comme il allait fermer ses yeux pour toujours il vit dans la rouge apothéose du couchant le Kara-Gheuz-ben-Pehlivan passer hideux et difforme sous la porte triomphale de Mecque la terrestre.

10 Mais au même instant la vision d'une autre Mecque lui emplit les yeux.

Et rayonnant de bonheur ineffable, c'est dans cette Mecque-là qu'il entra.

FARIBOLES ET GENTILLESSES D'ANTAN
ET DE TOUS TEMPS

I

- 5 Le cabinet d'une Excellence. L'Excellence bâillant
à l'huissier:
— Faites entrer.
LE SOLLICITEUR: Je...
L'EXCELLENCE: Oui, je sais...
LE SOLLICITEUR: Pourtant...
10 L'EXCELLENCE: Voyons, voyons, cela sera...
LE SOLLICITEUR: Votre Excellence m'en a, il est vrai,
déjà donné l'assurance au mois de...
L'EXCELLENCE: Enfin quoi?
LE SOLLICITEUR: Nous sommes déjà au lo de...
15 L'EXCELLENCE: Mais puisque je vous dis que vous l'au-
rez, cette fonction. Quoi? vous n'êtes pas content?
— Que voulez-vous de plus? Je vous nomme, na!
LE SOLLICITEUR (*se confondant en remerciements*):
Je... je... je n'oublierai jamais...
20 L'EXCELLENCE (*bon enfant*): Allez, allez, ne me re-
merciez pas; au revoir. (*Il le pousse amicalement
par les épaules hors du cabinet.*)

II

- 25 Même scène, mêmes personnages. L'Excellence bâil-
lant, à l'huissier:
— Allons, faites entrer.

LE SOLLICITEUR: Je...
L'EXCELLENCE: Ah! C'est encore vous? Diable! Mais
vous êtes difficile à contenter vous! Puisque je
vous ai dit que je vous la donne, cette fonction...

- 5 LE SOLLICITEUR: Aussi...
L'EXCELLENCE: Sapristi! Sapristi! Comme vous y
allez, comme vous vous montez. Dites donc?
Combien de fois faut-il ce qu'on vous le répète?
Vous l'avez, la fonction, elle est à vous, tout
10 à fait à vous, faites-en ce que vous voulez et
fichez-moi la paix... (*Il le pousse amicalement
vers la porte.*)
LE SOLLICITEUR: Mais...
15 L'EXCELLENCE: Voulez-vous que je vous fasse jeter
par un autre que moi à la porte?
LE SOLLICITEUR: Mais... cela me passe enfin... Nous
somme le lo de...
L'EXCELLENCE: Bon. Nous y sommes, et puis?... Que
voulez-vous que j'y fasse? Au revoir, au revoir,
20 mon bon, vous l'avez la fonction... vous l'avez,
tenez vous le pour dit.
(*L'Excellence referme la porte sur Le Solliciteur.*)

III

- Faites entrer.
25 II-ÈME SOLLICITEUR: Excellence, j'ai eu l'honneur de
vous remettre une pétition...
L'EXCELLENCE: Pour une fonction?
LE SOLLICITEUR: Oui.
L'EXCELLENCE: Ma foi, cette pétition?... vous n'avez
30 pas de chance; elle s'est égarée...
LE SOLLICITEUR: En voici une autre.
L'EXCELLENCE: Très-très bien: placez la ici bien en
évidence. C'est cela, j'y penserai. Et — revenez,
— revenez...
35 (*Le Solliciteur sort en se confondant en remerciements.*)

— Faites entrer.

LE SOLLICITEUR: J'ose espérer que votre Excellence a pensé à donner une solution favorable à ma demande.

L'EXCELLENCE: Une demande?

LE SOLLICITEUR: Oui, celle de ma pétition.

L'EXCELLENCE: Ah! vous n'avez pas de chance, vous; cette pétition...

10 LE SOLLICITEUR: Enfin?

L'EXCELLENCE: Elle s'est égarée.

LE SOLLICITEUR: Mais...

L'EXCELLENCE: Mais quoi? Es-ce que vous n'égarez jamais rein, vous? Diable, êtes-vous prétentieux!

15 LE SOLLICITEUR: En voici une autre, Excellence.

L'EXCELLENCE: Bien; très bien, très bien. Placez-la là, tout devant moi... C'est ça... et revenez...
(*Le Solliciteur sort.*)

20 — Faites entrer. (*Au Solliciteur.*) Oui, je sais, c'est pour cette pétition.

LE SOLLICITEUR: Votre Excellence est bien bonne de s'être souvenue.

25 L'EXCELLENCE: Je n'oublie jamais rien; soyez certain. Et cette pétition était?

LE SOLLICITEUR: Ainsi que votre Excellence le dit;

L'EXCELLENCE: Certes; cependant, que voulez-vous? Elle s'est égarée, cette pétition.

LE SOLLICITEUR: Mais c'est la troisième.

30 L'EXCELLENCE: Ah! Eh! bien; donnez-m' en une autre;

LE SOLLICITEUR: En voici, Excellence; j'en ai apporté une dizaine.

Peut-être en restera-t-il un exemplaire.

35 (*Il sort de mauvaises humeur, et jette la porte avec colère: Tête, de l'Excellence.*)

— Oui, oui, faites entrer.

III-IÈME SOLLICITEUR: Votre Excellence m'a promis de me nommer à Craiova...

5 L'EXCELLENCE: Et je l'aurai fait de grand coeur. Mais cette place, mes collègues ont décidé de la faire échoir à un autre.

III-IÈME SOLLICITEUR: Que ce soit alors Giurgevo.

L'EXCELLENCE: Donnée.

10 III-IÈME SOLLICITEUR: A Ploesti.

L'EXCELLENCE: Donnée, donnée.

III-IÈME SOLLICITEUR: A Buzeu.

L'EXCELLENCE: Impossible.

15 III-IÈME SOLLICITEUR: A Galatzi? Braila? Iassy, Bacău, Turnu-Severin, Tirgu-Jiu?

L'EXCELLENCE: Allez toujours.

LE SOLLICITEUR: A Neamtz, Slatina? Dorohoi? Sinaia, Mizil? Valeni? Tecuci?

20 EXCELLENCE: Pourquoi vous arrêtez-vous? Tout cela, c'est donné, vous dis-je...

LE SOLLICITEUR: A Petroşani? A Fălticeni? A Birlad?

EXCELLENCE: Non; toujours non.

LE SOLLICITEUR (*impatient*): Mais enfin où? A Tourtoukaia peut-être.

25 L'EXCELLENCE: Bravo; vous y êtes. (*A part.*) C'est pour la première fois qu'on me parle de cette ville. Où avais-je la tête? (*L'Excellence sonne. Au chef de cabinet qui entre.*) Vite qu'on fasse un décret pour Mr. Je le nomme à l'emploi de... enfin... vous savez... en la ville de Tourtoukaia...

30 LE CHIEF DE CABINET: Mais, Excellence, c'est en Bulgarie.

FARIBOLES ET GENTILLESSES D'ANTAN
ET DE TOUS TEMPS

II

Cabinet d'une Excellence.

- 5 LE SOL LICITEUR: Mais enfin, vous teniez un autre langage en opposition...
L'EXCELLENCE: Ah! mais non. Seulement, que voulez-vous? Moi, vous le voyez bien d'ailleurs, je n'ai lutté que pour les principes...
10 LE SOL LICITEUR: Et moi? Ne l'ai-je point fait, dites? Voici bientôt vingt ans que...
L'EXCELLENCE: Et! bien! Bien ne vous tenez-vous alors pour satisfait?
LE SOL LICITEUR: Permettez... Vous savez quels services éminents je vous ai rendu...
15 L'EXCELLENCE: Oui, oui...
LE SOL LICITEUR: Donc, si cela est, pourquoi ne me nommez-vous point?
L'EXCELLENCE: Quoi? Est c'est vous qui me parlez ainsi?... Vraiment, vous perdez dans mon estime.
20 LE SOL LICITEUR: Pourquoi?
L'EXCELLENCE: Mais je vous croyais désintéressé.
LE SOL LICITEUR: Je le suis.
L'EXCELLENCE: Et, avec ça, vous me demandez une préfecture?...
25 LE SOL LICITEUR: Parbleu.
L'EXCELLENCE: Mais les principes...
LE SOL LICITEUR: Les principes?... C'est pour eux.

L'EXCELLENCE: Vous dites?

LE SOL LICITEUR: Ce que j'ai dit.

L'EXCELLENCE: Pourtant, c'étaient donc une préfecture que vos principes?

5 LE SOL LICITEUR: Ma foi...

L'EXCELLENCE: Comment? Comment?

LE SOL LICITEUR: Comme ça... — Voilà.

L'EXCELLENCE: Et c'est à moi que vous osez dire cela?

LE SOL LICITEUR: Ce me semble.

10 L'EXCELLENCE: Diantre! En avez-vous de l'audace.

LE SOL LICITEUR: Et vous? Na! Moi je ne vous demande point un ministère, et vous l'avez, vous, le ministère.

15 L'EXCELLENCE: Mais un ministère, cela n'est point une fonction, mon cher.

LE SOL LICITEUR: C'est vrai, c'est une sinécure.

L'EXCELLENCE: Et puis, c'est pour les principes, que je l'occupe, mon cher, pour mes principes à moi, pour ceux du parti...

20 LE SOL LICITEUR: Oui, c'est tout-à-fait ça et si je vous demande cette préfecture-là c'est évidemment dans le même but.

L'EXCELLENCE: Ah! Ah! Mais c'est qu'alors, cela va, mon cher... Et que ne me le disiez-vous dès le commencement? Seulement...

25 LE SOL LICITEUR: Quoi?

L'EXCELLENCE: Il vous faudra travailler.

LE SOL LICITEUR: Quelle blague. Est-ce que nous travaillons nous autres? Soyez tranquille. J'en saurai faire aussi une sinécure. Et n'aurai-je point, tout
30 comme votre Excellence, un directeur, un secrétaire, un chef de cabinet, des chefs de bureau... Allez, ne vous en inquiétez point. Je ferai tout à fait comme votre Excellence.

35 L'EXCELLENCE: Vous vous croyez donc de taille à me copier?

LE SOL LICITEUR: Pourquoi pas?

L'EXCELLENCE: Voyons, développez un peu... Que je vous entende.

40 LE SOL LICITEUR: Je commencerai d'abord par venir le moins que possible à mes bureaux.

L'EXCELLENCE: Hum! C'est déjà quelque chose.
 LE SOL LICITEUR: On m'apportera chez moi les papiers à signer, — je parle des plus importants.
 L'EXCELLENCE: Tiens, mais c'est que vous n'êtes pas bête...
 5 LE SOL LICITEUR: Je ne prendrai jamais de jour d'audience...
 L'EXCELLENCE: Sapristsi! De mieux en mieux... et en avez-vous de l'esprit mon bon!
 10 LE SOL LICITEUR: Enfin et si d'aventure on vient à m'aborder dans la rue...
 L'EXCELLENCE: Et bien?
 LE SOL LICITEUR: Je rembarrerai l'importun de plus belle... „Ce n'est point ici monsieur, que...“
 15 L'EXCELLENCE: Bravo!
 LE SOL LICITEUR: Puis je ne manquerai jamais la moindre occasion de tenir de beaux discours, de parler de principes, de patrie, de la dynastie très auguste...
 20 L'EXCELLENCE: Parfait. Charmant. Plus que charmant: divin. Je comprends... Je commence à faire école... Mais c'est tout naturel...
 LE SOL LICITEUR: Toutefois, si pourtant il arrive que je ne puisse m'esquiver — car cela arrive — vous
 25 le reconnaitrez.
 L'EXCELLENCE: Sans doute... Donc, que ferez-vous alors?
 LE SOL LICITEUR: Je serai paternel, caressant, souple, enchanteur. Je promettrai tout. „Cela se fera; cela se fera“; „N'en doutez pas; voyons, — mais
 30 donnez-moi seulement un peu de temps... Que diable! Vous n'êtes pas un turc, vous; un hun! un ostrogothe? Et ne savez-vous point combien je m'intéresse à vous? Aviez-vous même besoin de me
 35 parler?“
 L'EXCELLENCE: Venez que je vous embrasse. Vous y êtes. Bravo! Bravo!... Et ce que le monde est bête, mon cher... Mais zut! ne le lui disons pas...

FARIBOLES ET GENTILLESSES D'ANTAN ET DE TOUS TEMPS

III

Bureau d'une section au Parlement.

5 1-ER DÉPUTÉ: Alors quoi? Vous voulez couper les vivres aux microbes?
 2-ÈME: N'émargent-ils point suffisamment au budget?
 1-ER: Mais le docteur Babinèche est célèbre?
 2-ÈME: Et qui lui a donc fait cette réputation?
 10 1-ER: Les microbes donc.
 2-ÈME: Babinèche est à ce que je vois quelque chose comme leur chef de file?...
 1-ER: Ma foi... Et ne les craignez-vous point ces microbes?
 15 2-ÈME: Sans doute: ce sont des puces...
 1-ER: Partant, ne vaut-il pas mieux qu'ils dévorent plutôt un petit, tout petit coin de notre budget que nous-mêmes?
 2-ÈME: C'est vrai. Toutefois, remarquez qu'avant le
 20 docteur Babinèche nous n'en avons point de ces puces-là. Je le soupçonne fort de les avoir apportées de Hongrie dans ses grègues.
 1-ER: Il en est capable. La question est que, d'où qu'ils nous viennent, nous les avons. Donc...

2-ÈME: Et ce Babinèche ne peut-il se contenter de moins d'argent?

3-ÈME DÉPUTÉ (*se mêlant au débat*): H'm! Vous ne savez pas ce qu'un microbe est vorace.

5 2-ÈME: A ce compte, ils vont nous coûter les yeux de la tête... J'ai ouï dire que rien n'est plus prolifique que ces espèces d'animaux...

1-ER: Avec le temps, Babinèche arrivera toutefois à en faire tout ce qu'il voudra.

10 2-ÈME: Mais comment?

3-ÈME: Voilà aussi ce que je me demande...

1-ER: Il leur sert d'abord une soupe à l'oignon...

2-ÈME: Alors, c'est qu'il les loge?

15 1-ER: Je crois bien: Il en tient Institution publique et les prend en douceur pour en faire ensuite des scapets... Ce sont ses pensionnaires...

3-ÈME: Est-ce assez indigne cette façon de vous assassiner les gens...

1-ER: Que voulez-vous, mon cher, sed lex...

20 3-ÈME: Permettez; cependant ne vous semble-t-il point qu'on pourrait bien réduire un peu leur budget?

1-ER: Que dites-vous? Babinèche n-a jamais assez d'argent pour en faire leur culture.

25 2-ÈME: Ah! Il les cultive?...

1-ER: Mais oui...

3-ÈME: Et ensuite?...

30 1-ER: Ensuite, il en fait graduellement dégénérer la race en y mariant le typhus au choléra, la peste au tétanos...

2-ÈME: Joli métier que celui de ce monsieur-là...

1-ER: Nous avons bien celui des harponneurs de chiens dans la rue.

2-ÈME: Et vous en êtes content?

35 1-ER: Cela me donne un peu sur les nerfs, que voulez-vous? Mais on se fait à tout...

3-ÈME: C'est comme moi. Dans les commencements, cela m'embêtait d'être député. Je commence toutefois à m'y faire et voilà que je me remets à ronfler à la chambre tout aussi bien que lorsque j'étais au sénat.

5 1-ER: Mais, concluons...

2-ÈME: Bon, bon, c'est tout conclu. Donnons à Babinèche le pain quotidien de ses commensaux, mais qu'il nous fiche la paix et ne nous vende plus de son eau tirée en bouteille...

10

OEUF DE PÂQUES

C'est toujours verdoyante que je revois l'heureuse et large vallée que limite une longue chaîne de montagnes bleuâtres.

Des Carpathes descendues, ces montagnes galopent en une course folle jusqu'au Danube, qu'elles franchissent d'un bond, pour ne s'arrêter que dans les Balkans, en qui elles finissent par se fondre.

Et c'est toujours émaillée de fleurs, et pareille à un harmonieux tapis oriental, que je me la représente cette vallée, elle que j'ai tant aimée, et où mes belles années, celles où je n'étais qu'un enfant, se sont passées.

L'Amaradià, capricieuse rivière tendrement gazouillante et doucement gaie, mais que, par endroits, les saules endeuillent de leur ombre, y poursuit, tranquillement, ses méandres. Quant au moulin, lui avec qui j'étais en si bonne amitié, et qui avait une si douce chanson pour n'avoir jamais moulu que la blé ou le maïs sur nos terres ancestrales, il se remet, pelotonné comme un chat, à ronronner la suave fraîcheur des ormes et des chênes-lièges, se propageant à la surface de l'eau qui court et parmi le temps qui fuit.

Voici, toutefois, qu'à un tournant de ma mémoire, mon très cher Barcache se prend à poindre, et à me conter, lui aussi, tout ce que ses ondes ont reflété de

fleurs jolies, d'idylles agrestes. Ses rives sont tout embroussaillées de ronces et d'arbustes en fleurs d'où les clairs pétales qui s'envolent au moindre souffle printanier, s'en vont, tels des papillons, dans l'aube emperlée de rosée.

Ce Barcache n'est point une rivière, et ce n'est point non plus, un torrent. Il tient de la première et du second. Tantôt paisible et tantôt impétueux, son lit pierreux est, au fort de la canicule, complètement à sec. L'herbe qui, alors, l'envahit, monte de compagnie avec la folle avoine, les bleuets et les pâquerettes à l'assaut des bords escarpés.

Combien souvent n'y ai-je point cueilli les baies sauvages, dont mon palais garde encore la saveur un peu âpre mais saine, en dépit des ans depuis écoulés... Et combien souvent, ne le passâmes-nous point son pont rustique, — pont en poutres branlantes, — moi et mes frères, ma soeur et ma mère, grand'mère, aussi, — la pauvre vieille! — elle qui, à présent, dort d'un si doux sommeil, dans la vallée, à l'ombre du clocher antique.

Puis, combien cette église tout humble et petite soit-elle, n'est-elle point restée, pour moi, majestueuse et sainte, aimée et vénérée?... Souventes fois, de plus, n'y ai-je point revu officier le pope rustaud, en l'y ressuscitant tel qu'il était, — haut de taille, grand de barbe, de brocart fleurdelisé d'or et d'argent vêtu, enveloppé de nuages fauves et bleus. — encens et myrrhe que des enfants de choeur lui prodiguaient avec force balancements de brûle-parfums?

Solennel et grave, le pauvre saint-homme avançait à pas lents, — pas de roi, — mais sans oublier de soutenir au-dessus de sa tête le mystère des mystères de la très sainte religion chrétienne, — la seule vraie, — une simple coupe en vermeil, et que cachait, en partie, un mouchoir en soie rouge lamé d'argent et rebrodé d'or.

Les hommes et les femmes, tout comme nous qui n'étions, de ces temps, que les enfants, tombaient en pâmoison devant lui, croyaient, — ô jours bénis! — voir les cieus s'ouvrir, oubliaient misères et maux.

Quelle est pourtant, l'approche de Pâques nouvelles, et n'importe le pays où je me trouve, que je revois le rustique autel de l'humble maison à Dieu consacrée, resplendir de mille cierges et des flambeaux que ma mère y faisait, à cette occasion, du familial castel descendre?

Or, qu'elles remontent autour de moi, ces froides murailles et que les êtres qui me furent chers y reparaissent comme dans un cadre leur appartenant en propre, que le prêtre y reprenne pied lui-même, établi en son ancienne et hiératique silhouette, et qu'une fois encore il y refasse parler Dieu sous les voûtes sonores dans la simplicité de son verbe. Enfant redevenu, moi, j'irai m'agenouiller devant lui pour y retrouver ce que la vie m'a ôté. Et je recommunierai en Dieu entre grand-père et grand-mère, entre père et mère, et tenant la main de mon frère mort, de ma soeur morte.

Simple de lignes et placides, — modestes enluminures murales, — les ascendants, — âmes d'une époque disparue, — s'éclaireront d'un sourire en voyant ce retour de mon âme vers la leur, eux qui logèrent Dieu encore mieux dans leurs coeurs que dans les temples qu'ils leurs élevèrent, et me béniront, sans doute.

Oh! comme il fait donc bon d'être enfant!

Et comme les Pâques sont radieuses pour les tous petits... en des manoirs ancestraux surtout...

Point de sanglot, cependant: Le Christ est ressuscité. Le bonheur, la justice, la bonté vont redescendre sur terre. Et je ne me sens plus loin de mon pays. Des milliers de lieues ne m'en séparent plus. — Et — vérité ou mensonge, — me revoici l'enfant de jadis. Puis, — miracle sans précédent peut-être. — ce n'est point à court de moyens que je me retrouve. Acru au contraire en richesse, me voici du coup un vrai Crésus... Et de fait, la majeure partie des biens que possède à l'heure qu'il est, ne se peuvent comparer à nuls trésors. Car ils sont, en effet, ces biens-là incalculables, et ils me suivent partout puisque c'est de mon coeur que je les tire quand je veux et où je veux.

— Le Christ est ressuscité... est ressuscité!

Vous qui ne le croyez pas, vous avez évidemment tort. L'humble église n'est-elle pas là, et ne le certifie-t-elle pas, tandis que tous en sortent portant de grands ou de petits cierges à la main, et que tous se pressent de rentrer chez eux pour l'azyme, y rompre et manger l'agneau pascal?

Ces cierges, d'ailleurs, lumières falotes qui ressemblent à des insectes d'or et déjà s'éparpillent à travers la campagne, en portant eux-mêmes au loin la nouvelle.

Quoi qu'il en soit, et pour celui qui continuera malgré tout à ne le point croire, que ses yeux se fixent un instant sur la montagne, et ils s'empliront d'une gloire merveilleuse.

Mais, preuve encore plus certaine que les autres, ne se dresse-t-elle point là-haut, féérique sous les prismes des lustres, la grande salle à manger du château, et ne s'emplit-elle pas des hôtes que le festin des Pâques y rassemble, habituellement?

Le pape Smarandaki, le plus fêté des hôtes de ce jour béni, y prend, naturellement, part.

Et tous, la tables ployant sous les victuailles, rayonnent de bonheur plaisant à regarder les oeufs rouges qui, sur de grands plats, s'étagent en pyramides, à les manier et à s'intéresser aux arabesques en couleurs vives dont un nombre est orné... Héurtés — selon le rythe de l'Église d'Orient — les uns contre les autres avant que d'être mangés, ces oeufs provoquent continuellement l'affirmation „que le Christ est ressuscité“, suivie immédiatement d'une confirmation: celle „qu'en vérité il en est ainsi“.

Or, et cela étant solidement établi, le raki d'un trait avalé et les oeufs happés, on s'en donne de la mangeaille à s'en gâver. Mais ni les agneaux servis en leurs entiers, ni le jambon et la brioche, les poulardes et les oies, ne semblent rassasier personne car, effectivement, à peine le soir tombe-t-il, que c'est sur de nouveaux frais qu'on repart, et que le Christ, lui qui a vraiment si bon dos, ressuscite de plus belle.

Voici pourtant un oeuf de Pâques un peu drôle. Il a aussi l'air par trop sournois pour ne pas être en pos-

5 sion de quelque adorable petite surprise manigancée
à dessein par grand'mère... Bien que tout au fond d'un
large panier tapi, j'ai vite fait que de le découvrir
et d'en trouver le fin mot du mystère. S'ouvrant par
son milieu, cet oeuf qui, extérieurement, est rouge
comme les autres, est, en réalité, une exquisite sucrerie
dont les deux concavités contiennent, sous verre, l'une
la mignonne figuration de notre Seigneur-Dieu-Jésus-
Christ en personne, ou, plutôt, un amour de chérubin
10 blanc et rose et l'autre, l'étable où le Sauveur vint au
monde. Des lis en papier d'argent et des roses qui pa-
raissent faites d'or éclatant, magnifient la gloire de
l'Enfant-Dieu, tandis que, dans l'étable et proche la
crèche, l'agneau semble bêler et l'âne braire...

15 Oh! qu'il fait bon d'être enfant.

Et qu'il fait bon, surtout, d'avoir père et mère,
grand-père et mère-grand, frères et soeur; un agneau,
convenablement rôti à la broche, un gentil petit cas-
tel; de belles petites terres de labour, de la bonne bri-
20 oche avec, et par dessus le marché un pope quelconque
qu'on invitât à festoyer le jour des Pâques, pour, en
temps utile, en obtenir l'intercession très sainte auprès
du bon Dieu, du Dieu bon.

Toutefois, si les Pâques sont belles, et elles le sont,
25 — convient-il encore pour qu'elles le soient pleine-
ment, que l'exquisite sucrerie, le joli petit oeuf rouge
s'ouvrant par son milieu, ne leur fasse pas défaut, et
qu'on y voie sous verre l'enfant Jésus très rose et très
blanc dans sa gloire de papier d'argent et d'or tan-
30 dis, qu'à ses côtés, la merveilleuse étable érigera plus
que jamais l'agneau prêt à bêler et l'âne prêt à braire...

Mais combien laides et affreuses sont elles les Pâ-
ques des pays où les puissants du monde s'en donnent
des oeufs de toutes les couleurs, et de la brioche la
35 meilleurs, tout en laissant bêler les humbles et braire
les sots....

— La Christ est ressuscité... Est ressuscité-é-é.

— En vérité il est... est... ressuscité-é.

Et bien qu'on ne lui permette point une seule année
40 de pour de bon mourir, nul ne le fait pas un seul jou

pour de bon revivre ici-bas où chacun l'appelle et où
personne n'en veut.

5 Qu'il en soit, néanmoins, selon les invocations faus-
ses ou sincères de ceux qui évoquent le rédempteur,
qui l'attendent ou le disent venu; que la Pâque leur
donne tous les bonheurs, et qu'elle ne ramène simple-
ment pour moi que les humbles fleurs de l'Amaradiâ
avec la saine foi d'antan et la bonne joie d'antan...

Et ce sera assez pour qu'à mon tour je dise: „Le
10 Christ est ressuscité... amen!“

LE PALAIS CANTACUZÈNE

Bien que simple, cette bâtisse qui se développe tout en façade sur la *Callea Victoriei*, dénonce un esprit élevé, équilibré et point retors. Très franche, cette façade est comme un indice certain de l'âme loyale et du cœur chevaleresque qui l'a fait de terre surgir.

Le chef du parti conservateur, S. E. Mr. Georges Cantacuzène y fait revivre ses vibrations intimes, l'atavisme de passées royautés, d'empires brouillés dans le temps Byzance et le raffinement des Valois — ces deux grandes pages d'histoire impériale et royale dont les Cantacuzènes sont issus — y éclatent nettement, tantôt sur la façade, tantôt dans la bibliothèque et dans la salle des fêtes, mais seulement dans ce Bizance avait de noble et les Valois de majestueux.

Cette salle de fêtes surtout promet d'être une merveille. Octogone semble-t-il, — en tous cas circulaire, — soutenue par des colonnes trapues ornées des cariatides puissantes qui s'échelonnent le long du sous-bassement portant la galerie, n'appartient point à un style-bien déterminé, mais a le don de rejeter l'esprit dans le passé rappelle les temps révolus, est magnifique de grandeur, suggère mille images, réveille de leur poussière l'Autokrator au front gemmé d'escarboucles, aux yeux de feu, au manteau impérial historié d'or, tout martelé de pierres précieuses, avec,

à la suite la Kyricelle des notaires, des proto-notaires, des spathaires et des proto-spathaires, des grands dignitaires de l'empire, des jouvenceaux gainés de soie ou de velours, des belles dames au teint de lis, aux prunelles de jais, de tout cet empire enfin qui n'est plus, et qu'hélas, nulle nation ne pourra faire revivre, malgré le progrès, malgré les arts, malgré surtout la civilisation.

Marbres reluisants, les murailles de l'entrée, fulgurent. Tentures de soie, les grands et les petits salons ronronnent leur luxe; livres magnifiques et portraits d'aïeux, la bibliothèque est troublante d'incitations nobles, sérieuses, héroïques, et de partout, en ce palais Cantacuzène, qui est l'actuelle demeure d'un capétien en ses aïeux d'abord en Byzance introné et puis en grande et petite Valachie oint roi, ne se dégage que l'unique et rare intuition d'un autre palais, celui-ci autrement majestueux et grand.

L'âme même du seigneur et maître des lieux, — celle que les contemporains connaissent encore si peu, pour n'en avoir point franchi le seuil, — mais que la postérité élargira en Panthéon de vraie gloire roumaine, en summum de dévouement au pays.

Et tel est pourtant le palais Cantacuzène...

LE DERNIER DES OBRENOVICZAU QUARTIER LATIN

En troisième république, septembre de l'an 1911 et —
par un pâle soleil d'automne un peu frais peut-être,
5 la terrasse de „Vachette“ battant son plein, encore que
Moréas ne soit plus là, pour y faire, dans l'or fluide
de stances presque grecques, revivre l'immortalité de son âme.

Puis, Paris dans toutes les directions. Paris au ciel
10 et sur la terre: au ciel en dômes arrondis de Panthéons — en fines pointes d'aiguilles de Sainte-Chapelles, en carcasses de tours Eiffel; — sur terre en
froides pierres de taille de vieilles et hautes maisons
et en l'inextricable tohu-bohu de chaussées semblant
15 n'émerger de chaque point de l'horizon que pour mieux
dévaler vers un même et impérieux but: celui d'atteindre
la Seine, d'y plus vite déverser — tels de monstrueux égoûts — le trop plein de leur modernisme
veule et gras — flasque.

Mais casquette-chauffeur sur chef, et légèrement inclinée à droite, complet-veston gris et jambe de bois
— un éclopé — jeune, très jeune encore — vingt-cinq
20 ans au plus — traverse la chaussée.

Chose bizarre pourtant: preste et se faufilant entre
25 autos et voitures, pointe droit sur moi, s'arrête devant
la table où je me tiens, et me devisageant en un large

salut qui exclut néanmoins la moindre nuance d'humilité:

— Monsieur, me dit-il, interrogatif, et en me nommant.

5 — Parfaitement, c'est bien moi, mais...

— Je sais, vous ne pouvez me connaître. Quoi qu'il en soit, voici le nom de mon oncle. Il est de vos amis, je crois.

10 — Ah! mais — en ce cas — m'exclamai-je, heureux — et absolument — veuillez en être persuadé.

Lui, cependant, à peine assis, bref et par mots hachés, me conte son histoire.

15 Cycliste et coureur de fond, à ce qu'il me dit, il gagnait des cents et des mille. Célèbre en Hongrie, à Vienne et à Berlin. C'est depuis des années qu'il n'était plus rentré dans son pays, n'avait point revu sa mère. Mais, à présent, fini. Il n'était plus qu'un mort.

20 L'Allemagne et l'Italie — l'Espagne n'applaudiront plus à ses performances. Les manôlas de Grenade ne lui jetteront plus leurs oeilllets rouges. La chute qu'il avait fait dans Barcelonne, après lui avoir emporté la jambe, l'avait tué en l'assommant net, et en lui coupant, en même temps, la bourse. Et c'est vers le
25 sol natal que cette chute le ramenait — Oh! combien loin — au bout du monde, là où finit l'Europe et où commence l'Asie — et là aussi où sa pauvre vieille l'attend les yeux brillants de joie à la pensée de le revoir et embués de larmes à savoir qu'elle le reverra tel.

30 Beau gars, du reste, gestes empreints de fierté, et traits rappelant en quelque sorte ceux des temps héliéniques, sa voix qui ne cessait d'aller mettait sur ses lèvres frémissantes d'une exceptionnelle exubérance
35 de vie et de passions violentes, comme une colère. Car voilà: sa mauvaise étoile l'effondrait, pour ainsi dire dans une misère encore plus pitoyable... Une ultime ressource, les quelques milliers de francs dont le vélo-club de là-bas l'avait nanti au moment du
40 départ, venait, elle aussi, à lui manquer. Perdue, évaporée, envolée — Dieu sait où et comment? et dès

le troisième jour de son arrivée à Paris — la mince liasse de papiers bleus dont la guigne l'avait délesté, commença d'abord par son absence, par le faire mettre à la porte de l'hôtel qu'il habitait, mais où on ne lui garda pas moins le bagage en fourrière.

— Comprenez-vous ça? Comprenez-vous ça? Et sans une chemise à se jeter sur le dos, et mettre depuis deux nuits à errer dans Paris — piteux, misérable — et depuis deux jours à ne rien avoir à se mettre sous la dent. Comprenez-vous ça? Le comprenez-vous?

Or, la vie est pour chacun ce qu'elle est, ce qu'elle peut être, et encore que l'infortune de cet homme venu à moi d'une façon tellement inopinée fut réelle et qu'elle me touchât, le mauvais quart d'heure qu'il eut à passer dura quelques dix jours.

Mais étant de ceux qui font bonne mine à mauvais jeu, il prit la chose presque gaiement et c'est d'un pied alerte qu'il s'en fut lier connaissance avec les louches hôtels du quartier et les copieux repas faits d'un jambon-pain-noir ou — luxe pourtant rare — d'une choucroute garnie.

Quoiqu'il en soit la terre tourna, les heures s'égrénèrent, et c'est de fort loin et rayonnant, que je le vis reparaitre une après-midi à la terrasse du même café.

Il n'eut point le temps de prononcer une parole qu'il me fut facile de deviner qu'un événement heureux s'était produit dans sa vie.

Un ami de son défunt père, me dit-il, rencontré par hasard, l'avait mis en mesure de pouvoir continuer son voyage.

Et sans même reprendre haleine il voulut d'abord me rendre le peu que je lui avais prêté.

Puis — et sa voix frémissait et vibrait sur ses lèvres encore plus puissante qu'au moment de notre première rencontre:

— Monsieur, monsieur, pardonnez-moi, je ne vous ai pas dit la vérité, je vous ai menti. Car, oui, je ne suis point celui que vous croyez, — et par gestes saccadés, brusques, — il en étalait devant moi les preuves évidentes: passeport, journaux où, longuement, il n'était souvent question que des choses le regardant.

de près; portraits que différents périodiques allemands et slaves donnaient de lui; lettres, tout ce qui, enfin, sert à établir indéniablement l'état civil d'un homme.

Et c'était en effet lui. Lui, le fils morganatique d'un roi, dernier de sa race et dernier comte de Takona:

Le prince Christitsch Milan Obrenovicz en personne.

Ce que fut sa vie, la malveillance, la calomnie, la rapacité de ceux qui le dépouillèrent de sa fortune — dans les environs de deux millions je crois, et que feu le roi Milan avait laissés entre les mains de son ami le comte Zichy — l'ont assez dit — assez exagéré et travesti pour qu'il n'en soit que peu question.

Infortuné rejeton d'un sang qui a coulé pour la Serbie, et que les basses intrigues et les misérables conspirations ou fait par la suite, jaillir à flots, il n'a pêché — au fond — que par son trop de jeunesse — ce qui arrive à nombre de fils de famille — que par sa légèreté.

Sa mère — la belle Arthémise — si je ne me trompe pas sur son nom — fille d'un richissime banquier grec du Phanar de Constantinople et d'une ambition qui ne connût point de bornes, l'entoura, dès son bas âge, d'un luxe inouï, lui fit donner une éducation royale, et plaça un sceptre et une couronne parmi les hochets de son berceau.

Malheureusement pour elle et pour son enfant, celui-ci tenait du roi son père le caractère emporté, les passions sauvages et désordonnées, le peu de cas qu'il faisait des conventions sociales, des plates vertus bourgeoises.

Ardent et fougueux au plaisir, croyant à l'amitié et à l'amour il se laissa embobiner par les flatteurs et enjôler par les belles hongroises de Budapest.

Et sa fortune — ou plutôt les six cents mille couronnes autrichiennes qu'il put obtenir des jeunes comtes Zichy après la mort de leur père à eux fondit à vue d'oeil, ne fut bientôt plus dans son esprit qu'un souvenir — un beau rêve peut-être — mais un rêve.

Et c'est alors que commença pour celui qui possédait toutes les chances de devenir un roi après l'odieux assassinat du dernier des Obrenovicz directs — du roi Alexandre, son frère — une vie d'aventures et de misères sans égale, étant donnée surtout la haute lignée dont il était issu.

5

Et c'est alors aussi, que les ennemis de sa race, réussirent à la flétrir définitivement cette vie en sa personne — du moins au point de vue royal — en la forçant de débiter dans un cirque à raison de trois mille francs par soirée que les impréssarios improvisés lui offrirent délibérément.

10

Ce fut, par conséquent, la débâcle complète — tout un éroulement — une déroute telle que oncques on n'en vit de pareille. Et quant à l'altesse royale, au prince — pauvre hère désormais, hélas! — C'est de ville en ville et d'hôtel en hôtel qu'il dut fuir...

15

Dettes montant à le submerger; expédients auxquels il fallut bien recourir; déménagements à la cloche de bois que la particularité de certaines circonstances malheureuses et imprévues se charge d'enseigner aux plus fiers; prisons où, parfois, le jetaient les impitoyables aboiments de l'infemale meute qui ne cessait de le harceler — tels sont, en substance, les principaux incidents d'une vie qui — malgré tout — appartient à l'histoire.

20

Et cet Obrenovicz — ce fils d'une rivale l'ayant emporté, dans le temps, haut la main sur la reine Nathalie — s'en allait — après la chute d'automobile qui l'avait fait jambe-de-bois — car telle était la vérité et nulle [ms. t'aiat, n.n.] ce sujet par lui imaginé — s'en allait enfin — devinez où? — je vous la donne en mille, comme on le dit — il s'en allait à Biarritz et chez cette même reine Nathalie — oui, chez elle! — pour l'implorer de lui venir en aide et qu'il implora peut-être.

25

30

Et, maintenant, sans rappeler ce qu'il y eût de tragique dans la fin de la plupart des membres de l'éteinte

dynastie serbe, un geste divin ou un geste auguste seraient peut-être à faire...

Par qui? Voilà ce que j'ignore.

Néanmoins, dans l'unique Obrenovicz qui en reste — tout jambe-de-bois qu'il est — coule malgré ses erreurs — pécadilles et emportements de jeunesse à vrai dire — un sang généreux et dans sa poitrine bat un coeur loyal.

Ce qui ne signifie pas que l'exil ait jamais corrigé les rois.

10

LA VILLE — LA JOIE — ET-LES ROSES

Néo-latine, bien qu'en territoire scythe bâtie, cette ville qui s'appelle en réalité *Boukourschti*, mais que les occidentaux nomment Bucarest, était, au temps

5 jadis, la ville de la joie et des roses. Un patriarche genre biblique, autrement dit un vieillard du crû, possesseur de nombreux troupeaux et dont le nom était celui de *Boukour*, en fut, dit-on, le

10 Ce père „La Joie“ qui avait du haut des Carpathes fait suivre à ses brebis le cours de la Dimbovitza, était parvenu à découvrir, parmi les sombres forêts de cette époque, une sorte de vaste clairière, et en s'y fixant il y avait élevé une rustique chapelle.

15 Ce fut là, paraît-il, la cause première qui mua en une ville devant, plus tard, suffisamment faire parler d'elle, des sites pittoresques que les forêts environnantes reléguaient aux confins du monde.

20 Toutefois, est-il juste d'établir que, l'actuelle capitale de la Roumanie, ne prit quelque importance qu'à partir de la première moitié du XIX-ème siècle.

25 Les rosiers, il est vrai, y poussèrent nombreux et on ne sait trop comment à dater de ces temps mêmes. Point d'habitation, si modeste fut-elle, qui n'en eût ses variétés et les cloîtres et les monastères, dont on vit se multiplier les hauts clochetons et les fortes

murailles, en furent littéralement submergés. Les magnifiques fleurs persanes et indiennes prospérèrent-elles ainsi et fleurirent-elles, un peu partout. On vit alors cette merveille: sollicitée par l'ardeur du soleil,

5 plus d'une tige projeta la pourpre et l'or de son éclosion sur le faite des murs, en effondra d'éblouissants bouquets sur les toits et mit des roses jusque dans les arbres.

10 Coquettes, les jeunes filles et les jeunes femmes s'en piquèrent dans les cheveux de vraiment incomparables. Les beaux gars en firent à leur instar, leur profit, car les couvre-chefs qu'ils portaient, feutrés à larges bords, comme ceux des bergers grecs et troyens, en reçurent des guirlandes d'idylle.

15 La ville pourtant, n'en avança pas plus vite pour cela, et durant de longues années encore, elle continua à ne point être qu'un campement hâtif...

20 Bois et plâtras, terre battue et briques, durcies au soleil, furent pour la plupart du temps, les matériaux dont les maisonnettes s'en allant par mille chemins au diable vauvert étaient construites. Plantées sans aucun ordre, et ne s'essayant que rarement à esquisser des rues, ces habitations dégageaient toutefois un charme ensorceleur, invitait au calme reposant

25 d'une vie qu'assagissaient les grands arbres entourant les enclos, et que les fleurs des jardins, les roses surtout, embaumaient d'une ineffable douceur. Néanmoins, les vastes forêts qui séparaient ce grou-

30 pement humain du reste de l'humanité s'éclaircèrent bientôt. Turcs et tatars, cosaques et russes, hongrois et bulgares, cent autres invasions, poussèrent au-dessus du pays leurs galops et leurs ruades, s'y entrecroisèrent en éclairs fauves ou blafards, y furent du feu, du sang, du désespoir, — puis disparurent.

35 Les églises, elles, tinrent bon et il s'en trouva qui — luxe encore inoui — présentèrent aux réverbérations des levers et des couchants des tours recouvertes en tôle... Quant aux rosiers, malgré les sauvages randonnées

40 des incursions anéantissant tout sur leur passage, ils en parurent comme multipliés. Il en poussa de

terre en pleine rue et ce sont sans doute les morts que la cruauté couchait par milliers dans la poussière des sous-sols qui recouraient à ce dernier moyen pour revivre un peu sous ce soleil d'or et de ce ciel bleu à tout jamais perdus par eux.

De leur côté, les habitations prirent un aspect plus conséquent. D'humbles qu'elles étaient, elles commencèrent à planter sur des rues qui s'alignèrent des porches dans le genre grec, que des colonnes en briques cuites crépées de plâtre et passées au lait de chaux se dressèrent à soutenir. On y eut, enfin, la lumineuse surprise de quelques villes mi-arabes, mi-byzantines qui, toutes fraîches et souriantes parmi le feuillage argenté des trembles, s'imprégnaient, le soir, de l'ombre mauve et rosée des bouleaux.

Et c'est ainsi que la ville fût.

Cependant, comme rien d'occidental n'y avait point pénétré, des étages ne s'échafaudèrent pas les uns sur les autres, n'y escaladèrent point les cieux.

Immenses, les cours que rafraichissaient de minces filets d'eau, étaient en partie mangées par une herbe menue que les pissenlits piquaient d'or. Mais des plantes mauvaises projetaient leur verdure plus sombre, et leurs fleurs violacées sur la fraîcheur de ces commencements de prairies. Et, cachet tout oriental, sous l'éplorement de saules, ou sous la bleue frondaison de hauts noyers, des édicules carrés, fontaines violemment peintes de madones drapées de couleurs éclatantes, d'apôtres Pierre et Paul, versèrent l'eau comme un lait bienfaisant.

Rouges-gorges et pinsons, merles siffleurs, tous les oiseaux des arbres s'en égayaient et battaient des ailes, tandis que, les cris des hérons et des paons s'unissant aux gloussements et aux jacassements des basses-cours, tenues d'habitude sur le derrière des maisons, en signalaient aux passants les approches.

Les grandes dames des lieux, tout comme celles des temps nouveaux, plus peut-être, traînaient après elles force brocarts chatoyants et velours, en balayaient les parquets des pièces, les allées des jardins. Parées comme des chasses, voilées de fins tissus qui semblaient faits

de rayons de lune, les bras lourdement chargés de bracelets qui se renvoyaient les éclairs de mille gemmes, les cheveux entrelacés de perles et fleuris de turquoises, ces fées nonchalantes ne tenaient cependant point au repos leurs menottes aux doigts incendiés de diamants et lactés d'opales. S'adonnant du matin au soir aux soins du ménage, rien n'échappait à leur activité. Confitures et sorbets qu'elles confectionnaient, diverses autres occupations qui les réclamaient sans cesse — telle la surveillance du tissage des tapis et de rêches soieries nommées borandgie, — ne les empêchaient guère de monter à leur vénérables d'époux, boyards somptueux, barbus et vêtus comme aux temps de Darius, plus d'un coup de leur façon.

Mais ce qu'elle s'en est allée dans la brume neutre des passés morts cette Ville-la Joie et les Roses... Ce qu'elle s'en est allée avec sa colline de Philarète qui n'est plus qu'un banal Parc d'Exposition défunte, et son lac de pureté argentée et bleutée de Héréstré, et comme les boyards d'antan, s'ils ressuscitaient, ne reconnaîtraient point la cité qui leur était tant familière, celle qu'ils aimaient tant, qu'ils pressuraient quand-même, ne fut-ce qu'en douceur...

Au demeurant, les manants qui dorment leur bon sommeil sous les verts tertres des monastiques champs de repos, regretteraient également, s'ils venaient à renaître cette ville morte, leur ville à eux, tout en rues tortueuses et bordées de palissades en bois.

Car pour ce qui est des maîtres d'alors, point n'était difficile de s'arranger avec eux, et le don d'un certain nombre d'oeufs frais, de quelques poules bien grasses, joint à plusieurs livres de bougies en cire fleurdélinée, y suffisait, d'habitude, amplement. Il est vrai que les placides despotes qu'étaient ces boyards, se fâchaient parfois et faisaient fouetter à coeur-joie ceux qui encore encourageaient leur disgrâce... Néanmoins compensation il y avait, puisque le Hospodar, dont la jouissance ne connaissait point de bornes, n'hésitait pas, tout boyards qu'ils étaient, à les soumettre au même traitement et à la seule différence près qu'ils

leur laissaient la puissance de recevoir la *schlague* sur tapis rouge.

5 Quoiqu'il en soit, boyards et menu peuple, restaient gais. Cantonnés dans une philosophie pleine de sens, ils laissaient le mal passer. Et si un peu de joie leur venait, ils en profitaient largement. Insoucieux des lendemains, c'est presque à tout moment qu'on voyait des jeunes gens et des hommes faits parcourir les rucs par troupes nombreuses, tandis que les musiciens 10 tziganes, dont ils s'accompagnaient, leur versaient dans l'oreille le gai pépiement de mandolines et le doux épanchement des violons. Les jeunes filles qui, derrière les volets mi-clos des fenêtres, les guignaient du coin de l'oeil, leur jetaient parfois qui une rose, qui une 15 branche de saule musqué en fleurs.

Et telle était la vie et la mort elle-même, tout en restant cruelle, ne revêtait point ce caractère funèbre et désolant qui en fait aujourd'hui le plus horrible des épouvantails. Elle fauchait de droite et de gauche, 20 demeurait impitoyable, mais au fond, chacun la considérait comme un triomphe remporté sur la vie. On croyait à résurrection, au jugement dernier, aux récompenses futures.

25 Tout de rose, de bleu ou de rouge recouvert, le cercueil où le défunt disparaissait sous des monceaux de fleurs, s'en allait, à travers les rues, placé sur un dais en velours frangé d'or, porté sur un somptueux brancard à bras d'homme, et précédé ou suivi d'une gaie fanfare d'oriflammes claquant au vent et de bannières. Les 30 laouthari, qui conduisaient le mort vers sa demeure suprême, tiraient de leurs flûtes de Pan des sons exquis. C'étaient comme des voix d'anges qui couraient à l'encontre de celui venant à eux et qui, pour ainsi dire, éloignaient graduellement la terre de lui, l'abolissaient à jamais. 35

La cobza et les violons sur lesquels les flûtes de Pan greffaient leurs mélodies, tâchaient pendant ce temps de rappeler bien qu'en vain, les jouissances sensuelles de l'en allé, et par là de le rattacher à ce qu'il laissait.

40 Colombe éblouissante de lumière, son âme s'essorait déjà vers les avatars nouveaux des insondables profon-

deurs célestes et les siens mêmes en semblaient heureux.

5 Cependant, pour cette contrée où tant de roses fleurissaient, et où la vie et la mort y étaient deux douceurs presque égales, la grande cruauté était celle de l'hiver. Effectivement, la bise s'y déchainait en hurlements de loups et en miaulements de chats. Elle cinglait les visages de milliers de lanières de cuir. En ville de formidables tombées de neige, qu'on n'enlevait 10 d'ailleurs jamais, isolaient les habitants les uns des autres. Mais ni les boyards, ni le menu peuple n'en avaient cure, les forêts se trouvent proches et nul ne se faisant faute de chauffer son poêle à blanc. Au surplus, le trainage consolait de tout, égayait tout... Des 15 chevaux de race, houssés de larges toiles blanches, et qui courant les rues attelés à la russe, éployaient comme de gigantesques ailes d'oiseaux, s'agitaient, mille argentines clochettes sonnaient de par la ville le fiévreux branle-bas général de la joie.

20 Que, néanmoins, il ne soit plus question de ces hivers. Et puisque le temps des roses est revenu, qu'elles fassent oublier autant qu'elles le peuvent l'actuel Bucarest — la misère — et les canons.

25 Elles n'ont, du reste, qu'à le fortement vouloir pour y réussir. Et de fait, à quelques centaines de mètres du royal Palais de Cotrocéni, tout un coin de vieille ville persiste à se maintenir à la barbe du gouvernement dernier-eri du nouveau royaume, dont l'évolution mondiale peut à si bon droit s'enorgueillir. Sur le 30 haut plateau qui, du côté de la campagne, se laisse brusquement choir dans la plaine, une habitation de pope s'y montre en effet sous des épais ombrages qui lui déversent leur fraîcheur.

35 Et tout au fond de l'enclos et derrière la palissade en bois que perce une porte vermoulue, le jardin, ou plutôt l'éboulis que les eaux ont amené à se produire en cet endroit aux flancs mêmes du plateau — gouffre se creusant en abîme et qu'une dizaine de marches en grès à peine descendues retirent hors du temps et des 40 sites environnants.

Plantées de rosiers, les profondeurs et les parois de cet entonnoir déferlent avec des houles et des remous de verts qui sont tantôt des verts très tendres, des verts d'eau et qui tantôt remontent jusqu'à des verts bleus et bruns et s'engouffrent finalement, des verts-brique qui, eux, l'automne venue, seront les verts de feu.

Les roses qui surnagent parmi les verdure plus sombres, en frangent les ondulations et, toutes éclatantes de blancheur, en sont comme l'écume.

D'autres, celles là, pareilles à de larges trainées de sang, rappellent un champ de carnage et sont, tout aussi bien, des roses de joie, de vie et d'amour. Il y en a qui, franchement épanouies en un jaune éblouissant, sont des calices d'ivresse, ultra-terrestre et de pureté, et ce sont là, les roses d'or. Celles qu'on nomme les roses-tlé ne se peuvent compter. Elles sont innombrables et il y a jusqu'à des roses couleur d'abricot qui sont comme des saveurs.

Très grandes dames, les roses mousseuses, veloutées, mais hérissées d'épines ne se mêlent guère aux autres et tenant à part, retirées à l'écart, comme un five-o'clock thea [sic] des plus selects.

Mais d'autres encore, les roses folles, celles-ci en quelque sorte ébouriffées et le nez toujours en l'air, leurs tuniques de pétales délicieusement chiffonnées ou retroussés, se penchent gracieusement droite et de gauche, dansent un pas de ballet féerique, avancent, reculent, semblent venir à vous et rien qu'à vous effleurer le visage et les lèvres se changent en baisers.

De ces dernières il y en avaient des légions et que le vent faisait galopper par files, masquaient-elles et démasquaient-elles tour à tour un caboulot qui, au delà de l'enclos, où finissait l'éboulis, surgissait au bord du chemin.

Abrités contre les ardeurs du soleil sous une vérandah en branchages fraîchement coupés, des tziganes, aux yeux de topaze brûlée, y ahanent sur leurs violons, tandis qu'à l'ombre la vertigineuse hora qui court sur le gazon d'une pelouse, emporte dans sa ronde sauvage magnifiques jeunes filles et beaux jeunes gens.

Cependant le train de Constanza qui vient à passer en un fracas tout coup de tonnerre ébranle un instant le sol et rappelle à l'heure présente... Puis, le calme reprend. Seulement, les violons muets, le peu qui restait encore de la ville de Boukour s'efface et sombre dans les noires volutes de fumée que l'impitoyable dragon laisse après lui.

Ce qui ne veut nullement dire que l'actuelle capitale de la Roumanie est dépourvue d'attraits.

Elle développe, au contraire, sur de belles et larges rues, de merveilleuses façades de palais.

POSTUME

COMMENT ON DEVIENT RICHE ET PUISSANT

5 Une grande ville sur le Danube que Roustschouk. Grande puisque les autres sont petites. Toute en rues zigzaguant entre les hautes murailles des maisons, dont quelques moucharabies rompent à peine la sombre monotonie.

10 Derrière ces amas de pierres et de briques, des arbres qui dépassent souvent, dénoncent la fraîcheur et la tranquillité de ces ombrages tant chers aux turcs, et de ces vergers merveilleux qu'on ne voit qu'en Orient. Un ciel tellement cloisonné d'or, que, presque pâle, précipite un afflux de sang aux coeurs et, dans l'ambiance bleue et violette des rues, des flaques de soleil orangé qui s'étalent un peu partout, qui grimpent le long des murs ou flambent sur les toits roses et verts.

15 Or, c'est dans cette ville qu'Ali et Hassan, les deux frères de ce conte, vivaient. Marié et père d'enfants nombreux, — une marmaille! — l'ainé, Ali, était laborieux et industriel. Toutefois, et bien qu'il peinât du matin au soir, il ne réussissait que difficilement à nouer les deux bouts. Hassan, par contre, était un franc vaurien. Il est vrai que son labeur à lui: flâner dès l'aube, s'asseoir devant les cafés parmi les lau- riers roses en fleurs, et se laisser vivre, ne l'enrichis-
20 sait guère. Mais, du moins, Hassan avait-il sur son frère l'avantage de ne se jamais faire du mauvais sang.

À part son goût bien décidé pour la flânerie, ce qu'il aimait encore c'était de s'étendre à l'ombre ou de s'y tenir jambes croisées et, du haut des terrasses surplombant le port, de regarder l'eau couler.

5 Était-il pourtant, ce Hassan, un poète, un rêveur, — moins et plus peut-être, — un homme à grandes pensées? Que nenni, et bien qu'on l'aurait dit à le voir immobile durant des heures, et les yeux mi-clos, et perdus dans le vague.

10 Au fond, sa nature était tout autre, et Allah seul sait si seulement il s'arrêtait une ou deux fois l'an à des spéculations intellectuelles...

15 Son entière activité raisonnée se réduisait à ne poursuivre qu'un but: celui de peiner le moins possible, et de jouir le plus, de se couler douce la vie quand même. Du reste, il y parvenait sans trop de secousses, car le grand nombre de tures vénérables qui, à cette époque, ornaient la ville de leurs barbes blanches, l'avaient en une fort grande estime, et justement à cause de son silence, de son air grave et de sa solennité.

20 Ne répondant à aucune des questions qu'on lui posait ni oui ni non, ne donnant son avis sur quoi que ce fût, il se contentait, dans la plupart des cas, de hocher la tête, d'y aller d'un semblant de sourire, de cligner tantôt d'un oeil tantôt de l'autre, et tout au plus des deux...

25 Évidemment, une telle attitude ne pouvait que le faire bien venir auprès des gros bonnets de l'endroit, et pas un de ceux le connaissant qui ne lui offrit chaque jour, l'un le café, l'autre une montagne de riz farcie soit de confitures soit de dattes, et sur écuelle en bois; d'autres, des viandes ragoûtantes; les plus riches des pâtisseries et des friandises... Et, pas un qui ne lui
30 mit aux mains, qui le chibouc, qui le narguilé. De plus, chaque fois qu'on parlait des deux frères, pas un à ne les classer ainsi: „Ali? Mais un crétin que cet animal... Un propre à rien. Et dire, si c'est Dieu possible, que Hassan soit sorti de la même mère!“.
40 Aussi, les propos d'aller leur train...

La vérité est, qu'en Occident, un homme de l'envergure de Hassan aurait vite tourné au personnage. On en eut fait, en mettant les choses au pire, pour le moins un chef de parti, un président de la Chambre ou du Sénat, et il serait mort, après une vie bien remplie, chargé de gloire et d'honneurs.

En Orient, les choses se passent autrement: on en tenait compte, nul doute sur ce point, mais on se contentait de lui donner la pâtée.

10 Sur ces entrefaites, ce pauvre diable d'Ali, qui méritait bien son sort, trimait et peinait, en frère aîné qu'il était. Levée avant le jour, sa femme, — une mégère, — ne s'attardait pas à le mettre dehors...

15 — Fainéant, lui criait-elle, édentée et ongles crochus teints de héné tendus vers lui, vas-tu croupir toute la sainte journée sur ton derrière, et n'entends-tu pas les enfants qui s'enragent de faim? Ouste, donc! et vide-moi la place plus vite que ça, fils de Seïtan, ou tu auras affaire à moi. Le tonneau est sur l'arabà, et ton âne tout attelé t'y attend. Tu n'as qu'à le simplement faire marcher et à le suivre. Quant à l'eau des sources de Macmour, elle doit être, ce matin, plus fraîche que jamais, et rien que de la puiser te sera un plaisir ineffable. Prends seulement garde de ne pas
20 oublier de la crier à haute voix dans les rues, sans quoi tu n'en vendras pas un traitre seau, et ce serait, cette fois, notre perte à tous, comprends-le...

25 Ce discours et d'autres, assaisonnés de cris et d'invectives à non avoir que faire, tombaient, drus, sur les épaules d'Ali, et c'est en se bouchant les oreilles qu'il détalait journellement de compagnie avec l'âne cahotant l'arabà, par des chemins défoncés, vers les fameuses sources de Macmour.

35 Pourtant, si le hasard dirigeait ses pas du côté des terrasses fleuries de lauriers roses, et qu'il y vît Hassan mangeant son pilaf ou dégustant tranquillement son café, tout en s'enveloppant des bleuâtres nuages de son narguilé, il ne pouvait s'empêcher de lui en faire des reproches ou même de lui jeter des injures.
40

Mais, caressant sa barbe noire, Hassan qui ne lui répondait pas, de se fendre simplement de son sourire. Tout au plus, et cela il ne le faisait-il que si son frère se prenait à l'engueuler, clignait-il d'un oeil, pour, placidement, se remettre, en fin de compte, à son kef.

5 Bien que n'en décolérant pas, Ali s'était tant raisonné qu'il avait fini par accepter son état qu'il était. Allah, d'ailleurs, le voulait ainsi, et puisque cela était, pourquoi s'en empoisonner inutilement la vie?

10 Sur le sort de son frère pourtant, une bonne étoile semblait, en effet, s'être fixée à demeure, si bien qu'un jour, de riches marchands qui partaient pour Stamboul le lui ôtèrent des yeux en l'emmenant avec eux.

15 Or, Ali, tout à sa vie de peine et de misère, l'oublia-t-il peu-à-peu et, résigné à son sort, continua-t-il à ne point adresser le moindre reproche à Allah. Dès l'aube, sa femme le jetait presque à la porte du taudis. Car, dès l'aube, l'âne l'y attendait attelé à l'arabâ.

20 Ce qui fit que le temps coula.

Cependant, c'est à Stamboul que s'accomplit pour Hassan le miracle des miracles, celui-là même qui devait littéralement stupéfier Ali par rapport à l'immuabilité des lois qui régissent la destinée des humains.

25 Il va de soi que Hassan, une fois dans la ville des sultans, ne changea quoi que ce fût à ses habitudes, et bien que la vie y fût plus difficile, les cafés y étant plus nombreux, il s'assit tantôt aux terrasses des uns, tantôt aux terrasses des autres, et cligna plus que jamais soit d'un oeil, soit de l'autre... Il lui arriva même 30 d'y cligner, — et souvent! — des deux à la fois. Mais, disons-le, non point sans résultat, car les montagnes de riz, — fussent-elles farcies de confitures ou de dattes, — fussent-elles simplement agrémentés d'ailes de poulets, de cuisses et de croupions, — 35 venaient de tous côtés à lui, et se pressaient, si nombreuses, que c'était un régal rien que de les voir se mettre en marche pour lui être servies, cette fois sur assiettes en faïence vraie, frangées de verts, et dont les bords, qu'enjolivait la graisse de mouton 40 safranée, paraissaient être coulés en or.

Hassan y eut aussi des pâtisseries au miel à se succer les doigts, et des narguilés glougloutants de rêves que les opalines volutes de l'aromatique tumbetschi es- 5 soraient vers les paradisiaques zones de l'extrase, là où tout ce qui est se subtilise jusqu'à ne plus être qu'ailes d'azur et que mer de félicité rose.

C'est donc assis devant un de ces cafés qu'il vit pointer, par un ensoleillé dimanche du mois de Cûlhané, dans les lointains d'une place, une fastueuse cavalcade 10 houssée d'or, aigrettée de panaches, miroitante de pierreries et grand-vizir en tête. Mais, ce qui, tant pour Hassan que pour ceux qui virent la circonstance se produire, prit les proportions d'un événement extraordinaire, ce fut le fait que, — bien qu'enlevé au 15 triple galop d'un cheval fougueux, — le noble porteparole du Dieu-vivant sur la terre, le grand-vizir lui-même, à peine fut-il à la hauteur de Hassan, et lui jeta-t-il un coup d'oeil, qu'il fit ployer d'une main sûre l'indomptable coursier sur ses jarrets et l'arrêta net 20 devant lui.

Surpris, Hassan cligna d'un oeil, eligna de l'autre, et, se levant plus mort que vif, il attendit son sort.

25 Celui-ci ne se fit point longtemps prier pour dire son mot décisif. Effectivement, le très éclairé et très puissant dignitaire de l'unique empire qui fût encore en ce monde digne de ce nom, commanda, sans plus, aux gens de son escorte, de donner un cheval à Hassan, et il l'emmena à sa suite dans son palais.

30 Cependant, pour aussi bizarre que parût cette aventure, elle trouvait son explication naturelle en ceci: que le grand-vizir n'avait eu qu'un fils, qui était mort sur ses vingt-trois ans, et que Hassan lui ressemblait comme deux gouttes d'eau.

35 Ce qui fit que ce dernier eut l'occasion d'y aller de plus belle de son sourire, et de cligner des yeux tant qu'il voulut. Et c'est ainsi qu'en deux temps et trois mouvements, il fut nommé d'abord pacha, puis gouverneur général du villayète du Danube dont Roustschouk était le chef-lieu, au fond la ville même où 40 Hassan et son frère étaient nés.

Mais alors que le nouveau gouverneur y fit son entrée quasi-triompnale, et que l'identité du pacha y fut établie, nul n'en fut plus marri que le pauvre Ali. Quant aux autres, pour la plupart, et selon leurs dires, ils s'y attendaient tous...

N'avaient-ils point, et de longue date, prévu les hautes destinées de Hassan? Quoi de plus juste, conséquemment, que ce qui lui arrivait? Le hasard a beau jeter un diamant parmi de vulgaires cailloux. Tôt ou tard, un rayon de soleil qui tombera sur lui, en révélera la véritable nature, et mille mains s'empresseront de le recueillir pour le remettre dans sa véritable valeur. Ceci est écrit: donc, que chacun se le repasse et en fasse son profit.

Néanmoins, Ali qui eut vent un des premiers de la fortune de son frère, s'achemina le plus tôt qu'il put vers le konak du gouvernement pour tâcher d'y voir son frère.

Il rencontra, chacun le comprendra, plus d'un obstacle à l'accomplissement de son désir.

Les soldats, qui ne le connaissaient pas, le malmenèrent, suffisamment. D'autre part, les familiers du nouveau gouverneur, que celui-ci avait entraînés à sa suite de Constantinople, en l'entendant se targuer de sa qualité de frère du pacha le couvrirent de lazis et de quolibets.

Ali, qui n'en persista que d'autant leva un si grand bruit autour de lui que, finalement, on fut bien forcé de porter à la connaissance du gouverneur ce qui se passait.

Introduit auprès du représentant du grand-seigneur, bel et bien son propre frère, Ali resta bouche-bée.

Assis, ou plutôt couché sur un divan recouvert de soie lamassée d'or, et drapé dans un cafetan en lampas vert, le pacha était superbe de gravité.

Ses doigts, constellés de rubis, de bérils et de saphirs, brillaient comme les étoiles du firmament. Passés à sa ceinture, des yatagans enrichis de topazes, de turquoises, l'imprégnaient comme d'une douceur de fleurs des champs fraîchement écloses.

Rouges, et pailletées de clinquant, des babouches aux bouts garnis de glands en chrysocol, gantaient ses pieds de cuir fauve. Le turban en mousseline de soie d'un vert tendre avec, à son croisement sur le front, un radieux soleil, en faisait un être de majesté et de sagesse infinies.

Ali en fut frappé au point de ne pouvoir parler de longtemps.

Mais Hassan, non sans avoir délicieusement joué — il faut le reconnaître — de la stupéfaction et du trouble de son frère, le fit, — contrairement à ce qu'Ali pouvait conjecturer, — asseoir avec bonté sur le divan même où il faisait son persil.

Ensuite, de deux ou trois claquements de ses mains grassouillettes, heurtées l'une contre l'autre, il appela les esclaves qui, au signal familier, accoururent et déposèrent devant le pacha les sorbets et les fruits obligatoires dans ces sortes de circonstances. Le moka, qui leur succéda, fut servi en de mignonnes tasses en porcelaine émaillées de roses mourants et de bleus dont la douceur ne peut-être dite. Chiboucs et narguilles, se mirent de la partie, et tout ceci se passa ainsi que cela se doit parmi les vrais croyants, solennellement, et sans un mot d'articulé.

— *Inchallah!* finit, toutefois, par exclamer Ali, la dernière halenée de *tumbeetschi* lancée de par la chambre, — *inchallah!* — est-ce bien toi, Hassan?

À quoi, Hassan ne fit que cligner d'un oeil, et encore que flatté de l'impression qu'il avait produite sur son frère, à peine l'honora-t-il de ce qui pouvait tout aussi bien passer pour une grimace que pour un sourire.

Puis, plus Ali se montait, d'autant Hassan le laissait déblatérer. Quoi? Lui un pacha? Un gouverneur-général lui? Ah! mais non: c'est qu'il n'avallerait point une bourde de cette grosseur-là. Il préférerait plutôt croire, — et cela pouvait être, — qu'un mauvais esprit, — qui sait? — *Seitan* en personne peut-être, — avait, pour lui jouer un mauvais tour et le faire damner, pris les traits de son frère? Quant au véritable Hassan, à cette pourriture, c'est depuis longtemps qu'il

devait avoir reçu la récompense de sa veulerie, de sa fainéantise.

Point démonté, Hassan qui caressait sa barbe que quelques reflets de henné rosissaient déjà, attendit que la colère de son frère tombât, et lorsque celui-ci fut au bout de son exaspération, et qu'il lui demanda comment il était parvenu à cette haute fortune, c'est d'une main preste qu'il saisit son chibouc, et que, du tuyeau en jasmin, il tira bouffée de fumée sur bouffée...

— Regarde! regarde, Ali! lui cria-t-il ensuite, — tout en lui désignant les volutes qui s'enroulaient et se déroulaient à travers la pièce, — regarde: car c'est en la lançant tout simplement cette fumée et comme je le fais en ce moment, et tout en demeurant jambes croisées et bras au repos, que tu me vois où je suis et ce que je suis...

Ce disant, Hassan qui cligna franchement en même temps des deux yeux, eut, pour la première fois de sa vie un sourire complet et, se levant, il remit quelques pièces d'or à son frère, et le congédia.

Ali s'en retourna donc chez lui, mais pensif à n'en pouvoir tirer un mot, et rien que décidé à se remettre à sa tâche journalière... Les cieux, pouvaient, désormais crouler autour de lui et sur lui; les siens pouvaient, périr; sa femme, gueuler à volonté... Ni, ni, fini, c'était bien fini, et il avait clos son bilan, — et ce n'est que muni des quelques livres de tabac blond et d'une natte par lui en route achetée, qu'il remit les pieds dans sa maison.

N'y trouvant point la mégère, pour le moment en train de faire l'importante avec des commères du voisinage, il put, tout à son aise, y dérouler cette natte, s'y installer, et, entouré de son tabac comme d'un rempart, envoyer au plafond, à l'instar de son frère les merveilleuses nuées.

Seulement, et ceci dès que l'édentée eut fait fondre en pendeloques d'oreilles et autres frasques l'or que Hassan lui avait donné, — ce qui ne demanda pas beaucoup de temps, — la noble compagne de sa vie,

qui, dans les commencements, avait montré patte de velours, refit la sorcière.

Mais Ali avait changé du tout au tout...

Menaces, ni prières, les injures elles-mêmes, le trouvèrent de glace et de marbre.

Les cris des enfants affamés, leurs pleurs n'y purent pas davantage et les voisins appelés à la rescousse durent, eux aussi, battre en retraite. C'en était fait: Ali était fou, archifou, fou à mourir de rire et à crever de rage ou de douleur.

Quant à lui, il laissait dire, et mie ne bougeait de sa natte. Et s'il condescendait à parfois émettre quelques paroles à l'adresse de ceux dont les objurgations devenaient par trop violentes, elles se résumaient toutes en cet axiome unique: Que richesse et toute puissance ne viennent jamais à ceux qui courent après elles. Qu'il faut, au contraire, se tenir tranquille sur son derrière, fumer et attendre.

Sa femme qui, pour aussi mégère qu'elle fût, n'en était pas moins mère, commença, de guerre lasse, par vendre le tonneau et l'arabà, et, en dernier lieu, l'âne. Sa gueuse de nichée eut donc des os à se mettre sous la dent, fait dont, sans doute, il lui sera tenu compte au jour du partage des baclavas dans le paradis de Mahomet.

Quoi qu'il en soit, les trois joyeux compagnons maçons qui achetèrent les dépouilles d'Ali, liés comme ils étaient d'amitié musulmane, — la plus sûre de toutes, — tombèrent d'accord pour faire servir l'âne et l'arabà au charriage du sable, et se mirent en mesure d'en obtenir à contentement d'un trou qu'ils creusèrent aux environs de la ville. Mais à le pousser si loin ce trou, ils firent tant et si bien que le diable y montra un jour ses cornes sous l'aspect d'un mirifique trésor en or monnayé, pierres précieuses et lingots d'argent.

Rayonnants de bonheur, Allah sait combien, ils y descendirent à plusieurs reprises et en lestèrent l'arabà à se rompre. Néanmoins, et au moment où ils allaient ressortir du trou pour de bon, ses parois qui s'effondrè-

rent tout à coup sur eux les ensevelirent à jamais dans cette gueule d'enfer.

5 L'âne, cependant, resté seul et voyant le soir tomber et les coups auxquels il était fait ne pas venir, se mit à braire de toute ses forces; puis, la nuit étant déjà sur tout, il reprit de lui-même le chemin de la ville, où il rentra avec sa charge, qu'il conduisit, et non point, comme on pourrait le penser, vers la demeure de ses nouveaux maîtres, mais bel et bien devant la
10 porte d'Ali.

Or, les braiments que derechef il y poussa réveillèrent la femme d'Ali qui n'eût qu'à les entendre pour reconnaître le bourriquet. Se mettre d'un bond sur
15 jambes et courir dehors, y voir stationner dans la rue l'âne et l'arabà, monter sur l'étroite charrette et y fourrer son nez, fut, pour la femme d'Ali, l'affaire d'un instant.

Mais lorsqu'elle vit ce qui s'y trouvait, elle n'en put croire ses yeux, et c'est en coup de tonnerre qu'elle
20 entra dans la chambre où Ali, qui ne perdait pas son temps à dormir son souf, continuait, accroupi sur la natte, à pousser dans l'air ses nuages de fumée.

— Ouste donc! et lève-toi, malheureux, lui cria-t-elle dès le seuil franchi. Lèves-toi, et viens m'aider
25 à ranger en lieu sûr le trésor que notre âne, qui est revenu, nous a rapporté dans l'arabà.

— Vas-y toi-même, femme, si tu veux. Quant à moi, mie ne bougerai, car c'est ainsi que toute puissance et richesse viennent, et tiens-le-toi pour dit, cette
30 fois.

Or et argent, — comme du reste on le pense, — et bijoux aussi — ne demeurèrent point longtemps dans l'arabà. Soigneusement, et à plusieurs reprises recueillie par la femme d'Ali, cette fortune ne forma bientôt
35 autour de son mari qu'un éblouissant rempart de grosses pièces d'or, de lingots d'argent, de pierreries, que celui-ci contemplait d'un oeil, semblait-il, indifférent. Néanmoins, et à peine le tout fut-il en place, qu'Ali, décroisant jambes et bras, et se levant, mû comme par

un ressort, il empoigna son chibouc d'une main formidable et fit pleuvoir sur l'échine de la mégère de tels coups qu'il le lui cassa sur le dos...

5 Puis, d'une voix à effondrer les murs du taudis sur eux :

— Te l'ai-je pas dit, drôlesse et fille du diable, que c'est ainsi que richesse et toute puissance viennent à qui les sait attendre? Or, ouste! maintenant, et à ton tour vide-moi la place.

L'ICÔNE DE SAINT-NICOLAS

Pâcome Théodorow Livine vieillissait sous le harnais. Capitaine à vingt-cinq ans, capitaine il restait à ses quarantetrois ans finissant. Les causes? Selon sa mère, la vieille princesse Livine, son manque de foi absolu en Dieu, ou plutôt dans les saints qui sont son essence, et dans les prêtres qui le représentent. D'autres attribuaient sa mauvaise fortune à la disgrâce en laquelle le tenait une Grande-Duchesse dont il avait, dans le temps, capté les faveurs, et qu'il avait lâchée, fort insolemment d'ailleurs, pour une jeunesse quelconque au piquant minois, racolée le long de la Perspective Newski. Quant à lui, c'est simplement à la guigne qu'il s'en prenait. Mais que la malchance vint de ceci ou de cela, il ne restait pas moins capitaine et ne vieillissait pas moins. Beau, il l'était encore, à de certains jours; seulement, les cheveux blancs qui frisottaient sur les tempes, dénonçaient l'hiver proche, en faisant un cheval de retour dont rien ne pouvait retarder désormais l'irréparable déchéance. De plus, l'amertume qui, parfois, navrait ses yeux et son sourire, ne se mettait que trop souvent de la partie, lui enlevait cette grâce et cette fraîcheur qui sont pour les traits ce qu'est le soleil pour des champs de blés mûrs.

À vrai dire sa situation devenait intenable. Les pires de ses camarades lui marchaient sur le corps. D'aucuns s'étaient, tant et si bien démenés qu'une fois chefs de régiments, ils corsèrent leur jeu de telle façon que ce leur fut un rien de décrocher des olympiennes constellations les fameuses trois étoiles, et de les fixer à demeure sur leurs épaulettes.

C'est ce qui fit en effet qu'il pensa demander plus d'une fois sa retraite. Au fond, n'était-ce point ce qu'il avait de mieux à faire, et pourquoi ne s'en irait-il pas vivre dans un des domaines de sa mère par exemple, n'importe où, pourvu que cela fût loin de la ville vaine, parmi les blés et sous les feux du soleil d'été, et en plein désert de neige l'hiver, avec coin d'un bon feu, le samovar fumant et ronflant, et tandis que les loups hurieraient dans la campagne à s'en donner à cœur-joie?

Evidemment oui, et c'est à cela qu'il devait s'arrêter, mais quoi? sa mère, puis les habitudes prises, des milliers de liens très subtils qui semblent si faciles à rompre, et que, trop souvent, la mort seule est appelée à détruire?

Un espoir pourtant allait poindre pour Livine. Tout autocrate qu'il était le „petit-père“, en réalité le Czar, lui aussi, et bien qu'il lui en coûtât, — semblable en ceci au plus humble de ses sujets, — dut se soumettre à l'inévitable et passer l'arme à gauche. Or, avances et décorations, munificences en argent, mille autres grâces et faveurs, se déverseraient pour sûr à l'occasion du nouveau règne, tout au moins à celle du nouveau couronnement. La princesse, dès que la nouvelle eut sa confirmation, accourut chez son fils et n'y alla point par trente six chemins. Qu'il le reconnut ou non, c'était son manque de religion qui était la cause de tout. Et, à preuve, le fils des Dalloubkiewitz qui ne sortait d'une église que pour entrer dans une autre, et qui, tout en étant vicieux et presque stupide, ne cessait d'avancer par larges enjambées vers les hauts sommets. Népoutschki enfin, un autre mauvais drôle et crétin il est vrai, mais comme les popes le prênaient! N'en faisait-on point un aigle et, en haut

lieu, ne témoignait-on point de la plus grande confiance en son génie qui ne se pouvait comparer qu'à celui des Nesselrode ou des Mentschicoffs? Que dire de Kokotschkine? de Nicolaiewitsche Brakotschekow?
5 des deux Trouklanda? des quatre Potrowieff? des cinq Tschourine? Enfin, la princesse le sermonna tant, le pria si éloquemment, pleura et se moucha à de si nombreuses reprises, qu'il finit par se rendre à ses raisons. C'était dit et juré: il ne manquerait plus les
10 offices du dimanche; paierait largement les prêtres; brûlerait jour et nuit l'huile la plus pure dans la veilleuse en argent qui pendait devant l'icône de Saint-Nicolas à la tête de son lit, icône que sa mère elle-même avait placée là de ses propres mains; en outre, il s'engageait de faire maigre un jour par semaine, et cela pour que Dieu le remit de ses péchés.

Sur ces assurances, la princesse rentra chez elle très certainement rajeunie et enchantée, car elle savait que tout ce que son fils promettait il le tenait.

20 En ce qui est de Livine, son contentement fut médiocre. Mais il n'y avait pas à revenir sur des engagements comme les siens. Le vin était tiré, et c'est sans trop regimber qu'il s'exécuta.

Or, ce fut une belle journée que celle attendue par
25 les cent vingt millions d'habitants de l'Empire russe. Les canons tonnèrent. Le peuple se porta en foule dans les rues et sur les places publiques. Le soleil brillait à éblouir sur les coupes d'or des églises. Il roulait son or jusque dans les flots agités de la Néva et, par endroits, en criblait violemment les visages de la multitude grouillante. Les casques, les fusils, les baïonnettes, les cuirasses en acier, se renvoyaient éclairs sur éclairs. Les éclats de la musique semblaient eux-mêmes faits d'or et rejaillir au loin en une lumière
30 torrentielle, en miroitements de pierres précieuses. Et parmi tout cet or et toute cette lumière, quelque chose de plus éblouissant encore se montrait... L'Empereur, l'impératrice, — or, argent, gemmes, — avançaient sous un dais dont la pourpre retentissait et dont les franges incendiaient les augustes visages. Entourés d'aides de camp, de dames d'honneur, de grands-

ducs et de princes, ils n'avaient plus rien d'humain. Leurs êtres charnels, leurs vices, tout disparaissait dans l'immense brasier de reflets, de couleurs, de lumière, de magnificence indicible.

5 Des centaines de milliers de mains applaudissaient. On criait, on hurlait de joie. La folie de l'enthousiasme courait comme un orage et débouchait de toutes les rues pour envelopper dans son cyclône un homme et une femme, deux pauvres souffles de vie qui, pour
10 un moment, se crurent des dieux, la Divinité toute peut-être.

Rentré à Petersbourg de Moscou-la-Sainte, le très humble et très altier Potentat s'en allait ainsi, triomphalement radieux et en grande pompe, vers l'accomplissement de son sort. Le sourire aux lèvres et les prunelles de joie remplies, il vivait son rêve, et voulait — pauvre chose que de vouloir pour un monarque surtout — que tous ses sujets eussent sinon leurs vingt-quatre heures de bonheur, du moins l'oubli momentané de leur peine, quelques rayons d'azur céleste dans leurs enfers...

À cet effet, et par ses ordres, dans toutes les villes, comme dans les moindres bourgades de son empire, le vin coula. À Petersbourg, dans les nombreux chefs-lieux de provinces, de départements, — anciennes capitales de royaumes, de Duchés et de Principautés, — les fontaines publiques, convenablement truquées, ne versèrent que des alcools, — bière ou kwass, vins rouges ou blancs. Il y en eut à ne débiter que des torrents de raisiné fumants, fortement, sucrés et épicés.

30 Les festins populaires ne furent point non plus des moindres. Des boeufs coupés par quartiers énormes y figurèrent; des innombrables troupeaux de moutons y furent dévorés, et les porcs vautrés dans leur graisse n'y purent être comptés. On s'asseyait à ces banquets improvisés, sous cieus libres, par quinze et vingt mille personnes qui venaient s'y reconforter à tour de rôle.

Quant aux autres munificences impériales, elles tombèrent dru et au petit hasard de tous les côtés à la fois... Des employés de rien du tout se virent gratifier de milliers de roubles; d'autres eurent des trois et

des quatre décorations. Nombre d'allemands furent créés, ainsi que cela se doit, qui barons qui comtes. Les avancements dans l'armée roulèrent an avalanche, trompetèrent retentissants.

5 Levé ce jour-là de très grand matin, Pacôme Théodorow attendit l'apparition de *l'Officiel*, qu'il n'eût entre les mains que sur les sept heures, avec une impatience fébrile. Son nom, en effet, ne devait-il pas y figurer? Commandant, il le serait cette fois, cela ne faisait pas l'ombre d'un doute, — et, qui sait? 10 une bonne petite décoration y serait jointe, l'Alexandre Newski ou le Saint-Georges, — excusez du peu. Au fond, on les lui devaient toutes deux, et il les recevraient, sinon avec joie, du moins avec décence, convenablement. Ce ne serait point d'ailleurs Sainte-Anne 15 qu'il mettrait à la porte, si elle se hasardait à s'y présenter. Il savait trop pour cela ce qu'on doit aux dames. Enfin, on verrait. Pourvu qu'il constelle un peu, tout ordre, — diamants par ci et rubis par là, — fait bien, surtout lorsqu'on sait le porter, — et quant à ça il s'en chargeait, po-si-ti-ve-ment.

20 Seulement, voilà: lu et relu d'abord, minutieusement épluché ensuite, le Bulletin qui contenait en ce numéro du „tout“ et pour „tous les goûts“, ne le nommait, lui, nulle part. Des crétins à tous moments, par 25 files interminables, colonnes serrées après colonnes serrées, — et point une seule fois de Livine. Nom de Dieu de nom de Dieu et mille tonnerres avec! — c'était à n'y pas croire et, pourtant, l'évidence apparaissait claire, ne se pouvait nier...

30 Sur ce qu'il tempêta, et sur ce que fut sa déception, point n'est besoin d'insister. Et, vraiment, sa contrition de six mois, — offices écoutés en toute patience, jours de maigre, popes largement payés, icône 35 de Saint-Nicolas à tout moment graissée, — et de quelle huile? — ah! nom de Dieu de noms de Dieu! au beau résultat que tout ça l'avait conduit, et ce qu'il leur en revaudrait, ce résultat, aux prêtres, aux saints, à sa mère...

40 Mais ne pouvant se dispenser d'assister à la parade aux panaches, c'est d'une humeur massacrant qu'il

s'y rendit, et qu'ensuite, le soir venu, il revint chez lui.

5 Violemment sonnée, l'ordonance, un rustre, ne le vit pas plutôt la figure renfrognée, les lèvres serrées et arpentant de long en large la chambre qu'elle flaira dans l'air le chambard qui se préparait...

10 Aussi, le lourdaud se tint-il prudemment sur le pas de la porte, et tout en le guignant du coin de l'oeil attendit-il, posture réglémentaire et mains aux coutures du pantalon, le déchainement prévu.

15 Toutefois, l'éclair ne jaillit pas de sitôt, et ce n'est qu'après nombre de tours et de détours à travers la pièce, et qu'après avoir considérablement louché du côté de l'icône dont la veilleuse allumée apothéosait le manteau en argent et la couronne d'or, que la capitaine clama d'une voix formidable:

— Ça! Toi d'là-bas! T'ai-je donc appelé pour te tenir devant moi comme une borne?

— Mon capitaine...

20 — Pas un mot de plus ou je te jette par la fenêtre. Croirais-tu, par hasard, que je l'ai oublié que je suis capitaine, dis?

— Ça...

25 — Oui, oui, capitaine, et fiche-moi le camp, et un peu plus vite que ça, tu m'entends?

Mais comme le soldat entr'ouvrait la porte:

— Tu ne me comprends donc pas, misérable? T'ai-je dit de sortir ou de t'en aller au diable? Est-ce tout un, ça, réponds?

30 — Capi...

— Capitaine, oui, je le suis, je le sais, tu me l'as assez dit: Alors, que veux-tu de plus quadruple fils de cochon et mauvais drôle? Donc, c'est dit, et plus n'ai besoin de te le répéter. Tu me rapporteras de suite — de suite, un paquet de verges souples et 35 solides...

— De... de verges?...

40 — Tu vas peut-être me dire que tu ne sais pas ce que je te demande, idiot? Tu en as pourtant goûté, de leur bois, porc! diné aussi et parfois soupé... Y est-tu cette fois?

— Com... Compris... bégaya le malheureux qui, plus mort que vil, tourna sur ses talons et sortit.

Puis, le paquets de verges apporté, et non sans que Pacôme Théodorow eut de nouveau louché vers l'icône que la veilleuse continuait à magnifier de sa flamme:

5 — Bon ! daigna-t-il marmonner, — c'est ça.

Et désignant l'image du saint, il ajouta d'une voix de slentor:

10 — Décroche-moi à présent cet Olibrius-là, et jette-le moi face à terre.

Stupéfaite, certes, la bête à deux pieds n'hésita cependant qu'un instant...

15 — Or, verges en mains, commanda Pacôme quand la chose fut faite, et cent et un coups au derrière du caffard tout comme les cent un guelelements des canons d'aujourd'hui, matière à engrais ! paracheva-t-il foudroyant.

Bien et dûment fustigé, le Saint ne s'en plaignit point, pour sûr.

20 Toutefois, que le moujic en eut parlé à un seul ou à plusieurs de ses camarades, le fait est que l'affaire s'ébruita quand-même.

25 En peu de jours, la cour et la ville ne causèrent plus d'autre chose. Un grand nombre même en poussa des cris d'indignation ; d'autres, tout en plaignant sincèrement Livine, selon eux devenu subitement fou, l'en blâmèrent avec sévérité ; quant à d'autres, ils en firent simplement des gorges chaudes.

30 Le Czar, qui ne l'apprit que le plus tard de tous, en fut horrifié. Que cela ait eu lieu, c'était déjà sans précédent. Mais qu'un officier, qu'un capitaine, qu'un prince, à son service, officier dans son impérial et auguste Préobrajenski-Polk, eut accompli l'acte innommable, voilà ce qui dépassait son entendement.

35 — Prince, dit-il à Livine, — lorsque le capitaine, mandé auprès de lui, fut en sa présence, — prince, m'expliquerez-vous ou nierez-vous ?

40 Et la voix de l'empereur s'efforçait de rendre calme tremblait un peu.

Mais celui-ci, qui se voyait perdu, n'hésita pas. Révolté contre les criants passes-droits dont il avait été victime, il parla au Czar d'homme à homme, franchement, rudement, et le demi-dieu surpris de ce langage nouveau pour lui, l'écouta, l'encouragea presque à ne lui rien cacher, fut enfin ce que ceux qui président aux destinées des peuples devraient toujours être. Une Russie nouvelle, une humanité dont il n'avait pas même l'idée alors devant les yeux que les brouillards et les nues des hautes cimes rendaient impropres à percevoir les réalités tantôt hideuses et tantôt cruelles. Et ce qu'en de brefs éclairs de lumière il vit d'injustice partout, de misère, de souffrance, de lâchetés et de flagorneries, d'horreur et de désespoir, de prière et d'appels vainement poussés vers les cieux, toucha tellement ce coeur encore neuf, que des larmes lui en vinrent aux yeux... Aussi, prenant la main de Livine qui, finalement, s'était agenouillé devant lui :

20 — Remerciez le bon Saint-Nicolas, général-prince Livine, lui dit-il, car c'est pour que la vérité puisse parvenir jusqu'à nous qu'il s'est de lui-même voué, en grand et saint martyr qu'il est, à la fustigation. Mais comme ce serait d'un exécration exemple, conclut le Czar, ne le répétez à personne.

25 Ce qui n'empêcha nullement Livine, monté subitement au sommet de la hiérarchie militaire, d'affirmer de temps à autre que les saints, parfois, ont eux aussi, tout comme les pauvres diables, besoin de corrections corporelles.

30 Et cela doit être puisque, bien qu'au vingtième siècle, on parle d'y revenir, et dans Paris même, — du moins pour ces derniers...

DU PROFIT POUR TROIS

Svetozar Niksitsche se morfondait à ne plus être une excellence, gouverneur de province, gros comme le bras.

Serbe d'origine, mais issu d'une famille établie en Russie depuis Catherine-la-Grande, il avait un jour perdu pied, — Dieu sait comment et pourquoi, — et malgré tous les malgré, il n'était plus arrivé à se repêcher.

Cela le chiffonnait au bout du compte, bien que son état de fortune ne laissât rien à désirer. Saint-Petersbourg l'en consolait parfois, c'est sûr. Il y avait son palais, ses habitudes, son monde. Toutefois, — avait-il tort ou raison. — il se sentait diminué. Son club? oui, il s'y trouvait à l'aise. C'est là, d'ailleurs, qu'il perdait, plus d'une fois, des sommes rondes. Donc, beau joueur, — et personne n'aurait pu dire le contraire. Ce qui n'ajoutait pas peu à la considération qu'on lui marquait. Puis, et ce n'était point chose mince pour sa vanité, les *douchinkas* tout en mollets du théâtre Michel, ne lui ménageaient point, ouvertement, leurs faveurs. On le savait partout, et on en parlait. Quel heureux coquin que ce Svetozar! ne cessait-on de répéter. Et chacun de l'envier. En plus, fringant cavalier, et caracolant sur ses trente-cinq ans avec force voltiges, presque en cadet fraîchement émoulu

de l'École militaire impériale, monocle à l'oeil, poitrinant, et moustache au vent.

Quoi qu'il en soit, la vie sans l'uniforme brodé d'or dont l'avait sanglé, sur ses vingt-sept ans, un ministre ayant de près connu sa mère, la vie sans l'écharpe officielle, — soie et or, — lui pesait étrangement. D'autre part, les Niksitsches ses aïeux, gouverneurs de province de père en fils, et jusqu'à leur mort, quittaient pendant la nuit, clandestinement, leurs tombes, se faufilaient dans son sommeil, et le tiraient par les pieds ou le bourraient de coups à lui défoncer les côtes.

Et de vrai: était-il un Niksitsche à ce point dégénéré pour que rien ne put réveiller son amour-propre et pour qu'il se laissât continuellement débouter par ces pleutres que sont les ministres et, notamment, par celui qu'est le ministre de l'intérieur? Par Saint Ivan-Blagorostschew et par Saint-Nikodème-au-pied-bot, — par tous les autres saints aussi, — les goîtreux comme les lépreux, — par la Sainte-Croix qui décore la tour de la Troïtza de Nijni et sur laquelle perche une cigogne qui s'y est fixée à demeure depuis cent ans, en se tenant sur le pied gauche cinquante, et cinquante sur le droit; enfin, par sa moustache qu'il consentait à faire tomber sous les ciseaux du premier barbier venu, cela ne sera pas, — mille fois non, cent mille fois!

Et non pas que la vie de province lui convint. Il la connaissait trop pour n'en point sentir lui venir tantôt des bâillements, tantôt des nausées, mais il se devait à son nom, à sa haute lignée, à la Russie, au Czar.

Il ne s'amuserait pas, il le savait, là où on l'enverrait, — quelque trou affreux fait de rues étroites, boueuses ou noyées de poussière, de maisons basses et repletes, aux pignons idiots affectant des colonnades de Louvre, seulement, voilà: le maréchal de la noblesse lui rendrait visite; on lui présenterait les armes aux cérémonies officielles; chacun le saluerait bas, se tiendrait droit devant lui; on lui demanderait des faveurs, des grâces; il représenterait le Czar presque Dieu, —

et c'était quelque chose ça puisque ses ancêtres l'avaient tous été.

5 Pourtant, remonter à ce sommet ne semblait plus pour lui aussi aisé que par le passé. Les démarches qu'il tentait en ce sens, auxquelles il s'acharnait, ne donnaient aucun résultat. Sa mère n'était plus là, — morte la sainte femme; puis, les ministres se succédant au pouvoir ne l'avaient connue ni de loin de près.

10 Rabroué sur le gouvernement de Calouga qu'il sollicitait, il se rabattait en vain sur ceux d'Ekaterinoslav, de Nikolaiewsk, d'Astrakan et se heurtait aux mêmes difficultés pour ceux d'Asie. Diable! ça se corsait, on pouvait le dire, et il maigrissait et verdisait à vue d'oeil, déconcerté, parfois, au point d'oublier de redresser sa moustache au fer chaud, de lui donner la désinvolture habituelle. Si, du moins, l'actuelle excellence se fut trouvée en possession de femme, — jeune ou vieille, — il en eût fait son affaire, — ça aurait marché. Mais non: le vieux singe prenait celles des autres et rigolait à se dilater la rate...

15 Une idée, cependant, à force d'y penser, lui venait. Et c'eût été, vraiment, un bon tour à jouer au salaud. La Markowna, une cascadeuse un peu juive, dont il s'était amusé quelque temps en un coup de caprice, pouvait amplement y pourvoir. Car, pour intelligente, elle l'était en diable. Or si, de velour vêtue, — robe à traîne bien entendu, et chapeauté genre „comme-il-faut“, — elle se décidait de passer pour sa coeur à lui, Niksitsche, — affaire de solliciter l'excellence en sa faveur, — nul doute qu'elle ne réussit à lui avoir l'oiseau bleu, en d'autres termes à lui dénicher le gouvernement voulu. Ce serait donc, en coupé, —
20 attelage tintinabulant de grelots, — et armée de cartes de visite fin bristol,
25
30
35

„Madame de Brastacoff,
née Niksitsche“

qu'elle filerait sur le palais du département de l'intérieur, et que les et caetera suivraient...

Consultée, la Markowna n'y mit point une trop forte opposition et, robes et roubles aidant, le grand jour arrivé, elle soigna du mieux qu'elle put ses dessus et ses dessous...

5 Le fait est qu'à n'être considérée que superficiellement, avec ses cheveux roux séparés en deux bandeaux très sages, et les yeux baissés pudiquement, elle était délicieuse, la peste!

10 Néanmoins, quand le ministre eut devant lui la carte que l'huissier déposa sur son bureau, à voir ce nom qui ne lui disait presque rien, il fit légèrement la moue.

— Quelque vieille folle, sans doute! s'exclama-t-il en repoussant du doigt le fin bristol.

15 — Que non, excellence; oh! que non...

— Jeune alors?

— Dix-huit ans, au plus, et jolie à croquer: un bon-bon fondant, répondit l'huissier.

20 — Tu dis? Mais introduis donc, nigaud! cria le ministre. Et surtout ne permets sous aucun prétexte qu'on me dérangeât pendant l'audience, ajouta-t-il en se levant guilleret et en se frottant les mains.

Madame de Brastacoff, tout en ayant laissé chez elle la Markowna, fut plus que charmante pour l'excellence.

25 L'Excellence, de son côté, ne lui marchandait pas les prévenances, les politesses. Avec une souplesse de mouvements étonnante pour son âge, il courut au devant d'elle, lui prit galamment une main, puis l'autre, l'encouragea à lui conter ses peines, si elle en avait, se déclara à ses ordres, lui promit d'exaucer d'avance ses désirs, et quels qu'ils fussent.

30 Mais comme elle continuait de tenir les yeux à terre, bien qu'elle pensât lui éclater au nez de rire à plusieurs reprises, il la conduisit à une chaise longue qui se trouvait, probablement, dans son cabinet pour qu'il s'y reposât des fatigues que lui donnaient les affaires de l'État, la fit asseoir, et tout en lui tripotant tantôt une main tantôt l'autre, il parut prendre le plus grand intérêt à ce qu'elle lui disait.

40 — Oui, sans doute, acquiesçait-il de temps en temps, votre frère le mérite bien. Seulement, que voulez-vous?

Le gouvernement d'une province! pensez-y, ma chère enfant...

5 — En! c'est justement ce que je fais, minaudait ingénument la Brastacoff, et vous le lui donnerez, monsieur le ministre... Que diriez-vous, par exemple, de celui de la Sibérie Occidentale?

10 — Mais, voulut protester l'excellence bien qu'elle se sentit avoir retrouvé ses vingt ans, c'est un royaume, ni plus, ni moins, que vous me demandez pour votre frère.

— Et où serait le mal puisque je m'en irai passer mes deux, trois mois d'été là-bas, et c'est à vous que je devrais d'en être un peu la petite reine?...

15 Puis, et avant que le ministre put articuler la moindre parole, la Brastacoff qui fit complètement l'enfant, lui posa la main sur la bouche et la lui tint fermée de force avec une gentillesse telle que le haut dignitaire en perdit du coup la tête, la lui empoigna cette main et lui mangea les doigts de baisers, les bras...

20 Les „Oh“ et les „Ah“ qui suivirent, les „non-non, je ne veux pas, ça ne sera pas“; le „mon Dieu“; les: „mais vous êtes un misérable... c'est odieux... odieux“, la courte lutte et la longue défaite, tout ça passa en un tourbillon qui emporta dans ses volutes non seulement la Sibérie occidentale, mais l'anneau même du ministre, un magnifique solitaire en brillant dont l'excellence, affolée de reconnaissance, fit présents à la „petite reine“, pour qu'elle se le montât en pendentif.

30 Svetozar Niksitsche put conséquemment, des le lendemain annoncer à son club, dans les coulisses des théâtres et un peu partout, le grand malheur qui le frappait. On l'exilait, c'était certain. Mais quoi faire? Telle était la volonté suprême. Il devait se soumettre, et partirait résigné. Néanmoins, on en revenait parfois... Il s'appliquerait, lui aussi, à n'y point laisser ses os...

40 Certains de ses amis qui l'entendirent, rentrèrent chez eux, blêmes et les dents claquantes de rage. Deux en firent la jaunisse.

Quant à Niksitsche, un mois après, il prenait tranquillement possession de son gouvernement. Toutefois, à peine eut-il le temps de s'y installer qu'on ordre du ministre vint le surprendre par un urgent rappel à Saint-Petersbourg, pour affaires de services, ajoutait le télégramme.

Et, lorsqu'après des nuits et des jours de chemin de fer, il se retrouva devant l'excellence:

10 — Mon cher Niksitsche, s'entendit-il dire, ébahi; vous vous creusez en vain le cerveau pour deviner la raison qui m'a fait vous mander en si grande hâte, et de si loin. C'est simplement pour vous présenter tous mes compliments au sujet de votre charmante soeur, Madame de Brastacoff. C'est en même temps, une femme de tête, dites-le lui bien de ma part. Elle vous a eu un gouvernement, et des plus magnifiques et ne s'est réservé pour elle que le modeste brillant de six mille roubles que je lui ai donné. Moi-même enfin, j'y ai gagné quelque chose: Ce que gagnent les jeunes gens,—parfois ou souvent,—à Saint Petersbourg, comme à Paris ou ailleurs... Donc, il y a eu du profit pour trois. De nouveau tous mes compliments, mon cher, et vous pouvez vous retourner en Sibérie... Vous n'en serez pas rappelé cette fois, je vous le certifie.

25 Heureusement pour Niksitsche qu'il le reprit ce chemin, mais en gouverneur toujours et quand-même.

Car l'excellence mourut dans la nuit à la suite d'un foudroyant coup de sang.

EN TERRE TRAJANE

5 La Plavitzza, rivière dont le cours s'effectue en terre trajane, après mille méandres et lacets gracieux dont elle coupe par le milieu l'heureuse vallée que fleurit la colza et que dore le maïs, s'attarde, par cette éblouissante journée d'août, au grand soleil de midi.

10 Cependant, toute éblouissante qu'elle soit, elle ne finit pas moins par s'encaisser entre les digues d'un moulin; — celui du vieux boyard Stambolà, — et les ormes alternés de saules qui en cet endroit se penchent sur l'onde miroitante, lui prêtent soudain la verdure fraîcheur de leur ombre.

15 Les écluses du moulin sont d'ailleurs fermées et une paix très douce descend sur tout.

Mais des charriots dont les essieux grincent sur la route, se montrent bientôt, et l'animation habituelle, heurts et voix, reprend de plus belle devant le moulin.

20 Sont-ce toutefois des latins ou des daces que ces beaux gars dont l'idiome est tantôt harmonieux et sonore comme un chant du Dante et bientôt fait de vocables gutturaux rapellant de si près les sauvages et rauques mélodies arabes?

25 Blonds les uns, bruns les autres, ce sont des coins de ciel ensoleillé ou des nuits flamboyantes d'éclairs qu'il portent dans les yeux.

Quoi qu'il en soit, l'écluse une fois ouverte, l'eau longtemps contenue se précipite écumante, et le moulin se remet à ronronner sa vieille „Doïna“ vaiaque, cette tant douce chanson d'amour et cette tant douce

5 incitatrice de rêves, tandis que, torses redressés, les gars en gilets bruns soutachés de ganses noires s'en vont en bras de chemise et ceinturés de rouge s'éparpiller, qui derrière les charriots reprenant à vide le chemin parcouru, qui à travers champs.

10 Verdoyantes et jaunissantes, les terres de labour déroulent leurs céréales en larges tapis d'or, mouchetés de vert et de roux, et courent, par ondulations insensibles, atteindre les abords des hautes montagnes dont les crêtes se dressent tout à coup dans l'horizon en troupes tourmentées de bêtes qui se cabrent.

Face à l'entrée du moulin et bien plus proches, des collines plantées de vignes et de jardins, portent des villages et des châtelets, vestiges de temps qui ne sont plus, et qui, malgré les jours nouveaux, gardent intact leur caractère mi-patriarcal, mi-guerrier.

20 Or, c'est dans de ces donjons, „coula“ byzantine carrée et haute, qu'habite le boyard Stambolà, et c'est de là qu'il régit ses terres en vieux et paisible bonhomme tout en continuant de se croire seigneur de tenanciers.

25 En aval du moulin qui moule l'eau chantante et la réduit en une pulvéulence d'une blancheur inouïe, la rivière redescend conter fleurette aux roses et aux bleuâtré cailloux de rives souvent sabloneuses, aussi bien qu'aux gras pâturages qu'elle sillonne parfois d'une traînée d'argent, et qui tout émaillés de boutons d'or et de bleuets, éclatent de-ci de-là en de subites fanfares de pavots.

30 Interrompant l'adorable remou, de l'herbe et des blés, et sautant jusque dans les colzas, des pommiers et des noyers revêtent les quelques humbles toits sombrés dans des replis de terrain et y vivant là, de temps immémorial, leurs petites joies, leur très grande détresse, ce qu'en fin il a été convenu de nommer

35 la paix et le bonheur.

40

A mi-côté des montagnes infléchies vers le nord-est et se rapprochant de la Plavitzza à la toucher, un hammeau. Puis, plus bas, l'église au porche qui abrite une façade peinturlurée et dont la tour plaquée de tôle reluit magnifiquement au soleil.

5

Et nulle fumée de locomotive ni prochaine, ni dans le lointain. Seulement, pour animer ce tableau, des envolées de colombes coignant la rustique tour de l'église de battements d'ailes précipités et, s'enlevant peu à peu en des spirales sans cesse rétrécies, trouvent, pour ainsi dire, le ciel de leur tendresse, de leur joie de vivre...

10

INÉDITE

CE QU'ON RELÈVE PARFOIS
DANS LE CARNET D'UN DÉSERTEUR

26 Août 1877 — 7 heures du matin. Inoubliable
5 journée que celle d'hier: Moi et bien d'autres, nous
avons passé le Danube. On m'y a forcé naturelle-
ment. D'ailleurs que je le veuille ou non, ne suis-je
point soldat? Enlevé à mon intérieur, à ma famille,
aussi ai-je dû marcher. Mes camarades dès le grand
10 cours d'eau franchi, se sont mis à déclancher leurs
jambes parmi les rochers qui, à cet endroit bordent
la rive turque. Essoufflés et haletants, ils esturai, mais
ne cessant de progresser quand-même. Au demeu-
rant, tel était l'ordre. J'ai réglé mes pas sur les leurs.
15 Les officiers — les très jeunes surtout — montrent un
enthousiasme contagieux. Ils semblent persuadés que
mourir pour la patrie est un devoir et une gloire.

9 heures et $\frac{1}{2}$ a.m., même date. Les feux de file
dont nous ne venaient d'abord que de vagues crépitements
20 se rapprochent. Ce sont comme de continus et
féroces aboiements et les canons, se mettant de la
partie, ce n'est bientôt plus qu'un épouvantable chaos
de grondements, d'explosions, de rugissements et d'é-
clats. Des boulets commencent à passer au-dessus de
nos têtes avec des ululements de bêtes inconcevables.
25 Quelques indigènes qui détalent, chassent de ci-
là devant eux, qui leurs moutons, qui leurs ânes.
Interrogés à la hâte, tous sont d'accord pour nous

dire que les russes sont en pleine déroute, et qu'eux et nous allons être jetés dans le fleuve.

Un officier — était-ce un lieutenant ou un capitaine? je ne me le rappelle pas au juste — s'essaye, en nous voyant faiblir, de relever — comme on dit — le moral de ceux qui paraissent affaiblis.

— Et! quoi? Voudriez-vous par hasard fuir?

Puis à un tout jeune qui, de blême se faisait vert:

— Et toi, de là-bas, dis-donc? cria-t-il. Craindrais-tu la mort, triple idiot? Avance alors voir un peu...

Ou plutôt, non. — Reste sur place et réponds:

Ne mourons-nous pas tous un jour ou l'autre?

Bien entendu, le conscrit ne souffle mot. Mais un bulgare proche — vieille barbe blanche et paysan des environs — ôte son bonnet de fourrure et se grattant la tête qu'il hochâ gravement:

— Quant à ça c'est certain, chevrote-t-il, pas un de nous qui ne doive s'en aller. Mais pourquoi mourir avant son temps?

La réponse du rusteaud ne frappa personne si ce n'est moi... Oui; oui, la question était en effet-là. Pourquoi?... Pourquoi?

Midi. — Un phénomène intéressant se produit: Plus on approche de Plevna moins les milles bruits de la bataille nous parviennent. On dirait à peine un vol de grosses manches bourdonnantes avec, par moments, des coups sourds et mats, qui n'impressionnent guère et qu'on ne dirait pas être ceux de quelques centaines de canons vomissant la flamme et la mort.

Une courte halte en plein soleil et sous le ciel bleu. Chaleur cuisante. Voici, pourtant, qu'un nuage de poussière se lève sur la route et vient droit sur nous. Ce sont les ambulances de la Croix-Rouge — des voitures découvertes et des charriots garnis de paille.

Nous nous rangeons des deux côtés de la chaussée sur les talus, et le convoi passe, comme une trombe. Beaucoup de blessés, mais très impressionnant surtout le pâle jeune homme qu'un de ces véhicules emporte et que la mort semble avoir touché de sion aile.

Deux éblouissantes décorations brillent sur sa poitrine.

— Quelle est sa blessure? demande le capitaine de notre troupe à un groupe d'ambulanciers qui suit à pied.

— C'est un boulet qui lui a fracassé les deux jambes, lui répond-t-on.

Et la voiture où gisait le héros dont les éblouissantes décorations remplaceront désormais les deux jambes, file et va en se rapetissant dans son nuage de poussière qui, lui-même, sous peu, s'efface et n'est plus.

27 Août. — 7 heures du soir. — Notre détachement se trouve enfin, dès les premières lueurs de l'aube, rendu à destination. Vers les neufs heures, le général en chef des quelques divisions roumaines sous Plevna passe notre inspection et nous reconforte de son mieux par des paroles énergiques et vibrantes. Puis, entouré de son état-major, et panache blanc au képi, il rentre dans la baraque en planches lui servant de quartier. Un honneur m'échoit vers les onze heures: celui d'aller en compagnie d'un copain, remplacer les sentinelles montant la garde devant sa porte. Le général et ses officiers, que nous entrevîmes assis autour d'une table richement servie, se montraient fort dispos. Ils sablaient le champagne et déjeunaient de grand appétit.

29 Août — 10 heures a.m. — Ce que j'ai vu hier n'a pas de nom: Dans les creux des vallons, à l'orée des bois, sur les rocailleuses pentes de montagnes abruptes, et jusque dans le lit tranquille d'une claire rivière, rien que des cadavres.

Lundi, 20 octobre. — Le 30 Août, jour de la Saint Alexandre, devait — selon le commandement supérieur des deux armées chrétiennes — se signaler par le coup décisif qu'il porterait aux turcs. Au surplus, ce jour-là, que la fête patronimique de l'Autocrate magnifiait de sa gloire, était par cela-même désigné pour la réalisation de l'oeuvre insigne que le

Grand-Duc Nicolas avait le plus à cœur: la reddition de Plevna et dont il irait offrir les clefs à son Auguste cousin — sur les trois ou les quatre heures de l'après-midi — en guise de cadeau.

5 Toutes mesures prises de la veille, le signal de l'attaque fut donné — on le comprend — avant même qu'il fit jour et — masses de soldats après masses de soldats — nous nous élançâmes comme un seul homme pour courir sus aux turcs.

10 Préda, cependant, un vétérân qui me flanquait à ma gauche, et qui, lui, n'était, partant, pas un blanc-bec pour avoir froid aux yeux, ralentit un peu sa marche et — balles sifflant aux oreilles — me demanda „le pour qui? et le pourquoi?“ de cette guerre, et „le pourquoi et le pour qui? de cctte mort qui nous attendait?“

15 J'essayais de le lui faire comprendre en employant à l'instar de Messieurs les Officiers, presque les mêmes termes qu'eux et la même éloquence pres- que...

20 Mais lui — un butor obtus — ne prenait toute ce que je lui ressassai malgré mes multiples explications — que pour du charabia — ne me parlait que de ses enfants, de sa femme, de sa mère. Il finit même par me couper le sifflet en me cornant d'une voix de tête ces paroles dans mes oreilles:

25 — Ah! ça! boyard, qu'il me dit — chaque individu sachant lire et écrire l'est un peu là-bas — vous f'tez pus de moi puisqu'aussi ben j'sais à présent de quoi qu'i r'tourne. — Vot'honeu' militai', qu'vous m'dites? Mais c'que j'm'en bat l' flanc d'cet honeu? Don n't-i seulement d'boudin ou d'la soup'aux choux c't oiseau-là? — Et vot gloi'? D'quoi qu'all'est fait la gueuse? D'tuer d's homm's du bon Dieu, et encor' 30 d's homm's d'bon Dieu. — Pouah! s'qu'vous croyez qu' j'en veux moi? Pouah! — Et n'm'parlez pas d'vot patri! S'que j'n'sais pas moi qu'all' n'est qu' vot sous-préfet et qu'vos trabans c't epatri? Car pou' l'champ qu' j'labou, qui que m'le prendra çti-là? 35 Pis — quoi? Les tures n'ont-ils point, été nos mait's

et nous ont-i pas laissé nos pop's et l'champ à mon pie' — et tout — nà?

5 Mais comme les boulets tombaient drus dans nos rangs, et que, files par files nos soldats se couchaient par terre, et, y restaient, Préda, à la faveur du désordre qui se propageait jusque vers l'arrière-garde, fit peu à peu le trainard, obliqua à gauche, et finalement, disparut parmi des plants de maïs... — Vit-il-encore? Où est-il? — Dieu le sait.

10 Est-ce pourtant à ses paroles ou à un tout autre sentiment que je dois non seulement la vie mais aussi et surtout la pure et radieuse lumière qui envahit subitement mon esprit, voilà ce que je ne chercherai pas à connaître.

15 Ce que je me rappelle est d'ailleurs fort complexe et ne peut être exprimé que difficilement.

20 Entendai-je et voyai-je, au fond, ou n'entendai-je et ne voyai-je pas? Ét la réalité de ce champs de bataille avec ses ruades et ses galops, ses cris sauvages, ces silences plus effrayants que les plaintes à faire dresser les cheveux sur la tête — n'existait-elle que dans mon cerveau, n'était-elle qu'un cauchemar dont j'allais me réveiller?

25 Des hourras pourtant — et des balles — oh, combien nombreuses ces balles — les flics et les flacs qu'elles font en touchant leurs buts renversent les hommes par centaines, et...

30 — Plus rien dans le carnet, à part quelques pages à moitié ou de trois quarts déchirées et rendues indéchiffrables à force de ratures et de surcharges.

Mais qui ne comprend pas le reste?

ADDENDA

Des villes enfin qui sont des rangées de palais; des magasins qui sont des villes et cette même électricité s'affolant à devenir le long des rues et dans l'intérieur des maisons, tantôt des étoiles, tantôt des soleils, 5 éclatant tantôt en nappe de lumière blanche et tantôt se nimbant d'orange ou de rouge; de bleu ou de mauve; l'électricité poussant des voitures sur des voies à rails ou simplement sur des routes; donnant aux jets d'eau des reflets magiques; devenant de 10 l'expansion calorique portée à des deux ou trois mille degrés; relevant la force des malades; devenant de l'énergie mécanique et de l'énergie vitale.

D'une autre part, l'homme avide de bien-être s'ingéniant à vivre vite et bien, substituant aux travaux manuels le travail des machines. Le fer et 15 l'acier s'animant à devenir des machines à coudre ou à écrire; des automobiles; des appareils à tricoter, à faire de la dentelle...

Ah! Si ces morts de cent ans...

20 Mais les plus huppés d'entre eux croiraient-ils seulement à leurs yeux, ne se supposeraient-ils point dans une autre planète?

Eh! Eh! la force de la vapeur à elle seule, tout membres de l'Institut qu'ils auraient été, les prosterneraient ébahis devant ses merveilles. Et, que diraient-ils 25 seulement, ces bons et naïfs morts, devant la photographie et ses progrès, devant le gaz qui flambe, éclaire et réchauffe, devant le phonographe et ses dérivés, boîtes déjà vulgaires et rôtantes, mais qui 30 n'en reproduisent pas moins la voix et la musique, avec leurs mille inflexions et avec une netteté presque parfaite.

Oh! les bons morts...

35 Mais, à bien penser, ne dirait-on point de nous aussi, dans cent ans, dans moins encore: Oh! les bons morts.

POEME ÎN PROZĂ

CEI DOI INGERI

— Unde te duci, copilă, la un ceas așa tirziu! Miezul nopții a sunat de mult, șoptea unei fecioare îngerul cel bun.

5 — Grăbește, îi zicea îngerul cel rău; el te așteaptă diseară sub leasa înflorită a leandrelor.

Copila, la auzul celor două voci, se oprea cite o clipă nehotărîtă.

10 Îngerul cel bun îi striga: oprește; miezul nopții a sunat de mult.

Îngerul rău: grăbește, el te așteaptă deseară sub leasa înflorită a leandrelor.

Cel bun îi arată primejdia de a se duce la întilnirea ce-și detese cu palidul strein.

15 Cel rău, i-l arăta așteptînd-o cu neastîmpăr, i-l înfățișă mai frumos ca totdeauna: ochii lui visători, părul lui ondulat, statura lui înaltă, treceau și retreceau pe dinaintea vederii sale.

Și copila nu mai stătu la indoială.

20

Nu trecu multă vreme și o corabie cu toate pinzele pe catarte se depărta repede de Ischia.

O copilă plîngea în tăcere pe o stîncă din marginea mării.

Copila care plingea era fecioara care nu ascultase de vocea ingerului cel bun.

Corabia ce se depărta ducea in sinul ei pe frumosul strein.

- 5 Copila a privit mult corabia, și, in urmă, noaptea s-a coborît și a învelit corabia, copila și soarta ei, iar soarta ei n-a mai ieșit niciodată din noapte.

*

- 10 Înșă de atuncea, oricine trece la lumina lunii sau la întunericul norilor pe poteca ce urmasse acea nenocită, aude niște șoapte tainice:

— Unde te duci, suspină vîntul, ierburile și frunzele; miezul nopții a sunat de mult!

- 15 — Grăbește, murmură in depărtare valurile mării; el te așteaptă de aseară sub leasa înflorită a leandrelor!

SORA DE CARITATE

- 5 O sală arcată. Un șir de paturi. Două lămpi cu lumini indoioase. Gemete! O! totul e durere și-ntunec. E spitalul in toată puterea cuvintului. Durerea scrijește dinții. Priveștița strînge inima. Setea arde plămîni. O rază a soarelui ar înveseli totul. — Raza soarelui lipsește. Un zîmbet ar liniști durerile. — Zîmbetul lipsește. Mîngierea ar deschide inima. — Mîngierea lipsește.

- 10 Ușa să deschide înșă. O femeie îmbrăcată in negru intră. Un zîmbet pios îi flutură pe buze. In sală s-a făcut lumină. Raza soarelui nu mai lipsește. Priveștița s-a înveselit. Inimelile să deschid. Durerile se liniștesc. Bolnavii o privesc uimiți; o așteaptă uimiți; uimită ea înaintează spre ei. Și ei...

- 15 Ei știu bine că au o soră într-însa. E o soră de Caritate.

POEMA POEMELOR

PE ȚĂRMUL MĂRII

(Idilă)

Aș vrea să scriu o poemă a cărei țesătură ca o rățea
subțire să fie dantela urzită de soartă pe gherghelul
vieții mele.

5 Coprinzind înțelesul și neînțelesul, inima și spiri-
tul, văzutul și nevăzutul, să dezvăluiesc taina veci-
niciei, să leg cerul cu pământul, materia cu spiritul,
și cînd voi depune condeiul, să pot zice că am scris
10 poema poemelor, iar vibrările harpei mele să ondu-
leze în valurile spațiului, purtate din secolii în secolii
ca vibrările harpei regelui David!

Aș vrea... și deja toate puterile-mi sunt încordate;
cops de sacrii fiori îmi ridic fruntea către cer,
dar aproape îndată, o aplec către pământ și, aud o
15 voce adîncă răsunînd în mine și zicîndu-mi:

— Ai terminat-o, poete, prin faptul că n-ai înce-
put-o încă.

Poema poemelor este tocmai aceea care rămîne
nescrisă. Ea este fără început și fără sfîrșit.

20 Fiecare o simte și o înțelege la rîndul său, dar ni-
meni n-o poate exprima, iar omenirea întregă ur-
mează citirea ei în cartea vecinicii, și ea își are înce-
putul și sfîrșitul în marele Tot, cel fără început și
fără sfîrșit.

Îmi place zgomotul tău solemn și nesipul cel mă-
runt și lucios care acopere țărmurile tale. Sinul tău
5 palpitează vecinic și pare a fi sinul unei fecioare la
primul fior al amorului. Priveliștea ta e imensita-
tea. Conții cimpiei verzi, înflorate de spumă ca iarba
impetrișată de ghiociei primăverei. Conții văi adînci
ca abisurile cele mai înspăimîntătoare dintre munții
10 sălbateci. Munții tăi sunt niște gigantice năluci cari-
și schimbă forma ca norii cerului. În liniște, — vocea
ta e monotonă și dulce și sufletul meu se umple de
o maiestooasă armonie; delfinii se joacă pe încreți-
turile valurilor tale și urmează barca ce-mi leagănă
15 visătoarea somnolență și în care adorm ca un copil
la sinul mamei sale. În minie, — ridici note stri-
dente și teribile și vocea ta pare a fi vocea urgiei;
corabia fuge dinaintea furtunei cu vîntul care să
jelește în funiile catargelor sale, și, valurile, izbînd-o
20 de-a curmezișul, detună ca zgomotul salvei de tu-
nuri pe care o trag marinarii vaporului în momen-
tele de suprem pericol ce precedează naufragiul.

O, Mare! Fii liniștită ca să-ți impurpureze soarele
25 mantaua ta cea verde și să-ți argintuiască luna cutele
tale catifelate, pe cari adesea, noaptea, ți le invelști
singură în fosforescența ta radioasă;

Fii liniștită ca să zboare asupra ta bărcile cele cu două pinze și cari par ca niște mari fluturi cu aripe albe;

5 Fii liniștită ca să aud clopotul cel ancorat la o mișcă în depărtare de țărm, sunind alene vecinica sa alarmă;

10 Fii liniștită ca să te cutreier în barca poeziei cu zefirii suflând în pinzele sale de purpură întinse pe semețele-i catarle cu coardele de fir impletite cu măr-găritari!... La cîrmă, — am Amorul, care, ținându-i cu dreapta mînerul său de sîdef, cu stînga deșiră pe valuri razele și miozoturile ghirlantei sale. La lo-peți, — am șase băieți tineri, cu păr blondin și cu ochii azurii și cari cîte șase sunt frați gemeni născuți
15 din Venerea, purtînd cîte șase același dulce nume. Ei sunt fiii Plăcerii și să numesc: „Plăceri“! Lope-țile lor sunt de mărgean trandafiriu și fiecare miș-care ce fac cu ele, îmi dau cîte un nou fior!

20 Fii liniștită ca să se scalde în tine frumoasa Chloe, al cărui păr deznodat să plutească grațios și liber sărutat de undele tale cari cunosc chiar cele mai ascunse farmece ale aceluși corp modelat de Natură după corpul sculptat de Phidias cu o măiestrie neapropiată de nimini!

25 O, Mare! Fii liniștită ca soarele Gloriei să polciască flamura Națională ce port la acea barcă și s-o facă să flutureze în mijlocul celorlalte bărci de dife-rite națiuni, precum flutura învingătoarea flamură a vaporului-amiral în mijlocul bătăliei de la Trafal-gar!

30 Înăsprește-te însă, Mare, dacă Ea nu va voi să vie în barca mea; fă clopotul tău de alarmă să sune ca un nebun și ia-mi acea barcă pe aripele tale furtu-noase, sfîșindu-i pinzele, rupindu-i cordelele, de o ridică pînă la nori ca s-o precipiți în urmă pînă în
35 fundul abisului tău, mai mic decît al inimei mele!

O, Mare — dacă nu-ți va fi dat să legeni amorul nostru purtîndu-l din val în val, în sunetul tău armo-nios și monoton, — leagă-mă încăi cadavrul meu și
40 scoate-l la țărm într-o zi cînd va veni Chloe ca să se scalde!

INTRISTARE

Întristarea mea este valul întunecos al mării, pe care o putere necunoscută îl împinge afară din adîncimi nemăsurate.

5 Inima mea este o stîncă bătută vecinic de vînt și de furtună.

Lacrimile mele nu sînt boabele de rouă ce strălucesc pe florile întredeschise; nu sunt măr-găritarele ce atîrnă de genele fungi ale amantilor; nu sunt măr-gelele de opal scînteind în soare. Pentru mine nu sînt flori, nu e amantă, nu e bucurie; lacrimile mele sînt
10 picăturile topite ale plumbului nenorocirii.

LA...

5 Aș vrea ca lipit de corpul tău să mi se deschiză
toate vinele pentru ca singele meu să pătrună în
vinele tale și să curgă amestecat, împreună cu sin-
gele tău, — atita de mult te iubesc!

*

10 Aș vrea, nesimțitoare, să-mi smulg inima din piept
și s-o arunc ciinilor ca s-o mănince, pentru ca să n-o
mai simt că bate la vederea ta, — atita de mult te
iubesc!

*

Aș vrea ca să concentrez într-un minut viața ome-
nirii întregi și acel minut să ți-l jertfesc ție, — atita
de mult te iubesc!

CĂTRE POEZIE

5 Cu iarna ce a întins pe ulițele noroioase stratul
său alb și strălucitor, Poezia a zburat din cuibul ini-
mei mele, întocmai ca o rîndurică.

5

*

Pe care catart de corabie va trece ca oare în țările
găzduitoare ale soarelui, cînd trăsnetul din lunile de
vară a zdrobit catartele de la corabia Speranței?

*

10 Dulce pasăre călătoare, te vei mai întoarce la cui-
bul deșert cînd va reinflori liliacul, sau vei uita dru-
mul?

*

15 Eu te aștept la gura căminului și cînd vei bate cu
aripa ta în geamurile odăii-ți voi deschide ca întot-
deauna, dacă voi avea putere să mă duc de la scaun
pînă la fereastră!

INIMA MOARTĂ

I

Muza m-a luat de mină și m-a coborît, ca pe Dante,
în Infern, în pustietatea unei inime moarte.

5 Întunerecul predomină, dar cu încetul, începui să
zăresc o nemărginită Sahară.

II

10 Nu erau flori și nu erau nici arbori pe care să cin-
te privighetorile. Numai o tristă cucuvea țipa din
cînd în cînd și părea că zice: „Eu sunt singura stă-
pînă a acestor locuri“.

III

15 Arborul Generozității zăcea dărîmat și cu ramurile
mistuite de trăsnetele Ingratitudinei. Avînturile în-
cremeniseră într-un colț cu aripile tăiate de foarfecile
de oțel ale timpului. Mila zburase ca o pasere din cui-
bul ei, la suflarea viscozelor vieții și acuma sta trîn-
tită jos și fără suflare. Amorul era întins de-a lungul

5 în coșciugul dezamăgirilor născute din amăgiri. Egois-
mul, chiar el, nu mai avea flori pe ramurile sale us-
cate, atîta este de adevărat că acela care nu mai
simte, nu mai iubește pe nimeni, și că acela care nu
mai iubește pe nimeni, nu se mai iubește nici pe sine!

IV

Cînd m-am reurcat afară, m-am pipăit și, simțînd
că inima mea bate încă, am mulțumit lui Dumnezeu.

JALE

Luna este palidă ca fața unui mort și strălucește
ca făcliile împrejurul unui coșciug.

*

5 Cerul pare a fi un întins lințoliu iar meteorele ce
cad în infinit par a fi lacrămile durerii.

*

Cine oare a murit? Pentru împărați nu plînge nici
cerul, nici pămîntul.

10

N-a murit nimeni. Moartea este numai în inima
mea; durerea, numai în ochii mei. Alții văd luna
strălucitoare și stelele ca ochii ce iubesc!

DREAPTA ȘI STINGA LUI DUMNEZEU

Doi ochi insuflețiți de o flacără bizară priviră într-o
zi natura.

Și cei doi ochi văzură:

5 Văzură insecta microscopică purtînd război altor
insecte; paserile, distrugînd insecte; oamenii, dis-
trugînd paserile; timpul, distrugînd pe oamenii cari
nu se distruseseră singuri.

10 Și aceeași ochi priviră în altă zi natura; aceeași
flacără bizară licărea într-înșii.

Și cei doi ochi văzură:

Văzură insectele renăscînd; animalele și flora pămîntului renăscînd de asemenea. Timpul ce distrusese
totul renăscuse totul.

15 Și sufletul ce licărea în cei doi ochi strigă: „O!
Dumnezeule! Dreapta ta este Timpul și stînga ta
este tot Timpul, și ce distruge stînga ta, dreapta ta
face să renască!

20 O! Dumnezeule! Dreapta și stînga ta sunt întinse
și asupra-mi: credința, speranța, iluziunile pe care
mi le-a luat timpul, mi le redă tot el.

O! Dumnezeule! Cum să nu cred și în ziua *Drep-
tății*, cînd astăzi sunt într-a *Nedreptății!*“

CÎNTECUL PROZEI

Mare și sacru nume,
Patrie!
Mamă a tuturilor,
5 *Ingrată uneori, dar iubită totdeauna,*
Patrie!
Cer sub care ne-am născut,
pământ pe care am crescut,
limbă pe care o vorbim,
10 plaiuri, văi, munți, dealuri, șesuri — întinsuri în
care odihnesc oasele părinților noștri, țărina stră-
bunilor noștri,
amintire a copilăriei,
inșetoșare a celor rătăcitori prin lume:
15 a ebreilor, a țiganilor, a polonilor,
dulce patrie,
te salut,
te salutăm!
Nu, tu nu ești o ficțiune,
20 nu; tu nu ești o ficțiune, pentru că suntem, și suntem
prin tine.
Cugetul nostru întâi, este al tău,
Cugetul nostru din urmă, al tău este;
cine te iubește, se iubește pe sine;
25 cine te înalță, pe sine se înalță;

cine moare ca să trăiești tu, moare ca să trăiască el în
ai lui.
Zadarnic voiesc să te desființeze unii,
tu rămii;
5 ești neperitoare ca omenirea;
te transformi, dar nu mori.
Și ești tot bună,
și cu toți mărinimoasă.
pe fiii tăi rătăciți deopotrivă îi hrănești ca pe fiii tăi cei
10 buni, și copacii tăi, deopotrivă le umbresc leagănilor;
Soarele tău deopotrivă le ride;
florile tale deopotrivă îi îmbată de parfume;
iar atunci când ei mor,
pe mormintele celor răi ca și pe ale celor buni,
15 deopotrivă scuturi flori de salcimi, flori de tei — petale
de trandafiri,
Patrie!
Leagănul celor din care m-am născut,
viața mea,
20 viața noastră a tuturilor este a ta.

TRADUCERI

CHATEAUBRIAND
CEL DIN URMĂ DINTRE ABENCERAGI
(urmare)

5 Un aer încântător, un aer curat și delicios cufunda
sufletul într-o tainică langoare, de care, chiar călă-
torul ce nu făcea decît a trece prin acea vale, cu greu
să putea apăra de a nu fi coprins. Oricine putea să
ghicească, trecînd prin acele locuri, că acolo, pati-
10 mile tinere și amoroase ar fi putut să stingă cu in-
lesnire pe cele eroice, dacă, amorul cel adevărat, n-ar
avea întotdeauna trebuință să fie însoțit de glorie.

Cînd Aben-Hamet descoperi virfurile turnurilor și
creștetele caselor Grenadei, inima începu să-i bată
cu violență. El se opri un moment în loc și, încruci-
15 șindu-și brațele pe pept, privi în jos către oraș cu
ochii înrouați de lacrimi. Conducătorul său se opri
la rîndu-i și zărînd lacrimile ce brăzdau fața nobi-
lului călător, ghici că arabul își vedea vechea lui
patrie.

20 — Prietene, zise în fine Abengeragiul rupînd tă-
cerca. Alah să-ți dea zile lungi și fericite, dar nu-mi
ascunde adevărul. Cum se numește acest oraș ale cărui
turnuri strălucesc ca stelele deasupra unei păduri?

25 — Acele turnuri sunt ale Alhambrei și acel oraș e
Grenada.

— Dar celălalt castel, care se înalță acolo pe coli-
nă? întrebă din nou Aben-Hamet.

— Se numește Generaliful, răspunse spaniolul. În castelul acesta se află o frumoasă grădină de chiparoși, în care, unul din Abenceragi fu surprins la genuchii sultanei Alfaima. Colo, mai departe, acele elegante portaluri încărcate de arabescuri, se numește Albaycinul, și aici, la picioarele noastre, aceste turnuri sunt turnurile numite purpurii. Fiecare cuvânt ce auzea ieșind din gura conducătorului său, străpungea dureros inima lui Aben-Hamet.

Cit este de trist a fi silit să aibi recurs la un străin spre a-ți spune care sunt palaturile în care au locuit odinioară străbunii tăi, și, de a asculta tot de la un străin, istoria vieții lor.

— Aide! să mergem! zise Aben-Hamet, după câteva momente. Să mergem, căci așa a fost să fie! Dumnezeu a voit-o! Curagiu! Francisc I al Franciei nu este oare el, un puternic rege, în castelul de Madrid, reținut prizonier? „Așa a fost scris!”

La urmă, coborîră coasta, către Grenada. În drumul lor, trecură pe lângă un vechi stejar. Acel stejar era celebru, prin lupta ce avu loc sub umbra lui, între Mussa și marele cavaler de Calatrava, în timpul domniei celui din urmă rege al Grenadei, Boabdil. După aceea sosiră în dreptul frumoaselor aleuri ale preumblării de Almcida, și pătrunseră, în fine, înăuntrul orașului pe poarta Elvirei. În curînd sosiră în centrul unei mari pieți, pe care, se afla un han, ținut de niște arabi din Africa, pentru compatrioții săi, pe carii, comerțul de mătăsării îi atrăgea la Grenada. Aben-Hamet să cobori dinaintea ușei aceluia han și intră înăuntru. Dar, Abenceragiul era prea agitat, pentru a cugeta să se odihnească puțin în odaia ce i se dete.

Nemaiputîndu-se opune sentimentelor ce se imbulzeau în inima lui, el ieși în mijlocul nopții spre a se preumbla în stradele Grenadei. El spera, ca singur și neajutat decît de instinct, va găsi drumul palatelor locuite odată de străbunii săi și că le va recunoaște ca și cum le-ar mai fi văzut.

— Poate, își zicea umblînd cu agitațiune Aben-Hamet, acel înalt edificiu ce zăresc, colo, în fundul

stradei, a fost locuința Abenceragilor. Poate pe această piață acum solitară, se celebrau în zilele de glorie ale Grenadei strălucitele sărbători despre care am auzit vorbindu-se atîta. Aci, continuă el ca în delir, trebuie să se fi executat acele magici quadrile, în haine de mătase și de aur. Colo trebuie să se fi înălțat tronul califului Grenadei, care, asistă totdeauna la aceste sărbători.

Dar vai, în loc de a mai răsuna pe acea piață fanfarele trîmbițelor și cîntecile de amor, domnea cea mai adîncă tăcere. Orașul își prefirase cu totul locuitorii. Învingătorii se odihneau pe cenușa învinșilor!

— Dorm, dar, mîndrii spanioli, strigă junele maur indignat; dorm liniștiți sub acoperămîntul caselor strămoșilor mei! Și eu, Abenceragiul, veghez singur, necunoscut, solitar, părăsit de toți, la porțile palatelor părinților și fraților mei! Aben-Hamet se afundă în asemenea triste meditațiuni, asupra destinului omenesc, asupra loviturilor sale, carii, răstoarnă imperii, asupra acelei frumoase Grenade surprinsă de vrăjmași în mijlocul petrecerilor, și care, deodată, se văzu silită a-și schimba cununiile de fier, pe lanțurile grelei sclavii. În cugetele sale delirante, i se părea că-și vede pe concetățenii săi, părăsindu-și căminele imbrăcați în haine de sărbătoare, ca niște oaspeți gonîți deodată dintr-o sală de bal, de locul unui incendiu.

Toate aceste imagine, toate aceste cugete, se grămădeau, se imbulzeau în sufletul lui Aben-Hamet; plin de durere și de regret, el cugeta mai cu seamă a executa proiectul tainic ce-și pusese de mult în minte și ce-l adusese la Grenada: aurora îl surprinse afundat în aceste cugete. El însă, rătăcise pe stradele Grenadei; el se depărtase de hanul unde trăsese și se afla într-o suburbie solitară a orașului. Toată lumea dormea însă, nici un zgomot nu se auzea; ferestrele de la case erau ermeticește închise: singur numai glasul cocoșului proclama în locuințele săracilor, reînturnarea zilei, și cu ea, a suferințelor, a necazurilor, și a muncii.

După ce mai rătăci citva timp, spre a se apropia de centrul oraşului, dar fără să izbutească, auzi deschizându-se în apropiere de el poarta unei case. El văzu ieşind o tinără femeie, îmbrăcată ca acele regini gotice sculptate pe monumentele bisericilor noastre. Corsagiul său de atlas negru schinteia de perle asemenea negre, desemnându-i conturile unei talii elegante şi subţiri. O fustă scurtă să se să se întrevadă piciorul său mic şi admirabil în lineamentele sale; în sfârşit, o mantilă de dantelă era cu graţie prinsă de părul său ale cărui bucle onduloase se respirau împrejurul obrazului său; cu mina sa stângă, coperită de o mânăuşă subţire şi parfumată, ea strângea cutele acelei mantilii asupra peptului său. O doamnă de companie o însoţea şi înaintea, un mic pagiu, ducea pe o perniţă de catifea roşie, scump lucrată în fir şi mărgăritare, cartea sa de rugăciuni. Doi lachei, strălucitor îmbrăcaţi, urmau la distanţă. Frumoasa necunoscută se ducea, fără îndoială, la biserică din apropiere, al cărei clopot pus în mişcare chema cu vocea sa sonoră şi melodioasă pe credincioşi la rugăciunile de dimineaţă.

Aben-Hamet, văzînd-o, crezu că vede pe ingerul Israfil, sau pe cea mai tinără dintre huriile raiului lui Mahomet. Spaniola, nu mai puţin uimită şi surprinsă, văzîndu-l, îl privi cu admiraţiune. Turbanul său, vestmintele sale de atlas, briul său roşu împodobit cu arme, îi innobilau şi mai mult frumoasa figură. Oprindu-se în loc ea făcu semn maurului de a se apropia de dînsa:

— Sîniore maur, îi zise ea, pari a fi străin în Grenada şi a te fi rătăcit?

— Sultană a florilor, răspunse Aben-Hamet, delicii ai ochilor omeneşti, o, sclavă creştină, cea mai frumoasă dintre verginele Georgiei, da, ai ghicit, sunt un străin şi am rătăcit.

Bianca asculta cu răpire acest limbajiu nou pentru dînsa, şi al cărui accent oriental părea a conveni atît de bine locuinţei feelor, pe care ea o parcurea cu amantul ei. Amorul străbătea în inima ei din toate

părţile; simţea genunchii muindu-se şi era silită de a se rezima mai cu putere de braţul conducătorului ei. Aben-Hamet susţinea dulcea sarcină şi repeta mergînd: „Ah! de ce nu sunt un strălucit Abenceragiu!”

— Mi-ai fi plăcut mai puţin, — zise Bianca, — căci aş fi fost mai turmentată; rămiu obscur şi trăieşte pentru mine. Adesea un cavaler celebru uită amorul pentru renume.

— N-ai fi avut să te temi de acest pericol, — replică Aben-Hamet cu vioiciune.

— Şi cum m-ai fi iubit dacă ai fi fost un Abenceragiu? zise urmaşa Şimenei.

— Te-aş fi iubit, răspunse maurul, mai mult decît gloria şi mai puţin decît onoarea.

Soarele descinsese sub orizonte, în timpul preumblării celor doi amanţi. Ei parcurseseră deja întregul palat Alhambra. Cîte suveniruri nu se agitau în memoria lui Aben-Hamet. Aci îşi readucea aminte de acele frumoase sultane carii aspirau parfumele ce din vase de argint se împrăştiau în aerul grădinei. Colo, în acel azil retras, ele se împodobeau cu frumoasele găteşi ale orientului. Şi era Bianca, era o femeie adorată, ce povestea frumosului june toate misterele haremului Alhambrei.

Luna, înălţîndu-se, răspîdea lumina sa înduioasă în sanctuarele părăsite şi în tindele deşerte ale Alhambrei. Albele sale raze desemnau pe iarba partelor, pe zidurile sălilor, dantela arhitecturii aeriene, boltele acelor galerii, umbra mobilieră a apelor ţîşnitoare şi acea a arbuştilor legănaţi de zefir. Privighetoarea cînta într-un chiparos ce se înălţa deasupra acoperişului unei gîmii în ruine, şi răsunetul ei repeta cîntecele. Aben-Hamet scrise, la lumina lunii, numele Biancăi pe marmora salei celor Două-Surori: el însemna acest nume în caractere arabe astfel ca voiagiorul să aibă un mister mai mult de devinat în acest palat de mistere.

„Maure, aceste jocuri sunt crude, — zise Bianca. Să părăsim aceste locuri. Destinul vieţii mele este hotărît pentru totdeauna. Ţine bine minte aceste

vorbe; musulman, sunt amanta ta fără speranță; creștin, sunt soția ta fericită“.

Aben-Hamet răspunse: „creștină, sunt sclavul tău nenorocit; musulmană: sunt soțul tău glorios“.

5 Și nobilii amănți ieșiră din acel periculos palat.

Pasiunea Bianchei creștea din zi în zi și aceea a lui Aben-Hamet sporea cu aceeași violență. El era atit de încintat de-a fi iubit pentru el singur, de a nu da-tora nici unei cauze străine simțirile ce inspira, incit 10 nu destăinuîl secretul nașterii sale fiicei ducelui de Santa Fé: el își făcuse o deosebită plăcere de a-i spune că purta un nume ilustru în ziua cînd ea va consimți de a deveni consoarta lui. El fu rechemat însă fără veste la Tunis: mama sa, lovită de o boală fără vin-decare, dorea să-și îmbrățișeze fiul și să-l binecuvîn-15 teze înainte de a părăsi viața. Aben-Hamet se prezintă la palatul Bianchei. „Sultană, îi zise el, mama mea va muri. Mă cheamă pentru a-i închide ochii. Imi vei păstra tu amorul tău?“

20 — Mă părăsești — răspunse Bianca pîlînd. Te voi mai revedea vreodată?

— Vino, — zise Aben-Hamet. Voi să primesc de la tine un jurămint și să-ți fac altul pe care moartea singură îl va putea zdrobi. Urmează-mă.

25 Cu toate că fața sa era acoperită cu un văl, Aben-Hamet recunoscă pe fiica ducelui de Santa Fé. El se opri și îi zise: „Vii tu oare să cauți pe Lautrec în acest templu?“

30 — Lasă la o parte o gelozie vulgară, răspunse Bianca. Dacă nu te-aș mai iubi și-aș spune-o. Eu viu aicea ca să mă rog pentru tine. Tu singur ești pentru mine tot. Mi-aș da chiar sufletul meu în perzare pen-tru a scăpa pe al tău. Nu trebuia să mă îmbeți cu veninul amorului tău ca pe urmă să nu te hotărâști 35 să te închini la același Dumnezeu ca și mine. Tu ai adus neliniștea și turburarea în sinul întregii mele familii; fratele meu te urăște; tatăl meu e încovoiat sub sarcina unei dureri cumplite pentru că nu voiești a deveni soțul meu. Nu vezi tu, în sfîrșit, că, chiar 40 sănătatea mea slăbește? Privește în jurul tău acest

azil al morței: Ei bine! mă voi odihni în curînd în sinul său, dacă nu te vei grăbi să îmbrățișezi legea creștinească. Gîndește-te, Aben-Hamet, că focul ce aprinde o făclie, este și acela ce o consumă.

5 Bianca intră, după aceste cuvinte rostite cu ui-mire, în biserică și lăsă pe Aben-Hamet încremenit. S-a isprăvit. Abengeragiul e invins; el e gata să re-nunțe la religiunea sa; indestul s-a abătut și s-a lup-tat. Teama de a vedea pe Bianca murind de durere 10 învinge toată tăria sufletului lui Aben-Hamet. „Și cine-mi spune, își zicea el, că Dumnezeu creștinilor nu este singurul Dumnezeu adevărat? Acel Dum-nezeu cată să fie întotdeauna Dumnezeuul sufletelor nobile, din momentul ce este acela al Bianchei, al 15 lui Lautrec și al lui don Carlos“.

Aben-Hamet așteptă dar cu nerăbdare ziua vi-toare, spre a se duce să vestească pe Bianca de hotă-rirea ce a luat, schimbîndu-i astfel viața sa de in-tristare într-o viață de bucurie și de fericire!

20 A doua zi se și duse la palatul ducelui de Santa Fé, dar află că Bianca plecase dimpreună cu fratele său la palatul numit Generaliul, unde Lautrec da o sărbătoare. Agitat de noi bănuieli, el se ia pe urmele Bianchei. Lautrec văzîndu-l că s-arată în pragul sălii de petrecere, roșește; cît despre don Carlos, el 25 întîmpină pe maur cu o politețe rece, în adevăr, dar prin care se strevedea stîma.

Lautrec și cu nobilii săi oaspeți se aflau tocmai în mijlocul serbării. Cele mai frumoase fructe ale Spa-niei și ale Africei fuseseră servite pe tăvi de argint 30 încrustate cu pietrii scumpe. Într-una din sălile ace-lui palat, numită sala cavalerilor, zidurile erau tape-tate cu portretele principilor și cavalerilor învingă-tori ai maurilor de Grenada.

35 Spada ultimului rege al Grenadei era atîrnată dea-supra acelor portrete. Aben-Hamet, plimbîndu-și ochii împrejurul sălii, își ascunse durerea.

Generosul Lautrec văzînd că Abenceragiul își fixa, fără voia sa, ochii asupra spadei lui Boabdil, îi zise: 40 „Cavaliere, dacă aș fi știut că-mi vei face onoarea să asîști la această serbare, nu aș fi celebrat-o în această

sală. Am văzut, cu toate aceste, pe cel mai viteaz dintre regi predindu-și spada sa, în mâinile unui vrăjmaș fericit...

5 — Vail strigă maurul coperindu-și fața cu mâna, cineva poate să-și piardă spada sa ca Francisc I, dar ca Boabdil!...

10 Noaptea înainta. Sala se ilumina ca printr-un farmec de o mulțime nenumărată de fapte și convorbirea luă un alt curs. Don Carlos fu rugat de a povesti descoperirea Mexicului. El vorbi, dar, de acel continent necunoscut cu o elocință vie și pompoasă, naturală națiunii spaniole. El povesti nenorocirile lui Montezuma, moravurile americanilor, minunile săvârșite de vitejia castiliană și chiar cruzimile de care

15 compatrioții săi se făcuseră capabili. Vorbele, descrierea ce Don Carlos făcea exprimându-se asupra acelor țări încintau pe Aben-Hamet. La rindul său, el făcu tabloul imperiului otoman de curind așezat pe ruinele Bizanței, nu însă fără a da oarecare regreturi primului imperiu al lui Mahomet, timp fericit în care, comandatele credincioșilor vedea strălucind în jurul său pe Zobeida, floare a frumuseții, și pe acel generos Ganem, sclav din cauza amorului.

20 Cit despre cavalerul de Lautrec, el zugrăvi curtea galantă a lui Francisc I, artele renăscând din sinul barbariei, gloria, lealitatea și cavalerismul vechilor timpuri, împreunate cu politețea secolului de civilizațiune.

25

METZINGERSTEIN

5 Wilhelm, conte de Berlitzing, cu toate că era dintr-o familie naltă, la epoca în care se petrece această poveste, nu era decât un bătrîn, flecar și neputincios. Nimica nu-l osebea de ceilalți oameni afară de o ură nebunească împotriva baronului Frederic Metzengerstein. Pe lângă aceasta, a doua patimă ce avea în suflet, era vînătoarea și caii, așa că, măcar că era foarte bătrîn, vîna și călărea necontenit.

10 Baronul Frederic nu-și ajunsese încă la vîrstnicie. Tatăl său, un ministru de stat, murise tînăr. Mama sa, domnița Maria, îl urmase curînd. Frederic împlinea abia optsprezece ani. Optsprezece ani la oraș, nu par o vreme lungă, dar la țară, în puscinița unui castel feudal, pendula sună ceasurile cu vibrări adînci, ce dau o mai mare însemnătate timpului scurs.

15 În temeiul unor împrejurări deosebite, tînărul baron intrase în stăpînirea moșiilor lui, îndată după moartea tatălui său. Rareori magnat unguresc s-a văzut în capul unei așa averi. Castelele sale erau numeroase, dar cel mai frumos era cel de Metzengerstein. Granița acestui domeniu nu fusese niciodată statornicită cu desăvîrșire, iar grădina castelului cuprîndea între zidurile ei ca la o mie de pogoane.

25 Intrarea în stăpînire peste o asemenea avere a unui proprietar atît de tînăr și a cărui fire cam începuse

să fie cunoscută, nu putea să lase în indoială pe vecini asupra purtării viitoare ce noul baron va avea. Și în adevăr, numai în trei zile, moștenitorul întrecu fala lui Irod și a tuturor despoților din vechime. Desfrinări rușinoase, trădări nedemne și cruzimi nemai-
5 auzite, incredințară repede pe clăcașii săi înfiorați că nici supunerea lor, nici muștrarea lui de cuget nu le va chezașui de-aci înainte averile, sufletele sau trupurile, de ghearele acestui simbure caligular. Către
10 noaptea zilei a patra, se băgă de seamă că grajdurile castelului vecin, Berlifitzing, luaseră foc, și părerea tuturor fu că, cel care făcuse și această izbândă era tot baronul Metzengerstein.

Cit despre tinărul magnat, pe cind castelul dușmanului familiei sale se mistuia, el, — după înfățișare
15 adincit în cugetări — părea că n-aude și nu vede nimic din înălțimea odăii unui turn în care se retrăsese îndată ce flăcările începuseră să bintuiască locuința vecinului său. Păreții acelei odăi, îmbrăcați
20 cu covoare de preț și cam trecute, înfățișau chipurile ciudate dar mărețe ale străbunilor săi. Ici, preoți înveștămîntați cu purpură și blănuri de cacom, demnitari pontificali ce puteau cu un singur „nu vreau” să nimicească hotăriri papale ca și hotăriri împărătești,
25 dincolo, posomoritele chipuri ale prinților Metzengerstein, călări pe armăsari bine legați, călcînd peste leșurile dușmanilor căzuți; dincolo, în sfirșit, albele năluce ale Evelor de vremea veche ce păreau că plutesc pe fundul covoarelor în mijlocul
30 unor nori și că joacă ceardașe închipuite. Dar pe cind baronul asculta sau se făcea că ascultă zgomotul mereu urcător ce-i sosea la auz dinspre castelul Berlifitzing, și, pe cind poate că se gîndea la mijloacele
35 de a săvirși vreo nouă mișelie, ochii săi se întoarseră fără voie către un cal uriaș al cărui păr ca focul părea că se zbirlește și ce era înfățișat pe unul dintre covoare. Acel cal, — precum se rostea legenda, — era al unui strămoș cruciat al familiei dușmanului său. Calul sta în marginea stîngă a covorului, nemîșcat
40 ca un stei, pe cind, ceva mai în urma lui, un călăreț

amestecat cu pulberea drumului murea sub pumnul unui Metzengerstein. Pe buzele lui Frederic se ivi un zîmbet drăcesc... cu toate aceste, cu eit se uita
5 mai mult la cal și la călăreț, cu atit se simțea coprină de un fel de groază... Dar zgomotul de afară se făcea asurzitor, și baronul, dîndu-și o ultimă silință, izbuti să-și întoarcă privirea de la acel covor năprasnic și să și-o îndrepteze către fereastră... El văzu atunci o izbucnire de lumină roșie ce da foc cerului și cîmpiei..

10 Cu toate aceste, puțin în urmă, privirea sa se reînapoie către covorul ce atrîna în perete. Spre marea sa mirare, baronul văzu, însă, că de acea dată, capul calului își schimbase locul și că, în ochii săi, pînă atunci neînsuflețiți, se aprindeau două jăratice...

15 Îngrozit de spaimă, tinărul magnat o apucă șovăitor spre ușă, dar cind era să pună mîna pe clanță, un fulger de lumină mai vie și mai roșie săgetă prin fereastră și-l înfășură. Uimit, el se întoarse, și fiindcă
20 fu din nou silit să se uite la covor văzu cu o groază nouă că armăsarul de pe dinsul era coprină în acea lumină de jurîmprejur, sîngerare ciudată ce-i da o înfățișare împielită, — cal de flăcări și de urgie.

Spre a se liniști, Frederic Metzengerstein deschise în sfirșit ușa, ieși afară, cobori scările. Dar la poarta
25 castelului, trei scutieri de-abia puteau să ție de căpăstru un cal uriaș și cu părul ca fața focului.

— Al cui este acest cal? Unde l-ați găsit? întrebă tinărul cu o voce minioasă și tot într-o vreme răgușită și stinsă de groază, căci în calul ce i se aducea
30 recunoscuse pe tainicul armăsar de pe covorul din odaia turnului.

— El este proprietatea mării-voastre, răspunse unul din ei; cel puțin nimini nu-l cere ca fiind al lui. Noi am pus mîna pe dinsul în momentul în care,
35 înfășurat de fum, năvălea afară din grajdurile castelului Berlifitzing. Ne-am gîndit atunci că va fi un cal din herghelia contelui, însă nici unul dintre servitorii săi n-au voit să-l recunoască ca aparținînd bătrînului, și, așa fiind, vi-l aducem.

40 — Ciudat, zise baronul cugetător. Dinsul este, în adevăr, un cal de preț. Bine dar. De vreme ce mi l-ați

adus, — al meu să fie. El este rău și sălbatic, însă un călăreț ca Frederic Metzengerstein va ști să domolească un cal, chiar dacă el s-ar fi năucit să iasă din grajdurile iadului.

5 În vremea aceasta, un băiat de casă înaintă repede și șopti ceva la urechea baronului: de pe covorul din odaia turnului, calul uriaș ce lincezise pe dînsul veacuri întregi se ștersese, nu mai lăsase nici o urmă dintr-insul, — cal de flăcări și de urgie ce
10 a fost și ce pare că n-ar fi fost niciodată.

La acele șoapte, baronul îngălbeneste, dar nimini nu putu să afle ce se petrece, și dînsul porunci băiatului să închidă de veci odaia turnului castelului.

15 — A aflat mânia-voastră despre moartea jalnică a contelui Berlifitzing? îi zise unul dintre vasali după ce băiatul plecă.

— Nu, răspuse baronul tresărind. Ce? A murit, zici-tu? — Și un zimbet repede îi lumină fața.

20 — Da, a murit, și a murit în flăcări vrînd să-și scape herghelia, i se răspuse.

— Ce grozăvie, zise baronul rărînd silabele și cu liniște. Apoi, reintră în castel.

25 Dar din acea zi, purtarea lui Frederic se schimbă și se făcu atît de ciudată încît toată lumea vorbea despre ea.

Nu mai schimba nici un cuvînt cu nimini, nu avea nici un prieten și nici o fată nu se putea lăuda că a spurcat-o pupăza pe neminecate, cînd întilnea pe baron. Apoi, el ieșea din ce în ce mai rar, iar cînd
30 ieșea nu-l vedea nimini decît călare, — călare pe armăsarul cel uriaș, cu peri ca focul, — pe calul de flăcări și de urgie.

35 Într-o noapte vijelioasă, Metzengerstein se deșteptă din somn ca și cum l-ar fi mișcat cineva: era patima calului, patima de a-l călări, mereu, într-una, pînă va cădea mort unul din doi, — călăreț sau dobitoc. Și astfel, încălca din nou și se ducea din nou, săgeată și nălucă prin întunecimea nopții, vijelie prin mijlocul unei vijelii. Dar înainte de a se vărsa
40 de ziuă, un foc izbucni la castel și în puține minute, zidăria întreagă, palat și turnuri, era încolăcită de

șerpi roșii, galbeni și albaștri. Fiecare fereastră părea a fi un ochi de jăratie. Săteni, strinși împrejur se luptaseră la început, însă acuma, stau cu brațele încrucișate...

45 Deodată, pe dramul ce duce la poarta castelului, se ivi o priveliște înfiorătoare... Era un călăreț cu capul gol, cu părul luat de vînt, stropit de noroi și zdrențuit de ghimpii scaieților, ce venea, ce alerga purtat de armăsarul de sub el, cu chipul convulsionat,
10 cu picioarele moarte în scări, fără putere de a mai lupta, cu hăturile scăpate din mîini, cu ochii deschiși mari asupra castelului...

15 Și dintr-o săritură, armăsarul trecu pe călăreț pe sub poartă, se repezi prin mulțime, o lăsă în dreapta și în stînga lui, iar dintr-o altă săritură, cal și călăreț se făcură nevăzuți în mijlocul flăcărilor și a zidurilor ce se surpau de toate părțile.

20 Zorile, în sfîrșit, se iviră, vijelia se astimpără, dar o flăcără albă, giulgiu din urmă, înfășură încă multă vreme rămășițele castelului Metzengerstein, pe cînd un nor, în forma unui cal uriaș, rămînea pluti-tor peste dinsele.

CHINUL PRIN SPERANȚĂ

Mai întâi — oricât de necrezut ar fi lucrul, — ce este la ordinea zilei, ce a prins rădăcină în viața noastră politică, ce călăuzește secolul al XIX-lea, este

5 *Chinul prin speranță.*

Unul dintre principii prozei franceze, Villiers de l'Isle-Adam, a scris sub acest titlu o nuvelă, — măr-găritar fără semen. Însă puținii, fie aici, fie în Franța au citit-o. Îndeobște, scriitorii cei mari, n-ajung să

10 fie prețuiți de mulțimi decît dupe trecere de ani.

Nuvela despre care se vorbi a fost tradusă în românește de Spartali și publicată în unul din ziarele capitalei.

Pot dar s-o rezum aici, să deslușesc ce este acea nuvelă, ce însemnează *Chinul prin speranță.*

Torturile de odinioară ale închizițiunii spaniole sunt cunoscute în aproape totalitatea lor. Este, însă, una — cea mai grozavă poate, — rămasă mai în umbră.

20 Iată-o:

Membrele ereticilor sau ale așa-numiților necredincioși, o dată sfărimate, cărnurile, o dată smulse de pe acele corpuri, prin clește, înaltul tribunal se gîndea să incheie chinurile nenorociților printr-o o-sîndă supremă. Dinșii erau astfel hotărîți la moartea prin flacări și rugul pe care avea să îndeplinească

actul de credință (autodafé) se înălța de cu noaptea, în cea mai mare piață a orașului. Dar îndată ce apu-neau soarele ultimei zile ce precedea creștinescul act, marele inchiizitor intra în chilă osînditului. Blajin

5 îi vorbea, blajin îl săruta, blajin îi punea în vedere chinul ce urma să îndure pentru mintuirea lui, pen-tru binele, pentru răscumpărarea sufletească cu care avea să fie dăruit.

Înfățișătorul lui Christos, ieșea după aceasta cu pași măsuțați, îl lăsa singur. Însă, cea din urmă vor-bă a lui era mai totdeauna un același îndemn milostiv la resemnare.

Buneoară: „odihnește-te, fiule, în liniște ca să poți

15 mîine să te arăți demn de favoarea ce ți se face“. Cu alte vorbe: „ca să poți să fii trimis mîine plocon lui Dumnezeu, fript și rumenit după toate regulele artei“.

Nenorocitul, multă vreme după plecarea venerabi-lului preot, rămînea incremenit. Cu toate aceste, trep-tat, se dezmeticea, se uita împrejur, se tira pe brînci spre ușă și...

— O! Dumnezeule mare! O! Dumnezeule ce faci minuni! — ușa, ușa era deschisă, uitată nezăvorită, și chiar, o! Dumnezeule mare! o! Dumnezeule ce faci minuni! — crăpată pe sfert. Cite speranțe îl năvăleau nu sunt de spus. Poate... poate că lui Dumnezeu i se făcuse milă. Poate... și ajutîndu-se cu mîinile, cu picioarele, se pomenea într-un coridor lung, într-un coridor întunecos, luminat numai ici-colo de cite-o candelă roșie, de cite-o candelă albastră. Dar din vreme în alta, zgomote de pasuri se auzeau de-a lun-gul coridorului, îl opreau cu răsufllarea pe buze, cu ochi hipnotizați pe întuneric de spaima că va fi descoperit, că va fi rebăgat în negura carcerii, fără spe-ranță, în bezna care bijbiise idiotizat, săptămîni sau luni, secole întregi de deznădejde, vecinicii de-nfio-rări. Dacă îi bătea inima, dacă-i zvîcneau tîmplele, întrebați-l să vă spună. Și mai întrebați-l cum ajun-gea la capătul coridorului, cum se ridica să cerce noua ușă ce întîlnea, cum o afla deschisă, și cum deodată — fără tranzițiune — simțea că o răcoare parfumată

ii umple plămîinii, ca o grădină cu portocali și lămii, îl inconjoară, se desfășoară sub cerul stelos al unei nopți Madrilense? În fund — munți — pe deasupra unui zid puțin înalt, — văi și păduri, iar jurimprejur, — aer! cer albastru! pomi înfloriți! libertate!

Scăpat! da, — torturele, inchișițiia, flacările de a doua zi dispăreau, nu mai erau decît un vis urit. Reîn-cepea viața; se reîmbărca pe corabia speranței; albele ei pînze se rotunjeau umflata de adierile unei dimineți poleite; Mediterana era trecută, ajungea la Alger sau Oran; o casă, dintre frunzătura fragedă a unei lese de pomi tineri, îi zîmbea, părea că-i deschide brațele: intra înăuntru, se refugia în sinul naturii; trăia numai pentru natură și pentru copiii lui; îmbătrînea fericit, se stîngea domol și dulce, între ai lui: strănepoții îi închideau ochii... aer, cer albastru! pomi înfloriți, libertate.

Dar, — o, Dumnezeu mare! O! Dumnezeule ce faci minuni! — cu toate aceste, cînd trecea pragul celei din urmă împrejuriri, cînd de visurile lui nu-l mai despărțeau decît îndeplinirea lor, — O! Dumnezeule mare! O! Dumnezeule ce faci minuni! — umbre negre se iveau, brațe de fer îl înceșteau... Ei! — erau ei! erau slujitorii sfîntului oficiu! ofițerii răscumpărării sufletești! era marele inchișitor, era înfățișătorul lui Christos pe pămînt, erau flacările rugului de a doua zi! Ei! — erau ei! era mîntuirea de veci.

Cam astfel, — deși cu alte cuvinte, este povestea lui Villiers de l'Isle-Adam. Ce se întîmplă în viața noastră politică este asemuit.

Da: trebuie să nu se mai ascundă adevărul. Trebuie să se spună cu glas tare că țara întregă este supusă de prea multă vreme la aceeași tortură morală.

A! domnilor miniștri de astăzi, domnilor miniștri de ieri și alaltăieri, încetați cu *chinul prin speranță!* Este timp.

VIATA DE AZI PE MIINE

(Roman de Henri Murger)

I

INTOCMIREA CENACLULUI

Iată cum împlinirea mă puse în contact cu indivizi a căror asociere frățească trebuia să întocmească mai tirziu un cenaclu pe care autorul a cercat să-l facă cunoscut publicului în cursul acestei cărți.

Într-o dimineață, — cea de 8 aprilie, — Alexandru Schaunard, un tînăr care cultiva artele liberale ale muzicii și picturii, fu deșteptat fără veste din somn de cuturezările unui cocoș din vecinătate, ce-i servea de ceasornic.

— Ei! își zise Schaunard, pendula mea mi se pare că înaintează. Nu se poate să fie deja *astăzi*.

Gîndind aceste cuvinte el sări jos, — nu din pat, — ci dintr-un fel de mobilă ciudată, — invențiune a sa ce-i servea noaptea de pat iar în timpul zilei înlocuia celelalte mobile absente.

La urmă, fiindcă frigul era mare, Schaunard se înfășură grabnic într-un fel de fustă de atlas roz presărată cu stele de carton poleit. Acest halat improvizat fusese uitat la el după un bal mascat de o bulevardistă ce se încrezuse în făgăduielile lui Schaunard, care, în acea noapte, își detese aere de marchiz cu ajutorul cîtorva chei și rotogoale de tinichea ce-i sunau în pozunare.

După aceasta, Schaunard deschise obloanele ferestrei. O rază de soare, asemenea unei săgete de lumină, străbătu pe loc în odaie și-l sili să zgiiască ochii încețai încă de somnolență. În același timp, cinci ore

5 sunară la orologiul unui turn din apropiere.
— Va să zică este în adevăr ziuă, cugetă Schaunard, mă mir, zău. Dar, adăugă el, consultînd un calendar de perete, nu se poate. Ziuă?... indicările științei sunt de acord în această privință: ele arată că la epoca anului în care mă aflu, soarele n-are voie să răsară înainte de 5 ore și $\frac{1}{2}$. Și cu toate acestea, nu sint decît 5 ore iar soarele a răsărit. Culpabil zeli! Deci, astrul împrejurul căruia gravităm n-are dreptate. Am să mă jeluiesc împotriva-i la biroul *Longitudinelor*. Așa.
10 — Ce mă fac eu însă? — nu e de glumă! Ziuă! Ziuă! și suntem în 8 ale lunei!

Schaunard se apucă atunci să recitească o somațiune ce i se lăsase la domiciliu de portărei. Hirtoaga îl soma ca pînă la ora 12 să deșerte localul, plătind tot într-o vreme onoratului său proprietar, d. Bernard, suma de 75 lei, prețul chiriei nevărsată pe trei termene.

— Noroc, cugetă Schaunard, că pînă la 12 mai sunt încă 7 ore. Aidem! să te vedem prietene, pe unde ai să scoți cămașa?

25 Artistul începuse să-și îmbrace zorit paltonul, un vestmint a cărui stofă fusese odinioară păroasă, dar ce era atinsă de mult de o pleșuvie venerabilă, cînd deodată, ca și cum ar fi fost mușcat de o viespe, se apucă să sară prin casă executînd faimoasele pasuri de cancan ce-i cîștigaseră în balurile publice o glorie netăgăduită decît de poliție ce-l punea uneori la regulă.

— Iată, iată, strigă el, îmi pare că sunt pe urmele ariei a cărei compunere o urmăresc de atîta vreme. E ciudat cît de mult te deșteaptă aerul dimineții.

30 Și tinărul, aproape vinăt de frig, se apropie de clavir, un instrument hodorogit, și așezîndu-se dinaintea lui, începuse să-l cutremure prin niște acorduri furtunoase.

450

— *Do, sol, mi, do, la, si, do, re, bum, bum. Fa, re, mi, re;* — nu, acest *re* dă aci un sunet falș! Al trădător de *re*, mizerabil *re!*... — Dar să vedem dacă nu merge mai bine în *minor*. Negreșit. Nici n-ar putea să nu se potrivească, de vreme ce, trebuie să se arate cu dibăcie melancolia unei tinere fete ce sfoliază o margaretă într-un lac albastru. Sper că ideea mea va impresiona. Un lac albastru, nici vorbă, dă coloarea. Nu se va putea zice că sunt un poet incolor.
5 Dacă aș putea însă, să-mi spun părerea cu sinceritate, aș spune că poezii de baltă sunt deja prea multe. Dar îndrăznește, mă rog, să ericnești dacă-ți dă mina. Bălți, — ne trebuie bălți: — argintii, albastre, verzi, numai bălți să fie. Apoi, pe aceste bălți, trebuiesc nuferi sau margarete, iar pe țărături, cite o fată care să le sfolieze melancolic. Care librar te-ar imprima altfel? Așadar, scăparea e în baltă. *Do, sol, mi, do, la, si, do, re;* această frazare nu este tocmai rea. Oricine va înțelege imediat că este vorba de o margaretă.
10 Iată acum și lacul albastru... Așa: umed, azurat! *Fa, mi, la, sol.* Tocmai. Îmi mai rămîne să frazez tînguirea fetei cînd își ia adio... Iată... inspirarea sosește: *re, do, re, si.* — Tii! da' frige, — *mi, re, do,* — mi-a mai rămas un sertar de la scrinul pe care l-am ars, — *do, do,* — n-ar fi rău să fac puțin foc... — Nu, n-ar fi rău, dar aș perde momentul favorabil... Inspirația e capricioasă! Mai bine să mai aștept pînă oi ineca fata.

25 Cerul este instelat
Ochiul ei e gîndurat...

30 Ce fel? Ei! dar cum se poate, să nu bag de seamă decît acum? Mizerabil poet! Vorbești de o fată cu un singur ochi. Și vrei să compun, eu, Schaunard, o melodie chioarei tale?...

35 *Do, do, re, do, do!*
Însă lacul azuriu
Îi zimbește argintiu,
Încă-odată, încă-odată!

451

Din ce în ce mai bine: un lac *azuriu* care nu se mulțumește pe atât și se face și *argintiu!* Dar încă-
odat!? Ce limbă o mai fi asta — Schaunard, prietene,
5 fă însă bine de taci: nu știi că romanța e de marrrele
poet despre care strălucitul critic și academician spune
că nimini înaintea lui n-a dat limbei franceze o așa
frumusețe de forme...

Do, do, re, do!

Lacrimi curg pe a ei față
10 Ea ridică moale brață.

Aoleo! Va să zică în loc de brațe, — brață, iar în
loc de *moi*, brațe *moale?*... Bravo! Dar tu caută-ți de
treabă, Schaunard; — poetul este reposat și dacă
15 critici scrierile morților ești un infam, mai ales că s-a
convenit a se pune bustul de bronz al *marrreului* în gră-
dina Luxemburg.

Ea ridică moale brață
Și s-aruncă printre nuferi
20 Și suspină: Ce să suferi?...

20 Bravisimo: aceste sunt idei. În: „ce să suferi“ este
o întregă filozofie; aci trebuie să fim gravi.

La, sol, și apoi, finalul un *do* lung, *dooo!* s-o cînt
toată... *Do, sol, mi, do...*

25 Aș! nu merge, — *Si, do, re, sol...* Nu merge de
loc... E drept că și poezia este infamă... A!... O idee!
este mai bine să compun eu una.

NOTE ȘI VARIANTE

ANTUME

CARTEA DE AUR

Coperta: Al. Macedonski / *Cartea de aur* / București.

Foaia de titlu: *Cartea de aur* / a lui / Alexandru Macedonski / București / Stabilimentul grafic Albert Baer / Strada Numa-Pompiliu, 7.9./1902.

Urmează un studiu introductiv, p. 5—25, semnat apocrif, „Un discipol“, care aparține — fără îndoială — poetului. Îl reproducem:

DESPRE ALEXANDRU MACEDONSKI

Note biografice și critice

Alexandru Macedonski este născut la 1854, marți în 14, și este fiu al generalului Alex. D. Macedonski, fost ministru de război și general-șef a toată puterea armată din România și Moldova. Mama sa, care odinioară prin frumusețe, inteligență și instrucțiune a fost una din reginele societății mari bucureștene, este născută Fisența, o veche și strălucită familie de peste Olt, astăzi stinsă, care a dat lui Matei Basarab un mare vornic vestit prin înțelepciune. Mihail Fisența, străbunul poetului, a servit în Rusia în garda imperială sub numele de Fiseński și a primit titlul de conte de la împărăteasa Caterina II-a.

Prin tată, neîntrecutul poet coboară din o familie polonă care a domnit în Lituania și care își trăgea origina din familia princiară de Biberstein, una dintre cele mai puternice de pe Rin. În familia poetului se află, în această privință, documente doveditoare și ele însele sunt sprijinite de cele coprinse în *Eraldica Poloniei* din biblioteca imperială din Viena. De altminteri, armăria familiei Macedonski — nume ce în limba polonă se scrie Maczedonski — atestă această obârșie, fiind armăria Biberstein-Rogala.

Dar nu e aci locul a se face istoricul complet al originii unui om de geniu ale cărui titluri de nobleță cele mai mari sunt viața sa plină de vitejie și virtute, scrierile sale și înălțimea caracterului său. În fond, dinsul, cu toate că prin tată este din o clasă socială înaltă, și cu toate că prin mamă este rudă de sînge cu Brăiloi, cu Urdărenii și cu alte neamuri boierești fruntașe, nici nu s-a reclamat de o altă nobleță decît de cea la care îi dă dreptul intelectualitatea sa uriașă și adîncă erudițiune ce transpiră din fiecare rînd pe care îl așază pe hirtie.

Modest discipol al acestui apostol al literaturii române, o altă sarcină mi-am impus atunci cînd s-a hotărît ca aceste pagini să apară sub îngrijirea mea. Pentru a mi-o îndeplini voi începe prin a rezuma, pe cit de scurt îmi va fi putincios, viața sa, operile sale, sufletul său, direcțiunea sa literară, tot ce este de natură să pună în plină și sinceră lumină, pe om și pe poet...

Macedonski, în liceul din Craiova, era o natură concentrată și serioasă, și cu toate că nu era între premianți, avusese darul încă de atunci, să inspire simpatii ce l-au rămas credincioase. Expansiv și totdeauna sfios, viața lui se schițează de atunci chiar, ca o luptă cu sine...

Această luptă a fost mare și poate că durează încă în poet care nu o dată spune intimilor cit rău i-a făcut și îi face sinceritatea și timiditatea... Și-l poate închipui oricine ce era pe băncile școalei, în acest oraș al Craiovei pe care l-a iubit atît... Dar, pentru ca oricine să poată avea o idee deplină despre ce era Macedonski copil, se va da aci un portret pe care i-l face un fost camarad de liceu, d. Ernest Arnoldt, director al Institutului de băieți „Arnoldt“ din capitala Olteniei. Acest portret nu e decît o scrisoare, dar are o însemnătate ce, cu timpul, va merge crescînd. Nimic nu este în adevăr mai greu decît să fii om mare pentru cei cu cari ai stat într-o bancă, și magistrul preaiubit mi-a mărturisit, nu o dată, că nu este omagiu care să-i fi fost mai prețios decît cel pe care i l-a adus Arnoldt, sau decît cel al poetului G.O. Girbea, profesor la gimnaziul Cantemir, un alt camarad al său care, de pe tribuna Ateneului, proclamă în o seară memorabilă gloria radioasă a lui Macedonski.

Iată acea scrisoare:

„Iubite amice și fost conșeolar,

Mi-ai făcut o deosebită plăcere prin amintirea-ți de acum 30 de ani; tablourile uitate, acoperite de păienjenșul și de mucigaiul timpului, deodată s-au înfățișat lucitoare, în vechea lor splendoare,

memoriei mele, și am văzut între altele, pe acela al unui tînăr înalt, palid, blond, cu părul lung, buclat, care-mi arăta la școală portretele iubitelor sale rude și mă onora cu confidențele sale. Știu că simpatizam mult cu acel camarad, căci avea gestul blind, vocea dulce și fugea de cei zburdalnici dintre condiscipolii săi. Nu m-am mirat cînd am auzit că acel tînăr este poet — din cei mai gustați astăzi; era natural, avea firea idealistă.

Mulțumesc amicalui de odinioară de bunul său suvenir și-l rog să creadă că acest suvenir este absolut reciproc.

Te rog spune poetului acest lucru și că mă închin înaintea geniului său.

Ție, dragă Alexandre, un shake hand din inimă.

Al tău,

Ernest Arnoldt

Craiova, 14 febr. '98.

Cînd Macedonski părăsi din clasa V-a liceul din Craiova și plecă în străinătate pentru a-și depune bacalaureatul în Geneva, el, deși abia copil, era, prin energie, aproape om la o etate cînd alții se joacă cu zmeul, și era aproape savant prin cunoștințele ce-și însușise singur prin citirea bibliotecii tatălui său, — între trei și patru mii volume. Cu toate aceste, tînărul înalt, palid, blond, cu părul lung și buclat, rămase cu gestul blind, cu vocea dulce, sfios ca o fată, — dar — contrast izbitor, — începură să se afirme la acea epocă și îndrăzneli ce atingeau uneori temeritatea. Cam de la 14 ani, Macedonski călători singur, se conduse singur, și nu abuză de libertatea sa. Pe rînd, studie în Viena, în Geneva, la Universitatea din Pisa și Neapol, locui în Florența, în Roma, în Turin, vizită Parisul, Marsilia, Nisa, Lyon, petrecu citva în München, colindă Tirolul, Stîria, Karinthia, Boemia, își împlu ochii de privești colorate, de aer albastru, de soare luminos.

Macedonski al acelor timpuri e înfățișat de cei cari l-au cunoscut ca un fărmeccător. Încînta pe oricine și făcea pe oricine să se mire.

Entuziasmul și vioiciunea sa, puterea sa de raționament, bună-tatea și temeinicia prieteniei sale, răsar din toate scrisorile ce-i sunt adresate...

De altă parte, omul fizic atrage deopotrivă. Ochii săi adînci hipnotizează. Pe strade, multe capete se întorc să-l privească, iar în Italia au i se mai zice decît „frumosul Circasian“.

Reintors în țară, în 1873, temperamentul său combativ îl aruncă în politică. Intră în partidul liberal și fu unul dintre membrii fondatori ai acestui club în prima sa formațiune. În publicistică debută din 1870, când publică în *Telegraful român* din Sibiu o poezie. George Barițiu, marele patriot și literat ardelean, îl compară cu Schiller în întiile lui manifestațiuni. În 1872 dă la lumină un mic volum de versuri: *Prima verba* ce fu întâmpinat de presa politică și literară cu termeni de tot măgulitori. Dar curentul politic, în 1873, se făcu vijelios. Poetul se schimbă în ziarist și întemeie în București ziarul *Otul*. Domnitorul, astăzi rege, era atacat cu violență de mai toate ziarele și de mai toți oamenii de stat din opozițiune. La o asemenea școală oameni maturi n-au rezistat... Poetul alunecă pe un povirniș primejdios. Popularitatea îl îmbătă. Nu văzu abisul sub roze. Versurile sale politice, pamflete și satire mușcatoare, îi purtară numele până în satele cele mai depărtate. Ziarele nu mai erau citite decât dacă coprindeau versuri de dînsul.

În 1875, guvernul se însărcinează să-i dea o strălucire și mai mare arestindu-l și deținându-l în prevențiune în temnița de la Văcărești timp de trei luni și jumătate. A fost apărât la curtea de jurați de douăzeci și trei de avocați, cei mai celebri ai baroului, și achitat.

Puțin în urmă, purtat pe brațe de popor, vorbi în meetingul de la Mazar-Pașa.

În 1876, împrejurările se schimbă: liberalii iau puterea. Dar mama lui a pierdut averea, e ruinată. Cu multă greutate obținu a fi numit prefect cu titlu provizoriu al județului Bolgrad. Trei luni, și demisionă. Cu iluziunile pierdute, rămase în opozițiune, nevoit, firește, să se alătore de dușmanii de ieri. Curentul antidinastic începu să fie nutrit atunci de dinasticii din ajun. Anul 1877. Războiul. Un ziar cotidian apăru, *Vestea*, cel întâi ziar ce s-a vindut în București cu cinci centime. E ziarul poetului. Lupta e mare la Plevna, dar lupta e tot atât de mare în București.

Încheierea păcei aduse o liniște, un fel de înfrățire între partide. Poetul e numit locțiitor de prefect în Dobrogea, administrator al gurilor Dunărei, și la urmă, inspector general financiar și inspector al monumentelor istorice, iar mai-nainte decorat cu Bene-Merenti, clasa I-a. Aceasta e ultima lui funcțiune. În total: *optsprezece luni de serviciu public*.

În anul 1880, el fondează *Literatorul* împreună cu Bonifaciu Florescu și avînd ca secretar de redacțiune și ca administrator pe d. T.M. Stoianescu. Această revistă este începutul unei epoci. O gru-

pare se făcu. Aproape toți scriitorii de însemnătate, au luat parte în acea mișcare sau a fost produsul ei.

În 1883, o epigramă neadresată nimănui, nepertînd nici în frunte nici în corpul ei vreun nume, a fost luată drept cal de bătaie pentru a se începe contra *Literatorului* și contra lui Macedonski o campanie mișească. Insultele triviale curg. Presa se coalizează pentru a nimici pe poetul *Nopților* și pe ducătorul înainte al mișcării lui Heliade. Discipolii săi îl părăsesc. Cei ridicați de dînsul îl lovesc. Nu mai e ziar care să nu-l atace. Impopularitatea îl coperă cu cenușa și noroiul ei.

Dar tînrul înalt, cu părul lung și ondulat, blond, cu vocea dulce, rămîne neclintit. El crește, pe cînd ceilalți scad. Versurile sale se fac de diamant.

Și, insurat la 1882, o căsătorie de inclinațiune, cu domnișoara Anna Rallet, coboritoare din Ghika, din Slătineni, din Cîmpineni, — zadarnic viața i se întunecă și zadarnic îl înfășoară lipsa... Liniștit și optimist, credincios în dreptatea lui Dumnezeu, îndură orice, și zîmbește la orice ultragiu...

Cu toate aceste, din vreme în alta, orice răbdare are margini, cite un ziar al său apare...

În trăsuri generale, aceste sunt evenimentele de căpetenie din viața poetului. Activitatea lui e complexă: pamfletar, ziarist, om de litere, poet, om de știință, el a mirat și a pasionat secolul său.

Opera sa de căpetenie nu este o poemă sau o bucată de proză: această operă este însăși limba română căreia el i-a imprimat sigiliul definitiv al plasticității și al coloarei. *Nopțile* sale, *Psalmii*, poema sa dramatică *Vodă-Cuza*, *Formele*, *Un beneficiu*, *Ocele*, *Stepa*, întregul volum *Excelsior*, — volumul său francez *Bronzes*, tragedia *Saul*, — operile sale neimprimare încă, — peste opt volume de scrieri alese — totul îl face neîntrecut.

Nu există nici prozator, nici poet român al cărui nume să poată fi alăturat de al său.

Rămîne singur și neimitabil după cum în viață s-a aflat izolat și mîndru.

Cartea de aur ce se publică astăzi este pictură și viață. Stilul și limba sunt orchestrări ce vor răspîndi o vecinică glorie asupra lui și o vecinică rușine asupra epocii ce l-a batjocorit și disprețuit.

Fie că s-ar citi *Pe drum de poștă*, acest virtej al unei galopări de cai în timp de optsprezece ore, în care sufletul poetului și al mamei sale este schițat, fie că s-ar citi *Zi de august*, sau orice alte pagini din acest volum, nu va fi om, afară de nătîng și de pizmaș,

care să nu recunoască în această carte un monument fără seamăn ridicat în onoarea literaturii și țării române.

Pe lângă aceasta, *Năluștile din vechime* vor dovedi fiecărui că dacă Macedonski a evoluat spre o limbă literară științifică, n-a făcut aceasta din neputința de a scrie în cea veche...

Năluștile din vechime sunt, precum au și fost numite atunci când, cu mulți ani în urmă, au fost publicate răzlețe și fără semnătură prin ziare, mărgăritare unice în literatura română.

Ce supără însă pe foarte mulți e ortografia. Aceasta e firească. Ignoranța nu se împacă decît cu ignoranța. Dar literatură fără ortografie nu se face în nici o țară. Ortografia sa coprinde în sine istoricul fiecărui cuvînt și este inobilizarea limbii române. Macedonski, ca și Ion Heliade Rădulescu, a cărui ortografie a adoptat-o aproape în general, — lăsînd la o parte numai suprimarea semnelor de pe vocale, și pe *q* întrebuițat de Heliade în loc de *c*, la: *acest* și la altele, — duplică consoanele, atunci cînd trebuie să le dublice, și la scrierea cuvîntului reurcă la originea lui, — la cea latină dacă el se află în limbă din vechime sau la cea elină și la cea franceză dacă ne-a venit pe această cale. Cunoașterea acestei ortografii este literatură reală, și pentru aceasta bucherii o reprobă. Lor le place să zizăie și fug de armonie și de zbor fiindcă știu bine că n-au asemeni vocațiuni.

Dar marele poet n-a ajuns negreșit dintr-o dată, nici la această ortografie, nici la culmea pe care se află. Cînd a început să scrie, să cugete și să simtă, nu exista o limbă literară propriu-zisă. Admirabila limbă a lui Heliade era prea specială pentru a putea să ajungă limba literară a întregului românism. De altă parte, școala lui Barnuțiu exagerase. Bolintineanu încetase de a scrie. Heliade și Alecsandri tăcuseră. Principele Rogala, un savant orientalist, consingea al poetului, descrie admirabil în *Revue Internationale* din Paris această mișcare în literatura română și ivirea lui Macedonski, în no. de la 31 dec. 1892. Treptat, materialul adunat de Heliade, de Barnuțiu, de Alecsandri, de Aug. Treb. Laurian, de Barițiu, de Dimitrie Aug. Laurian, de Odobescu, de Ion Ghica, de Grig. Alexandrescu, de Bolintineanu, de Grandea și de alți luptători ai limbii și literaturii, se limpezi și se coordonă sub condeiul lui, și treptat, de asemeni, aduse el însuși contribuțiuni la limba și la scrierea română, ce nu sunt cel mai mic titlu de glorie pentru el. Forma îl răpi zilnic mai mult, statornicind că fondul nu poate să fie altul decît ce-l face forma să apară. Dușman hotărît al d-lui Maiorescu, fiu pept acestei invadări a provincialismului în cetatea

sintă a literelor. Versificarea și proza lui Macedonski îl ridică și îl vor mănținea în toți timpii mai presus de toți. El este un legiuitor, ale cărui legi estetice au fost adoptate de chiar dușmanii săi. Cît despre fond, cugetare mai înaltă și simțiri mai delicate nu s-au produs. Faptul că, adesea și-a dezbrăcat versurile de formă traducîndu-le în proză franceză și că a stîrmit cu toate aceste admirațiunea tuturilor, dovedește aceasta cu prisos. Treizeci și unu de ani de viață de publicist l-au dus la acest apogeu. A scris în toate genurile literare. A dat naștere la o mișcare tot așa puternică ca cea a lui Heliade. Munca sa a fost de titan și cine îl cunoaște de aproape, și îi știe munți de manuscripte, se poate mira că abia la etatea de 48 ani activitatea sa a realizat asemeni minuni. Cînd i-a ajuns lui timpul pentru aceasta? A scris în toate zările române. A avut el însuși vreo douăzeci de ziare proprii. A scris în numeroase ziare străine. A publicat sute de studii politice și sociale. A fost nuvelist, conferențiar, dramaturg, critic, poet, filozof... — A fost, iar, om de societate, tată de familie, soț...

A stat în relațiuni cu cei mai mari oameni ai țării și cu cei mai fruntași literați francezi... C.A. Rosetti, Ioan Brătianu, Kogălniceanu, V. Boerescu, Manolaki Kostaki Epureanu, P. Ghika, Nicolae Blaremburg, Bosianu, Ioan Cîmpineanu, N. Crețulescu, C. Cîmpineanu, V.A. Urechia, G. Vernescu, Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Sion, Ion Ghica, Hasdeu, l-au cunoscut și unii l-au admirat, alții i-au fost prieteni, iar toți au văzut în el un om de înaltă valoare. În Paris, a stat în legături intime cu Leconte de Lisle, cu Alph. Daudet și cu toată pleiada strălucită a Franței. Cei ieșiți din mișcarea „Literaturii“ sunt numeroși și unii iluștri. Astfel, Duiliu Zamfirescu, frații Alexandru și Trandafir Djuvara, Mircea Dimitriade, Traian Demetrescu, Cincinat Pavelescu, Scarlat Orescu, Constantin și Anton Bacalbașa, D. Teleor, Dumitru Stăncescu și o întreagă serie de mult talentați scriitori mai tineri sau mai în vîrstă aparțin acestei mișcări, sau, ca Traian Demetrescu și alți, sunt cu totul zămislîți de ea. [...]

Dar, pentru ca cititorii să-și dea cu desăvîrșire seama despre înălțimea poetului preaiubit pe care îl sărbătoresc aceste rînduri, este bine a se ști că poezii de ale sale au fost traduse în limba germană, engleză, italiană, franceză, greacă și chiar în limba ebraică. Nizet, un ilustru literat belgian, îi dedică poezii și îl numește mare și nepieritor poet încă din 1877. Bruto Amante și contele de Gubernatis scriu despre el cu căldură în Italia. — Marco Antonio Canini îl citează în cursurile sale la Veneția. Franceschini, Bossi, în

conferințe în cari îl glorifică. Paul Mariéton, Charles Fuster, doctorul Janvier, d. du Cleuziou, Gabriel Sarrazin, Richepin, M-me Juliette Adam îi adresează scrisori, îl iubesc și îl admiră.

Nici un român n-a dus mai departe și mai sus numele țării sale. Scrierile sale se întind în paginile diferitelor ziare și reviste franceze la cari colaborează... Astfel, numele său schițează pe rând în *Revue Contemporaine* (colaboratori: Zola, Richepin, Loti, Alph. Daudet și alții) încă din 1884; în *Nouvelle Revue*, în *Journal des Débats*, în *Revue Française*, în *Revue Internationale*, în *Walonie*, — ziar din care a ieșit întreaga mișcare simbolistă, — în *Écho de la Semaine*, în *Revue Bleue*, în *L'Indépendance Littéraire*, în *Pesther Lloyd*, în *Journal de Florence*, în *To Paron* (Atena), în *Express-Orient* și așa mai departe.

El e asemuit aci cu Victor Hugo, aci cu Byron, aci cu Leconte de Lisle sau cu Baudelaire...

L'Écho de la Semaine, revistă pariziană la care colaborează Léo Claretie, Abel Hermant, Jean Richepin, Hector Malot, Drumont, Paul Marguerite, Paul Bourget, Octave Mirbeau și alți scriitori străluciți, publicând în no. său 397 din 10 mai 1896 un sonet al lui Alexandru Macedonski, se exprimă în următorii termeni:

„D. Macedonski, marele poet român, ne dă înțelesul unui sonet ce va figura în fruntea prețiosului său volum de versuri franceze ce va apărea în curând. Suntem fericiți că-l putem oferi cititorilor noștri cari îi vor prețui cugetarea, nu mai puțin ca forma“.

Despre Alexandru Macedonski s-a vorbit în lumea întreagă. Geniul său a fost conștient de cei mai iluștri literați străini. În cărți cu privire la literatură, e pus de francezi alături cu cei mai mari poeți europeni, iar Pierre Loti, într-o scrisoare pe care i-o trimite din Paris și ce se află în posesiunea poetului, îi zice între altele: „Versurile d-tale sunt adânci și stranii, le iubesc și îți strâng mâna cu toată simpatia“.

De altă parte, iată, tot cu privire la marele poet, în ce mod a fost primit volumul său *Bronzes* în cercurile intelectuale din Paris.

La Nouvelle Revue Internationale, cunoscuta revistă a cărei directoroare era principesa Maria Letizia Bonaparte, în darea de seamă din numărul de la 1 februarie, spune:

„Iată un volum de versuri franceze, scrise, — și aceasta nu este de loc banal, — de un român, de poetul volumului *Prima verba* și al volumului *Excelsior*, poet care a fost numit Victor Hugo al României“.

Aci, *Revue Internationale* reproduce sonetul *Avatar* și poeziile *Halte dans „Tarass-Boulba“* și *Haine*.

D. Albert Mockel, fostul director al revistei *La Wallonie*, ce a dat naștere unei întregi mișcări literare și la care au colaborat Verhaeren, Maeterlinck, Stuart Merrill etc., și actual colaborator la marea revistă din Paris *Mercur de France*, într-o scrisoare adresată d-lui Macedonski îi spune între altele:

„V-ați familiarizat într-adevăr cu limba noastră atât de mult încât cea mai mare parte din poemele d-voastră par scrise aici și admir că cunoașteți așa bine secretele versului francez, căci trebuie un instinct sigur de artist pentru ca să poți găsi într-o limbă străină, oricât de perfect îți ar fi cunoscută, subtilitățile ritmului, gradațiunile strălucirii, tot ce face culoarea adevăratelor versuri.“

Mi-a plăcut cu osebire *Or j'entendis*, în scurttimea ei de poezie inadins scrisă astfel.

Îmi place foarte mult *Avatar* și mica poemă verlaineană: *Leurre*. Aceasta din urmă e ușoară, melodică, o muzică frumoasă dar nu și zadarnică.

Dar temperamentul d-tale se dezvăluie mai ales în genul liric, în *Le steppe* sau în *Halte dans „Tarass-Boulba“*...

În *Mai*, de asemeni, sunt versuri superbe și de cel mai bun metal.

Personalitatea d-tale se arată, chiar și în limba franceză, foarte puternică. Dacă te prezinți ca artist sub îngustul vestmînt francez, ce artist, cu mult mai nobil și mai liber, trebuie să fii sub larga și magnifică stofă a frumoasei limbi românești“.

Le Journal des Débats zice:

„Semnalăm atenției literaților o carte de versuri franceze, *Bronzes*, editată la București.“

Această carte este dedicată Franței, singura patrie a intelectualelor. Autorul, d. Alexandru Macedonski, este deja cunoscut cititorilor noștri; noi am publicat traducțiunea uneia dintre paginile sale cele mai grațioase: *Casa cu no. 10 din strada Traian*.

Negreșit, versurile franceze ale d-lui Macedonski nu ajung la înalta perfecțiune a versurilor sale române; ele sunt, totuși, cu totul remarcabile și unele dintre bucățile sale, sonetul *Avatar*, de exemplu, — au relieful și puritatea de linii a unei medalii siracuziace“.

În alt număr, același ziar zice că Macedonski făurește versul francez pe o nicovăță de aur și că școala parnasiană poate să recunoască în el pe un maestru.

De la directorul lui *Efimeris Acropolis*, cel mai principal ziar din Atena, d. Macedonski a primit următoarea scrisoare:

„E o adevărată plăcere, foarte fină și foarte delicată, pe care ați avut extrema grațiozitate să mi-o procurați trâmîindu-mi prețioasa d-voastră operă: *Bronzes*.”

Am citit-o și am recitit-o de mai multe ori și sentimentul meu îl voi traduce, deși foarte imperfect, într-o dare de seamă pe care voi avea plăcerea să vi-o trimit.”

În fine, din partea lui Josephin Péladan, d. Macedonski a primit următoarea scrisoare:

„Mulțumesc de o mie de ori pentru volumul *Bronzes*, domnule și scumpe poete; de cum voi avea un prim moment de reculegere, îl voi citi, căci sunt acum cu totul răpit de foarte călduroasă primire ce mi se face aici. Totuși, pot cel puțin să vă spun în grabă că sunt de măgulit de onoarea pe care mi-ați făcut-o și de plăcerea pe care mi-a procurat-o scrisoarea d-voastră.

Cu toată simpatia,

Péladan“

Românul, sub rubrica *Război*, adresează nepieritorului maestru următoarele rînduri atingătoare. No. 323, 12 febr. 1896.

„D-lui Al. Macedonski,

Sărmane confrate, — nici nu-ți poți închipui cită uimire m-a coprins cînd am citit, zilele trecute, într-un ziar din capitală al cărei proprietar e unul dintre dărimătorii tăi, aceste rînduri:

„Citim următoarele în revista pariziană *L'Écho de la Semaine*, relativ la noul volum de versuri al d-lui Alex. Macedonski.

„Primim din București un volum de versuri române intitulat: *Excelsior*. Autorul său, d. Macedonski, nu este un necunoscut pentru cititorii francezi. *Journal des Débats* i-a adus de curînd elogiile cele mai măgulitoare. El colaborează la *Revue Contemporaine*, la *Revue Française*, la *Nouvelle Revue*, la *Nouvelle Revue Internationale* etc. Este de origină polonă și a primit o educațiune cu totul franceză. În România reprezintă cu strălucire literatura noastră națională. Versurile sale române au o formă impecabilă; inspirația sa e pe rînd suavă și de zbor înalt, iar limba în care scrie este de o energie și de o avuție așa mare, încît cu drept cuvînt a fost numit de unii Lordul Byron român“.

Drept e că ai plătit foarte scump, prea scump chiar, aceste laude trecătoare. Dar tot e bine că încep și cei mai neimpăcați vrăjmași să-ți recunoască talentul tău puternic, fie măcar reproducînd laudele aduse de confrăți de peste nouă mări și țări.

Pentru țara noastră, acesta e un progres nemăsurat căci niciodată «intelectualii» noștri n-au fost altfel decît pitici de suflet și uriași de patimi.

Să nu le ceri, deci, mai mult. Și nici să pretinzi patrioților noștri să-ți arunce o fărmitură de pine în schimbul muncii tale, pentru gloria talentului tău, din dirpurile pe cari și le impart între dinșii.

O, nu! Nu cere stupizilor și tuturor pungășilor să te «înălț» pînă la dinșii!

Mulțumește-te cu simpatiile modeștilor necunoscuți cari te înțeleg.
Sărmanul Dionis“

Revista *To Paron* din Atena în ultimul ei număr se ocupă despre literatura română.

Reproducînd o bucată de proză a poetului Macedonski, *Pomul de Crăciun*, publicată în *Românul* și *Literatorul*, acea revistă elină scrie despre dînsul următoarele:

„Alexandru Macedonski s-a născut pe la 1854 și este fiu al generalului și fostului ministru Macedonski. El s-a dîstins încă de mic copil în cunoașterea limbei și ca poet îndeosebi. După moartea lui Alecsandri, ține, incontestabil, cel dintîi loc între poeții din țara română. Poemele lui Macedonski se disting prin originalitatea creațiunii, tonul și frumusețea sculpturală a ideilor, diversitatea formei, mlădierea și dulceața ei.

Alexandru Macedonski a întrecut pe toți poeții dinaintea lui. Pe cînd se afla la Paris, a fost redactor la mai multe reviste ale Franței și Belgiei. Operile sale erau primite cu multe elogii și mult apreciate. Întorcîndu-se la București, mai de curînd a luat direcțiunea revistei *Literatorul*, ridicînd stîndardul reacțiunii împotriva celor cari au introdus în limbă provincialismele și luptînd puternic pentru frumusețea limbei și întemeierea ortografiei române.

Pentru rodnicele sale lupte pe tărîmul literar n-a cules laurii ce i se cuveneau, ci a fost răsplătit cu ingrătitudine și amărăciuni. Din chiar cîntările poetului se întrevede aceasta.

Pe timpul cînd Vasile A. Urechia era ministru al cultelor, atunci abia, a fost decorat cu Bene-Merenti de I clasă.“

(Extras din *Războiul*)

Mercure de France, marea revistă literară din Paris, fondată la 1672, și la care colaborează Maurice Barrès, Henri de Régnier, Remy de Gourmont, Strindberg, Albert Mockel, Pierre Quillard, Stuart Merrill etc., etc., în no. 101, tomul XXVI, fascicula pe mai, 1898, pag. 540, coprinde următoarea apreciere asupra volumului de ver-

suri *Bronzes* al d-lui Alexandru Macedonski. Articolul este al unuia dintre criticii cei mai severi, d. Pierre Quillard. D. Macedonski a raportat cu *Bronzes* un triumf ce va rămânea o glorie vecinică pentru România. Criticul francez merge în adevăr pînă a da ca model pe marele nostru poet, pentru însăși limba și tehnica franceză, cei mai mari părți a poezilor francezi contemporani, iar intrucit privește fondul, regretă numai — și aceasta o face cu o delicateță extremă — că poetul e prea occidental, cu alte cuvinte că nu e destul de barbar.

Iată articolul în cestiune:

„*Bronzes*. — D. Alexandru Macedonski trăiește la București și a scris în românește poeme de o mare frumusețe, *Noaptea de mai*, de exemplu, al cărei singur defect e de a nu fi fost concepută într-o limbă vorbită de cincizeci milioane de oameni, așa precum spune într-o excelentă prefață la volumul *Bronzes*, d. Alex. Bogdan-Pitești. D. Bogdan adaugă puțin mai departe: «Într-una din zile a voit să scrie în franțuzește dar nu se scrie, nu se cugetă, nu se simte decît într-o singură limbă». Această carte este un adevărat «tour de force».

Desigur, urmează criticul francez, este un destin singular de tragic cel al unui înalt poet condamnat la o glorie restrînsă, la o înrînire mediocră asupra cugetării timpului său din cauză că idiomul său natal este abia fixat sau întrebuițat de un număr mic de guri omenești.

Multatuli nu ne este cunoscut decît de prea puțin timp și încă în mod imperfect fiindcă a scris în limba olandeză; și totuși, noi ghicim că în el se ascunde un geniu ce ne este frate, mai apropiat mult de noi decît cugetarea cutărui sau cutărui francez din Franța. În adevăr, d. Alex. Macedonski, deși familiar cu limba noastră ca cea mai mare parte dintre compatrioții săi instruiți și culți, a tentat cea mai periculoasă aventură căutînd pentru cugetarea sa, exprimată în limba franceză, un public infinit mai numeros decît cele opt milioane de moldo-români, risipiți în România propriu-zisă, în Transilvania, în Basarabia și în Macedonia.

Într-o dedicație extrem de atingătoare, își consacră cartea sa: «*Franței*, singura patrie a intelectualilor».

Dacă aș îndrăzni să-mi permit o critică față cu un om a cărui limbă și a cărui tehnică sunt ireproșabile și ce ar putea să servească ca exemplu celei mai mari părți a așa-zisilor poeți francezi contemporani, ar fi cea că s-a supus în mod prea docil influenței domnitoare a lui Leconte de Lisle și a lui Baudelaire și că nu a lăsat să transpară mai des, în limba franceză, sufletul ginței sale, suflet enigmatic, resemnat și violent, ezitînd între orientul mongol și slav,

și între occidentul latin, suflet de servituți și de cruzimi ce s-a exprimat în *Doinile*, în *Horele* și în *Cinturile haiducești* ale folclorului, suflet necunosător de orice noțiune morală, și în care, voluptatea se exasperă pînă la singe, pînă la moarte.

În *Faune*¹, *Laïs vierge* și în *Crépuscule romain*, domnul Alex. Macedonski, conservîndu-și măiestria măreață, a dat totuși drumul acelei furtuni simțuale și brutale, și ar fi de dorit să binevoiască mai tirziu, și într-o formă tot așa de perfectă, să consimtă cu o mai puțină rezervă influențelor ereditare».

Nu-mi mai rămîne de zis nimic. Asupra nemuritorului poet lumina e făcută. Alții vor contribui în viitor s-o facă maimare. Acest volum poate să fie acum deschis și citit. *Cartea de aur* a lui Alexandru Macedonski va străluci în toate limbile și în toate timpurile.

Un discipol

La sfîrșitul volumului, după sumar („Coprinsul“), o notă precizează:

„Imprimarea *Cărții de aur* s-a executat în Atelierele Institutului de Arte grafice, Albert Baer, în București, Str. Numa-Pompiliu, și s-a terminat în 25 ale lunii iunie, 1902”.

Apoi, pe ultima pagină, o listă de opere *De același autor*:

Prima verba: versuri, 1872, Buc., edițiune sleită.

Poezii-Iadș: 1882, Ed. Heimann, 480 pagini, a 7-a mic.

Excelsior: 1895, a 13-a mic, ed. sleită.

Bronzes: 1897, a 2-a mic, ed. sleită.

Din viața copilărească: versuri — publicate sub pseudonimul *Atma* — gravuri în colorii executate la Londra, ed. Heimann.

Mișcarea literară din cei din urmă zece ani: studiu editat de Ateneul din Capitală, 1877.

Parizina: poemă în versuri, trad. din Lord Byron.

Italo: poemă originală, în versuri, în trei cinturi.

Textul autograf, definitiv incheiat în 1919, sau după 1919, se păstrează în ms. 3.216, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, caiet tip școlar, numerotat de poet de la f. 1r.—159r. (paginația Bibliotecii, 2r.—83r.):

„*Cartea de aur* / Povestiri / Cu totul netipărite nicăieri în alcătuirea lor de acum / de / Alex. Macedonski / (cu desăvîrșire revizuite pentru tipar)”.

¹ Acest cap-de-operă, cînd a fost tipărit în românește, a fost batjocorit de gazetăria română și în special de d. Caragiale.

Acest ms. conține, conform *Copriusului* (f. 82):

1. Casa cu nr. 10	de la pagina	1— 7 incl.	(2r. — 5r.)
2. Cărnăria	"	9— 13	" (6r. — 8r.)
3. Căpitanul de poștă	"	15— 22	" (9r. — 13r.)
4. Baba-Cloanța	"	24— 30	" (14r. — 17r.)
5. Trecerea Olteului	"	32— 37	" (18r. — 20v.)
6. Pitarul	"	38— 42	" (21r. — 23r.)
7. Bariera Șimnicului	"	44— 55	" (24r. — 29r.)
8. Ceaușul	"	57— 60	" (30r. — 31v.)
9. Moară pe apă (în text <i>Moaară pe Du-</i> <i>năre</i>)	"	61— 66	" (32r. — 35r.)
10. Surugiul	"	68— 73	" (36r. — 38v.)
11. Căii negri	"	74— 86	" (39r. — 45r.)
12. Verigă-Țiganul	"	88— 119	" (46r. — 61v.)
13. Pomul de Crăciun	"	120— 139	" (62r. — 71r.)
14. Cămătarul	"	140— 151	" (71v. — 77r.)
15. Palatul fermecat	"	155— 159	" (79r. — 81v.)

Textul continuă (f. 81r.—v., 159r.—v.) de o altă mână (Ana Macedonski).

O parte din aceste texte, precum și compuneri în proză de bătrînețe, se păstrează într-o primă redactare (epoci, grafii și cerneluri diferite) și în ms. 3.283, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România (ms. miscelaneu, legal, numerotat f. 1r.—69r.):

Căii negri (VI), f. 1r.—5v.

Moaară pe Dunăre, f. 6r.—12r.

Maestrul din oglindă, f. 19r.—30r.

Vraja lunei, f. 31r.—49r.

Pomul de Crăciun, f. 50r.—64r.

Bariera Șimnicului, f. 65r.—69r.

Copia fotografică a acestui manuscris constituie ms. foto nr. 40, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.

Alte texte în proză, redactate sau transcrise în epoci diferite, sînt cuprinse și în ms. 3.408, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România (ms. miscelaneu, legal, numerotat f. 1r.—50r.):

1. *Bucureștii trandafirilor și ai veseliei*, f. 2r.—17r.

2. *Pădurea Ulmilor*, f. 18r.—25r.

3. *Soare și grîu*, f. 26r.—34r.

4. *Căii negri*, f. 35r.—50r.

Reproducind textul ms. 3.216, nu-i respectăm — totuși — și ordinea textelor, care-și pierde, în redactarea finală, unitatea ciclului.

rilor. De pildă, *Pomul de Crăciun* este intercalat între două *Năluce din vechime* (*Verigă-Țiganul* și *Cămătarul*), *Cămătarul* este urmat de *Palatul fermecat* etc. Din acest motiv respectăm, ca peste tot, ordinea cuprinsului volumului și a ultimei apariții.

Ca mai toate volumele lui Alexandru Macedonski și *Cartea de aur* vede lumina tiparului printr-o serie întreagă de eforturi editoriale, financiare și sociale, metodă în care poetul, de fapt, se complace. La contribuție sînt puși, în primul rînd, discipolii și admiratorii, în speță Jean Th. Florescu, solicitat cu suma de lei 500, printr-o ceremonioasă scrisoare în limba franceză (Muzeul literaturii române, nr. 2.770, inedită). O dată tipărită, *Cartea de aur* trebuia patronată și lansată printr-un protector ilustru, cu relații, pe care Macedonski îl întrevăde, cu multe iluzii de altfel, în persoana ministrului liberal Spiru Haret. Acesta este solicitat cu mari insistențe (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, coresp. Spiru Haret, nr. 85.914, inedită):

„Mult stimat d-le Haret,

Am avut onoarea să caut să vă aflu la minister pentru a vă prezenta omagiul noului meu volum *Cartea de aur*, pe care vă rog a o primi împreună cu aceasta. Aș fi dorit să vă vorbesc prin viu grai, dar ce am a vă spune fiind urgent o fac acum în scris cu încredințarea că nu aceasta vă poate opri de a da o soluțiune favorabilă petițiunei ce alătur în un osebit plic. Această petițiune, știu, după cele înții două ale mele e puțin cam hazardată, eu atit mai mult că, trimițînd la minister spre a ști soluțiunea ce s-a dat celei din urmă a mea, s-a spus trimisului meu de d. șef de birou de la Casa școalelor Coșbuc a mi se spune: «Să mă las de fleacuri».

Sunt convins totuși că acel răspuns e natural departe de a fi ecoul sentimentelor ministrului pentru care am avut totdeauna cea mai mare stimă, și așa fiind, eu fiind dator o sumă însemnată la tipografie, socotesc că dv. binevoind a citi personal cartea mea, veți găsi de cuviință a judeca cu opiniunea dv. proprie după cum negreșit faceți totdeauna cînd vi se spune mult rău și mult bine de un autor. Cu aceasta, d-le ministru, în speranța că veți binevoi să agreeați omagiul meu, rămîne la aprecierea dv. a face cu petițiunea mea ce veți socoti drept și a mă pune în cunoștință cit de curînd posibil de soluțiunea la care vă veți opri.

Sunt al dv. prea devotat,
A. Macedonski.

Str. Sculpturei, 12 bis, 1902, iulie, 14.

Solicitarea, evident, date fiind relațiile foarte oscilante ale lui Macedonski cu viața politică în genere și cu partidul liberal în specie, n-are nici o urmărire. Poetul, foarte tenace în astfel de împrejurări, revine însă, printr-o nouă petiție adresată „Domnului Ministru al Instrucțiunii și al Cultelor“, înregistrată de Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor cu nr. 7.970, din 5 mai 1903, Reg. Casei școalelor (Arhivele Statului București, fond Casa școalelor, Dosar nr. 6/1898, p. 236—237):

„Domnule Ministru,

Am mai avut onoarea să vă depun două petițiuni prin care recurgeam la bunăvoința dv. pentru literatură spre a vă ruga să faceți achiziunea a 300 exemplare din scrierea mea *Cartea de aur*. Această rugămintă v-o adresem cu atât mai mult că rămânând dator la imprimerie suma de 1.500 lei, volumul în cestiune mi se află încă reținut acolo și cu atât mai mult că eu n-am făcut niciodată literatură de amator. În timp de treizeci și doi ani m-am devotat graiului român și socotesc că trebuie să mi-am și eu partea mea de contribuție la edificiul limbii literaturii române, deoarece pe lângă faptul că numele meu a trecut hotarele țării, că poemele mele sunt traduse în limbile franceze, germane, italiene, engleze etc., însuși maiestatea-sa regele, grațiosul nostru suveran, a binevoit a mă onora încă din anul 1882 cu medalia Bene-Merenti de 1-a clasă. Pe lângă aceasta, *Prefața* operii mele *Cartea de aur* fiind și un document istoric-literar de însemnătate ce interesează direct tronul și augusta dinastie, ar fi fost și-ar fi bine, ca o scriere în acest sens să fie înlesnită a se răspîndi. Oricare ar fi formula mea literară ea numără aderenți numeroși și este treaba posterității să judece dacă eu sau alții au fost greșiți și sunt convins, domnule ministru, că spiritul ce vă insuflă este larg, mai presus de sectarism și de coterii, și că numai lipsa de fonduri v-a oprit să aprobați petițiunile mele anterioare. Acordându-mi cumpărarea a 300 exemplare a 5 lei exemplarul, voi putea să-mi dezrobesc volumul de la tipar și să urmez înaintea cu apostolatul pe care îl duc în afară de orice sprijin bugetar de 32 ani, și dvs. veți face o faptă frumoasă.

Primiți, domnule ministru, prea osebita mea considerare.

Alexandru Macedonski,
Str. Precupeții noi, 9°.

Și pe această cerere, Spiru Haret pune sec și oficial, la 3 mai 1903, apostila: „Nu se aprobă“, ss. Haret.

Paralel cu aceste operații de culise, Macedonski se ocupă, conform tehnicii sale bine cunoscute și îndelung verificate, și de „presă“ noului volum. De pildă, în *Carmen* (II, 1, 10 sept. 1902), apare o notă la *Știri literare*, al cărei stil este revelator:

„*Cartea de aur* este titlul unei opere literare apărută de curind și datorită marelui literat Alexandru Macedonski.

Apariția acestui uvraj constituind un eveniment artistic, ne rezervăm dreptul ca în numărul viitor să vorbim pe larg și amănunțit de importanța și valoarea cărții d-lui Macedonski“.

Într-adevăr, în numărul următor (II, 2, 25 septembrie 1902), un V. Stroe iscălește o recenzie elogioasă, cu încheierea: „Închid *Cartea de aur* recomandînd-o călduros iubitorilor de adevărată artă“ etc.

Reținem, în același sens, și o altă notiță, în legătură cu „difuzarea“ volumului. În *Pagini alese* (II, 9, 18 octombrie 1902, p. 15), Van-Sil (Gh. Silvan) prezintă la *Opere noi*: „*Cartea de aur*, Al. Macedonski. Un volum, 300 pag., 5 lei“, cu specificarea în notă: „*Cartea de aur* se poate procura de la autor: Str. Sculpturii, 12 bis, Buc.“. Această „mică publicitate“ este tipic macedonskiană.

Pînă la găsirea unei posibilități de a-și vedea tipărit măcar un prim volum de proză, Macedonski concepe o serie întreagă de alte proiecte, toate de reținut, unele cu reale implicații estetice.

Destul de curioasă pare mai întii o știre privitoare la realizarea — în colaborare — a unui volum de proză (*Bibliografia, Binele public*, V, 20, 23 decembrie 1882):

„Va apare în curind de sub presă un volum intitulat: *Figuri de zăpadă* de Al. Macedonski și D. Constantinescu-Teleor, conținînd nuvele, tipuri, scene de viață socială etc. Eleganța stilului cit și a tiparului promit a face din acest volum un drăgălaș cadou pentru Crăciun și Anul nou“.

Deși Macedonski avea, încă din tinerețe, vocația colaborării literare cu discipolii, proiectul nu se realizează în această formă, dar el revine într-o altă regie (*Ecouri, Binele public*, V, 153, 11 iunie 1883):

„Al. Macedonski pregătește volumul al II-lea de poezii ce va apare cit de curind. După aceea va ieși de sub presă două volume de *nuvele*, unul al d-lui Macedonski și celălalt al d-lui Stoicescu“.

Plină de interes — intrucît trebuie raportată la preocupările „naturaliste“ ale poetului, foarte reale la epoca respectivă — este o altă informație reținută de *Românul* (XXXIV, 10 martie [26 februarie] 1890), în cadrul *Știrilor literare*:

„Dl. Al. Macedonski a terminat o năvelă nouă intitulată *Floare de apă*. Această năvelă e deja a șasea din seria năvelor așa-numite «reprezentative» ale autorului *Noaptilor*».

Că nu este vorba numai de un simplu zvon de redacție, o dovedește și faptul că noțiunea fusese într-adevăr folosită de Macedonski, care o și teoretizează într-o accepție, am spune, mai curind simbolistă. Căci definiția pe care o dă genului „reprezentativ“ este foarte asemănătoare cu aceea a simbolismului, din *Poezia viitorului* (1892):

„Simbolismul, în grecește *simbolon*, astfel zis *semn*, este numele modului de a se exprima prin imagini spre a da naștere, cu ajutorul lor, *ideii*».

Or, în acest mod, poetul se pronunță, cu patru ani înainte, și în dedicația către Bonifaciu Florescu la *Între cotețe* (București, Editura revistei *România literară*, 1888):

„...Seria mea de *Nuvel* — cercare a mea de a face ca «ideea» să nască direct din imagini, iar nu imaginile din «idee» — gen pe care-l numesc reprezentativ...“

De fapt, noțiunea de tot imprecisă, circula și în presă, dar într-un context estetic naturalist. Traian Demetrescu, în *Priviri generale asupra năvelei* (*Adevărul*, III, 749, 21 februarie 1891), oferă o dovadă precisă:

„D-sa a scris câteva năvele, pe care le-a numit «reprezentative», unele din ele dându-ne aspectul unor morăvuri sociale ridicule (*Dramă banală*), altele încercând a ne dramatiza adăncurile unui suflet omenesc străbătute de licăriri de geniu și de nebunie (cum ar fi *Nicu Dereanu*), iar altele înfățișându-ne colțuri de natură, cu o putere coloristică admirabilă (*Zi de august, Între cotețe*)».

În același sens vorbesc și alte *Știri literare* (*Românul*, XXXIV, 26 mai 1891):

„Dl. Al. Macedonski va pune sub presă un volum de poezii noi, cu totul inedite. Mai toate *Noaptil* vor fi cuprinse în acest al II-lea volum.

De asemenea, cunoscutul publicist va scoate și un volum de năvele, în care vor fi publicate numai năvelele aparținând sistemului reprezentativ».

Rămâne totuși un fapt stabilit că Macedonski nu va mai persevera în această idee. De altfel, după 1891, entuziasmul naturalist al poetului slăbește, pentru a se stinge cu totul în pragul secolului (*Literatorul*, XX, 1, 20 februarie 1899). Evocarea acestei curbe estetice în *Opera lui Alexandru Macedonski*, Buc., E.P.L., 1967, p. 195, 586—587.

(p. 13)

ZI DE AUGUST

Publicată în *Revista literară*, VII, 2, februarie 1886, p. 81—95, dedicată: „Prietenului și camaradului meu de liceu Ioan Rădoi“. Republicată în: *Familia*, XXIX, 31, 1/13 august 1893, p. 363—364 și 32, 8/20 august 1893, p. 373—375; *Lumina*, I, 16—20, 26—30 aprilie 1894; *Liga ortodoxă*, II, 104, 1 ianuarie 1897, p. 2—6; *Cartea de aur*, București, 1902, p. 29—48, dedicată: „Doamnei Smaranda colonel Maleescu, născută Bucșan, castelana de la Parepa, autorul închină cu venerațiune“; *Literatorul*, XXVI, 9, 24 august 1918, p. 4—7.

Reprodusă din *Literatorul*, 1918.

A — *Revista literară*; B — *Familia*; C — *Lumina*; D — *Liga ortodoxă*; E — *Cartea de aur*; F — *Literatorul*.

După o informație din *Revista independentă*, IX, noiembrie 1887, p. 60—61 („Bibliografie“), Macedonski intenționa să publice, în revista *Le Semeur*, versiunea franceză a acestei „năvele naturaliste“. Cu redactorul acestei reviste, Vuilliet, poetul se afla într-adevăr, în acea perioadă, în corespondență, cf. Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, Buc., E.P.L., 1966, p. 431.

Personajul Trana preocupă pe Macedonski. O poezie în stil popular *Răspunsurile Tranei* (anterior *Doina fetei*) se păstrează în ms. 3.407, f. 1., Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, cf. ediția de față, vol. II, p. 372.

Variante

18—14

1—25 și 9 Departe de București, între două șiruri de dealuri, de care satele se agață ca niște cuiburi de rindunele sub streășinele caselor, se așterne o vale, ce e tăiată pe mijloc de apa Plăviței. Acest riu, ce șerpuiește printre paștile și arăturile coperite, primăvara, cu talazurile de smarald și de aur ale grului și ale rapiței, izvoarește tocmai din Muntele Crestat. Dinsul, în această parte a curgerii lui, după ce ocolește pe după o braniște de frasin, intră într-un zăvoi de plute și de salcii unde, întirziindu-se cîtva sub umbră, e apucat, în urmă, de zăgazurile de la moara pitarului Stambulache. Dar tainica liniște a zăvoifului, prin a cărui iarbă naltă cresc romanite și gălbenăși, e cu totul turburată cînd morarul ridică stăvilarele, și cînd Plăvița, multă vreme contenită între zăgazuri, se repede între jgheburile verzi de mucegai, spre a se măcina pe roata ce se pune

în mișcare. Dinaintea moarei, aproape că nu e ceas cînd doi-trei țărani să nu se opintească să-și descarce din caresacii cu porumb sau cu griu, și să-i urce înăuntru cu înjurături de cruci pe buze și cu credință nestrămutată în suflete. Malurile acestei ape sunt, pe alocuri, împislite de iarbă, și se fac, pe altele, țărmi de nesip, cu spărături de mică schinteietoare prin el. Pajiștile și arăturile, cu bogăția lor de bucate, se desfășoară, peste riu, pînă în poalele dealurilor, și urcă, uneori, pe ele. Spre dreapta, coperișurile de tinichea de la cîteva biserici sâtești răsar licăritoare în lumina unei zile de pe la începutul lui august. Dincoace de Plăvița, în poalele dealului din stînga, se ridică, veche și coperită cu șindrila, biserica comunei Stămbulești, al cărui turn e ocolit de porumbiei ce se îngurliuesc *F*: Departe de București, între două dealuri, de cari (care *A*, *D*) se agață satele ca niște rîndurile (rîndurile *B*) de strașinele (streășinele *B*) caselor, se deschide gura frumoasei văi cu apa Plăvița pe mijloc, rîu limpede ce izvorăște tocmai din Muntele Crestat și ce se duce printre un zăvoi de plute și de salcii argintii, înșingînd (Ea înșingă *E*) șoapte vesele pînă la locul unde face un cot spre miazăzi spre a intra între (prin-tre *D*) zăgazurile de la moara pitarului Stămbulache. Apa pătrunde atuncea (atunci *E*) sub o leasă de sălcii (salcii *E*) ce se împreunează (împreună *E*) cu totul pe deasupra ei, iar strînsă între zăgazuri, dînsa se adîncește și totdeauna pare a se imobiliza; fața ei își pierde (perde *E*) nuanțele strălucite pe care (cari *E*) soarele le fulgera peste undele gongonitoare... O liniște tainică străbătută de fioare răcoroase se lățește (lățea *C*, *D*) sub frunze și o melancolie maiestuoasă predominantă (domnește *E*) neturburată. Puțin mai la vale se află însă (omite însă *E*) moara, iar dinaintea (moara. Dinaintea *E*) ei, doi țărani încovoiați de greutatea sacilor ce descarcă (descărcaseră *C*; descărcară *D*) dintr-un car se opintesc cu înjurături de cruci pe buze și cu credința nestrămutată în suflete. Morarul ridică (ridică *A*, *C*) în sfîrșit stăvilarele. Apa, mult timp contenită, se repede între igheaburile verzi de mucigai, apoi, de la înălțimea lor, se sparge pe roți cu zgomotul surpărei (surpării *B*), se macină, se preface într-o spumă albă ca a laptelui și reia ceva mai jos cursul ei liniștit. Malurile acestei ape ce, pe unele locuri devin (se schimbă în *E*) țărături de nesip (nisip *D*) alb și mărunț (mărunț *E*) amestecat cu țepeligi de aur și argint, pașiștele ce se desfășoară dincolo de riu pînă (până *E*) în poalele dealului din dreapta, conturile depărtate ale acestui deal, casele sâtești ce se zăresc pe coastele lui, coperișele de tinichea de la cîteva clopotnițe, licăritoare sub cerul albastru al unei zile de august, iar

dincoace de Plăvița, în poalele dealului din stînga, biserica comunei Stămbulești, stolurile (stoluri *C*, *D*) de porumbiei albi ce dau ocol îngurliuindu-se turnului ei de scinduri innegrite de ploaie și (de *A*, *B*) vreme, se împreunează (topesc *E*) într-o armonie desăvîrșită, întocmind toate (desăvîrșită. Toate *E*) la un loc, cu multiplele lor nuanțe, triste sau mai vesele, bătătoare la ochi sau mai dulci, (întocmesc *E*) un fel de rai pămîntesc ce schinteiază (scinteiază *D*) pe acest petec de natură sănătoasă, cu verdeața și (cu *B*) cerul nemînjite încă de fumul niciunei locomotive *A*, *B*, *C*, *D*, *E*.

14—15

10—41; 1—2 Cu priveliște pe această fermecătoare vale, colț al unei Elade de odinioară, albește, așezată cam la sfertul dealului, cula cu pridvor de zid a boierului Stambulache. Pe coastă în sus, pornesc spre dînsa ulmi bătrîni; pruni călugărești, cu prune cu git, galbene și lunguiețe, prunii obicinuiți, duzii prăfuiți și nucii cu foi late și umbră mirositoare. Amestecați în același asalt, pe care pomii și copacii îl dau dealului, se află un număr oarecare de corcoduși și cîțiva cireși. Jos de tot, sub coastă, licărește oglinda de argint a unei bălți. Pe fața apelor ei nemișcate, o lume de frunze căzute îi întunecă, pe lingă maturi, limpeziciunea. Cerul însă îi albăstrește partea de la mijloc, pe cînd, mai spre luncă, ea se prelungește ca un git, și intră sub întunerecul frunzelor, sîngerat de moșurile roșii ale trestiiilor. Ici-colo, atît pe margini cît și pe mijlocul bălții, nuferi albi și galbeni — trandafiri plutitori — se mișcă după cum îi mină adierile. Printre ei, bou-bălții, gîndac dintre cei de tot mici, dar al cărui cîntec răsună departe, sare de un sfert de stînjîn în sus, sau, cu iuțeli ca ale clipirilor, zgirile oglinzii tîhnită a apelor, întocmai ca un diamant pe care o mină ageră l-ar trece pe fața unui geam. Odată cu urcarea coastei spre cula cuconului Stambulache, urcă și pomii ce, izbîndu-se de gardurile curței boierești, îi dau ocol și o iau la mijloc. Această obștească pornire a văiei spre cucerirea înălțimilor, ce sunt totdeauna în lumina soarelui sau a lunii, amenință, cu rădăcinile pomilor și ierburilor, să spargă gardul care împrejmuiește casa pitarului, și, cu vremea, să dea iureș însăși culci, să se agațe de ea, să i se înțeleze în ziduri, să-i știrbească temelia, și, rozînd-o, s-o surpe, și s-o șteargă din fața pămîntului *F*: Cu priveliște pe această vale fermecătoare, colț de idilă antică, albește, la jumătatea dealului din stînga, casa cu foișor de zid a pitarului Stambulache, iar pe (Stambulache. Pe *E*) coastă în sus, se urcă (omite se *E*) spre dînsa ulmi (ulmii *A*, *B*) uriași cu frunzătură mă-

runtă (mănuntă *E*) și deasă, pruni (prunii *A, B*) călugărești cu prune galbene, pruni (prunii *A, B*) comuni ce se încovoie sub roadele lor albastre sau roșcate, duzii (duzi *E*) prăfuiți, nucii (nuci *E*) cu foi late și umbră mirositoare. Amestecați în același asalt pe care natura ajutată de om pare că-l dă dealului, cițiva corcoduși, doi sau trei vișini își ridică frunțile (frunzele *C, D*) cât pot ca să-și facă loc la seare printre suma de copaci trufași, (Acești pomi *E*) își înfig rădăcinile cleștoase în pământul povirnit dar bogat și răsar din bălării sub formă de trunchiuri și (sau de *A, B, D*) creci noduroase de sub a căror coajă plesnită, mustul unei vieți prisoselnice se scurge zilnic. Jos de tot, sub coastă, licărește oglinda de argint a unui iaz smălțuit pe locuri de verdeața a lumii de frunze ce-l privește din deal, însingerat (singerat *E*) pe altele de moțurile purpurii ale trestiiilor, împetrițate (peștițat *E*) pe margini și chiar pe mijloc de (cu *E*) flori de apă, trandafiri pluitori, unii cu petale (petele *C, D*) albe, alții cu petale (petele *C, D*) galbene, ce se rotunjesc ca niște cuiburi și (ce *C*) se mișcă, incoa și încolo (*omite E*), în voia celei mai ușoare adieri. Printre aceste flori, boul-bălței (bălții *A, B, D*), insectă ciudată cu cîntec monoton dar răsunător, țîștește de un sfert de stinjen în sus sau descrie în fața apei și (*omite și E*) cu o iuțea nepomenită semicercuri orizontale ce se încrucișează în diferite puncte. O dată cu vegetația uriașă a copacilor, a pomilor și bălăriilor ce asaltează curtea boierească, se urcă (sue *E*) zilnic spre dînsa, și spre deal în sus (și mai sus de curte, spre piscul dealului *E*), cîntecul tainic al frunzelor și (*omite și A, B, D*) suspinul firelor de iarbă, dimpreună cu (iarbă. Cu ele împreună vibrează *E*) toată poema de glasuri exalată de viețuitoarele ce mișuiesc printre stufurile de leuștean, de ismă și cimbru înflorit, printre lumea albă și galbenă a muștelului, printre grupele liliachii (de liliac *E*) ale moțurilor de curcan (curcani *C*), ale Iaptelui de cuc cu nasturi de aur, ale garofițelor mohorîte ca singele sau pembè ca roșeața unei fete mari, flori de cîmp ce nasc și mor cu aceeași aspirațiune: de-a (se *B, C*) urca, de a se înmulți, de-a cuceri generație cu generație dealul întreg, culmea radioasă. Această tendință generală (aplecare obștească *E*) amenință (amerință *A, D*) din ce în ce mai mult gardul curții, dînsul (curței. Dînsul *E*) șovăiește sub presiunile cotropitoare. Cițiva dintre pîrmaci au căzut deja sub mușcăturile rădăcinilor, un număr dintre ceilalți, găuriți de insecte, apăsați de trunchiuri, stau să cadă, și dacă pitarul n-ar pune să i se dreagă împrejmuirea în fiecare an, toată vegetațiunea de pe coaste (coast *C, D*), valea întreagă ar năvăli

înăuntru, ar umplea (umple *A, D*) curtea cu orgia ei de frunze, de arbori (arbori *C, D*), de flori și de (*omite de E*) rădăcini, ar urca pe ziduri, ar făcea (face *A, B, D*) să dispară casa cu aceeași înlesnire ca gardul și s-ar uni cu prunăria din dos ce-și desfășoară mersul ei urcător tot în sus, mereu în sus *A, B, C, D, E*; 8—10 Stambulache însă nu este om să se dea bătut cu una cu două. De cum venea primăvara, punea să smulgă mărăcinii, lăstarele și bălăriile dinprejurul gardului, și cula urma să zimbească, neatinsă, dealurilor și văilor Plăviței, ce se ducea la vale, și călătorilor ce se duceau la deal ori la vale. În starea în care moștenise el casa și moșia de la părinții săi, voia să le lase pe amindouă celor care-i vor fi urmași, și mai cu seamă feciorului său întâi-născut — iar la această părere se unea și grăsulia cucoana Paraschiva, preacinstita lui soție. Și tot pentru aceasta, și fiindcă amindoi bătrînii știau că fiul lor Costică — care de vreo două săptămîni își luase licența în drept — avea să le sosească chiar în acea zi, dîșii, cu toate că își vedeau de treburile obicinuite, simțeau că le saltă inimile, și că nu știu cum să-și mai găsească de lucru, ca să le treacă de uritul așteptărei. În neastimpărul său, pitarul părăsea, din vreme în vreme, prunăria din dosul caselor, unde, flăcăi și fete scuturau pomii, grămădind movile de prune brumării, și alerga spre casă, unde, după ce urca în foișor, lua ochianul și se uita lung spre drumul cel mare. Cucoana Paraschiva, din cunhia în care priveghea bătutul putinelor, îl zărea cu coada ochilor, și, mică și grasă cum era, suia gîfîind scara după el. — Parcă văd ceva, îngina dînsa trăgîndu-și răsufierea, dar tocmai colo — departe — de la deal de moara Sîrbului — în dreptul plopilor din hotarul Virteștilor. Stambulache își ștergea cu o batistă vîrgată sudoarea de pe capul lui pleșuv și lucios ca un papene verde, și apropiîndu-și iar de ochian pleoapele roșii, deasupra cărora nu se mai aflau decît vreo trei-patru fire de păr alb, se uita lung spre drumul mare și se uita mai ales de la deal de moara Sîrbului, în dreptul hotarului din Virtești *F*: Stambulache însă, nu este om (care *A, B, D*) să îngăduiască o asemenea violare de domiciliu fie ea cît de poetică: așa a moștenit el casa și moșia de la părinții lui, așa vrea să le lase fiului său, iar de această părere este firește și grăsulia cucoana Paraschiva, respectabila sa soție. Pentru acest cuvînt, cu toate că amindoi bătrînii știu că fiul lor Costică, care de vreo două săptămîni și-a sfîrșit studiile luîndu-și licența în drept, are să se întoarcă peste cîteva ceasuri, dîșii, își văd de treburile obicinuite ca și cum inima nu le-ar tresări de bucurie, ca și cum singurul copil ce le-a dăruit Dumnezeu pe vreme de bătrînețe n-ar

fi așteptat cu cel mai mare neastimpăr. Cu toate aceste, din vreme în vreme, pitarul părăsește prunăria din dosul casei în mijlocul căreia, flăcăi și fete scutură pomii (pomi *C, E*), grămădesc prunele întocmind cu ele movile albastre sau brumării. În neînștiințarea ce-l coprinde atunci (atuncea *A, B*), Stambulache se urcă repede în foișor, ia ochianul și se uită lung spre drumul cel mare. Cucoana Paraschiva, din cuhnia unde priveghea bătutul putineilor, l-a văzut cu coada ochiului și, mică și grasă cum este, gîfînd, a urcat scara după el. — Parcă văd ceva, îngînă dînsa trăgîndu-și răsufllarea cu greutate, dar tocmai colo, departe, de la deal de moara Sirbului, în dreptul plopilor din hotarul Virteștilor. Stambulache, cu o batistă vîrgată, își șterge sudoarea de pe frunte, de pe capul său pleșuv, neted și lucios ca un pene verde, își apropie din nou de ochian ochii căprij deasupra cărora nu se mai află decît vreo cîteva fire albe ce se zbirlesc în dreapta și în stînga și se uită de (*omite de D*) la deal de moara Sirbului, în dreptul hotarului din Virtești *A, B, C, D, E*.

16—17

1—41; 1—3 Dar pe drum nu alerga decît praful ridicat de un vînt bîltăreț, praf ce se încolăcea întocmind niște virtejuri ce dau fuga unele după altele ca bețele unei reșchitori în mișcare. Stambulache își lăsa ochianul, își mai ștergea sudoarea de pe frunte, și cucoana Paraschiva se scobora în argea ca să mai vadă de țesutul scoarțelor. Fetele, în lipsa lui, se lăsaseră de cules pentru a se zbgui cu băieții care le sîcîiau ori le apucau pe la spate și le așezau pe vrute-nevrute pe genunchi. Mai spre fundurile livezei, vreo doi-trei vlăjgani zgăcinau pomii, și, ca să facă haz, potopeau peste fete o ploaie rîpăitoare de prune. Cele mai gogonețe, de cum le alunecau între cămășile desfăcute, li se duceau de-a lungul piepturilor pîrlite, și oprindu-li-se între sîni, li se mișcau acolo cu gîdelări ce le făceau să se pornească pe ris sau să scoală mici țipete. La vederea pitarului, care se înapoiase în ogradă, risetele și glumele încetară și toți se puseră de iznoavă pe lucru. Dintre băieți, unii băteau prunii cu niște prăjini lungi; alții se urcau în ei; alții le adunau de jos și le rînduiau la o parte, movile lingă movile. Și pe rînd pitarul trecea de la unii la alții, pasările, speriate, își părăseau cuiburile ascunse în ulmii ce îmbătrîneau dincolo de vâlceaua ce despărțea prunăria în două, iar vîntul bîltăreț plutea pe deasupra pomilor ducînd spre pădure mirosurile molipsitoare ale apelor stătute. Trana a Stanchei, fată de treisprezece ani, scutura, în vremea asta, un prun ce crescuse cam singuratic, în mijlocul unei mici poieni. Dar fiindcă roadele

necoapte bine nu cădeau, dînsa, sprintenă și rizătoare, se urca între crecile prunului, măcar că vîntul îi luase pe dedesubt fusta și cămașa, răsfrîngîndu-i-le mai sus de genuchi. Niță al dascălului, băiețandrul de optsprezece ani, care se făcuse, de dragul mindirului militaresc, călăraș cu schimbul, pasămite că-i pusese gîndul, fiindcă îi toca verzi și uscate, și, mai în glumă, mai cu dinadinsul, îi spunea că a dovedit într-unul din ulmii de dincolo de pîrleazul prunăriei un pui de mierlă cum n-a stat altul, cu totul și cu totul alb — cu grai de aur, și numai pe sub burtă și pe sub aripi surăpură *F*: Pe drumul cel mare nu se plimbă însă decît praful ridicat de un vînt bîltăreț, praf ce se încolăcește în spirale și o pleacă de-a lungul drumului în virteje albe ce aleargă unele după altele ca bețele (brațele *C, D*) unei rășchitori în mișcare. Stambulache își lasă ochianul, își șterge (iar *A, B, C*) sudoarea de pe frunte, cucoana Paraschiva coboară în argea ca să vadă dacă s-a năinat cu țesutul scoarțelor și ei se întoarce în ogradă. Fetele, în lipsa lui, se lăsaseră (lăsară *E*) de cules pentru a se zbgui cu băieții cari (ce *A, B, D*) le îmbrînceau ori le puneau cu de-a sila pe genunchi (genuchi *E*), în vreme ce alții scuturau din creci o ploaie rîpăitoare de prune. Și roadele gogonețe alunecau între cămășile desfăcute, se duceau de-a lungul piepturilor (pepturilor *E*) pîrlite, se opreau între sînurile pietroase (petroase *E*), cu gîdelături nebanatici, cu șiretlicuri idilice, dau naștere la (*omite* cu șiretlicuri idilice, dau naștere la *D*) mici țipete ce colorau și mai mult vorbele virile ale flăcăilor cu singe ars de soare și cu musculatură încordată. La vederea pitarului, al cărui halat de stambă galbenă cu vergi samanii filfăia umflat de vînt, toți și toate (*omite* și toate *E*) se puseră de iznoavă pe lucru... Flăcăii reîncepură să scuture pomii sau să se cațere printr-înșii, fetele își reluă copăile, se apucară să le umple iar, să le descare grăbit peste movilele ce se măreau ca prin farmec, cu toate că, pe sub cămăși, o nădușcă potopitoare le prididea de la subțiori (subțioară *C, D*) în jos și le scâldea pînă (până *E*) la călcîie în sudoarea întremătoare a muncii. Și pe cînd pitarul trecea de la o grupă la alta, prunele urmau să rîpănească... Paserile speriate își părăseau cuiburile ascunse în ulmii ce îmbătrîneau de mai bine de o sută ani în fundul ogradei, iar vîntul bîltăreț plutea (undula *B*; ondula *D*) pe deasupra pomilor ducînd către pădure miasminele acvaticе, germenii fermentării (fermentării *B, D*) trestielor căzute și ai plantelor moarte. În vremea aceasta, Trana a Stanchei, fată de treisprezece ani, scutura un prun ce creștea mai la (*omite* la *B*) o parte.

Dar fiindcă roadele necoapte bine nu cădeau destul de iute, ea, zglobie și veselă, se urca între crecile (crăcile *B*) lui, măcar că vintul îi luase pe dedesubt cămeșa și fusta, răsfringându-i-le în sus de i se vedeau pulpele și genuchii (genunchii *D*). Sub prun, Niță al dascălului, dănac (voinic *E*) de optsprezece ani care se făcuse călăraș cu schimbul de poștă, pasămite că-i pusese gindul, că-i toca verzi și uscate, îi spunea că a dovedit într-unul din ulmi un pui de mierlă alb *A, B, C, D, E*; 4—10 Trana — șireata! — frumușică de pica, cu gropițe la colțurile gurei, dar cu chipul încă de copil, îi arunca priviri ce-l inebuneau, ridea, zicea că nu-l crede, îl lovea cu prune în cap, îi azvirlea cite una în gură, pe care el o prindea din zbor, și o stringea între buzele lui roșii și mustăți mijitoare. Dar Niță făcea ce făcea, și tot de puiul de mierlă îi vorbea, iar când Trana se da jos din pom, o lua cu binișorul s-o ducă de partea ulmilor, s-o facă să sară pîrleazul cu el, doar de or găsi puiul cu norocu — bătu-l-ar cucu! — în cuib — la căldură. Și aproape pe negîndite — așa cum n-ar fi crezut nici el că are să i se întîmple — se pomeniră între ulmii cei mari, cu pîrleazul trecut, și de parte cu totul de culesul prunelor, printre dese tufișuri de măceși și de porumbe vinete, el tot făcîndu-se că nu-și aduce aminte în care ulm e cuibul, și ea tot spunîndu-i că a fost proastă că l-a crezut, și tot smucîndu-se să scape de brațul ce-i stringea mijlocul... Și cum Niță își apropiase obrazul de al ei, el îi jură că are să i-l arate cu adevărat pe năprasnicul pui, și dînd într-o parte ghimpoasele creci ale verdelui mărăciniș, se strecură cu ea până la rădăcina celui mai înalt dintre ulmi — cel peșemne cu puiul de mierlă între crecile lui. Și fiindcă buzele ce i se făcură de foc furaseră fără de veste pe ale ei, Trana, care vruse să se smulgă de sub arsura lor, se pomenise — fără să știe cum — că alunecă și cade, dar, odată cu aceasta, simțise că se surpă peste ea și cerul, și pămîntul, și copacul, și Niță, și puiul de mierlă, și tot. Prunăria urma însă să răsune de risete și de glume, de răpăirea prunelor, și strălucea ca mai înainte sub prăfuirea aurului frumoasei zile de august. Cu toate astea, soarele cam șchiopăta spre apus, și Stambulache, care se uitase la ceasornic, se cam încrunta. Cum, adică? Ceasurile cinci trecuseră și Costică *F*: Trana, frumușică de pica, cu gropițe la colțurile gurei (gurii *A, B, D*) dar cu trăsuri încă de copil, se uita pe furis la el, îi arunca cite o căutătură dogoritoare în care se amesteca umbra unei temeri nedefinite (nedeslușite *E*), îi răspundea că nu-l crede, ridea, îl lovea cu prune în cap, îi azvirlea prune în sin (omite cap, îi az-

virlea prune în *D*), lăsa cite una să-i pice drept în gură, iar el o prindea din zbor, o crăpa sub presiunea albă a dinților sau o stringea între buzele lui roșii cu mustăți mijitoare până (pînă *A, B, C*) ce o dezumfla ca pe o boabă de strugure (strugur *C, D*) de toată zeama coprînsă în voluptuoasa ei carnațiune. Acest joc ținu cit ținu, dar fiindcă dinșii vedeau că toți prunii dimprejur s-au cules și că rămăseseră singuri, ori fiindcă se simțeau îmbrînțiți unul spre altul, se pomeniră mergînd alături printre urcușurile și coborișurile ogrăzii (ogradei *E*). Și unde le erau mințile numai ei știu, că în loc să se îndrepte (îndrepteze *A, C, D*) către părțile de unde veneau glăsuri, se duceau, poate pe negîndite, între ulmii seculari printre cari (care *A, B, C*) măceșii și stufurile de porumbe se înșirau ca un gard viu. Trana a Stanchii (Stanchei *E*), fetica de treisprezece ani, ar cam fi vrut ce este drept să se întoarcă-napoi. Însă Niță al dascălului îi trecuse brațul pe după mijloc, își apropia obrazul arzător de al ei, îi șoptea în ureche despre multe și se jura pe lege că puiul de mierlă nu este născocire, că are glas de privighetoare, că este alb ca zăpada, că trebuie să fie vreo ursitoare care (ce *A, B, C*) s-a schimbat în pasere și că își are cuibul într-o creacă a ulmului al mare. Trana, pe de-o parte da din cap, pe de alta, credea, cu toate că, de ce se apropia de măceși și de ulmul cel mare, inima începea să-i zvîcnească și un fel de frică, frig și căldură, o năpădea de toate părțile; însă glasul lui Niță se făcuse dulce-dulce, brațul lui o stringea tot mai tare, buzele îi suflau pe obraz o dogoreală nespusă și măceșii erau aproape, ulmii vijăiau sub vînt, iar într-înșii șuiera o mierlă și cînta o privighetoare. Și cînd amîndoi se făcură nevăzuți, crecile ghimpoase, date o clipă la o parte, își reluară locul obicinuit. Deasupra lor, răgacii reîncepură să zboare și să zbîrnăjască (zbîrnăie *E*), martori fericiți ai tainei ce se implinea, ai sărutărilor sălbatice ce pun vinețeli pe grumaji, ai furtunei arzătoare cu descărcări electrice și cu convulsii (zvîrcoliri *E*) zdrobitoare (supreme *A, B, D*). În celelalte părți ale prunăriei, aceeași răpăială și aceleași glume răsăreau dintre pomii zgăcinați, dar de astă dată Stambulache nu mai vedea ce se petrece. Flăcăii și fetele ar fi putut să se lase de cules că el nici nu le-ar fi băgat de seamă. Ce? Soarele (se *A, B, D*) cobora... Cinci ceasuri, și Costică *A, B, C, D, E*.

19

24—27 Vorbele, glumele, mișcarea umpleau curtea. Dar butia fusese desfundată de argați, și toți se trăgeau într-acolo și se uitau cu jînd la ea *F*: Glumele și risetele umpleau curtea încrucîșîndu-se

cu un zgomot urcător printre care înțelesul vorbelor se perdeă (picr-dea *A, B*), și (*omite* și *A, B, D*) abia cite o dată, nota mai ascuțită a unei voci, țândărirea izbucnitoare a cite unui ris, obuz (obuzul *B*) vesel ce se spârgea în toate părțile, spînteca uietul furtunos ridicîndu-se deasupra lui. Dar butia scoasă în girliciuul pivniței de argați ce-o (*cari o E*) desfundau făcu ca zgomotul să scadă *A, B, C, D, E*.

21

16—19 Iar sărînd de pe scaun, Costică o apucă cu amîndouă mîinile și o așeză cu sila la masă, spre marele haz pe care îl făceau pitarul și popa Smarandache, și chiar cucoana Paraschiva *F*: Și stăru-i să șadă la masă. Floarea care se făcuse roșie ca sfecla, vru să iasă afară. Dar Costică sări de pe scaun, o apucă de amîndouă minile (mîinile *A*), o așeză lingă el, și în mijlocul hazului pe care-l făcea cucoana Paraschiva, pitarul și popa Ciocirlie, o amenință (amerință *A, B, C*) că de se va scula, o va săruta fără altă vorbă *A, B, C, D, E*.

22 — 23

14 — 41; 1 — 5 Hora luase la mijloc focul și chipurile aprinse răsăreau din întunerec. Voinicii care o învîrteau, și despre care avea să se ducă pomina, izbucneau în lumină alături cu fete în cămăși cu altițe, ori piereau înghițiți de noapte, după cum se ducea jocul ce se strîngea sau se lărgea, se încetineea sau se iuțea, da pe brînci, zguduia bătătura și casa — cutremura dealul. Băieții cei de tot tineri, cu dimie strîmtă și găitănătă pe picioare, cu scurte mintene în umeri sau numai în cămăși, cu căciulele pe ceafă — unii cu pălării de pîslă neagră înconjurată de flori — ridicau nori de praf cu săriturile lor, zbučiuiau noaptea cu chiote, și intrau și ieșeau din întunerec ca niște năluci. Bine legați — voinici și frumoși — cu buzele abia înseilate de mustăți, sau spelbi — oacheși și roșcați — cu ochii negri sau cu ochii albaștri — nu era unul să nu fure cite-o inimă, și să nu se desprindă din horă cu cite-o fată... Tot ce vedea i se părea lui Costică nou, și tot ce vedea îl fermeca... Bucureștii i se înfățișau deodată urîți; cartea pe care o învățase, o curată deșertăciune; diploma lui de avocat, o nerozie. Viața liniștită, fericirea, erau aici, între dealurile unde se născuse, printre ogoarele din neam de neam ale Stămbuleștilor. Șesul Plăviței, dealurile de dincolo de el; pădurile și satele de pe coastele lor, pe care le ghicea mai mult decît le vedea; focurile aprinse prin noapte; biserica satului strămoșesc înecat în întunerec, îi năvăleau

din priviri în minte, din minte în inimă. Urarea, strigătul de: „Ministru l să te văd ministru!“ i se părea acum o glumă. În tihna cîmpului, în munca pămîntului, în a fi ce a fost tatăl tău și tatăl lui, iată — poate — iată, desigur, adevărata fericire — singura *F*: Chipurile aprinse cari (ce *A, C, D*; se *B*) răsăreau fără veste din umbră, energia formelor, varietatea îmbrăcămîntei, înfloriturile albastre și roșii ale cămășilor, fluturii de pe cite-o (*o D*) zevelcă, fustele de stambă, cioarecii strîmți ai citorva băieți, găitănăți de-a lungul cusăturilor, căciulile negre puse într-o ureche sau îndesate pe-o sprînceană, strigătele, chiotele, hora ce se ducea de colo pînă colo (*omite* pînă *E*), i se păreau lui Costică lucruri noi, ciștigau în ochii lui o însemnătate. De altă parte, dincolo de întunericul biciuit de sfircul flăcărilor trosnitoare, noaptea se popula cu taine poetice, cu farmece nespuse. Dealurile din față, pădurile și satele, ghicite mai mult decît întrevăzute, cite un foc ce licărea, șesul despărțit în două de zăvoiu Plăviței, biserica înăbușită sub întunerec (întunericul *D*), surpat pe dînsa, îi năvăleau în priviri, în suflet, îi readuceau copilăria, jocurile și fericirile ei, pe Floarea sicută de dînsul, mugetul melancolic al vacilor chemîndu-și vițeii, alergările (alergăturile *B, D*) ca să descopere cui-barele găinilor și (ale *D*) giștelor *A, B, C, D, E*; **6 — 28** Și dîndu-se jos din pridvor, el intră în horă, — cam nedibaci la început — dar, în curînd, dînd și el pe brînci, sărînd și el cît zece, chiuînd și el, și uitîndu-și de diplomă, ca și cum n-ar fi fost, de codicele civil și de cel penal, de trebile politice și administrative — de drepturile și datoriile cetățenești... Lăutarii se duceau cînd spre o margine a horei cînd spre cealaltă și urmau — cu flacări roșii pe obraz — să-și zdrăngănească unul cobza, celălalt vioara. Niță al dascălului, cu boneta de cazarmă pe ceafă, cu cizme împintenate, în pantalonii ce-i trosneau pe picioare, în tunică de dril descheiată la piept, sărca cît zece: — Uite-așa! / — Și-așa! / — Și-încă-așa! / Trana a Stanchei, pe care picioarele n-o mai duseseră, se desprinsese din joc, și din umbra în care își ascundea vinătăile și buzele stoarse, căuta să nu se mai uite la Niță. Cu toate astea, ochii tot la el i se duceau, la el care îi furase inima și mintea cu jeraticul din ai lui, cu părul lui scurt ce scăpăra scînteieri roșiatice... *F*: Însă hora ce la început se trăgănea, se făcuse vijelioasă. Ea alerga acum printre întunerec (întuneric *D*) și lumină cu țepene bătăi din (de *D*) picioare și cu sărituri ce (de *C, D*) zguduiau pămîntul. Lăutarii, luați la (în *C, D*) mijloc, își zdrăngăneau cobza și vioara cu flacări roșii pe obraz. Niță al dascălului, cu boneta

de cazarmă pe ceafă, cu cizme cu pîneni, în pantaloni de uniformă ce-i trosneau pe picioare, în tunica de dril deschisă la pept (piept *A, C*), sârcă cit zece: — Uite-aşa ! / — Şi aşa ! / — Şi-ncă-aşa ! / Trana a Stanchii (Stanchei *E*), la o parte, îşi ascundea vineţelile de pe gît, ochii bătuţi, buzele pîrlite; de abia se ţinea... Picioarele i se împleticeau (împediceau *C, D*) ca şi cum ar fi fost beată; vrea să nu se mai uite la Niţă dar privirile i se duceau tot către el, căci el îi furase ochii şi gura, o furase toată cu ochii lui de jărat (jeratic *A, C, D*), cu buzele lui la colţuri cu mustăţi mijtoare, cu părul lui (omite lui *C, D*) scurt ce scăpăra la lumina focului schintei roşcate (roşietice *C, D*) *A, B, C, D, E*.

24

25 — 28 Foişorul era pustiu, o linişte se lăsase asupra casei, iar răcănii, şi cite-o hanţă de cîine, luau în stăpînire noaptea ce se făcea înaltă *F*: Foişorul era pustiu, o linişte fericită se lăsa asupra casei, şi răcănii cu ritmările lor monotone, împreună cu cite-o hanţă de cîine, luau în stăpînire noaptea ce se făcea albastră, ce se înmuia în argînt şi în schinteci de safir *A, B, C, D, E*.

(p. 25)

SOARE ŞI GRIU

Publicată în *Adevărul ilustrat*, II, 18, 1 iulie 1896, cu subtitlul „Pastel”. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 49—51, datată: „1896, Bucureşti, iunic”; *Românul*, 47, 118 (9), 4 mai 1903, p. 98; *Literatorul*, XXVI, 17, 19 octombrie 1918; *Universul literar*, XXXVI, 8, 4 aprilie 1920, p. 118.

Textul autograf în ms. 3.408, f. 26r.—34r.

Reprodusă din ms. 3.408.

A — *Adevărul ilustrat*; **B** — *Cartea de aur*; **C** — *Românul*; **D** — *Literatorul*; **E** — *Universul literar*; **F** — ms. 3.408.

Ideea de „pastel” apare şi anterior în proza lui Macedonski: *Sora de caritate* [(*Literatorul*, I, 16, 11 mai 1880), în volumul de faţă, p. 417 şi nota, p. 654. Ea face parte din preocupările estetice ale primei serii a *Literatorului*, unde Bonifaciu Florescu, după Catulle Mendès, dădea proze poetice inrudite, intitulale *Aquarele*, strînse ulterior în volum sub titlul: *Aquarele şi poezii în proză* (Bucureşti, 1894). Un mic articol program „Despre aquarele” (p. 35—36) oferă şi definiţia genului:

„În pictură, o aquarelă diferă de un tablou. Carl Robert, în tratatul său: *De'aquarelle*, zice: «Au tableau l'empêtement, à l'aquarelle la transparence des tons».

Ut pictura poesis.

O bucată poetică poate căuta a rivaliza cu un tablou, dar pentru aceasta, va imobiliza situaţiunile. O aquarelă este o situaţiune *fuse sur le vif*; este depringerea poziţiunii în care se găsesc unele persoane la un moment dat, şi a simţimintelor ce le animă: este un tablou, o fotografie morală, cu tonuri transparente. Diferă de un peisagiu în acesta că ne arată simţimintele oamenilor, nu acele ce noi înşine le punem în natură. Diferă de un pastel, în aceasta că culorile date pastelului trebuie să semene a fi totdeauna gata a se şterge, a se scutura ca praful de pe flutur; stilul nu poate, în pastel, a nu fi văr, dacă nu frate cu stilul preţios. Noi am introdus în proza română genul literar al aquarelei. Nimeni n-a făcut încă un bun pastel în proză”.

V a r i a n t e

25

1—25 Şoseaua, panglică prăfuită, înainta prin albăstrimea zilei peste care soarele îşi cernea strălucirea. În urmă, verdeaţa unei păduri încingea cîmpul cu un briu ce, prelungindu-se spre dreapta şi spre stînga, se ştergea neincetat mai mult şi sfîrşea prin a se topi de-o parte şi de alta în zarea depărtărilor. Încolo, spre Bucureşti, şesul se desfăşura — aproape fără cute — o stepă veselă ce se împreuna la orizont cu cerul: vechea şi scumpa noastră Românie, peste care griul îşi trece vara uriaşul talaz de aur. Dar marea de spice galbene era mincată, pe locuri, de mici cîmpuri intrate în stăpînirea florilor de cicoare albastre, în a garofiţelor pembê şi în a muşăţelului galben şi alb. Trăsura cu patru cai se oprise în dreptul unei şiri de griu de curînd secerat şi, pe cînd vizitiul se opîntea să-i ridice osia de la o roată ruptă pe un par găsit la marginea ariei, stăpîinii, spre a se adăposti de arşiţă, se apropiaseră de şiră şi, aprinzîndu-şi ţigările, intrau în umbra ei. Coprinşi de lenea zilei, ei se lungeau, la urmă, pe paietele ariei, schimbau cite-o vorbă-două, şi înfăşurîndu-se în fumul tutunului se lăsau unei jumătăţi de somn, cu privirile pierdute în adîncimea văzduhului *F, D, E*: Şoseaua se ducea înainte, panglică prăfuită, se ducea în albăstrimea zilei, se ducea în aurul soarelui ce fulgera holdele şi le înfăşura într-o lumină caldă. În urmă, departe, verdeaţa întunecoasă a unei păduri posomora cîmpul tăindu-l de-a curmezişul şi prelungindu-se cu nuanţe coboritoare, din ce în

ce mai șterse, către amândouă capetele orizontului. Înainte, spre București, precum și în dreapta și în stînga căiei, șesul monoton dar schinteietor de soare și de marea nesfirșită a talazurilor de spice galbene, nu era accidentat de nimic. El se lărgea și se lungea ca o stepă veselă, topindu-se în marginile cerului, și numai pe unde buruienile și iarba nu fuseseră năvălitate de grîu, florile albastre ale cicoarei își mestecau frăgezimea cu garoafe de cîmp, pembă și roșii, cu romanite albe, cu aglice lucioase și liliachii. Trăsura cu patru cai se oprise în drum, în dreptul unei șire de grîu de curînd secerat, și pe cînd vizitiul și un om de țară se opinteau să-i ridice osia de la o roată ruptă, pe un par aflat în șanțurile șoselei, stăpînii, spre a se adăposti de arșiță, se apropiaseră de șiră, intrau în umbra ei și-și aprindeau țigările. Coprinși (iar coprinși *A*) apoi de lenea zilei, se lungeau pe palele ariei de-alături *A, B, C*.

26

1—40 Dar din preajma lor, ce pînă aci părăuse pustie, o ceafă de băiețandri ieși la iveală cit ai clipi din ochi, și se făcu roată împrejurul lor. Erau copii de toată mina, cu păr negru și cu păr bălan, cu ochi de jar și cu ochi de cicoare — unii mai îndrăzneți, alții mai sfioși — care cu căciuli pe ceafă ori pe sprincene, care cu pălării de pîslă, înghirlandate cu flori de măceși. Copii ai cîmpului, piepturile li se arătau pirlite de sub cămășile desfăcute; pulpele și picioarele le aveau goale. Apropiati cu totul de fire, ei duceau mintea spre timpurile dintii ale Lațului, ale samniților și sabiniilor. Dar vreo doi, pistruiți, și cu un tort de aur roșu încurcat pe cap, păreau copii ale acelor triburi de iranieni care se credeau de-a dreptul coborite din soare, și care-și făcuseră din Helios singurul Dumnezeu. Drăgăstoși cum nu se poate mai mult, aceștia, cit și ceilalți, aduceau cu dînșii — inimi de aur prin grîul de aur — împăciuirea vieții cîmpenești, curățenia ei. Veniți la scerșiș cu ai lor, și întîrziindu-se împrejurul șirei, zăriseră pe călători și, grămădindu-se împrejurul lor, se uitau acum lung la ei, de pe a căror frunte grijile păreau că se șterg. Dar soarele coborise. Băiețașii alergaseră cu urcioarele la un puț din apropiere, și veniseră cu apă de acolo. Drumeții băuseră, iar osia trăsorei fusesse cu chiu cu vai proptită pe parul ce avea s-o sprijinească pînă la satul vecin. Călătorii intrară înăuntru. Căii o urniră din loc. Ei o tirau cu greu, dar, în sfîrșit, o duceau. Micii țărani, precum și mai măriceii rămaseră în urmă și, în curînd, șira se depărtă și ea. Tiriș-grăpiș, călătorii ajunseră

în sat, se deteră jos și minară peste noapte acolo. Dar aurul ce se șterse de pe holdele de grîu odată cu asfințirea soarelui, nu se șterse din amintirea lor... Și unul din ei măcină din grîul prin care trecuseră, și îl amestecă cu soarele dusei zile, ca să facă și din unul și din altul o pline a neuitărei spre a se hrăni și alții cu ea *F, D, E*: Dar deși cîmpul era (părea *A*) pustiu, ca prin farmec, și cum se întimplă în basme, din dreapta și din stînga, dinainte și din urmă, răsăriră fără veste copii de toată mina. Printre ei erau și cîțiva băiețandri cu pălării negre de pîslă și cu flori de măceși la ele. Și ei erau mulți, poate vreo treizeci, — mai mici, mai mari, oacheși, bălani, cu ochi negri sau cu ochi turburi ca un cer furtunos, cu cămăși desfăcute pe pept (piept *A*), cu pepturile (piepturile *A*) pirlite, — bronz și aramă antică, idilă de-ale lui Theocrit sau bucolică virgiliană. Și veneau mititeii, veneau așa cum erau, cari cu căciulile infundate pe ochi, cari cu pălăriile la o parte ori pe ceafă, naivi și blînzi, țărani neconvenționali, inimi de aur prin grîul de aur, în mijlocul aurului zilei, ei înși-le aur și flori de cicoare, romanite și garoafe de cîmp. Și cum rideau! Și cită bucurie n-aduceau cu ei. Și cum pereau (pie-reau *A*; veneau *C*) umbrele grijei de pe frunțile drumeților! Și cum era de uitat (se uita *A*) orașul! Și cum ar fi dorit ei să rămînă acolo, — mult, mult de tot, — ceasuri lungi, zile întregi, luni și ani, — totdeauna. Dar soarele (se *C*) coborise (treptat *A*). Rusticii aduseseră drumeților apă de băut de la un puț ascuns sub o poticnire a șesului și roata de trăsură, cu chiu cu vai, fu (fusesse *A*) ridicată pe parul ce avea s-o proptească pînă la satul vecin. Călătorii intrară înăuntru. Micii țărani, precum și mai măriceii, toți cîți lăsaseră în minte neștersa lor întipărire, iar puțin în urmă, chiar șesul cu holdele (live-dele *C*) lui, grîul și ziua veselă se întunecară, periră din ochii fermecați ai acelor fericiți de-o clipă și trăsura, tiriș-grăpiș, îi duse pînă la han unde înnoptară, pe cînd luna ce se ridica și cini cari lătrau (cîini ce hănțăiau *A*) sub seară, încheiau ziua, sfîrșeau visul *A, B, C*.

(p. 27)

PE DRUM DE POȘTĂ

Publicată în *Revista literară*, VII, 4, aprilie 1886, p. 271—283.
Republicată în: *România literară*, VII, 8, august 1888, p. 156—168;
Pe drum de poștă / de / Alexandru Macedonski / Editura revistei
România literară / București / Tipografia E. Miulescu, strada Sf.
Ionică, nr. 9, 1888 (13 p.); *Familia*, XXX, 11, 13 martie — 25 martie
1894, p. 121—123; 12, 20 martie / 1 aprilie 1894, p. 135—138; *Lu-*

mina, I, 1—6, 5—10 aprilie 1894; *Liga ortodoxă*, I, 80—90, 6—21 noiembrie 1896; *Cartea de aur*, 1902, p. 55—76, dedicată: „Mamei“; *Literatorul*, XXVI, 5, 27 iulie 1918, p. 2—6, cu dedicația: „Preasculmpei, adoratei și eroicei mele mame, astăzi decedată“.

Reprodusă din *Literatorul*, 1918.

A — *Revista literară*, 1886; B — *România literară*; C — *Pe drum de poștă*; D — *Familia*; E — *Lumina*; F — *Liga ortodoxă*; G — *Cartea de aur*; H — *Literatorul*.

La apariție, nuvela este primită cu ironii, al căror obiect sînt intențiile naturaliste ale lui Macedonski:

„Meritul de căpetenie al nuvelei este că ea-i *naturalistă*. Dar *naturalistă* nici mai mult, nici mai puțin. Ce mai ziceți onorabili cititori ai lui Zola, care vă plingeți că înotăm în romantism, vreți naturalism? poffim și încă de la cel mai pur...“ (Gheaur, *Revista literară*, în *Epoca*, I, 125, 22 aprilie 1886).

Macedonski intenționa să publice versiunea franceză a acestei „nuvele naturaliste“ în revista *Le Semeur* („Bibliografie“, *Revista independentă*, IX, noiembrie 1887, p. 60—61).

O poezie cu același titlu, *Pe drum de poștă*, dar fără nici o legătură cu schița lui Macedonski, publică Mircea O. Demetriade, în *Revista*, 10, 1888, p. 38—39.

În *Literatorul* (1918) dedicația este explicată prin următoarea notă semnată „A.M.“:

„Născută *Fisența* și, prin mamă, din neamul Brăiloilor și Urdărenilor, neam ce era, de asemeni, dintre cele de tot mari: un *Urdărean*, răstrăbun al mamei mele, s-a căsătorit cu fata lui Șerban-Vodă Cantacuzino (a se vedea: Octavian Lecca). Cît despre Fisențești, tatăl mamei mele era el însuși prin mamă, Brăiloi, așa că s-a luat rudă de aproape cu bunica mea și cu dezlegarea preasfintei Mitropolii. Tatăl acestuia a primit titlu de conte de la împărăteasa Caterina a II-a, în serviciul căreia a fost cu rangul de căpitan al gardei sale“.

Izvorul istoric invocat de Macedonski este Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, Buc., 1911, planșa 94, passim.

Despre întreaga ascendență maternă a poetului, cf. și *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 34—39.

Variante

27—28

1—16 În careta înhamată cu doisprezece cai de poștă, pe care îi mină trei surugii, pe capră cu un soldat, se afla o doamnă, a cărei frumusețe era încă strălucitoare. Lingă ea, un băiețandru, între treisprezece și paisprezece ani. Dar el părea a fi, după înfățișare, o fire bolnăvicioasă și care avea să șovăiască multă vreme între moarte și viață... Mama lui, ea care îi purta o neîncetată grijă, se arăta însă, de rîndul acesta, coprinsă de o altă turburare. Dînsa-i venea de la un petec de hîrtie cocoloșită, telegramă ce-i fusese trimisă, în chiar dimineața acelei zile, de o rudă a soțului ei, a cărui boală se îngreuiase H: În careta înhamată cu doisprezece cai de poștă, minată de trei surugii, pe capră cu un soldat, se afla o doamnă, a cărei frumusețe era încă strălucitoare, cu toate că împlinise sau că (*omite* că A, G) împlinea treizeci și cinci, și un tinăr, aproape un copil, făptură delicată ce trecea pragul celor cincisprezece ani ai săi cu o sănătate șovăitoare. Doamna, mama (mama B, C) aceluia produs bolnăvicios a cărui nervozitate era extremă, însă ce era inzestrat cu simțire și cu (*omite* cu G) inteligență superioară vîrstei sale, antiteză bizară în care germeii răului și binelui se ciocneau cu desfășurări de puteri egale, scotea de la un moment la altul patratul de hîrtie cocoloșită pe care se aflau lipite benți orizontale cu litere de tipar stampate în albastru, — depeșa primită chiar în acea zi de la o rudă a soțului ei, a cărui boală se făcuse gravă, mortală poate A, B, C, D, E, F, G; 21—28; 1—13 Puține la număr, dar coprinzătoare și grozave, aceste cuvinte, care învîneau pe albaștra hîrtiei, trecuseră pentru a douăzecea oară pe dinaintea vederii soției-mame. Și tot citindu-le, gînduri negre îi întunecau ochii. Soțul ei, își zicea dînsa, trebuia să fie, în adevăr, cu totul în primejdie, de vreme ce fusese chemată cu atîta grabă. Iar fiecăre cuvînt îi trimbița în auz marșuri de înmormîntare. Uita că e cu copilul alături, și pe drum, și se credea în București, cu lume multă împrejur; își închipuia pînă și că vede ieșind din poarta Sărindarului dricul strălucitor de aurărie pe sub zăbranicul ce-l învelea, și ce avea să ducă pe soțul ei la locașul de pe urmă... Mii de soldați, cu puștile aplecate la pămînt, îl urmau, iar pe lingă dînșii ofițerii mergeau cu săbiile trase. Muzicele regimentelor ce se scurgeau răsuna în fruntea, în mijlocul și în coada cortegiului, lungi șiruri de soldați, iar pe trotuare, prin balcoane și pe la ferestre, lume din lume. După dric, trăsura domnească, decorațiuni pe sute de

piepturi, — miniștrii, ambasadorii, înalții demnitari ai statului...
H: Aceste cuvinte, teribile în laconismul lor și în albăstrimea lor, răsăreau de pe fundul alb al imprimatului telegrafo-poștal și treceau pe (*omite* pe *F*) dinaintea vederei (vederii *A*, *B*, *D*) soției-mame (mume *B*, *C*, *D*) pentru a douăzecea oară. Și pentru a douăzecea oară, literile fatale îi umpleau ochii cu schinteieri roșii printre cari, marca țării (țării *D*), tipărită în negru, puneă doliul ei. În aceleși timp, dintre fiiece (fiecare *C*, *D*) cuvânt, fanfare funebre se ridicau. Un dric, pompos și nălucitor de aurărie pe sub zăbranicul ce-l învelea, apărea ieșind de la Sărindaru. Mii de soldați, oștirea toată îl urma, puști aplecate spre pământ, sabii trase, muzice (muzică *F*, *G*), — în capul, în mijlocul, în coada cortegiului..., spaliere de soldați, soldați înainte, soldați înapoi, trăsura domnească, miniștri și ambasadori (*omite* și *F*) încărcăți cu (de *B*, *D*) decorații, pe jos sau în trăsuri, — tunuri, steaguri, popor, lume din lume *A*, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*, *G*.

28—29

18—41; 1—11 — Dar... Ce?... Să fie cu puțință? Soțul ei, omul cu care a trăit ea douăzeci și unu de ani, cu care a împărțit bune și rele, să fi murit în adevăr? Cu toate acestea nu-l lăsase sănătos, și în toată strălucirea falci lui militărești, nu mai târziu decît deunăzi — abia o lună de atunci — și acum — dintr-o dată totul să fie sfîrșit? Dar dacă ar fi așa, atunci ea n-are să-l revadă decît neînsuflețit — omorît? — căci nu încăpea îndoială, un om ca dînsul, care ar fi fugit cu șapte în piept, nu se surpă ușor — dintr-o dată și ca oricare... Nici vorbă, prin urmare, că îi vor fi mîncat capul — dușmanii! — avea atîția! — și nici vorbă că-l va regăsi cu pete vinete și roșii pe obraz, cu părul capului și mustăților căzut — urme ale otrăveii ce-i va fi fost dată — căci: da — și nici nu putea să fie altfel — aceasta era singura și adevărata boală pe care ea o bunăse de cum primise știrea... Aceste gînduri porneau altele... Viața ei toată se înălța din adîncimile trecutului, se ogîndea cu vioiciune pe geamurile aburite ale caretei, printre înserarea unei zile de pe la sfîrșitul lui septembrie. Și icoanele ce-o năluceau atunci era copilăria ei de fată singură la părinți bogăți, visurile trandafirii și albastre cărora le dedese aripi, umplîndu-și cu ele viitorul. I se arăta, în sfîrșit, și alesul, — tînărul smuls din lună și din stele și care avea să-i fie tovarăș vieții sau, mai pe omenește vorbind, frumosul praporgic cu epelete de aur — feciorul de împărat din hasm cu care se și cununa, puțin în urmă.

Rochia ei de mireasă — rochie de păpușă — atît de mică era la paisprezece ani — mira, în ziua nunței, pe toți. Dar ce mira și mai mult, era faptul că farmecul ce pusese stăpînire asupra ei nu ținu o zi, nici două, ci un șir întreg de zile, aproape un an — cînd — după cum trec toate — se risipi și trecu și el. Cu toate acestea, copila nu încetă să-l iubească, în ciuda dezamăgirilor. E drept că și el — deși nu scăpa prilej s-o înșele — așa îi era firea — n-o iubea cu adevărat decît pe dînsa... Și părți din cariera lui i se redecșteptau în minte *H*: Ce? Să fie cu puțință? Soțul ei, omul cu care a trăit douăzeci (de *A*, *D*) ani, cu care a împărțit bune și rele, să fi murit în adevăr? Ce? Ea n-are să-l revadă decît sub formă de cadavru cu chipul desfigurat, cu pete vinete și roșii pe dînsul, cu părul capului și (cu *C*) al mustăților căzut, ultime indicii ale boalei pe care a bînuit-o din momentul primirii acelei vești fatale și de care acum (acum *A*, *G*), de ce cugeta mai mult, pare sigură? Ce?... Ce? Și toată viața ei, copilăria, visele și iluziunile ei de fată unică la părinți bogăți (avuți *E*), logodna ei, el — alesul, — frumos, tînăr, cu talie de fată în fracul de praporgic, rochia ei de mireasă, rochie de păpușă, atît era de mică la paisprezece ani, se înălțau încet din adîncimile trecutului, se ogîndeau cu vioiciune pe geamurile aburite ale caretei în mijlocul înserării (înserării *A*, *D*) noroase ale unei zile de pe la sfîrșitul lui septembrie (septembrie *D*; septembrie *F*). Veneau în urmă toată lînțuirea de lupte, de speranțe (*omite* *F*), de decepțiuni *A*, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*, *G*.

29—30

11—40; 1—6 Revedea luptele pentru cucerirea culmei — comamentul suprem al armatei — spre care înaintase prin învățătură și sirguintă neîncetată; strămutările militărești dintr-un colț al țării la celălalt; prea marea lui asprime, la cazarmă și în front; răzvrătirea companiei pe care o comanda, la Ocenele-Mari; ca azvîrlindu-se despletită, între cei care îl înconjuraseră, coperindu-l cu corpul și ocrotindu-l cu inima, soție care strigă soldaților turbați: „trageți!“ și dinaintea căreia puștile scapă din mîini și genuchii se pleacă; izbînda lui — mai târziu — de-a întocmi o armată, scoțînd ca din pămînt, regiment după regiment, instruind-o, traducînd din rusește și din franțuzește regulamente; înființînd *batalionul model*, ce avea să fie o pepinicră, stîrnind admirațiunea generalilor austriaci și ruși: Coronni, Haleinski și alții, iar acum, sub domnia cea nouă, o altă izbîndă a lui: puțința ce avusese să adune, în tabăra de la Urceni, 50.000 de soldați din toate armele, bine in-

struiți, și bine echipați. Cunoscător a douăsprezece limbi, suflet de militar prin moștenire, căci cobora din vechea casă domnitoare a Lituaniei — tatăl acestui om întemeiasă în adevăr cu din propria lui avere un regiment în Rusia, care îi poartă astăzi încă numele; — la rîndul său, el, și numai cu mijloace luate din averea lui, cumpărase instrumentele pentru înția muzică militară română, și o înființase; iar, nerezemîndu-se decît tot pe dînsul, înfăptuise o Școală militară, o Casă de dotațiune a oastei, un mare ștab domnesc... Era, prin urmare, firesc, ca inima ei să fi fost plină numai de el — pe care îl crezuse nepieritor — nu om, ci zeu nesupus legilor celorlalte făpturi pămîntești și pentru care fusese steaua cea luminoasă... De acest om să se despartă însă ea, și să se despartă astfel?... Ce? S-ar putea? *H*: Cariera lui cucerită grad cu grad, strămutările militarești dintr-un colț al țării la celalalt, revolta companiei de la Ocnele-Mari, ea azvîrlindu-se despletită, între cei cari-l înconjuraseră, acoperindu-l (coperindu-l *A, B, G*) cu corpul, ocrotindu-l cu inima, scăpîndu-l cu eroismul, soție care strigă soldaților răzvrățiți: „Trageți“ și dinaintea căreia frunțile se apleacă (pleacă *G*), genuchii se încovoie, puștile scapă din mîini (mîini *A, D, G*). Pasiunea cu care dînsul o iubea, slăbiciunile lui de voluptuos ce-l făceau să-i dea rivale, deznădejdea ei, violențele și certurile, căințele și împăcaciunile! Ce? Ce? Și acest om pe care-l iubise cu calitățile și (cu *C*) defectele lui, pentru care se devotase douăzeci ani, pentru care fusese geniul cel bun, steaua cea luminoasă, pe care-l petrecuse pînă la „culme“, ca tovarășă credincioasă, acest om să fi murit? De acest om să se despartă ea înainte de timp? *A, B, C, D, E, F, G*.

31—32

7—26 Copacii — răzleți sau mai mulți la un loc — se iveau, cînd la un geam, cînd la celalt, luau înfățișări de oameni — de hoji ascunși în noapte și cu pușca la ochi. Uneori șuierăturile surugiilor sau vorbele lor înginate de-a încălcare, erau scotite de el ca semnaluri... Îngrozit, își zicea că n-are să mai scape din acea noapte, și se trăgea de la geam. Ghemuindu-se, apoi, lingă mama lui, încerca să adoarmă, dar zadarnic: ochii săi rămîneau deschiși mari asupra întunericului. Răsufierea îi era scurtată, urechile vișietoare, și fiori-fiori îl treceau prin inimă. Careta, în vremea asta, urma drumul, și fiindcă era ajun de tîrg, șiruri de care începeau să treacă prin lumina felinarelor. Ele ieșeau din noapte, și reîntrau în întuneric, ca niște umbre ale unei lanterne magice. Strigătele țaranilor ce le abăteau, scîrțitul roților, înjurăturile surugiilor, se indeseau.

Dar odată cu teama de hoji ce pieră, frica răsturnișurilor se ridica dintre dealuri, năpădea din prăpastia văilor *H*: Grupe de copaci defilau ca niște năluci (nălucă *B, D, E*) negre, povești de hoji îi umpleau mîntea... Cel mai mic pom, stuful cel mai neînsemnat i se oglindea în priviri cu proporțiuni gigantice. Crecile noduroase deveneau (se schimbau în *G*) puști, trunchiurile luau forme hotărîte, se făceau oameni, haiduci lași în spete, cu căciulile pe sprîncene, cu ochi schinteietori... Cite-o șuierătură de surugiu, scurtă sau ascuțită, urmată de vorbe înginate de-a încălcare, îl (*omite F*) întăreau și mai mult în credința că nu se înșeală, că acele șuierături sunt semnale, că n-aveau să mai (*omite mai G*) scape din acea noapte... Îngrozit, dînsul se trăgea atunci de la geam, se ghemuia în colțul său cu urechile vișietoare, cu ochii dilatați de întunericul pecare ar fi vrut să-l pătrundă... Contractări nervoase îl scuturau și voind să se facă viteaz, să se amăgească singur, se înfășura în șalul mamei (mamei *F, G*) sale, șal scoțian cu dungi albastre pe fund roșu, punînd fioare și scuturări pe seama unui frig închipuit. Cu toate aceste, minutele aduceau cu ele sferturile și jumătățile de ceas. Careta își urma mersul, iar fiindcă era ajun de tîrg, șiruri de care începeau să se zărească, treceau ca printr-o lanternă magică în scurtul spațiu de lumină cucerit de felinare. Strigătele țaranilor ce le abăteau, scîrțitul (scîrțierea *F*) roților și înjurăturile surugiilor se indeseau. Însă odată cu teama de hoji ce dispărea, frica răsturnișurilor se ridica dintre dealurile ce se înmulțeau, năpădea dintre prăpastiile văilor ce se deschideau *A, B, C, D, E, F, G*; **33—41**; **1—33** Copacii de pe culmi se prefăceau, în visul lui, în năluci negre, — în haiduci cu căciulele infundate pe ochi, care se țineau după trăsura, și care se apropiiau uneori de porțițele ei pînă a le atinge geamurile. Alte dăți, aceiași copaci, coboriți și ei de pe culmi, dau goană caretei, o ajungeau, o întreceau, rămîneau în urmă și iar o ajungeau, însă în loc ca să mai fie tot haiduci, erau călugări cu glugi negre pe cap, care, pe deșelate, goneau sub ei cai, se lungeau — se lungeau, creșteau-creșteau sau se poccau cum le venea mai cumplit. Vîntul le filfia mantalele și glugile; se schimbau în demoni; se înmulțeau cit coprîndeau dealurile și văile; erau în fața, în urma, și împrejurul trăsorei. În visul lui, îl mai ajungeau de pe muchia dealurilor, cit și din apropiere, spăimîntătoare hohotiri de risete și fioroase fișări. Dar ceva era și mai grozav: brațele și degetele dracilor se subțiau; mîinile li se agățau de porțiță, una o deschidea; iar doi dintre demoni săreau înăuntru.

Intr-o clipă, unul își înfigea ghearele în gitlejul copilului, îi oprea strigătul, pe când altul îi se așeza grecește pe piept, și rînjea, și sfîșiiindu-i cărnurile, scotoceind cu unghiile pe sub coaste... O!... și ce căuta el, erau plămîinii, era inima... Dar mama sa se deșteptase. Ea îi auzise răsuflarea scurtă și grea și lăsase geamurile. Aerul tomatic al unei dimineți răgușite de ceață, îi răcori repede fruntea. Bătăile inimii îi se liniștiră, visul se învălmășea, dracii șovăiau, și răsturnați, cădeau sub tăișul unei săbii de diamant... În același timp, o lumină venită fără să știe de unde îl îmbrățișa. Se simțea ridicat în sus — zbură, plutea — și, înfășurat de o nemărginită strălucire, o putere tainică îl fulgera și mai sus încă — dincolo de văzduhurile ciocirlii — de unde, apoi, graiul lui, ce întrecea în dulceață cîntecul privighetoarei, se răzlețea peste țară, trecea granița, înfășura oamenii, era Dumnezeu făcut cuvînt *H*: Căpaci de pe culmi reîncepeau astfel să defileze (să se deșire *G*) pe sub ochii lui, năluci negre, cu forme hotărîte... Dar dinșii, în loc să se schimbe în oameni, în haiduci lați în spete, cu căciulile înfundate pe sprîncene, deveneau (se făceau *F, G*) de astă dată procesiuni de călugări cu glugile în cap ce călăreau întunecimea de pe lângă caretă... Apoi, ca în balada lui Bürger din albumul ilustrat ce i se dăruise de Anul nou, unele glugi călărau, vîntul le vârșea prelungindu-le printre neșarate (neșarile *F*) scăpărătoare, ochii călugărilor se roșeau ca niște cărbuni, fețele lor galbene li se albăstreau sau li se înverzeau ca flăcările ce joacă pe cite un mormînt, degetele și picioarele li se lungeau, li se ascuțeau... Dinșii deveneau demoni (Ei se schimbau în demoni *F*; Dinșii luau înfățișări de demoni *G*), se țineau vîrtejuri grozave ce se ajungeau și ce (*omite* cu *C, G*) se înveceau, ce apăreau cînd la un geam cînd la celalt, ce umpleau tot drumul, înainte, în urmă, la dreapta, la stînga, spre răsărit, spre miazănoapte (spre apus, spre răsărit, spre miazănoapte *B, D, E*), ce se revărsau peste cîmp și peste vale, ce se urcau pe dealuri și o luau de-a lungul muchielor huhuind cu risete spăimîntătoare, ducîndu-se cu fișiri fioroase, cu rînjete și cu (*omite* cu *B, G*) scrijnituri și urlate și cu (*omite* cu *B, G*) lătrături! Și în mijlocul visului său, pe cînd sudoarea ce-i deschidea porii îi lipsea de tîmple părul ondulat și moale, un țipăt, un strigăt de disperare nemărginită se încerca (cerca *A, G*) să-i deschidă buzele, dar se oprea între gitlejul ce se îngusta, murea fără sunet între fălcile ce se înclăștau, iar prin vijelia vîntului de roți, dintre demoni se năpusteau doi, pătrundeau înăuntru, îi se aruncau de grumăji, îl coprindeau

cu (în *F*) brațe de flăcări, îl pironeau sub ei, se așezau grecește pe pieptul lui. Unghiile lor îi sfîșiau cărnurile, scotoceau pe sub coaste. Gheare de fier (*fier C, F*) îi apucau inima, singele curgea... „Destul! Destul!“ — „Nu, nu e destul“ îi suflau atunci (atuncea *B, D*) amîndoi. Și aceleași gheare îi se înfigeau în rîrunchi (rîrunchi *F, G*), se urcau spre plămîni... Muma (mama *F, G*) sa ce (care *A, G*) se deșteptase, auzindu-i răsuflarea aci grea și lungă, aci șuierătoare și scurtă, voise să-l scoale în mai multe rînduri, dar neizbutind, lăsase (în *D*) jos geamul. Aerul tomatic al unei dimineți răgușite sub un cer încețat pătrundea (pînă la el, îi răcorea fruntea. Bătăile neorînduite ale inimii îi se linișteau, singele își relua cursul regulat și deodată cei doi demoni ale căror chipuri deveniseră confuze, se prăvăleau sfărmași de pe pieptul (peptul *G*) său, sub tăișul unei săbii muiată (înmuiată *A, D*) în schinteieri de briliante și în foc de rubine... Opaluri ce se deșirau de pe cordele de fir rîrau împrejurul copilului, îi zimbeau cu irizări licăriitoare, se simțea învelit de sus pînă jos într-o haină (într-un vestmint *F*) de lumină. Corpul îi se făcuse străvăzător. Aripa îl luau în sus. Se ridica într-o splendoare glorioasă și vocea sa, coborîndu-se de la înălțimile ameteitoare, înfășura țara, se impunea viitorimei cu modulări de o dulceață nepusă sau cu rînjetele și (cu *C*) sarcasmele intrupate în armonia largă a deznădejdei finale *A, B, C, D, E, F, G*.

34

23—39 Dar — izbuti-va să ducă viața înstrăinată de țară pe totdeauna? N-o lega cu tot ce e românesc un fir nevăzut — sufletul — și nu simțise ea, de cite ori trecuse granița, spre a se duce la Paris sau la Viena, în Belgia sau în Italia — oriunde — că deși nu-i lipsea nimic — că deși o înconjurau curteniri și considerație — îi lipsea — ceva nedeslușit, dar ce înceta să-i mai lipsească de cum repunea piciorul pe pămîntul românesc; de cum reauzea graiul cel plin de farmec al copilăriei, al întregii sale vieți? Neapărat că era așa, și că, dacă aceasta se va întimpla, avea să fie izbită de moarte chiar din acea clipă — însă putea ea să-și jertfească copiii nenorocirilor ce i-ar fi așteptat și să nu se jertfească mai curînd pe dînsa? Hotărît: odată ce el n-ar mai fi, nu i-ar rămînea decît să plece, să se statornicească în Franța, singura țară pe care o iubea — după a ei *H*: *omite A, B, C, D, E, F, G*.

35—36

30—41; 1—25 Fire ce cu greu ar fi fost deslușită, el, deși era încă mic prin ani, se dusesese prin cugetare și prin simțire departe. Binele

și răul îi vorbeau cu o deopotrivă putere. Nici muma nici tatăl lui, nici frații și nici camarazii de o vîrstă cu dînsul, nu ghiceau ce aripi de soare are la suflet, și în ce tăvăliri de noroaie l-ar fi dus gîndul, dacă acestea l-ar fi părăsit. Ochii lui erau mai totdeauna coperiți de o ceață, așa că părea nepăsător pentru tot ce se petrecea împrejurii și că umbla dormind pe picioare. Dar el vedea tot, simțea tot, se înduioșa de cea mai mică suferință, iubea cu patimă pe mama lui, deși ascundea cu îngrijire oricui simțirea și gîndul lui. Era slab, și cu toate aceste, miniile îi erau cumpiite. Pe fratele său mai mare, care-l lovise într-o zi, îl urmărise prin toată curtea cu un cuțit, și acesta, din puțin scăpase ca să nu fie omorît. Era, în sfîrșit, de o mindrie nesuferită, dar și de o bunătate ce nu cunoștea margini. Nu citise, la acea vîrstă, pe Lara, și s-ar fi putut zice că e fiul lui. Simțirea lui era atît de ascuțită sau de bolnăvicioasă, încît, dacă mintea nu i-ar fi fost puternică, această simțire l-ar fi dus la nebunie. Așa bunăoară, nimini nu știa pentru ce-și umplea el pozunarele cu pietre, cu hirtii, cu bucățele de lemn, cu toate nimicurile ce întilnea în drum, cînd, în această privință, se supunea unui îndemn lăuntric mai mult decît copilăros, dar nespus de duios. Ce-și zicea cînd ridica toate acele fleacuri de jos, mișcat, uneori pînă la lacrimi, era că lucrurile acele n-au să mai fie întilnite sau văzute de dînsul niciodată ... Neîncetata curgere a vremii — ce nu se oprește o clipă și ce nu se întoarce o clipă din calea care a făcut-o — îi vorbea, spunîndu-i cu o neasemănată putere, că ziua de azi nu e ca cea de mine; că — om sau lucru — astăzi sunt dar mine pot să nu mai fie, și că dacă cumva tot urmează să mai stăruiască, un mine în care nu vor mai fi le va ajunge și pe ele *H*: *omite A, B, C, D, E, F, G.*

38

6—16 Însă, cu cît se nainta spre bariera Bucureștilor, lumea în loc să scadă, se înmulțea. Din depărtare, se auzea un fel de răpăială ciudată. S-ar fi crezut că e zgomotul unei mări ce se întoarce în matca ei. Răpăiala se apropia și se desfășura în auzuri, pe anumite măsuri, dar neîncetat aceleași. După puțin, răsunară și niște sforări lungi ce ar fi putut să fie asemănate cu uriașa mișcare a mai multor mii de foale ce se închid și se deschid cu regulă. Erau soldații: Armata! Cu bătăi în toba cea mare, cu fanfare de trîmbiți, ea se apropia *H*: Însă, cu cît se înainta spre bariera Bucureștilor, se producea un fel de imbulzeală ... Trăsurile se înmulțeau (îndescau *A, D*).

Ulița se umplea de lume, iar din depărtare se înălța (înmulțea *E*) o răpăială monotonă ce se apropia mereu și ce se urma cu o cadență stăruitoare. S-ar fi crezut că este o mare în reflux, că un cataclism îndeplinit fără veste a sfîrșit stăvilarele pe care (cari *G*) veacurile le-a pus la gurile Dunărei (Dunării *A, B, D*), că apele sălcii în care (cari *G*) dînsa se varsă s-au ridicat deasupra nivelului obicinuit, și că reintră umflate și spumoase în matca lor preistorică dintre Carpați și Balcani. Cu toate aceste, vijelia ritmică lua proporțiuni deslușitoare. Sforări lungi, ca cele pe cari le-ar produce cîteva mii de foale în mișcare, se împreunau într-o răsufare gigantică ce se propaga prin ondulările simetrice ale atmosferei odată cu fanfare arzătoare de trîmbițe, cu bătăi în toba cea mare și cu uruiri de tunuri *A, B, C, D, E, F, G.*

39—40

20—41; 1—2 *Ba-langa, ba-langa, ba-lang...* fuga, un moment oprită prin sosirea la jumătate de poștă, pornea iar. Tîmplele îi erau însă strînse ca de un cerc de fier. Capul i se golea de idei. Se uita împrejur să mai vadă — *langa-langa-langa; lang-lang-lang*, se lăsa și, cu capul în colțul carotei, adormea. Copilul, sub aceeași nimicire, simțea că și lui i se pitejenează privirile. Locomotivă de mică viteză, careta nu mai punea de la o poștă la alta decît două ore. Se ajungea la Găiești cu zgomotul unei prăvăliri. Prunăriile din această localitate licăreau în pripă, cu vechile lor case boierești avînd pridvoare de zid pe stilpi, și se făceau nevăzute. Cîmpurile nesfîrșite recoprîneau văzul, se prelungeau fără urcări și coboriri. Soarele, căzut spre apus, împrăstia pulberi de aur. Scaieții și mărăcinii erau cu totul poleiți. Goana punea pe obrazele surugiilor flacări. Zdrențuirile cămășilor piereau în aurul soarelui. Ei păreau zmei călări pe paralei. Părul unuia, arămiu, îi bătea grumajii cu arzătoare aripi de lumină roșcată. Altul era oacheșiu ca un țigan, dar frumos ca un fecior de împărat din alte vremuri; cel de al treilea, bălan, și cu toate că era cel mai copil, mina mai nebunește — *ceara mă-se și Christosu lui tat-so ... H*: Însă, cu cît se nainta, iuțea mersului împreună cu osteneala drumului luat îi strîngea tîmplele în cercuri îngustătoare. Teasta i se golea de idei, ochii i se ținteau pe cuiele poleite ce prindeau perdelele, mișcările i se făceau automate, uita de unde vine și unde se duce, își ștergea pleoapele umflate cu apa de trandafir dintr-o sticlută, sau, hipnotizată, se lăsa pe spate cu singura aspirare de-a sosi, de a-și înfunda capul între perini moi, de-aș trage plapuma pe obraz. Copilul, sub aceeași

nimicire, simțea că privirile i se împăiejenesc (păiejenescă *D, G*). Careta, locomotivă de mică viteză, nu mai punea de la o poștă la alta decât două ceasuri; se ajungea la Găiești cu zgomotul unei prăvăliri. Prunăriile din această localitate se desfășurau de amândouă părțile șoselei (șoselii *A*). Case albe, cu stâlpi și (cu *A, C, D, F*) pridvoare vechi, cuiburi de fericire ascunse între frunziș, fugeau prin desișul rărit, ca niște scurte licăriri. Se ieșea dintre livezile roditoare. Cîmpuri monotone și nesfirșite umpleau orizontul (orizonul *F, G*), erau lăsate în urmă, se iveau din nou. Soarele, ce deja începea să cadă de la zenit, aureoliza globul în afelie. Miriade de schinte orbitoare se împărțeau în aer. Pulverea (Pulberea *A, B, D*) drumului se schimba în praf de aur. Scaieții și mărăcinii se polciau. Părul surugiilor se incendia. Excitarea (Excitațiunea *A, D*) goanei le vîlvora obrazurile cu flacări, le sufla în corpuri virilități aprige. Zdrențuirile cămășilor dispăreau.

Frunuseți supraomenești îi îmbrăca. Țepenia mușchilor vorbea de dragostiri nebune cu răstigniri pironitoare și exala farmecul afrodisiac al manifestărilor forței *A, B, C, D, E, F, G*.

40—41

3—40; 1—2 Dar ochii copilului se închideau pe sferă. Clopotele îi sunau în cap; osteneala îi trecea pe sub vederi șiruri-șiruri de bobite albe și negre ce se mișcau după partea în care își ducea pleoaple. Aceste bobite tot arătându-i-se și tot pierind — ce nu i se destăinuiau decât după oboseli mari — îl îndrumau către închipiri ciudate... Da: pentru ce ochii n-ar câștiga, în anumite împrejurări, pătrunderi ce le lipsesc în stările trupești și sufletești obicinuite? Lumi ce nu sunt nici bănuite, de care mintea nici simțurile omenești nu-și dau seama, nu s-ar putea oare să ne înconjoare, să fie lângă noi și noi să nu le știm? Și pentru ce nu s-ar afla fâpturi și lucruri întocmite din aluaturi care să scape vederei și pipăitului omeneș? Știe cineva ceva? S-o spună. A învățat și el în școală — și va mai învăța — dar cunoaște-se-va vreodată ce e lumina? Negreșit, la carte se zice că ea e o mișcare; însă mișcare a ce? Și dacă e mișcare, de ce încetează să mai fie de cum, vrînd s-o prinzi într-o odaie, ai închis obloanele? În sfîrșit, sufletul, ce este el? Este sau nu este? Bunica lui spunea că este, că face parte din Dumnezeu, și că se întoarce la el. Profesorii lui spuneau că e o născocire. Dar alți profesori, aceștia mai învățați și mai mari, seriau pe întrecute în cărțile pe care le dosea din biblioteca tatălui său, că dacă n-ar fi sufletul n-ar fi nimic. Apoi, cu Dumnezeu, nu merge la fel? E și nu e.

Uite popa, nu e popa. Cu stelele, însă, cum rămîne, ce sunt ele? Unii spun că vreo câteva sunt pămînturi, iar că cele mai multe sunt sori. Și cu toate acestea, deși ele pot să fie și sori și pămînturi, ele sunt altceva; ființe ale nemărginirii care trăiesc, simt, ougeță, și se iubesc sau se urăsc — după cum se plac sau nu se plac. Nici vorbă că ar ride cine i-ar ști aceste gînduri — dar adevărul era tot cel care i se urca din suflet în mintea lui. Și astfel, el umplea cerul cu fâpturi ce erau ingeri — oști întregi de ingeri ce, în vecii-vecilor, împingeau tot mai departe întunerecul, îl răsturnau, brazdă peste brazdă, spart *H*: Dar ochii păiejenți (împăiejenți *C*) ai copilului se închideau pe jumătate. Clopotele cailor îi sunau în cap, osteneala făcea să-i treacă pe dinainte șiruri de bobite galbene sau albe ce se ridicau și ce (*omite* ce *G*) se colorau la fiecare mișcare a pleoapelor. Dînsul urmărea fenomenul cu o curiozitate crescîndă: acele mîrgelușe erau atât de frumoase, se înșirau cu o diversitate de moduri așa de extraordinară, încît îl duceau la clădiri de teorii, la concepări de idei bizare. Da, pentru ce ochii n-ar câștiga, în momente de supraexcitare, pătrunderi ce le lipsesc în stare normală. Lumi ce totul nemateriale nu puteau oare să existe și să populeze spațiul nesfirșit? Lumina, bunăoară, este ea materială? Și dacă este, pentru ce de cum închizi obloanele unei odăi se face întuneric (întunerec *E, G*)? Pentru ce nu poți s-o prinzi și s-o ții arestată înăuntru... Apoi înmulțea deducerile, ajungea la suflet, se convingea de existența lui, Dumnezeu cobora peste dînsul cu toată poama imensității. Deslușea hieroglifile cerurilor, se cufunda în albastrimile adîncii... Timpul și locul dispăreau. Stelele i se grupau împrejur, îi șopteau că ele, împreună cu tot ce este materie, trăiesc de o viață proprie. O! Suferințele și bucuriile gigantice despre cari (care *D, E, F*) îi vorbeau, voluptățile transcendente ce-i spuneau că resimt sub însă-mîntăriile zguduitoare ale cite unui soare, sfîșierile dureroase ce-l făceau să priceapă că îndură pe fiecare minut al voluptății (voluptății *A, D*) sau al (*omite* al *G*) rodniceii lor! O! Pîntecel lor cutremurate sub străpungerea desflorărilor, spintecate sub silnicia nașterilor! O! Izvoririle (Izvoarele *E*) de ape printre crepăturile mamelelor! O! Etopeele cu cari implea spațiurile: ademenirile și trădările, plînsurile și surisurile, prelungirile mișunătoare (mișunătoare *C, D, F*) de viață ale infinitului, desfrînările soriilor, infecțiunile venerice, ftiziele lunare, luptele pentru existență ale astrelor, bătăliile titanice, prăvălirile unor întregi sisteme, cerul plin cu tabere permanente, cu ostași colosali *A, B, C, D, E, F, G*; 3—20 Dar deasupra marginii

depărtate a cîmpului, soarele era de-a șchioapă. Coborise, și seara ajungea caii din urmă. Cu felinarele aprinse, careta trecea acum prin satul Mogoșoaiei — sat întocmit aproape în întregime numai din țiganii brincovenesți... Ciinii, firește, îi făceau alai. Dar la ieșirea din sat — departe și nu prea — începu să se mute pe cîmp, de colo-colo, ca o spuză de licurici... Soldatul se aplecă spre geam, bătu într-însul: — Bucureștii! c'coniță. Inima mamei trăsărea, o lua iute de tot. Furtuna cailor sosea în dreptul Bănesei, aluneca pe dinaintea ei, se năpustea în rontul întii. Lămpile de petrol de pe o parte și de pe alta a faimoasei plimbări roșeau pe rînd întunerecul. Copilul scotea capul și se uita înaintea cailor. Rontul al doilea era trecut cu ocolire pe după havuz, surugiii opreau în scurt, jandarmi călări și mai multe trăsuri ocoleau careta *H*: Dar soarele ce cădea sub orizon dispărea; brazdele lui mohorite, nuanțate în descreștere cu portocaliul și galbenul topazului sau cu cerneala liliachie a ametistului limpede, se ștergeau repede înecate de nori opaci. Noaptea ajungea caii din urmă; la marginile extreme ale intensității (intensității *A*) razelor vizuale, (acolo *B*, *G*) unde cerul se împreunează (împreună *G*) cu pămîntul, inserarea brumărie, zăbranic de un albastru mai întii deschis și încă străvăzător, se ridică (în sus *D*), coprîndea, grad cu grad, pereții interiori ai clopotului imensității (imensității *A, D*), topea colorile (culorile *A*, *B*, *D*, *E*) zilei expirate într-o singură nuanță universală, indigo preschimbat într-un negru desăvîrșit de licăriri stelelor ce-l punctau. Careta, cu felinare (felinarele *A*, *B*, *C*, *D*) reaprinse se cufunda (cufundau *B*, *D*, *E*) din nou în întuneric (întunec *F*, *G*). O infinitate de licurici ce păreau că se mută dintr-o parte într-alta se arătau în fața șoselei (șoselii *A*, *B*, *D*), umpleau pe momente cîmpul... Soldatul se apleca spre geam, bătea într-însul: — Bucureștii, cuconiță! Inima mamei (mamei *C*, *E*) tresărea, o pornea iute de tot, furtuna cailor sosea în dreptul Bănesei, aluneca pe dinaintea ei, se năpustea în rontul întii; lămpile de petrol roșeau pe rînd întunericul (întunericul *G*), copilul scotea capul și se uita înaintea cailor, nu știa ce simțea dar era copleșit de tremurări nervoase, rontul al doilea se trecea cu ocolire pe după havuz, surugiii opreau în scurt, jandarmi călări și mai multe trăsuri ocoleau careta *A*, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*, *G*.

(p. 42)

MOARĂ PE DUNĂRE

Publicată în *Adevărul ilustrat*, II, 20, 15 iulie 1896, p. 2, cu subtitlul „Nuvelă”. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 77—79, datată: „1896, iunie, București”, dedicată: „D-lui Ed. Dall'Orso, omagiu”;

Românul, 47, 116 (7), 20 aprilie 1903, p. 82—83, aceeași dedicație; *Traian Demetrescu*, I, 1, 6 septembrie 1909, p. 1; *Universul literar*, XXXVI, 23, 18 iulie 1920, p. 355.

Textul în ms. autograf 3.283, f. 6r.—12 r.; ms. foto nr. 40, p. 47—53; textul definitiv în ms. 3.216, f. 32r.—35r.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Adevărul ilustrat*; **B** — *Cartea de aur*; **C** — *Românul*; **D** — *Traian Demetrescu*; **E** — *Universul literar*; **F** — ms. 3.283; **G** — ms. 3.216.

Edouard Dall'Orso, secretar regal, este un simpatizant al poetului, pe care biografia sa îl înregistrează, cf. *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 308.

cealma, s.f. — turban.

ramadan, s.n. — postul cel mare, cu durată de o lună, în timpul căruia musulmanii postesc de la răsăritul pînă la apusul soarelui.

săin, adj. — cenușiu, sur.

V a r i a n t e

42—43

1—26; 1—16 În mijlocul apei albastre ce curge cu solzi de aur și de smarald, cu pilpîiri de soare pe fiece val, în firul ei, și dincolo de Nicolopol, un pod plutitor stă locului — cine poate să știe de cînd? — prins de fundul Dunărei cu cele două funii căror li se detese (dăduse *E*) drumu-năuntru (drum-năuntru *E*) avînd, la căpătîiele lor, grelele unelte de fier (ale corăbierilor *E*) ce se înfipseseră adînc în nesip. Scîndurile din care e făcut podul nu se văd. Peste ele a fost cărat și risipit pămînt pe care soarele l-a bătătorit, scoțînd din ei, în urma încropitelor ploii ale primăverii, ierburi și buruieni, flori, și chiar mărăcinișuri ce crescuseră nalte și stufoase, și ce-l făceau să pară, de departe, un ostrov de verdeață. O magherniță de scînduri, ridicată la partea lui dinapoi, adăpostește pietrele morii, pe cînd roata ei de apă, așezată în chiar spatele podului, într-o schelă de lemn pironită de dinsul, e luată pe desubt (dedesubt *E*) de ducerea Dunărei în jos, învîrtindu-se și scîrțîind din adînc. Turcii stăpînesc încă vrăjitul țarm. Dintre împădurirea cu pomi roditori a dealurilor, se deosibesc, desprinzîndu-se și crescînd spre cer, albe și subțiri minarete. Grădini, ca cele din *Halima*, se prăvălesc de pe coaste spre țarmi, și pomii lor vin să-și spele picioarele în Dunăre. Ici-colo răsar, dintre deseale tufișuri ale frunzelor, case albe, coperite cu olane roșii, și chioșcuri de lemn, cu geamuri porto-

calii și albastre, roșii și verzi, galbene. O, turcii! cum știau ei să prețuiască cele de Dumnezeu lăsate, și cum se foloseau de frumusețile (frumusețele *E*) lor ca să-și dezmierde traiul și să-i (să-și *E*) uite scirba, suferințele, uriciunile și primejdiile! Și cum, pe tărfmurile pe care le-au coprins, știut-au ei să-și aleagă locurile satelor și orașelor ce au statornicit, cit și al caselor ce și-au clădit, și în care s-au așezat... Bieții turci! pe atunci țărmlul drept al Dunărei era tot în stăpînirea lor, și, prin urmare, plin de poezie, așa că dintre orașele de pe acest țărml, Nicopolul era, între prăpăstioasele lui dealuri, deopotrivă de îmbietor ca Grenada, în care Alhambra privește, de pe minunata-i culme, Generaliful ce zimbește pe a lui *G, E*: în mijlocul apei albastre ce curge cu solzi de aur și de smarald, cu pilpăiri (pilpăiri *A*) de soare deasupra fiecărui val (spre partea dinapoi *A*), în firul ei, și dincolo de Nicopol, acolo unde scapără rubine și se rostogolesc topaze, este (stă *D*) ancorat un pod umblător. Scindurile din cari (care *C, D*) e făcut nici nu se văd. Peste pod a fost cărat și risipit pămînt vegetal; ploile, vîntul, soarele l-au bătut și, fragedă încă, iarba-l copere (il acopere *A, D*) pe locuri. Dușumeaua, chiar la margini (*omite D*), dispore sub maluri neregulate din cari au răsărit mărăcinișuri verzi. Privit de departe, acel petec de teren artificial are înfățișarea unei insule. O baracă de brad, (de partea dinapoi *D*), adăpostește petrele (pietrele *A, C, D*) moarei, iar afară, într-o scobitură a podului, din dosul baracei, roata învîrtită de curgerea Dunărei la vale macină apa monoton, o prăfuieste ca pe o zăpadă viscolită (o prăfuieste încoa și încolo după cum bate vîntul *A*; o macină încoa și încolo după cum bate vîntul *D*), și Dunărea se duce, se duce (*omite A*), nici mai iute, nici mai domoală, nepăsătoare ca vremea, aprigă ca viața. Turcii stăpînesc încă țărmlul pitoresc. Pe creștetele dealurilor, minaretele (minaretele *A, D*) subțiri se înalță numeroase și albe în zarea azurie *A, B, C, D*: în mijlocul apei albastre ce curge cu solzi de aur și de smarald, cu pilpăiri de soare peste fiecă val, în firul ei, și dincolo de Nicopol, este ancorat un pod umblător. Scindurile din care e făcut nu se văd. Peste pod a fost cărat și risipit pămînt. Ploile și vîntul au trecut peste el, l-au îndesat și l-au bătut, iar soarele a dat la iveală dintr-insul fel de flori și de buruieni. Pe marginile lui au crescut până și mărăcinișuri ce tot înverzind și înflorind s-au înmulțit și l-au ocolit cu tufișuri de răsuri și de lemn cînesc. Privit de departe, el zimbește ochilor ca un mic ostrov de verdeață. O magherniță din scinduri de brad adăpostește, la partea lui dinapoi, pietrele moarei, pe cînd roata, ce e învîrtită pe desubt de curgerea Dunărei, își are osia în o schelă de lemn ce se prelungește

deasupra apei. Această roată, cînd noroiul n-o oprește din umblet, scirțiile și oftează adînc, dar nu încetează să spargă oglinda Dunărei ce se duce, cînd mai iute, cînd mai încet, dar ce rămîne tot nepăsătoare ca vremea și tot aprigă ca viața. Turcii stăpînesc încă fermecătorul țărml. Pe creștetul dealurilor se înalță minaretele subțiri și albe. Grădini coboară pe coaste în jos; printre ele se zăresc coperișurile de olane roșii ale chioșcurilor și ale caselor. Orice s-ar zice despre turci, ei n-au avut numai un suflet senzual, ci și un suflet de visători. Pe pămînturile pe care le-au coprins, au știut să-și aleagă totdeauna locurile cele mai frumoase și s-au statornicit pe ele. Nicopol este un rai deopotrivă de răpitor ca Grenada între [...] ei, dar la frumusețea lui se adaugă marea strălucită a priveliștei Dunărei *F*.

43—44

17—38; 1—6 Roata de pe plutitorul pod al lui Ali urmează însă să macine apa în sec, căci morarul care s-a dus la țîrg din ajun — fiind tocmai ramadanul — a uitat s-o oprească. O pisică galbenă ce-și rotunjea spatele în soare se scoală o clipă, își întinde labele, și, reazăzîndu-se jos aproape îndată, își închide ochii de jăratie verde și reînțepe să toarcă. Dar o pinză de luntre albește sub stîncile Nicopolului. Pisica miolăie fără veste, și, ca și cum ar fi simțit întoarcerea stăpînului, se află în picioare, ducîndu-se spre marginea podului, de care și-agață ghearele. Luntrea, cu pinza îndreptată altfel (de pe vînt *E*), taie Dunărea pieziș, se apropie de roata morii, ocolește podul, și barba săină (scină *E*) a lui Ali, cealmauă lui albă, singerată la mijloc de fundul roșu al fesului, se ivesc. Luntrea e încărcată cu saci de grîu. Puțîn încă, și moara nu va mai măcina în sec. Dar în opinteala cu descărarea sacilor, unul din ei, mai greu, îl face să șovăiască. Luntrea, pe care el o legase cu frînghia de vechiul steajăr, al podului, îi fuge deodată de sub piciorul cu care rămăsese într-insa, iar doborît se prăvălește în Dunăre, se duce adînc, și pisica ce i-a văzut căderea se apleacă peste valurile ce s-au reînchis (închis *E*) asupra lui. Și (Iar *E*) apa curge la vale, nici mai domoală, nici mai grăbită, aceeași *G, E*: Ali, morarul, s-a dus din ziua trecută la țîrg. Ostrovul plutitor e pustiu. Roata dinapoi macină apa în sec. Numai o pisică galbenă, cu ochi (ochii *A, C, D*) de jăratie (jăratie *C, D*), își rotunjește spatele în soare, iar printre lărga dîră de fîmă cursă de la ușa baracei până în marginile podului, urme (pasuri mărunte *A, D*) de șoareci se (își *A, D*) încrucișează (urmelc *A, D*) în felurite (diferite *D*) direcțiuni, dau de (pe *C*) față trîndăvia dușmanei lor sau prea marea lor mulțime. Dar o pinză albă se lămurește deodată în penumbra stîncilor depărtate ale țărmlului

(țărnișilor *D*). Pisica se aplecă peste apă ca și cum ar zări-o. Pinza voltează în vânt, descrie zigzaguri, se mărește și conturul ei se afirmă neted. Luntrea iese dintre (din *C*) brazdele valurilor. Sacii cari o încarcă ar putea să fie zăriți de pe ostrov și treptat, barba albă a morarului, cealmauă lui, singurată de roșul violent al fesului ce formează fundul, se deslușesc. Cîteva clipe încă și griul auriu va fi descărcat, moara va reincepe (incepe *D*) să macine... Și în adevăr, iată că Ali a și prins podul (a prins țărnișul ostrovului *A, D*) cu cirligul cangei. Luntrea e acum legată, ca de obicei, de țărnișul vechi (de marginea podului *D*). Unul după altul, sacii s-au grămădit la ușa baracei. Cel din urmă, mai greu, face însă (omite însă *D*) pe bătrîn să șovăiască. Cu un picior în luntre și cu altul pe pod (țărniș *A*), se opinteste. Dar frînghia, rău înfășurată pe după lemn, se desface fără veste, și luntrea e luată de un val. În căderea lui, zadarnic morarul cearcă a se agăța de pod. Cîrceie-l paralizază și se duce afund, întră dedesubt (intră sub pod *A, D*), nu se mai vede. Pisica, ai cărei ochi de jăratie (jeratic *C, D*) sclipesc mai tare, ca și cum ar ști ce s-a întimplat, își ridică coada, își rotunjește spinarea și se apleacă peste apă... iar Dunărea curge la vale *A, B, C, D*: Ali, morarul, s-a dus la țîrg din ajun. Ostrovul plutitor e pustiu. Roata dinapoi, pe care el a uitat s-o oprească, macină apa în sec. Numai o pisică galbenă, cu ochi de jăratie, își rotunjește spatetele în soare; lenea o așează însă iar jos și toarce... Dar o pînză albă se lămurește pe sub stîncile țărnișului. Pisica se apropie de marginile podului ca și cum ar fi văzut-o — și se uită peste ape. Pinza voltează iar peste puțin luntrea taie Dunărea pieziș și vine spre ostrov. Sacii care o încarcă, barba săină a morarului, cealmauă lui albă, singurată de fundul fesului, se deslușesc între Dunărea albastră și între cerul albastru și el. Cîteva clipe încă și griul va fi vărsat din sac iar moara nu va mai macina în sec. Și în adevăr, iată că Ali a și prins podul cu cirligul cangei. Luntrea e legată, ca de obicei, de vechiu șteajăr. Ali se opinteste din greu cu sacii pe care îi duce pe rînd la ușa magherniței. Cel din urmă face însă pe bătrîn să șovăiască pe cînd cu un picior se află încă în luntre. Dar slab încolăcită, funia se desfășoară dintr-o dată. Luntrea e luată de un val. Ali se poticnește și cade. Cu toate acestea, el cearcă să se agățe de pod. Mîinile lui nu izbutesc însă să-l prindă și el cade în apă cu capul înainte, întră sub pod, nu se mai vede. În vremea asta, pisica, ai cărei ochi de jăratie sclipesc mai tare, își ridică coada, își rotunjește spinarea și se apleacă peste apă... Iar Dunărea curge la vale *F*.

Publicată în *Românul*, XXXIV, 6-7 ianuarie 1890, cu titlul *Pom de Crăciun*, în seria *Viața bucureșteană*, IV. Republicată în: *Literatorul*, XI, 3, 1890, p. 34-35, același titlu; *Literatorul*, XXI, 1, ianuarie 1900, p. 2-3, același titlu; *Cartea de aur*, 1902, p. 80-84, același titlu, dedicată: „Fiilor și fiicei mele: Alexandru, Nikita, Pavel, Constantin și Anna Macedonski”; *Tribuna Oltului*, I, 5-6, 26 decembrie 1914, p. 1-2, cu titlul *Pomul de Crăciun*, dedicată: Fiilor și fiicei mele: Alexis-Alexandru, Nikita, Pavel, Hyacint-Constantin și Nina”, cu următorul P.S.: „Această capodoperă face parte din volumul de proză *Cartea de aur* al marelui nostru poet și va apare într-o ediție nouă, revizuită”; *Dreptatea*, III, 375, 7 februarie 1915, același titlu, dedicată: „Fiilor și fiicei mele”; *Literatorul*, XXVI, 8, 17 august 1918, p. 5, cu același titlu și aceeași dedicație; *Universul literar*, XXXVI, 1, 7 ianuarie 1920, p. 3-4, cu titlul *Pomul de Crăciun*, dedicată: „Fiilor și fiicei mele: Alexis-Alexandru, Nikita, Pavel, Hyacint-Dinu și Nina”.

Textul în ms. autograf 3.283, f. 50r.-64r., cu titlul *Pomul de Crăciun* și dedicată: „Fiilor și fiicei mele: Alexis-Alexandru, Nikita, Pavel, Hyacint-Constantin și Nina”; ms. foto nr. 40, p. 54-68, cu același titlu și aceeași dedicație; textul definitiv în ms. 3.216, f. 62r.-71r., cu același titlu și dedicată: „Fiilor și fiicei mele: Alexis-Alexandru, Nikita, Pavel, Hyacint-Dinu și Nina”.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Românul*; **B** — *Literatorul*, 1890; **C** — *Literatorul*, 1900; **D** — *Cartea de aur*; **E** — *Tribuna Oltului*; **F** — *Dreptatea*; **G** — *Literatorul*, 1918; **H** — *Universul literar*; **I** — ms. 3.283; **L** — ms. 3.216.

În *Universul literar*, 1920, și în ms. 3.216, o notă la „biserica după nume sfîntul Ioan Sevastos, din mahalaua Cernăteștilor, în dosul fin-tinei Jianului: Nume adevărate din Craiova”.

Traducerea în limba greacă a acestei povestiri este semnalată de ziarul *Adevărul* (III, 718, 17 ianuarie 1891), la rubrica *Notițe literare*:

„Revista *To Paron* din Atena se ocupă în nr. ei de la 1 ianuarie de literatura română și dînd în traducere *Pomul de Crăciun* de d. A. Macedonski se exprimă în felul următor:

«Alexandru Macedonski s-a născut cam pe la 1854. Este fiul valorosului general și fost ministru român Macedonski. El încă de tînră s-a deosebit prin o cunoștință adîncă a limbei sale cît și ca poet. După moartea marelui Alecsandri, poate fi considerat ca cel întii poet

român. Poemele sale se disting prin vivacitatea creațiunii, tonul și frumusețea ideilor, precum și prin diversitatea, măiestria și dulceața formei, și în aceste calități Macedonski a întrecut pe toți cei dinaintea lui. Pe când se afla la Paris a fost colaborator la mai multe mari reviste franceze și belgiene, și a avut fericirea să-și vadă operele primite în toate părțile cu măgulitoare aprecieri. Întorcându-se în București, de cîțva timp a reluat direcțiunea vechei sale reviste *Literatorul*, ridicînd stindardul reacției împotriva stricării limbii prin *provincialism*. Dînsul a luptat și luptă puternic pentru frumusețea limbii și întemțierea unei ortografii literare. Precum se străvede din chiar versurile sale, el a fost răsplătit cu amărăciuni și prigoniri. Singurul bărbat de stat ce l-a distins este Ureche, care, pe când se afla ministru al instrucțiunii, l-a onorat cu medalia Benzo-Merenti de I-a clasă*.

În același sens și o notă a ms. 3.216, f. 62r:

„Această poveste a fost tradusă în limba greacă și publicată cu mari laude în revista *To Paron* din Atena“.

V a r i a n t e

45

9—27 Maică a Domnului! Și cum te mușca crivățul cu gură de lup! Cu toate astea (acestea *E*; aceste *F, G*) — fericite și binecuvîntate vremuri au fost cele care s-au dus (și binecuvîntate erau zilele acelea *E, F, G*; și binecuvîntate vremuri erau cele duse *I*) ... — Popa Ciocă — Dumnezeu să-l ierte! — venea în ajunul Crăciunului să ne pună patrafirele (patrafirul *E, F, G, H, I*) în cap, să-și citească paraclisul pe un sfanț, să roage pe Dumnezeu (să se roage lui Dumnezeu *E, F, G*) să apere casa unde se află (să ferească *G, I*): „de ciună, de foc, de potop, de venirea asupra a altor neamuri“, și să încheie astfel cu glas trăgănat (legănător *E, F, G, I*), dar hotărît: „Mută, Doamne, fic gura păgînului care nu se închină preacinstitei icoanei tale, (și *G, I*) acum, și în vecii-vecilor, amin!“ La biserică ne duceau apoi pe copii (ne duceam de asemenea copiii *E, F, G*), de cu dimineța (*omite E, F, I*), de ne spovedea și ne grijea același popă Ciocă, pe cîte doi sfanți de fiecare (de copil *E, F, G*; de cap *I*), în schimbul căror, el ne da, pe lingă grijanie, cam de la cincizeci la o sută de mătănii (și de ne da de la cincizeci la o sută de mătănii *E, F, G*), spre ispășirea păcatelor noastre, adică a drăcuirilor și afurisirilor ce nu încetau să ne iasă din gură (*de la* spre ispășirea, *pină la sfîrșit*, *text omis în F*) *L, E, F, G, H, I; omite A, B, C, D*.

1—5 O! preacurate și preacinstite zile ale copilăriei, cum v-ați dus, și cum ați luat cu voi și pe preacucernicul preot, cu biserica lui cu tot, biserică după nume sfîntul Ioan Sevastos, din mahalaua Cernăteștilor, în dosul fîntinei Jianului *L, H; omite A, B, C, D*: O! preacurate și preacinstite vremuri! Cum v-ați dus, și cum v-ați dus împreună cu preacucernicul preot și cu biserica lui Sf. Ioan Sevastos cu tot *E, F, G, I; 6—23* Dar de ce v-ați dus? că parcă mai mult mă împăcam cu voi chiar iarna și tot așa mă împăcam și cu primăriile de-atunci ale orașelor, ce nu dau pe foc să strice drumurile și să noroiască ulițele cu ridicarea zăpezi ce le îmblănea cu puf de lebădă, ci lăsau până și ghețoaiele să stea agățate, cit puteau de mult, de strașinele caselor. Dracu e că, aceste ghețoaie se desprindeau fără veste, de cum se ivea moia, și spărgeau citeodată capetele de moșici ce treceau pe sub ele — dar, la urma-urmei, unde era răul? că, și așa, moșicii se îmulțeau ca frunza și ca iarba, cu toate că, poate, nu atîta ca astăzi (*de la* cu toate că, *pină la sfîrșit*, *text omis în H*) ... Dar bine, vor zice mulți: împrejurări ca astea nu li se puteau întîmpla și boierilor? ... De! (*omite H*) — eu le voi răspunde că nu — fiindcă boierii erau drăcoși: nu umblau iarna pe uliți pe jos, ci numai în calești, și încă înveliiți în blănuiri moi și scumpe *L, H*: Oh! fericite și binecuvîntate timpuri cînd primăria nu se grăbea să noroiască podurile, să morfolească stratul de argint al stradei (iernei *A, B*); cînd nu erau legi comunale să silească pe (*omite B, I*) proprietarii caselor cu coperișuri triunghiulare, pe (*omite A*) boierii cu imomele de chihlibar ai copilăriei mele să dea jos ninsoarea de pe coperișuri; cînd țufuroaiele de gheț aveau voie să atîrne în libertate, să licărească la soare, să albăstrească la lună și uneori să spargă și capul cite unui moșic (să atîrne în stalactite, să licărească la soare, să albăstrească la lună *A, B*). În acele vremuri parcă și crivățul mușca mai tare, parcă și poleiul era mai sclipitor, parcă și jucăriile mai frumoase, dar parcă și oamenii erau mai avuți (bogați *A, B, C, D*: Dar de ce v-ați dus? că parcă mai mult mă împăcam (cu voi chiar iarna, și parcă mă împăcam *E*) tot așa chiar cu primăriile orașelor de-atunci care nu se grăbeau să strice drumurile și să noroiască ulițele dîndu-i zor cu ridicarea dumnezeieștei zăpezi ce le îmblănea cu puf de lebădă, și (ci *E, G*) lăsau pină și ghețoaiele să atîrne în voie de strașinele caselor. Dracu e că țufuroaiele (ele *I*) spărgeau (citeodată *E, G, I*) capetele moșicilor, dar, la urma-urmei, unde era răul, că moșicii se îmulțesc și astăzi ca frunza și ca iarba, după cum

se inmulțeau și atunci? O să ziceți că putea să li se întâmple și boierilor așa ceva și iar n-o (s-o *E, G*) brodiți, de vreme ce, (asta *I*) s-o știți de la mine, boierii (vremei vechi *I*) nu umblau pe atunci (*omite* pe atunci *I*) decât în calești *E, F, G, I*.

46—47

24—39; 1—19 Ei! copiii mei! Dar voi n-o să pricepeți bine vremurile astea decît dacă veți asculta cu luare-aminte și cele care mai au să urmeze. Bunăoară, că locuiam într-o casă mare, cu coperiș de șindrilă țuguiat, avînd pe fiecă (fiecare *H*) colț al lui cite-o sfirlează de tinichea ruginită, ce înfățișa un cocoș, și ce scriștia ca un scirstei (scirstei *H*) de cum se apuca vîntul să sufle. Această casă era înconjurată cu stufuri de trandafiri de dulceață ce întocmeau împreju ul ei niște minunat de vesele grădinițe între verzile zăbrele ale micilor garduri ce le despărțeau de curte. Mare, de te pierdeai în ea, era în sfîrșit curtea, din fundul căreia pornea, spre mai pomenita fîntînă a Jianului, o grădină de pomi roditori ce se tot prăvălea pînă se infunda într-o mlaștină, în care creștea trestia și papura. Astfel de locuințe nici vorbă că nu mai sunt astăzi, și negreșit că nu mai se înfățișează nici Crăciunul ca atunci ... Mai întii că, fără viscol de ninsoare, el nici nu venea vreodată. Crăpau lemnele și pietrele de ger, dar moșului îi era cald de-a binelea, fiindcă nu se găseau case în ale căror curți să nu stea înșirați stînjonii de lemne. Pe lîngă asta, cînd odăile erau prea mari, ele aveau și cite două sobe — zidite fiecăre pe cite opt stîlpi — iar lucrul ăsta îl făcea, se vede, pe Moș Crăciun să fie mai darnic decît e (*omite* e *H*) acum. Că, să știți: bolțile bisericilor nu răsuna degeaba de osanale (osanalele *H*) și de (*omite* de *H*) aleluie, și cucoanele mahalalelor, certate pe viață — pe moarte peste tot anul — nu înaintau ele degeaba în mijlocul locașurilor sfinte, și, după multe plecăciuni și temenele, nu o porneau în doru lelii una spre alta pentru a-și cere iertare și a se griji în urmă *L, H*: Această copilărie despre care-mi place să vorbesc astăzi, mi-am petrecut-o într-o casă veche, ceva ca un castel. Ea era (Era *C*) în mijlocul unei curți mari cu spatele la o grădină în care te perdeai (perdeai *A*), iar jurîmprejurul curței, stîlpi de cărămidă netencuită, stachete verzi între dinșii. Poarta se arcuia într-un zid înalt și monumental, era mai mult arc de triumf decît simplă intrare a unei împrejmui. Dar ce mi-a rămas cu osebiră în minte, nu e nici casa cu coridoarele ei întunecoase, nici salonul cel mare, în fiecă parte a lui cu cite o sobă uriașă, nici glasul crivățului ce se văita la geamuri, nici (chiar *A, B*) primăvara cu trandafirii ei de dulceață

înfloriți ce urcau pînă la ferestre; ce mi-a rămas în minte este noaptea Crăciunului, sunt hainele mele cele noi, catifeaua și dantela lor; greutatea cu care puteam răzbi cu tata și mama pînă la biserica mahalalei, caii gîlțitori prin zăpadă, careta amenințată să se răstoarne, dascălul din strana din stînga, preotul muiat în aurul odăjdielor, tămia și smirna cădelnițată sub bolți *A, B, C, D*: Și acum copii, să vedeți ce mi-a rămas în minte din una din acele (*omite* acele *I*) nopți ale (nopțile *I*) Crăciunului, și să vă chibzuiți și să pricepeți ce mi-a fost copilăria ... Locuiam într-o casă (clădire *I*) mare-mare, și (*omite* și *I*) în fundul unei curți mai mari, o casă (clădire *I*) ce era un lung șir de odăi înalte pe beciuri (scunde *I*) și printre cari (care *E, I*) se încluceau coridoare (ganguri *I*). Coperișul ei era (acestei case era *I*) țuguiat și avea (pe virfurile lui *I*) sfirleze de tinichea ruginită ce țipau de te îngrozeau cînd le învirtea vîntul. În dos se întindea o grădină cu (de *E, G, I*) pomi roditori ce se povirnea în trestiele unei bălți. Un zid de cărămidă netencuită împrejmuia curtea și în el se arcuia o poartă înaltă și largă. Această curte, vara, se desfășura pînă aproape de treptele scării plină de buruienii ori de iarbă mărunță pe care roțile trăsorei nu lăseau diră. Dar de o parte și de cealaltă a scării creșteau, feriiți de un mic gard de bețe vopsite cu verde, trandafiri (de tot felul, de cei urcători *I*) cari se agățau de ziduri (de cei învoalți și de lună, precum și *E, G, I*) și trandafiri de dulceață; și ei înveseleau și îmbălsămau curtea și casa. Dar iarna, împrejmuirea se umplea de zăpadă, (și *I*) vîntul o grămădea pe locuri de era greu să mai ajungi la poartă, și suiera și urla încît credeai că țipă și zbiară toate stafiile și strigoii de pe lumea cealaltă. La Crăciun, mai ales, nîgea și viscoala de obicei de ziceai: „Ce e asta?“ Să vă mai spun acum ce era (în ce fel se înfățișa *I*) Crăciunul în asemenea vremuri și în așa case, și cum răsunau bolțile bisericii de osanale și aliluie (alilui *E*)? Să vă povestesc despre cucoanele din mahalaua unde ne aveam rostul, cucoane, care, după ce se isprăvea slujba, înaintau una cite una în mijlocul bisericii (bisericei *G, I*), făceau temenele și mătănii și apoi, ploconindu-se și (*omite* și *G, I*) la dreapta și la stînga, înainte și înapoi, își cereau iertare de la fiecă (obraz de creștin care se afla față *I*) cucoană de față pentru a se putea (spovedi și *I*) griji? *E, F, G, I*.

47—48

20—40; 1—4 Al Crăciun — sireacu! Le aștepta pe toate la casele lor cu purcelu (purcelul *H*) la tavă, cu cartaboș zdravăn, și cu o sumă de cîrnați, dintre ai mai bine fripți și gustoși. Chef mare se întindea

deci, după biserică, prin (în *H*) tot orașul, și, se înțelege, că el era și în casa noastră. Dar, del copii! Fiindcă apele iuți ale zilelor au tiril în ele și case și moșii, cât și multe altele, după urma cărora mincam noi — copiii de-atunci — purcelul și cartaboșul, voi face și eu ceva (ca să vă rămână în minte Crăciunul copilăriei) și adică-telea: nici mai mult, nici mai puțin decît: Pom de Crăciun. Iar dacă e să vă spun drept, iată că, fără știrea voastră, l-am și ridicat și împodobit de ieri, eu și muma voastră ... Căci, priviți cum cei ai casei fi și aduc, și îl așează drept în mijlocul odăiei — brad verde cum n-ați mai văzut — și în care am aprins atitea luminărele de ceară cite nu știu dacă or fi pe cer stele. Dar uitîndu-vă bine la el, o să mai vedeți și alta: un păicjenis (păicjenis *H*) de fire de aur pe care le-am smuls din beteala purtată în păr de muma voastră, cînd, în biserica Sărindarului, și-a legat soarta cu a mea. Ne-au cîntat acolo popii mulți: *Doamne miluiește*, dar dacă el nu ne-a miluit cu multe din cele pămîntești, tot e bine că v-a trimes pe voi în viața și în casa noastră *L, H*: Mi-a mai rămas în minte și întoarcerea acasă: masa întinsă, limbile afumate, șuncile, cartaboșul, — tot ce era divin și tot ce e profan. Iată-mă însă în anul al treizeci și șaselea al vieții; iată pe tatăl meu dispărut de mult, iată pe muma (mama *C, D*) gata să dispară; în sfîrșit, la rîndul meu, iată-mă și pe mine tată. Dar cu toate că nu se aseamănă Crăciunul meu de astăzi cu Crăciunul meu de atunci, mi-am pus în gînd să nu-mi pară rău de cel vechi, ci să mă împac cu cel nou. Prin urmare, am ori n-am bani, voi face ce nu se făcea atunci, — Pom de Crăciun, — și aceasta pentru voi, scumpii mei (copii *B, C*), pentru tine Alexandre al tatei, pentru tine drăgălașul meu Nikita. Deci băgați de seamă: deschideți ochii voștri mari-mari. Părul vostru cel de aur, privirile voastre cele negre, ființa voastră toată este ce voi să văd că schinteiază ca (la *A, B*) flacăra celor treizeci și șase luminări de ceară aprinse în bradul verde din mijlocul odăiei. Uitați-vă însă, copilașii mei, uitați-vă pe ramurile acestui brad și vedeți cum strălucește răsfirata beteală cu care mama voastră și-a legat la Sărindar soarta ei cu a mea; printr-o această beteală sunt agățate și jucăriile ce am cumpărat pentru voi, — jucăriile! aceste schinte, aceste singure schinte de fericire omenească *A, B, C, D*: V-aș povesti despre astea, copii, dar mi-e că pînă aș sfîrși, cucoanele ce s-au certat se vor fi certat iarăși, și poate (că *I*) e mai bine să (vă *E, G, I*) vorbesc de cartaboșul, de purcelul fript, de curcanul pe varză ce

ne aștepta acasă ... Fiindcă însă moșiile de pe urma cărora (cărora *E, I*) mincam noi cartaboși și curcan ca (cît *I*) și casele, ca și viile, s-au dus de mult, luați (*omite I*) de „Al din baltă, ucigă-l toaca“ *I* nu vă voi mai face poftă degeaba, ci ca să vă rămînă și vouă o amintire a Crăciunului copilăriei voastre, voi face altceva, ce nu se făcea (pe atunci, adică *I*) în vremea mea: Pom de Crăciun, mă rog ... Și iată ... Iată că aduc un brad verde în mijlocul odăiei și aprind în el atitea luminărele de ceară cite stele sunt pe cer. Dacă vă veți uita însă mai bine la el o să mai vedeți pe crecile (crăcile *E, G*) lui ceva: (o să mai vedeți *I*) schinteierea unor fire de aur ce se întind și ce le înfășoară în străluciri: este beteala cu care muma voastră și-a legat soarta cu a mea în biserica Sărindarului, unde popii ne-au cîntat atîți „Doamne miluiește“ incit Dumnezeu ne-a și miluit cu o viață din teie-curmeie ... Fiindcă, însă, ne-a miluit și cu voi, oricît de pe dos ne-ar fi mers această viață, Alexandre, dragul tatei, copilul meu mai mare, tu și cu frații și sora ta, tot veți găsi în acest brad ceva *E, F, G, I*.

48—49

5—40; 1—10 Și iată că, vă zic, acum să vă apropiați ca să vedeți pomul mai bine, și să vă dați tot într-o vreme seama că, atît tu, Alexe, dragul tatei, copilul meu mai mare, cît și tu, Nikituș, care ai venit al doilea după dînsul, și, împreună cu voi, frații și sora voastră, că (*omite H*) veți găsi fiecare în acest brad măcar cite una din micile minuni pe care Moș Crăciun mi le-a adus să le agăț în crăcile lui, pentru voi. Privește însă, Alexe, ce mai cal a atîrnat el acolo, zicîndu-mi să-l desprind, și să ți-l dau anume ție. El e alb ca o porumbiță și e la fel cu cei care-ți plac. Dar nu te uita că șeaua lui e de hirtie, pentru că eu îți spun că e de catifea și muiată toată în fireturi de aur ... Vei încăleca și tu într-o zi, dragul tatei, pe un cal adevărat. Cu toate astea, să bagi de seamă să nu te ured pe unul cu numele Pegas, căci cu toate că el poartă aripi la picioare, cea mai de rînd gloabă te va duce mai departe ca dînsul. Pentru tine, Nikituș, nu mi-a adus moșul să pun în pom decît o mince (minge *H*). Oricum, ea fiind poleită, cred că îți va plăcea ... Pe lingă asta, vei vedea că, de cum vei da cu dînsa în pămînt, ori în zid, ea va sări mai sus, și va merge mai departe, în loc să-și piardă din puteri ... Așa să faci și tu în luptele vieții (vieții *H*): de cite ori nenorocul te-o azvîrli mai jos, tu să te zbirleşti și să te ridici (ridici *H*) tot mai sus, că, urmînd așa, doar de-o crăpa ceasul ... sau mincea (mingea *H*). Dar veniți și voi, ceilalți, Pavele, Hyacinth și

Nino, deși Crăciunul și-a îndesat căciula pe urechi și nu mi-a mai adus alt, — vrînd să facă haz de mine — decît un sac cu gogoși de tufă. Eu, văzînd asta, l-am pîcălit la rîndul meu, fiindcă le-am muiat în aur, și le-am prins, una cîte una, printre frunzele pomului, de unde vedeți cum iau ochii cu strălucirea lor ... Vrînd-nevrînd vi le dăruiesc vouă, dar să nu credeți că sunt un dar de mic preț, căci nimic nu are în lumea de azi mai multă trecere ca ele. Hei! copii! Numai să fiți deștepți, și să căutați să vindeți cît mai multă din această marfă, că nu va fi ceas în care să nu vă meargă bine. Fiți, prin urmare, veseli toți. Eu am făcut ce am putut ca să vă aduceți și voi amînte de Crăciunul copilăriei voastre — iar, acum, nevastă, zi să-mi aducă un pahar de vin, că voi să-l ciocnesc cu al cetitorilor mei — amin! *I, II*: Pentru tine, Alexandre, dragul tatei, pentru tine fiul meu mai mare, iată un cal, — dar ce cal! E roib cum îți place ție, și nu te uita că șeua lui e de hîrtie, pentru că eu zic că e de catifea. Și nu te uita că această șea nu e cusută cu fireturi pentru că eu îți spun că sunt fireturi pe dînsa și că e muiată în aur. Vei încăleca într-o zi, dragul tatei, vei încăleca și tu pe un cal adevărat dar deocamdată mulțumește-te să te uiți la acesta, ori să te joci cu el. Însă, în ziua cînd vei fi chemat să încăleci pe un cal adevărat, ține minte, Alexandre, dragul tatei, să nu cumva să te pîcălești să încăleci pe unul cu numele Pegas, că cea mai pîcătoasă mîrtoagă tot te va duce mai departe decît calul cu numele Pegas. Ia-l acum împreună cu aceste bomboane și împreună cu acest drum-fer, cu care, dac-o fi să pleci într-o zi, să te duci unde te va duce el, numai de țară să nu-ți uiți, pentru că, colțul de pămînt pe care am suferit eu, trebuie să fie sînt (sfînt *A, B*) pentru tine, pentru voi amîndoi, dragii mei, copilașii mei preaiubiți. Apropie-te însă și tu, mititelule, numai bagă de seamă să nu cazi că abia te țin picioarele. Uite! Pentru tine o mince: cu cît dai cu ea de pămînt, cu atît sare mai sus. În luptele vieței să fii și tu ca dînsa: de cîte ori te-o arunca norocul mai jos, de atîte (atîtea *A*) să te ridici mai sus. Dar totdeodată, băiatul meu, iată (că-ți dau ș-o *A, B*) și o carte din care a învățat fratele tău să dea gologani la săraci. Să-ți spună el ce este năuntru și să te înveți din vreme să fii și tu milostiv. Că vezi, în ea este (e *C*) povestea unei mici vinzătoare de chibrituri. Zgrăveala ți-o arată cu picioarele goale prin zăpadă și zdrențăroasă ca vai de ea ... S-ar întoarce acasă, dar tatăl ei e (este *B*) un bețiv și ar bătea-o de nu i-ar aduce destui gologani. Și biata fetiță, în colțul unde s-a pitit, aprinde unul cîte unul chibriturile de ceară din micile ei cutii, crezînd să-și încălzească minusițele vinete, degetele ei

rebegite de frig. Și fulgii de ninsoare ce cad mereu, i s-atîrnă de gene, îi înfloresc părul cel blond, o copăr (acopăr *A*) bînișor-bînișor, iar lumea ce trece pe lingă dînsa n-o bagă-n seamă, grăbită cum e lumea în noaptea de Crăciun. Tu, băiatul meu, cînd vei fi mare, să nu faci ca lumea. Să nu faci ca lumea, și Dumnezeu să vă bîncevînteze pe amîndoi, precum și pe ceilalți copii de pe fața pămîntului ce serbează sau ce nu serbează Crăciunul. Zăpadă a copilăriei mele, Crăciun al copilăriei mele, rîu nu-mi mai pare c-ați trecut. Să mi se aducă un pahar cu vin; voi să-l ciocnesc cu al dumneavoastră, cititori, și fie să-l golim cu toții într-un ceas bun, amin! *A, B, C, D*: Uite! Ascuns sub frunze, aici, tu vei găsi un cal, și ce cal! E roib, cum îți place ție, și nu te uita că șeua lui e de hîrtie pentru că eu îți zic că e de catifea. Și nu te uita iar (*omite* iar *I*) că n-are fireturi pe dînsa, pentru că tot eu îți zic că e muiată în aur ... Vei încăleca într-o zi, dragul tatei, vei încăleca și tu pe un cal adevărat; deocamdată mulțumește-te să te uiți la asta — și bagă bine (*omite* bine *E, G*) de seamă, cînd va fi să încăleci pe vreunul (pe vreun cal adevărat *I*), mai bine să te ureci pe cea mai pîcătoasă mîrtoagă, că tot te va duce mai departe decît calul cu numele Pegas ... Pentru tine, Nikituș, băiatul meu al doile (doilea *E, G, I*), am pus în pom o mînce (mince *E, I*) și am poleit-o. Apropie-te și ia-o. Ia-o, și dînd cu ea de pămînt o să vezi că, cu cît o dai (țîntești *G*; arunci *I*) mai tare, cu atît sare mai sus. Așa să faci și tu în luptele vieței ... Cu cît nenorocul te-o azvîrli mai jos, tu, pe atît să nu te lași, ci tot mai sus să sări (sari *I*), pînă o crîpa ... ceasul ori mîncea (mincea *E, G*). Așa am făcut și eu, și tot așa mai fac și astăzi, copilul meu scump. Veniți și voi, ceilalți — Pavele, Nina (Nino *E, I*) și Hyacint — vouă nu pot să vă dau astăzi decît aceste gogoși de tufă polcîtă ce împodobesc așa de frumos pomul... Să nu credeți (însă *G, I*) că ele sunt un dar de mic preț, fiindcă nimic nu are în lumea de azi mai multă trecere ca gogoșile ... Hei! Copii! să fiți (însă *I*) deștepți, prin urmare (*omite* *I*), și să vindeți cît eți (ați *E*; veți *G*) putea mai mult din această marfă și (că *I*) numai bine-vă va merge. Și acum că v-am dăruit fiecărui cîte (*omite* cîte *G*) ce am putut, Dumnezeu să vă dea mai mult ... dar oricum, să vă aduceți și voi (*omite* și voi *I*) amînte de Crăciunul copilăriei voastre, cum mi-aduc amînte și eu de-al meu. Iar tu, nevastă, zi să-mi vie un pahar cu vin, că voi să-l ciocnesc cu al cetitorilor mei într-un ceas bun, amin! *E, F, G, I*.

Publicată în *Adevărul ilustrat*, 11, 26, 26 august 1896, p. 3. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 85—87, dedicată: „D-lui Gr. N. Manu, omagiu“; *Universul literar*, XXXVI, 16, 30 mai 1920, p. 243.

Textul definitiv în ms. 3.216, f. 18r. — 20v.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Adevărul ilustrat*; **B** — *Cartea de aur*; **C** — *Universul literar*; **D** — ms. 3.216.

Textul în *Universul literar* și ms. definitiv are o notă la cuvîntul *tact*: „numele ce se dă reședinței oficiale a subprefectului“.

pomojnic, s.m. — funcționar administrativ care conducea o plasă.

V a r i a n t e

50

1—12 Vremea veche, o trăsură închisă pe drumul poștei, amurgul, și apoi, noaptea coborîndu-se repede, în sfîrșit trecerea Oltețului prin apa ajunsă până la poalele celor două dealuri între care curgea. Pe malul pe care se află satul Balș, casele și pomii lor sub întunec, pe cînd, urcată cu totul în capul coastei, biserica și clopotnița ei, din care se răspîndeau peste lunca toată sunetele deznădăjduite ale clopotului. Țăranii, cu popa și cu pomojnicul plăsei în cap, au aprins de-a lungul Oltețului focuri sub ripa lui. Înainte de-a intra în apă, trăsura a stat citva oprită **D**: Un șir de cai la o trăsură cu zonturi, vremea veche, noapte și marginea Oltețului. Pe malul dimpotrivă, printre copaci, printre pomi roditori deformați de întunec, satul Balș. Ceva mai sus, pe deal, un turn de biserică din care sunetele deznădăjduite ale clopotului aleargă vijelioase peste luncă. Țăranii toți sunt (sînt **A**) pe malul rîului ce s-a vărsat din deal în deal. Focuri se aprind sub ripă de-a lungul. Trăsura a stat citva oprită **A, B**: Vremea veche, o trăsură pe drumul poștei, amurgul și, în sfîrșit, apa ajunsă până în poalele celor două dealuri ale frumoasei sale lunci. Pe malul pe care se află satul Balș, casele și pomii zac sub întunec, pe cînd biserica se deosebete întrucîtva căci se afla urcată în capul coastei. Din clopotnița ei se răspîndiră deodată peste luncă sunetele deznădăjduite ale unui vijelios clopot. Țăranii, cu popa și pomojnicul plasei în cap, au aprins de-a lungul Oltețului focuri dese și puternice. Înainte de a fi băgată în apă, trăsura a stat o vreme oprită **C**.

12—26; 1—2 Cei dinăuntru au coborît geamurile, și, printre vînt și ploaie, au vorbit cu surugiii. Doi dorobanți cu schimbul, călări, ce aveau sarcina să abată carele din drum și să vestească la conace despre sosirea înalților călători, izbutiseră să treacă la Balș, fără ca trăsura să-i ajungă din urmă, și sculareră satul în picioare... Caii, de cum intraseră în Olteț, deteseră inot, înhămați cum erau. Trăsura, luată de apă, plutea tirită la vale, deși caii, duși de surugiii lor călări (*omite C*), se opinteau împotriva curgerii rîului și căutau s-o scoată cît mai degrabă la mal. Luplindu-se cu moartea, cei care îi minau (flăcăii ce-i minau **C**) plesneau din bice, scoteau chiote lungi. De sub ripă, și de pe piscurile dealului, alte chiote le răspundeau... Caii inotau, trăsura plutea, ploaia se vărsa cu găleata. Apa intrase de mult înăuntru ei **D, C**: Cei dinăuntru au coborît geamurile și, printre vînt și ploaie, au vorbit cu surugiii. Cite trei ziceau că nu pot să treacă, că merg la moarte sigură, dar călătorul, fire semeață și aspră, le-a făgăduit bani, i-a amenințat și i-a silit să intre în apă. Doi călăreți cari urmau trăsura au dat vestea în sat. Cu mici, cu mari au ieșit atunci toți țărani, în frunte cu popa, și la biserică clopotul bălângănește vijelios, sună și răsună de urlă dealul (întreg **A**). Caii, aproape de cum s-au băgat în Olteț, au dat inot. Trăsura, luată de apă, e tirită. Surugiii luptă cu moartea, plesnesc din bice, scot chiote lungi. De pe maluri alte chiote le răspund... Caii înoată, trăsura plutește, ploaia se varsă cu găleata. Apa a intrat de mult înăuntru **A, B**; **9—28** Bărbatul sta fără grai lingă nevasta lui, se căia de încăpățînarea lui să treacă Oltețul vărsat. Ea nu zicea nimic... Mîngiindu-i, își ridicase copiii pe genuchi, dar cînd se uita pe geam, vulturile turburi ale apei spumoase o băgau în groază, și se ruga cu foc lui Dumnezeu: „Da, el să-i scape, lui să-i fie milă, căci el singur poate tot“. Chiotele surugiilor și piesnirile bicelor se îndeseau. Dar cele de sub ripă și cele de pe piscuri se făceau urlete, printre bălângănirile mereu mai jalnice ale clopotelor, și trăsura se ducea tot mai la vale, cu toate că o trăgeau caii tot mai la deal. Dar patru dintre dișii, cei mai naintați, stau să se încece, și surugiul în seama cui erau își făcu semnul crucei, le tăie șleaurile și se lăsă să fie luat de apă, împreună cu ei, spre a mai ieși la vreun mal sau spre a nu mai ieși, — Dumnezeu știe. Cu toate astea, trăsura urmase să plutească, și caii care înaintaseră deteră de un prundiș, iar roatele ieșiră fără veste din apă urcînd pe un mal, și cînd vel-clucurul, vel-clucureasa și copiii lor se arătară, zapeiul ei însuși, care se grăbise să coboare ripa, îi luă în primire, frecîndu-și cu smerenie mîinile, și seara la

tact se dete iama printre găini și rațe... Ba se găsiră până și potirnicii ce se aduseră la masă cu slănină sub aripi *D*: Bărbatul începe a fi îngrijit și a se căi de ce a făcut. Soția lui și-a ridicat copiii pe genunchi, li mîngîie, caută să-i reasigure, dar din cînd în cînd se uită pe geam afară și spăimîntată de curgerea turbure, de bolborosii spumoși, își perde (pierde *A*) cumpătul. Dar ea nu zice nimic și se roagă lui Dumnezeu călduros, sărută mereu o iconiță de aur (Maică a Domnului cu sferturi de rubiele la gît *A*). Chiotele surugiilor, plesnirile de (din *A*) bice se îndesesc și de pe mal alte plesniri și alte chiote, aceste mai dese, mai jalnice și mai tari, umplu tot văzduhul, înaputernicesc pe cai, îmbărbătează inimile. Cu toate astea, luată dinapoi de apă, trăsura tot se duce la vale și caii tot înoată, răsufală greu pe nări, mișcă urechile, ei opintindu-se într-o parte, pe cînd vechea hărăbaie ce (*omite* ce *A*) pare a se lăsa mai greu, (și *A*) trage într-alta. Patru înaintași slăbesc cu totul, sunt (sînt *A*) gata să se inee. Surugiul care se află pe unul, își face semnul crucei, taie șleaurile de la calul său cît și de la ceilalți trei, și cite patru, cu el cinci, se duc în jos pe Olteț, spre a mai ieși la mal ori spre a nu mai ieși, Dumnezeu știe. În vremea asta, țăraniii alegă pe sub ripă, clopotul sună tot mai tare, popa și-a pus odăjdiile. Dar tocmai cînd se arată că nu mai e scăpare, roatele încep să iasă din apă, caii nu mai înoată, urcă într-o ultimă opintire pe un prundiș și zapciul care auzise și el de primejdie și aștepta pe mal (*omite* și aștepta pe mal *A*), își frecă minile (mîinile *A*) de mulțumire... Vel-clucurul, clucereasa și copiii se dau atunci (*omite* atunci *A*) jos iar el le urează bună sosire *A, B*: Bărbatul stă fără grai lingă nevastă-sa, se căia de încăpăținarea ce arătase să treacă Oltețul vărsat. Mîngîindu-i, nevasta lui își ridicase copiii pe genunchi, dar cînd se uita pe geam, spumegate viltori ale turburei ape o spăimîntau. Ea se ruga atunci cu foc lui Dumnezeu: „Da, Dumnezeu atotștiitorul și atotfăcătorul, el să-i scape“. Chiotele surugiilor și plesnirile biclor se îndesau. Dar cele de sub ripă cît și cele de pe piscuri, se făceau urlete printre hălăngămirile mereu mai jalnice ale cobitoarelor clopote, și trăsura se ducea, cu toate că o trăgeau caii, tot împinsă mai departe în firul apei. Der patru dintre dinșii și anume: cei de tot înaintași, osteniseră să înoate și stau gata să se inee. Surugiul în scama cui erau, își face semnul crucei, le taie șleaurile cu cari erau legați de ceilalți și se lăsă să fie luat de apă, cu ei cu tot, spre a mai ieși la mal, sau spre a nu mai ieși. Cu toate astea, trăsura încetase să mai plutească și caii deteră de un prundiș, iar roatele, ieșind fără veste din apă, urcară pe un mal. Cînd vel-clucurul, vel-clucereasa și coconii lor vruură să se dea, zapciul,

care se grăbise să coboare ripa spre Olteț, le deschise el însuși porțița butcei, luîndu-i cu smerenie în primire și seara la tact se dete iama printre găini și rațe. Ba se găsiră pînă și potirnicii ce fură puse pe masă frumos împănate cu slănină pe sub aripi *C*.

(p. 52)

CAII NEGRI

Publicată în *Adevărul ilustrat*, II, 24, 12 august 1896, p. 2. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 88—92, dedicată: „Lui Manoel Slătineanu“; *Universul literar*, XXXVI, 4, 1 februarie 1920, p. 51—52, fără dedicație.

Textul în ms. autograf 3.283, f. 1r. — 5v., datat: „București, 1896, 3 iulie“; ms. foto nr. 40, p. 37—46, aceeași datură; ms. 3.408, f. 35r. — 50 r., dedicată: „Lui Manole Slătineanu“; textul definitiv în ms. 3.216, f. 39 r. — 45 r., aceeași dedicație.

Reprodusă din ms. 3.216.

Textul de bază include o serie de note:

„1. — *tarlatan* — o țesătură cu totul subțire, albă și străvăzătoare, și ce, față cu prețurile de atunci, nu era prea costisitoare.

2. — *marșante de modă* — din franțuzescul *marchandes* (neguțătorese).

3. — *Bario și Briol* — numele adevărat era *Barieu*. Doamna Barieu s-a retras în urmă la Paris dar doamna Briol a urmat să țină magazinul și din cauza multelor conturi neplătite a păgubit tot ce câștigase. Urmași ai doamnei Briol, în România, sunt d. arhitect Briol și doamna Beșlegeanu-Briol, cunoscuta modistă.

4. — *malacovele* — nume ce a fost aplicat de francezi acestei mode după luarea de ei a Turnului Malacov de la Sebastopol.

5. — *tîrnuri* — coșuri împletite din nuiele ce servește la prinsul peștelui.

6. — *alivantu* — peste cap, cu josu-n sus.

7. — *Béclard* — s-a căsătorit mai tîrziu cu fata lui Barbu Catargi. Retrăgîndu-se în Franța, el a lăsat urmași, din care mai trăiesc probabil coborîtorii.

8. — *Beicadea Mitică* — principele Dimitrie Grigorie Ghika, fost prim-ministru sub regele Carol în mai multe rînduri și președ. al Camerei și Senatului.

9. — *Prințipele Iorgu* — fiul lui Vodă Știrbei. El mai trăiește încă la Paris (1919). E în vîrstă de 87 de ani. Are un admirabil castel numit Bècon, la Courbevoie pe Sena. S-a căsătorit cu văduva lui

Fould, ministrul de finanțe al lui Napoleon III și a înfiat pe fetele ei.

10. — *ghietre* — jambiere.

11. — *aghiotantul* — adiotant, adiutant; franțuzește *adjutant* = aide de camp.“

Notele: 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, cu mici deosebiri de redactare, figurează și în textul tipărit în *Universul literar*. În plus, următoarea explicație: „marele stat — stat major“.

ceapcin, s.m. — șiret, rafinat.

grenadină, s.f. — țesătură rară și subțire, de bumbac sau de mătase.

V a r i a n t e

Textul, în toate republicările, prezintă multe modificări, însă versiunea din ms. 3.408 este total deosebită de toate redactările anterioare, inclusiv de cea a textului de bază. Reproducem, în întregime, această variantă:

CAII NEGRI

Lui Manole Slătineanu

Lume din lume la Șosea. Cuza-vodă trece pe sub teii înfloriți. Cucoanele sunt în număr mare. E mai și au îmbrăcat rochii subțiri. Ale unora sunt de tarlatan cu mici volane mărginite de panglicute verzi și albastre. Ale altora sunt de gaz de mătase pe transparente trandafirii sau galbene. Vreo trei sunt îmbrăcate în grenadină și dantelă neagră. Și toate sunt infoiate, au pe sub rochii malacoave. Pălăriile li sunt încărcate cu viorele, cu micșunile și cu boboci de trandafiri. Modă franțuzești. E timpul lui Napoleon al III-lea și al lui Bécclard, consulul franțuzesc care a căzut multor bucureștence cu tronc și care, la urmă, s-a și însurat cu o Catargioaică. Trăsurile, care mai de care mai luxoase, merg încet, legănat de zăngămirile podoabelor de argint ale hamurilor. Se schimbă zimbete și salutări. Veselia e pe toate fețele: primăvară și domnie pămînteană.

Pe sub alee, salemii și teii ning zăpadă albă și trandafirie. Mătasea fișăie. Brilliantele schinteiază pe agrafe, în cercei și în inele. Ochii sunt viorele și peruzele, sunt safire de culoarea oceanului și aproape negre. Unii în sfîrșit sunt flacăre și jar, iar alții sunt iad. Consuli, demnitari ai statului, ofițeri, trec în landouri și cupeuri, în cabriolete și trăsuri ușoare, fulgerați de schinteierile fireturilor.

Dar iată o trăsură ce este și mai strălucită ca celelalte. E a ministrului de război. Vizitiul și feciorul poartă livrele aproape ca cele domnești: frac verde galonat cu argint; jiletă roșie cu nasturi de bronz;

pantaloni roșii de catifea, scurți — și ghetre galbene de postav ce urcă până la genuchi, încheiate cu sidefuri. Căii sunt iuți, zăbalele zăngănesc, capetele și le țin în pămînt și fug. Trapul le este repede. Coamele le filfăie și sunt de un negru lucios ca pana corbului. Coadele lor se tirăsc aproape în pulberea drumului. Copitele li sunt văcsuite și lustruite. Și de sus până jos sunt negri, cai de-ai întunerecului și care n-au nici o pată. De altfel, așa îi și dorise comandantul șef al oștirea și al marelui ștab domnesc.

Toți se uită cu jînd la ei, și cînd în sfîrșit se opresc la rontul al doilea, chiar măriia-sa Vodă trimite pe un adiutant să-și felicite generalul și să-l întrebe cît i-a plătit.

Cinci sute de galbeni treceau în acea vreme cu multă ușurință de la o mîină la alta. Pe altă îi cumpăraseră. Dar cît se trudise până să-i descopere. Găsise cu două luni înainte, la același geambaș, niște cai aproape la fel cu cei pe care îi avea, cai tot așa de tineri și cam de o măsură cu aceștia, dar nu-i plăcuseră fiindcă erau roibi. Ce căuta el, ce vrea erau cai negri-negri ca abanosul și cît despre preț ar fi fost gata să-i plătească nu cu trei sute de galbeni — bani ce i se ceruseră pe cei roibi — ci, în cap cu cinci sute, și chiar cu mai mult — după cum vor fi și caii. Geambașul îl înțelesese dintr-un cuvînt, și nu mai stăruia să-și treacă roibil... Îl rugă numai să aibă puțină răbdare și să-l mai aștepte o săptămîină-două, că-i va găsi ce caută.

Cînd însă, în loc de două săptămîni trecură două luni, și cînd nerăbdarea muștereiului său își atinsese culmea, iată că și caii fură descoperiți, — ieșiți nu se știe de unde — dar negri-negri ca noaptea și iuți ca focul. Cum era să mai stea la cumpănă ministrul de război, comandant tot într-o vreme și al oastei și al marelui ștab domnesc?

Ba i se păru chiar că a făcut și un tirg minunat și că cel păcălit e geambașul. Și apoi, ce erau cinci sute de galbeni la el? Pe zece mii iar nu pe mai puțin vinduse el o pădure de pe una din moșiile lui zestrăte... Și fiindcă din acești bani pusese în gînd să-și ia o casă, adică de ce ar da pe dînsa tocmai zece și n-ar lua-o cu opt? Căii fură cumpărați; nu însă și casa, se înțelege... Avea vreme pentru așa ceva — și puse să-i înhame.

Ofițerul său de ordonanță, căpitanul Lizu, îi inspectase înainte de cumpărătoare, îi găsise buni, buni de tot, și nici nu era de zis că așa și erau — cai nu glumă!

Dar iată că, de unde era zi cu soare, un nor coprinse o parte a cerului — nor de vară ce se sparse într-o ploaie repede.

Într-o clipă, coviltirele de la trăsuri se ridicară, burdufele se puseră și fuga începu. Galeașa ministrului fugea ca și ale celorlalți muritori. Ce să vezi însă? Căii de la ea, de unde fuseseră negri se făcuseră acum de toate fețele. De pe ei curgeau zoaie când albastre, când portocalii, și roibii de mai nainte, roibii pe care i-ar fi putut cumpăra cu trei sute de galbani, luau cu înctul local cailor negri. Cu toată ploaia care-i spăla, lumea ce se întâmpla să-i vadă, bufnea. Rîse chiar Vodă. Singur comandantul marelui ștab domnesc nu rîse. El se ghemuise într-un colț și-și încruntase sprincenle stufoase. Dacă ar fi dat în acea zi de geambaș, sau în cele care urmară, l-ar fi omorît în bătăi. Dar cu toate cercetările poliției, atît se află despre el: că trecuse în Rusia.

Mai tîrziu rîse în sfîrșit și comandantul marelui ștab domnesc, dar cel care a rîs mai bine a fost tot geambașul.

(p.56) DIN CARNETUL UNUI DEZERTOR

Publicată în *Literatorul*, VIII, 2, decembrie 1886, (1 ianuarie 1887), p. 109—112. Republicată în: *Revista ideii*, 1, noiembrie 1900, p. 4—5; *Cartea de aur*, 1902, p. 93—98; *Traian Demetrescu*, I, 4, 27 septembrie 1909, p. 1—2; *Literatorul*, XXVI, 11, 7 septembrie 1918, p. 3—4, cu un moto: „Judecata înșeală, inima nu mințe“.

Reprodusă din *Literatorul*, 1918.

În versiunea inițială, în toate republicările anterioare redactării definitive, nuvela are un alt final, în spirit radical-pacifist. Reconvertirea la patriotism a lui Al. Macedonski se face sub presiunea atmosferei morale a războiului de întregire:

„Ei da: îmi era frică și nu-mi era rușine că îmi e frică. Ceva mai mult: chiar astăzi, cînd mă aflu la adăpostul distanței ce am pus între mine și laurii cîmpului de bătăie, vitejia conștientă a soldatului ce se duce să moară mi se pare un sentiment de demență, folositor guvernelor și tronurilor, dar îngrijitor pentru starea intelectuală a omenirii, caz de histerie eroică, ce ar trebui să atragă asupra-i toată băgarca de seamă a specialiștilor.

Să ne inchipuim, în adevăr, că toți soldații unui stat atacat ar face ca mine. S-ar întimpla altceva, decît că statul năvălitor și-er întinde granițele? Și apoi?... Un tron, un guvern și o firmă mai puțin. Dacă voi lărgi acum cadrul ipotezei, Europa, iar mai la urmă lumea întreagă ar ajunge să nu mai întocmească decît o singură națiune.

Și dacă tot se ține la «Imperii», care altul ar fi mai frumos decît cel al «Omenirei»?

Paginele din carnet se sfîrșesc aci.“

Macedonski se gîndea să dea, în 1913, și o versiune franceză, rămasă inedită și neîncheiată: *Ce qu'on relit parfois dans le carnet d'un déserteur*. În volumul de față, p. 403.

(p. 62)

ÎNTRU COTEȚE

Publicată în *Standardul țării*, I, 2, 3, 4 și 6, din 10, 13, 17 și 24 martie 1888, cu subtitlul „Nuvelă naturalistă“, dedicată: „Prietenului meu B. Florescu“. Republicată în: *România literară*, VII, 6, iunie 1888, p. 105—114 și 7, iulie 1888, p. 139—147, aceeași dedicație; Al. Macedonski / *Între cotețe* / București / Editura revistei *România literară* / 1888 (20 p.), aceeași dedicație; *Lumina*, I, 7—15, 11—12—23 aprilie 1894, fără dedicație; *Liga ortodoxă*, I, 48, 49, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, din 17, 19 și 27 septembrie, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11 și 12 octombrie 1896, idem; *Forța morală*, I, 1—6, 28 octombrie—2 decembrie 1901, cu subtitlul „Nuvelă originală“; *Cartea de aur*, 1902, p. 101—131; *Literatorul*, XXVI, 18—19, 2 noiembrie 1918, p. 3—8.

Reprodusă din *Literatorul*, 1918.

A — *Standardul țării*; B — *România literară*; C — *Între cotețe*; D — *Lumina*; E — *Liga ortodoxă*; F — *Forța morală*; G — *Cartea de aur*; H — *Literatorul*.

Macedonski intenționează să publice și această „nuvelă naturalistă“ în versiune franceză, în revista *Le Semeur* („Bibliografie“, *Revista independentă*, IX, noiembrie 1887, p. 60—61), într-o fază de puternică înrîurire naturalistă (*Opera lui Alexandru Macedonski*, Buc., E.P.L., 1967, p. 104, 586.—587), cu numeroase ecouri de presă (ediția de față, vol. IV, p. 198—200). Despre *Între cotețe*, o notiță (*Peleșul*, II, 3, 1887—1888, p. 64) ne informează:

„Nuvela naturalizată (*sic*) a eminentului poet Macedonski, terminată acum, după un an de studii după natură, un cap-de-operă de stil și de limbă, va ieși în curînd de supt presă. Poetul poate o va comunica și revistei noastre, înainte de a ieși de supt tipar.“

„De curînd — declara și Traian Demetrescu (*Alexandru Macedonski, amintiri personale*, tot în *Peleșul*, II, 5, 1888, p. 58) — mi-a citit o poemă admirabilă: *Noaptea de mai* și un fragment dintr-o

nuvelă: *Între cotețe*, la care lucra de luni întregi. Mai înainte de a o începe, studia un colț retras al Bucureștilor, o vale coperită cu numeroase grădini și plantațiuni, printre care se găseau case, ce se asemănau mult cu cele din provincii.“

Acest „colț retras al Bucureștilor“, de astă dată nu în stil naturalist și poetic, va fi evocat de Macedonski în foiletonul său *Pe Dealul-Spirei (Românul, XXXIV, 24 februarie 1890)*, reprodus în ediția de față, p. 263.

Legăturile poetului cu B. Florescu, vechi prieten și colaborator la *Literatorul* sînt confirmate și de o dedicație pe pagina interioară a extrasului nuvelei *Între cotețe*, din *România literară* (exemplarul, deocamdată singurul cunoscut, păstrat în Biblioteca Facultății de Filologie, Cluj, [cota L. 1985, coll. 1], este deteriorat):

„Domniei-sale
domnului Bonifaciu Florescu,
profesor la liceul Sf. Sava,
București

Iubite prieten,

Din seria mea de *Nuvele*, — cercare a mea de a face «ideea» să nască direct imagini, iar nu imaginile din «idee» — gen pe care-l numesc reprezentativ, am ținut să-ți dedic, ca o vecinică amintire a legăturilor dintre noi, pe cea pe care o cred [...] și pentru a cărei stilare am jertfit doi ani.

Citește-o, și oricare va fi întipărirea ce [...] te folosi de faptul că-ți este dedicată ca să [...] dînsa.

A [...]"

Ultima republicare, în *Literatorul* (1918), include și câteva note:

„1. — *oare* — termen popular oltenesc; păsări domestice.

2. — *poftida* — ciuda.

3. — *peș* — cam aplecată.

4. — *odaia cea mare* — se zicea în vechime salonului.“

conabiu, adj. — vișiniu.

ferdelă, s.f. — baniță.

meremetisit, adj. — reparat, dres, aranjat.

meric, s.n. — unitate de măsură veche pentru cereale, conținând 1—2 ocale; tain, porție.

rudă, s.f. — neam, seminție, generație, familie.

V a r i a n t e

62

1—17 Casa lui Pandele Vergea nu era despărțită de inima orașului decît printr-un stîl de ocaș de umblet. Cu toate acestea, ea era lăsată în afară de orice zgomot prin lăturalnicele uliți ce se duceau tăcute spre adîncimea unei văi, în ale cărei funduri, case de mahala se respirau ici-colo. Ulița, ce-i trecea prin fața porței, cobora și dînsa, însă se ducea de-a berbeleaca în nămeții de verdeață prăfuiți ai Cișmegiului. Clădire veche, cu pridvor de scînduri pe stîlpi, cu coperiș de șindrilă sub a cărei strașină se adăposteau sute de cuiburi de rîndunele, ea-și da ușile de perete înainte de a se crăpa de ziuă. Curtea — cîmpie în mijlocul orașului — începea atunci, ca la un semnal așteptat, să cultucezeze, măcănea, girăia, lua auzul, însuflețea, într-un cuvînt, împrejurimea cu sute de glasuri II: Casa lui Pandele Vergea nu era despărțită de centrul orașului decît prin cincisprezece minute de umblet. Cu toate aceste (acestea *F*), izolată de zgomot prin tăcerea uliței coboritoare în culmea căreia domnea, prin locurile virane ce se deșelau la vale de-a dreapta și de-a stînga căii (căiei *G*) incenușată (cenușată *G*) de praf, prin nemeții de verdeață ai Cișmegiului, tihna țărănească ce o înfășura îi era turburată rar. Clădire veche, cu pridvor de scînduri sprijinit de stîlpi de lemn, cu coperiș de șindrilă a cărei strașină îi adăpotea pridvorul și ferestrele, dînsa (de obicei *A*) își da ușile de perete înainte de a se crăpa de ziuă. Curtea, cîmpie în mijlocul orașului, ca la un semnal așteptat, începea atunci să cultucezească, măcănea, girăia, lua auzurile, într-un cuvînt, însuflețea împrejurimea cu sute de glasuri *A, B, C, D, E, F, G*.

64

8—21 Dintre geamurile casei, cele care priveau spre răsărit se singerau. Cerul, într-acolo, lua foc; dintre nori, izbucneau villori galbene și roșii. Cei a căror înfățișare se schimba de la o clipă la alta, se ti-

gheleau cu pombă. Dar cei care urcau către culmile cerului și se lăsau apoi în jos se subțiau pînă a nu mai fi decît niște ușoare rețele albe ce se încrêneau pe nemărginirile văzduhului. În mijlocul cotețelor sale, semănate în curte cam la întîmplare, fără a mai număra pe cele care se rezemau de garduri, Pandeles se arăta spelb și slab, cu picioarele lungi, înalt și cocirjat, și cu gitul împins înainte. Întirziat în acea zi de somn, manifestările zgomotoase cu care păsărima sa domestică îl primi, înconjurîndu-l cu alaiul ei, umplură înima lui Vergea de o adevărată bucurie. Nu se simțise niciodată mai fericit... Puici albe, pestrițe, galbene, porumbate, îi dau ccoale *H*: Dintre geamurile casei, cele cari se uitau (privceau *F, G*) spre răsărit se sîngerau, iar în cer, un incendiu de roșu arzător și de galben cald urca, izbucnea larg și triumfător. Norii deveneau (*omîte* deveneau *F, G*) policromi, se ligheleau cu pombă, se rostogoleau către miazăzi, bizari în contururi (conture *G*) și colorări, seri și cîteodată antropomorfi, vîrgați cu aur pe funduri liliacii. Unii, mai vecini cu stacojile ce se vărsau în spațiu, se înecau în ele și vilvorau; dar cei cari urcau către zenit și coborau de acolo către apus hrîrseau regiunile superioare (ale atmosferei *G*) cu albeți nemaaculate. Pandeles, în mijlocul cotețelor sale semănate în curte cam din întîmplare, apărea atunci, în deplina lumină a zilei, spelb și slab, cu picioarele lungi, cu bustul cocirjat, cu gitul împins înainte. Întirziat de somn, manifestările zgomotoase cu cari păsărima sa domestică îl primi într-o asemenea dimineață, se schimbă, la deschiderea cotețelor, în adevărate ovațiuni. Vergea nu se simțise niciodată atît de fericit... Puici (Puice *E, F*) albe, pestrițe (pestrițe *B, E, F*), galbene, porumbate, îl înconjurau *A, B, C, D, E, F, G*.

64—65

39—41 ; 1—6 Asaltați de găini, de găște și de rațe, curcanii și cocoșii dau înapoi. Înlocuiți treptat, împrejurul stăpînului lor, de stratele mai de jos ale păsărimii, ei își infoiau degeaba cozile ... Luat la mijloc de năvala fără seamăn, și nemaiputînd s-o prididească, Pandeles se bălăbănea, printre găștele ce-l apucau de pantaloni sau printre puicele ce i se agățau de haine și cu care se pomenea, cînd în cîrcă cînd pe umeri *H*: Asaltați de găini, de găști, de rațe, curcanii și cocoșii perdeau terenul. Dînsii, înlocuiți treptat împrejurul stăpînului de stratele inferioare ale lagărului permanent, protestau. Pandeles suferea

atunci o năvală fără seamăn și, nemaiputînd s-o prididească, naufragia în mijlocul găștelor ce-l apucau de pantaloni, în vreme ce puicele i se agățau de haine, îi ciocăneau virful ghetelor. Cu găini pe umeri, cu găști pe (în *A, B, D*) spinare, omul nu mai știa unde să-și dea capul ... Ar fi vrut să intre în pămînt numai să se facă nevăzut, atît era de izbit în față și înapoi de valurile mereu înnoite ale dragostei domestice de paseri grase *A, B, C, D, E, F, G*.

72

26—41 Biruit, focul murea între părății scrumiți ai chiliilor. Pompierii își încheiaseră lupta și cei mai mulți se azvirleau dintr-un salt pe furgoane. Locașul sfînt rămînea, astfel, în urma lor, însă fiecare ducea în amintirea lui ochii de jericatic sclipitori ai ocolitorului șir de ferestre. Ulița se liniștea repede, ajungea iar pustie. Marghioala, care mulțumea lui Dumnezeu că biserica nu fusese atinsă, se hotări să mai tragă un pui de somn, pasările ce recădeau în întunerecul nopții își urmau piroteala. Pentru a-și ține de urit, gardiștii reîncepeau să fluiera. Cițiva derbedei, care de curînd părăsiseră școala și găsiseră adăpost pe la gazetăria politică a vremei, crezîndu-se că sunt primejdii pentru guvern, își închipuiau că sunt urmăriți de poliție și dați în primire de fluierul gardiștilor *H*: Împrejurul bisericii, focul invins murea între părății (părății *A, B, D*) scrumiți ai chiliilor. Pompierii ieșeau din întunerec mai rar; cei mai mulți, cu fețele încă vâpăiate, dintr-un salt se azvirleau (zvirleau *B, D*) pe furgoane. Ștregarb de mahala, băicîndri de la treisprezece la cincisprezece ani, probabil în dorința de a se iniția din vreme în traiul și în moravurile de cazarmă, se foloseau de faptul că ajutaseră la pompe pentru a fi primiți pe capra cîte unuia. La urmă, în fuga cailor lăsați în voie, prematurii derbedei își puneau ciupercile de pălării pe o ureche, șuierau printre dinți, se soldăteau din puteri. Locașul sint (sfînt *A, C, E*), între chiliile lui incendiate, rămînea astfel în urmă, dar, ciți veniseră și ciți plecau, se duceau urmăriți de ochii de jericatic clipitor ai ocolitorului șir de ferestre. Ulița reîntra cu încetul în pace. Marghioala ce (care *G*) mulțumea lui Dumnezeu că scăpase biserica neatinsă, se hotări să mai tragă un pui de somn, fiecare își reîntegră domiciliul și paserile, înăuntrul cotețelor, recădeau în iroteală. Gardiștii, pentru a-și ține de urit, reîncepeau să fluiera, fugarii (Niște fugari *G*) de școală, îngîmfați fiindcă găsiseră adăpost pe la diferite gazete politice ale timpului, crezîndu-se deja bărbați de stat.

sau poeți satirici de frunte, primejdii pentru guvern, luau fluierile polițienești drept semnale, se credeau urmăriți (și își *A, B, C, E*), ridicau gulerele de la haine *A, B, C, D, E, F, G*.

79

31—33 pe una din lavițele circiului, în mijlocul intristării iernei ce înmorminta Bucureștii sub zăpadă și noroi *H*: pe una din lavițele circiului ce, de astă dată se ducea de-a berbelca cu uliță cu tot, către Cișmegeiul mocirlit, către dezolațiunea fără margini a crecilor fără frunze și a cearcafului de zăpadă întins peste fața grădinei ca peste un catafalc *A, B, C, D, E, F, G*.

(p. 80) O NOAPTE ÎN SULINA

Publicată în *Adevărul ilustrat*, II, 34, 21 octombrie 1896, p. 2. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 132—136, dedicată: „Lui Wilhelm Goldenberg, poetului și amicului adevărat”; *Traian Demetrescu*, I, 8, 25 octombrie 1909, p. 1; *Literatorul*, XXVI, 24 22 (4) decembrie 1918, p. 6.

Reprodusă din *Literatorul*, 1918.

A — *Adevărul ilustrat*; **B** — *Cartea de aur*; **C** — *Traian [Demetrescu]*; **D** — *Literatorul*.

Schișa, integral autobiografică, este scrisă sub impresia experiențelor sale de „administrator al plasei Sulina”, modestă funcție administrativă deținută de poet între aprilie și sfârșitul anului 1879 (detalii în *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 139—141).

Evocă atmosfera din *Thalassa* și, în special, din primul capitol, *Noaptea de argint*. Unitatea percepției și a viziunii artistice este evidentă.

Variante

80—81

4 23 aprilie și Sf. Gheorghe *D*: 23 aprilie *A*: 23 aprilie *B, C*; 7 uriașului fluviu *D*: giganticului fluviu *A, B, C*: 8 cristal curat *D*: omite curat *A, B, C*; **9—26**; **1—8** Orașul, cu casele lui albe, și cu minaretele lui subțiri, încăleca brațul Dunărei. Pe unele coperișuri, grădini de leandrii și de lămii înfloriți imprimăvărau aerul. Nuanțe roze și verzi se logodeau. Un zbor de libelule — caii dracului — nor azuriu de aripi — albastrea Delta, cu depărtări pe care trestia și papura tină le frăgezea. Administratorul, 26 de ani și ochi de vis, furat de răzvrătirea valurilor, amețea. Era străbătut de fiori pe care

nu-i mai simțise. Marea, împinsă de vânt în apele Dunărei, se izbea de ele, iar un zgomot de bătălie izbucnea. Deasupra valurilor, acolo unde soarele își vărsa flăcările din plin, băteau ca niște aripi de jar ale unor pasări din alte lumi: Soarele. Când țărnelul fu apropiat, sunetele de argint ale clopotelor bisericilor pătrunseră în auzul celor din luntre. În locașurile Domnului, din orașul locuit mai mult de greci și de maltezi, se cîntau osanale pentru proslăvirea regelui George, a cărui onomastică era atunci. De cum luntrea se opri, înfățișătorul guvernului, întâmpinat de primar, intră în vultoarea administrativă a localității, ascultă plingeri, făcu și primi vizite, cu oficialitatea înghețată a unui zimbet ce nu i se dezlipi de buze. Uneori, cu totul binevoitor, întărea cele care i se spuneau printr-o dare din cap sau prin vorbe răzlețe, anume rostite ca să dovedească marelui său interes pentru toți și pentru tot ce-l înconjura *D*: Orașul încăleca brațul Dunărei cu case albe, cu minarete subțiri. Pe unele coperișuri, grădini atîrnate (suspendate *A*), leandri înfloriți și lămii primăvărau (imprimăvărau *A*) atmosfera. Nuanțe roze și verzi se fidanțau. Un zbor de libelule, nor azuriu, albastrea deasupra Deltei cu depărtări pe cari trestia și papura tină le frăgezea (înfrăgezea *A*). Administratorul, 26 ani și ochi adînci de visător, furat de răzvrătirea valurilor, amețea, era coprins (cuprins *A*) de fiori pe cari nu-i simțise vreodată. Marea, împinsă de vânt, era, pînă la oarecare distanță, minată în susul Dunărei și un zgomot de bătălie izbucnea. Deasupra apei, pe spațiurile unde soarele curgea torențial, băteau ca niște late aripi de aur ale unor pasări colosale. Când țărnelul fu apropiat, sunetele de argint ale clopotelor bisericilor triumfară. În catedrala orașului, locuit mai mult de greci și de (omite de *B*) maltezi, se celebra un Te-Deum pentru onomastica regelui George. De cum luntrea se opri, reprezentantul guvernului, întâmpinat de primar (notar *A*), intră în haosul administrativ, ascultă plingeri, făcu și primi vizite înfășurat de atmosfera înghețată a banalității zimbetului oficial pe care și-l stereotipase pe buze. Uneori intrucepa convorbirile prin cite o adeziune, prin cite o exclamare sau prin cite o întrebare, fragmente de fraze calculate să dovedească marelui său interes pentru cite i se spun *A, B, C*.

81—82

9—41; **1—7** Gîndul său însă era departe. El i se ducea aci pe marea luminoasă ce se zărea prin unele din geamurile ferestrelor casei în care se afla; aci, pe luciul Dunărei, și prin rogozul și papura verde a Deltei. Dar seara venea și un răgaz îi îngădui să răsufle. De pe

terasa casei unde fusese găzduit, Sulina, zină ce se scâldea în apă pînă la briu, i se destăinuî în deplinătatea frumuseții. Brazde de singe mohorau apusul. Cele două faruri de la intrarea portului, minaretele a două-trei geamii, și turla unei biserici se desprindeau în conture puternice de pe sidefatele funduri ale serei. Pe mare, pe Dunăre și prin trestii, răsfringerile soarelui ce-și lua ziua bună, păreau că zboară ca niște fluturi galbeni și roșiatici. Vapoare, cu mișcarea matrozilor pe punți, însuflețeau portul. Dinspre valuri și dinspre partea Insulei Șerpilor, un vas-pilot, impurpurat de soarele ce se încesase pe trei sferturi în mare, se arăta coprins de flacări. În dreapta portului, palatul Comisiunii europene, clădire tot atît de măreață ca și a Universității din București, în mijlocul orașelului de case ale impiegaților săi, privea marea cu întreitul lui șir de ferestre suprapuse, ca și cum, înăuntrul odăilor, ar fi fost aprinse mii de luminări în polecandre de argint și de cristal. Dar, cu încetul, valurile se catifelau cu întunecările liliachii ale unui indigo ce, neîncetat, se posomora. Trandafirii muriră în cer și pe apă. Crinii de argintii își deteră suflutele în văzduhurile apusului. Ferestrele palatului se stinseră și deschiseră guri de beznă asupra mării și împrejurimilor. Apusul singur mai rămase, cităva vreme, luminos. Nu trecu însă mult și cerul luă, și de aceea parte, înfățișarea verzuic a peruzelilor ce îmbătrînesc și mor. Secera de diamant a lunii schinteia cu o dulceață lăcrămoasă. Dinspre vaporul de război englez, „Cocatrix“, se trăgănea duioșia unui cîntec, toarsă de voci tinere ce păreau că-și revarsă dorul instrăinării peste smircurile Sciției ce apucau Dunărea la mijloc și se prelungeau pînă la locul unde Darius și-a aruncat, odinioară, vestitul pod *D*: În realitate, gîndul său zbura pe marea de azur luminos ce se zărea de pe ferestrele unor case, zbura pe luciul Dunărei ce, muiat în aur, palpita sub altele, sau se rătăcea prin rogozul și printre papura verde a Deltei ce stăpînea orizontul (orizontul *A*) către o altă parte a orașului. Dar seara venea și putu să respire. De pe terasa casei unde fusese găzduit, Sulina, zină nudă pînă (pînă *C*) la briu, i se destăinuî în deplinătate în mijlocul farmecului de ape. Largi brazde de singe mohorau apusul cu dungii orizontale pe a căror violență brutală, cele două faruri ale portului, minareta geamiei și turla (cu coperiș de tinichea a *A*) bisericii, conturau exaltate de aceeași apoteoză. Pe mare, pe Dunăre și prin trestii, vibrau schinteierile roșii, albastre, aurii și violete ca (omite ca *A*) ale prismei unei enorme revărsări de petre scumpe. Vapoare, cu mișcarea matrozilor pe punți, însuflețeau portul printr-un exotism de forme, de chipuri, de colori și (de *A*) costume. Spre

larg, în direcțiunea Insulei Șerpilor, un vas-pilot, fulgerat de soarele ce se încesase pe trei sferturi, se mișca în gloria supremă a unei agonii de incendiu. În dreapta portului, palatul Comisiunii europene, edificiu ca cel al Universității din București, în mijlocul cartierului de vile al impiegaților săi, privea marea cu întreitul lui șir de ferestre suprapuse, ca și cum el, de sus pînă jos, ar fi fost vestmintat (incendiat *A*) de-o luminațiune fantastică. S-ar fi crezut că, în fiecare cameră, electricitatea și gazul se întrec pe policandre și torțare de bronz, pe girandole de cristal, să serbeze o cununie de împărat tinăr și frumos, gata să calce pragul thalamului. Dar pe nesimțite, nuanța viorie de pe valuri se catifelă cu întunecările lila ale unui indigo ce se posomora neîncetat (ale unui indigo posomorit *A*). Razele muriră în cer și pe apă. Crinii de argint expirară la apus (omite *A*). Ferestrele palatului se stinseră și căscară guri de beznă asupra clar-obscurului. Apusul singur mai rămase albastru. Însă și acel azur se domoli, își pardu vioiciunea spre a se prefăce la urmă în verdele șters al peruzelilor ce îmbătrînesc. Secera de argint a lunii își opuse scintileirea, și odată cu innoptarea cerului și a mării, o melancolie dulce se lăți. Dinspre staționarul de război englez, un cîntec trăgănat de voci tinere, ce amesteca suavitatea unor sonorități blînde, slăbit de depărtare, susura împăciuitor *A, B, C; 7—30* Candidații de matrozi — niște tinereți albe ca un lapte în care ar fi căzut petale de trandafiri — își legăneau notele pe ritmul mișcărilor, agățați prin funii sau urcați în virful catargelor. Răcoarea umplea însă stradele cu o mulțime împălăriată de bărbați și de femei. Fiecare umbra fără scop; dar fiecare își mișca împrejurul obrazilor o batistă, spre a se scăpa de năvala țînțarilor. Iei-colo, fumegau, pe marginile trotuarului, mici focuri făcute de locuitori tot în scopul de a se apăra de războinicii oaspeți ai stuhăriilor Deltei. Multe din chipurile ce încăpeau în lumina lor destăinuiau frumuseți neasemănate. Forța scăpăra din coloare și forme. Femeile păreau minuni ale unei Grecii vechi, iar, în fiecare tinăr, retrăia un Alkibiade sau un Antinous, ale căror trăsături răpeau gîndul spre propilee, spre timpii socratici și spre Roma lui Adrian. Vîntul, în vremea aceasta, se ascuțea. Nori negri și sălbatici dau iureș cerului. Într-o clipă stradele rămăseră pustii. Vaiete se smulseră din funiile vaselor ancorate. Marea și Dunărea răceneau. La miezul nopții, urgia nu cunoșcu margini. Geamurile ferestrelor dîrdăiau. Și Sulina se surpa într-un întuneric adînc *D*: Aspiranții, tinereți albe ca un lapte în cari ar fi căzut foi de roză, urcați în funii, agățați de catarge, își mingiau exilul cu duioșia rit-

mului. Dar pe stradele oraşului, o mulţime împălăriată se îmbulzea să răsuflă răcoarea. Acea mulţime, spre a scăpa de ţinţari, neobosită, agita batiste. În acelaşi scop, unii dintre locuitori (îci-colo *A*) făceau focuri în drum. Fumul retrimitea pe oaspeţii miei şi războinici în stuhăria (stufăria *C*) bălţei. Chipurile lumii în mişcare, cînd ajungeau în lumina flacărilor, licăreau o clipă în apoteoza unei frumuseţi viguroase. Forţa scăpăra din coloare şi forme. Femeile păreau minuni ale unei Grecii antice reconstituite, tinerii Alkibiazi cu nori creţi de păr pe frunte, cu fulgere în ochi, sau Antinouşi molatici (lascivi *A*), energii (energici *C*) şi abandon suav (molatic *A*), duceau gîndul la propilee, spre timpuri socratici. Însă aerul se răcorise. Vîntul se ascuţea. Norii alergau. Într-un moment, stradele rămăseră pustii. Vaieţe jalnice, simfonii fioroase ieşeau din funiile vaselor ancorate. Marea şi Dunărea detunau. La miezul nopţii, urgia din cer şi de pe apă înăbuşea oraşul. Geamurile vibrau (omite *C*). Bombardarea furtunei cutremura aerul. Şi Sulina, în mijlocul stridenţei, se mormînta sub întuneric *A, B, C*.

(p. 83)

PĂDUREA ULMILOR

Publicată în *Adevărul ilustrat*, II, 22, 29 iulie 1896 p. 2. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 137—141, dedicată: „Lui Gr. G. Tocilescu, ilustrul istoric şi arheolog“; *Traian Demetrescu*, I, 10, 8 noiembrie 1909, p. 1.

Textul autograf în ms. 3.408, f. 18r. — 25r.

Reprodusă din ms. 3.408.

A — *Adevărul ilustrat*; **B** — *Cartea de aur*; **C** — *Traian Demetrescu*;
D — ms. 3.408.

Dedicaţia către Gr. G. Tocilescu trebuie pusă în legătură în special cu relaţiile dintre poet şi acest istoric, destul de strînse, mai ales în perioada „afacerii Caion“ 1901—1902 (*Viaţa lui Alexandru Macedonski*, p. 307—308 şi nota în ediţia de faţă, vol. II, p. 278).
aglică, s.f. — plantă cu inflorescenţa compusă din flori albe sau roz-albe, parfumate.
samaniu, adj. — galben-deschis (de culoarea paiului).

Variante

88

13—14 cu costiţă galbenă, cu ochi de aglică *D*; cu costiţă galbenă *A, B, C*; **15—18** Ci de mai multe ori treiera el pădurea cu calul. Şi de mai multe ori, chipul alb, genele creţe, guriţa boboc de răsură, mij-

locul tras prin inel, îi sclipiseră prin minte *D*; Şi nu o dată o văzuse el. Că de mai multe ori, chipul alb, mijlocul tras prin inel îi sclipiseră prin minte *A, B, C*; **18—19** Fata de frumoasă, era frumoasă — n-aveai ce zice *D*; Fata de frumoasă, era frumoasă, frumoasă cit nu se mai putea, şi n-aveai ce zice *A, B, C*.

84

14—17 care de bogat ce este, nici n-o ştie, nici n-a văzut-o, Dumnezeu să-i dea zile că de bun la suflet e bun, şi mai e şi român de viţă, de la descălecătoare ori mai înainte de descălecătoare *D, A*; care de bogat ce este, nici n-o ştie, nici n-a văzut-o *B, C*; **26** lăstari *D, A*; lăstari şi rădăcini *B, C*; **40** dinaintea călăreţului *D*; dinaintea ochilor călăreţului *A, B, C*.

85

1—4 bordeiul, mare şi înalt, ieşea dintre frunze pe pajiştea lui verde, ca un bordei din vremea de demult, unde veneau să poposească *D*; bordeiul, mare şi înalt, lung de mai bine de trei stinjeni, ieşea dintre frunze, pe pajiştea lui verde, ca un bordei din vremea de demult, bordei dintre cele la cari veneau să poposească *A, B, C*; **5** care *D*; care, înjugate ori desjugate *A, B, C*; **8** Radu *D*; Călăraşul *A, B, C*; **9—10** se duseseră la sat după merinde, nu se vedeau nicăieri *D, A*; se duseseră se vede la sat după merinde, că nu se zăreau nicăieri *B, C*; **13** borangic *D*; borangic subţire *A, B, C*; **14** voinic *D*; om *A, B, C*; **15—25** Şi în visul ei se lupta cu năluca, chinul aprig şi dulce creştea, dar ea nu i se mai împotriva, chinul şi-l stringea acum la pept, se topea în el. Împrejurul ei ulmi cîntau o doină duioasă, izma creaţă şi leuşteanul, de pe fintina lingă care se afla cimbrul înflorit, o îmbătau de miresme. Cînd călăreşul ieşi din bordei, soarele lumina de amiezi (era-n amiază *A*). Zîmbetul ce i se agăţa de mustăţi era parcă şi mai trufaş, dar o dulceaţă nespusă îi ineca ochii şi încăleacă şi se duse *D, A*; Şi în visul ei se lupta cu năluca. Chinul nimicitor creştea. Deodată deschise ochii, dar chinul îi era în faţă, buze pe buzele ei, şi acestui chin nu i se mai împotriva, îl stringea la pept, se topea în el. Împrejur, ulmi cîntau o doină duioasă; izma creaţă şi leuşteanul de pe fintina lingă care credea că se află, cimbrul înflorit, o îmbătau de miresme..., iar sărutările îi cîntau pe buze şi pe ochi, îi cîntau cîntecul privighetoarei din pădurea ulmilor... Iar cînd călăraşul ieşi din bordei, era în de amiezi (era amiază *C*). Zîmbetul ce i se agăţa de mustăţi era parcă mai trufaş, dar o dulceaţă nespusă îi ineca ochii. Încăleacă şi se duse *B, C*.

Publicată în *Literatorul*, 6, 15 octombrie 1892, p. 5—6. Republicată în: *Lumina*, I, 10, 15 aprilie 1894, p. 2; *Cartea de aur*, 1902, p. 142—145, cu dedicația: „Admirabilului cântăreț al sufletului român, lui Jules Brun”; *Românul*, 47, 113 (4), 30 martie 1903, p. 58, cu aceeași dedicație; *Noi pagini literare*, II, 6, 22 mai 1914, p. 82—83, fără dedicație.

Reprodusă din *Noi pagini literare*, 1914.

A — *Literatorul*; B — *Lumina*; C — *Cartea de aur*; D — *Românul*;
E — *Noi pagini literare*.

Despre relațiile poetului cu Jules Brun, nota noastră, în ediția de față, vol. II, p. 302.

V a r i a n t e

86—87

2—3 Casa, în fundul curței, cuprinsă între ziduri, se desfășura maiestroasă în tihna întunericului (întunecului C, D) E, C, D: Casa, în fundul curței, se desfășura maiestruoasă în tihna întunericului A, B; 3—7 Și cu toate că orele nopții nu erau încă adânci, strada, dosnică și troienită de zăpadă, era pustie. Porțile curței, închise, zăvoreau cu strășnicie odihna boierească a împrejurimii E, C, D: Iar deși dosnică și troienită sub zăpadă, pustie era. Porțile curței, închise, zăvoreau cu strășnicie boiereasca odihnă a împrejurimii A, B; 11—14 Mustățile sale, umbre blonde, cutezau, ascuțite pe transparența chipului de mascul proaspăt, cutezau către asalturi de voluptăți mortale E, C, D: Mustățile sale, mici și blonde, cutezau ascuțite pe transparența chipului său de mascul proaspăt, către asalturi mortale de voluptăți A, B; 17—18 Iată însă că orele unsprezece sunau la pendula de abanos cu vibrări de o solemnitate antică E, C, D: Orele, la pendula de abanos, sunau unsprezece cu o antică solemnitate A, B; 21—24; 1—13 Dar un zgomot ciudat turbură liniștea îngrijitoare a casei. Păreau loviri năbușite, cu toate acestea (aceste C, D) stăruitoare, iar uneori, loviri ce aveau tonalitățile brutale ale unei spargeri de uși. Licescu, care, din nevroza modernă nu cunoștea decât pe a petrecerilor ușoare, nevroză din spumă de șampanie și din petale de trandafiri, nu era spiritist, îndată își dete seama de împrejurare. Nu puteau să fie decât făcători de rele. Pe servitori îi concediasă de cu seară; ferestrele înmormintate (mormintate C) fiind sub transparente de mătase groasă, fațada casei urma neapărat să se arate stinsă de lumină. Curtea

și casa puteau să pară pustii. În timpul acesta, zgomotul, nehotărit la început, ciștiga temei, pătrundea în odaie cu afirmările brutale ale unor sfărâmări (sfărâmări D) de scinduri, stridentă voce a lemnului violat în echilibrul afinității lui moleculare E, B, C, D: Dar ciudat, un zgomot turbură îngrijitoare liniștea a casei. Păreau loviri năbușite, cu toate acestea, stăruitoare. Uneori, acel zgomot împrumuta brutale tonalități: era ca o spargere de ușă. Licescu, din nevroza modernă, nu fusese atins decât de a petrecerilor ușoare, nevroză din spumă de șampanie și petale de trandafiri: spiritist, prin urmare, nu era. Îndată își dete seama de împrejurări: nu puteau să fie decât făcători de rău. Servitorii, de cu seara, îi concediasă; ferestrele înmormintate sub mătasea storurilor, înfățișau casa moartă de lumină. Împrejmuirea, lesne putea să fie crezută pustie. Dar, nehotărit la început, zgomotul ciștiga temei, străbătea în odaie cu insolentele afirmări ale unei sfărâmări de scinduri, vocea lemnului violat în echilibrul afinității lui multicolore A; 27—31 Iar în momentul când ușa camerei (unei cameri C, D) vecine, forțată și zdrobită, detuna într-o cădere nimicitoare, blondul tânăr păși neturburat către un scaun pe care se afla desfășurarea mătasească de domino roșu și masca oribilă de Satana E, B, C, D: Puțin trecu și ușa odăiei vecine, forțată și ea, detună într-o cădere nimicitoare. Atunci, dar tot neturburat, blondul tânăr păși către un scaun. Un domino, mătase singerie, și o mască, Satan oribil, aruncate zăceau acolo A.

87—88

86; 1—9 el, — blondul tânăr, — îmbrăca mantia cea roșie de demon cu aceeași liniște ca și cum ar fi fost să plece (replece C, D) iar la balul din ajun, și cu masca pusă pe obraz, — Satană cu ochi electrice și cu rinjire îngrozitoare, — apărea, — vedenie! (păgînă C, D) — în pragul ușii pe care o dezăvora (dezăvorea D) cu zgomot. Trei strigăte și pasuri de bestii ce se lungeau într-o fugă răpăitoare răsunară prin coridoare și muriră înăbușite în zăpada albăstrie ce troienea curtea... Este că în lume totul nu atîrnă decât de mască E, C, D: el, blondul tânăr, îmbrăcă mantia, veștmint de groază. Apoi, cu masca pe obraz, apărea, demon intrupat, în pragul ușii dezăvorite. Strigăte trei și răpăitoare pasuri de bestii prelungiră zgomotul lor de-a lungul coridoarelor și se înăbușiră stinse de zăpada albăstrie ce vătuia curtea. Este că printre oameni, suprema putere este masca A, B.

Publicată în *Revista literară*, VII, 1, 10 ianuarie 1886, p. 1—16. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 149—178, dedicată pe pagina de titlu: „Lui G.O. Gîrbea, profesor la gimnaziul Cantemir, poetului, fostului conșcolar și amicalui”; *Literatorul*, XXVI, 1918: 14, 28 septembrie, p. 4—5; 15, 5 octombrie, p. 3—5, dedicată tot: „Lui G.O. Gîrbea, poetul lui Iov, prietenului scump și fostului camarad de liceu”, în notă: „Azi încetat din viață”.

Reprodusă din *Literatorul*, 1918.

A — *Revista literară*; B — *Cartea de aur*; C — *Literatorul*.

În ultima republicare (*Literatorul*, 1918) următoarele note:

„piața Constantin-Vodă — azi palatul Poștelor și Telegrafilor.

Broft — un mare hotel ce se ridica înainte în locul hotelului «Continental»“.

Și această „nuvelă naturalistă“ urma să fie publicată în versiune franceză, în revista *Le Semeur* („Bibliografic“, *Revista independentă*, IX, noiembrie 1887, p. 60—61). Proiectul nu se realizează. Totuși poetul obține o scurtă recenzie a nuvelei sale, în *Recue du Monde latin* (T. IX, mai-sept. 1886, p. 242), semnată P.[aul] M.[arion], amic și corespondent al lui Macedonski ca urmare a unei note elogioase în *Revista literară* (*Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 430—434, și nota în ediția de față, vol. II, p. 287). Același schimb de servicii publicistice, și tot în legătură cu Nicu Dereanu, i se propune și din partea lui Charles Fuster, în 1896, publicarea nuvelei, în *Revue littéraire et artistique*. contra recenziei volumului *Essais de critique* (scrisoare inedită, 26 oct. 1896, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, S 27 (1)/XXX).

Nu același succes obține nuvela în țară, unde un oarecare Mirmidon o numără, în *Epoca* (I, 48, 17 ianuarie 1886), printre *Monstruozițările literare*, declarînd-o „mai prejos de orice critică“.

V a r i a n t e

89—90

19—28; 1—22 În sus și în jos, cit și pe dinaintea lui, tineri cu ghete englezești, și cu vestoane ce abia trec de talie, se amestecau cu bătrini ciudați la înfățișare, printre cîrdurile de femei cu rochi la modă. Vorbe și risete se schimbau de la o grupă la alta, iar trăsurile începeau să treacă spre Calea Victoriei, cu feciorii de bani gata în ele care, fără să se întîrzieze prea mult prin oraș, cărau în toate nopțile averea părinților la Herăstrău și la vila regală. Nicu, așezat pe banca lui, mai

adesea nici nu auzea și nici nu vedea nimic. Ochii lui mari și negri împrumutau fahirilor nemișcarea lor, pe cînd, cu gîndul, se ducea spre lumi cu totul altele decît ale vieții zilnice. Privirile lui erau răpite, citeodată, și de vedenii mai pămîntești. Statuia lui Heliade avea, între altele, darul să-l farmece. Și cu toate că nu știa că acest monument se datorește celui mai mare sculptor al Italiei de astăzi, el nu se lăsa să fie tîrit de criticile scitice ale cărturarilor cu vază care nu găseau cuvinte să batjocorească pe împietritul uriaș, în ura lor împotriva celui care întemeiasă nu numai limba și literatura română, dar înviașă și sufletul latin între Carpați și Dunăre. Simțirea lui pricepea măreția și frumusețea acestei statui, cu care, aproape că nu se poate potrivi nici o altă operă de artă a sculpturii din zilele de astăzi. Ca un tribun care își încheia discursul, așa Heliade de pe soclul lui de marmoră își încheia viața cu o firească și blajină plecare a capului și corpului în fața poporului pentru a cărui rededeptare luptase atît. Și acum i se părea lui Nicu că îi rostește dumnezeiasca marmoră: „Ce pot oare să vă mai dau cînd m-am dat vouă întreg?“ C: Și pe cînd, sub lumina gazului ce îndulcea verdele închis al teilor, trotuarele de asfalt gemeau sub pasuri dese, tineri cu ghete englezești, cu tocuri scurte, cu pantaloni strîmți ce fac să răsără reliefuri, cu sacouri ce abia trec de talie, se amestecau cu bătrini ciudați la înfățișare, șovăitori sub un erotism senil, urmăreau cîrdurile de femei cu rochi umflate pe la spate într-un mod exagerat, treceau în sus și în jos, lăsau în urma lor cascadele de note false ale risetelor insolente ce izbucneau, ale vorbelor triviale ce zburau din gură în gură ca niști minci azvîrlite în aer, prinse în zbor de mîni dibace și retrecute mai departe. Nicu, în mijlocul aceluia zgomot, izbutea să-și izoleze mîntea, vederile, de tot ce se petrece. Cu ochi mari și negri, cu obrazul oacheș, cu buze fremătînde de roșeața sănătății (sănătății A), cam slab, cu (un A) păr de inspirat, moale și ondulator (ondulător A), cu privirea țintită în timp de ore asupra aripelor (aripilor A) plouate ale vulturului, el își petrecea multe din nopțile de vară fără (ca A) să știe nici cine trece pe dinaintea lui, nici cine-i sunt tovarăși de bancă. Este drept că priveliștea ce-l farmeca cu osebite, era Eliade gigantic, uitîndu-se de sus la palatul Șuțu și chiar la (maiestatea-sa cînd, de pe peronul Universității, trece în revistă trupele din garnizoană A) ceremonia trecerii în revistă a trupelor din garnizoană A, B.

90—91

28—41; 1—14 Oh! Heliade! — Dar pentru ce n-ar fi și el un urmaș al lui? pentru ce nu i-ar crește și lui aripi sufletești care să-i ducă într-o zi numele, oricît de necunoscut ar fi astăzi, în inima fiecărui

român? E adevărat că, deocamdată, nu era decît un biet student și un mic, foarte mic slujbaş. Dar Heliade? Ce fuscuse oare? — Iar, mai mult: de la cine și în ce școli învățase carte? Nu începuse să ia cunoștinți de citire, bucherind *Alexandria*, împrejurul Tirgoviștei, împreună cu niște ciobani, din noaptea roată pe lingă un foc? Apoi Bolintineanu? Cum începuse și el și unde ajunsese? Mari, Doamne! au fost oamenii ăștia de care rid ticăloșii de acum... Și visurile ce-l ademeneau, i se așezau pe frunte ca niște porumbei de lumină ori se făceau privighetori cu cîntece nemaiauzite. El trăia, astfel, clipe în care i se părea că stelele se coboară pînă la dinsul, ori că, dimpotrivă, se urca el singur pînă la acea spuză de aur și de pietre scumpe, și că pierde pămîntul din vedere. Iar cînd se cobora de acolo în lumea tuturilor, ce n-ar fi fost în stare să facă și unde n-ar fi putut să ajungă? Poet, legist, orator, el se vedea pe rînd de toate. Și de ce nu? Poet, bunăoară, — ei! Care școlar n-are astăzi cite o dragoste în inimă și cite o presimțire cumplită că, odată cu căderea frunzelor... Și care școlar nu se grăbește să-și pună aceste simțiri în versuri și să dea fuga cu ele pe la gazete? Dar legist? Nu e aceasta și mai ușor? Nu naște tot românul avocat, după cum naște poet? De altminteri, nu e statornicit un principiu: *că fiecare cetățean are deplină cunoștință a legilor*, și nu el singur este legiuitor, de vreme ce contractul între părți e socotit ca lege? Și, tot așa, cu privire la orice *C*: Eliade! Pentru ce n-ar fi și el un Eliade, ca să aibă și el o statuie, albă cum este curățenia ce-i aripează sufletul, o statuie gigantică în forul public, gigantică în inima fiecărui român. E adevărat că nu este (însă *A*) decît un simplu copist. Însă ce face asta? Bolintineanu n-a fost și el copist? Bolintineanu! pentru ce n-ar ajunge (deveni *A*) și el poet mare, n-ar muri și el în dezolațiune ca nici el să n-aibă statuie, căci, ce altă glorie mai mare decît s-o meriți și să n-o aibi? Și visurile ce-l ademeneau (astfel *A*) se coborau stoluri, se așezau pe fruntea lui ca niște porumbei albi, de oalbeață mai străvăzătoare ca lumina zilei, sau ca niște privighetori cu mii de cîntece. În (Iar în *A*) acele momente i se părea că stelele se apleacă asupra-i și-l înfășoară într-o substanță lactee, cum este pe cer lumina nebuloaselor, așa încît se simțea ridicat de la pămînt, pînă ce-și lua singur avîntul și zbura mai departe, în lumea vișelor (visurilor *A*), în splendoarea gloriei vecinice. Și cit de mare ajungea: cel întîi (întîi *A*) dintre oameni! Poet, legist, orator, militar, inventator! Adică de ce nu? Poet? Astăzi fiecare (fiece *A*) școlar are cite o dragoste în inimă, cite o presimțire funestă că odată cu căderea frunzelor... iar fiecare școlar ține să comunice toate aceste simțiri țarei, lumii întregi.

Legist? Dar ce? Nu se proclamă în principiu că cetățeanul e considerat ca avînd deplină cunoștință a legiuirilor existente? — Orator?... Să i se arate lui Nicu un singur avocat de la judicătoria de ocol care să nu posede în fond arta de a vorbi? *A, B.*

91—92

14—41; 1—15 Cit despre măreția carieră a armelor, nu naște oare ficcare cetățean soldat și nu poate să ajungă ficcare general sau chiar căpetenie a căpeteniilor? Urcarea culmilor științifice i se părea, la drept vorbind, ceva mai grea. Dar dacă era vorba să te gîndești mai bine, nu tocmai membrii Institutului Franței sau ai Societății regale științifice din Londra au făcut descoperirile cele mari... El, Dereanu, n-are decît să vrea, spre a face ca numele lui să răsune peste tot. Pe tărîmul unor asemenea descoperiri se simțea mai cu seamă tarc. Așa, între altele, cite zile nu-și bătuse el capul să ajungă la rezolvarea problemei *mişcării prin mișcare*. Cărbunii, electricitatea, aerul comprimat, trebuiau lăsate la o parte. Elc, pe lingă că dau naștere la cheltuieli ce întrec rezultatul atins, mai sunt și izvoarele unor sume de întimplări nenorocite. Fumul de cărbuni este, de altă parte, și de natură să prăpădească sănătatea. Cu totul altfel ar merge lucrurile dacă el, necunoscutul de azi, și omul de care poate se va vorbi mîine în lumea întrecăgă, ar găsi pe cineva care să înțeleagă marca lui descoperire, pe care a întemeiat-o pe un principiu atît de puternic. Desigur că, la început, mulți au căutat să-l zdruncine în credința lui. El însuși s-a îndoit, vreme lungă, că-și va duce plămăuirea la capăt bun. Adesea mintea omenească se înșeală. Descoperitorii merg, de altfel, pe dibuite, căci știința sfîrșește acolo unde născocirea începe. Fapt este de asemenea că istoria feluritelor izbînzii îndeplinite pe tărîmul științific, arată cit este de potrivnică lumea îndrăznelilor și îndrăzneților. Fulton se duce la Napoleon I spunîndu-i că a găsit, cu ajutorul aburului, un mijloc de mișcare — drumurile-de-fier — mijloc care-și bate joc de depărtări, care nu ține socoteala de dealuri și văi și de orice fel de alte piedeci. Fulton nu este, cu toate aceste, pentru Napoleon, decît un nebun. El ride, dă din umeri și ajunge la Waterloo. Daguerre, un alt nebun, înfățișează Institutului Franței o amănunțită tălmăcire a descoperirii pe care zicea că a făcut-o. Dar secretarul învățatului așezămînt ia în răspăr descoperirea lui și hotărăște că și acest Daguerre, dacă nu este un nebun, este totuși un păcălici *C*: În cit despre nobila carieră a armelor, ce coprinde în sine apărarea patriei, cu alte cuvinte, apărarea bugetului și legilor, legi votate pretutindeni pentru trebuințele celor tari, fiecare cetățean, după noua organizațiune, naște soldat

iar fiecare soldat are în raniță, în lipsa bastonului de mareșal, galonul unui general divizionar. Rămâne cestiunca descoperirilor mari. Dar Nicu știa foarte bine că dacă nici una nu s-a efectuat pînă acum, cauza este că puțini români și-au aplicat facultățile intelectuale în această direcțiune. Și apoi, tot există descoperirea făcută de un fecior de popă care a găsit mijlocul să fabrice (de a fabrica *A*) un vapor ce se poate cufunda (scufunda *A*) și toată lumea cunoaște că experiențe numeroase au demonstrat pînă la evidentă (că *A*) posibilitatea de a cufunda (scufunda *A*) un vapor și de a-l ține sub apă oricît va voi inventatorul (este astăzi un fapt științific realizat *A*), iar aceasta, mulțumită (mai ales *A*) celor zece mii de lei ce s-au acordat de Camera în scopul zis (în acest scop *A*). El însă, Nicu Dereanu, n-are decît să voiască spre a da o lovitură de tun pe senin, una dintre acele lovituri al cărei răsunset să se audă în toată Europa. Ce l-a preocupat totdeauna (întotdeauna *A*) au fost mai ales cestiunile comerciale; în această ramură trebuie să se facă cercetări, căci în epoca actuală, orice descoperire, fie ea cît de mare, este condamnată să rămînă embrionară dacă aplicarea ei nu este practică sau dacă este prea costisitoare. Deocamdată, pentru ca să nu vorbească de altceva, numai el știe cîte zile, cîte nopți nu și-a bătut capul ca să ajungă la traducerea în fapt a acestui principiu: *Obținerea mișcării prin mișcare*. Cărbunii, electricitatea, aerul comprimat trebuiesc repudiate. Ele, pe lingă faptul că dau naștere la cheltuieli neproporționate cu rezultatul obținut, produc o sumă de întîmplări nenorocite. De altă parte, fumul de cărbuni mai este de natură să prăpădească sănătatea celor expuși la absorbirea lui. Cu totul altfel ar merge lucrurile dacă el, necunoscutul de azi dar poate omul celebru de mâine, ar găsi pe cineva (o singură ființă *A*) să înțeleagă marele principiu pe care l-a scos din neant și pe care (*omite pe care A*) l-a formulat într-un mod atît de lămurit. Desigur că, la început i s-a obiectat de mulți cît și de inteligența lui superioară, că un principiu, cît de întemeiat (cît de bine formulat, cît de întemeiat *A*), nu este îndestulător să ducă la realizarea lui. În asemeni (asemenea *A*) materii, se cer probe. Nicu, mai mult decît oricine, simțise valoarea acestor obiecțiuni. Lasă că adesea, practicarea unei teorii nu corespunde cu adevărurile demonstrate teoretic, însă chiar dacă inventatorii nu s-ar înșela niciodată, ei cari merg pe dibuite, căci acolo unde invențiunea începe știința sfirșește, cum era să prefacă Dereanu lumea, iar mai ales pe compatrioții lui cari nu admit că un român etc. Și în sfirșit, istoria diferitelor progrese obținute pe tărîmul științific nu e destul de conchizătoare? Fulton propune lui Napoleon I întrebuițarea aburului ca

mijloc de locomoțiune și marele împărat dă din umeri: Fulton? Un nebun! Daguerre prezintă Academiei de științe din Paris un raport amănunțit al descoperirii (descoperirii *A*) ce-și atribuia, iar secretarul învățatului corp demonstrează (în mod *A*) matematic (altfel zis științific *A*) printr-un raport rămas celebru că afirmările în cestiune intră în domeniul utopiei *A*, *B*.

92—93

16—40; 1—2 Firește că totul, prin urmare, povățuia pe Nicu să-și dovedească, atît lui cît și lumii, că nu s-a înșelat. Și iată pentru ce de cîte ori se așeza pe banca din fața Universității, inchipuirea și mintea lui, ce alunecau încoace și încolo, se întorceau mai des spre mașina pe care, din gînd, o întocmise cu o nespusă desăvîșire. Iar că această locomotivă nouă se va mișca și că iuteala ce va cîștiga va fi mai mare chiar de cum e cea pe care o dă aburul, nu mai era îndoiială. Așa că Nicu o și vedea de sus și pînă jos înfăptuită și așezată pe șine, și se vedea pînă și pe ei, nici mai mult nici mai puțin decît în Gara de Nord, jobcaat și înmănușat, și gata să urce pe noul balaur de oțel și de foc ce avea să-i poarte în veci de veci numele în slăvi. Negru de lume, peronul gării i se arăta atunci. Bucureștii întregi erau în picioare. Delegații presei își făceau cu greu loc printre mulțime. Îmbulzeala era nepomenită și, în mijlocul ei, multe doamne leșinau. Mulțimea începea chiar să schimbe ghionturi cu gardiștii. Prefectul poliției se repezea în biroul telegrafic și cerea grabnica sosire a pompelor. Căci nici un public nu se astîmpără mai ușor cu apă ca cel bucureștean. Dar semnalul de plecare al trenului cu care trebuia să se facă încercarea descoperirii lui Dereanu era gata să fie dat. Nu se mai aștepta decît regele. Nicu urca în vremea aceasta pe locomotiva lui și, fără voie, un zîmbet trufaș i se arăta la colțul buzelor *C*: Firește dar, că totul povățuia pe Nicu să treacă cît mai curînd de la principiu (principii *A*) la aplicarea lui, (lor *A*), așa că, pe banca verde din fața Universității, își întocmea adesea mașina ce inchipuise. Și nu era mecanism care să nu funcționeze de minune: că această locomotivă se va mișca, ba încă cu o iuteală superioară aburului, nu se mai putea tăgădui. Nicu o vedea deja la gară, așezată pe șine, și-n ochii lui de halucinat (*omite A*) vagoanele se întindeau în urma ei într-un șir lung. Peronul era negru de lume. Toți Bucureștii sînt în picioare. Delegații presei caută să-și facă loc prin mijlocul mulțimei. Dar îmbulzeala este nepomenită. Mei multe doamne găsesc oportun să leșine. Încercătura se mărește. Publicul schimbă ghionturi cu gardiștii. Prefectul poliției se repede înăuntru stației telegrafice ca să reclame sosirea pompelor. Semnalul

de plecare este gata să se dea... Nu se mai așteaptă decît regele... În acest timp, Nicu, îmbrăcat în negru, cu simplitate, asistă de pe platforma locomotivei la tot ce se petrece fără ca pe fața lui să apară cea mai mică nuanță de neliniște. Dimpotrivă, un ușor zimbet de triumf se schițează (uneori *A*) la colțul buzelor lui, ca și cum dinsul ar voi să arate mulțimei cît de sigur este (Dereanu *A*) de invențiunea pe care toată lumea o va constata în curînd *A, B; §—95* Entuziasmul ce trecea peste o parte a mulțimei o făcea atunci să-și ridice pălăriile și să izbucească în strigăte și urale. Trăsura regelui străbătea însă în curtea gărei, iar împrejurul ei se făcea pe loc un gol. Regele nu era înăuntru. Un adjutant îl înlocuia, și cu toate aceste, zimbetele înalte îl le împărțea. Roșu și gras sub livreaa curței, vizitiul întorcea căii și trăgea lingă scară. De sub geamlicul ce adăpostea vagoanele la care se afla înhămată faimoasa locomotivă, o scurtă șuierătură răsună și, aproape în aceeași clipă, trenul ce se zguduia se punea în mișcare. Încet, la început, și apoi din ce în ce mai iute, el, într-o vreme de necrezut de mică, se micșora și se pierdea în depărtare spre nesfîrșita mirare și încremenire a celor din gară. Strigătul mulțimei fu uimitor de mareș. Dereanu, care, de pe locomotiva lui îl auzea, simți că privirea i se împăienjencăză de bucurie. În picioare și cu mîinile înclătate de pereții platformei, veni o clipă cînd el se simți aproape Dumnezeu. Căci iată-l, în adevăr, iată-l stăpin deplin pe soarta lui pe care o ținea acum strivită sub tălpi. „Mai iute! mai iute!“ erau cuvintele ce izbuceau dintre buzele lui, pe cînd mișcările mîinilor lui aiarau printre vîntul care-l izbea. Ce? îi spunea cugetarea — lumea nu era să fic astăzi a lui? Și n-avea numele lui să cutreiere pămîntul trimbițat de mii și mii de glasuri? Iar pînă la moarte, îl mai aștepta oare altceva decît îndeplinirea tuturor voințelor și dorințelor lui? Decît chiar vicierile, ce, treptat, aveau să-l copleșească, schimbate de oameni în virtuți înalte sau, cel mult, în mici greșeli nedespărțite de firea tuturor oamenilor mari *C*: Entuziasmul trece atunci (afuncea *A*) peste o parte a publicului, îl face să-și ridice pălăriile în sus, să salute cu mari strigăte, pe cînd altă parte, ca spicele unei holde de grîu bătută de vînt, arăta semne vădite de neîncercere (clestănă capetele încoă și încolo spre semn de neîncercere *A*). Dar nerăbdarea celor cari se află pe peron sfîrșește prin a-și atinge culmea. Dinaintea gărei (gării *A*), în curte, trăsura regelui se strecoară printre mulțimea care face un gol împrejurul ei (așa încît dînsa apare înconjurată de vreo douăzeci-treizeci de băieți, calle de cizmari, băieți de băcani, de-abia răsăriți, de la cincisprezece ani în jos, ce se țin de mersul cailor cu multă greutate, gîfăiesc

și strigă hura cu niște glasuri pițigăiate *A*). Cei din trăsură, un adjutant și o doamnă de onoare, căci curtea e în doliu și m.m.l.l. s-au abținut de a veni, salută cît pot, impart zimbete înalte *A, B*.

93—94

35—40; 1—30 Aur! putere a puterilor și glorie a gloriilor — zeități ce ridicăți pe cei pe care îi ocrotiți deasupra oricăror altora — voi pentru care nu este altă lege și altă morală decît cea pe care o hotărîți voi, iată-vă, își zicea tînărul, iată-vă, în stăpînirea mea, în stăpînirea unui Nicu Dereanu! Și trenul ce aluneca repede se întrecea cu iuțea vîntului, ajungea aproape pe a gîndului, se prăvălea peste văi și cîmpurica o furtună. Tăraniî de pe marginea șoselei care-l vedeau trecînd, rămîneau încremeniți și se cruceau. Orașele, ori satele, cît se iveau în stînga și în dreapta lui, se făceau nevăzute cît clipea din ochi. Plopii argintii ce se deșirau pe tărîmul unui rîu cu maluri nesipoase, păreau că se topeșe în unul singur, ce era neîncetat dinaintea ferestrelor vagoanelor. Dar cu cît se scurta drumul dintre tren și gara orașului unde era să se oprească, pe atît și chipul lui Dereanu se încrunta. Semeția ce, adineauri încă, îl făcea să nu se mai potrivească cu nici un om de pe pămînt, îl părăsea. Înclătate pe manivela frîului de oprire, mîinile lui își sporeau zadarnic sălbălicia puterei pe care o desfășurau. Dintr-o pricină sau dintr-alta, acest rîu era ca și cum n-ar fi fost. S-ar fi crezut chiar că mersul îngrozitor își mărește iuțea în loc să și-o domolească. La curbe, locomotiva și vagoanele săreau pe șine și amenințau cu deraiarea. Stația unde trenul era să se oprească licărise numai o clipă pe dinaintea ochilor lui Dereanu și pierise în zare. În fața și în urma lui, el nu mai zărea decît alba panglică a șoselei cu cele două șine ale ei ce se duceau către nehotărîtele zări ale cîmpiei, pe care o tăiau în două. Însă tocmai cînd deznădejdea lui era mai mare, căci locomotiva ajunsese acea iuțea dîncolo de care așteaptă haosul de vagoane rupte urcate unul peste altul, auzi, sau crezu că aude, sunetul unui ceasornic ce bătea în depărtare orele patru dinspre ziuă *C*: Aur! glorie! zeități ce ridicăți pe om deasupra omînierei, deasupra legilor convenționale, deasupra moralei naturale chiar, iată-vă în stăpînirea mea, unui Nicu Dereanu!... Și trenul ce aluneca repede, necontenit mai repede, cu iuțea vîntului, se întrecea cu zborul triunghiular al berzelor, se prăvălea ca o furtună peste vale. În depărtare, un oraș apărea cu clopotniți aurite (clopotnițe acoperite cu tînichea albă *A*), cu cruci muiate (înmuiate *A*) în splendoarea unui soare de iulie, cu plopi argintii și verzi ce-și mișcau umbra de-a lungul unui rîu cu maluri nesipoase (nisipoase *A*). Cu cît însă distanța dintre tren și oraș se micșora, cu atît se încrunta și figura lui Dereanu. Orgoliul ce adineauri încă îi înfășura toată ființa într-o atmosferă luminoasă,

părea a-l fi părăsit cu desăvîrșire. Minile lui încheștate (de astă dată *A*) asupra manivelei friului de oprirc o învirteau cu o sălbăticie crescîndă. Dar trenul își urma mersul (lui *A*) îngrozitor. Locomotiva și vagoanele trecuseră de mult ca niște năluci uimitoare pe dinaintea stațiunii orașului unde trebuia să se oprească. Magaziile de pe linie, stațiunea, orășenii ce așteptau nerăbdători, turnurile de biserică, plopii argintii și verzi, riul cu malurile (maluri *A*) nesipoase (nisipoase *A*), fulgerară numai un moment pe dinaintea ochilor lui Dereanu și dispăruseră (*omite* și dispăruseră *A*). Dar acum (acuma *A*), în fața și în urma lui, nu se mai vedea decît panglica albă a șoselei cu cele două șine ale ei, ce se întindeau formînd două paralele nesfîrșite în mijlocul monotoniei cîmpului de-a dreapta și de-a stînga căieii ferate. Însă tocmai în momentul cînd deznădejdea lui era mai mare, căci locomotiva ajunsese acel maxim (maximum *A*) de înălțime dincolo de a căruia grahiță catastrofa informă, haos de vagoane rupte, urcate unul peste altul, aștepta zdrobitoare, dînsul auzi, sau crezu că aude, sunetul metalic al unui orologiu ce se repetă (repeți *A*) de patru ori și se prelungea funebru în noaptea ce i se făcuse dinaintea vederei (vederii *A*) *A*, *B*.

94—95

31—41; 1—4 Cînd Nicu se dezmetici din visele ce-l smulseseră împrejurărilor vieții lui, luna alba aproape ștearsă în petecul de cer din stînga turnului Colței. Doi gardiști, văzînd că se face ziuă, se infășuraseră în mantalele lor și dormeau pe treptele muzeului. Cîte un pantalon-creț, calfă de măcelar cu minicile răsfrînte, se ivea pe strada Colței și se grăbea cu pasuri răsunătoare către piața mică. Nicu se întoarse acasă încet; șalele și spinarea toată îi erau înțepenite de răceala nopții. Cîțiva camarazi din facultate îl întîlniră în dosul pasagiului și crezînd că iese de la o petrecere, voiau cu orice preț să-l tîrască cu ei la „Pisica-Albă”, — pentru a se drege. Dar el se grăbi să se depărteze, în urmă-i cu risetele și glumele sărate și nesărate ale acestora *C*: Erau în adevăr patru ore de dimineață cînd Nicu se dezmetici din visul bizar ce-l infășurase în țesăturile lui precum înfășoară o pînză de păiajen pe prada destinată călăului ascuns în întunecimea pîndei. Cînd studentul se ridică de pe bancă, luna alba, aproape ștearsă în petecul de cer din stînga turnului Colței (Colții *A*). Celelalte constelațiuni trăsoseră peste ele perdeaua albastră a dimineții (dimineții *A*) prinzînd-o cu briliantul colosal al luceafărului. Doi gardiști adormeau pe treptele intrării (intrării *A*) muzeului, și din cînd în cînd, cite un pantalon-creț al unui ajutor de măcelar, spătos și cu brațe musculoase

sub mîneei pe jumătate sumese, flăcău pe care nu se află doică să nu-l urmeze cu ochi lungi, apărea pe strada Colței spre a se grăbi cu pasuri răsunătoare în direcțiunea pieței (pieții *A*) mici. Nicu se întoarse (reîntoarse *A*) acasă încet; brațele și toată spinarea îi erau înțepenite de umezeala nopții. Picioarele i se împleticeau. Abia mai puteau să-l ducă. Cîțiva camarazi din facultate cari îl întîlniră în dosul pasagiului, crezînd că iese de la vreo petrecere, voiau cu orice preț să-l silească a-i însoți la „Pisica-Albă” pentru a se drege. El (Dar el *A*) se smulse din mijlocul lor și se grăbi să se depărteze, în urmă-i cu risetele și cu glumele triviale ale unora ce-l ajungeau ca niște gloanțe *A*, *B*; 11—40 Pe deasupra, prins de niște friguri neașteptate, fu silit să nu se întoarcă la cancelarie decît a treia zi. Cînd reapăru, muștrările ce-l așteptau izbucniră. Cum? dumnealui își închipuia că treburile statului pot să stea pe loc fiindcă i-a venit pofta să se bolnăvească? Desigur că lucrurile nu pot să meargă astfel... Dacă e bolnăvicios, coconăș, să facă bine să-și dea dimisia... Sunt cincisprezece candidați care așteaptă — și toți cu bacalaureat — iar în viitor vor fi și licențiați cari să scoată limba după așa bunătate de slujbă. Numai nouăzeci lei și cîțiva pe lună, deocamdată, e adevărat; dar greutatea e să te vezi în pîinea statului, că, apoi, departe mergi... Mai pune că poți să ajungi și subșef de birou și să te însori... Cine nu-și mărită fata după o slujbă?... Te mai așteaptă, în sfîrșit, spre bătrînețe, și drepturi la pensie, așa că, de la șasezeci de ani încolo — dacă-i atingi — poți să dai cu căciula în ciini. Dar el mai cu seamă? El? Nu era oare și student la Drept și nu-i înlesnea slujba puțința să pună mina pe diploma de avocat și să taie palavre nesupărat de nimeni? Și lucrurile stînd astfel, dumnealui, în loc să fie recunoscător șefilor, în loc să prescrie ordine și circulări — să-și facă datoria — se îmbolnăvea... Să hage însă de seamă, de rîndul ăsta i se trece, dar cînd i se va mai întimpla va fi înlocuit. Tăcut, și plecîndu-și fruntea sub muștrări, Nicu se reazează pe obicînitul scaun de paie ce-i subția fundul pantalonilor și, repunîndu-se în corent cu lucrările de zi, își scîrțîi condeiul pe concepte cam de felul acestora *C*: Cu toate aceste, frigidurile ce-l trîntiră la pat, îl siliră să nu se întoarcă la cancelarie decît a treia zi. Cînd reapăru, muștrările ce-l așteptau izbucniră furtunoase. Cum? Dumnealui își închipuia (oare *A*) că afacerile de stat pot să stea pe loc fiindcă i-a venit gust să se bolnăvească? Desigur că lucrurile nu pot să meargă astfel... Dacă e bolnăvicios, coconăș, să facă bine să-și dea demisiunea. Sunt cincisprezece candidați cari așteaptă, și toți cu bacalaureat. Ce funcțiune cu viitor l... Nouăzeci și cîțiva (de *A*) lei pe lună, deocamdată, pentru

cițiva ani, iar la urmă, coronarea carierei (carierii *A*) cu înaintarea la gradul de subșef de birou. Dar perspectiva pensiei? Ce fel? Puțin lucru este să știi că dacă vei servi treizeci de ani și vei atinge vârsta de 60, vei avea dreptul să stai pe saltea, să-ți odihnești bătrânețele, să fii pensionar, să vii regulat la Fialkowski și să bei cite o cafea neagră. Apoi Dereanu mai avea și perspectiva să ajungă (de a deveni *A*) avocat. Și când funcțiunea ce ocupa îi înlesnea aceasta, dumnealui, în loc să fie recunoscător șefilor cari-l țineau în pîne, în loc să-și facă datoriile, să prescrie circulările, ordinile, își permitea să ștângărească, să facă pe bolnavul (să se facă bolnav *A*). Să bage însă de seamă, de astă dată i se trece, dar la cea întâi (dintii *A*) ocaziune să știe că va fi înlocuit. Nicu își plecă fruntea sub muștrări, își reluă locul obicinuit pe scaunul de paie ce-i subția fundul panatolonilor, și, aplecându-se asupra mesei pe care zăcea un vraf de hirtii, începu să se pună în corentul lucrărilor de zi, concepțiuni ce, de obicei (în general *A*), se apropie mult de modelul următor *A, B*.

96—97

31—37; 1—19 Dar dacă nu mai lipsca de la cancelarie, închipuirea lui nu-l ducea mai puțin departe de locul unde se afla și departe de viața pe care o trăia. Ca și pe banca din fața Universității, Dereanu uita în acele clipe tot și zilnic își călărea cite un Ducipal nou. De cite ori nu se văzuse, bunăoară — vis între alte visuri ale lui — intrat în armată ca voluntar și tocmai când războiul se declarase. Mobilizarea îl îmbătase atât de mult încît nici nu știa cum ajunsese la graniță și cum el și arma'ia română o trecuseră. Destul că acum știa că munții au rămas în urmă și că el se afla în mijlocul unei cîmpii întinse și printru camarazii lui de soartă și de glorie, desfășurați în număr de două sute cincizeci mii, în ordine de bătaie. Dincolo de apă, spre dreapta, cîmpia se urca pe nesimțite și se făcea deluroasă. Acele părți de locuri fuseseră mai cu seamă puternic întărite de aripa stîngă a dușmanului. Căpetenia oastei noastre, în loc să ocolească pozițiunea și să atace, cu toate mijloacele de care dispunea, aripa dreaptă ce era mai slabă, se izbi de ele. Greșeala lui cea mare fu, apoi, că-și prăpădea armata prin pipăiri treptate ale terenului, netrimînd în foc regimentele de infanterie decît rind pe rind. Dușmanii cîștigau terenul și, în curînd, lupta luă o așa față încît, cînd generalul voi să-și desfășoare toate puterile, nu mai putu s-o facă *C*: Dar dacă renunțase la visurile lui de sub cer liber, dacă teama de a rămînea pe drumuri îl silise să nu mai facă seara preumblări al căror (căroră *A*) rezultat îi fusese categoric pus

în vedere, el nu renunțase și la voluptatea de a-și lăsa condeiul să alerge pe coala albă într-un mod aproape mecanic. Și cu cit trecea, cu atît această dispozițiune psihologică particulară se pronunța (devenea mai pronunțată *A*), lua proporțiunile unei boale, nevroză ce-l făcea să trăiască două vieți, una automatică și timpitoare, alta, plină de visuri bizare, creațiuni ce, cînd nu fac să șovăiască echilibrul facultăților intelectuale, își iau avîntul aripate de geniu. În acele momente, ca și pe banca verde, Dereanu uita tot, nu mai știa unde se află, nu mai auzea nimic. De cite ori, nu se văzuse, vis între ale visuri ale lui, bunăoară la graniță, pe marginile unei ape, pe o cîmpie întinsă, între mii de soldați, cu bătălia începută, căci războiul se declarase și inamicul înaintase cu iuteală. Nicu, care prin imaginațiune intrase ca voluntar (Dar Nicu, care intrase ca voluntar *A*), sosise tocmai atunci (atuncea *A*) cu alți studenți, și, în mijlocul detunăturilor și al confuziunii, nu știa la cine să se adreseze... A-și lua rîndul și a merge înainte era tot ce avea de făcut. Așa și urmă. Camarazii (lui *A*) îl imitără. Fumul îl înconjoară deja. Gloanțele întunecă aerul cernute (de toate părțile *A*) ca de un ciur gigantic. Obuzele zboară, vijiiie, cad, crapă, se zîndăresc la dreapta și la stînga lui. Salve de puști latră cînd mai aproape, cînd mai departe. Peste tot, flacăre, baionete, plumb topit, moarte și răcnete *A, B*.

97—98

20—41; 1—10 În mijlocul fumului și gloanțelor, printre obuzele care vijiiiau și se crapau în cădere, Nicu nu-și pierduse cumpătul. El își da de minune seama că bătălia era pierdută. Soldații și începuseră să dea înapoi, iar mulți fugeau. Din fericire, izbit în inimă de un glonț, generalul căzu. Însă în clipa cînd groaza și deznădejdea își făceau drumul printre șirurile românilor, Nicu, care văzuse primejdia și care ridicase de jos chipul divizionarului, punîndu-și-l în cap, se află, dintr-un salt, călare și luă comanda armatei. Mișcarea ce se produse în rîndurile noastre fu dintre cele mai dătătoare de avînt. Cea mai mare parte dintre soldați se repezi pe urmele lui ca un troian ce se surpă de pe un munte. Ura! Iureș! Cei dintii din soldați cad. Cad și rîndurile ce vin după ei. Dar Dereanu, printre fum, se ridică în scările șelei. Statura îi este măreață și gestul magnetic. Asalul ce se dă pozițiunilor în care dușmanul s-a retransat este hotărîtor. Pe români îi așteaptă poate o moarte sigură, dar gloria cea mai nepieritoare le va duce numele printre veacuri. Cîteva regimente atacă atunci în coastă pozițiunile armatei protivnice. Dereanu înfige cel dintii steagul românesc

pe una dintre ele. Zdrobiți de toată artileria noastră, inamicii bat în retragere. Goana ce li se dă e pentru ei cumplită. Învălmășeala le încurcă rindurile. Gloanțele puștelor și proiectilele mitralierelor îi seceră ca o grindină. Morții abia li se pot număra și, spre seară, oștirea noastră tăbăroște pe cîmpul de bătălie. Ca un glob de aur luna strălucea / Și pe-o vale verde... C: Dintre români, generalul care conduce lupta, izbit în inimă, cade jos de pe cal, un armăsar negru ce face spume în zăbale. Un strigăt de groază se ridică dintre șirurile noastre. Un alt strigăt, dar acesta de bucurie, îi răspunde: inamicii au văzut căderea generalului român... Roșiorii se azvîrl degeaba înainte. Oastea se înduplecă, se dă înapoi. Bătălia e pierdută. Însă el, Nicu Dereanu, și-a dat seama de primejdie. Dintr-un salt se afla calare, ia comanda armatei. Pe cap a pus chipiul divizionarului și cu spada (lui A) în mînă se aruncă... Din fericire pentru țară, acțiunile lui n-au scăpat din vederea soldaților, și de unde stau gata să fugă, o mare parte se ropede pe urmele lui ca un troian ce se surpă de pe coastele unui munte într-o prăpastie. Hura! Iureș! Cei dinții soldați cad; cad rindurile ce urmează. Dar Dereanu apare printre fum, ridicîndu-se în scări, cu statura înaltă, cu gestul magnetic. Asaltul ce se dă redutelor inamice este (de astă dată A) hotărîtor. Armata română merge poate către o peire sigură, însă, în tot ceasul, o așteaptă o glorie vecinică. Cîteva regimente iau în acel moment redutele în coastă. Dereanu implintă cel întii steagul românesc pe una din ele. Inamicii zdrobiți de toată artileria noastră bat în retragere, goana ce li se dă e pentru dinșii atât de dezastruoasă încît soldații noștri abia pot să mormoneze cadavrele (morții A) armatei de invaziune A, B; 11—16 O, triumf! O, glorie! Zilele lui Mihai Viteazul, au reînviat. După încheierea păcii, Dereanu reîntră în capitala, din care plecase simplu soldat, în mijlocul flacărilor dragostei populare. I se strigă: hura! i se aștern covoare sub copitele calului și florile răpăiesc de la ferestre peste capul și corpul lui C: O! triumf! O! glorie! În sunetul clopotelor, pe calul său negru, printre mulțimea de popor care-i strigă hura, Dereanu reîntră în capitala de unde plecase simplu soldat. Și cînd ajunge pe bulevard, suride cu mindrie, trace încet pe dinaintea băncii verzi, pe cînd gloriosul său (omul său A) armăsar, slăbit de rănile primite, șovăiește sub greutatea coroanelor (de flori A) aduse de o populațiune în delir... A, B.

98—99

33—40; 1—5 Nicu auzea aceste vorbe, dar i se părea că-l lovesc tot atâtea gloanțe. Sudorii ca alce morței îl coprîndeau, și, ca într-un vis, se ridica de pe scaun, apoi desprinzîndu-și dintr-un cuier pălăria, își

lua umbrela și ieșea în curte. Afară, o ploaie pătrunzătoare și mărunță se cernea din înălțimea posacă a văzduhului. Ea spăla pietrele din împrejurimea ministerului în care, birjarii puternicilor zilei, înfășurați în dulămi roșii și civite, își infundau căciulele pe ochi C: Nicu auzea aceste cuvinte ce pătrundeau una câte una în urechile lui ca atîtea bucăți de plumb topit. Dar sunetele lor se amestecau pentru dînsul în neorînduială, cu vibrațiuni surde ca cele produse de un glas ce ar răsuna într-o pivniță de unde ar năvăli printre crăpăturile ușei deformate de îngustimea locurilor prin cari au trecut, pe girliciu în sus și de acolo afară. În timp de un moment, o idee roșie îi injectă ochii. I se părea că cineva l-a azvîrlit de viu într-un cuptor înflăcărat, că limbile șerpuitoare ale grozavului element i se urcau de la tălpi la creștet, că-l mușcau chinîndu-l cu dureri sălbatice, că-l înfășureau și că nu mai avea alt mijloc de a-și scăpa fața, decît să închidă ochii, să cadă la pămînt, cu mînele (mîinile A) pe obraz, în convulsunile din urmă ce mișcă epileptic corpurile însuflețite cînd sunt gata să redea capitalul lor de materie groapei renăscătoare. Dar cînd era să săvîrșească faptul, privirile lui întîlniră scîndurile murdare, cu urme de noroi pe ele, cu salivări spumoase ce se rotunzeau alburii, cele mai multe cu proporțiuni modeste, ca și cum ar fi căzută pe locurile unde se aflau cu un fel de sfială, sau ca și cum s-ar fi simțit onorate de a figura alături (alături A) cu cîteva altele, mai mari, tolanite în largul lor, ca ale domnului arhivar și ca ale cîte unui senator în favoare care, uneori, consimțea să facă să răsune tusea lui respectabilă la auzul (beatificat al A) copiștilor pînă ce i se da notă despre numărul hirtiei ce urmărea. Un sentiment de scîrbă, unit cu al amorului propriu ce renăște într-insul, scăpă pe Dereanu de rușinea de a se da în stambă, iar, pe cînd urechile lui țipau încă, își desprinse pălăria din cuier și ieși fără să zică un cuvînt. Afară, o ploaie de toamnă, monotonă (mărunță A) și pătrunzătoare, se cernea din înălțimea posacă a văzduhului (monoton A). Ea spăla petrele din curtea ministerului în care, birjarii puternicilor zilei, înfășurați în giubele roșii și albastre, își infundau căciulile pe ochi A, B; 10—30 Nicu, în haina lui neagră, lustruită de prea multă purtare și roasă la coturi, cu umbrela în mînă, pe care n-o deschidea, umbla sub ploaie cu pasul măsurat. Se ducea înainte, fără nici un scop, era cu ochii deschiși și nu vedea, se lovea de cîte un om și de altul, răvășuia pe rînd ulițele, și părea că e un nenorocit care, deși umblă, doarme. În moliciunea ploioasă a zilei, se simțea că e furat de un fel de amorțeală și că nervii i se descordează. El putea să fie asemănat și cu un om care ar fi primit o zdrăvănă lovitură în creș-

telul capului. Cu toate aceste, zilele trecură pentru Dereanu ca și pentru toată lumea și, acum, tocmai cind Crăciunul sosise, el nu mai avea unde să locuiască de mai bine de-o lună. Unchiul său, frate bun cu biata lui mamă, moartă de cum îl născuse, se afla cind la Nisa, cind la Monte-Carlo, unde-i scrisese. Dar jocul la roșu și la negru, cu diferențe zilnice de cite două și trei sute de napoleoni, îi lua prea mult timpul spre a se mai putea gîndi să-i răspundă C: Nicu în haina lui neagră, lustruită de prea multă purtare, cu umbrela în mină pe care n-o deschidea, umbra sub ploaie cu pasul măsurat, cu gesturi moi. El se lovea de cite un om (în piept A) de la care apoi își cerea scuze, o lua pe o uliță, revenea asupra pasurilor făcute, o pleca din nou și toate aceste fără să-și dea seama despre ce face, fără ca ideea destituirii (destituirii A) chiar, să vorbească într-însul, să-i redea noțiunea exactă a împrejurărilor, a timpului și locului, sau cel puțin a existenței lui. În moliciunea ploioasă a zilei, un fel de amorțeață generală îl coprinsese, îi destinsese nervii încordați. Singura senzațiune de care putea să-și dea seama, era un fel de liniște desăvîrșită, odihnă ca cea pe care o resimte un om cind, după ce a primit o lovitură pe cap, se redecieaptă, din leșin, într-un așternut proaspăt cu raze piezișe ce se furizează în odaie printre laturile transparentului lăsat. Fără îndoială că durerea are să nască după un moment sau două, și ea are să fie cu atît mai nemilostivă cu cit și-a suspendat cursul mai mult timp. Cu toate aceste, zilele trecură pentru Dereanu precum trec pentru toată lumea, cel puțin în aparență, căci fața nu i se schimbase mult, dacă se schimbase cumva, deși acum era în ajunul Crăciunului și n-avea unde locui de mai bine de o lună. Unchiul său, care se afla la Nisa l-ar fi putut ajuta, dar el găsisese cu cale să păstreze o tăcere elocventă (elocventă A), A, B.

104

33 Și tăcerea recobori peste bulevard C: Și tăcerea renăscu, zăpada urmă să cadă, viscolul să șuiere, pomii să se încovoie sub greutatea mulțimei de flori albe A, B.

p. 105)

COMETA LUI ODORESCU

Publicată în *Adevărul ilustrat*, II, 30, 23 septembrie 1896, p. 2.
Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 179—185.

Reprodusă din *Cartea de aur*, 1902.

Versurile reproduse prescurtat în text („cu aripa zdrobită de-a lumii perfidie / ... cu vise, cu-amor, cu poezie...”) sînt scoase din Al. Depărățeanu (*În fine, Doruri și amoruri*, Buc., 1861, p. 217). Au mai

fost folosite ca moto și la poezia *Iubirea lumii* (*Oltul*, I, 1, 14 noiembrie 1873; în ediția de față, vol. III, p. 14—15, 254). Citatul este din memorie, căci versurile lui Depărățeanu sună astfel: „Cînd aripa-ți topită de-a lumii perfidie, / Gazi, trist Icar, cu vise, cu-amor, cu poezie“.

Despre preocupările astronomice și lecturile din Camille Flammarion ale poetului, vorbește și mărturia precisă a lui Traian Demetrescu (*Alexandru Macedonski, amintiri personale*, în *Peleşul*, II, 5, 1888, p. 57):

„Deschideam citeodată vorba despre astronomie. Citisem și unul și altul ultimile cercetări ale lui Flammarion. Poetul e religios, teist, și de la o vreme chiar mistic. Mai totdeauna are surîsul scepticismului în fața științei pozitive. Răsturna într-o clipă legile sistemului planetar, și cu o vorbă dulce și ușoară alcătuia teorii noi astronomice, explica în altfel mersul planetelor, spațiul, materia, după imaginațiunea sa, dar cu o așa putere de imaginațiune, că un moment părea că te convinge. Mă opuneam cu înverșunare mai totdeauna credințelor sale și nu o dată mi s-a întimplat să-l văd necăjit și încheind discuțiunea cu aceste vorbe: «Te vei convinge mai tirziu de cele ce-ți spun“.

Mențiunea de la p. 108, r. 22—26: „Unii atribuiu ivirea cometei și sfîrșitul lumii detronării mitropolitului-primat..., pe cind oboreni puneau cometa în socoteala intrării în București a împăratului Austriei“, sînt ceoul direct al cunoscutei „afaceri Ghenadie“ din 1896, în care împrejurare Al. Macedonski a jucat, prin ziarul său *Liga ortodoxă* (20 iulie — 10 decembrie 1896), un rol considerabil (*Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 294—307 și nota în ediția de față, vol. II, p. 247—249). În aceeași perioadă (august 1896), împăratul Austriei, Franz Iosef, face o vizită, la București, regelui Carol I.

(p. 110)

PALATUL FERMECAT

Publicată în: *Literatorul*, II, 2, 15 februarie 1881, p. 576—578; 3, 15 martie 1881, p. 638—640; 4, 15 aprilie 1881, p. 695—697, cu titlul *Palatul fermecat* și subtitlul „Fantazie originală“; *Cartea de aur*, 1902, p. 186—189, dedicată: „Domnului N. Xanto, omagiu“, cu titlul *Palatul fărmeecat*; *Observatorul*, I, 218, 5 august 1903, p. 1, cu titlul *Palatul fermecat*, fără dedicație; *Românul*, 47, 129, 130, 131, august 1903, p. 184—185, aceeași dedicație; *Traian Demetrescu*, I, 2, 13 septembrie 1909, fără dedicație.

Textul definitiv în ms. 3. 216, f. 79 r.—81 v.

Reprodusă din ms. 3. 216.

V a r i a n t e

Ultima versiune este forma concentrată a primei redactări, mult mai dezvoltată.

Reproducem integral textul din *Literatorul*:

PALATUL FERMECAT

(Fantazie originală)

Capit. I

Camera mea de culcare

Adesea, stînd la gura sobii și privind limbile de flăcări albastrii care vîlvăiau în fundul ei, m-am gîndit la multe: la viața mea care trece, la frumoasele zile ale adolescenței mele, la hamalii ce cară bagajele de la trăsură la vagon și cîștigă 10 fr. pe zi, și la hamalii muncii intelectuale ce nu-și cîștigă nici pachetul de tutun cu hirtie galbenă, atît de trebuincios aceloră cari viscăză și scriu!

O! Sunt desigur oameni cărora asemenea gînduri nu pot măcar să le treacă prin minte; oameni cari, de la Carpați la Vezuviu și de la Dunăre la Sena, să află pe moșia lor. Acei cari au, sunt în adevăr pe moșia lor, în orice parte a lumii și găsesc rude și prieteni pretutindeni; acei cari au nu pot să înțeleagă ce este a nu avea, și, după ce nu mai ai, de cîte ori nu ți s-a întîmplat să bagi mina în pozunar în mod instinctiv și să rămii înmărmurit de mirare de faptul că să poate să n-ai.

Oribil lucru să n-ai, dar mai oribil să n-ai cînd ai avut!

Adeseaori dar, privind focul ce ardea în sobă, mi-am lăsat gîndul să zboare către acele fericite timpuri cînd să mai cobora, din cînd în cînd, cite un Drac pe pămînt, ca să ceară vreunui biet creștin să-și vîndă sufletul pe aur!

Și evocîndu-l adeseaori, mă lăsam a crede că pactul dintre mine și Satan s-a săvîrșit și că sunt milionar... că am, de exemplu, cite un milion pe zi!

Să vedem: ce aș face de-aș avea acel binecuvîntat milion, imi ziceam atuncea!

Și cu încetul, mă pomeneam mobilîndu-mi, odaie cu odaie, un frumos palat. Drept cameră de culcare, imi alegeam patru pereți tapetați cu atlas albastru ca cerul, care cădea în cute onduloase de-a lungul lor, separat pe intervale cu cite o torsadă de fier care se termina printr-un ciucure format din mici mărgăritare. În centrul tavanului stringeam toate cutele atlasului, ceea ce forma o foarte frumoasă domă luturătoare. Patul era înălțat pe citeva trepte, față în față cu ușa de intrare. Scund și cu răzămătoare răsucite cu eleganță, lemnul său de

trandafir dispărea pe jumătate sub valurile unui polog de Bruxelles ce-l înfășura ca într-un nor diafan. În unghiurile odăii, cite o sprijini-toare de abanos, încrustată cu fir de argint și încărcată cu vase de porcelan, conținea plantele cele mai rare și umplea aerul cu niște parfume îmbătătoare. Transparentele de fludă trandafirie îndulceau — cernînd printr-insele — tonurile aurii ale zilei născînde; iar din centrul cutelor de atlas ale tavanului, scobora pe două lăntișoare de argint o lampă rotundă, formată din plache de sidif subțiri ca foaia de hirtie, așa că, ori de cîte ori o aprindeai, odaia să umplea cu o palidă lumină, albă și ușor nuanțată cu roșu. Ai fi crezut că este însăși luna care răsare! Camera mea de culcare avea, în loc de ușă, o simplă perdea de catifea ce cădea de-a lungul ei și atingea parchetul demozaic cu freza ei de argint.

Treptele pe care se afla patul erau îmbrăcate de asemenea în catifea albastră, a căreia palidă culoare să împerechea cu atlasul ce tapeta pereții. Între două ferestre, o colosală oglindă de Veneția cobora din tavan pînă jos, în pervazurile ei de argint, și, de partea jos, apărea în artisticul său cadru de bronz admirabilul cap-d-operă a lui Tiziano, reprezentînd pe Danaë tentată de Jupiter, care se transformase pentru acest scop în ploaie de aur. Răpit din palatul Dogilor, acel admirabil tablou reflecta pe frumoasa sa Danaë în oglinda din fața lui, așa că însăși oglinda părea a fi ieșită de sub penelul lui Tiziano. Danaë, culcată pe pinza tabloului în costumul Evei, își zîmbea în oglindă, privind cu drag la ploaia de aur, ce dintre perdelele desfăcute ale patului ei de roze se revărsa asupra-i cu aceleași reflexe aurii ca ale părului ei. La piciorul patului, Amorul, — cu o mîină ridică vâlul subțire ce-i ascundea pe jumătate nuditatea, iar cu altă mîină îi trimitea... săruturi! Danaë, îmblinzită de ploaia care-i rîura împrejur, nu mai opunea decît acea slabă rezistență ce șade atîta de bine femeilor care cad!

Sub acel portret, pe o meșcioară de jasp, un orologiu de lapis-lazuli se înălța grandios, bătînd orele într-un timbru de cristal de stîncă, și la fiecare pătrar de oră, un mic Maur automatic apărea pe peristilul orologiului ce reprezinta Palatul Bursei din Paris și rupea cite un bilet ipotecar de 50 de franci; la fiecare jumătate de oră cite unul de 100, iar la fiecare oră cite unul de 500. Micul meu Maur scotea astfel din circulația publică, — pe zi, — bunicica sumă de 16.800 franci în bilete ipotecare, ceea ce făcea că... statul fusese nevoit, numai și numai ca să-mi facă hatirul: să sporească emisiunea biletelor într-un mod incalculabil...

În mijlocul odăii și pînă la picioarele treptelor estradei pe care să afla patul, să întindeau patru pei de tigri de Bengal, ale căror gheare

erau cizelate în argint, iar ai căror ochi erau formați, la unul din pietre de onix, la celălalt din rubine, la cel de al treilea din briliante și la cel de-al patrulea din smaralde.

De-a dreapta și de-a stînga estradei să aflau două fotoliuri scunde, cu spatele răsturnat, îmbrăcat tot în atlas albastru și ale căror șinte aveau capete de diamanțele. Ciucurii lor erau formați din rînduri de mici mărgăritare înșirate pe fir. — Două statuie, turnate în argint călit în foc, sprijineau, deasupra capetelor, cite o girandolă, fiecare cu cite douăsprezece luminări transparente și parfumate.

Să ridicăm acuma perdeaua de catifea de la ușă, ca să ne luăm ciocolata în salonaș. — Vom trece pe urmă în salon spre a se introduce din anticameră mulțimea de rude, de prietini și de oameni... devotați, cari așteaptă acolo bunul nostru plac de vreo trei ore.

Capit. II Salonașul

Mobilarea salonașului meu m-a costat în adevăr foarte mult, și veți judeca singuri despre aceasta dacă vă voi spune că păreții erau îmbrăcați, de sus și pînă jos, într-un bizar mozaic de melci de toate culorile și nuanțele, ale cărui flori variau între ele. Din distanță în distanță, apăreau în relief pe acel mozaic o serie de colonade de mărgean, zvelte și subțiri. Înălțîndu-și spre tavan porticele cutezătoare, capitellurile lor de matostat verde, ușor nuanțate cu vine roșii, afirmău și mai mult roșul închis al mărgeanului.

Lumina zilei pătrundea înăuntru pe sus, căci tavanul era format dintr-o singură bucată de cristal, și era dispus astfel, încît figura un gigantic acvarium, în care, o mulțime de peștișori cu solzi de azur sau de aur străbăteau apele, repezi și vii ca o rază de lumină. Era o plăcere să-i vezi jucîndu-ți-se deasupra capului, scăldați în apa irizată de soare.

Trebuie să adaug că lumina zilei mai pătrundea în salonaș și pe deschizăturile a două mari ferestre gotice, ale căror geamuri, compuse din mici patrate de sticlă colorate, reprezentau niște rozace, artistic întocmite prin alierea și apropierea patratelor de diferite culori.

Aceea ce însă, minuna cu deosebire pe acei ce călcau pragul fermecatului meu palat, era un fel de clavier de cristal. Clapele lui, formate din plăci de sticlă mobile, variau între ele prin grosime și sonoritate și erau întocmite astfel, încît compuneau o întregă gamă. O serie de picături de apă, scăpînd din partea superioară a clavierului prin ajutorul unor rigole a căror deschizătură să răstîrgea și să lărgea mulțumită unui mecanism special, cădeau pe acele clape, cînd mai mici,

cînd mai mari, cînd molatic și cînd precipitate, și executau operele cele mai grele producînd o armonie cerească.

Acest clavier mă costase venitul a trei zile, adică trei milioane întocmai, și fusese comandat de mine lui Edison, faimosul inventator al telefonului și fonografului, care, în hatîrul milioanele mele făcuse și această minune.

De partea opusă clavierului, apărea o colosală oglindă despre al cărei cadru nu vă voi vorbi. Este destul a spune că acea oglindă era combinată astfel, încît, la fiecare două minute, înfățișa într-însa cite un tablou: aci o scenă din viața reală, aci o priveliște a naturii. Se succeda pe rînd într-însa, și într-un mod cu desăvîrșire natural, cînd tabloul unui naufragiu, cu Oceanul ce rostogolea valurile sale gigantice, cu corabia culcată pe pîntece și cu catartele rupte, cu pasagerii și cu echipagiul, — pe punte — disperați, — cu minile ridicate spre cer; — și cînd, tabloul viu și însuflețit al lui Romeo sub balconul Julietei, în momentul cînd ea îi zice:

„...A! Nu-mi jura pe lună.

Că ea își schimbă fața la fiecare lună!¹”

Și în fiecare zi, să succedau în acea oglindă tablouri noi, așa că acei cărora le-ar fi fost dat să locuiască în salonașul meu vreo citeva zile, ar fi putut să vadă pe rînd, pe Isus Cristos, jurînd la calvar și doborît sub greutatea crucei, pe Neron încoronîndu-și fruntea cu roze și dînd ordin să se ardă Roma, pe Napoleon I, încrîmînt, și el și calul său, în momentul dezastrosului sfîrșit de la Waterloo, pe lord Byron la picioarele marchizei Guiccioli, pe Alexandru cel Mare expirînd la Babilon, pe Cezar ascunzîndu-și fața în momentul cînd strigă: „Și tu, Brutus“, și pe o mulțime de alți eroi celebri. Iar dacă ai fi privit în oglindă, la aprinderea celor patruzeci de luminări ce-mi inundează salonașul de lumină în fiecare seară, ai fi putut să asisti la defilarea tutulor amozurilor celebre, antice sau moderne, cu formele lor, poetice sau prozaice, musculoase sau eterate... Catilina, în mijlocul orgiilor, Neron, în mijlocul desfrîului, Cleopatra, în mijlocul banchețelor, Sextus Pompeu, fumosul pirat ce-și încărcă nava cu pînze de

¹ Din *Romeo și Julieta*, tragedie în 5 acte și în versuri de Shakespeare, prelucrată după textul englez, după versiunea franceză și după textul italianesc întocmit într-adîns pentru scenă de d. Ernesto Rossi. Această prelucrare formează, pentru moment, ocupațiunea favorită a d-lui Macedonski. Nota redacțiunii.

purpură întinse pe cordele de argint, în mijlocul amorurilor, Ludovic al XIV-lea, în mijlocul plăcerii de a intra noaptea prin fereastra unei mansarde la Domnișoara de La Vallière, Ludovic al XVI, în mijlocul huiduielii poporului ce-l ducea la eșafod, și, în fine, Francesca da Rimini, în mijlocul intreruperii citirii ce-i făcea gentilul său scutier!

Incintătoarea mea oglindă reprezintă tot și este una din cele mai prețioase podoabe ce am în această odaie.

O canapea îmbrăcată cu atlas argintiu, dimpreună cu șase fotoliuri la fel, să afla de cealaltă parte a odăii, iar dinaintea ei, o masă de mozaic sprijinită de un Amor de marmoră cu aripile întinse, susținerea deasupra ei străvăzătorul serviciu de porcelan de Sèvres în care mi să servise ciocolata.

Dacă aș descrie acuma etajerele cu tăblițe de cornalină, încărcate cu acea mulțime de fleculețe elegante ce incintă privirea, sau, dacă aș vorbi de statuia Venerei executată de Canova și pe care o furase Pantazescu în socoteala mea din muzeul de la Louvre, cit și de celebrul grup al celor trei Grații ce-și dezveleau corectitudinea clasică a formelor de-a dreapta ușei de intrare, mi-ar trebui să fac din acest capitol un mic volum.

Pentru a termina cu salonașul meu, este destul să spun că vase de alabastru artistic lucrate să ridicau pe soclurile lor de porfir ale căror largi foi de acantă, ieșite de sub foarfecă de maestru, îți readucea aminte de Praxitele. Iedera riura în festoane naturale de-a lungul acelor vase și le coprindea sub rețeaua cea verde a ramurilor ei. Covoare de Persia amorteau sunetul pașilor, ușa și ferestrele dispăreau pe jumătate sub draperii. Glastre, candelabre, portrete și o infinitate de obiecte de artă, complectau mobila salonașului. Pe o mescioară dinaintea unei oglinzi, să afla trinită cu neingrijire un modest volum legat în marochin. Acea carte era un cadou pe care îl destinam unei doamne oarecare, foarte la modă în acel moment. Deșchizind acel modest volum, — modest cadou din partea unui bogătaș ca mine, — vedeai că să află compus din trei sute de pagini. Pe pagina întâi, citeai titlul cărții, imprimat în limba franceză. Iată-l:

„*Le plus beau livre du Monde*

par

Al. A. M.“

Veți fi ghicit desigur după literile inițiale că ele reprezintă numele meu. Ei bine! cu rizicul de a trece drept cel mai orgolios dintre autori, voi susține că acea carte era în adevăr: „cea mai frumoasă carte din lume“. Întoarceți vă rog paginile și veți conveni îndată

despre aceasta, pentru marele cuvânt că fiecare pagină era formată dintr-o hirtie monedă de cinci sute franci.

III

Sala de bal

Ați pătruns dimpreună cu mine în camera de culcare și în salonașul fantasticului meu palat, și astfel, ați putut să vedeți multe, să admirați multe.

Dar oricât ați cugeta și oricâte palaturi veți fi văzut, nu vă puteți închipui cum este sala de bal pe care magica verighetă a milioanele mele a edificat-o în spațiul unei secunde.

Sălile palatului Piti din Florența, Tuilerielor din Paris, Cazertei de lângă Neapol și Quirinalului de la Roma, cu toată arcuirea grandioasă a plafonurilor, cu toate picturile și pilăstriele lor, nu pot decît să rămîie foarte pe jos, alături cu sala pe unde să plimbă fantazia mea.

Ea nu să distinge priu tablouri, bronzarii, colonade, sau alte obiecte de artă, și nu este măcar nici aceea ce sunt Maureștile săli ale Alhambrei din Grenada, dar cu toate acestea, este unică în felul ei. Nimini nu s-a mai gândit a o crea și niminea n-o va realiza.

Ea va rămîie întotdeauna aceea ce este și astfel precum am conceput-o eu: haos fără început și sfîrșit, abis incomensurabil în adîncime, înălțime și lărgime; plină de malițiozitate între părății, plafondul și parchetul ei de cristal, ce nu formează în sus, în jos și în lături, decît una și aceeași oglindă!

În pragul ușei de intrare ce înfățișează o circonferință perfectă semn al *Infinitului*, te oprești uimit și înspăimîntat de teamă ca să nu cazi în abisul ce pare că să deșchidă înainte-ți!

Mă voi opri de aceea și eu pe pragul ei ca nu cumva, iubiți cititori, să vă pun în pericol prețioasele dumneavoastră existențe, sau pentru ca nu cumva să vi să întîmple aceea ce era să pătească deunăzi la teatrul cel mare, o cucoană de mahala ce să obstina a lua oglinda din fața scării, drept o ușă de intrare, și voia, cu orice preț, să treacă printr-însa.

Din prag însă, oricine are voie deplină a-și arunca o privire sfioasă în interiorul acelu abis infinit ca infinitul!

Niminea însă, sunt convins că nu va putea să descrie efectul pe care îl produce pentru privitori, danțul fantastic ce să încinge la lumina sutelor de schinte fluidice ale gazului, ori de cite ori am bunăvoință a da cite un bal.

Astfel, zilele trecute chiar, cu ocaziunea sărbării zilei aniversării a nașterii mele, cea mai mare parte din bărbații însurați, ce invitasem

dimpreună cu respectabilele dumnealor consoarte, s-au supărat foc pe mine.

Și știți de ce?

Ei bine! Eu îmi inaugurem sala pentru întâia oară în aceea zi, și astfel, pentru întâia oară, s-a putut observa efectul ce produceau perechile de vâlțuitori atit pe parchet cit și pe plafond!

Închipuiți-vă că, în adevăr, lucrul era foarte bizar, căci, pe cînd valțul să urma jos în toată splendoarea lui, el se reflecta atit în adincimile nemăsurate ale parchetului — eglindă, cit și în înălțimile străvătătoare ale plafondului, executîndu-se în acest mod, pe lingă valțul real, și două valțuri fantastice și de o natură cu totul diferită și burlescă. Am zis „două alte valțuri“, dar nu știm dacă putem să aplicăm în toată siguranța acest nume la ciudata combinațiune a mișcărilor fiecărei perechi ce apărea pe luciul reflexiv al cristalului, în strania pozițiune în care unii din bătrîni presupun că să află americanii, cînd, prin învîrtirea globului, suntem noi deasupra și ei dedesubt, sau, cu alte cuvinte, cînd e la noi ziua și la ei noapte...

Cu toate acestea, am mai dat de atunci cîteva baluri, fără ca sala să-mi rămîie goală, și gazul aeriform a continuat de a vărsa lumina sa în interiorul salei prin ajutorul unor tuburi atit de subțiri încît sunt cu desăvîrșire invizibile...

Să înțeleg că această combinațiune permite formarea feluritelor buchete și ghirlante de schinte luminoase semănate cu profuziune în sală și care par a nu fi emise de nimica.

Mă grăbesc însă de a ieși din mijlocul imensității sălii mele pentru că, — cum stau dinaintea biroului meu și scriu, — focul din sobă mi s-a stîns și prin vocea viforului ce urlă afară aud o voce care-mi strigă și pe care o recunosc:

— Iată dar ce ai face cu banii tăi, dacă ai fi milionarul ce te-ai visat a fi; Cameră de culcare; salonaș; sală de bal; lachei; petreceri și plăceri; automați ca să rupă ipotecare de cite 500 de franci; de tot și de toate, — dar nici o cugetare pentru săraci, — nici un ban pe care să-l consacri acelor cari n-au pîine: nimic decît deșertăciunea bogăției!...

A! Și tu ai fi dar ca alții dacă ai avea cit au alții!

Iar strigîndu-mi aceste cuvinte, vocea conștiinței, căci este dînsa, mă scutură de visărie... trezar... Palatul fermecat dispăre scufundîndu-se neterminat și-mi zice că dacă este o lege fatală ca bogăția să împietrească orice inimă, este mult mai bine să rămîi: Poet.

Față de această primă redactare, versiunea din *Cartea de aur, Observatorul, Românul și Traian Demetrescu* constituie o etapă intermediară, concentrată, din care se va cristaliza forma manuscrisului definitiv. Reproducem integral și acest text:

PALATUL FĂRMECAT

Frumoasele zile s-au dus, dar iată-mă avut, avut cum n-a fost altul, și ca să-mi treacă de urit am pus să-mi zidească un palat. Fațada lui se întinde pe lungime de un kilometru și e de marmoră albă... E ca unul din acele palate din Indii sau din basme. Porți monumentale, galerii suspendate, ferestre încadrate în chenare de matostat, de lapis-lazuli, de bronz, balcoane aurite, arabescuri de petre în nuanțe șterse, îl înfloresc. Și pe coperișurile de aur și argint turnuri, cupole, zvelteți de minarcte se armonizează pentru a întocmi poema fantaziei și a banului. La scara lui principală se ajunge pe o alee al cărei nesip este din peatră de alabastru sfărmată. Această alee este mărginită, de o parte și alta, de statui, de sfînși, de tripode pe cari ard parfume. Copaci de toate esențele, încercați cu flori și poame, plante gigantice, partere de corole și petale delicate ca aripile de libelule, îl înconjoară, — îl încadrează. Apa țîșnește din fîntini, albă ca cristalul; se prăfuieste din havuze, rouă-prismatică; se prăvălește din cascade ca o spumă de lapte; șerpuieste, argint curat, pe smaraldul pajiștelor; se schimbă în azur și ametist în cupele de onix ale bazinelor; — șoptește, — cîntă. — Cîntă și paserile, — paserile de toate colorile, de toate neamurile, din toate țările. Înăuntru, sute de camere, de saloane, de săli. Pereții coridoarelor dispar sub covoare de Persia. Argintul și aurul se joacă pe ziduri. Parchete de aventurină licăresc. Tavanul unei săli e de cristal și nu e decît fundul unui gigantic acvariu. Pești albaștri și trandafirii schinteiază cu fulgere magice. Catifeaua, mătasea, piele de animale sălbatice, brocartul, dantela, statuetele, obiectele de artă, penele scumpe, umplu galeriile... oști de servitori și curteni, de paraziți și bufoni, sunt aci în o mișcare neîncetată. În aripa stîngă a imensului patruleter, șiruri de camere și de săli reînviază epoca romană a decadenței. Selavi și sclave împletesc ghirlante de roze, se coronează cu crini. Danțuri de nudități grațioase flutură în penumbra sălior. Aripa dreaptă, împreună cu fundul ce completează palatul și dă asupra parcului, n-au fost niciodată străbătute de pasuri profane. În aceste părți ale edificiului se află o sală de o sută metre lungime ai cărei pereți și ai cărei tavan sunt de cristal ce a fost turnat pe loc pentru a nu forma de toate părțile decît una și aceeași oglindă.

Cînd se intră în această sală, se rămîne mămurit. Infinitul se adîncește fără întrerupere, în dreapta, în stînga, în sus, în jos... În o altă sală, sunt ferestre la spatele căror circulă neîncetat, — chiar și noaptea, — o pinză colosală, panoramă succesivă a celor mai frumoase priveliști și orașe de pe fața pămîntului.]

Alături, — în sala numită a bibliotecii, — pe o masă de aur masiv, se află o singură carte... Această carte este legată în petre scumpe și poartă titlul de *Cartea Cărților*.

Paginile ei nu sunt în adevăr altceva decît titluri de rentă ale tuturor statelor din lume. În vestibulul acestei biblioteci, o pendulă de marmoră neagră. De cîte ori sună la ea sferturile, jumătățile și orele, un înger apare și rupe cîte o hîrtie monetă de o mie lei...

Noaptea, tot palatul e un vis. Lumina este emisă de obiecte, de flori, de lampadare, de pereți și ziduri, de apă, de nesipul aleelor. Colori vii se joacă pe covoarele de iarbă, catifelează frunzele, sărută florile.

Și toți se închină banului, ingenuchează dinaintea banului, ridică osanale aurului...

Dar cînd ies din palatul meu fărmeecat, din acest palat ce m-a costat două sute milioane, scot porttabacul și cu mirare văd că nu e nici de aur nici de diamante. Și în urmă, cînd voi să-mi fac o țigare, în fundul lui n-o găsesc nici pe aceea.

(p. 143)

DRAMĂ BANALĂ

Publicată în *Literatorul*, VII, 1, 1886—1887, p. 54—64.
Republicată în broșură separată: Alexandru Macedonski / *Dramă banală* / nuvelă / Ediția „*Literatorului*” / București, 1886 (15 p.), cu dedicația pe pagina următoare titlului: „Domnului Charles Fuster / Eminentul scriitor și director al *Revue Littéraire et Artistique* / Paris / Scumpe confrate și amic, / Da, îmi zici în ultima d-tale scrisoare, m-aș simți mîndru să fac cunoscută poezia românească în Franța. / Dă-mi voie să-ți ofer dedicarea acestei nuvele ca semn al celei mai afectuoase amicii și admirări / A. Macedonski / 1886, București”; *Cartea de aur*, 1902, p. 193—212, dedicată: „Lui Constant Cantilli, credinciosul meu discipol, poetul simțitor și delicat”; *Literatorul*, XXVI, 3, 14 iulie 1918, p. 3—5, dedicată tot: „Lui Constant Cantilli”.

Reprodusă din *Literatorul*, 1918.

A — *Literatorul*, 1886—1887; B — *Dramă banală*; C — *Cartea de aur*; D — *Literatorul*, 1918.

Textul din *Literatorul* (1886—1887, 1918) și din broșură include o serie de trimiteri sub formă de note explicative:

La cu vintele *Sfintu Nicolae belivacă* (p. 120, r. 18):

„Nume exact al unei biserici din Craiova”.

La *căci* (p. 121, r. 8):

„căci lipsește din textul pogribaniei”.

La *cîntase* (*Aliluia*), p. 121, r. 30 („Textul exact este următorul”):

„Că tu însuși ești fără de moarte *cela ce ai făcut și ai zidit* pre om, iar pămîntenii din pămînt suntem *zidiți și în pămînt vom merge* precum au poruncit *cela ce ne-au zidit și au zis*: că pămînt ești și în pămînt vei merge, *unde mergem toți*, pămîntenii, făcînd tînguirea cea deasupra gropii *cîntare*”.

La *moartea* (p. 122, r. 15):

„„Veniți nu se află în text decît o dată”.

În *Cartea de aur* (p. 209) apare doar o singură notă, cu precizarea că „Textul exact este următorul”, privitoare la versetul (în ediția de față, p. 121, r. 26—27): „Că tu singur ești fără moarte cel care ai făcut și ai zidit pre om”. Se reproduce în subsol, cu mici deosebiri de redactare, nota de mai sus, la cuvîntul *cîntase* (*Literatorul*, 1886—1887, 1918).

În *Literatorul* (1918), există și alte note:

„*cilindrele de costor* — jobene: se făceau din piei de castor.

sarasir — pinză țesută din fir de aur. Ascmenca rechii treceau cu moștenire din mamă în fată.”

capră, s.f. — arșic scos din încheietura piciorului caprei.

ectenie, s.f. — șir de rugăciuni scurte rostite de preot sau de diacon în cursul serviciului religios.

havaii, adj. — albastru ca cerul; azurii.

ichi, *ichiuri*, s.n. — arșic mare și plumbuit (la jocul de arșic).

mială, s.f. — arșic de miel.

pogribanie, s.f. — slujba și ceremonia înmormîntării.

tropar, s.n. — scurtă cîntare bisericească de laudă în cinstea unui sfînt sau a unui eveniment religios, imn.

vosreasnă, s.f. — cîntare bisericească la utrenie avînd ca temă învierea lui Hristos.

Macedonski avea intenția să traducă în limba franceză și această „nuvelă naturalistă”, pentru revista *Le Semeur*, proiect care nu se realizează („Bibliografie”, *Revista independentă*, IX, noiembrie 1887, p. 60—61).

Personajul *Dramei banale* — „serdarul Calomfir” — este, fără îndoială, bunicul matern al poetului, pitarul Dumitru Piriianu, soțul Ecaterinei Urdărcanu-Brăiloiu, decedat între 2—8 aprilie 1866.

Scenariul inmormintării formează scheletul nuvelei (detalii biografice în *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 38—39).

Legăturile lui Alexandru Macedonski cu Charles Fuster sînt menționate în aceeași lucrare, p. 435.

Cu Constant Cantilli, poetul întreține relații strinse, amicale și literare, în cadrul grupului de la *Literatorul*, cf. nota în ediția de față, vol. IV, p. 231—232.

Variante

113

1—26 Serdarul Calomfir, bătrînul „taica-moșu”, cum îi ziceau micii săi nepoți, era bolnav de o săptămînă. Dinșii plecaseră luna la pension cu inima zburată. Și, odată în bănci, întristarea îi întunecase. Ochii le alunecau pe cărți. Citeau într-o doară. Nu scoteau nici o pricepere din literile ce le trecea pe sub ochi. Își aminteau turburarea și grija de acasă. Mereu se gîndeau la taica-moșu... Nu-și dau seama despre întimplarea ce se pregătea, dar stau pierduți cu ochii în gol. Așteptau ceva și nu știau ce. Acest taica-moșu fusese, pentru ei, așa de iubitor! El era cel care îi lua, în zilele de sărbători, să-i ducă, pe sub seară, la cofetărie. Și tot el, săracul! le ținea parte în orice împrejurări. Ora de recreație sosise. Prin clase, și pe afară, ceilalți băieți se jucau cu mincea și cu arșicele. Dar degeaba. Ei nu se amestecau în jocuri. Ființa lor sufletească, toată, era acasă, în sala străbătută, la plecare, în virful picioarelor... Reauzeau gîfîirea și răsufierea grea a bătrînului — zăreau pe o ușă crăpată masa încărcată cu doctorii. Sticlulele, mai mari și mai mici, cu etichete mărginite cu chenare poleite, gătite cu scufițe verzi, roșii, albastre și galbene, le ieseau din mîntre D: Serdarul Calomfir, bătrînul „taica-moșu”, cum îi ziceau micii săi nepoți, era bolnav de-o săptămînă și dinșii plecaseră luna la pension cu inima zburată. Nu-și dau bine seama de ce avea să se întîmple, dar stau pe gînduri. S-ar fi crezut că așteaptă ceva. Degeaba se jucau băieții prin curte, cari cu arșice, cari cu mincea. Întreaga lor ființă sufletească era acasă, în sala străbătută la plecare în virful picioarelor, auzeau gîfîitul și răsufierea grea a bătrînului și întrevedeau pe-o ușă crăpată masa încărcată (omie încărcată B) cu doctorii. Sticlulele cu etichete de toate fețele, cu scufițe verzi, roșii, albastre și galbene, le umpleau vederile A, B: Serdarul Calomfir, bătrînul „taica-moșu”, cum îi ziceau micii săi nepoți, era bolnav de-o săptămînă. Dinșii plecaseră luna la pension cu inima zburată. Și, odată în bănci, întristarea îi întuneca și mai mult. Ochii le alunecau pe cărți. Citeau fără să priceapă ce citesc. Își aminteau grija de acasă. Mereu se gîndeau la taica-moșu. Nu-și

dau bine seama despre ce putea să se întîmple, dar stau cu ochii pierduți în gol. S-ar fi crezut că așteaptă ceva. Acest taica-moșu era, apoi, așa de iubitor. El era cel care îi lua, în zilele de sărbători, și care îi ducea pe sub seară la cofetărie. Și tot el era cel care le ținea parte în orice împrejurări. Împrejurul lor, ceilalți băieți se jucau cu mincea, cu arșicele. Dar degeaba. Ei nu se amestecau în jocuri. Ființa lor sufletească toată era acasă, în sala străbătută la plecare în virful picioarelor... Reauzeau gîfîirea și răsufierea grea a bătrînului, întrevedeau, pe o ușă crăpată, masa încărcată cu doctorii. Sticlulele de toate mărimile, cu etichete mărginite cu chenare poleite, gătite cu scufițe verzi, roșii, albastre și galbene, le rămăseseră în mîntre, le schinteiau dinaintea ochilor C.

114

15—22 Revedeau foisorul locuinței părintești, înecat de trandafiri ce urcau pînă la stîlpi. Dar grădina de din vale, ea ce se povîrnea pînă într-o baltă de trestii, cit era de frumoasă! Însă clopotul ce suna pentru reintrarea în clasă, amesteca glasul răgușit al pedagogilor cu risetele argintii ale copiilor și cu certurile lor pe capre, pe mîntre și pe ichiuri D: Întrebări în mijlocul cărora copiii se pierdeau pînă în momentul cînd vedeau foisorul casei, împrejur cu trandafiri de dulceață, stachetele verzi ale curții între stîlpii lor de cărămidă atencuică, grădina din vale, verdeața străvezie sub ploaia soarelui, pomii de argint și de aur în mijlocul poleielei universale a primăverii, tot ce le făcea copilăria veselă, tot ce avea să le-o facă neuitată. Însă vremea ce trecea doștepta clopotul ce începea să tragă pentru clasă și recreația oprită în scurt, amesteca glasul pedagogilor aspru și răgușit cu risete argintii, cu certuri pe capre și ichiuri A, B: Revedeau foisorul locuinței părintești, înecat de trandafiri de dulceață ce urcau pînă la stîlpii... O! și erinii din grădinița de sub ferestre și din împrejurul foisorului, cit erau de argintii și cum îmbălsămau. Dar grădina de din vale, cit era ea de frumoasă!... Verdeața ei străvezie sub ploaia soarelui, pomii ei de argint în mijlocul poleielei universale a primăverii, tot ce le făcea copilăria veselă și tot ce avea să le-o facă neuitată, le ridea în inimă C; 23—33 Copiii se înșirau, în vremea aceasta, și o luau spre clase. Unii erau plăviți, cu pielea obrazului ca floarea de zarzăr, alții oacheși-țigani cu ochii de flacări. Părul unora semăna cu mătasea porumbului; al altora părea fuior de aur. Cei mai mulți îl aveau scurt și creț, negru ca abanosul sau castaniu cu scîpărări de aramă.

O! ce giuvaere de preț sunt frumoșii copii ai Olteniei, dar și cit de prematuri și de iuți. Mulți încep să aibă ochii bătuți de pe la doisprezece ani. Sunt însă și cițiva — cei căror li se zice „nerozi“ — care se păstrează, multă vreme, mititei și mai măricci, ingeri *D*: Se înșirau astfel și defilau (omite *B*) copii de toate virstele și de toate staturile, plăviți, oacheși, cu păr creț sau cu păr de matase, cei de la doisprezece ani în sus cu ochii cercuiți, albăstreli simptomatice, desflorările atmosferei pensioanelor, ale moralității dormitoarelor; ceilalți, mici ingeri, schintei scăpate din adâncimile cerului, picături de lapte și fulgi de zăpadă *A, B*: Se înșirau astfel și defilau copii de toate virstele și de toate staturile. Unii erau plăviți, cu pelița obrazului cu floarea de zarzăr; alții erau oacheși, țigani cu ochi de flacări. Părul unora semăna cu matasea porumbului sau părea a fi un fuior de aur. Al altora, scurt și creț, scăpăra lumini de bronz, sau, negru ca abanosul, aripă de corb, se nuanța ușor cu albastru. Cit de frumoși copii sunt cei ai Olteniei, dar cit de iuți, cit de prematuri! Cei de la doisprezece ani în sus aveau deja ochii bătuți, vinețeli simptomatice, desflorări ale atmosferei pensioanelor, ale moralității dormitoarelor... Ceilalți erau din fericire mici ingeri, schintei scăpate din adâncimile cerului, picături de lapte și fulgi de zăpadă *C*.

(p. 124)

BARIERA ȘIMNICULUI

Publicată în *Adevărul ilustrat*, II, 27, 2 septembrie 1896. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 213—316, dedicată: „Lui Mircea Dimitriade, poetul cu înaltă concepție a artei și amicului bun“; *Universul literar*, XXXVI, 7, 28 martie 1920, p. 99—100.

Textul în ms. autograf 3.283, f. 65r. — 69r., cu subtitlul „Nuvelă“, datat: „1896“; ms. foto nr. 40, p. 1—5, același subtitlu și aceeași datare; textul definitiv în ms. 3.216, f. 24r. — 29r., dedicat: „Lui Manole Slătineanu“.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Adevărul ilustrat*; **B** — *Cartea de aur*; **C** — *Universul literar*; **D** — ms. 3.283; **E** — ms. 3.216.

Textul din *Universul literar* și ms. 3.216 este adnotat printr-o serie de note:

1. — *secretada* — pronumele.

2. — *taman* — tocmai.

3. — *cucoana mare* — cucoana bătrână.

4. — *contra-danț* — de la francezescul «contre-danse».

5. — *oarele* — colectiv oltenesc pentru toate paserile domestice.

6. — *curtea spile* — curată ca oglinda.

7. — *Pera Opran* — boier care a trăit în Craiova, fost senator, un tip foarte original.

8. — *zăpor* — termen ce corespunde cu oprirea neașteptată pe loc.

9. — *Gilortul* — un riu din Gorj“.

Legăturile de prietenie dintre poet și Mircea Dimitriade sînt evocate în nota noastră, ediția de față, vol. II, p. 382—383.

V a r i a n t e

124—125

1—27; 1—8 Erau trei copii și bunica. Mama copiilor plecase la Paris, unde se ducea în toate verile să-și vadă o fată pe care o avea acolo într-un pension, nevoie mare de scump. Această aripă a Satanei era urită, nu glumă. Dar așa sunt mamele: își vad pe toți copiii frumoși. Cine știe chiar, dacă cei mai sluiți nu li se par cei mai chipeși. Fata pomenită (Pomenita fată *C*) avea nările umflate de bube. Una îi trecea, alta îi ieșea, iar obrații ei păreau două funduri de căldări necositorite. Povestea pupezei sau a bufniței (*omite* sau a bufniței *C*) nu este, prin urmare, nouă. Cu toate astea, nu e rău s-o amintesc... Bufnița sau pupăza, nu prea știu minte care anume (Pupăza — dacă nu care cumva bufnița, căci nu prea știu minte care din două *C*), se apucase într-o vară să scoată iar pui, cu toate că, ani de-a rîndul, un blestemat de uliu de prin acele locuri, îi mîncase feții-logofeți și crăiesele, din două-trei îmbucături. Dar paserea se învățase minte. Pe de o parte își ascunsese cuibul, de astă dată (și în *C*) așa fel cit uliul să nu-l mai găsească, pe de alta, căutîndu-l și întîlnindu-l, tocmise învoială cu el, să-i lase puii în pace. Uliul se gîndi ce se gîndi și, la urmă, făcîndu-i-se milă de vîicărilele ei, nu zise nu, dar o rugă să-i spună cam cum îi sunt puii, pentru ca, dacă îi vor cădea fără voie sub gheare și sub cioc, să-i recunoască și să nu-i facă, din greșeală, harcea-parcea;... Se porni atunci sărmana mumă (mamă *C*) pe laude, iar cînd întîmplarea duse pe uliu lîngă cuib, la priveliștea unor așa slușenii, nu mai lăsă din ele, fără muștrare de cuget, decît penele. Pe cîoroaica de fată del la Paris n-o mîncă nici un uliu, dar pe frații ei, rămași cu maica-mare, era să-i minănce Tudorache vizi-tiul căruia ea îi porunci într-o zi să pună caii la trăsură, ca să meargă la țară *E, C*: Erau trei copii și bunica. Mama copiilor plecase la Paris,

unde se ducea în toate verile. Avea acolo o fată în pension. Acea fată era un fel de Țigancă pe care o creștea cu multă îngrijire, neștiind că, mai târziu, Țigancă o să se schimbe în balaoană. Dar așa sunt mamele (era un fel de Țigancușe, cîrnă, cu nările umflăte de bube și cu fața ca fundul unei țigiri necositorite; dar cum era, cum nu era, maică-sa o creștea cu multă îngrijire, că așa sunt mamele *B*): povestea puzei sau a bufniței ce tratase alianță cu vulturul și stipulase cu pasărea de pradă (și făcuse învoială cu pasărea de pradă ca dinșă *B*) să nu se atingă niciodată de puii ei. În acest scop, vulturul îi ceruse semnalmentele puilor (să-i spună cum îi sunt puii *B*) spre a ști, la împereurare (ocaziune *D*), să-i cruțe! Și ea detese acele semnalmente: toți puii ei erau frumoși, rupți din soare, coconăși, care mai de care mai arătos (arătoși *D*), cu totul și cu totul de aur. Vulturul, într-o zi, dete de un cuib: era al aliatai sale, dar nu știa. La drept vorbind, nici nu putea să-i dea prin (în *D*) gînd una ca asta. Puii cei descriși (zugrăviți *B*) așa de gingaș erau grozav de urîți, purdălnicii! Pițigăiați, cu cașul pe cioc, niște schilozi și niște ciume, dar de! buni (dar urîți cum erau, erau buni *D*) de mîncare, și uliul îi înghiți pe rînd. Cînd se ivi și cumătra aliată, fu foc și coartă mare. Cu toate astea, dreptatea era de partea uliului (cel care avea dreptate era uliul *D*). Însă, pas de fă pe o mamă să pipăie adevărul cu degetul, cînd e vorba de odraslele ei. Mamele sunt toate la (un *A*) fel: pe toți copiii lor ele-i văd cu stemă în frunte (Că așa sunt mamele: pe toți copiii lor îi văd deopotrivă cu stemă în frunte *D*). Ba, uneori, pe cei mai urîți ori pe cei mai netrebnici îi iubesc mai mult. Așa era și mama care plecase la Paris să-și vadă cioroaica, prăsilă de bufniță ivită nu se știe cum, în cuibul de porumbică, și sâraca de ea de mamă, tocmai pe (de *D*) aceea lighioană o dorea (se îngrijea *D*) mai mult, o răsfața mai mult, de-și (tocmai pe aceea lighioaică o dorea mai mult de-și *D*) lăsase ea pe seama bunicei pe cei dragălași de băieți ciți (ce *B*) avea. Nu e vorba că nici (și *D*) bunica nu era muiere rea, nici de rînd, dar era cucoană cam cu toane și într-o zi, măcar că știa că Tudorache vizitiul e beat, îi porunci să pună caii și pace, că așa îi cășunase cucoanei să plece nepriștan la țară (să pună caii la trăsura că-i cășunase să meargă în aceea zi la țară și pace *D*) *A, B, D*.

125—126

9—10; 1—35 Cu toate astea, ce să vezi? Ă! Tudorache Cutieru — că așa îi era numele de botez și secretada — de neam dintr-un sat de pe Gilort — taman se îmbătase și de abia se ținea pe picioare.

Dar cu cucoana-mare nu era loc de joc: el scoase caii din grajd, îi azvirli la roatele de dinainte și ținîndu-se drept pe capră, ca neamțu, trase la scară. Acești cai erau rusești, galbeni la păr și iuți. Fuseseră plătiți scump, însă nu făceau parale multe, că, oricît de frumoși ar fi fost, aveau năravul să pună zăpor cînd le cășuna lor și puteai să-i plesnești cu biciul cît vrei, că din loc nu-i urneai: mai curînd se învîrteau pe loc cu trăsura cu tot și jucau cu ea contradanț, decît s-o rupă înainte. Cucoana (Păunica se încruntă puțin cînd văzu că Tudorache a inhămat, pentru un drum la țară, tocmai caii nărași, dar ce să se mai supere; se gîndi că Tudorache e prea meșter vizitiu și că a jmai scos-o la căpătii cu ei și alte dăți. Ea se urcă (sui *C*) deci în trăsura, copiii fură urcași, (și ei *C*) unul cîte unul, de Țigăncile curței și trăsura dete să iasă din poartă. În vremea asta, gura cucoanei Păunice, care își strîmbea gîtul pentru a ținea capul întors, nu încetă (inceta *C*) să toace... „Fire-ați ale dracului și afurite (de cioare *C*), să băgați bine de seamă să nu-mi piară din giște și din boboci — m-ai auzit, Tițo? se rățoia cucoana Păunica, și pe tine, Dino, să te ducă ghiavolul să nu-mi îngrijești de toate oarele, că vă mînînc, cînd mă întorc. Aidi, Tudorache!... Ba nu, stăi!“ Strigînd, apoi, pe alte slugi: „Anghel, Radule, Gheorghe, Paraschive! să vă purtați bine, că de unde nu, o să vedeți ce-o să vedeți de nu mi-oi găsi curtea spile... Dar de grădină? Numai să simt că mi-a furat cineva din poame, că pe toți vă bag la ocne (ocnă *C*)“. Trăsura, în sfîrșit, ieși pe poartă, însă cucoana se bătuse peste pozunarele rochiei, și inhățînd pe vizitiu de pulpana de la spate a hainei: — „Cheile! strigă ea — mi-am uitat cheile!... (Stăi, Tudorache *C*). Fuga în casă, Zoițo și Niculino, de mi le căutați... Iar voi, ce stați inlemnți! Las' că vă arăt eu!“ Iată că cucoana Păunica se rușină însă puțin. La o mișcare pe care o făcu spre a se da jos din trăsura, aceste chei îi zdrăngăniră în pozunar, și ce mai e de spus decît că trăsura ajungînd cu bine la bariera Șimnicului, începu să urce coasta ce duce la Ișalnița, moșia lui Pera Opran, boierul cu palton portocaliu care, cînd venea la București și intra în cafenea Fialkowski, își deșuruba la amîndouă căpătiele (capetele *C*) bastonul de trestie de mare, schimbîndu-și-l într-un (lung și minunat *C*) ciubuc. Caii, ea și cum și-ar fi uitat năravul, merseseră bine până (pînă *C*) atunci. Dar, la jumătatea dealului — tranc! puseră zăpor. Geaba răcoșă bătrîna la Tudorache să nu-i bată. Beat cum era, el se sculase (pe capră *C*) în picioare și-i ardea cu biciul cît putea. Cînd unul, cînd altul făceau năzbitii: sârca, azvirlea cu copitele în capră și în

roți, încerca să rupă hamurile și oiștea, să dea gata trăsura... Împrejurarea se sfârși cu faptul, că ei se frînseră înapoi, iar bețivul de Cutieru, cu cucoana Păunica și cu cei trei copii cu tot, fură amestecați într-o clipă cu praful ripei în care se treziră răsturnați — bătrina (alegându-se C) cu trei coaste rupte, băiatul cel mare cu osul piciorului frânt de la gleznă, iar ceilalți doi, cu spaima ce intrase în ei și ce-i bătă în niște friguri din care nu ieșiră ușor E, C: Ce era să zică al Tudorache? Se ținea cit putea și tăcu, dichisi trăsura spilc, o spălă, azvîrli caila la oiște, și iată-l, gata, tras cu ea la scară. Copiii și bunica se așezară înăuntru, bătrina dînd în seama slugilor giștile, curcile și găinile de prin curte, iar copiii, ținînd cu mare grijă în brațe cite-o goșgogea iconă de argint, că cucoana fără iconă nu se mișca afară din oraș, s-o fi picat cu ceară, s-o fi ars de vie. Cînd trăsura ajunse la bariera Șimnicului, pe unde se apucă drumul spre Valea-viei, Tudorache se clătina rău pe capră. Caila, niște telegari rusești, galbeni la păr și iuți, simțind că mina ce-i duce e nevoieasă, cînd să urce coasta, ba săreau, ba puneau zăpor. Geaba îi ustura Tudorache cu biciul, ei aruncau cu picioarele dinapoi să facă praf roatele și mai multe nu; bătrina țipa sub coșul ridicat, (iar A) copiii strîngeau icona la piept (și mai tare A)... Ce era să se întimplă decît ce se întimplă? Telegarii o frînseră îndărăt în coastă și deteră faitonul peste cap. Unul din băieți se alese cu piciorul rupt, bunica își zdreli trei coaste, ceilalți copii, cu toate că fuseseră jucați de copite, scăpară (omite A) numai cu citeva vinătăi și cînd se deșteptară din leșin se pomeniră cu icona neclintite din brațele lor A, B: Tudorache ce să zică? Se ținea cit putea, și peste puțin, trăsura, dichisită, spălată spilc, aștepta trasă la scară. Cîte trei copii și bunica se urcară în ea, bătrina recomandînd slugilor giștele, curcile și găinile de prin curte, iar copiii, ținînd cu mare grijă în brațe cite-o goșgogea iconă de argint. Cînd trăsura ajunge la bariera Șimaicului, pe unde urma să apuce drumul spre Valea-viei, Tudorache se clătina rău pe capră. Caila, niște telegari rusești, galbeni la păr și iuți, simțind că mina ce-i duce e nevoieasă, cînd să urce coasta, ba săreau, ba puneau zăpor. Tudorache îi ustură cu citeva lovituri de bici dar caila săreau pe loc, bătrina țipa sub coșul ridicat, iar copiii strîngeau icona și mai tare la pept. Ce era să se întimplă alt decît ce se întimplă? Telegarii o frînseră-înapoi în coastă și deteră faitonul peste cap. Unul din băieți se alese cu un picior rupt, bunica cu trei coaste frînte, iar ceilalți copii, cu toate că fuseseră jucați de copite, nu scăpară icona din brațe și cînd se deșteptară din leșin văzură că nu pățiseră nimic D.

86—89; 1—8 Cu toate astea bețivul (de vizitiu C) care, el, nu pățise alt decît doar că se dezbătase, încălecă pe unul din ticăloșii de telegari și, alergînd în oraș, se înapoie cu cupeul la care aruncase caila cei negri (alți cai, aceștia vineți-rotăți C), spre a-și aduna stăpinii din ripa de sub dealul de dincolo de bariera Șimnicului... Dar cite zile au curs de atunci? Bătrina se odihnește azi la bisericuța din valea Bircaciului iar Tudorache pe Gilortul lui, unde și-a mesteecat (amestecat C) de mult țărîna cu ai lui toți (cu a celor de un neam cu el C), în gropiștea satului ce abia se vede (vara C) din prunii a căror țuică e așa de bună... E, C: Bețivul de Tudorache se trezi, încălecă pe un cal, merse la oraș de inhămă armăsarii îi negri la caretă și veni să adune de pe cîmp pe bătrînă și copii. De atunci au trecut ani. Băieții s-au făcut mari dar și astăzi își aduc aminte de bariera Șimnicului, de coasta povîrnită în stînga drumului, către o fîntină între două sălcii, cu sinți (sfinți C) roșii și albaștri zugrăviți pe ea, de Tudorache, de telegarii rusești, galbeni și iuți, și de bătrîna lor bunică care își doarme somnul de veci în împrejmuirea bisericuței din zăvoiul Bircaciului A, B: Bețivul de Tudorache încălecă pe un cal, se duse la oraș și inhămă armăsarii îi negri la caretă de veni să adune pe de cîmp pe bătrînă și pe copii. De atunci au trecut ani, băieții s-au făcut mari, dar și astăzi își aduc încă aminte de bariera Șimnicului, de coasta verde povîrnită pe marginile din stînga drumului către o fîntină coperită cu sfinți roșii și albaștri, de bețivul de Tudorache, de telegarii rusești galbeni și iuți și de bătrîna lor bunică ce-și doarme somnul de veci în împrejmuirea bisericuței din zăvoiul Bircaciului D.

(p. 128) SCRISOAREA DE LA DUMNEZEU

Publicată în *Literatorul*, VIII, 4, 15 septembrie 1892, p. 4—6, cu subtitlul „Seară de ceai”. Republicată în: *Lumina*, I, 2, 6 aprilie 1894 cu același subtitlu; *Cartea de aur*, 1902, p. 217—220, dedicată: „Iubi-tei mele soții”.

Reprodusă din *Cartea de aur*, 1902.

Versiunea franceză a *Scrisorii* a apărut sub titlul *Soirs de thé*, I, *La lettre du bon Dieu*, în *La Nouvelle Revue Internationale*, nr. 3, Premier semestre 1893, 15 février 1893, p. 209—210, de unde este reprodusă în *Literatorul*, 11, 15 aprilie 1893, p. 2—3. În volumul de față, p. 329.

Publicată în *Literatorul*, IV, 5, mai 1883, p. 257—259, cu supratitlul „Nuvele fără oameni“, I. Republicată în: *Literatorul*, XV, 1, 1894, p. 2—4; *Lumina*, I, 12, 17—18 aprilie 1894; *Liga ortodoxă, supliment literar*, I, 1, 20 octombrie 1896; *Foaia pentru toți*, I, 32, 30 iulie 1897, p. 252; *Cartea de aur*, 1902, p. 221—225, dedicată: „D-lui Pierre Quillard, omagiu“; *Traian Demetrescu*, I, 7, 18 octombrie 1909; *Biblioteca copiilor și a tinerimei*, I, 15, 6 iulie 1918, p. 4—5, dedicată: „În memoria regretatului meu amic Pierre Quillard, ilustrul elenist și literat francez, cit și strălucitul critic de la *Mercure de France*; *Ilustrația neamului nostru*, V, 6, decembrie 1919, p. 2, cu titlul: *Casa cu no. 10 din Ulița nemților cu coadă*, cu supratitlul „Năluci din vechime“, dedicat: „Doamnei Dida Stoianovici“.

Textul definitiv în ms. 3.216, f. 2r. — 5r., cu titlul *Casa cu n-1 10*.
Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Literatorul*, 1883; **B** *Literatorul*, 1894; **C** — *Lumina*;
D — *Liga ortodoxă*; **E** — *Foaia pentru toți*; **F** — *Cartea de aur*;
G — *Traian Demetrescu*; **H** — *Biblioteca copiilor și a tinerimei*;
I — *Ilustrația neamului nostru*; **L** — ms. 3.216.

O notă din *Cartea de aur* (p. 221) ne informează că: „Această nuvelă a fost tradusă și publicată în limba franceză în jurnalul *Des Débats* din Paris, în no. de la 23 febr. 1895, care a însoțit-o cu mari elogii“. Aceeași informație și în ms. 3.216, f. 2r. („Această scriere a fost transpusă în limba franceză și publicată cu mari laude de *Le Journal des Débats politiques et littéraires*, în n-1 său de la 23 februarie, anul 1895“.)

Traducerea aparține lui Jules Brun și este inclusă în reportajul *En Roumanie*, publicat în *Journal des Débats*, no. 57, 23 février 1895, de unde Macedonski o reproduce în *Literatorul*, XV, 2, 1895, p. 4—6. Se pare că textul traducerii fusese cunoscut de Macedonski mai înainte (comunicat în tot cazul la București), deoarece *Ilustrațiunea* (I, 6, din 19 februarie 1895), la rubrica *Ecouri* — deci cu câteva zile înainte de apariția ziarului parizian — transmite aceeași știre, însoțită de elogii:

„*Journal des Débats* din 23 februarie, importanta revistă din Paris la care colaborează *Leon Say*, *Paul Bourget*, *Brunetière*, *Alex. Dumas*, *Maspéro* etc., publicând traducerea unei nuvele a d-lui Al. Macedonski, o însoțește cu următoarele rinduri:

«Nici unul n-a reinnoit, ca dl. Macedonski, farmecul bătrinelor case din București în care au locuit generațiunile trecute. D. Mace-

donski nu este însă numai un nuvelist și un critic foarte distins; școala parnasiană poate să recunoască în el un poet ce făurește versurile pe o nicovală de aur!»

Ne pare bine cînd vedem streinătatea inteligentă și cultă vorbind cu atîta căldură de oamenii noștri mari“.

Elogiul aceleiași traduceri, din același ziar francez (25 décembre 1897):

„D.A. Macedonski este deja cunoscut lectorilor noștri: am publicat în traducție una din paginile sale cele mai grațioase: *Casa din strada Traian, nr. 10*“ este reprodus și combătut în presa din țară de B.P. (?) sub acuzația de *Cosmopolitism literar* (*Drapelul*, I, 195, 9 ianuarie 1898).

La republicarea în *Traian Demetrescu și Biblioteca copiilor și a tinerimei*, încă o notă ne reamintește că: „Această nuvelă a fost tradusă și publicată în limba franceză în jurnalul *Des Débats*, din Paris, în no. de la 23 februarie 1895, care a însoțit-o cu mari elogii“.

În *Ilustrația neamului nostru*, se precizează o dată mai mult, tot într-o notă, că: „Această scriere a fost tradusă în limba franceză și publicată cu mari laude de *Le Journal des Débats*, din Paris, în numărul său de la 25 febr., anul 1895“.

Alte două note, care apar și în ms. 3.216, au caracter de glosar:

„*salcii persienești* — un neam de salcie adus din Persia, și ce se numește peste Olt *salbă-moale*. Acest pom e azi cu totul rar. D. Simu mai are unul în curtea casei sale din Bulev. I. Brătianu.

Viana — Viena“.

V a r i a n t e

Textul publicat în *Ilustrația neamului nostru* este asemănător, cu unele mici deosebiri fonetice, cu cel considerat de bază. Versiunea publicată în *Literatorul*, 1883, *Literatorul*, 1894, *Lumina*, *Liga ortodoxă*, *Foaia pentru toți*, *Cartea de aur*, *Traian Demetrescu* este total deosebită de cea a textului de bază și o reproducem în întregime.

CASA CU NO. 10

Era ascunsă sub verdeață, așa precum se ascunde vioreaua sub iarbă, casa din strada Nerva-Traian. Pe zidurile cu stăchete ce o împrejmuiau, vița amestecată cu coada rîndunelei (rînduricii A) și cu lemn cînesc, ale cărui flori sunt albe, creștea (o lua C, F, G) în sus, festonînd stăchetele dezvopsite și zidul cu tencuială căzută. Era un haos de frunze cutezătoare ce rideau verde de sub pulberea alburie,

pe care o răscolea cite-o trăsură și o arunca asupra lor. Curtea era plină de stufuri de trandafiri, de liliac alb, albastru și roșcat. Până și porumbe vinete și coarne roșii creșteau în acea curte, alături cu șiruri de măceși, cu bozul ce poartă un bogat rod de ciorchine din (cu *C*) boabe mărunte și negre și cu feluri de alți pomișori, de flori, de ierburi și de bălării. Salba moale, această varietate a salciei, cu flori galbene (și *A*) îmbălsămitoare (îmbălsămătoare *D, F, G*), salcimul alb și salcimul roșu, castanul sălbatic, nucul cu largi frunze, al căror miros îmbată, popul cu mlădioasa lui coamă de un verde argintiu păreau că-și deteseră vorba a se întîlni în acel locaș și a-și amesteca (să-și amestece împreună *A*) frunzele, ramurile sau florile. Într-un cuvînt, rodul cimpului și rodul grădinei umplea curtea fără nici o simetrie, mascînd casa așezată în fund ce nici nu se zărea din frunze. Cînd ajungeai la scara ei, fie pe cărarea ce pleca de la poartă în stînga, fie pe cea care cotea către (spre *B, E*) dreapta, rămîneau cu desăvîrșire surprins și mirat. Era și ciudată înfățișarea acelei locuințe pe care nu s-ar fi putut aștepta nimeni s-o afle în Bucureștii de astăzi.

Așa precum era (*omîte F, G*) văruiată pe dinafară din nou și albă ca laptele paste tot, ea amintea, de sub acoperișul (coperișul *A, F, G*) ei de șindrila, pe una din acele vechi case boierești ce mai obicinuit se aflau așezate la țară sau prin orașele mai mici de prin județe.

Dar cît de veselă era sub vechiul ei coperiș (acoperiș *C, D, E*) de șindrila înnegrită, în susul ei cu un cer albastru muiat (înumuiat *A*) în soare ca un smalt (smalt *E*) de aceeași față poste care s-ar trece un ștrat subțire de aur topit.

Cu două catari, rîndul de jos era compus (întocmit *F, G*) din beciuri cam umede, cam întunecoase (ce este drept *A*), dar curate. Jos nu avea decît o singură ușă de intrare, în dreapta. Foarte groasă, ea era lucrată și întocmită *A, B*; era întocmită *C, D, E* din mai multe rînduri de scînduri (scîndurile *A*) de stejar, așa încît ele formau pe dinafară o serie de patrate vopsite pe margini cu albastru și în mijloc cu roșu. Acea ușă singură era o poemă a trecutului, (ca *B, D, E*) un (fel de *C, E*) cîntec bătrînesc, o doină (ca un fel de doină *B, C, D*) mișcătoare, făcută din citeva scînduri de stejar și din puțină vopsea. În stînga, mai era altă ușă, însă ea era întocmită (durată *F, G*) din ochiulețe de lemn (*omîte de lemn A*) și dovedea (astfel *A*) că ascunde după dînsa girliciuul pivniței (pivniței *C, D*). Dacă intrai în beciuri, dai tot de trecut. Într-unul din ele se afla un război în care se țesau chilimuri și scoarțe. În celelalte erau așezate războaiele pentru pînzeturi de in sau de (*omîte de A, F, G*) bumbac. Cîte asemenea trimbe de pînză nu

ași văzut poate, în copilărie, întinse la țară pe mărăcini și albind pe verdeața cimpului, bătute și spălate cum fuseseră în jgheburile fin-tinei. Urcîndu-te sus, scara nu te ducea de-a dreptul în odăi ci într-un pridvor de zid deschis asupra curței și lung cît toată lărgimea casei. Stîlpii lui erau tot de zid, pe cînd tavanul era din birne și din scîndurile (scînduri *F, G*) cărora timpul le detese (dăduse *E*) o față cafenie. Dar ce era frumos între acele birne nu erau scîndurile cafenii, ci cuiburile ce rîndunelele (rîndunelile *D*) își făcuseră acolo.

Și cite cuiburi, Doamne! Dar rîndunele (rîndunele *A*; rîndunelele *C*), cite mai erau! Și cum mai ciovicăiau-ciovic-ciovie — aducînd puilor golași cite (încă *E*) o rimă sau cite (*omîte cite A, C, D, E*) un gîndac în cioc. Agățate de un stîlp al pridvorului, se mai afla și (*omîte și B, F, G*) o colivie în care era (și *D*) o privighetoare, iar pe o scară ce ducea la ușa podului sta lungită la soare o pisică albă cu ochi strălucitori ca niște diamante galbene.

Dacă intrai (în sfîrșit *A*) în casă dai de patru odăi, cite patru îmbrăcate pe jos cu (în scoarțe cu vergi late, roșii, albastre, verzi, albe, galbene, sau cu chilimuri, sau cu alte *A*) scoarțe cu fel de flori, în fel de fețe. Și pe ziduri erau scoarțe! O (întreagă *A, B, E*) poemă de covoare cu fețele cele mai vii și cu florile cele mai felurite între ele. Paturi turcești, largi și scunde, îmbrăcate (așternute *F, G*) tot în covoare; împrejur, firide și dulapuri pline cu cărți sau (cu *A, D*) alt-lucruri.

Cărțile sunt toate pămîntene: *Vestitorul țării românești*, gazeta lui (gazetă a lui *A*) Carcalechi, se află deschis pe o mescioară de chiparos cu sidefuri ce este așezată pe una din sofale. *Curierul de ambe sexe* al lui Heliade, *Alexandria*, *Povestea vorbeii* se arată (arătau *E*) mai alături de pat.

Peșchire, frumos lucrate cu borangie și cu flori de matase în fețe, (dau *C, E*), atîrnate în piroane, dau (*omîte C, E*) ocol odăilor; perdelele de la fiece (fiece *C, E*) foreastră sunt de tibet, cu o parte albastră și cu alta conabie sau roșie, marea modă de pe la 1816 (1815 *E*) până la 1830.

Iar pe mescioara lucrată în sidefuri, alături cu *Vestitorul țării românești*, se mai află pe o tăviță verde, înfățișînd în poleieli și în fețe ducerea la geamic a sultanului Mahmud, o mică ceașcă într-un zarf de argint din care iese aromaticul abur al unei cafele pe care rar o mai putem bea astăzi. Și rezemat de mescioară, tradiționalul ciubuc de iasomie, terminat la partea superioară printr-o colosală imomea de

chihlibar legată în aur și înconjurată cu peruzele și cu (*omite* cu *F, G*) safire, așteaptă, aproape stins, buzele menite să-l reinsufletească și să (*omite* să *B, D*) umple odaia de nori albaștri și aromatici (cu nori albaștri *B, F, G*) *A, B, C, D, E, F, G*.

Textul publicat în *Biblioteca copiilor și a tinerimei* oferă și el o versiune deosebită de toate celelalte redactări și îl reproducem integral.

CASA CU NO. 10

Ca vioreaua ascunsă sub iarbă, casa din strada Traian nu se mai vedea de verdeață. Pe zidurile cu stachete ce o împrejmuiau, vița sălbatică se amesteca cu lemnul ciinesc, ale căruia flori albe își riturau festoanele pe grătarul de lemn al zidului cu tencuială căzută. Curtea era plină de tufișuri de trandafiri, de liliac alb, albastru și roșcat. Niște corni bătrâni își duceau, mai la o parte, creștile în sus, încărcate cu mărganul roșu al rodniciei lor și vegheau, în apropiere de scara pridvorului, tremurându-și umbra pe zidurile casei și împrejur. De la poartă pînă la scară, numai iarbă, flori de câmp și bălării, iar de-a lungul gardului, nu se știe cum prășite, creșteau pînă și porumbe vinete, pe cînd, în preajma lor, boziul își legăna, sub ușoara adiere a dimineții, eiorchinele de care se țineau boabele mărunte și negre. În fundul curții, sub niște sălcii pletoase, zimbea alba fintină din care apa se imprăștia în limpezi riulețe. Mai spre dreapta, salba moale ce, odinioară, se întilnea peste tot în România, și pe care neghibia zilelor de astăzi a stirpit-o, îmbată cu amețitorul miros al galbeneilor ei flori. Văruită proaspăt pe din afară, vechea clădire pe care nimeni nu s-ar mai fi așteptat s-o găsească în Bucureștii înstrăinați de datinile noastre, amintea vremile de odinioară, cînd boierii locuiau mai mult pe la țară. Deasupra coperișului ei de șindrila înnegrită, plutea un cer albastru, atît de înalt și de plin de soare, încît ce e drept, nici nu te-ai fi crezut în București, ci în Persia, sau în vreo altă țară a răsăritului, pe care industrială civilizare a barbarilor din apus ar fi scăpat-o din vedere. Cu două caturi, rîndul ei de jos era întocmit numai din beciuri, cam umede și întunecoase, dar curate. Ușa ei de intrare se înfățișa privirilor, lucrată din scîndurele de stejar, așezate după un anume izvod și frumos vopsite cu albastru închis și alb. Ceva mai departe, dar tot în fața casei, o altă ușă, cea care da în girliciul pivniței, era întocmită din ochiulețe de lemn. Dar ce te auzirlea cu totul în trecut era, cînd intrai în beciuri, războaiele în care se țeseau chilimurile și scoarțele, sau pînzeturile de in și de bumbac. Scara ce urca sus te ducea mai întîi într-un pridvor de zid

sprijinit pe stilpi de stejar. Înduioșătoare se destăinuiau între cuiburile de rîndunele de sub strașina coperișului pridvorului și din prejurul stilpilor. Și cum mai ciovicăiau — ciovic-ciovic — dragile de păsărele ce aduceau în cioc puilor golași cite-o rimă sau cite un gîndac. Agățată de un stilp se mai afla și o colivie, în care o privighetoare cînta fără să arate cea mai mică sfială de pisica albă ce torcea liniștită pe treapta cea mai înaltă a scării podului. Înăuntru nu dai decît de scoarțe ce copreau pereții și scîndurile celor patru odăi și de paturi turcești, largi și scunde, așternute tot în covoare. În odaia cea mare — salonul — se aflau liride și dulapuri pline cu cărți și cu alte lucruri. Dar mîntea era că, mai toate cărțile erau pămîntene și de cînd cu Papură-Vodă. Cît despre gazete, nu străbătea înăuntru nici una a vremii noi. *Vestitorul țării românești*, gazeta a lui Carcalechi, tipărită pe jumătate cu literă chirilică, și pe jumătate cu cea din zilele noastre, se afla deschis pe una din sofale și citeai în el că regele Neapolului a fugit pe un vapor și că, ajutat de flota englezească, s-a închis la Gaeta, cetate puternică de pe marginea mării. Mai vedeai pe o mescioară de chiparos, lucrată în sidefuri, *Curierul de ambe sexe* al lui Heliade și, sub el, *Alexandria* și *Povestea vorbeii*.

Peșchire de borangic împodobeau frumos pereții iar perdelele de la ferestre erau în parte de tibet albastru, și în parte de tibet conabiu. În sfîrșit, pe o masă ceva mai mare și mai naltă, o tavă, pe care vedeai ducerea la geamie a sultanului Mahmud, purta pe ea, într-un zarf de argint, ceșculița cu cafea turcească pe care în zadar am căuta s-o bem astăzi. Cu totul însuflețit de amintirile trecutului era însă ciubucul de iasomie ce-și rezema de masă galbena lui imomea de chihlibar, ceruită cu aur și împodobită cu peruzele. Și te așteptai să vezi înălțîndu-se din el fumul cu aripi de azur, dar țigarea, pe trei sferturi mistuită, nu mai da nici un semn de viață. Timpul vechi era incremenit în acea casă și nu se auzea nici un zgomot, nici năuntru ei, nici în curte.

(p. 135)

NOVELĂ ÎN SCRISORI

Publicată în *Literatorul*, XV, 11—12, aprilie-mai 1894, p. 20—24, dedicată: „D-lui Mateiu Corbescu, ilustrului juristconsult și amicului de inimă, autorul dedică”, datată: „1894” și cu următorul moto: „J'évéillerais pur toi, la pitié, la justice, / De l'incorruptible avenir, / Eux-même épurèrent par leur long artifice / Ta vertu qu'ils pensent ternir. / Gilbert”. Republicată în: *Liga ortodoxă, supliment literar*,

I, 2, 27 octombrie 1896, aceeași dedicație și același moto; *Cartea de aur*, 1902, p. 287—295, dedicată: „D-lui Mateiu Corbescu, ilustrul juristconsult și omul cu sentimente înalte“, aceeași datare și același moto; *Biruința*, IV, 168, 6 septembrie 1909, p. 2, aceeași datare; *Biblioteca copiilor și a tinerimei*, nr. 3, 15 aprilie 1918, p. 4—6.]

Reprodusă din *Biblioteca copiilor și a tinerimei*, 1918.

A — *Literatorul*; B — *Liga ortodoxă*; C — *Cartea de aur*; D — *Biruința*; E — *Biblioteca copiilor și a tinerimei*.

Moto-ul *Nuwelei in scrisori* este scos din *Ode imitée de plusieurs psaumes* (strofa a 5-a), cunoscută mai ales sub titlul *Adieu à la vie*, a poetului francez Gilbert (1751—1780), foarte popular printre romantici pentru soarta sa tragică, damnată, motiv pentru care atrage încă din tinerețe atenția lui Macedonski. Acesta chiar traduce *Adieu la viața unui june poet* (*Stindardul*, I, 3, 28 martie 1876), cu deplină adeziune și simpatie pentru destinul său nefericit, în care întrevede un precursor, o prefigurare simbolică a propriei sale damnări literare (*Opera lui Alexandru Macedonski*, p. 74—75 și nota în ediția de față, vol. III, p. 276—277).

Republicarea ultimă din *Biblioteca copiilor și a tinerimei* este însoțită de următoarea notă referitoare la polemicile lui Byron și Goethe, în care poetul își găsește antecedenti iluștri:

„Byron a scris o epigramă contra lui Romilly, procuror la Curte, după ce acesta a innebunit și s-a împușcat. Zisul Romilly voise — după solicitarea soției lui lord Byron — să-l declare nebun.

Goethe a scris de asemeni o epigramă crudă îndreptată împotriva librarului Nicolini, dușmanul lui neîmpăcat, după ce acesta a innebunit“.

Sint argumentele mereu invocate de Macedonski în disculpările care au urmat „afacerii epigramei“ (*Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 201).

V a r i a n t e

187—188

10—39; 1—34 Mi se pun în socoteală greșeli și păcate pe care nu le-am făcut. Dușmanii mă inzestreză cu un suflet care nu este al meu. În zadar am pus acest suflet în scrierile mele... Nici viața mea, nici ele, nu sunt ținute în seamă. M-am arătat într-un timp cind limba română nu era decit o gingăvire. I-am încordat mușchii prin stil și prin îndoirea consoanelor, în cuvintele care cereau aceasta prin origina lor

Am înavuțit-o, impletind într-însa termenii cu ajutorul căror lumea nouă să-și poată exprima subtilitatea simțirilor. Am coronat-o cu imagini strălucite sau cu epitete parfumate și gingașe. I-am dat, în sfârșit, lărgimea și puterea ce-i lipseau. Versul se trăgăna și suna calp. I-am pus aripi de flacări și de azur, și pironindu-l de cel următor cu rime ce au meritat să fie numite de diamant, l-am dus spre slăvile frumuseței, spre uimirea chiar a străinilor. Însă trecutul meu este uitat. Tot ce am scris este oropsit. Hodorogelile sunt numite astăzi versuri, iar obștea românilor nu mai cugetă prin ea. Așteaptă să cugete pentru ea cei cu averi sau pozițiuni sociale și reproduce papagalicește ce i se spune. Răspunde-mi acum, iubite, mai vrei să fii poet?

Craiova

De ce nu pot să-ți scriu ce înfiorări m-au cuprins citindu-te. Mă mulțumesc să-ți spun că ai pierdut considerarea unei părți a celor de astăzi, dar că ai câștigat-o pe a urmașilor. Cunoșc războiul ce s-a pornit împotriva-ți. Dar zic că dușmanii d-tale... Să zic că cel, pe care ei spuneau că l-ai izbit, a fost cu adevărat un om mare. Tu ai putut să te înșeli asupra lui, dar n-ai fost fățarnic. Ai văzut într-însul un stricător al limbei, fiindcă scilceea cuvintele, și un suflet străin de al neamului nostru...

Ei! și!... — De cînd oare nu mai poate cineva să-și spună părerile, și sosit-a din nou timpul ca — dacă nu te unești cu prostimea — să fii răstignit ori lovit cu pietre? Însă unii spun că te-ai ridicat împotriva unui nebun, care nu se putea apăra. O zic ei, dar eu știu bine că n-ai făcut-o.

Să mă unesc, cu toate acestea, cu dușmanii tăi și în această pricină. Să trimbițez și eu că ești inimă rea și pizmătareț. Dar scrierile tale nu rămîn, și atunci ce sunt? Nimic!-a cineva pe ale lui Bacon și știrbitu-s-a cit de puțin din ale lui Byron și Goethe, fiindcă amîndouă aceste mărețe culmi ale simțirei și ale cugetării n-au ținut socoteala, în focul luptei, de starea sufletească și mintală în care știau că dușmanii lor se află? Știu că și s-a zis laș. Dar tu care ai lovit ai fost *unul*, iar cei care au apărat, ori s-au prefăcut că apăra, au fost *mii*. Nu te-ai dat însă înapoi. Ai ținut piept furtunei. De care parte a fost lașitatea? Mă întrebi dacă tot vreau să fii poet? Da: vreau să-mi lipsească, cum și s-a întîmplat poate și d-tale, pînă și plinea zilnică. Da: vreau să mă disprețuiască toți, dar să rămîn demn de stima mea. Că voi fi învins, este sigur. În timpul în care trăim, banul, el singur, este stimat. În timpul în care trăim:

NĂLUCI DIN VECHIME

Inclus inițial în cuprinsul *Cărții de aur*, ciclul *Năluci din vechime* constituie în conștiința lui Macedonski o unitate literară distinctă, de natură a îndreptăți editarea separată, de sine stătătoare. Nici acest proiect nu se realizează. Despre aceste intenții, întru totul legitime, vorbește și o scrisoare din 1908, adresată criticului M. Dragomirescu (Corespondență M. Dragomirescu, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, $\frac{S\ 42(2)}{VII}$, inedită):

„București, 1908
Octomvrie în 9
Str. Popa Rusu, 14

Domnul meu,

Informându-mă că domnia-voastră ați luat conducerea Bibliotecii de vulgarizare a scrierilor românești, am onoare a vă oferi din nuvelele mele seria trebuitoare pentru a întocmi o broșură, în prețul a 300 lei plătiți o dată pentru totdeauna la prezentarea manuscrisului.

Mai am onoare să vă ofer, tot pentru o broșură a zisei Bibliotecii, și în același preț, traducerea mea, sau prelucrarea sau românizarea, cum veți voi s-o numiți, a lui *Romeo și Julieta*.

Alături aici această prelucrare și o *nuvelă* din seria *Năluci din vechime*, serie ce, împreună cu alte scrieri ale mele în proză ar întocmi cuprinsul broșurei I-ii sau celei a II-a.

Deoarece însă, cel mult în cinci zile părăsesc Bucureștii, v-aș fi îndatorat a-mi da cit de curînd răspunsul dv. sau a-mi fixa o întâlnire în care, condițiunile editărei, — dacă oferta mea vă convine, ar fi stabilite în mod definitiv.

Încredințez secretarului meu, d. Nicolaie Ionescu, această scrisoare și împreună cu ea traducerea din *Romeo* și un specimen din *Năluci din vechime*.

Primiți, Domnul meu, prea osebita mea stimă și considerare.
Alexandru Macedonski“

Cu acest titlu — *Năluci din vechime* — va apare doar un mic volum, postum, într-o modestă colecție de popularizare, „Pagini alese din scriitorii români“, Buc., Cartea românească (f.a.).

(p. 141) PITARUL

Publicată în *Presa*, XI, 86, 16 aprilie 1878, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, I. Republicată în: *Războiul*, 270, 20 aprilie 1878, nesemnată; *Literatorul*, I, 1, 20 ianuarie 1880, p. 6—7; *Binele public*, V,

„...Virtutea este-o crimă, / Și crima cea mai neagră, virtute mai sublimă“. / Dar fie și așa: tot se va găsi unul să strige cînd voi muri: „Onoare viteazului care nu și-a ascuns niciodată gîndurile“ E: Mi se caută defecte pe cari (care A) nu le am; mi se atribuie un caracter ce nu e al meu. *Eul meu* este în scrierile mele. Dar scrierile mele vorbesc în zadar. Am apărut într-un timp cînd limba nu era formată, am contribuit la formarea ei... Versul se trăgănea și suna calp. L-am încordat și l-am pironit de cel următor cu rime ce au meritat într-un timp să fie numite de diamant. Însă trecutul meu este uitat. Tot ce am scris este șters. Literatura de astăzi (azi D) cere batjocorirea limbei în legile ei fundamentale. Opere (Operele D) de artă nu mai sunt astăzi cele create de marii noștri maeștri: sunt dezvățările la modă, dezvățările ce se numesc proză sau versuri. Răspunde-mi acum, iubite, te-ai vindecat de dorința pe care o aveai?... Mai vrei să fii poet?

Craiova

De ce nu pot să scriu ce am simțit citîndu-te. Mă voi mulțumi să-ți spun atît: ai pierdut considerațiunea (considerarea B) unei părți a contemporanilor, dar ai cîștigat pe a posterității. Cunosc cum stă cestiunea epigramei ce a fost pretextul războiului pornit împotriva-ți. Dar să zic ca dușmanii d-tale. Să zic că acea epigramă privea în adevăr pe scriitorul ștînt. Chiar în acest caz, nu ai spus decît ce ai cugetat. Deci n-ai fost ipocrit. Ipocriții sunt cei cari se fac că admiră atunci cînd nici nu înțeleg și cînd (omite și cînd D) nici nu admiră. Ai rămas cum te-a făcut natura. Nu te-ai îmbrăcat în piele de oaie atunci cînd erai lup. Ți se zice om rău de inimă. Ei, și! Meritele pe cari le ai ca poet cu ce pot fi scăzute? Ți s-a zis laș: dar tu care ai lovit ai fost unul, iar cei (ei A, B) cari au apărut, ori s-au făcut că apără, au fost mii. Cu toate acestea nu te-ai dat înapoi. Ai ținut piept furtunei. De care parte a fost mișelia? Cine au fost cei lași? Mă întrebî dacă tot voi să fiu poet? Da: voi să mor de foame ca d-ta. Da: voi să mă disprețuiască toți, dar să mă simt demn de stima mea. Că voi fi învîns, este sigur. În timpul în care trăim nu este stimat decît banul; în timpul în care trăim, precum ai zis-o, „...Virtutea e o crimă, / Și crima cea mai neagră, virtute mai sublimă“. / Dar oricum ar fi, atunci cînd va fi să mor, tot se va găsi un suflet să strige: „Onoare curagiului nefericit“. Însă, fiindcă trăim în România, și fiindcă în România contemporană nu ar fi de mirare ca nici acest strigăt să nu izbucnească, primesc și această soartă A, B, C, D.

184, 20 iulie 1883, p. 3, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, I; *Lumina*, I, 8, 13 aprilie, 1894, p. 2; *Cartea de aur*, 1902, p. 249—251; *Românul*, 47, 119 (10), 11 mai 1903, p. 106; *Ilustrația neamului nostru*, V, 8, februarie 1920, p. 2.

Textul definitiv în ms. 3.216, f. 21r.—23r.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Presa*; B — *Războiul*; C — *Literatorul*; D — *Binele public*; E — *Lumina*; F — *Cartea de aur*; G — *Românul*; H — *Ilustrația neamului nostru*; I — ms. 3.216.

În *Ilustrația neamului nostru* (1920) și ms. definitiv apar o serie de glosări:

- „1. *sarasir* — rochii de pînză de aur.
 2. *meterhaneaua domnească* — muzica domnească.
 3. *cihodari* — soldați: gardă a palatului“.
- cinovnic*, s.n. — funcționar de stat.

Reproducerea în *Războiul* (1878) este precedată la rubrica *Literatura* de nota:

„Sub titlul *Tipuri dispărute*, ziarul *Presa* publică un șir de siluete, cari dacă toate ar fi izbutite ca cele trei de la început, apoi cu drept cuvînt putem felicita pe necunoscutul autor c-a înzestrat sâraca noastră literatură c-o salbă de adevărate mărgăritare. Cum tot ce este frumos voim să fie al nostru, ne grăbim a reproduce cite unul din aceste *tipuri dispărute*“.

Republicarea unor *Tipuri dispărute* în *Literatorul*, începînd cu *Pitarul*, este motivată și în articolul program al revistei (*Cronica, Literatorul*, I, 1, 20 ianuarie 1880):

„Nu vom publica din nou lucruri deja apărute. Cu toate acestea, facem chiar azi o excepțiune pentru *Tipurile dispărute* din care au apărut vreo patru. Dar vrem ca colecția să fie completă.“

V a r i a n t e

141—142

1—27; 1—7 Era o iarnă geroasă și rea pentru săraci, cea în care am dat înția oară cu ochii de bietul pitar. Să-l fi văzut cu cît canon înainta prin zăpada fără pirtie și cu spatele adus cîrlig, v-ar fi fost milă de el și dumneavoastră, dragi cititori. Cînd mi-am dat seama că stă podmolit (potmolit *H*) în ninsoare, sub fereastră mea, i-am bătut fără voie în geam, i-am făcut semn să intre în curte și l-am poftit în casă,

Purta pe cap șapcă cu cozoroc ca pravoslavnicii cinovnici ai ruseștii împărății, și își stringea mereu la piept antereul de lustrin (lustrin *H*) negru pe care vîntul i-l lua afară (*omite* afară *H*), viscolindu-i-l încoșa și încolo. Rămas singur-singurel (singur *H*) din veacul lui, (în Bucureștii acelor zile *H*) multe văzuse și multe pătimize și, azi, fără să mai aibă vreo rubedenie, și nici măcar vreun cunoscut din vremurile bune, se prăpădea între pereții umezi ai unui coteț în chip de odăiță dintr-o mahala depărtată a Bucureștilor, pentru care plătea un icosar pe lună. Fiindcă nu putea să cerșească, căci fusese și el om cu casă, și cu masă, trăia din ciornele pe care le scotea pentru împiciniți după hrisoavele scrise în slove cu trei caturi și ce se aflau citeodată pe la tribunale și, citeodată, pe (*omite* la tribunale și, citeodată, pe *H*) la arhivă, dar pe care nimini, acum, nu mai știa nici să le citească, necum să le talmăcească, așternîndu-le pe hîrtie, pe înțelesul lunei noi. Vai de el și de el, că grele zile apucase... Dar cînd i se aduse, pe o tavă așternută cu șervet, răcitură pe o farfurie, bez cașcaval de Olanda, îmbrăcat într-o coajă roșie, și vin de-ăl roșu într-o carafă de cleștar, i se mai îndulci obida și, după ce-mi mulțumi frumos, prinse la limbă, cu umerii obrajiilor îmbujorați *I, H*: Era o iarnă (vreme *G*) geroasă... Tristă iarnă pentru săraci, iarna în care am văzut (zărit *C, F, G*) pentru înția dată pe bietul pitar... Să-l fi văzut, încovoiat în două cum l-am văzut eu trecînd pe sub ferestrele mele, cui nu i-ar fi fost milă, dragi cititori? — Bătrîn, umbră a unui alt veac, cu șapca lui cu cozoroc, cu anteriul (antereul *C, F*) lui de lustrin (lustrin *D*) negru ce flutura în toate părțile (*omite* în toate părțile *C, F, G*) în crivățul de iarnă și pe care el (*omite* el *C*) se tot căznea (silea *B*) să și-l stringă la pept (piept *E, D*), era o adevărată nălucă (*omite* *A, B, D, E*)... Și m-a coprîns o milă nespusă de bietul pitar... Unde se ducea el pe gerul de foc, repede-repede (repede *D*), cu pasul iute dar mărunțel precum era și dinsul? Unde se ducea, știa numai Dumnezeu. Căci nici (*omite* căci *D, F, G*) el nu știa unde plecase, unde o să ajungă și cînd o să se întoarcă... dar plecase... plecase, deznădăduit, lăsînd acasă pe o sărmană (săracă *B*) bătrînă, soră a lui, pe (*omite* *E*) jumătate înghețată de frig și de foame... Cînd se întoarse, îi bătui în geam și trimisei o slugă de-l pofti-năuntru. De atunci am văzut adesea pe bietul pitar. Intra din cafenea în cafenea și sta pe lingă ușă, smerit, cu ochiul rugător, dar nu cerea nimănui (nimărui *A, B, C*) nimic. De-i dai ceva, lua; nu-ți mulțimea niciodată; privirea ce oprea asupra-ți era însă (*omite* însă *B*) plină de atita recunoștință, încît (*că* *A, B*) te simțeași mișcat fără voie *A, B, C, D, E, F, G*.

8—31 Iar de cite nu-mi mai vorbi el! Că apucase și domnia lui Mihai Șuțu-voievod, care era scurt la stat, urit foc, și negru harap, dar care, la zile mari, pășea mindru și cu mâna în șold, printre rochiile de sarasir ale cucoanelor, în vreme ce meterhaneaua domnească îl întimpina cu un mare zgomot de tipsii lovite unele într-altele, și în vreme ce muiatii lui în fir ciohodari îi cîntau: Nalt ești, / Oacheș ești, / Sprincenat ești, / Frumos ești, / Hura! Hura! / Să trăiești, / Să-mbătrînești, / Măria-ta! / Iar Vodă-Șuțu, ghebos și urit cum era, se furlandisea nespus de mult și trecea prin fața meterhanelei, și printre ciohodarii lui, cei pe două rinduri așezați, cu mâna dreaptă pe iataganul din briu (și cu cea stîngă în șold *H*). Că nu era el degeaba Vodă. Dar pitarul meu, după ce mi-a mai spus și altele, s-a dus, cum a putut, prin nămeții de zăpadă, și n-am mai văzut de atunci altul (ca el *H*) prin Bucureștii aștia mari *I, H*: Multe mi-a povestit mie pitarul din vremile trecute, din vremile giubelelor, anterieilor (anterieilor *A, B, F*), rochiilor de sarasir, iacalelor de samur (ori de cacom *A, B*), căci era bătrîn și văzuse multe. Ținea minte până (pînă *B, C*) și domnia lui Vodă-Șuțu care era urit, negru, scurt (scund *A, B*) și cam ghebos, dar care, cu toate acestea (aceste *A, F*), nu era mai puțin primit la paradă (parăzi *A, B*; parade *C, D, E*) în vuietul (sunetul *A, B*) meterhanelei și cu cîntecul obicinuit de primire al (a *A, C*) domnilor de pe vremea de atunci, cîntec ce era cam în felul ăsta: Nalt ești, / Oacheș ești, / Sprincenat ești, / Frumos ești, / Hura! Hura! / Să trăiești, / Să îmbătrînești / Măria-ta! / Și Vodă-Șuțu, ghebos, negru și urit, pășea îngîmfîndu-se, cu o mîna pe iataganul din briu și cu alta în șold, în sunetul acestui cîntec al cărui ison i-l (il *G*) ținea meterhaneaua și ciohodarii cari loveau cu zgomot în niște tipsii de aramă. Pe-atunci (P-atunci *A, B, C*), bietul pitar nu era ce-a ajuns astăzi *A, B, C, D, E, F, G*.

(p. 143)

BABA-CLOANȚA

Publicată cu titlul *Vrăjitoarea* în *Literatorul*, II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 497—500, cu supratitlul „Năluci din vechime”, dedicată: „Lui V. Alecsandri, cîntărețul neamului latin, jos-iscălitul — închină”. Republicată, cu același titlu, în: *Cartea de aur*, 1902, p. 252—256, dedicată: „Marelui ziarist Luigi Gazzavilan, ilustrul întemeietor al presei populare române”; *Traian Demetrescu*, I, 5, 4 octombrie 1909, p. 1, cu același titlu; *Universul literar*, XXXVI, 17, 6 iunie 1920, p. 260, cu titlul definitiv: *Baba-Cloanța*.

Textul definitiv, cu același titlu, în ms. 3.216, f. 14r. — 17r.
Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Literatorul*; **B** — *Cartea de aur*; **C** — *Traian Demetrescu*; **D** — *Universul literar*; **E** — ms. 3.216.

În toate republicările, *Baba-Cloanța* este însoțită de o serie de note, cu mici variații de redactare:

„1. — *ciuhurezi* — paseri de noapte. Expresiune întrebuițată la munte și mai ales peste Olt.

2. — *moghindeașă* — poșor sau mică movilă, mușuroi etc.

3. — *năpirstoc* — degetar.

4. — *purtată în zvoină* — expresiune oltenească, purtată într-un mod «năbădăios».

5. — *cauc* — idem; întrebuițată mai mult peste Olt. Fiece fîtină își are, legat cu un lanț, cite un vas de lemn scobit ce se numește cauc și ce servește spre a se scoate apă.

6. — *ciuturi* — fîntini, de la «citerna».

7. — Expresiune populară — «alte alea» — lucruri supranaturale.

Se mai uzitează încă spre a se zice în loc de «l-a luat din Iele», — «l-a luat din alte alea».

8. — *dănaci* — flăcării.

9. — *gagă* — își zic țărancele între ele, peste Olt, în semn de considerație. «Gagă» înlocuiește pe orășenescul «șafă».

10. — *zburătura* — țandără, așchie de lemn.

11. — *stobori* — uluci, pîrnaci.

12. — *pirleazul* — un fel de gard mai scund format din nuiele.

13. — *tărăgăniți* — a da vreme după vreme; a întirzia.

14. — *melenție* — stricarea populară a cuvîntului «miliție».

15. — *taman* — locmai.

16. — *păleață* — prăjina.

17. — *Sf. Vasile* — este un vechi obicei de la țară. În noaptea Anului nou, pune fiecare în grădina casei cite o chită de busuoc, și dacă chita va rămîne neatinsă de brumă, aceasta dovedește că omul care a pus-o va avea mult noroc și nu va fi ajuns la neazuri în cursul aceluși an.

18. — *bișag* — beșug, îmbelșugare.

19. — *goșgogeamite* — de o lungime nemăsurată, extraordinară”.

Versiunea din *Universul literar* (1920) are alte note:

- „1. — *Miază-Noapte* — numele unei spăimii țărănești.
 2. — *moghindeață* — termen oltenesc popular exprimând o «micime rotundă», ceva ca o minge.
 3. — *goșgogea* — afară din cale de mare.
 4. — *strechia* — un fel de nebunie ce coprinde uneori animalele. Pozitiv că «strechia» vine de la italianescul «streghia» = strigoi, stafie.
 5. — *gaga* — țafa, termen popular oltenesc.
 6. — *pomina* — de la *a pomeni* = renumele, vestea.
 7. — *mehenghi* — dibaci, șireți.
 8. — *Ăl-din-baltă* — naiba, deci tot dracu». Ms. definitiv, 3.216, cuprinde aceleași note.

În *Literatorul* (II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 497), o notă explică apariția supratitlului *Năluci din vechime*:

„Autorul a substituit la vechiul titlu de *Tipuri dispărute*, pe cel de mai sus, ca mai conform cu limba ce întrebuințează“.

Luigi Cazzavilan este fondatorul ziarului de mare tiraj *Universul* (19 septembrie 1888).

V a r i a n t e

143

1—25 Ăl de-a pomenit-o n-a uitat-o, iar ăl de-a auzit numai vorbindu-se de ea, își scuipe de mai multe ori în sin, cum (pe loc ce *D*) i se spune de odrasla lui Aghiță. Dar spaima cea mare e a celor care locuiesc iarna la țară, avându-și casa pe lângă cite una din acele păduri în care Miază-Noapte se pitește ca o moghindeață ori, cînd e să dea năvală prin cite-o curte de creștin, se umflă ca o goșgogea claie de fin. Oamenii de pe-acolo, de-aia nici nu ies noaptea fie chiar (măcar *D*) în pridvoarele caselor că, haidii! — se pomenesc, cît s-ar freca la ochi, cu ea în circă, mai ales că alde Baba-Cloanța (Cleoanța *D*), o pustie de vrăjitoare a satului din marginea codrului, a pus-o la mină și o trimite să umble, și pe unde vrea și pe unde nu vrea, cu toate că, ziua, o ține închisă într-un năpîrstoc, nedîndu-i drumul decît noaptea, cînd o asmute să se repeadă aci asupra unuia, aci asupra altuia, purtată zvîrna într-un cauc de ciuturi, ce-o ia prin văzduh, dus de patru fusuri ce se învîrteau (invîrtesc *D*) și ce se răsuceau (răsucesc *D*) ca niște alte alea... Cîteodată, bătînd din piună și cutreierînd, cu o falcă în cer și cu alta în pămînt, ale cîmpuri

și ale văi, se alegea praful și paraginea de casele pe lângă care trecea și băga strechea în cirezile ce-i ieșeau în cale *E, D*: Ăl de-a pomenit-o o ține minte, iar ăl de n-a pomenit-o ș-a auzit numai de ea, de se afla cumva șezător la țară, și tot îl trec nădușelile de cite ori aude cîntînd ciuhurezi prin pădure. Și de se uită noaptea, din pridvorul casei în curte, i se face părul măciucă pe cap, că doar să nu vadă pe năpasta de Miază-Noapte stîndu-i în bătătură în chip de moghindeață, ori de vreo goșgogeamite claie de fin. Că, vezi, Miază-Noapte se făcea pe-atunci și claie de fin, numai de-i mișca din deget vrăjitoarea ce mi-ți-o puse la mină de o ținea ziua într-un năpîrstoc și de-i dădea drumu numai noaptea să bată ale cîmpuri și ale văi și să mi-ți vie, măr, vie, pe la ale case de rumâni, aci bătînd din piună, cu o falcă în cer și cu alta în pămînt și aci purtată-n zvîrna într-un cauc de ciuturi, dus, în loc de roți, pe cite patru fusuri ce mi-ți sfîrliau și ce mi se răsuceau în toate părțile și ca și niște alte alea *A, B, C*.

144

1—36 Așadar, Baba-Cloanța (Cleoanța *C*), cum o botezaseră toate fetele și toate mătușele din sat, și cum îi zicea până (pînă *D*) și gaga Sanda, era așa de vestită încît i se dusesse pomina în mai toate satele dimprejur și îmbeșugarea se așezase în vatra cășcioarei ei de la capul podului mai la vale, și dincolo de cruci, sub un povîrniș de deal ce, doar să dai cu zburătura, și-l ajungi. Și vezi că, nu știa nimini (nimeni *D*) pe meșterul care i-o zidise, că într-o dimineată, ai care trecuseră pe sub coastă zăriseră acolo cășcioara ieșită ca din pămînt și ca și cum ar fi fost pe locul ei de cînd lumea, iar pe babă o văzuseră așezată grecește pe o laviță din tindă și sfîrîmîndu-și (sfîrîndu-și *D*) fusul de ziceai ce e asta. Și să nu vă fie cu supărare asupra-mi, boieri dumneavoastră, că eu nu vă spun moși-pe-groși, ci numai lucruri pe care le-am auzit de la oameni ce trebuiesc crezuți, fiindcă trăiseră în vremea stelei cu nouă cozi și a zăpezei roșii și ce, de n-ar fi fost, firește că nici nu s-ar povesti, măr. Să băgați, prin urmare, bine de seamă, cei din ziua de astăzi, că oricît ați fi de cărturari și de mehenghi, n-ați scăpa de ea cu una cu două de cum ați supăra-o, căci — s-o știți mai-nainte — ea n-a murit, ci trăiește tot în casa ei de sub povîrnișul dealului din satul al cărui nume s-a pierdut, și — babă (baba *D*) a dracului cum e, fiindcă a dat mina cu Ăl-din-baltă (ptiu! ucigă-l toaca) — v-ar aduce la ea călări pe cite-o prăjină sau pe cite o trestie de-a lungă, cum

l-a adus și pe Niță al Stanchei (ăl pe care-l luase la melenție) la Trana a Păunei... Iar cum v-ar aduce, v-ar da să beți apă nencepută fără să știți și ați vedea-o zină de frumoasă, oricât ar ride satul și orașul, dacă nu v-ar arunca cumva pe Miază-Noapte în circă... Și vă povestii dumneavoastră așa, și încălecai pe-o șea *E*, *D*: Baba-Cleoanța, că așa îi ziceau vrăjitoarei toate fetele și toți dăncii, își avea căscioara ei de la capu podului mai la vale și dincolo de crucei sub un povirniș de deal, ce (care *B*) doar cit ei da cu zburătura și-l ajungi. Și vezi că nu știa nimeni, nici din sat, nici de prin nouă sate de prin prejur, pe meșteru care i-o zidise, necum de vremea în care se pomenise, uite-așa hodoronc-tronc, ieșită ca din pământ și alcătuită așa precum era ea, adicătelea, pe palma ei de loc și între stobori și pirlazul ei. Alde Baba-Cleoanța (Cleoanța *C*) firește că nu era să scoată ea grai din gură despre toate astea, da' (dar *C*) numa (numai *C*) din vreme în vreme și mai ales la zile mari, ca la Drăgaică ori la Obrejenii, o tot auzeai tocindu-i gura-n fiere despre alte alea, de când cu zăpada roșie, ori de când cu steaua cu nouă cozi. Apoi de!... Să vă fie cu voia dumneavoastră (d-voastră *C*), cinstiți boieri, ori să nu vă fie, așa era Baba-Cleoanța (Cleoanța *C*)! Că nu pomenise ea de-a surda ori de doru lelei zăpada a roșie și steaua cu nouă cozi care, de-o fi fost, o fi fost, da' când o fi fost, numa Dumnezeu știe, însă trebuie să fi fost, că toate cite se povestesc, așa, de flori de măr, nu s-or fi povestind, măre! Și dacă dumneavoastră (d-voastră *C*), ai de lumea nouă, mai stați la gânduri și vă tot trăgăniți ca să mă credeți, feriți-vă ca nu cumva să vă pomeniți într-o bună dimineață că se coboară iar pe pământ, bate-o-ar potca de babă, și că vă pune fusu ca să vă aducă până (până *C*) la ea, călări fieștecare, pe cite-o trestie de-a lungă, da' știi, de-aci și până (până *C*) colo, așa precum i l-a pus lui Niță al Stanchei, ăl de-l luase la melenție și de nu se mai întorcea acasă la Trana a Păunei! Că Trana, îl tot plîngea de-și luase lumea în cap, până (până *C*, *D*) ce o prididi dorul mai cum se cade de-și luă într-o seară inima în dinți și de se duse să bată la ușa Babei-Cleoanței care, taman atunci, pusese cuțitu într-un colț al casei după ușă de se adunaseră toți purecii grămadă pe el, și ai potcoviți cu nouăzeci și nouă de potcoave și ai nepotcoviți. Și cum ședea baba și se uita la ei făcând haz și torcîndu-și furca din briu, intră înăuntru și biata Trana a Păunei și, după ce se uită bine prin toate colțurile casei, ca nu cumva să se pomenească în circă cu Ăl-din-baltă (ptiu l ucigă-l

toaca!), își povesti și ea pustiul ei de foc. Și baba, care (ce *A*) nu era tocma rea de suflet cu ai buni, ci numa (numai *C*) cu ai răi, măcar că era uscată ca o stafidă și naltă ca o păleață, îi dete să bea dintr-o sticlă (de *A*) apă nencepută (nencepută *C*) și să miroasă busuioc d-ăl de nu s-a pus bruma pe el în noaptea lu Sf. Vasile și (cum bău din apa nencepută și mirosi busuiocul din noaptea lu Sfințu Vasile *A*) se făcu, măre, la ușă, Niță al Stanchei călare pe o prăjină de-a mare și se cunună Trana cu el la lună, iar bișag avură în casa lor pînă ce se ridică baba către alte tărîmuri, în năpîrstocul în care ținea închisă pe năprasnica de Miază-Noapte, a de se făcea cînd moghindeață și cînd clăie de fin, și a de umbla aci bătînd din piuă cu o falcă în cer și cu alta în pământ, și aci în caucul de ciuturi purtat (în *A*) zvîrna pe patru fusuri ce mi-ți sfîrîiau și ce mi-ți se răsuceau în toate părțile ca alte alea. Și, măre, vezi!... De cînd baba care o ținea închisă (în năpîrstocul ei *A*) s-a ridicat către alte tărîmuri, năprasnica de Miază-Noapte se așează, după cum îi e voia, în bătătura fieștecărei case de rumân (român *C*), fie om bun la Dumnezeu, fie om rău, că nu mai este cine s-o închidă ziua în năpîrstoc și s-o asmută (sumuță *C*) numa (numai *C*) noaptea, acolo unde se cuvîne, iar nu și acolo unde nu se cuvîne. Și, măre, vezi!... Tot de-aia nu se mai întoarce acum (acuma *A*, *C*) la casa lui nici a sculă de dănac care a plecat la melenție și plecat a rămas pînă în ziua de astăzi cu inima fetei Tranei cu tot... Că nu mai este cine să-l aducă călare pe o goșgoeamite prăjină ca pe Niță al Stanchei ca să se cunună și el cu fata Tranei și să trăiască și el cu bișagu-n casă, iar nu cu năprasnica de Miază-Noapte în bătătură *A*, *B*, *C*.

(p. 145)

CĂNĂRITA

Publicată în *Presa*, XI, 97, 4 mai 1878, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, VII. Republicată în: *Literatorul*, I, 12, 6 aprilie 1880, p. 183—185; *Cartea de aur*, 1902, p. 257—260, dedicată: „Lui N. Tînc, poetul plin de vervă și literatul luptător pentru adevăr“; *Ilustrația neamului nostru*, V, 9, martie 1920, p. 4.

Textul definitiv în ms. 3.216, f. 6r.—8r.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Presa*; *B* — *Literatorul*; *C* — *Cartea de aur*; *D* — *Ilustrația neamului nostru*; *E* — ms. 3.216.

În diferitele sale republicări, inclusiv în ms. definitiv, cu mici modificări de redactare, *Cănărița* este însoțită și ea de o serie de note — glose, precum urmează:

„1. — *Titlu* — acest nume nu e fictiv precum nici persoana care l-a purtat nu e o ficțiune; de *Cănărița* își aduc de bună seamă aminte mulți dintre bătrâni; acest nume, sau mai bine zis această poreclă nu e inchipuită. *Cănărița* a trăit pînă acum 60 de ani și a avut case în mahalaua Antimului.

2. — *petec roșu* — oricît de barbar s-ar părea lucrul, el este adevărat; mie însă nu-mi pare nici mai barbar, nici mai retrograd decît faimoasa măsură polițienească a felinarelor roșii, înființată de un prefect radical. Măsură polițienească privitoare la asemenea femei.

3. — *Podul Caliței* — Strada Craiovei. În cursul scrierii mele de tipuri, voi avea ocaziunea să arăt de unde această uliță a primit numele de Podul Caliței, acum Calea Rahovei; Ulița Antimului s-a schimbat mai întîi în Podul *Caliței*, apoi în str. *Craiovei* și ea se numește azi *Calea Rahovei*.

4. — *Drăgușin* — numele de *Drăgușin* era foarte întrebuițat în vechime. *Drăgușin* nu este, precum s-ar putea crede, un diminutiv al lui *Dragoș*, ci un nume cu totul deosebit, cu toate că s-ar putea forma foarte bine dintr-insul și diminutivul acestui din urmă.

5. — *sarasir* — pînză de fir. Rochiile de *sarasir* erau rochiile de mirese ale fetelor de boieri din vechime. Ele costau adesea cîte 300 și chiar 400 de galbeni, după calitatea firului; acest lux poate părea exagerat; dar de se va ține seamă că acele rochii erau pe urmă întrebuițate la toate ocaziunile mari, se va conchide că el nu era nimic pe lingă cel de astăzi cînd modele se schimbă pe fiecare zi și cînd o rochie pusă la un bal nu se mai pune la altul“.

Despre legăturile poetului cu N. Ținc, cf. și nota noastră, în ediția de față, vol. II, p. 327—328.

V a r i a n t e

Textul publicat în *Presa*, *Literatorul* și *Cartea de aur* este total deosebit de textul ms. 3.216. Îl reproducem în întregime:

CĂNĂRIȚA

Pe-atunci (Pe-atuncea *B*) le punea petec roșu! Oricît de bogate ar fi fost, li-l cusea frumușel pe rochii de la cinstita isprăvnicie, și-apoi le dedia drumul pe-aci-necolo... Îi cususe petec și *Cănăriței*,

dar fiindcă Dumnezeu îi detese păr (părul) ca (*omite A*) să-i treacă de brîu în jos, ea și-l ascundea să nu se vadă (*vadă C*) al (cel *B*) mai mic colțuleț. Dar ce o supăra mai mult nu era tocmai petecul (peticul *A*), arde-l-ar focul, ci dragostea ce prinsese de feciorul unui boier mare. Și-i era necaz fiindcă jurase să nu iubească pe nimeni, s-o iubească toți și să sărăcească pe cîți ar iubi-o. Că se ținuse de vorbă pînă (pînă *B*) în ziua de-l văzuse, așa-mi cam dau cu socoteala, pentru că avea casă mare în Podul Caliței (*Caliții B*) pe unde apuci la Antim, butcă și arnăuți. Dar giuvaierurile cite le avea!... Că te puteai uita cu ochii la soare și (dar *A*) la ele nu te puteai uita... De la un cîrd (rînd *B*) de vreme însă, nu mai vrea să știe de nimic... Că era *Cănărița* amoretată de se mira o lume... Iar întru curățenia dragostei i se întărise inima și i se înălțase sufletul pentru ca să înceapă un trai nou. Ea, care-și risese de iubirea tuturilor, iubea; ea, a cărei ochi verzi și luminoși se aprindeau numai la lumina aurului, simțise ochii aprinzîndu-i-se în lumina altor doi ochi. Ce iubise, disprețuia, ce disprețuisese, iubea... Frumoasă ca o cofetură, ai fi crezut că se frînge de-îstrînge-o mai tare în brațe... Cu vin-o încoace, plăviță-n față și cu părul negru, să fi umblat nouă țări și nouă mări, nouă ani de-a rîndul și tot nu-i puteai găsi pe-reche *Cănăriței*.

Și fiindcă u putea s-o vadă nimeni și să n-o iubească, o iubise și *Drăgușin*, frumosul fecior de boier mare. Iar în vremea cînd înflorește trandafirii și teii, ieși *Drăgușin* de la *Cănărița* în vărsatul zorilor și luna, ce cu fața întinsă la ei îi privise toată noaptea prin fereastră, îngălbenise de osteneală, pînă ce albise pe cer ca o rotogoală de hirtie.

Veni și a doua zi *Drăgușin* și doi ani de-a rîndul veni, iar boierii ce (*cari C*) aveau obiceiul cînd ieșeau de la divan să poposească la (pe la *A*) *Cănărița*, care-i cîntea cu cite o vutcă de-a (*d-a A*) bună, de doi ani nu se mai văzuseră călcîndu-i prin casă...

Mamă (*Mumă B*) a doi gemeni, părea că o iertase și Dumnezeu, atît o făcuse de norocită.

Dar în al treilea an, tocmai în vremea cînd se scutură trandafirii și teii, era nunta unui fecior de boier mare la biserica de la (*omite de la C*) *Sărindar*. Și mireasa (*omite și C*), în rochie (rochia *C*) de *sarasir*, se pleca dinaintea altarului zimbînd printre firele betelei mîndrului mire (tînăr *A*) ce (care *C*) o ținea de mînă și (ce *A*; care *B*) nu ridica deasupra-i ochii lui albaștri ca o rază a cerului. Iar

intr-un colț al bisericii (bisericii *B*) plîngea o femeie îmbrăcată în zăbranic negru.

Că se scutaraseră și teii și trandafirii și Dumnezeu pedepsea pe Cănărița... Și pînă la anul, cei doi copii gemeni, născuți într-o zi, îi muriră (într-o zi *B*)... Iar bolile veniră plesnind din bice și rinjind din dinți de-o uscară de-a-n picioarele, pace și odihnă nu mai avu și mina lui Dumnezeu rămase apăsată asupra-i pînă la ceasul morții (morței *C*).

Atunci, dar numai atunci, înconjurată de toate fetele sărace din București, cărora le împărțea mărgăritarele și diamanticele ei ce umpleau vreo treizeci de lădițe de chiparos, se zice că fruntea i se însenină o clipă și că închise ochii strigînd (zicînd *B*): „Mulțumescu-ți ție (*omite* ție *C*) Doamne că m-ai iertat“.

Dumnezeu o iertase, da. Casele ei însă stau pînă astăzi în Podul Caliței (Caliții *B*), pe unde apuci la Antim, părăginite, pustii... Prin curte cresc bălăriile și mușchiul se agață pe colțurile de ziduri dărîmate; prin odăi cîntă cucuvăile, zboară flitînd liliecii; și luna prin geamurile sparte, se uită-năuntru a jale toată nopticea pînă ce, îngălbenind de osteneală, încetul cu încetul, albește pe cer ca o rogoală de hirtie *A, B, C*.

Versiunea publicată în *Ilustrația neamului nostru* este deosebită de redactările anterioare ca și de textul ms. 3.216. O reproducem în întregime:

CĂNĂRIȚA

Pe-atunci li se punea petec roșu. Oriciți feciori de boieri s-ar fi dus pe la ele, și oricîți bani ar fi strîns de pe urma lor, nici una nu scăpa de el. Li-l cusea binișor pe rochie la hagio, și să fi poftit vreuna să-l scoată că vedea pe dracu. Îi cususe petec și Cănăriței, dar fiindcă Dumnezeu îi detese păr să-i treacă de briu în jos, ea și-l lăsa pe spate și nu se mai vedea din el al mai mic colțuleț. Dar ce-o supăra mai mult nu era tocmai petecul, arde-l-ar focul ci dragostea ce prinsese de al fecior de boier mare, cu ochii de mură și cu buze de mărgean roșu. Sărăcise ea, nu e vorbă, pe cîți se apropiase de ea, băgîndu-i în colivie și făcîndu-i canarii ei, dar acum o pășise de-a binele, că și-ar fi dat chiar și viața pentru Drăgușin, al mai mic dintre feciorii vel-clucerului, un ceapcîn de băiețandru care făcea să sece apa în puț cînd se uita la ea...

Că toate au plată și răsplată pe lumea asta, așa că geaba avea Cănărița casă mare în Podul Caliței, pe unde apuci la biserică

Antimului, fiindcă dacă avea de toate, odihnă de loc nu-i rămăsese. Că adevărată e vorba cîntecului:

De foc inima mi-e arsă
Și eu ochii n-am închis...
Cum să-i închid cînd ei varsă
Piraie de foc aprins.

Și spre folos nu-i erau, firește, nici năbădăioșii de armăsari, nici butca, nici giuvaericelele ce, cînd le punea pe toate, o doborău. Cu vino-ncoace, frumoasă ca o cofetură și înaltă ca o mlădiță, cum era la trup Cănărița, ai fi crezut că se frînge în două de-i strînge-o mai tare în brațe; dar nici asta nu-i slujea la ceva, fiindcă mofturosul de Drăgușin, adevărată secătură a băiețandrilor de vîrsta lui, nu se mai abătuse pe la ea de mai bine de două săptămîni. Del Că așa e în lumea asta și scris i-a fost și Cănăriței să afle că i-au crescut aripi și puului ei, și că ele l-au dus la fata marelui logofăt, cea care-și împletea părul în mici codițe și pe care le incolăcea apoi de mai multe ori împrejurul capului și frunței, făcîndu-și din ele o coroană de aur. Iar acum, ce era Cănărița să mai facă? I se hotărîse soarta, dar trebuia să se aștepte la ea, fiindcă de la mine s-o știți, băieți și fete, cînd e armăsarul cîrlan și iapa minză, sunt dați dracului și unul și altul, dar puțin după asta se domolește ori unul, ori altul. Ba cîteodată se domolesc amîndoi. Și astfel se întimplase, se vede, și cu al Drăgușin, că acum, cînd îi crescuseră deasupra buzelor, în locul tulleiilor, niște sprincene răsturnate cu virfurile în sus, duse la Sărindar, fără muștrare de cuget, pe fata marelui logofăt și nu află decît tirziu de moartea Cănăriței, a cărei casă rămase pustie în Podul Caliței, pe unde apuci la Antim, și unde multă vreme vecinii au văzut-o, pe cit se spunea, făcută stafie în noaptea cu lună și tot uitîndu-se afară prin geamurile sparte, ca și cum s-ar fi așteptat să-l zărească pe Drăgușin întorcîndu-i-se în brațe. Dar zidurile casei s-au surpat într-o zi și Cănărița n-a mai rămas nici stafie.

(p. 148)

CĂPITANUL DE POȘTĂ

Publicată în *Literatorul*, I, 22, 13 iulie 1880, p. 342—343, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, VIII. Republicată în: *Cartea de aur*, 1902, p. 261—264, dedicată: „Domnului Emanoil Krețulescu, viță de Basarab și înălțime sufletească“.

Textul definitiv în ms. 3.216, f. 9r.—13r.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Literatorul*; B — *Cartea de aur*; C — ms. 3.216.

În *Cartea de aur*, următoarea notă la cuvântul: „*rilele* — corupție din lire“.

Alte note mai ample, în ms. 3.216:

„1. — *Coasta Grecilor* — comună rurală pe drumul cel vechi al Craiovei.

2. — *zonturi* — trăsură deschisă căreia punându-i «zonturile» se schimba în caretă sau cupeu cu trei locuri dinapoi și trei dinainte.

3. — *tolbașii* — marfașii cari purtau o «*tolbă*» în spate, și în care se aflau cam de toate ale casei.

4. — *samanie* — culoare *maron*.

5. — *polișă* — scîndură, vopsită sau nu, și agățată în belciuge de perete, pentru a sprijini pe ea lucruri felurite“.

V a r i a n t e

148—149

1—27; 1—6 Noapte fără stele, și doi inși în cupeul de moda nouă ce cobora domol Coasta Grecilor dus de trei surugii. Cei doisprezece cai care îl trăgeau, înhămați la ei doi câte doi, abia își mișcau picioarele, bălângănindu-și încet clopotele, căci cunoșteau drumul, pietricică cu pietricică, de cînd îl tot bătuseră, și îi știau întortocherile, răsturnișurile și făgașurile. Pe dinaintea vederei drumeșilor, copacii de pe creștetul dealului se poceau ca niște iezme negre ce urcau tot mai sus cu cît trăsura cobora mai mult. Dar, de la vale, se zări urcînd înspre culme o namilă. Era o trăsură de vremea veche, grea, largă și cu zonturi. Închisă cum era de orice parte, abia se putea zări, prin geamurile portitelor, o malotea îmblănită și un chip stafidit de femeie, pe al cărei cap era strins legat și înnodat un bariș, găteală a unei vremi duse, pe cînd alta, cu desăvîrșire nouă și tinăreă, înainta. Hărăbaia trecu pe lingă caretă cu o mare zornăitură de geamuri și peste puțin se făcu una cu întunerecul, iar în curtea poștei intră trăsura mai ușoară a zilelor ce urmau să vină. Dealuri de bălîgar ce se ridicau în această curte, așezate lingă un pirleaz din împletituri de nuiete, arătau că în grajdurile popasului pentru cai și călători, trebuia să se fi aflat zilnic un număr însemnat de mîrtoage. Cînd cupeul intră pe poartă, trecînd șanțul șoselei pe o podișcă de lemn, și izbuti să fie oprit lingă prispa unei cășcioare cu șirul lui de cai frînt în două, în ușa din peretele de curînd vărui, căpitanul de poștă se și arătă cît clipești din ochi: fiindcă, un cupeu, și încă înhămat cu

doisprezece cai, nu era glumă C; Noaptea era fără stele. Erau doi în caretă dusă de trei surugii și coborau Coasta de la Greci. Copacii se arătau și păreau ca niște năluci pe creasta dealului. Deodată văzurăm urcînd o nămaie de trăsură. Felinarele ei licăreau ca niște cărbuni roșii. Surugii hăiră ca să dea mai la o parte trăsura ce urca. Darea venea drept spre noi, căci boieri erau și-ntr-însa! Căreta noastră era ușoară și nesigură ca timpul nou. Ca vremea veche era (de A) grea și (de A) zontuită trăsura ce venea din potrivă. Ciocnirea nu se putea înfăptui. Prăpastia era alături. Tocmai cînd credeam primejdia mai sigură, o roată zbură țândărită de la vechea hărăbaie ce (care A) căzu pe pintece și se opri. Trecurăm pe lingă ea în fuga cailor și peste un sfert de ceas ne pomenirăm sosiți în curtea poștei. Niște grajduri întocmite din nuiete și o cășcioară văruiată, în prispa de pămînt, erau tot coprinsul acelei împrejurimi. Căpitanul de poștă, cum auzi clopotele de la cai, ieși în prag, ne deschise ușa caretei scoțîndu-și șapca lui cu cozoroc verde și începu să ne facă obicinuitele temenele A, B.

149—150

7—41; 1—28 Cu temenele și fringeri de mijloc destule, bătrînul, al cărui mustăți erau albe și tunse scurt pe buze, și care își trecuse repede un antereu negru peste tacitul vîrgat cu albastru pe fund portocaliu, deschise portița cupeului și, urmîndu-și închinăciunea, pofti pe preacinstitele fețe să-i facă nemărginitul hatir să se răcorească cu o dulceață în umilitul lui lăcaș și să soarbă și o ceașcă de cafea pe care fata lui o făcea cu caimac și cît mai mult nu se poate de bună... Apoi, cînd cei din năuntru trăsorei coborîră, dînsul, cu șapca cu cozoroc verde într-o mînă, și dînd cu capul aproape de pămînt, îi băgă în săliță, iar de acolo, în odaia ce ținea gătită pentru întimplătorii oaspeți. Paturile ei, unul într-o parte a ferestrei mici și cu geamurile cartosite, iar altul în partea dimpotrivă, erau așternute cu cearceafuri lucrate în fistoane și la căpătîiele lor aveau perine împodobite cu horboțică de-a bună, cumpărată de pe la tolbașii care umblau drumurile țării românești. Pe masa coperită cu o albitură lucrată în igliță, între două sfeșnice de alamă galbenă, frecate cu cenușe și schinteietoare ca aurul, un coșuleț din cuișoare înșirate pe fire de ață samanie coprîdea în el flori din liauri felurite, iar, între ferestre, îngălbeneau tîrtăcuțe și gutui. Icoana Maicei Domnului, bătută într-un colț de perete și adăpostită de niște perdeluțe de matase cusute cu fir, nu vedea candela stingîndu-

i-se și arăta evlavie din casa căpitanului, păzind tot într-o vreme pe călători de nenorociri. Pe mica poliță de sub icoană, îmbrăcată în plisă albastră, stau așezate ouăle incondeiate și ouăle roșii de la trecutele Paști și coșulețul cu flori de ceară al luminărelei cu care fata lui se dusesse la Învierea din biserică satului vecin. În sfârșit, pe unul din rafturile dulăpiorului din perete, se vedeau sub geamuri obicinuitele și pravilnicele condici, cu fețele șnuruite toate și purtând pe fiecare pecetia stăpînirii. Într-una, în cea cu scoarța neagră, drumeții nemulțumiți de felul cum își făcuseră căpitanul și surugii datoria — cunoscută sub numele de Condica neagră, își însemnau necazul pățimit și vai de căpitan cînd ajungea condica la București... În cealaltă, ale cărei scoarțe erau albe, nu se treceau decît vorbele de laudă ale celor pentru care toate merseseră strună ... Dar unde sunt acele vremuri și unde e bietul căpitan? Că de s-ar scula azi din groapă, și ar vedea Bucureștii de acum, și drumurile de la țară, pe care aleargă niște zmei năprasnici ce varsă fum și foc pe nări și pe gură, cît și năzdrăvanele paseri ale văzduhului ce bagă boala în oameni cu hirăitul și vijiiul lor, mai că s-ar întoarce să-și urmeze somnul liniștit lingă crucile de voinici ale surugiilor lui, căroră, cu atîta rîvnă le striga, cînd soseau chiuind și plesnind din bice: — Bine-ați venit, băieți, și să trăiți! C: Ne pofti înăuntru să ne odihnim și nu ne căirăm că ne-am dat jos. Nu erau multe lucruri în odaie dar curățenia era mare. Două paturi cu scoarțe țărănești, scaune de brad vopsite cafeniu; pe masă, albituri lucrate cu iglița, sfejnice de alamă lustruite bine; în pereți portrete cu pervazuri negre, înfățișînd omorîrea lui Mihai Viteazul la Turda; (iar A) pe ferestre, un șir de tîrtăcuțe și de gutui. Mai erau pe una din ferestre și două coșulețe lucrate din cuișoară înșirată pe ață. Din ele (care A) ieșeau flori făcute din lînuri (de toate fețele A). Alături (iar alături cu ele A) se mai aflau și cîteva ouă roșii și cîteva (omite cîteva A) incondeiate, alese tot printre ale gogonețe și păstrate de pe la cine știe ce Paști. Căpitanul de poștă era un om bătrîn. De sub antereul în care era îmbrăcat după portul de atunci, se arăta un taclit vîrgat cu albastru pe fund portocaliu. El avea nevastă și copii și de treizeci de ani era căpitan de poștă. Leafă avea mică, dar bacșișuri avea mari. Că în vremea aia se dau bacșișuri fără să se ceară, iar (și A) în zilele de astăzi se cer cu neobrăzare, și cu neobrăzare se bagă-n pungă. Căpitanul avea, mare (Avea căpitanul, mare A), și o fată frumoasă ca ziua albă. Tava cu dulceață ori cu cafele ea o aducea. Se putea zice că nu era bietul căpitan de vină în privința bacșișului, ci tava cea verde cu flori lu-

crate în sidefuri, că pe tavă cădeau icusarii ori rîilele, iar nu în mîna lui... Dacă trăgea și el cu coada ochiului, asta nu e treaba nimănu. N-avea dreptul să se uite și el la sidefurile tăvei?... Bietul căpitan de poștă, cînd eram doi într-o caretă dusă de trei surugii, unde e să vadă drumul-de-fer de acum (acuma A) și să se plimbe într-insul, în taclitul lui cel vîrgat cu albastru pe fund portocaliu (cel portocaliu vîrgat cu albastru A) și cu șapca lui cu cozoroc verde în cap?... Unde e să vadă casele de poștă prefăcute în stațiuni (stații A), mobilate cu canapele de pluș roșu, cu mese de marmoră cu candelabre de gaz aeriform și-n pereți cu portrete înfățișînd congresul de la Berlin și cîte alte bazaconii de felul acesta? Că i-ar plăcea și lui lucrurile astea toate și și-ar schimba bucuros antereul lui pe perdesiu la Gambetta, dar cînd ar veni vorba la traiul cel din toate zilele, la toate dăjdiile de plătit, s-ar întoarce repede în căsuța lui de poștă sub povirnișul Coastei de la Greci, între paturile lui cu scoarțe țărănești și între ferestrele (ferestrele A) lui cu (tîrtăcuțe și cu A) gutui pe ele, punîndu-și iar în cap șapca (lui A) cu cozoroc verde și, în taclitul lui cu dungi albastre pe fund portocaliu, ar aștepta vesel carota dusă de trei surugii ca să-i deschidă porțița și ca să strige de iznoavă dănacilor călări pe deșelate: — Bine-ați venit, băieți, că de mult nu ne-am văzut A, B.

(p. 151)

CEAUȘUL

Publicată în *Presa*, XI, 86, 16 aprilie 1878, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, II. Republicată în: *Războiul*, 272, 22 aprilie 1878, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, semnată: „M“; *Literatorul*, I, 9, 16 martie 1880, p. 133—134, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, V; *Cartea de aur*, 1902, p. 265—267, dedicată: „D-lui M.S. Niculescu, român al unui timp ce nu mai este — ca dovadă de prietenie“; *Universul literar*, XXXVI, 14, 16 mai 1920, p. 211, cu supratitlul „Năluci din vechime“.

Textul definitiv în ms. 3.216, f. 30r. — 31v.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Presa*; B — *Războiul*; C — *Literatorul*; D — *Cartea de aur*; E — *Universul literar*; F — ms. 3.216.

Textul din *Universul literar* și ms. definitiv include un număr de note:

„1. *irmilioii și rubielele — părălușele* — moneta turcești: *irmilicii*, de argint subțire; *rubiele*, de aur.

2. *sfanții și sfântuiciele* — *sfanț*, monetă austriacă; *zuvanziger*.
3. *Vadulat* — poștă lângă București, pe vechiul drum al Craiovei.
4. *venghiercă* — un fel de tunică foarte scurtă, fără mineci.
5. *iminei* — pantofi de țară cu găurele rinduite să întocmească flori, și ce erau astupate pe dinăuntru cu piele de felurite colori.
6. *poturi cu clape* — ca jambierele spaniole.
7. *isprăvniceii* — vătăfi ai curților boierești la țară.
8. *ciair* — loc pentru pășunat.
9. *icosar* — icosarul avea cam valoarea aproximativă a trei lei de argint românești din zilele noastre.

V a r i a n t e

151—152

1—26; 1—18 Irmilicii și rubielele, părăluțele, sfanții și sfântuicile, acești bani nu-i știți, după cum habar n-aveți nici de icosari, nici de firfirici de treisprezece și de douăzeci și două, și după cum nu știți nici de ceaușii de poștă și nici de cine erau ei. Cel de la poșta de la Vadulat, de care mi-aduc aminte ca și cum l-aș fi văzut ieri, purta o venghiercă roșie de postav, fără mineci, găitănăta cu șnururi defir pe cusături, cusută apoi pe de-a-ntregul în alte fireturi, și era încălțat cu nădragi de dimie albă, găitănăți de asemenea, de-a lungul cusăturilor și pe lângă pozunare încă cu șnururi albastre. De la genuchi în jos, picioarele îi erau strinse în poturi castanii, și dincolo de venghierca lui cu totul scurtă, cămașa de bumbăcel albă, scurtă și ea, îl înconjură cu crețurile ce-i scăpau din brjul de piele, ținut în alămuri, în care-și ținea pistoalele și cuțitele. Ceaușii erau ca un fel de isprăvniceii sau de vătăfi ai surugiilor. Ei îngrijeau să fie cai la grajd, ori să-i aducă de la ciai, și tot el întreba pe drumeți cum i-au adus surugiii, dacă au fost mulțumiți de dinșii și de cai, iar la sosirea și la plecarea trăsurilor, se iveau lângă porțile lor, le deschideau sau le închideau. În vremea asta, cu căciula de oaie neagră cu fund roșu în mina stângă, în cea dreaptă primea bacșișurile, cite doi sfanți de obicei și cite un icosar când se întâmpla să aibă a face cu un călător mai însemnat. Dar să fi fost numai sfanți, și numai la anu și la mulți ani icosari, că bacșișurile tot erau treabă mare. Ungeau bine osia trăsurilor și mina ceaușilor, fiindcă ocaua de carne se vindea nouă parale; vadra de țuică pe 60, și cea de vin pe optzeci. Un cai bun și se vindea pe 38—40 lei vechi, și luai o vacă cu lapte cam tot cu atit. La plecarea trăsurilor

aveau însă mai mult haz ceaușii. Nu încetau să suduie pe surugii cu fel de injurători... Sfinți și dumnezei și cruci și răscruci! Dar când nu-i cădea în palmă decit un sfanț-doi, să fi auzit alți sfinți și dumnezei, și alte cruci și răscruci ce răsunau însă numai pe seama celor din trăsura... — Ei! și? Parcă azi nu e tot așa? — Sfinți și dumnezei! *F*: De când cu căile ferate (Strusberg *A*, *B*), caii de poștă, surugiii, ceaușii, olacurile, căruțele, trásurile cu zonturi, diligențele (*omite* cu zonturi, diligențele *B*), și o mulțime de alte mijloace de călătorit (transport *A*, *B*) tot atit de vechi (originale *A*, *B*) au perit (dispărut *A*, *B*) cum au perit (dispărut *A*, *B*) sfanții, gologanii, parale, irmilicii, icosarii și rubielele. S-a dus vremea când cumpărai trei covrigi la o para și când ocaua de carne o luai pe o firfirică de treisprezece. S-a dus vremea când dacă plecai la drum, înhămai la trăsura doisprezece cai de poștă duși de (cu *B*) cite trei surugii cu pletele în vint și călări pe deșelate. Și în (și-n *C*) locul acelor binecuvintate vremuri, pline de fermecătoare poezie, a venit timpul (*omite* timpul *B*), timpul nou, timpul (*omite* *B*, *C*) de astăzi întretesut (țesut *D*) cu drumuri-de-fer (Strusberg, cu băcani și circiumari cari fac politică de stat *A*, *B*) și toate năpăstiile ce s-au potopit pe țară pentru ca s-o ducă la desmădulare și peire. — Dar ce?... vor zice unii; nu e bine acum că nu mai suntem îmbrăcați în antereie și cu capetele în ișlice? — Nu; nu e mai bine, voi răspunde eu, căci mai bine ar fi fost să fim tot cu antereie și cu ișlicu în cap, decit în haine străine (nemțești *A*, *B*), pe drumuri-de-fer străine (nemțești *A*, *B*) și cu sărăcia oarbă (nemțească *A*, *B*) în pungă. Răposatul tată-meu, Dumnezeu să-l ierte, nu era tocmai de o părere cu mine, că de cite ori pleca la drum se supăra groaznic pe poștă, pe surugii și mai ales pe bieții ceauși. Mi-oi aduce aminte cit oi fi de ocară ce trase ceaușului de la Vadulat. Plecasem din București cu trăsura noastră cu zonturi, mare cit un hambar și care să despărțea pe mijloc printr-o perdea; și pentru că trăsura era înhămată cu doisprezece cai, sosirăm destul de repede la poșta de la Vadulat, dar, cu toate acestea (aceste *D*), ziua fiind mică toamna, începuse tocmai să amurgească. Când se aduseră caii ca să-i schimbe, tată-meu chemă pe ceauș și-l întreabă de ce au scos surugiii din grajduri numai opt cai? Și ceaușul, pe care mi-l aduc aminte ca acum, un om înalt și chipeș, îi răspunde că ăilalți (ceilalți *A*, *B*) sunt la ciai. De-or fi fost caii la ciai ori nu, Dumnezeu știe, dar ceaușul, văzind că nu i se trece cu una cu două, scoase ca din pământ încă patru cai și puse de-j prinse la trăsura pe lângă ăilalți (ceilalți *A*, *B*). Surugiii se azvirliră apoi în șea

(pe cai *A, B*), cu bicele în mână, și gata de plecare, pe cînd ceaușul, cu căciula cu fund roșu în mână, ca mai mare al surugiilor, căci ceaușii erau un fel de vătăfași ai lor, le da feluri de povești, ca bunăoară: să mîne bine, să bage de seamă la hopuri și altele multe, dar aceasta (aceste *D*) mai mult pentru a face să-i cadă bacșișul obișnuit în căciulă, decît din grija ce avea ca să sosim cu bine la poșta următoare. Așa era dispărutul tip al (era perita năluca a *D*) ceaușului de poștă și pare că-l văd încă în picioare la porțița trăsorei (trăsorii *C*), în ȋtari (ȋtării lui *A, C*) de dimie albă cusuți cu arnice și cu peptarul lui (peptar *D*) roșu ale cărui flori de matase și (de *C*) fir strălucitor în cele din urmă raze ale soarelui ce apusese de trei sferturi după dealurile ce albăstreau în depărtare (cari apăreau în depărtare, în fața drumului *A, B*) *A, B, C, D*: Irmilicii și rubielele — părăluțele — sfaștii și sfaștuicele — acești bani nu-i știți, după cum habar n-aveți nici de icoșari, nici de firfirici de treisprezece și de douăzeci și doi, și după cum nu știți nici de ceaușii de poștă. Cel de la poșta de la Vadulac, și de care mi-aduc aminte ca și cum l-aș fi văzut ieri, purta o venghiercă roșie de postav, gătănată cu șnururi de fir pe cusături, pe lîngă că era împodobită și cu înflorări de arnici. Nădragii lui erau din dimie albă ce-i treceau de genuchi, ce se strîngeau împrejurul pulpelor și se schimbau, deasupra imineilor, în ponturi cu clape. De sub briul lui de piele roșcată, înfrumusețat cu solzi de alamă, scăpa în sfîrșit în cute dese, amintind pe ale fustanelor grecești descrise de Herodot, o cămașă scurtă ce se oprea deasupra șoldurilor. Ceaușii erau un fel de isprăvniceii în a căror seamă erau dați surugiii. Ei îngrijeau să fie cai la grajd și să-i aducă de la cîmp, dacă erau la cîmp, și tot ei întrebau pe drumeți dacă au fost mulțumiți de surugii și de cai. La sosirea și la plecarea trăsurilor, ei erau cei dinți care ieșeau ca din pămînt la porțițele lor și care, cu căciula în mână, primeau într-nsa bacșișurile pentru urările ce le făceau. De obicei li se arunca unul, sau o jumătate de icosar, iar uneori numai doi sau trei sfaști. Bacșișurile erau, prin urmare, treabă mare, mai ales că, în acele vremuri, ocaua de carne era vindută cu cîte nouă parale, că țuica o luai pe cîte 60 vadra, iar vinul pe cîte 80. De altfel nici dobitoacele domestice nu făceau bani mulți. O vacă cu lapte, cu vițelul ei, putea să fie cumpărată de la tîrgul de afară al orașului cam pe prețul de 25 pînă la 30 de lei vechi și cam tot pe atît un cal de trăsură sau de șea. Haz mare aveau însă ceaușii cînd plecau caleștile sau butcile din curtea poștei. Cruci și dumnezei și papuci

Maicii Precistei injurau ei cit îi ținea gura, iar cînd nu le picau în palmă bacșișurile așteptate, alți papuci ai Maicii Precistei și alte cruci și dumnezei răsuna. — Ei, și? ... Parcă azi nu e tot așa? ... — Cruci și dumnezei! *E*.

(p. 153)

SURUGIUL

Publicată în *Presa*, XI, 88, 21—22 aprilie 1878, p. 3, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, V. Republicată în: *Literatorul*, I, 3, 3 februarie 1880, p. 41—42, cu supratitlul „Tipuri dispărute“, III; *Lumina*, I, 7, 11—12 aprilie 1894, p. 2; *Cartea de aur*, 1902, p. 268—270, dedicată: „Doamnei Cecilia Florea Stăncescu“; *Românul*, 47, 121, 25 mai 1903, p. 124, aceeași dedicație.

Textul definitiv în ms. autograf 3.216, f. 36r. — 38 v., cu dedicația: „În memoria mult regretatei Cecilia Florea Stăncescu (din Craiova)“.

Reprodusă din ms. 3.216, cu respectarea voinței poetului în legătură cu forma exactă a strofelor din *Cărușa poștei*, după Macedonski: „Versuri de Pușkin, traduse de C. Negruzzi. Doresc ca la tipărire să li se restabilească textul după Negruzzi, căci eu le-am transcris aci din memorie“ (ms. 3.216, f. 36 r.).

În retipăririle anterioare, *moto-ul* se compune din 5 și 4 strofe, reduse în ms. definitiv la 3.

Memoria lui Macedonski se dovedește, într-adevăr, șovăitoare. Cercetări recente (N.A. Ursu, *O poezie necunoscută a lui Pușkin tradusă de Alecu Donici?*, în *Cronica*, V, nr. 46, din 14. XI. 1970) precizează că: o poezie de Pușkin, cu titlul *Cărușa poștii*, nu pare să existe; că anume indicii (atribuția unor contemporani: C. Negruzzi, G. Sion) arată pe Alecu Donici drept autor sau traducător al acestei poezii, că, în orice caz, o elegie devenită romanță, cu titlul *Cărușa poștii* a fost populară în epoca tinereții lui Alexandru Macedonski. O primă atestare o oferă ms. 1.146 al Bibliotecii R.S.R. (f. 52 r. — 53 r.), colecție de poezii, alcătuită pe la mijlocul secolului trecut. Anton Pann reproduce *Cărușa poștei* în *Spitalul Amoralului* (broșura I, ed. a 2-a, Buc., 1852, p. 92), de asemenea, în repetate rinduri, colecția intitulată *Dorul. Culegere de cînturi naționale și populare veche și nouă*, editată de librarul — editor H.C. Wartha, începînd — probabil — din 1860. „În această colecție poezia, cu ușoare modificări datorate circulației orale, este intitulată *Surugiul* și poate fi găsită în ediția a 7-a, din 1867, p. 293, în ediția a 8-a, din 1868, p. 293, în ediția a 10-a din 1870, p. 190 și în ediția a 11-a din 1871, p. 215“. Este

foarte probabil că Macedonski asociază printr-o „falsă memorie“ popularitatea romanței, atribuția incertă a autorului și tematicii sale, care poate să fi dezvoltat chiar motivul poeziei — *moto*. În acest caz, „restabilirea textului“ la „tipărire“ nu se mai poate face „după“ C. Negruzzi, mărginindu-ne a reproduce *in extenso* poezia *Căruța pocitii*, în cea mai veche versiune cunoscută (ms. 1.146, f. 52 r. — 53 r.), în transcrierea lui N. A. Ursu:

„În zor de ziuă, de dimineată,
Căruța pocitii pe drum era,
Și surugiul ce-a sa viață
Pe cal petrece, plesnind, striga:

„Mișcați cu toții, mișcați la vale,
Mișcați spre culmea ce o zăriți!
Acolo e poșta, sfârșit de cale,
Unde voi trebuie să odihniți.”

Veți odihni-vă, dar, ticălosul,
Eu n-am odihnă pe-acest pământ;
Sufletu-mi zboară la-ntunecosul
Al dragei mele vecinic mormânt.

Cît am iubit-o, voi știți, de tare,
Voi țineți minte ce goane dam,
Grăbind prilejul de sărutare.
O, ce ferice atunci eram!

Eram ferice, dar cruda-mi soartă
Puține zile mi-au fost zîmbit;
Văzui pe brață-mi iubita moartă,
Ș-eu spre viață [sint] osîndit.

Mișcă, băiete, mișcă, săuase,
Sfarmă-mi gîndul cel necurmat,
Zdrobește în mine aprige oase
Ce tristul suflet îmi țîn legat!

În fuga mare te poticnește
Și-mi rumpi capul aci pe loc,
Să zbor acolo unde zîmbește
Al nesimțirei dorit noroc!”

A — *Presa*; B — *Literatorul*; C — *Lumina*; D — *Cartea de aur*;
E — *Românul*; F — ms. 3.216.

În *Presa*, *Literatorul*, *Lumina* și *Cartea de aur*, o notă:
„Ciocănești și Talpa — două poște pe drumul cel vechi al Craiovei“.

În ms. 3.216 o altă notă:
„olacuri — căruță de lemn pe două roate“.

V a r i a n t e

153—154

1—24; 1—27 Cu obrajii pîrguiți în soare, frumos băiețandru era surugiul dintre Talpa și Ciocănești. Din zori, el gonia de-a-n călare pe drumul dintre aceste două poște, ca și cum ar fi fost pe moșia lui. Plesnind din bici și cîntînd, cu cămașa desfăcută pe piept în arșița soarelui, cit și pe viscolul cumplit, puțini sunt oamenii de pe acolo care să nu-l fi văzut în vremea lui trecînd înfășurat într-un virtej de pulbere roșie, ca într-o manta de frumusețe. Cînd te uitai mai de aproape la el, îl vedeai că e cu chipul cam pîstruiat, dar degeaba! că el tot îngheța apa în puț dacă se privea înăuntru. Sfinte tare! Și cînd mina, cum se ducea ca vîntul. Dar hăirile? Cît de departe i se auzeau, și cum știa el să le umple cu nespusa voiciume a răsăritului ori cu atingătoarea duioșie a nserării. Să se mai mire cineva că se topeau după el toate fetele din Ciocănești, și că cele din Talpa îl priveau toate pe sub ochi. Din căciula de oaie neagră părul lui scăpăra soare și, de departe, Ruxanda, fata hangiuului de la Talpa, părea că simte pe grumaji, și între sfaurile ei, arzătoarea gidelătură a caierelor de aur înfocat ce i se duceau de după urechi de-a lungul gîtului sau ce-i băteau fără veste obrajii. Dar și el, să fi avut ori să nu fi avut de dus ușoarele olacuri ale stăpînirei, ori grelele trăsuri ale drumurilor de atunci, că tot odihnă și liniște n-avea, ci, mai totdeauna, alegîndu-și un roib sau un murg ce minca pămîntul, tot între Ciocănești și Talpa alerga... Cum au fost însă fetele de cînd lumea, și cum au să fie până la sfîrșitul veacurilor, așa și Ruxanda, cînd feciorul vîtafului boieresc din Tărtășești veni în pețit la tătînă-său, ochii i se scurseră pe brățările de sticlă pe care acesta i le aducea de la țîrg, și pe drumul poștei alți surugii mînară și hăiră F: Era un frumos flăcăiandru de optsprezece ani surugiul (*omite* surugiul E) cu obrajii pîrguiți în soare, care-și (că-și E) petrecea viața (sa A) călare, plesnind din bici și cîntînd. Umbla de la o poștă la alta ca pe moșia lui; vara, în arșița soarelui, cu cămașa desfăcută la pept (piept B); toamna, cu peptul (pieptul B) biciuit de viforul încărcat de zăpadă. Ori de (*omite*

de E) mina doisprezece cai în șir, ori de mina opt, înaintași, tot așa (de A) iute gonea și de la Ciolănești la Talpa se ținea virtej numai pulverea drumului, iar hăiturile i se auzeau cale de un sfert de poștă și mai bine. De sub căciula lui de oaie neagră, pusă cam într-o ureche, scăpa un păr inelat și stufos ce scăpăra în razele soarelui mii de schintei de aur. Și-i iubeau toate fetele mari și toate nevestele de la Talpa și toate nevestele și fetele mari de la Ciolănești. Dar el nu iubea, în afară de murgii lui, decît pe Ruxanda, fata hangiului de la Talpa. Că o întilnise în sințitul (asfințitul A, B) soarelui într-o porumbiște și-i făcuse o salbă din sfanții ce strînsese după bacșisuri. Și-i cumpărase flori de țirg și panglică (panglice A, B) în trei fețe tocmai de la Pitești pentru ca să și le împletească în păr și să joace cu ele Dumineca la horă. Iar de la Ciolănești la Talpa de-aia se ținea virtej pulverea drumului și cînd era și cînd nu era de dus vrua olac. Ioniță, feciorul vătăfului de la curtea boierească, veni însă într-o bună dimineață să împețească pe Ruxanda, așa că, peste trei săptămîni, se întinse nuntă mare în curtea hangiului, măcar că plînsese biata Ruxanda până (pînă A, B) ce-i secaseră ochii și-i veștejiseră (veștejise E) în față florile tinereței. Și a doua zi, sosi în curtea poștei olacul, dar fără surugiu: că frumosul flăcăiandru, cu obrazii pînguți de soare, cu căciula de oaie neagră (omîe neagră E) pusă cam într-o ureche și cu părul inelat și stufos ce scăpăra în razele soarelui mii de schintei de aur, își răpusese viața și zăcea mort într-un șanț al drumului. Iar de atunci, pînă (pînă A, B) în zilele noastre, nu s-a mai văzut pulverea de pe drum ținîndu-se (țîindu-se A) virtej între Ciolănești și Talpa A, B, D, E: Era un frumos flăcăiandru de optsprezece ani surugiul cu obrazii pînguți de soare, caro-și petrecea viața călare, plesnind din bici și ciutînd. Umbla de la o poștă la alta ca prin moșia lui: vara, în arșița soarelui, cu cămașa desfăcută la piept, toamna, cu pieptul biciuit de viforul încărcat de zăpadă. Ori de mina doisprezece cai în șir, ori de mina opt, înaintași, tot așa iute gonea și de la Ciolănești la Talpa se ținea virtej pulverea drumului, iar hăirile i se auzeau cale de un sfert de poștă și mai bine. De sub căciula lui de oaie neagră, pusă cam pe o sprinceană, riura un păr inelat și stufos ce scăpăra în razele soarelui mii de schintei de aur. Și îl iubeau toate fetele mari și nevestele de la Talpa, iar toate nevestele și toate fetele mari de la Ciolănești îl iubeau, mîre! Dar el nu iubea, în afară de murgii lui, decît pe Ruxanda, fata hangiului de la Talpa. Că o

întilnise într-o porumbiște și cum asfințea soarele, îi făcuse salbă din sfanții ce strînsese pe bacșisuri. Și-i cumpărase flori de țirg și panglice să-și împletească în păr, tocmai de la Pitești îi cumpărase. Iar de la Ciolănești la Talpa d-aia se ținea virtej pulverea drumului, că gonea surugiul de minca pămîntul și cînd ducea vreun olac și cînd se întorcea cu caii slobozi. Numai că se întimplă să se drăgostească un Ioniță, fecior al vătăfului de la curtea boierească, de Ruxanda, și se apucă să o pețească, iar tatăl fetei, măcar că plînsese ea de i se scurseră ochii, o cunună cu al Ioniță și cununată rămase, săraca! Și iată că se întimplă și a doua zi de nuntă să soscască în curtea poștei olacul, da' fără surugiu. Că frumosul flăcăiandru, pasă-mite că-și răpusese viața, fiindcă nimeni nu-l mai văzu, oacheș și frumos să scapere în soare, ca o nălucă din poveste, cu părul său inelat și stufos și cu căciula de oaie neagră pusă cam pe o sprinceană. Iar de la Ciolănești la Talpa nu s-a mai ținut atunci pulverea drumului virtej. Geaba Ruxanda l-a așteptat și i s-a ținut în cale, în zori și în apus, pînă ce de intristare s-a prăpădit și ea. Și așa a fost C.

(p. 155)

VERIGĂ-ȚIGANUL

Publicată în *Presa*, XI, 97, 4 mai 1878, p. 2, cu supratitulul „Tîpuri dispărute”, VII. Republicată în: *Literatorul*, I, 18, 1 iunie 1880, p. 275—276; *Lumina*, I, 9, 14 aprilie 1894, p. 2; *Cartea de aur*, 1902, p. 271—273, dedicată: „Lui N. P. Romanescu, primar al Craiovei, fostul meu conșcolar și fiu al unui om de inimă, — om de inimă el însuși”; *Românul*, 47, 110 (1), 9 martie 1903, p. 34, cu supratitulul „Năluci din trecut”, aceeași dedicație; *Observatorul*, I, 229, 20 august 1903, p. 2, aceeași dedicație; *Literatorul*, XXVI, 26, martie 1919, p. 5—6, cu supratitulul „Năluci din vechime”, dedicată: „Lui N. Romanescu, întemeietor al strălucitului parc al Craiovei și fostul meu conșcolar”; *Universul literar*, XXXVI, 2, 18 ianuarie 1920, p. 19—21.

Textul definitiv mult amplificat, în ms. 3.216, f. 46r.—61v.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Presa*; B — *Literatorul*, 1880; C — *Lumina*; D — *Cartea de aur*; E — *Românul*; F — *Observatorul*; G — *Literatorul*, 1919; H — *Universul literar*; I — ms. 3.216.

Republicările au și de astă dată un număr de note explicative, cu mici variații de redactare:

„1. — *bez felurite oaze* — expresiune populară: felurite oaze de-ale casei; felurite paseri domestice.

2. — *cife* — bibilici.

3. — *govii* — hore.

4. — *constandinat* — monedă de aur de la împăratul Constantin.

5. — *Mălăiești* — în Dolj, plasa Amaradiiei.

6. — *Valea-Boului* — idem.

7. — *Polovragi* — în Gorj, plasa Novaci.

8. — *taclit* — taclitul servea de briu: citeodată primea și o altă destinațiune; el era dintr-o stofă în felul șalului numit taclit. Oamenii mai fără dare de mină îl făceau din stambă.

9. — *Coconu Mitrache* — diminutiv popular de la Dumitru: «Dimitrache, Mitrache».

10. — *Biru greu, biru greu / Veniți toți copii* — cîntec vechi.

11. — *păsat* — un fel de bucată pregătită din porumb rîjnit și lapte. Această bucată ce se aseamănă foarte mult cu laptele cu orez, e mai bună chiar ca aceasta (*Literatorul*). Bucată pregătită din porumb rîjnit și lapte. Se aseamănă foarte mult cu laptele cu orez (*Cartea de aur*).“

Textul din *Universul literar* are un număr de note suplimentare:

„1. — *leatu «pașopt»* — 1848.

2. — *libertatea lui Iliad* — Ion Heliade Rădulescu.

3. — *Magheru-Tell* — Tell și Magheru, generali ai revoluțiunii.

4. — *Rusetachie-Berlicul-mucalitul* — C.A. Rosetti, nepieritorul doctrinar al marelui rev. franceze (evident «române», n. ed. — eroare de tipar).

5. — *Fîrfirică Brătianu* — poreclă dată din dragoste de popor marelui tribun al rev. franceze din 1848 (evident «române», n. ed. — eroare de tipar), Ion C. Brătianu, fiindcă era mic de stat.

6. — *viuță* — diminutiv dat de *figănuși* unei vioare mici.

7. — *Valea-Boului* — localitate de unde începe (dinspre Amaradia) jud. Gorj.

8. — *Polovragi* — minăstire (Gorj).

9. — *pirozele* — peruzele.

10. — *beciurile* — subselurile.

11. — *cure* — să curețe porumbul.

12. — *Gilortul și Amaradia* — riuri în Gorj și Dolj.

13. — *Cornet* — comună lângă Craiova, fosta proprietate a familiei *Corneti*.

14. — *Adincata* — fosta proprietate a părinților mei, A.M.

15. — *Golul Drtnoci* — vie vestită în Craiova de odinioară.

16. — *govii* — nume oltenesc al sărbătorilor la care boierii pofteau pe țărani în curțile lor.

17. — *Vladimir* — sat de pe valea Amaradiiei“.

Ms. definitiv 3.216 dă o și mai mare dezvoltare unor note, adăugînd altele. Reținem toate amplificările semnificative:

„3. *Rusetachie-Berlicu-mucalitul* — C.A. Rosetti, acest om extraordinar, a început cariera lui ca un clovn. Nimini nu-l lua în serios. Sărac, dar dintr-o familie strălucită (prin ascendența sa, în linie femeiască, era Brîncovean), dînsul a fost pe rînd polițai, librar, poet, și, în sfîrșit, mare și chiar foarte mare ziarist. A întemeiat *Românul* și, împreună cu Ion Brătianu, a fost cap al partidului liberal. Om de principii și om de inimă în toată puterea cuvîntului. Puterea și gloria nu l-au orbit. A fost o reintrupare a marilor iacobini francezi.

13. *constadinași* — monede de aur mari cît una de 100 lei franceză, mai subțiri, cu împăratul și împărăteasa Constantin și Elena pe ele. Se aflau foarte răspîndite la noi.

16. *Pișca-n floare* — numele oltenesc al grangurelui.

17. *cioc de mierlă* — fiindcă îi este cîntecul ca al mierlei.

18. ...pe străin — în cursul anilor duși, aflîndu-mă într-o zi în grădina lui *Zdrafcu*, de pe malul Dimboviței, am văzut pe o gentilă pariziană, sosită cu un tînăr amic al meu de două săptămîni, izbucnind în hohote de plîns cînd lăntarul începu să cînte *Oltule-Oltușule*. Ea îmi mărturisî apoi că ce o înduioșase atît era cîntecul auzit atunci pentru înțîia oară.

20. *govii* — nume oltenesc pe care boierii le dau țărănimii în curțile lor, desfunzînd buți de vin și de țuică și punînd să se întindă mese încărcate cu de-ale mîncărei. În schimb, țărăanii aduceau așa plocoane încît îdestulau cu cel puțin pe șase luni casa boierească“.

slăvină, s.f. — canea.

V a r i a n t e

În toate republicările anterioare *Literatorului*, 1919, *Universului literar* și redactării definitive (ms. 3.216), *Verigă-Țiganul* apare într-o versiune mult mai concentrată, pe care o reproducem:

VERIGĂ — ȚIGANU

În vremea cînd toți boierii mari erau (boieri mari și nu-și deteseră mina cu farmazonii de orașe *A, B, C*) mari (*omite mari E*), în vremea cînd toți țărani erau neîmpămînteniți, dar cînd nu era țaran care (*omite care A, C*) să nu aibă cite două vaci cu lapte în curte și cite-o pereche de boi, bez felurite oare de-ale casei, în vremea cînd se întindea la Paști prin curțile boierești govii de se ducea pomina și de jucau în ele fetele și nevestele cu zavelci muiate în fluturi și sălbi de sfanți la gît, în mijloc cu cite-un costandinat d-ăl mare, trăia și Verigă-Țiganu, vestit de la Mălăiești pînă (pînă *D*) la Valea-Boului și de la Valea-Boului pînă sus în munte la Polovragi. Era urît Verigă și negru ca un arap, dar era lăutar bun. Ș-avea lipici, mîre, cum nu putea să aibă altul, cu fesul lui roșu în cap și cu taclitul lui de stambă galbenă vîrgată cu negru. Cînd îl auzeau de dimineața (*dimineața C, F*), în ziua de Paști, cîntînd colo sus pe deal, în curte la c'conu (cuconu *A, C*) Mitrache: Biru greu, biru greu / Veniți toți copiii /, să fi văzut cum alerga lumea de prin șapte sate dimprejur ca să vie la govia unde cînta Verigă. Măriuța se amoresase de Verigă (urît cum era. Verigă iubea pe Măriuța, frumoasă cum o făcuse Dumnezeu *A, B, C*). Și cînd veni ziua de Sin-Pietru, de se-ntinse în curte la c'conu (cuconu *A, C*) Mitrache govie mare tot ca la Paști, deși erau așezate pe sub opt pătule la umbră cite opt (*omite cite opt F*) mese încărcate de străchini cu păsat și cu ploști de vin, se apucă c'coana (cucoana *A, C*) Catinca de-i cunună. Dar dracu se apucă și el de-și băgă coada între ei chiar de a doua zi. Și nu mai cîntă Verigă (Țiganu *A*) de atunci: Biru greu, biru greu / Veniți toți copiii. / Dar dragostea i-o păstrară (păstrează *C*; păstră *F*) toate satele pînă (pînă *A, C, F*) la moarte și cînd muri se sculară ca unul (singur *A, C*), de la Mălăiești (pînă *A, B, C*) la Valea-Boului și de la Valea-Boului sus pînă (pînă sus *B, C*) în munte la Polovragi, de-l petrecură la groapă, cu fesul lui roșu pe cap și cu taclitu (tacritu *A*) lui de stambă galbenă vîrgată cu negru *A, B, C, D, E, F*.

Textul apărut în *Literatorul*, 1919, oferă și el o versiune deosebită de cea a redactărilor anterioare, de cea publicată în *Universul literar* și forma manuscrisă. Reproducem integral acest text.

VERIGĂ—ȚIGANUL

În vremea cînd boierii mari aveau suflete mari și cînd mai toți țărani, cu toate că erau neîmpămînteniți, erau fini ai boierilor, și întocmeau, împreună cu ei, ca o familie, în această vreme

cînd aproape că nu era țaran care să nu aibă vaci cu lapte în curte și două, trei perechi de boi sub umbrar, sau cite un staul de gratii, bez felurite oare, și cînd, la Paști și la Sin-Pietru, se întindeau la țară prin curțile boierești govii, de se ducea pomina, trăia și al Verigă-Țiganu, vestit de la Mălăiești pînă la Valea-Boului și de la Valea-Boului pînă sus în munte la Polovragi. Iar îmbeșugate zile erau, pe atunci, cele de pe Valea Amaradiiei. La drept vorbind, aveau și de ce să fie îmbeșugate, căci boierii nu se înstrăinau ca astăzi de pămînt și de țaran, ci trăiau acolo, se născuseră acolo și cunoșteau pe nume aproape pe toți feciorii de oameni așezați între cele două dealuri, ori pe crestele lor. Și apoi, mai era și altceva: de cite ori da beleaua fie printre boieri, fie printre țărani, deopotrivă se ajutau unii pe alții. De-asta și venea lumc multă la goviiile pe cari le dau boierii. Așa: era destul să bată din zorii zilei tobe vestitoare ale horei, ori dintr-un deal, ori din altul, că porneau satele în șir — pînă și unchiașii și muierile bătrîne porneau — și alergau cu plocoane la boierul unde se da hora. Iar mai ales dacă se lățea vestea că are să-i tragă din vioară și Verigă-Țiganul, curgeau cu duiumul atit băieții cit și fetele. Și nimeni nu se infățișa boierului cu mina goală. Unul aducea, în basmau lui roșie, de la treizeci la cincizeci de ouă proaspăt ouate; altul, ouăle de Paști păstrate, roșii ori incondeiate. Cei mai cu dare de mină se infățișau fiecare cu mielul-mielușelul lor, iar mătușele aduceau, tot ca plocon, care cite un cîrd de giște, cîrd de cițe, care curcani și cite altele. Te mai pomeneai, apoi, și cu plase în care se zbăteau peștii Amaradiiei cu solzi argintii sau aurii, ori cu mici tirnuri pline cu raci. În sfîrșit, era binecuvîntarea lui Dumnezeu peste țară și o singură govie indestula casa boierului pe șase luni. Ouăle nefierte erau, bineînțeles, puse la păstrare în putine cu tărițe ca să nu se atingă unul de altul, iar pasările umpleau curtea. Aceste daruri însă nu erau de loc în paguba țaranului, fiindcă, la vreme, și boierul sărea în ajutorul lui; ba îl scăpa de miliție, ba de taftul zapciului, ba de împlinirea dăjdiilor și, uneori, dacă el încăpea în vreo năpaste mare de tot, pînă și de pușcărie îl scăpa. Vitele îi erau, de altă parte, învoite să pască lăstari în pădure aproape pe nimic. Că — să vedeți — de-aia era boierul boier și țaranul țaran. Și cînd te gîndești că toate aceste legături izvorau, în parte, și din arcușul unui Verigă-Țiganul oarecare... Că-i trăgea bietul țigan de mama dracului, Verigă, al despre care e vorba, era cu adevărat negru ca un harap, dar era lăutar cum n-a mai stat. Și avea lipici, mîre,

de s-ar fi amurezat a mai frumoasă fată de el, numai dacă l-ar fi auzit cîntînd din diplă: Biru greu, biru greu, / Veniți toți copiii... / Dar pentru că tot muiera e capul relelor, cari, — de l nu e coada dracului degeaba — îi fu dat unei muieri să-i facă de petrecanie bietului Verigă. Și nu-l mai auzi nimeni cîntînd: Biru greu, biru greu, / Veniți toți copiii... / Dar dacă muri el, Verigă, amintirea i-o păstrară toate satele cite se sculară ca unul de la Mălăiești la Valea-Boului și de la Valea-Boului pînă sus în munte la Polovragi, de-l petrecură la groapă, unde fu dus cu fesul lui roșu pe cap și cu dipla lui dragă pe care i-o așezară frumos pe piept. Măă! Dar să fi ajuns el în zilele de astăzi, da de naiba, că numai astfel ar fi știut el ce e biru greu și, răzvrătit, cu ce foc n-ar fi chemat împrejurul lui pe toți copiii roată: Biru greu, biru greu, / Veniți toți copiii...

(p. 162)

ISPRĂVNICELUL

Publicată în *Presa*, XI, 86, 16 aprilie 1878, cu supratitlul „Tipuri dispărute”, III, semnată cu inițiala: „M”. Republicată în: *Războiul*, 273, 23 aprilie 1878, cu același supratitlu și semnătură; *Literatorul*, I, 5, 17 februarie 1880, p. 68—70, cu supratitlul „Tipuri dispărute”, IV; *Cartea de aur*, 1902, p. 274—277, dedicată: „Lui Charles Ad. Cantacuzino, poet al secolului XVIII, rătăcit în secolul XX și în România, precum și rarului amic”.

Reprodusă din *Cartea de aur*.

Despre legăturile poetului cu Charles Ad. Cantacuzino, din opera căruia Macedonski traduce poezia *Au bord de l'éternité*, din volumul *Cinglons les souvenirs et cinglons les réves* (Paris, Perrin, p. 53—54), sub titlul *Pe țărnuț ceșniciei* (*Literatorul*, XX, 7, 40 iunie 1899, p. 3), nota noastră, în ediția de față, vol. III, p. 291—292.

arcea, s.f. — mică construcție de scînduri în care se așază, vara, războiul de țesut.

(p. 165)

CĂMĂTARUL

Publicată în *Presa*, XI, 88, 21—22 aprilie 1878, p. 2, cu supratitlul „Tipuri dispărute”, VI. Republicată în: *Literatorul*, I, 2, 27 ianuarie 1880, cu supratitlul „Tipuri dispărute”, II, p. 22—25; *Cartea de aur*, 1902, p. 278—283, dedicată: „Domnului Grigore Olănescu, iubitor al limbei și literaturii române, — omagiu”; „Din *Cartea de aur*. Ortografia proprie autorului”: *Pagini alese*, II, 8, 1 octombrie

1902, p. 13—14; *Traian Demetrescu*, I, 6, 11 octombrie 1909, p. 1; *Literatorul*, XXVI, 25, 17 februarie 1919, p. 3—4, cu supratitlul „Năluci din vechime”.

Textul definitiv în ms. 3.216, f. 71v. — 77r.

Reprodusă din ms. 3.216.

A — *Presa*; B — *Literatorul*, 1880; C — *Cartea de aur*; D — *Pagini alese*; E — *Traian Demetrescu*; F — *Literatorul*, 1919; G — ms. 3.216.

Republicările anterioare versiunii manuscrise au o serie de note:

„1. — *jiletcă* — acest cuvînt ce a fost înlocuit cu cel de vestă este însă și el — lucru ce nu s-ar crede — termen curat franțuzesc: *Gillet*.

1 bis. — *dopia* — însemnează ad literam, dublă sau indoită; această expresiune se înțelege aci astfel: indoită însemnarea lucrurilor zălogite.

2. — *satintur* — satin de Tours, adică atlas din orașul francez Tours.

3. — *lucrață anevato* — lucrată cu un fel de broderii.

4. — *malotea* — mantelul doamnelor de atunci. Maloteaua era foarte lungă și bogată.

5. — *ghermesut* — un fel de moar; stofă în mătase și bumbac.

6. — *ceadiriu* — verde ca paiul grului.

7. — *sangeap* — blană cenușie și delicată ca puful, pe care femeile avute o poartă și în ziua de azi ca garnitură la git, de mîneci și manșon.

8. — *paftale* — cătărămi de cordon.

9. — *rochie de cors* — rochie de cors se numeau cele făcute dintr-un fel de mătase de Corsica, brodată cu flori de fir.

10. — *belacoasă* — stofă tot de mătase numită «Belle-Ecosse».

11. — *mucavale* — broderii de mătase pe carton, reprezentînd flori, paseri, fluturi etc. Mucavalele se aduceau din Constantinopol.

12. — *zamfir* — safir”.

Ms. 3.216 include și el o serie de note, precum urmează:

„1. — *teșilă* — un fel de traistă mică.

2. — *doldora* — încărcate cit se poate mai mult.

3. — *tura și vura* — și una și alta.

4. — *aman* — cuvînt turcesc: *cînd se simte pierdut*, nemaigăsindu-și în nimic mîntuirea.

5. — *logoriseală* — de la grecescul *logos*: «după multă vorbă».

6. — *zălogi* — le amanetă.

7. — *satintur* — satin de Tours, adică atlas din orașul francez Tours.

8. — *anceată* — cu un anumit fel de broderii.

9. — *malotea* — ront pe care îl îmbrăcau cucoanele sau neguțătoarele iarna.

10. — *ghiermășut* — un fel de stofă de mare preț.

11. — *sangeap* — blană scumpă în felul celei numite azi: *petit-gris*.

12. — *paftale* — catarâmi.

13. — *pirozele* — peruzele.

14. — *cors* — rochie de Corsica.

15. — *pembé* — trandafirie.

16. — *mucavale tighelite cu fir* — se lipeau pe această stofă cartoane pictate cărora li se da tighel cu fir.

17. — *ccadiriu* — verde ca paiul grului când e de curind ieșit din pământ.

18. — *ermină* — (*hermine*)⁶⁶.

cacom, s.n. — hermină.

catagrafie, s.f. — inventar.

tibet, s.n. — țesătură de lină.

Versiunea franceză a acestei schițe, sub titlul: *L'Usurier*, cu supratitlul „Le bon vieux temps roumain”, a apărut în *Revue Française de l'Etranger et des Colonies*, 11, novembre 1885, de unde poetul o reproduse în *Le Peuple Roumain*, I, 35, 17/29 novembre 1885 și *Literaturul*, XIV, 4, 15 septembre 1893, p. 6-8. Vezi nota în volumul de față, p. 634.

Aceeași precizare și în ms. 3.216, f. 71v.:

„Această poveste a fost tradusă de autor în limba franceză și publicată în *La Revue Française* din Paris”.

V a r i a n t e

165—166

2 în vremea de altădată *G, F*: pină acum vreo douăzeci de ani *A, B, C, D, E*; 6 și se întorcea cu țecșila doldora *G, F*: și se întorcea totdeauna cu parale *A, B, C, D, E*; 6—8 Că sluga era, ca și stăpînul ei, crezută pe cuvînt. Iar fiecine județ avea cite un Kir-Năstase *G*: și mai toate județele aveau cite un asemenea Kir-Năstase *A, B, C, D, E*: Că sluga era crezută pe cuvînt, după cum erau crezuți și stăpînii ei. Iar mai toate județele aveau cite un Kir-Năstase *F*; 9—11 Cel pe care l-am apucat eu era pîntecos și mărunt, gras și roșcovan

la față, și purta jiletcă albă, cu lanț de aur gros și lat pe după gît în jos *G*: Pe cel pe care l-am apucat eu îl țin mînte seund și cam roșcovan, purtînd jiletcă albă cu nasturi de mărgean roșu și cu (*omite* cu *A*) lanț de aur, gros și lat pe (de *D*) după gît în jos *A, B, C, D, E*: Am apucat și eu unul. Era mărunt la stat, roșcovan, pîntecos și avea jiletcă albă, cu nasturi de mărgean roșu și cu lanț de aur, gros și lat pe după gît în jos *F*; 12—15 Lua numai doi galbeni pe an, peste dobînda pravilnică, ce era de zece la sută, și tot i se zicea de lume cămătar, spunîndu-se că se va alege praful de el și de copiii lui *G*: Lua doi galbeni mai mult peste dobînda pravilnică, ce (care *B*) era de zece la sută pe an, și toată lumea îi zicea Kir-Năstase-cămătarul și spunea (zicea *A, B*) c-o să se aleagă praful de casa și de (*omite* de *D*) copiii lui *A, B, C, D, E*: Nu lua decît doi galbeni peste dobînda pravilnică, ce era de zece la sută, și tot îi zicea lumea cămătar și proceea c-o să se aleagă praful și puzderia de casa și de copiii lui *F*; 20—26; 1—38 Săraca (*Biata F*) noastră țară românească! Adică ce rău a făcut ea ca să nu fie lăsată în seul ei (lăsată să fiarbă în seul ei *F*) de bătuții la cap care ne-au stricat toate rosturile românești? Adică — oameni buni și creștini ai lui Dumnezeu — nu putea să meargă țara noastră înainte și fără libertatea de azi — moft al mofturilor — cit și fără egalitatea lor, și alte multe bazonii, ce s-au dovedit că sunt smintenii curate, și ce au nenorocit pe atîta lume? Căci, uitați-vă puțin împrejur, și luați-o (împrejur) mă rog... Luați-o *F*) de la ulițele drepte și largi, ce nu se potrivească nici cu verile nici cu iernile noastre, și spuneți-mi: nu erau mai cu rost întortocherile de uliți și îngustimile lor, ce adăposteau iarna de crivăț și vara de îngrozitoarele călduri? Negreșit: bune sunt canalele pe sub uliți (canalurile pe dedesuptul ulițelor *F*), și trebuiau să se facă (*omite F*) dar casele (de astăzi *F*), din care unele sunt mai nalte de cum era turnul Colței (a căror înălțime ar întrece pe a turnului Colței, de-ar mai fi *F*), făcute de oameni cu scaun la cap sunt? Apoi, Bucureștii ăștia întregi, unde nu mai e decît cărămidă și piatră, nu ar fi fost ei mai frumoși și mai căutați de străini dacă ar fi urmat să se împedobcască cu noi farmece (să se înfrumusețeze *F*) potrivit firei noastre și locului, păstrîndu-și, cu scumpătate (și ar fi rămas și astăzi cu *F*), micile lui case cu coperișuri fuguiate și cu strașini late în mijlocul roditoarelor grădini ce le înconjurau? (a unor frumoase și roditoare grădini? *F*). Fie că ticăloase maimuțe mai sunt și oamenii! (Doamne, Doamne! ticăloase maimuțe mai sunt și oamenii *F*). Oricum, însă (Oricum ar fi, însă *F*), cămătari

de felul lui Kir-Năstase — măcar că pe-âl de care vorbim l-a prăpădit Dumnezeu — n-o să mai avem oricât am dori unul (măcar că l-a prăpădit Dumnezeu, oricât am vrea să mai avem, n-o să mai aflăm cît lumea *F*). E adevărat că și dînsul începuse să se facă vinovat de o foarte grea ticăloșie și iată cum s-a înfăptuit înțlia oară asta, și de ce, pesemne, și-a luat pedeapsa de la Ți-de-Sus. Lucrul se petrecu, după cum îmi spuse un moșneag pe care moartea îl uitase pe pămînt (Lucrul se petrecu, îmi spuse, pe cît ți-u minte, un bun moșneag pe care moartea îl uitase pe pămînt *F*), tocmai într-o iarnă din cele mai geroase. Afară sufla groaznic crivățul și poleiul izbea în geamurile înghețate. Și, zang-zang, se auzi oprindu-se o sanie la poarta lui Kir-Năstase... El își luă în grabă în umeri o cațaveică de tibet verde căptușită cu oate și deschise ușa. — Sluga dumitale, Kir-Năstase, îi zise atunci un voinic în puterea vîrstei (vieței *F*). Și (Iar *F*) intrind în casă, el îi mai spuse că nevasta îi e în facere, că a rămas fără o lăscăie în pungă, și că mare nevoie ar avea de vreo mie de lei (în facere, că negoțul îi merge rău, că n-are o para chioară în pungă și că are nevoie de vreo mie de lei *F*) *G, F*: Era mare încrederea în vremurile alea (acelea *A, D*). Căci nu se afla boier, neguțător, ori moșnean să-și pună amanet petecul de pămînt pe care i-l detese Dumnezeu, pentru a se duce să ia bani cu împrumutare... Necum să-și ia cineva ceasornicul de la brîu, ori cerceii din urechile nevastei (nevastă *B*) și (ca *A, B*) să se ducă să-i zălojească în tîrg ca-n ziua de astăzi. O! Doamne!... Dar și cît de ciștiți erau oamenii și cum se sprijineau toți între dinșii pentru a nu cădea în necinsturi, ori pe mina cămătarilor. Și fiindcă aveau să trăiască cu toți împreună, ei își ziceau că, dacă astăzi joacă ursul la poarta unuia, mine (mine *A, B, E*) poate să joace și la poarta altuia... Și se ajutau între dinșii, și orfanii nimănu (nimărui *A, B*) nu rămîneau pe drumuri flămînzi... Iar cămătarii nu făceau stărurile de astăzi, că (căci *D*) de se obrăzniceau, mi ți-i punca (puncă *A*) binișor la locul lor și boierii și neguțătorii, făcîndu-i să nu mai fie primiți în nici o casă și lăsîndu-i să se prăpădească în urgia și blestemul tuturilor, după cum s-a prăpădit și Kir-Năstase pentru că îndrăznise să ceară zălog unui fecior (de oameni *A, B*) din teapa neguțătorescă. Că era (Era *D*) mare rușine pe atunci pentru ăl de-și punca ceva zălog și era destul numai ca o asemenea zălogire să se ceară (și era destul să se ceară numai o asemenea zălogire *A, B*) pentru a se pune opînca necinstei pe obrazul ălui de era întrebuițat de bani. Într-o seară de iarnă, Kir-Năstase sta la gura sobei cu ciu-

bucu-n gură și cu scufa în cap. Afară sufla groaznic crivățul, și poleiul țacănea-țacănea mereu, picurînd pe geamurile înghețate. Zang-zang... să auzi oprindu-se la poartă o sanie. Kir-Năstase își lua degrabă în umeri scurteica cu față de tibet verde și deschise ușa. — Sluga dumitale, Kir-Năstase, îi zise atunci un voinic ca de vreo (vro *A*) douăzeci și patru de ani care (ce *A, B*) se urcase în prispa casei. Mi-e nevasta în facere și am venit să-mi dai vro mie de lei împrumutare că n-am o para chioară în toată casa *A, B, C, D, E*.

167

3—7 De omul la aman nu se scapă însă ușor, și, după multă logoriseală, obișduitul negustor se duse acasă, de unde se întoarse tot în acea seară cu o sumă de lucruri pe care le zălogi cămătarului. Împrejurările au adus ca să-mi între catagrafia lor în mină și iat-o *G*: Cămătarul rămînea de piatră. În sfîrșit, după multă logoriseală, Kir-Năstase se hotărî să-i spună (spuie *A, B*) că poate c-ar găsi niscaiva bani pe fundul lăzei (lăzii *A, B*), dacă ar fi cumva la mijloc vrun (vreun *E*) amanet ceva. Și pentru că vorba amanet o auzi rostindu-ți-se numai atunci cînd ești ajuns la aman, nu se zbirli bietul Stancu Boiangiu tocmai atîta pe cît s-ar fi zbirliț de i-ar fi pomenit-o Kir-Năstase în alte vremuri, astfel că, ajungînd la învoială, plecă și se întoarse peste o jumătate de ceas cu următoarele lucruri pentru a le zălogi cămătarului, lucruri a căror catagrafie o voi da aci spre a se vedea la ce ananghie trebuie să fi fost Stancu Boiangiu, pentru ca să se hotărască pe vremea aia să pășească la un așa (asemenea *A, B*) fapt *A, B, C, D, E*: Cînd să plece însă, și numai după multă logoriseală, Kir-Năstase se hotărî să-i spună că poate ar găsi niscaiva bani în chichița lăzei, dacă, de rîndul acesta, i-ar fi chezășuiți cu vreun zălog cumva, fiindcă, de, vremurile erau grele și mai pierduse el bani destui... Că, vezi! lumea s-a schimbat; că a venit vremea bonjuristilor, arde-i-ar focul, și că cine cu gîndul nu gîndești, l-a pus la mină și și-a băut joc de el. Apoi, unde pui că mai e și moarte și viață? În chipul ăsta, și, de voie de nevoie, obișduitul negustor se vede că n-a avut ce face că iată catagrafia lucrurilor pe care le-a lăsat în păstrarea cămătarului *F*; 21—32 Dar dană Stancu Boiangiu își va mai fi scos sau nu lucrurile astea, nimini nu mi-a putut spunc. Atîta doar să știe: că a început să-i meargă rău cămătarului; că a sărăcit cu totul; că i-au umblat copiii, multă vreme, goi-pușcă prin mahala, și ică, la urmă, i-au murit toți unul după altul; că, iar, vecinii l-au găsit țepăn într-o dimineață de iarnă în pridvorul casei lui, ale cărei geamuri vîntul le

spărsese, pe cind poleiul țacănea-țacănea pe cioburile cite mai rămăseseră în pervazurile ferestrelor, și pe cind se năpusteau nămeții de ninsoare pe podelele odăilor și pe coperișul desfundat *G*: Trecu o lună, două... dar cind afit neguțătorii (negustorii *E*) cit și boierii afită de urmarea cămătarului atunci (atuncea *A*) cind văzuse pe boian-giu cu cuțitul la gît, se legară cu (*omite* cu *A*) toți să-l prăpădească; și într-un an de zile, nu mai mult, Kir-Năstase ajunsese de nu mai avea după ce bea apă. El, odată gras și roșcovan, era acum gîrbov și uscat... Nu mai purta jiletcă (albă *A*, *B*) cu nasturi de mărgean roșu, nici lanț de aur, gros și lat, pe după gît în jos. Și copiii lui, goi-pușcă, cărșeau prin tinda caselor și-i înmuriră unul cite unul până (pină *A*) la ăl din urmă. În sfîrșit, într-o noapte de iarnă, pe cind Kir-Năstase, căzut în lungoare (lingoare *E*), tremura într-o cocioabă de casă, prin viforul care sufla groaznic afară, și prin zgomotul poleiului care țacănea-țacănea mereu, picurînd pe geamurile înghețate. Zang-zang! i se păru în frigurile bolii că aude oprindu-se la poartă o sanie. Kir-Năstase se sculă, își luă degrabă în umeri scurteica, a cărei față de tibet verde cădea incoaci și incolo zdrențuită, și deschise ușa... A doua zi îl găsiră mort în prispă (în prispa casei *A*, *B*). Astfel era cămătarul din vechime; dar astfel cum era și tot îl bătea Dumnezeu, căci oamenii trăiau pe-atunci (p-atunci *A*, *B*) în frica lui și se sprijineau între dinții iar nu se minceau ca cîinii (*De la* Astfel era, *pină la sfîrșit, text omis în D*) *A*, *B*, *C*, *D*, *E*: Acum ce s-o fi făcut cu lucrurile astea? Le-o fi scos bietul Stancu, ori ha? Nu se știe; dar vorbele care au umblat în vremuri sunt că, lui Kir-Năstase i-a mers, de atunci, numai pe dos; că a sărăcit cu totul; că bieții lui copii umblau goi-pușcă prin mahala, că i-au murit pină la ăl din urmă și că, într-o dimineață de iarnă, pe el l-au găsit înghețat în pridvorul casei, pe cind picăturile poleiului țacăneau pe geamurile sparte ale ferestrelor și pe cind viforul urla groaznic afară și năpustea nămeți de zăpadă în pridvor pe care ei îl potmoleau *F*.

DIN PERIODICE

CINELE DIN VĂCĂREȘTI

(p. 171)

Publicată în *Alegătorul liber*, I, 77, 78, 79, din 8, 11 și 13 august 1875, datată: „13 aprilie 1875“. Republicată în: *Stindardul*, I, 19, 20, 22, din 19, 20 și 23 aprilie 1876, „Nuvelă originală“, datată: „13 aprilie 1875“; *Vestea*, I, 41, 43, 44, din 16, 18 și 19 mai 1877, „Nuvelă originală“, aceeași datare (la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, colecția incompletă).

Reprodusă din *Stindardul*.

Romanțare evidentă a unui episod penitenciar, cules sau trăit cu prilejul detențiunii sale politice, între 14 martie — 7 iunie 1875 (cf. *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 123—127).

ieremiadă, s.f. — plingere, tînguire.

(p. 189)

CÎRJALIUL

Publicată în *Stindardul*, I, 12—14, 11—13 aprilie 1876, cu subtitlul „Nuvelă originală“, datată: „1876, Buc., aprilie 5“. Reprodusă în *Vestea*, I, 50—55, 25—30 mai 1877, cu același subtitlu.

Reprodusă din *Vestea*.

Macedonski romanțează în mod evident un episod din biografia haiducului Cîrjaliu, personaj istoric, luptător la 1821 în rîndurile Eteriei lui Al. Ipsilanti. Versiunea despre „răpirea soției sale de către un ture il sili a se face bandit, jurînd moarte osmanilor“ este reținută și de C. D. Aricescu (*Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, I, p. 69). Despre viața și moartea Cîrjaliului scrie,

în același stil romanțat-admirativ, și J. A. Vaillant (*La Romanie*, Paris, 1884, II, p. 236—244, 247—257).

Cîteva note însoțesc textul:

„Bătrînul Zaharia — Zaharia este tatăl lui Ioan Botezătorul.

Cirjali — A se vedea *Curierul de ambe sexe*, vol. I, pagina 108, coloana II.“

chibitcă, s.f. — un fel de trăsură acoperită.

kaicdgi, s.n. — conducătorul unui caiac; luntraș turc.

vilaiet, s.n. — diviziune teritorială în Turcia.

Trimiterea dovedește că unul din punctele de plecare ale „nuvelei“ lui Macedonski este și povestirea *Cirjaliul*, „traducere de la A. Pușkin, de D. C. Negruzzi“ apărută, într-adevăr, în *Curier de ambe sexe*, periodul I, 1836—1838, a doua ediție, 1862, p. 108—114.

Din aventuroasa viață a eroului său, Pușkin reține doar episodul moldovenesc și evadarea din mîinile turcilor, menționate abia în final de Macedonski, care-și tratează personajul cu foarte multă generozitate, dintr-o perspectivă pur romanțioasă. Imaginea printre scriitorii români era însă alta, căci o „notă a traducătorului“, C. Negruzzi, ține să precizeze:

„*Cirjaliul*, creat de D. Pușkin ar fi un tâlhar à la Salvador Rosa, a fost dimpotrivă un hoț foarte nepoetic. Dacă a cerut cinci mii lei (de care mă îndoiesc), și care mai ales i s-au dat (care nu crez), nu știu. Știu atît că groaznicul *Cirjaliul* care scăpase de țeapa turcească, nu scăpă de spinzurătoarea moldovenească, unde se sfîrși foarte prozaicește la 1824.“

(p. 206) AȘA SĂ FAC BANII

Publicată în *Vestea*, I, 22, 27 aprilie 1877, p. 2—4, cu subtitlul „Nuvelă orientală“, semnată: „Leandru“.

Reprodusă din *Vestea*.

Versiunea franceză a acestei „nuvele orientale“, elaborată la bătrînețe, devine *Comment on devient riche et puissant*, în volumul de față, p. 373.

(p. 212) LÎNA DE AUR

Publicată sub titlul *Lina de aur, basm serbesc*, în *Vestea*, II, 250 și 251, 19 și 26 ianuarie 1878 (la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, colecția incompletă). Republicată cu titlul *Legenda*

libertății, în *Literatorul*, I, 14 și 15, 20 aprilie și 4 mai 1880, p. 212-215, 228-233, cu subtitlul „Basm sîrbesc“; *Lumina*, I, 29-33, 12-17 mai 1894, cu subtitlul „Poveste sîrbească“, aci, cu titlul definitiv: *Lina de aur*.

Reprodusă din *Lumina*.

A — *Vestea*; B — *Literatorul*; C — *Lumina*.

iașmac, s.n. — vîlul cu care turcoaicele își acopereau fața.

V a r i a n t e

213

4 unii după alții, dispăreau C, B: unii după alții, și unii după alții dispăreau A.

214

6 zilei dar C, A: zilei B; 17 unii după alții, dispăreau C: unii după alții, și unii după alții dispăreau A, B; 28 Stoiene, Stoiene C: Stoiane, Stoiane A, B; 39 Stoiene C: Stoiane A, B.

215

21 Iacob C, A: Iacob B; 25 Iacob C, A: Iacob B; 27 Iacob C, A: Iacob B; 28 început C: început să vineze A, B; 29 se înțelegea C, A: se înțelege B; 30 cit C, A: Cată B; 34 Iacob C, A: Iacob B.

216

28 acest A, B: acel C; 38 — 39 gîndul lui C, A: gîndu-i B.

217

5 să alerge C, A: să alerge fără țintă B; 19 ia la urmă C, A: ia după aceea B; 22 întocmai C, A: întocmai cu B.

218

24 încă eu nu te voi lăsa C: căci eu nu te voi lăsa A, B.

219

8 răsărise C: răsăriră A, B; 22 pe C, B: omite A; 36 prăvălii C: frumoase prăvălii A, B.

220

22 porumbel C: porumb A, B; 24 luă C, A: smulse B; 25 porumbelului C: porumbului A, B; 30 porumbelul C: porumbul A, B; 31 vrăjitorului C, A: vrăjitoriiilor B.

8 porumbel *C*: porumb *B*; 11 porumbelul *C*: porumbul *B*.

16 să-i cercăm *C*: să-i încercăm *B*; 22 făcu *C*: făcu un *B*.

14—15 acest cuvânt sîrbesc: „Svobodnost“, „Libertate“ *B*: aceste cuvinte sîrbești: „Svobodnost“, „Libertate“ *C*.

(p. 225)

POMUL MĂRGĂRITEI

Publicată în *Vestea*, II, 251, 26 ianuarie 1878, p. 3. Republicată în: *Literatorul*, I, 13, 13 aprilie 1880, p. 195—196; *Lumina*, I, 1, 5 aprilie 1894, p. 2.

Reprodusă din *Lumina*.

A—*Vestea*; B — *Literatorul*; C — *Lumina*.

V a r i a n t e

2 bătrînul arendaș *C*: un bătrîn medic de țară *A, B*; 3 după treburi *C, A*: să-și vază bolnavii *B*; merseserăm *C*: merserăm *A, B*; 5 harta geografică *C, A*: hartă geografică *B*; 6 dintii *C, A*: dintăi *B*; octombrie *C, A*: octombre *B*; 16 scinteia *C, A*: schinteia *B*; 22 inserase *C, A*: inserase tocmai *B*.

2 arendașul *C*: doctorul *A, B*; țăranul *C*: bătrînul țăran *A, B*; 8 cucoane *C*: domnule doftor *A, B*; fata ne e *C*: fata noastră e *A, B*; 4 uitarăm *C, B*: uitarăm atuncea *A*; 7 de pe ramură *C, A*: de pe ramura sa *B*; 17 Arendașul *C*: Doctorul *A, B*; mult *C*: mult timp *A, B*; 17—18 și apoi *C, A*: și apoi, după aceea *B*; 18 ei *C*: său *A, B*; 21 vād, vād *C*: vād, domnule doftor, vād *A, B*; 26 atunei *C*: atuncea *A, B*; 27 mîngiietor *C, A*: mîngiitor *B*; 32 Arendașul *C*: Doctorul *A, B*; întrebă *C*: întrebă atuncea *A, B*; 34 se logodise *C, A*: se logodise la urmă *B*; 35 de un an *C, A*: de vreo șase luni *B*; 39 ei *C, A*: său *B*.

1—2 zgomotul unui topor *C*: zgomotul unei săcuri *A*: lovitura unei securi *B*; 2 Mărgăritei *C, A*: bietii Mărgăritei *B*; 3 tatăl ei *C, A*: tată-său *B*; 7 Mărgăritei *C, A*: Mărgăritii *B*; 7—8 dragostei trecute *C*: dragostii trecute *A*: dragostei sale trecute *B*; 12 era cam

abătută *C*: ea era mult mai abătută *A, B*; 24 umeri *C, A*: umerii săi *B*; 25 ei *C, A*: sale *B*; 31 întiul *C*: primul *A, B*.

(p. 228)

LUNTRAȘUL

Publicată în *Literatorul*, II, 4, 15 aprilie 1881, p. 701—702, cu subtitlul „Nuvelă originală“.

Reprodusă din *Literatorul*.

(p. 231)

COSTICĂ

Publicată în *Literatorul*, II, 11, noiembrie 1881, p. 259—261, cu subtitlul „Nuvelă originală“, datată: „București, 1881“.

Reprodusă din *Literatorul*.

(p. 235)

CARTEA DE POEZII

Publicată cu supratitlul „Nuvelă fără oameni“, II, în *Binele public*, V, 160, 19 iunie 1883. Republicată în: *Literatorul*, IV, 6, iunie 1883, p. 369—370; *Lumina*, I, 30, 13 mai 1894, p. 2.

Reprodusă din *Lumina*.

În toate publicările, următoarea „notă a autorului“:

„Stanley a tipărit, sunt acum vreo 28 de ani, o minunată antologie română. Ceea ce este de mirare, este că d. Stanley traduce între alte poezii și *Oglinda* după Cezar Bolliac, poezie ce este luată literă cu literă de către Bolliac, dintr-o poezie a lui Lebrun (vezi operele sale complete).“

Titlul original și integral al antologiei lui Stanley este următorul: *Roman anthology, or selections of Roman poetry, ancient and modern*, being a collection of the *National ballads of Moldava and Wallachia*, and of some of the works of the modern poets, in their original language; with an appendix, containing translations of some of the poems, notes etc. (Hertford, Stephen Austin, 1856).

Poezia citată din Cezar Bolliac se intitulează de fapt *Cocheta bătrînă la oglindă* (*Colecțiune de poezii vechi și noi*, Buc., Sococ, 1858, p. 275—279). În *Roman anthology* figurează la p. 100—104. Cît privește referința la Lebrun, ea este — în esență — exactă, deși afirmația „literă cu literă“ rămîne hiperbolică: *Une vieille coquette à son miroir*, *Odes*, I, VI, IV (*Oeuvres choisies de Lebrun*, 2-e éd., Paris, Renduel, 1828, I, p. 226—279).

Publicată în serie: I, *Fiul vornicului*, în *Binele public*, V, 166, 27—28 iunie 1883, p.3; republicată în *Literatorul*, IV, 7, iulie 1883, p. 396—398; II, *Mihnea-Adrian*, în *Binele public*, V, 170, 3 iulie 1883, p.2—3; republicată în *Literatorul*, IV, 7, iulie 1883, p. 398—400; III, *La douăzeci de ani*, în *Binele public*, V, 177, 11—12 iulie 1883, p. 3; republicată în *Literatorul*, IV, 7, iulie 1883, p. 400—402; IV, *Cazul lui Manole Cleșanu*, în *Binele public*, V, 182, 17 iulie 1883, p.3; republicată în *Literatorul*, IV, 8, august 1883, p. 460—462; V, *O idilă*, în *Binele public*, V, 198, 6—7 august 1883; republicată în *Literatorul*, IV, 8, august 1883, p. 462—463.

Reprodusă din *Literatorul*!

Din această serie au apărut în *Literatorul* și două versiuni franceze, semnate: „St. Le Môtayer“: *Les chevaliers du trottoir: A vingt ans* (IV, 8, august 1883, p. 472—473) și „Auguste R. Clavel“: *Le fils du vornic* (IV, 10, octombrie 1883, p. 630—633).

În *Binele public*, la rubrica *Ecouri* (V, 186, 23 iulie 1883) se poate citi următoarea notă:

„Unii dintre membrii societății «Literatorul» au pus sub presă cite unul sau mai multe volume din scrierile lor și care se speră că vor vedea lumina în toamna aceasta negreșit. Așa d. Macedonski va publica volumul al II-lea de poezii, un volum de nuvele și un alt volum intitulat *Cavalerii trotuarului* din care *Binele public* a publicat mai multe bucăți.“

Publicată în *Literatorul*, V, 2 și 3, 1884, p. 97—100, 175—176, cu subtitlul „Scene din viața bucureșteană“.

Reprodusă din *Literatorul*.

galantină, s.n. — mîncare rece de carne fragedă (de obicei de pasăre) cu gelatină.

Publicată în *Revista literară*, VI, 27, 1 noiembrie 1885, p. 621—624, cu titlul *Dupe perdele* și cu subtitlul „Schiță din viața bucureșteană“. Republicată în: *România literară*, VII, 4—5, aprilie-mai 1888, p. 82—85, cu același titlu și subtitlu; *Lumina*, I, 77 și 78, 9 și 10 iulie 1894, cu titlul *Sfinx*.

Reprodusă din *Lumina*.

mi(i)glisi, vb. — a înșela (cu promisiuni, cu laude), a amăgi; a măguli, a liaguși.

V a r i a n t e

259

6 risipită C,B: difuză A; 11 măsoară trotuarele C,B: se plimbă în lungul trotuarelor A; 13 plimbîndu-se și fluierînd C,B: fluierînd din vreme într-alta A; Uneori C,B: Citeodată A; 15 sau un C,B: sau cite un A; 17 unei fete tinere momită C,B: unei fete tinere pe care a convins-o A; impustrițează C,B: intrerupe A; 18 trăsuri C,B: trăsuri de casă A; 19 pe C,B: licăresc pe A; 20 licăresc ca doi C,B: ca doi A; 21 cremenea C,B: cremenea din care cite-o piatră este compusă A; 22 scăpărate C,B: scăpărate în toate părțile A; 23 se arată C,B: apare A; 24 joacă C,B: danțează A; 26 fulger C,B: fulger trecător A; imagini C,B: imagine A.

260

11 în voia lor C,B: în voia lor prin curți și prin mahalale A; 11—12 cu aceleași sunete C,B: pe același ton A; 12 lătrări C,B: inflecțiuni A; 16 dantelă C,B: dantelă căptușită cu o ușoară stofă de mătase trandafirie A; 17—18 de a lumina toată casa C,B: de a-și ține luminată casa în toate nopțile A; 21 un C,B: sub un A; 22 polecandrelor C, A: polecandrelor B; 24 averea sa C,B: averea sa, ce trebuia să-i revie în caz de moarte A; 27—28 în stăpînirea moștenirii C,B: în deplina stăpînire a moștenirii A; 29 ciudată C, B: foarte delicată A; 30—31 la astfel de numire C,B: la o asemenea denumire A; 32 strălucea feciorelnică C,B: strălucea sub un sigiliu neșters de castitate A; 33 aprindeau C,B: aprindeau regulat A; 39 — 40 Dar tot într-o vreme C, B: Dar tot într-o vreme, fiindcă locuința despre care e vorba făcea colț și cu altă uliță laterală A; 40 luminîndu-se C,B: luminîndu-se tot atît de regulat A.

261

1 întîlnise C, B: văzuse A; 2 să-l iubească C, B: ea să-l iubească, cum se declarase dînsul, cum obținuse voia să petreacă serile împreună A; 3 ademenise C, B: miglîșise A, B; 5 întrebări C, B: atîtea cestiuni A; 6 treaptă soțială C, B: treaptă și profesiune soțială A; 12 decit C, B: decit acele A; 13 dușmanului C, B: inamicului A.

A; 14 decit pentru a se preda cu onoare C, B: decit acea rezistență onorabilă pe care o opun comandantii de cetăți în momentul cind simt că nu mai au de făcut altceva decit să se predea. Doamna Orfeanu avea optsprezece ani deplină, dar fata ei de casă, deși nu împlinise nici cincisprezece, ca fată din popor, avea la activul ei o jumătate de ceas de rezistență în plus A; 16—17 în ușa odăiei de pe dependințe C, B: în ușa odăiei de pe dependințele casei, în ușa odăiei ale cărei ferestre, ce dau pe ulița laterală cu Calea Victoriei, se luminau regulat în fiecare seară pentru a nu se întuneca decit noaptea tirziu A; 17—19 dete ochi cu un impieगत ce aducea o telegramă, iar, puțin în urmă, ofițerul, vrînd-nevrînd, fu silit să dezerteze C, B: se află în prezența unui factor ce aducea o telegramă, iar puțin în urmă, ofițerul, vrînd-nevrînd, fu silit să dezarmeze tot ca și soldatul său în fața intervențiunii neașteptate a autorității ce se manifesta într-un mod providențial în persoana impieगतului telegrafo-poștal A; 31 nu se iau înapoi C, B: nu se iau înapoi sau dacă se reiau, le reia numai cel care le-a primit A.

262

3 zguduia C, B: atrasă A; 6 șoptească C, B: șoptească la ureche A; 8 schimbă C, B: preschimbă A; 9 se făceau C, B: deveneau A; 26—31 la unsprezece ore din noapte, iar, pierdut în ceață, nebun și cu pasuri repezi, se duse cu gesturi pe care nu le putea stăpîni. În vremea aceasta, trecători împaltonați și cu pălării înalte, sau rindași ungurenești, se încrucișau pe sub felinarele galbene C, B: la unsprezece ore din noapte și se îndreptă spre mica lui locuință, umblind ca un nebun, cu pasuri repezi, cu gesturi pe care nu le putea stăpîni, pe cînd, cite un trecător, cu galoși în picioare, în palton, cu pălărie naltă pe cap sau cite un rindaș la grajduri, ieșind din circiumă, cu brațul pe după grumazul unei fete pe care o convinsese pe trei sferturi, se uita la el, îl arăta cu degetul A.

(p. 263) PE DEALUL-SPIREI

Publicată în *Românul*, XXXIV, 24 februarie 1890, în seria *Viața bucureșteană*, VII.

Reprodusă din *Românul*.

(p. 267) PAȘTE

Publicată în *Românul*, XXXIV, 13-16 aprilie 1890, în seria *Viața bucureșteană*, X. Republicată cu supratitlul „De pe culmea vieții”, în *Literatorul*, VIII, 4, 15 septembrie 1892, p. 16, cu titlul *Paște*.

Prima pagină a ms. original este inclusă în ms. 11.270, f. 97r., B.C.S.

Reprodusă din *Literatorul*.

(p. 269) CONTELE DE CINCI GENTIME

Publicată în *Literatorul*, XIV, 9, februarie 1894, p. 4-6.

Reprodusă din *Literatorul*.

(p. 272) O JUDECATĂ

Publicată în *Revista literară*, XVII, 32, 20 decembrie 1896, p. 502, semnată: „A.M.”.

Reprodusă din *Revista literară*.

aspidă, s.f. — șarpe veninos, femeie rea.

(p. 274) CEL DE PE URMĂ OBRENOVICI

Publicată în *Flacăra*, I, 46, 1 septembrie 1912, p. 561-562. Reprodusă din *Flacăra*.

O versiune franceză, publicată în *Paris-Journal*, 11 juillet 1913, este intitulată: *Le dernier des Obrenovicz au Quartier Latin*. În volumul de față, p. 356.

(p. 280) MAESTRUL DIN OGLINDĂ

Publicată în *Rampa*, II, 357, 29 decembrie 1912, p. 1, cu subtitlul „Poveste de Crăciun”. Republicată în *Literatorul*, XXVI, 2, 6 iulie 1918, p. 6-7, dedicată: „Lui N.N. Hirjeu, poetului și prietenului”.

Textul autograf în ms. 3.283, f. 19r. — 30r.; ms. foto nr. 40, p. 6-17.

Reprodusă din ms. 3.283.

Versurile:

„A fost a mea mîndrie să par nepăsător

Și lumea să mă creadă că sunt nesimțitor”

sînt citate din piesa de teatru, scrisă în colaborare cu Cincinat Pavelescu, *Saul* (I, sc. 9).

Celelalte versuri citate:

„M-am luptat cu trailul zilnic și cu soarta nempăcată,

Sub a căreia sandală, inima-mi însingurată

Chiar și astăzi e strivită — fără-nvins a mă fi dat”,

aparțin, cu o ușoară modificare, strofei finale a *Mingierii dezmoștenirii*, din volumul *Poezii*, 1882 (în ediția de față, vol. I, p. 326).

N.D. Cocca, pe atunci redactor al *Rampeii*, anunță lui Mace-donski publicarea acestei nuvele, într-o scrisoare din 27 decembrie 1912, inedită (B.C.S., nr. 14. 197).

Varianle

Prima versiune a textului, apărută în *Rampa*, se deosebește de textul publicat în *Literatorul* și de forma manuscrisă. Reproducem în întregime acest text.

MAESTRUL DIN OGLINDĂ

O noapte de Crăciun și sub ferestrele mele Parisul. Iar eu, în odaia caldă, luminată de electricitate, singur, alături cu maestrul pe care îl vedeam într-o oglindă din fața mea și a lui și în care mă vedeam pe mine tot așa de împede după cum îl vedeam pe el. Și auzeam vorbele lui ce izvorau, aci liniștite și dulci ca o apă luminată de o lună albastră și aci răzvrătite, fioroase sau înfiorătoare — duioase citcodată — mișcătoare totdeauna.

— Negreșit, ziceau acele vorbe, mulțimea îți vede numele prin ziare și acest nume ți-l vede înfășurat de strălucirea gloriei — adică de a notorietății, de a celebrității — laudă sau injurie — căci amindouă sînt astăzi și au fost poate în toate timpurile deopotrivă glorie. Și, cînd te mai vede trecînd pe strade pe jos sau în trăsură, în vestiminte luxoase, cu ghete de lac, cu pălărie înaltă pe cap — cu masca zimbetului pe chip — mai ales că ești dator să te înfățișezi ei străfulgerat de o mindrie de paradă și de un mers cam dirz, dacă nu semeț, — această mulțime zice: „Iată un om care nu știe ce e suferința, pentru care zilele și orele au fost flori fără spini“.

Dar după o mică tăcere:

— Ceva mai mult, urmă maestrul cu o amărăciune în colțul buzelor, fiindcă tu nu consimți să te spovedești ei, să-ți spui păsul tău, ea nu-și dă osteneala să adincească scrierile tale și nici să vadă cită prăpastie de jale se ascunde sub florile ce ai presărat în ele.

— Știu, răspunsei maestrului, a cărui frunte apărea acum în oglinda devastată ca de o minie de trăznete nenumărate — știu — am spus-o și eu odinioară în limba în care vorbeam pe atunci — cea a versului:

A fost a mea mindrie să par nepăsător
Și lumea să mă creadă că sînt nesimțitor.

Dar maestrul urmă din nou:

— Ei, da! reluă el. Sînt oameni cari nu-și prostituie durerea, cari nu fac din ea un spectacol public, cari ascund lovirile ce au primit, rănile ce li s-au pricinuit, lacrimile de singe pe cari le-au vărsat. Gloria apoi, gloria se cumpără scump. Uite-te la mine, bunăoară: pînă la vîrsta de 18 ani auzeam și eu că sînt oameni pe acest pămînt cari n-au nici ce mîncea și nici unde să doarmă. Dar aceste vorbe n-aveau pentru mine vreun înțeles și singura valoare a lor era numai a sunetelor dintr-insele. Și deci, pentru că eu aveam tată și mamă și pentru că ei posedau domenii întinse, palate și servitori, „pun-te masă, ridică-te masă“, credeam că și toți ceilalți oameni — oricîți s-ar afla pe pămînt — trebuie să fie ca părinții mei, ori ca mine. Și-mi ziceam: „Cum se poate să n-aibă cineva ce mîncea sau nici chiar unde să doarmă? Dar n-au oare toți părinți — tată și mamă — iar dacă n-au și dacă sînt orfani sau dacă sînt la rîndul lor părinți și ei, nu le-a rămas oare, de la cei care le-au dat viață, casă și masă, moșii și servitori?“ O! Cît eram de nevinovat, scumpul meu maestru, îmi spuse uitîndu-se la mine maestrul din oglindă, și socotesc că ai putut să-ți dai seama ușor despre aceasta. Însă zilele de restriște ce au venit pentru mine puțină vreme în urmă s-au însărcinat să mă lumineze asupra lucrurilor cu prisosință. Și numai cînd n-am avut nici eu casă ori masă, moșii și servitori, numai atunci mi-am dat seama despre ce este viața. Și cum eram prin firea mea temperament de luptător, m-am aruncat cu deznădejde în mijlocul urgiei traiului și trăgînd sabia, am lovit în dreapta, în stînga — fără cruțare poate — dar așa cum trebuie să lovești atunci cînd ai conștiința că viața este un dar dumnezeiesc neprețuit și că este mai bine să omori pentru a-l păstra decît să te lași a fi omorît de alții.

— Știu! știu! strigai cu maestrului din oglindă, ale cărui vorbe șuierau acum ca gloanțele, șuierau ca săbiile ce se învirtețesc în dreapta și în stînga și al cărui chip se posomora, se încrunta și deștepta amintiri în toată întinderea sufletului meu. Știu, îi mai strigai o dată, știu, și am scris-o și eu odinioară — odinioară:

.....M-am luptat

Corp la corp cu traiul zilnic și cu soarta nempăcată,
Ce-mbrîncind a mea simțire sub sandala blestemată
Chiar și astăzi mi-o strivește — dar învins nu m-am predat.

Însă maestrul urmă astfel:

— Cu cit însă părea că trebuie să pier, cu cit unele noroaie îmi scui-pau în obraz murdăria lor, cu cit răutatea și dușmănia mă azvirleau mai jos, sufletul mi se oțelea tot mai mult, mintea mi se încorda întru aflarea mijloacelor de scăpare și pizma celor mici mă azvirlea, dintr-un salt, mai sus: ura celor răi, mai sus încă. Împrumutam credinței aripele ei; virtuței, puterea ei, științei, realitatea ei omenească, și acum, — o! acum sint maestrul din automobil, sint maestrul pe care îl iubesc încă unii, sint maestrul din oglindă pe care aproape nimeni nu mai are puterea să-l îndurereze, să-l turbure, să-l miniască — iar cînd oglinda se va sparge, voi fi maestrul din inimi — maestrul din minți — maestrul de dincolo de lume — din ceruri.

Iar Parisul urma să curgă sub ferestrele mele, pe cînd departe, sub cerurile frumoasei cîmpii românești, Bucureștii curgeau pe dinaintea altor ferestre, pe dinaintea celor ale ființelor ce fac parte din sufletul meu...

(p. 283)

OUĂ DE PAȘTI

Publicată în *Ilustrațiunea națională*, martie 1913, p. 5.
Reprodusă din *Ilustrațiunea națională*.

O versiune franceză anterioară, *Oeuf de Pâques*, este publicată de Macedonski, în *Le Beau Danube Bleu*, I, 6, 16 april 1905. În volumul de față, p. 348.

(p. 289) BUCUREȘTII LALELELOR ȘI AI TRANDAFIRILOR. ORAȘ AL BUCURIEI

Publicată sub titlul: *Bucureștii lalelelor și ai trandafirilor. Oraș al bucuriei*, în *Ilustrațiunea națională*, II, noiembrie — decembrie 1913, p. 5—6.

Textul autograf, intitulat: *Bucureștii trandafirilor și ai veseliei*, în ms. 3.408, f. 2r. — 17r.

Reprodusă din *Ilustrațiunea națională*.

O versiune franceză, inclusă în ciclul *Balalaikas, contes scytho-slaves, La ville — la joie — et — les roses*, a fost realizată la Paris, în 1911 (ms. fr. 209, f. 3—34, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România), în volumul de față, p. 362. Totuși nu acest text a văzut lumina tiparului, ci o altă versiune „en français par Nicolas-Alexandre Ionesco”, *Bucarest des tulipes et des roses, ville de la joie*, în *Revue Roumaine*, II, 6, 30 novembre/ 3 décembre 1913, p. 169—175.

metoc(h), s.n. — mănăstire mică, subordonată administrației unei mănăstiri mai mari. Locuință pe lângă mănăstire, în afara incintei ei.

Variante

Versiunea manuscrisă prezintă deosebiri mari față de textul publicat în periodic. Reproducem, în întregime, textul manuscris:

BUCUREȘTII TRANDAFIRILOR ȘI AI VESELIEI

Acest oraș, capitală a României, nu este așezat așa precum se crede încă de unii străini în Bukara. De asemeni, el nu se află în Turcia de Europa, ci, ciudat la înfățișare pentru occidentali, multă vreme sat mai curînd decît oraș, dînsul urcă pe colnice, coboară printre văi, călărește Dimbovița și se revarsă încoă și încolo peste cîmpii, pe dealuri, neregulat ca o apă mare.

Numele lui o fi venind ori nu de la Bucur ciobanul, Dumnezeu știe, dar destul că el a fost în vechime *orașul bucuriei* și că tot atunci i s-ar mai fi putut zice: *orașul trandafirilor*.

Felul cum s-a încropit printre păduri cari, în vremea veche, alergau oarbe peste țara românească, prăvălindu-se ca talazuri de verdeață din creștetul Carpaților până în Dunăre, nu poate să fi fost altul decît cel al legendei, și anume: o bisericuță la început, probabil cea a lui Bucur, apoi două-trei case și alte două-trei, citeva bordeie, trei-patru stîne de oi, și așa neîncetat, până ce un domn a zidit un schit, altul o mînăstire, un egumen un metoh, slujitorii acestuia colibe și împrejmuiri de pîrleaz, boierănașii și ostașii cite o casă, — de pe care locuri izvorî în sfîrșit un tirguleț, cu mahalagii, cu metohani, cu popi, cu militari, cu țicoime, cu tot ce e azi.

Totuși, Bucureștii despre cari e vorba, cei de la început, mult trebuie să fi mîngiat privirile cînd, după zile de umblet prin păduri întunecoase, răsăreau ei cu micile lor case albe între plopi și ulmi, între trandafiri și iasomii, și cînd, turnuri de bisericuțe licăritoare în soare-apune ori în zori ce zîmbeau prin schintelieri și ce vorbeau cu limbi de clopote, înălțau spre ceruri crucile lor de creștință, — cruci ce nu mai sunt astăzi, pentru mai toți, decît niște biete tinichele.

Prin acei București cîntau în voia lor felurite piraie ce-șerpuiau, iar prin curți erau puțuri, ciuturi sau fintini. Casele erau rare, însă curțile lor erau mari și grădinile lor tot mai mari; maida-nele ce le despărțeau de dinsele erau apoi și mai mari. Și cit pomet împrejurul lor, și cită umbră peste uliți, și cite paseri prin copaci...

Vesel de tot, acel oraș avea zidurile locuințelor aci vopsite cu pembè, aci cu verde deschis, aci cu albeți de var, cu albastru, cu portocaliu și cu alte fețe. Grădinile lor, pogoane întregi, coprindeau mici iazuri cu pești și cu broaște, — mai ades cu broaște, coprindeau pașiști verzi presărate de lalele, — bolți de coacăze, nuci bătrini, persici și fel de alți pomi, iar pe lângă iaz, salcia moale, această salcie persană cu flori galbene al căror miros îmbată. Cît despre case, mai toate — întru cît privește pe cele ale oamenilor cu dare de mină — erau cu pridvoare cu stilpi, cu cite un puț coperit în preajma lor sau cu cite-o fintină de zid, văruiată și zugrăvită cu sfinți, sub salcia ei mare și pletoasă... Apa curgea din două-trei ciuturi în jghiaburi de zid ori de lemn, pentru a se imprăștia din ele prin curți și grădini, prin străzi, peste tot orașul.

Locuitorii, de altă parte, erau oameni harnici și liniștiți. Jupinul își vedea de treabă sau își făcănea mătâniile de chihlibar, pe cînd cucoana ori jupîneasa dumnealui vedea de găini, privighica mulsul vacilor, baterea putineelor, făcea dulceață, îngrijea de oare, giște, rațe, claponi, curcani sau găini, țesca, cusea, festona, nu-i toca gura fier. În unele curți mai era și cite un cocor, iar în altele, păuni și bibilice.

Că era prăfărie vara peste oraș, era, și că era noroi iarna atît prin curți cît și pe uliți, nici vorbă că era... Dar lumea era mai fericită. Vara o dezmiarda florile și apele, soarele și șoaptele frunzelor, și mai presus de orice, prin aprilie și mai, mirosul trandafirilor. Că vezi, trandafirii creșteau oriunde. Curți și grădini, maidane, toate erau pline de ei și vîntul le resfira florile până și pe mormintele dimprejurul bisericilor, pe lângă cari dormeau atunci morții.

Și totuși, acei București s-au dus împreună cu trandafirii lor, cît și împreună cu ulițele lor inadins întortocheate ca să spargă iarna crivățul și ca să inmoaie vara arșița soarelui. Și au luat cu ei, Bucureștii ce s-au dus, nu numai casele cu coperișuri țuguiate și cu strășină lată, nu numai fintinile cu zugrăveli bătătoare la ochi, dar tot ce a fost: pe metohanii de atunci pentru a face loc metocanilor de azi, pe muierile ce îngrijeau de ale casei pentru a înzestra veacul nostru românesc cu muieri șoldite de corsete, ce pun pe cap pălării de cite trei și patru sute de lei și ce-și bagă bărbații în pușcărie; precum și pe boiernașii sau pe neguțătorii cu mătâni de chihlibar pentru a-i înlocui cu împălăriații cu funte la spate.

Dar dacă ei s-au dus, trandafirii acelor București tot au mai rămas, și nu e rar să mai vezi și azi — bunăoară la Moși — că unii

băieți mai dau de dinșii, și că, singerii sau albi, și-i mai petrec pe după urechi.

Un asemenea trandafir, ținut însă de niște degete de-o albeață străvăzătoare, mi-a vorbit într-o zi despre Bucureștii pe cari îi povestesc, și tot el mi-a destăinuit că nici Bucureștii veseliei n-au murit, nici cei ai trandafirilor.

Și cu adevărat a fost ce mi-a zis el, căci i-am descoperit și pe unii și pe alții la o bătaie de pușcă departe de palatul Cotroceni, iar aceasta nu de cum am străbătut în curtea unui popă de pe șoseaua prăfuită, ci de cum am deschis o portiță din fundul acelei curții...

Găci la Șiraz sau la Ispahan să mă fi dus tot nu dam mai întîi de atîți trandafiri, și la urmă de atîta veselie.

Pitită în cuta unei ripe ce mărginește acea curte, grădina popei de la Cotroceni (o mai fi și azi? nu știu) se adincește până deval, până departe spre cimpul șes. Treptele de peatră ale scării ce te prăvălesc în ea sunt mai mult bolovani decît peatră tăiată, dar peste ce rai tirăsc privirea și spre ce grădină fermecată îmbrîncesc ele pașurile. Acea mîncătură de pămînt e îngustă, însă în fundul ei se rostogoale și gongonește o apă limpede și împrejur, în fundul ripei și pe pereții ei, cresc numai trandafiri, valuri de frunze și valuri de flori, trandafiri regali, trandafiri împărătești, trandafiri pentru băiețandri și pentru teleleice, trandafiri pentru fete curate, albi-albi, și trandafiri pentru patimile de foc, stacojii, trandafiri ce pîlpăie. Mai sunt acolo și trandafiri sărăcăcioși dar plini de miros; sunt, de asemeni, și trandafiri mofturoși, pentru filizoni, pentru corsaje de bulevard și salvare. Apoi se află și trandafirii de vis, trandafirii pentru poeți, — argint curat ca o apă în zori, trandafirii pentru visători, abia atinși de o înnorare roză, abia fulgerați de o scăpărare solară.

Și aceste flori toate, printre frunzele, ce sunt aci decolorate și aci de o verdeață violentă, îmbată cu mirosul lor, farmecă prin colorile lor, întocmesc o grădină ca cele de prin *O mie și una de nopți*, te fură vieții de azi, te duc în Persia, te fac să uiți de tot: pe ceilalți și pe tine.

Unii dintre trandafiri, roșii ca singele, izbesc prin roșeața lor ca niște sunete de trimbițe puternice, alții, albi, se catifelează ușor cu albastru și sunt un solo de flaut ce se melancolizează sub un clar de lună, alții sunt pembè, alții ca floarea de migdal roz, iar alții ca paiul griului, pe cînd, printre dinșii, sunt și trandafirii

grenat, trandafiri ce par aproape negri și trandafiri ce apar aproape albaștri.

Mai se zăresc citeodată și alți trandafiri. Aceștia sunt sau galbeni ca aurul sau strălucitori ca argintul, sunt ce se numește: rozele de aur și rozele de argint, flori dumnezeiești pe cari poezii și pictorii apuseni le dedică Maicei Domnului și pe cari popii le preschimbă în decorațiuni de cinstite, în semne de slavă. Pe amândouă coastele ripei se agață, în sfirșit, trandafiri ce împrumută aci mărgeanului, aci rubinului toate fețele lor, printre cari unii sunt pistruiați, alții gălbui și alții aproape verzi, verzi de tot chiar.

Potecile ce se încrucișează pe vale sunt cu totul și cu totul așternute de petale, ninse ca de mari fulgi roșii, albi și galbeni, și aceste poteci aci se alătură de pîrîul șerpuitor și îl urmează, aci se cufundă în umbra albăstrie a unor mari bolți de coacăze de cari atîrnă ciorchinele cu boabe roșii, cu boabe străvezii străbătute de soare, aprinse de soare.

Dar prin spărtura ripei ce dă asupra cîmpiei, zîmbește o poiană coperită de iarbă verde și mărunță, și mai departe, în pulberea unui drum, la o cotitură, o casă mică-mitilică spoită cu albastru și cu roșu, o casă cu un umbrar de circiumă la ușă, cu două-trei mese încărcate cu oale de vin și cu sticle, înviază, prin lăutarii ce-i cîntă în prag, pe Bucureștii veseliei de odinioară, cu dragostile acestor București și cu glumețele znopeli dintre băieți și fete.

Sar, cu cît lăutarii trag din diple și cu cît se iuțește muscalagiul, băieții, cițiva, fetele, mai puține la număr, beau, chiuiesc, sar în sus, joacă, se sărută...

Însă, fără veste, acești București înlocuiți astăzi prin Bucureștii-tunurilor de la forturi și prin Bucureștii-sărăciei din inimi și din pungi, trebuie, vai!, deși abia întrevăzuți, din nou să peară repede, să peară ca și cum n-ar fi fost, și poate pentru veci pentru mine...

Căci, pe vrere să-mi fie sau nu, pămîntul se cutremură deodată și din apropiere de tot izbucnește ca un urlet de dihanie îngrozitoare, iar până să-mi dau seama ce e, urletul se schimbă într-o mugire de taur, într-o gîfăială de focă și o șuierare cumplită îmi țiuie în urechi...

— Trenul de la Constanța! îmi strigă în același timp un copil-landru de lingă mine... și...

Și este în adevăr el, în adevăr bestia apocaliptică ce varsă foc și fum pe nări și tirăște după dinsul spre prăpastia viitorului tot

ce mai e din trecut, și ce peste puțin va tiri tot spre ea, și prezentul tot, pe noi toți ciți suntem.

Iar pe cînd trenul trece, reure treptele din bolovani de peatră și de pe culmea lor mă uit departe peste Bucureștii de azi, fără să mai văd pe ai veseliei și, pe ai trandafirilor, și văd niște București măreți...

Măreți, da! O neincetată grandioasă fațadă de case pe bulevarde și strade lungi, un decor maiestuos în toată puterea cuvîntului dar după care nu se ascunde decît neantul... un neant de simțiri și un alt neant iar: cel al cugetărei.

Și Bucureștii ce au fost odinioară au murit cu adevărat, însă să nu se supere cei de azi că mormintîndu-i le-am adus prinos citeva chioțe de lăutari, pe cele de la circiuma albastră și roșie, — și că le-am presărat pe groapă citeva foi de trandafiri: acestea.

(p. 295) OCEANIA — PACIFIC — DREADNOUGHT

Publicată în *Flacăra*, III, 8, 7 decembrie 1913, p. 66—68.

Reprodusă din *Flacăra*.

Versionea franceză anterioară, nouă inaccessibilă, cu același titlu, a apărut în *L'Industrie vélocipédique et automobile*, 4 novembre 1911, p. 698—700.

(p. 303) ZIUA UNEI FETE VREDNICE DE LUMEA NOUĂ

Publicată în *Comedia*, I, 1, 15 aprilie 1914, cu „va urma“ [(la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, colecția *Comediei incomplete*).

Reprodusă din *Comedia*.

(p. 306) ZIUA UNUI FUNCȚIONAR MIJLOCIU

Publicată în *Comedia*, I, 5, 20 aprilie 1914.

Reprodusă din *Comedia*.

POSTUME

(p. 311)

WISELE HAȘIȘULUI

Publicată de noi, însoțită de o notă, *Macedonski inedit*, în *Ramuri*, IV, 5, 15 mai 1967, p. 12—13. Transcrisă după ms. autograf, existent în 1946 în arhiva familiei (textul n-a apărut încă, după informațiile noastre, în nici un fond public), datată: „20 septembrie 1875“, „n-velă originală de Alexandru Macedonski“.

Reprodusă din *Ramuri*.

Operă de tinerețe, semnificativă pentru aspirațiile ideale ale poetului, proiectată pe un fundal simbolic, printr-o tehnică pe atunci foarte „modernă“. Pe urmele lui T. Gautier (*Le hachich*, *Le club des hachichins*) și ale lui Baudelaire (*Les paradis artificiels*), Macedonski inaugurează la noi literatura stupefiantelor, ca procedeu artistic de factură romantică, temă existentă și în poezie (ediția de față, II, p. 345—346). Amestecul de iluzie și luciditate, de euforie a imaginației și decepție, prin revelația bruscă și dură a realității brutale, este tipic macedonskian și *Visele hașișului* constituie prima sa expresie literară bine cristalizată (cf. și cap. *Vise și „stupefiante“*, în *Opera lui Alexandru Macedonski*, Buc., E.P.L., 1967, p. 176—180).

Concluzia — aforistică — „astfel este lumea, nu e vina mea!“ — pare a fi o parafrază după versul final al romanței lui C.A. Rosetti: *A cui e vina* (1839): „Astfel e amorul, nu e vina mea!“ (*Ceasurile de mulțumire* ale lui C.A. Rosetti, Buc., 1843, p. 151).

INEDITE

(p. 317)

GOVIE

Textul autograf, păstrat în arhiva familiei Macedonski, transcris de noi în 1946. N-a apărut încă, după informațiile noastre, în nici un fond public de manuscrise.

Reprodusă după acest text.

În ms. 3.216, f. 35, următoarea notă explicativă a cuvântului *govie*: „nume oltenesc pe care boierii le dau țărănimii în curțile lor, desfuzând buți de vin și de țuică și punind să se întindă mese încărcate cu de-ale mincării. În schimb, țărani aduceau așa plocoane încît îndestulau cu cel puțin pe șase luni casa boierească“.

curamă, s.f. — colecță.

pil, s.n. — bici cu codriștea scurtă, făcut din curelușe împletite.

AN T U M E

În perioada pariziană (1910—1912), Macedonski concepe și pune la punct proiectul unui volum original de proză, în limba franceză: *Les Balalaïkas, contes scytho-slaves*, păstrat în două manuscrise:

1. — Nr. 11.270, Biblioteca Centrală de Stat, 109 p. Este un ms. miscelaneu, alcătuit după toate indiciile de Ana Macedonski, care-i stabilește sumarul pe coperta unui caiet de tip școlar, apoi pe pagina de titlu:

„În caetu (sic) *Les Balalaïkas, contes scytho-slaves*, de Alexandru Macedonski:

Paris, 1911

sunt următoarele nuvele:

1. — *La ville-la joie-et-les roses*
2. — *Oeuf de Pâques*
3. — *Comment on devient riche et puissant*
4. — *Ikône de Saint-Nicolas*
5. — *Un Royaume en marche*
6. — *Du profit pour trois*
7. — *Le dernier des Obrenovicz au Quartier Latin*
8. — *Ce qu'on relève parfois dans le carnet d'un déserteur*“.

Pe verso alt sumar:

„În acest caiet:

1. — *La ville-la joie-et-les roses*
2. — *Si les morts*
3. — *L'Italie synthétique*
4. — *Comment on devient riche et tout puissant*
5. — *Du profit pour trois*

6. — *Oeuf de Pâques*
7. — *Au jardin d'Acadêm»s*
8. — *Comment on devient riche et tout puissant*“.

Ms. conține, într-adevăr, textele enumerate în acest al doilea sumar, așezate însă într-o altă ordine, plus o serie de texte cu caracter diferit, fragmentare, grupate în mod întâmplător, după cum urmează:

1. — <i>Comment on devient riche et puissant</i>	f. 2r.—14r.
2. — <i>La ville-la joie-et-les roses</i>	„ 15r.—28r.
3. — <i>Si les morts...</i>	„ 29r.—35r.
4. — <i>Si les morts...</i> (neterminat)	„ 36r.—39r.
5. — <i>L'Italie synthétique</i>	„ 40r.—45r.
6. — <i>Comment on devient riche et tout puissant</i>	„ 46r.—51r.
7. — <i>Du profit pour trois</i>	„ 52r.—76r.
8. — <i>Oeuf de Pâques</i>	„ 77r.—81r.
9. — <i>Au jardin d'Acadêm»s</i>	„ 82r.—95r.
10. — Paragraful final din <i>Ce qu'on relève parfois dans le carnet d'un déserteur</i>	„ 96r.
11. — <i>Viața bucureșteană, X, Paște</i> (Începutul)	„ 97r.
12. — <i>Împrejurul unui banchet</i>	„ 98r.—108r.
13. — <i>Presa franceză despre „Calvaire de Feu”</i>	„ 109r.

Textele acestui ms. din ciclul *Les Balalaïkas* reprezintă, după toate aparențele (multe ștersături), prima redactare.

2. — Ms. fr. 209, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, 211 p. Este alcătuit tot de Ana Macedonski, prin lipirea foilor ms. original pe paginile unor caiete de tip școlar, ulterior legate. Pe pagina de titlu, următorul proiect de copertă care aparține poetului, încadrat în chenar:

„Alexandre Macedonski
Balalaïkas,
contes scytho-slaves

La ville — la joie — et — les roses.
Oeuf de Pâques. Comment on devient riche — et —
puissant. L'Ikône (sic) de Saint-Nicolas.
Un Royaume en marche. Du profit pour trois.
Pages prises au carnet d'un déserteur.
Le dernier des Obrenovich au Quartier Latin.

Paris
1911“

Conține următoarele texte:

1. — <i>La ville-la joie-et-les roses</i>] f.	3r.—34r.
2. — <i>Oeuf de Pâques</i>	„ 35r.—52r.
3. — <i>Comment on devient riche et puissant</i>	„ 53r.—89r.
4. — <i>L'icône de Saint-Nicolas</i>	„ 90r.—117r.
5. — <i>Un Royaume en marche</i>	„ 119r.—153r.
6. — <i>Du profit pour trois</i>	„ 155r.—180r.
7. — <i>Le dernier des Obrenovicz au Quartier Latin</i>	„ 181r.—204r.
8. — <i>Ce qu'on relève parfois dans le carnet d'un déserteur</i>	„ 205r.—211r.

Textele ms. fr. 209 aparțin în mod evident unei redactări ulterioare (transcrise pe curat, mult mai puține ștersături etc.), ceea ce ne autoriză să-l adoptăm ca text de bază.

Intenția publicării acestui volum de proze rezultă și dintr-o însemnare a Anei Macedonski: *Lista de opere cum voia să se tipărească poetul* (Muzeul literaturii române, nr. 7.202/8), care include și titlul *Les Balalaikas*.

(p. 325)

MARGUERITE

Publicată în *Le Peuple Roumain*, I, 3, 7/19 april 1885, p. 10.

Reprodusă din *Le Peuple Roumain*.

(p. 326)

L'USURIER

Publicată în *Revue Française de l'Etranger et des Colonies*, II, 11, novembre 1885, cu supratitlul „Le bon vieux temps roumain“. Republicată în: *Le Peuple Roumain*, I, 35, 17/29 novembre 1885; p. 7, același supratitlu; *Literatorul*, XIV, 4, 15 septembre 1893, p. 6—8, același supratitlu.

Reprodusă din *Literatorul*.

Textul românesc face parte din prima serie de *Tipuri dispărute*, operă de tinerete: *Cămătarul* (*Presă*, XI, 88, 21—22 aprilie 1878). În volumul de față, p. 165, nota, p. 606.

În *Literatorul* obișnuită notă introductivă:

„D. Macedonski a publicat la Paris în *La Revue Française*, tom. II, no. 11, traducțiunea unuia din tipurile sale dispărute, sub titlul: *Le bon vieux temps roumain*. Îl reproducem.“

În legătură cu această colaborare franceză a lui Macedonski, Radu Doneanu (*De-ale vremii*, în *România*, XII, 249, 11 și 12 noiembrie 1885) atrage atenția cititorilor:

„*Revue Française*, una din revistele cele mai bune, publică sub titlul *Le bon vieux temps roumain*, Cămătarul d-lui Macedonski. Se știe cit de frumos poetul zugrăvește, în aceste *tipuri dispărute*, ființele și obiceiurile de odinioară. Francezii vor vedea deci, o dată mai mult, că nu ne lipsesc nici scriitori, nici scrieri, și desigur se vor ocupa și mai mult d-a noastră literatură cum se ocupă de cea sîrbă și bulgară, care, în orice caz, ne e inferioară. Și dacă Franța se va ocupa de literatura noastră, lumea întreagă se va ocupa.“

Note în *Literatorul*:

„*Kir-Nastasse* — *Kyr*, du grec. Signification: monsieur *Nastasse*, diminutif du roumain *Anastasse*; en français *Anastase*.

bornes — il y a trente ans, les choses ne se passaient pas autrement en Roumanie.

douse pour cent — de nos jours, on a vu l'usure monter à 60% par mois, et quant aux prêts sur gages (objets d'art, bijoux etc.), ils continuent à se faire actuellement à 100% par an.

seourteica — vêtement court doublé de fourrures. Le mot *scurt* en supprime *eica* qui n'est que la terminaison, signifie par lui-même *court*; supprimez aussi l's et vous aurez *curt*, c'est-à-dire le français *court*, d'autant plus qu'en roumain la lettre *u* ne se prononce pas comme *u* mais comme *ou*.

satin-Tours — *satin de Tours*: ce qui prouve que les relations industrielles de la France et de la Roumanie ne datent pas d'hier.

anevato — *anevato*: mot se rapportant à une garniture en très belle broderie.

bellacosse — étoffe nommée Belle-Écosse.

sarassir — le *sarassir* était une sorte de toile d'or ou d'argent dont on faisait dans le temps les robes des mariées. Ce tissu était absolument imposé par la mode et le prix d'une de ces robes arrivait parfois à atteindre le chiffre de dix mille francs“.

(p. 329)

LA LETTRE DU BON DIEU

Publicată cu supratitlul „Soirs de thé“, în *La Nouvelle Revue Internationale*, nr. 3, Premier semestre 1893 (15 février 1893), p. 209—210. Republicată cu același supratitlu: „Soirs de thé“, I, în *Literatorul*, 11, 15 aprilie 1893, p. 2—3.

Reprodusă din *Literatorul*.

Versiunea românească este anterioară: *Scrisoarea de la Dumnezeu* (*Literatorul*, 4, 15 septembrie 1892, p. 4—6).

În ediția de față, p. 128, nota, p. 567.

Reproducerea textului, în *Literatorul*, este precedată de o scurtă notă introductivă:

„Din *La Nouvelle Revue Internationale (Matinées Espagnoles)*: nr. 3, 15 febr., Paris, 1893) reproducem următoarea năvelă. În românește a apărut în *Literatorul* (Periodul 1892—1893)“.

(p. 332)

LES DEUX MECQUES

Publicată în *La Revue Internationale*, 11, 15 iunie 1893. Republicată în *Literatorul*, XIV, 2, 15 iulie 1893, p. 2—5, datată: „1893“.

Reprodusă din *Literatorul*.

Versiunea românească — anterioară — *Meka și Meka* (*Românul*, XXXIV, 13 ianuarie (1 ian. st. v.) 1890, datată: „1889, decembrie“; *Literatorul*, XI, 1, iunie 1890, p. 7—10, în ediția de față, vol. II, p. 356—361), constituie punctul de plecare al *Nopții de decembrie*.

În *Literatorul* o notă introductivă precizează:

„*La Revue Internationale (Matinées Espagnoles)*, marea publicațiune literară pariziană, cuprinde în nr. 11 (15 iunie 1893) *Les Deux Mecques*, poemă în proză ce a fost publicată mai întâi în *Românul* sub titlul de *Meka și Meka*. Această scriere este a doua dintre cele pe cari d. Macedonski le publică la Paris sub titlul general *Soirs de thé*. O reproducem aici“.

(p. 338) FARIBOLES ET GENTILLESSES D'ANTAN
ET DE TOUS TEMPS (I, II, III)

Publicate în *Le Beau Danube Bleu*, I, 1, 12 mars 1905, p. 2; I, 3, 26 mars 1905, p. 2; I, 5, 9 avril 1905, p. 3, iscălite cu pseudonimul: „Lucilius“.

Reproduse din *Le Beau Danube Bleu*.

(p. 348)

OEUF DE PÂQUES

Publicată în *Le Beau Danube Bleu*, I, 6, 16 avril 1905, p. 2.

Textul primei redactări în ms. 11.270, f. 77r.—81r., B.C.S., datat: „Paris, 1911“.

Textul redactării ulterioare în ms. fr. 209, f. 35r.—52r., Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, datat: „1911, mai, Paris“.

Reprodusă din ms. fr. 209.

Versiunea românească *Ouă de Paști* este posterioară (*Ilustrațiunea națională*, martie 1913, p. 5). În volumul de față, p. 283.

(p. 354)

LE PALAIS CANTACUZÈNE

Publicată în *Le Beau Danube Bleu*, I, 12, 28 mai 1905, p. 2. Reprodusă din *Le Beau Danube Bleu*.

Deși piesă ocazională, ea reflectă ceva din preocupările estetice și decorative ale lui Macedonski din *Palatul fermecat*, continuate și ulterior, în *Un palat din basme* (*Viitorul*, IV, 789, 29 ianuarie 1910), articol politic, din care desprindem fragmentul pur descriptiv:

„Dar aceste speculațiuni politice, și altele de acest fel, nu mă răpiseră pînă în punctul ca — intrat pe strada Lascar Catargiu — stradă eminentamente conservatoare, mă rog — să nu zăresc în stînga o clădire nemaivăzută — ce zic o clădire? — o minune din basme. Acolo unde era, și unde se află încă pentru puțin timp, casa generalului Filcoianu — în fund — se desfășură pe o mare întindere zidurile noi ale unui palat, ori mai bine zis ale unei «curți» cum trebuia să fi fost cele domnești în timpurile de demult.

Ca totul și cu totul neprevăzut, acest palat zidit cu desăvîrșire în retragere, avînd în dosul lui, spre stînga și răsăritînd deasupra coperișului, turnuri și clopotnițe ca cele ale unei biserici românești, iar în față, într-o parte și într-alta, porți adinci ce trec pe sub el și ce par a nu putea să ducă decît către o grădină incintătoare, cu pomi roditori, cu bolți de coacăze și agrise, de viță, și ici-colo, pajști împetritate cu lalele, cu crini, cu stînjenei, cu trandafiri de dulceață, așa după cum și erau odinioară grădinile noastre, înainte de a ne franțuzi sau nemți.

Un briu de peatră cioplită își alcargă de-a lungul fațadei, sus, deasupra ferestrelor și în apropiere de strașină, ornamentațiunea sobră, pe cînd, ceva dincolo de mijlocul palatului, un pridvor sau cerdac, ca cel al culelor sau ca cele mănăstirești, se sprijinește tot pe stilpi de piatră.

Coperișul apoi întrece orice așteptare: el este din mici bucăți de țiglă neagră ce formează un fond general întunecos, precum erau odinioară cele din șindriile innegrite, dar pe acest fond, scăpate ca la întâmplare, împetritări de țigle verzi de un acid dulce cum e

cel al mușitei de pe copaci, și citeodată de țigle albastre sau roșcate
il înfloresc și il mîngîie cu catifelările lor.

Ferestre sunt multe pe toată întinderea lui și trebuie firește să
fie și odăi multe, după cum se și cade, căci așa au fost altădată
casele noastre românești, simple dar încăpătoare, primitoare de oas-
peți, primitoare pînă și de rîndunele ce veneau să-și facă cuiburile
sub strașinele lor.“

(p. 356) LE DERNIER DES OBRENOVICZ AU QUARTIER
LATIN

Publicată în *Paris-Journal*, 11 juillet 1913.

Textul autograf în ms. fr. 209, f. 181r.—204r., datat: „Paris,
1912, 1 mars“.

Reprodusă din ms. fr. 209.

Versiunea românească a apărut anterior în *Flacăra* (I, 46, 1 sep-
tembrie 1912, p. 561—562): *Cel de pe urmă Obrenovici*. În volumul
de față, p. 274.

(p. 362) LA VILLE — LA JOIE — ET — LES ROSES

Publicată în *Revue Roumaine*, II, 6, 30 novembre / 3 décembre
1913, p. 169—175, cu titlul *Bucarest des tulipes et des roses, ville de la
joie*.

Textul primei redactări în ms. 11. 270, f. 15 r. — 28 r., B.C.S.,
datat: „Paris, 1911, 27 mai“.

Textul redactării ulterioare în ms. fr. 209, f. 3 r. — 34 r., datat:
„Paris, 1911“.

Reprodusă din ms. fr. 209.

O copie de Ana Macedonski, la Muzeul literaturii române, nr.
9.781.

Publicarea versiunii românești, în prima sa redactare, urmează la
scurt interval compunerii franceze: *Bucureștii lalelelor și ai trandafi-
rilor. Oraș al bucuriei (Ilustrațiunea națională, II, noiembrie-decem-
brie 1913, p. 5—6)*. În volumul de față, p. 289, nota, p. 624.

În ms. fr. 209, o serie de note explicative:

- „1. — *Boukour* — joie.
2. — *Dimbovitza* — riviére qui traverse Bucarest.
3. — *chapelle* — elle existe encore, bien que menaçant de s'effon-
drer à chaque instant.
4. — *borandgie* — étoffe en soie écrue d'un magnifique jaune
d'or.
5. — *Exposition défunte* — celle de 1906.
6. — *tapis rouge* — ancien privilège concédé par les souverains
au membres de la noblesse.
7. — *cobza*—sorte de guitare“.

POSTUME

(p. 373) COMMENT ON DEVIENT RICHE ET PUISSANT

Publicată în *Revue Franco-Roumaine*, I, 3-4, 1928, p. 11-13, datată: „février 1911“, cu mențiunea „inedit“. Republicată în: *Opere*, III, *Nucele, schițe și povestiri*, ed. Tudor Vianu, Buc., F.R., 1944, p. 182-191 (*Povestiri în limba franceză, Les Balalaikas*). „Din ms. definitiv“ (p. 213).

Textul primei redactări, intitulat *Comment on devient riche et puissant*, se păstrează în două versiuni în ms. 11.270: f. 2r. — 14 r., datată: „Paris, 1911, février“ și f. 46 r. — 51 r., datată: „Paris, 1911“. Textul definitiv în ms. fr. 209, f. 53r. — 89r., datat: „1911, février“. Reprodușă din ms. fr. 209.

Versiunea românească, semnată cu pseudonimul „Leandru“, *Așa să fac banii (nuvelă orientală)*, *Vestea*, I, 22, 27 aprilie 1877, p. 2-4, reprodușă și în volumul de față, p. 206.

Detaliu relevat de editorul anterior al acestui text, Tudor Vianu (*op. cit.*, vol III, p. 217): Macedonski scoate din povestea sa orientală un scenariu cinematografic, cu același titlu, în limba franceză, cu două serii alternative de însemnări, după tehnica filmului mut: primele (*Apparitions Graphiques*) conțineau titlurile, textul de imprimat pe peliculă, sub imagine; altele (*Cinemas*) descrierea scenelor filmate. Reproducem acest interesant text după *Opere*, III, p. 217-226:

I-ÈRE APPARITION GRAPHIQUE.

Alexandre Macedonski
COMMENT ON DEVIENT RICHE
ET PUISSANT
Conte

II-ÈME APPARITION GRAPHIQUE.

Il y avait une fois deux frères. L'aîné, Ali, de son état vendeur d'eau, ne possédant qu'un âne, une charrette et un tonneau, à peine parvenait-il à joindre les deux bouts, à remplir le tonneau 10 fois par jour aux fameuses sources de Macmour ... Sa femme, une mégère édentée, l'invectivait, ses enfants, une marmaille, criaient misère...

I-ER CINÈMA.

Ali dans son taudis. La mégère lui montre tantôt le poing, tantôt ses ongles crochus qu'elle lui fourre presque dans les yeux. Sales et déguenillés, les enfants gesticulent, se mouchent, pleurent, se roulent par terre, et avec force gestes témoignent de leur faim. Ali, désolé, ne sait à qui s'en prendre; il s'arrache les cheveux, car son turban, pendant qu'il se démène, roule à terre; mais sa femme l'en recoiffe, et le pousse dehors par les épaules...

III-ÈME APPARITION GRAPHIQUE.

— Ouste donc, fils de Satan, lui a crié sa femme en le jetant dehors, et vide-moi la place plus vite que ça. L'eau de Macmour est plus fraîche que jamais; puises-en, et vends-en le plus que tu pourras...

II-ÈME CINÈMA.

Ali, tout penaud, trainant la jambe, suant à grosses gouttes, et l'âne, attelé à la charrette chargée du tonneau, dans un décor de rue turque. Soleil tombant d'aplomb, et ombres bleues.

IV-ÈME APPARITION GRAPHIQUE.

Par contre, Hassan, muni d'une belle barbe rouge...

III-ÈME CINÈMA.

Hassan, flânant les mains dans les poches de ses chalvars, s'en va sous de beaux ombrages qui longent, de haut, le Danube. On aperçoit les mouvements maritimes — bateaux à voiles, vapeurs, barques — d'un grand port. À gauche, dans le lointain, percent parmi les arbres des minarets effilés. Hassan bâille aux corneilles ...

V-ÈME GRAPHIQUE.

Par contre, Hassan était un franc vaurien dont la seule occupation était celle de s'asseoir à l'ombre ou de paresser sous les lauriers roses de toutes les terrasses de cafés...

IV-ÈME CINÉMA.

Terrasse d'un café turc sur une grande place. En bordure lauriers roses en fleurs. Hassan, couché sur un banc. Turcs accroupis autour, qui fument le chibouc qui savourent le café, qui mangent. Quelques-uns lui adressent la parole. Hassan se bourre de riz, et la bouche à moitié pleine, hoche la tête, se contente de sourire, et de se caresser la barbe, et de cligner d'un oeil ou d'un autre. Empoignant ensuite son chibouc, et tandis que les autres l'interpellent, il répète son jeu précédent. Au fond de la place un mosquée. Soleil impitoyable et rares passants.

VI-ÈME GRAPHIQUE.

Hassan est, comme on vient de la voir, très estimé des gros bonnets qui lui payent force mangeaille, cafés et chiboucs, justement pour le soin qu'il apporte à ne jamais contredire quoi que ce soit. Un clignement des yeux, une main passée sur sa barbe, un sourire, et c'est tout...

V-ÈME CINÉMA.

Le même que le *quatrième*, à la seule différence près que Hassan lance bouffée sur bouffée de fumée, tandis qu'on discute et qu'on l'interpelle de plus en plus vivement, et que ses clignements d'yeux et ses hochements de tête sont de plus en plus fréquents. La main qu'il passe sur sa barbe devient aussi de plus en plus infatigable. Il se penche de droite, de gauche, avec jeu de scène identique pour chacun de ceux qui lui parlent. Passe son frère, avec l'âne et l'araba, qui s'arrête, lui montre le poing et repart furieux. Mais Hassan, de simplement sourire et se caresser la barbe.

VII-ÈME GRAPHIQUE.

En Occident on en eut fait un président de la Chambre ou du Sénat, — voire un président de la République, — et il serait mort chargé d'honneurs... Là bas, on se contentait de lui donner simplement la pâtée... Mais...

VI-ÈME CINÉMA.

Le Bosphore. Constantinople et la Corne d'Or. Mouvements de paquebots, de caïques, de vaisseaux, de barques. Hassan au milieu de belles barbes noires et rouges, de cafetans verts, orangés, bleus, apparaît dans un caïque qui se détache d'un vapeur et aborde au rivage.

VIII-ÈME GRAPHIQUE.

Des négociants de sa ville natale devant se rendre à Constantinople l'amènent avec eux dans ce paradis du riz et des houris où il continua à fainéanter sur les terrasses des cafés. Seulement, un jour, le grand-vizir...

VII-ÈME CINÉMA.

Le grand-vizir caracolant sur un magnifique cheval au milieu d'une suite éblouissante d'or et de pierreries.

VIII-ÈME — IX-ÈME — X-ÈME CINÉMA.

Mêmes personnages, mais chevauchant d'une rue à l'autre. Caracoles le long de plusieurs. Finalement, arrivée du grand-vizir devant la terrasse du café où se tient Hassan entouré plus que jamais de barbes rouges et noires. Attitudes et gestes comme dans le *Cinéma V*.

IX-ÈME GRAPHIQUE.

Or voici: Le grand-vizir avait eu un fils, qui était mort, et auquel Hassan ressemblait trait pour trait. Il l'emmena donc dans son palais et fit bientôt de Hassan un pacha, puis un gouverneur général de sa province natale où son frère, Ali...

XI-ÈME CINÉMA.

Le même que la *Cinéma II*, mais Ali encore plus miséreux et plus las qu'avant.

X-ÈME GRAPHIQUE.

Or, comme on l'a dit, le grand-vizir fit de Hassan un gouverneur général de sa province natale où son frère, Ali...

XII-ÈME CINÉMA.

Le même que le *Cinéma I*, mais plus exagéré, quant au délabrement du taudis et à la mimique de la femme et des enfants.

XI-ÈME GRAPHIQUE.

... Et le nouveau pacha fit son entrée solennelle dans sa ville natale, qui était la résidence même de son gouvernement. Et ceux qui l'avaient connu...

XIII-ÈME CINÉMA.

Place publique et nombreux turcs gesticulent par groupes.

XII-ÈME GRAPHIQUE.

Et ceux qui l'avaient connu dirent de lui: „Allah en soit loué. Nous savions bien que c'était un grand homme! Quant à son frère, ce queux d'Ali, un propre à rien, — quoi?“ Néanmoins, le bruit en vint à Ali et il s'en fut au konak pour voir Hassan.

XIV-ÈME CINÉMA.

Salle du konak: gardes, officiers, courtisans. Ali gesticule en vain. On en rit et on ne le laisse pas approcher de la porte du cabinet du pacha. On se le repassé. On le bourre de coups. Bruit. Tout à coup le pacha apparaît. En reconnaissant Ali, il cligne des yeux et on le fait entrer.

XV-ÈME CINÉMA.

Somptueuse chambre turque. Le pacha — cafetan de brocart broché d'or, babouches rouges à pointes recourbées et historiées de pailletes, de clinquants, ceint sous cafetan d'un riche tissu indien où des yatagans aux poignées gemmées de pierres précieuses sont passés, turban en mousseline et constellé à son croisement de diamants, — se tient assis majestueux et solennel. Son frère, loqueteux, à ses côtés, lui parle. Lui y va, tantôt d'un sourire, tantôt d'un clignement d'yeux.

XIII-ÈME GRAPHIQUE.

Donc, contrairement à ce qu'Ali attendait de son frère, celui-ci le traita avec bonté, le fit asseoir à ses côtés. Néanmoins Ali qui n'en pouvait croire ses yeux et sa raison s'animait...

XVI-ÈME CINÉMA.

Même *Cinéma* que le *XV-ème*, à la seule différence qu'Ali, furibond, gesticule...

XIV-ÈME GRAPHIQUE.

— Quoi, lui, une pourriture, pacha! Ce n'était point, Dieu! possible; et c'est plutôt le malin qui avait pris les traits de son frère Hassan pour se moquer de lui.

XVII-ÈME CINÉMA.

Le même que le *XVI-ème*, mais le pacha multipliant simplement ses sourires et ses clignements d'yeux, et se passant de plus en plus la main sur la barbe... — Scène aussi vive que possible.

XV-ÈME GRAPHIQUE.

... Et Ali continuant de l'invectiver: — „Vas-y tant que tu y es! lui dit le pacha, ne te gêne pas ...“. Mais quand son frère lui demanda comment il était arrivé à la toute puissance et à la richesse, le pacha heurta ses mains grassouillettes l'une contre l'autre, et fit servir du café agrémenté de chiboucs ...

XVIII-ÈME CINÉMA.

Le même que le *XVII-ème*, en plus des esclaves qui apportent le café sur des plateaux dorés, tandis que d'autres présentent des chiboucs — longs tuyaux en bois de rose — ornés d'ambre et de turquoises —, bourrés de tabac blond, — et qu'ils allument. Les esclaves se retirent. Scène grave et silencieuse entre les deux frères qui dégustent le moka et se contentent d'envoyer de çà de là de magnifiques bouffées de fumée...

XVI-ÈME GRAPHIQUE.

— Mais enfin, dit Ali, en déposant son chibouc, m'expliqueras-tu...

— Comment je me trouve où tu me vois? Et se croisant les bras, non sans avoir lancé à travers la chambre bouffée de fumée sur bouffée de fumée, le pacha ajouta:

— C'est simplement ainsi, en me tenant assis, jambes et bras croisés ... et ... en lançant ma fumée à tous les vents...

XIX-ÈME CINÉMA.

Cinéma correspondant au *Graphique XVI*, et ébahissement d'Ali.

XVII-ÈME GRAPHIQUE.

— Ah! c'est comme ça? dit Ali.

— Oui, lui répondit le pacha, et lui mettant en main quelques pièces d'or, il congédia son frère.

XX-ÈME CINÉMA.

Cinéma correspondant au *XVI-ème Graphique*.

XVIII-ÈME GRAPHIQUE.

— Ah! c'est comme ça, se dit Ali en rentrant chez lui. Et il se munit en route d'un certain nombre de livres de tabac blond et de tuyaux en bois de rose.

— Ah, c'est comme ça...

XXI-ÈME CINÉMA.

Ali dans son taudis. Il déroule une natte en jonc au milieu de la pièce; range tout autour le tabac, s'assied les jambes croisées entre ses chiboucs, en allume un et en tire bouffée sur bouffée.

XIX-ÈME GRAPHIQUE.

Seulement, sa femme, qui était à commérer dans le voisinage, rentre. Oustel veut-elle lui crier. Mais Ali lui met quelques pièces d'or entre les mains.

XXII-ÈME CINÉMA.

Cinéma correspondant au XIX-ème Graphique sus-indiqué: La mégère le menaçant de ses poings, et prête à se jeter sur lui. Mais Ali lui remettant quelques pièces d'or...

XX-ÈME GRAPHIQUE.

— Tais-toi, femme, Hassan n'est point devenu pacha autrement, et ce n'est qu'en lançant de la fumée comme je le fais qu'on arrive en ce monde à la toute-puissance et à la richesse. Pour toi, voici de l'or, et plus vite que ça, file...

XXIII-ÈME CINÉMA.

Un autre réduit du taudis d'Ali. La mégère y déploie, entourée de commères, des étoffes à grands ramages qu'elle vient d'acheter, et qu'elle tire de cartons. Scène burlesque, en gestes et en minauderies. La mégère se drape tantôt d'une étoffe, tantôt d'une autre. Ses amies miment une grande admiration. Elle fait sortir aussi, de nombreux écrins, des colliers en menus coraux et en faux sequins, comme aussi des pendeloques d'oreilles, dont elle se pare devant un miroir ébréché.

XXI-ÈME GRAPHIQUE.

Pendant ce temps, Ali...

XXIV-ÈME CINÉMA.

Ali, les jambes croisées sur sa natte et entouré de son tabac, tire bouffée de fumée sur bouffée tantôt d'un chibouc, tantôt d'un autre, qu'il prend à tour de rôle.

XXII-ÈME GRAPHIQUE.

Pendant ce temps, Ali... — Oui, mais quand ma mégère eut tout dépensé en pendants d'oreilles et autres frasques, se fut une autre paire de manches...

XXV-ÈME CINÉMA.

Ali, impassible, fumant, et sa femme lui montrant ses ongles crochus et ses dents jaunes. Scène où elle paraît prête à se jeter sur lui...

XXIII-ÈME GRAPHIQUE.

— Oustel lui criait-elle en vain, grimaçante de colère. Lève-toi! Les enfants meurent de faim.

XXVI-ÈME CINÉMA.

Le même que le *XXV-ème*, mais encore plus corsé et burlesque. Ali, toutefois, impassible.

XXIV-ÈME GRAPHIQUE.

— Tais-toi, femme, et fiche-moi le camp. Ce n'est qu'en lançant la fumée comme je le fais et qu'en se tenant les jambes croisées, et au repos, qu'on arrive à quelque chose en ce monde.

Mais la mégère...

XXVII-ÈME CINÉMA.

Rue devant le taudis d'Ali. La mégère au milieu des voisins et voisines qu'elle a ameutés. Gesticulations et larmes. Cris.

XXV-ÈME GRAPHIQUE.

— Fou, crie-t-elle, au milieu des voisins et voisines qu'elle a ameutés. Littéralement fou! Voyez! Entrez... Entrez, vous-mêmes...

XXVIII-ÈME CINÉMA.

La pièce dans laquelle se tient Ali qui continue de fumer impassible assis sur sa natte. La chambre est pleine de commères et de turcs de toutes les couleurs qui l'exhortent en vain.

XXVI-ÈME GRAPHIQUE.

— Ouste! filez tous, se contente de leur dire Ali. Ce n'est qu'en se tenant au repos et qu'en fumant comme je le fais que richesse et toute puissance viennent. Or, fichez-moi la paix ou je tape.

Mais les enfants...

XXIX-ÈME CINÉMA.

La mégère au milieu de ses enfants qui pleurent, la tiraillent de tous côtés et miment la faim.

XXVII-ÈME GRAPHIQUE.

Mais les enfants se trouvant au comble de la misère, la femme d'Ali dut vendre l'âne, le tonneau et l'araba.

XXX-ÈME CINÉMA.

L'âne, le tonneau et l'araba emmenés hors de la cour d'Ali par trois turcs imberbes qui les payent à la femme d'Ali.

XXVIII-ÈME GRAPHIQUE.

Elle les vendit donc, et ce furent trois ijeunes compagnons maçons qui les achetèrent, et qui s'en furent avec leur acquisition. Et la misérable nichée en eut pour quelques jours...

XXXI-ÈME CINÉMA.

Les enfants d'Ali, chacun un os à la main ou sous la dent, et se bourrant aussi de riz, qu'ils sortent à poignée d'une marmite autour de laquelle ils se battent...

XXIX-ÈME GRAPHIQUE.

Or, pendant ce temps, les nouveaux maîtres de L'Aliboron d'Ali décidèrent de faire servir bourriquet et araba à charrier du sable, et s'en furent avec hors de la ville où ils en trouvèrent à suffisance dans un trou qu'ils creusèrent.

XXXII-ÈME CINÉMA.

Abords d'une forêt. L'âne attelé à l'araba dans laquelle les trois jeunes gens jettent du sable d'un trou où ils descendent tour à tour et souvent tous les trois.

XXX-ÈME GRAPHIQUE.

Mais voici que pendant qu'ils se trouvent au fond du trou le diable y montra ses cornes sous l'aspect d'un trésor merveilleux. Jattes pleines d'or monnayé, bijoux, tout le trésor d'Ali-Baba...

XXXIII-ÈME CINÉMA.

De même que le *XXXII-ème*, mais cette fois les trois jeunes gens emplissent l'araba non de sable mais de pièces d'or et de bijoux merveilleux qu'ils y déversent de jattes et de couffes.

XXXI-ÈME GRAPHIQUE.

Tout le trésor d'Ali-Baba remplit peu à peu l'araba. Seulement, comme ils allaient quitter la place ils virent briller encore quelque chose au fond du trou et tous trois s'y précipitèrent.

XXXIV-ÈME CINÉMA.

Les trois jeunes gens se précipitant à qui mieux mieux au fond du trou dont les parois de sable s'effondrent sur eux.

XXXII-ÈME GRAPHIQUE.

... S'y précipitèrent, oui. Mais les parois du trou venant à s'effondrer sur eux, ils y restèrent tous les trois et y moururent.

Or, l'âne, la nuit venant, se mit à braire.

XXXV-ÈME CINÉMA.

Les mêmes abords de la forêt, l'âne et l'araba, mais dans le crépuscule, puis dans l'obscurité de plus en plus dense. Mouvements d'impatience de l'âne et mimique de braiments.

XXXIII-ÈME GRAPHIQUE.

L'âne se mit à braire et finalement il reprit tout seul le chemin de la ville.

XXXVI-ÈME CINÉMA.

L'âne rentrant dans la nuit en ville, avec l'araba au trésor.

XXXVII-ÈME CINÉMA.

Son passage à travers plusieurs rues.

XXXIV-ÈME GRAPHIQUE.

L'âne rentra en ville, mais ce fut devant la demeure de son ancien maître Ali que ses pas le conduisirent et qu'il s'arrêta. Or, la mégère qui ne dormait que d'un oeil entendit les braiments que derechef il poussa et ...

XXXVIII-ÈME CINÉMA.

Ali, sur sa natte, fumant impassible. Sa femme ouvre la porte et pénètre dans la chambre en coup de vent.

XXXV-ÈME GRAPHIQUE.

— Lève-toi, lui cria-t-elle. Notre âne est revenu avec l'araba et j'ai couru dehors pour m'en assurer. C'est bien lui, et de plus l'araba est toute chargée d'or et de bijoux. Donc, vite viens m'aider.

XXXIX-ÈME CINÉMA.

Le même qu'au *XXXVIII-ème*, seulement la femme d'Ali y mime le *XXXV-ème Graphique*.

XXXVI-ÈME GRAPHIQUE.

— Vas-y, si tu le veux, femme. Quant à moi, ne bougerai-moi, car ce n'est qu'en se tenant tranquille et qu'en poussant de ci de là la fumée de son tabac qu'on acquiert ici-bas, richesse et toute puissance.

XL-ÈME CINÉMA.

Le même qu'au *XXXIX-ème*; mais va-et-vient de la femme d'Ali qui entre et sort à tout instant apportant le trésor de l'araba et le rangeant autour de la natte d'Ali. Puis, quand elle y déposa le dernier morceau d'or et de bijoux, elle leva les bras au ciel.

XXXVII-ÈME GRAPHIQUE.

— Qu'Allah en soit loué! cria-t-elle avec explosion.

Mais Ali, se levant enfin, empoigna à deux mains son chibouc, le lui brisa sur le dos, et...

XLI-ÈME CINÉMA.

Cinéma représentant le *XXXII-ème Graphique*.

XXXVIII-ÈME GRAPHIQUE.

— ... Et que le mauvais esprit t'emporte-toi. Car te l'ai-je pas dit, femme, ce n'est qu'ainsi que viennent toute puissance et richesse, or ouste! maintenant ...

XLII-ÈME CINÉMA.

Ali empoignant la mégère pour la jeter dehors; courte lutte comique ...

XXXIX-ÈME GRAPHIQUE.

— Or, oui, ouste! Et à ton tour maintenant de vider la place...

XLIII-ÈME CINÉMA.

Ali refermant la porte sur la mégère qu'il a finit par jeter dehors, reprend gravement un chibouc, et s'avance vers la scène en tirant vivement bouffée de fumée sur bouffée et en la soufflant au plafond.

O traducere a acestui scenariu a dat Romulus Vulpescu: *Alexandru Macedonski — Acum 50 de ani: primul scenariu cinematografic?*¹, *Gazeta literară*, XIII, 34, 4 august 1966, p. 3.

Textul ms. fr. 209 este adnotat, și el, printr-o serie de note:

„1. — *Seitan* — Satan.

2. — *kef* — plaisir extatique; jouissance.

3. — *tumbetschi* — tabac qui voisine de près, par ses effets, à la morphine.

4. — *konak* — palais du gouverneur-général.

5. — *baclavas* — gâteaux au miel“.

(p. 384) L'ICÔNE DE SAINT-NICOLAS

Publicată în *Opere*, III, ed. Tudor Vianu, p. 192—199, „Din ms. definitiv“ (p. 226).

Textul definitiv în ms. fr. 209, f. 90r.—117r.

Reprodusă din ms. fr. 209.

¹ Din filmografia filmului românesc stabilită de Ion Cantacuzino (*Momente din trecutul filmului românesc*, Buc., Meridiane, 1965, p. 43—45), care nu înregistrează proiectul lui Macedonski, rezultă că pînă în 1914 se realizaseră nu mai puțin de 11 filme, deci și scenarii, datorate unor scriitori ca: Victor Eftimiu, Corneliu Moldoveanu, Haralamb Lecca, Emil Gârleanu. Această împrejurare nu micșorează cu nimic semnificația de pionierat a proiectului macedonskian.

(p. 392)

DU PROFIT POUR TROIS

Publicată în *Opere*, III, ed. Tudor Vianu, p. 200—204, „Din ms. definitiv“ (p. 226).

Textul primei redactări, în ms. 11. 270, f. 52 r.—76 r., B.C.S., datat: „1911, Paris“.

Textul redactării ulterioare în ms. fr. 209, f. 155 r.—180 r., datat: „1911, Paris.“

Reprodusă din ms. fr. 209.

În ms. fr. 209, următoarele note explicative:

„1. — *douchinkas* — demoiselles.

2. — *Troitz*a — trinité“.

(p. 398)

EN TERRE TRAJANE

Publicată de noi, însoțită de o notă, *Macedonski inedit*, în *Ramuri* IV, 5, 15 mai 1967, p. 13. Versiunea românească de C. D. Papastate.

Textul autograf în ms. 9.805 al Muzeului literaturii române (incomplet).

Reprodusă din ms. 9.805.

IN E D I T E

(p. 403) CE QU'ON RELEVÉ PARFOIS DANS LE CARNET D'UN DÉSERTEUR

Textul autograf în ms. fr. 209, f. 205 r. — 211 r. (incomplet).
Reprodusă din ms. fr. 209.

Versiunea românească este mult anterioară: *Din carnetul unui dezertor* (*Literatorul*, VIII, 2, decembrie 1886, p. 109—112, și republicări). În volumul de față, p. 56 și nota, p. 520.

Finalul acestui text, păstrat și în ms. 11.270, f. 96 r., B.C.S., este următorul:

— „Plus rien dans le carnet, à part quelques pages des trois quarts déchirées et rendues indéchiffrables par le temps“.

(p. 408)

SI LES MORTS ...

Se păstrează în două transcrieri, în ms. 11.270, B.C.S.

1. — Textul integral, f. 29 r. — 35 r.

2. — Textul neterminat, f. 36 r. — 39 r.

Reprodusă din ms. 11.270, f. 29 r. — 35 r.

În transcrierea ulterioară (f. 36 r. — 39 r.) începutul textului prezintă importante modificări. Îl reproducem integral:

SI LES MORTS

Ah! Si les morts d'il y a cent ans pouvaient seulement quitter un peu leurs tombes et revenir un peu parmi nous, en croieraient-ils leurs yeux, se trouveraient-ils déplacés et seraient-ils effarés à

tomber ainsi, de but en blanc, au milieu des actuelles manifestations de la vie humaine, du génie de ces diabesses de bêtes à deux pattes dont ils furent aussi dans un temps qui ... etc.?

Et, d'abord, les villes qu'ils habitèrent, à être revues par eux telles qu'elles sont devenues, seraient un spectacle qui les confondraient joliment.

Angoissés et ahuris, ce qu'ils se demanderaient s'ils se trouvent réellement dans Londres ou dans Paris, dans leur Vienne et dans leur Berlin surtout.

Les lieux qui leur étaient tant familiers où donc ont-ils passés? Escamottés? Quoi? Et ce seraient vraiment ces grands *boulevards* et ces larges *avenues* qui occuperaient l'emplacement même des sombres et étroits quartiers où ils naquirent et dont, en partant, ils emportèrent avec une si grande précision la physionomie exacte? Mais, était-ce Dieu possible? Evaporée la mercerie d'en face, fichu le drapier du coin? Et ce magnifique, ce grand, cet immense café — en réalité un trou mesquin et mal éclairé, — où on lisait le *Constitutionnel*, le *Globe*, tant d'autres journaux fameux, quoi? lui aussi passé en fumée, avec sa vaste salle dans laquelle on ne pénétrait que recueilli et presque respectueux — comme dans un temple? Ah! mais non. On ne leur en conteraient point. Et ces bonnes pâtes de consommateurs, gibus gris ou noirs qui s'allumaient pour un rien, qui criaient et tempêtaient mais rangainnaient tout aussi facilement leurs colères, chevauchant pourtant avec force grands gestes leurs *dadas* eux aussi en allés, flambés, embalés à jamais.

Mais la liberté, qu'était-elle devenue, elle au moins, parmi tout cet *ordre* de ville de plus en plus rigides et despotiques dans leur alignements, dans leur magnificence? Et qu'était devenue l'égalité devant tous ces airs superbes qu'affiche la moderne *plutocratie* démocratique, dans Paris aussi bien qu'à New-York et ailleurs.

Oh! ce qu'ils verraient, ce qu'ils liraient et ce qu'ils en entendraient ces morts, en fait de principes et autres, voilà bien ce qui les stupéfieraient, s'ils ne les feraient vite rentrer sous terre.

Ils ne marcheraient, d'ailleurs, que de surprise en surprise. Quoi? On ne lisait plus, par exemple, du *Béranger* et des inconnus, tels *Lamartine*, *Chateaubriand* et *Hugo* avaient succédé à *Lebrun*, l'auteur du *Le Vengeur* et de *l'Oie à Mr. de Buffon*? Et qu'étaient encore tous

ces livres, des masses, et signés tous, de noms inconnus, tel un *Byron* en Angleterre et des *Dickens* et mille autres, au même pays; des *miss* et des *mistress*, des *ladys* aussi parfois. Mais en Allemagne? Mais en Italie? Et de nouveau, en France: ce tas de Balzacs, de Mussets et ces innombrables Eugène Sue ou ces non moins innombrables Dumas.

POEME ÎN PROZĂ

(p. 415)

CEI DOI INGERI

Publicată cu titlul *Ischiana*, în subtitlu „Legendă“, în *Oltul*, II, 25, 28 martie 1874, p. 2—3, datată: „Neapoli, 1873 — iulie“. Republicată cu titlul *Cei doi ingeri*, în *Literatorul*, IV, 11—12, noiembrie-decembrie 1883, p. 690—691, datată: „Ischia, 1873“; cu același titlu, în *Lumina literară*, I, 32, 15 mai 1894, p. 1, nedată.

Reprodusă din *Lumina literară*.

Intrucât prima versiune din *Oltul* diferă în mod fundamental de prelucrarea ulterioară, o reproducem în întregime:

ISCHIANA
(Legendă)

Unde te duci, copilă, la o oră așa de tirzie; miezul nopții a sunat de mult! șoptea unei frumoase verguri angelul cel bun.

— Du-te, du-te, îi zicea însă angelul cel rău; grăbește-te, el te așteaptă de-aseară sub leasa înflorită a leandrilor de la Ischia.

Copila se oprea un moment, indecisă, la aceste două voci înteroare, care una îi șoptea într-un fel, alta în altul.

Tinăra copilă stătu mult timp în loc, cu inoiala scrisă în față. Angelul cel bun îi striga: oprește! Angelul cel rău: grăbește, el te așteaptă, sub leasa înflorită a leandrilor de la Ischia!

Angelul cel bun îi arăta pericolul de a se duce la locul întâlnirii, ce-și dedese cu junele străin, pentru care inima ei se aprinsese.

Angelul cel rău însă, îl reprezintă așteptînd-o cu cel mai mare neastîmpăr, și văzînd că copila tot mai sta la inoială, pentru ca să triumfe, făcu să treacă și să retracă dinaintea ochilor junei copile imaginea iubită: ochii lui cei albaștri ca cerul; auriile bucle

ale părului său; albeața transparentă a figurei sale; fruntea lui cea înaltă și, în fine, coralinele lui buze, sprincenele-i cele arcate, talia-i cea subțire și mlădioasă și fermecătorul și dulcele suris al lui.

La acele răpitoare imagini, copila-și reluă repede drumul ce apucase, și nu mai ascultă de loc vocea care-i striga oprește!...

O lună după aceea o navă cu toate vecele întinse se depărta repede din portul Ischiei!

O copilă cu fața scâldată în lacrimi plîngea în tăcere, pe o stîncă din marginea mării.

Copila care plîngea era copila care nu ascultase vocea angelului cel bun.

Nava care se depărta purta în sinu-i pe frumosul străin.

Copila se precipită în mare.

Păstorii spun că de atuncea, pe poteca ce urmasse tinăra vergină în noaptea cînd nesocoti vocea angelului cel bun, se aude întotdeauna tirziu după miezul nopții șoapte misterioase.

„Unde te duci“, murmură zefirul prin frunzele arborilor.

„Grăbește, el te așteaptă“, murmură în depărtare valurile mării ce a înghițit pe frumoasa copilă.

Acestea mi le nară un țăran din insula Ischia și ca să concludă adăogă:

„D-atunci a trecut mult timp, dar dacă vreodată vei avea vreo întîlnire amoroasă, ia seama să nu alegi locul întîlnirii sub înflorita leasă a leandrilor unde junele străin o aștepta căci numai o potecă duce la ea“.

— Și ce e cu aceasta, exclamai surprins.

— Este, că ai aștepta în zadar să-ți vie frumoasa, îmi răspunse el cu naivitate, căci pe acea potecă zefirul șoptește în toate nopțile „unde te duci?“ și ischianele care cunosc semnificația acestor cuvinte s-ar reîntoarce îndărăt spăimîntate.

(p. 417)

SORA DE CARITATE

Publicată cu supratitlul „Pastel“, în *Literatorul*, I, 16, 11 mai 1880, p. 243, iscălită: „Luciliu“.

Reprodusă din *Literatorul*.

(p. 418)

POEMA POEMELOR

Publicată în *Literatorul*, I, 21, 29 iunie 1880, p. 321.

Reprodusă din *Literatorul*.

Specimen tipic macedonskian de „poezie a poeziei“, textul exprimă idei specific romantice, reluate mereu, în diferite variante. În concepția poetului, *poema* constituie sinteza poeziei ca expresie a întregii existențe, cu toate atributele și contradicțiile sale. O definiție teoretică din aceeași perioadă merge în același sens (*Despre poemă, Curs de analiză critică*, III, în *Literatorul*, II, 1, 15 ianuarie 1881):

„O poemă trebuie să fie ceea ce a încercat Musset și Shakespeare; într-o poemă nu trebuie să se agite numai o singură pasiune, ci trebuie să se puie în mișcare toate pasiunile și toate sentimentele inimei“.

Încadrarea acestei concepții în poetica lui Macedonski, în *Opera lui Alexandru Macedonski*, p. 642—644.

(p. 419) PE ȚĂRMUL MĂRII

Publicată cu subtitlul „Idilă“, în *Literatorul*, I, 21, 29 iunie 1880, p. 322—323.

Reprodusă din *Literatorul*.

La *milă*, o notă: „Măsură itinerară englezească“.

Nota „idilică“ va apare și ulterior în opera lui Macedonski, prin traduceri din Teocrit (ediția de față, vol. III, p. 213—218, nota, p. 302—303), în *Calvaire de feu — Thalassa*, și în genere, în toate nostalgiile clasicizante ale poetului (*Opera lui Alexandru Macedonski*, p. 113—114, 193—196), predispuse spre inocență, naturism și regresivitate.

(p. 421) INTRISTARE

Publicată în *Literatorul*, II, 10 octombrie 1881, p. 137. } Republicată în *Lumina literară*, I, 27, 8 mai 1894, p. 2.

Reprodusă din *Lumina literară*.

(p. 422) LA ...

Publicată în *Literatorul*, II, 12, decembrie 1881, p. 328. Republicată în *Binele public*, V, 154, 12 iunie 1883.

Reprodusă din *Binele public*.

(p. 423) CĂTRE POEZIE

Publicată în *Literatorul*, II, 12, decembrie 1881, p. 328. Republicată în *Binele public*, V, 154, 12 iunie 1883.

Reprodusă din *Binele public*.

Tema „poeziei poeziei“ revine, de astă dată sub forma palinodiei, a dramei pierderii inspirației, moment eminent tragic pentru conștiința poetului. Ideea reapare adesea: *Oh! Suflet orb, Oh! Toate moarte* etc.

(p. 424) INIMA MOARTĂ

Publicată în *Literatorul*, II, 12, decembrie 1881, p. 348. Republicată în *Lumina literară*, I, 32, 15 mai 1894, p. 3.

Reprodusă din *Lumina literară*.

Aceeași idee, mult concentrată, în poezia ulterioară, *Oh! Toate moarte* (în ediția de față, vol. III, p. 119, 269).

(p. 426) JALE

Publicată în *Literatorul*, III, 7, iulie 1882, p. 429. Republicată în *Binele public*, V, 154, 12 iunie 1883.

Reprodusă din *Binele public*.

(p. 427) DREAPTA ȘI STINGA LUI DUMNEZEU

Publicată cu supratitlul „Cintecile prozei“ în *Literatorul*, V, 5, 1884, p. 249, numerotată „XX“.

Reprodusă din *Literatorul*.

(p. 428) CİNTECUL PROZEI

Publicată în *Lumina*, I, 47, 2 iunie 1894, p. 1.

Reprodusă din *Lumina*.

TRADUCERI

(p. 433) CEL DIN URMĂ DINTRE ABENCERAGI

Publicată în *Vestea*, I, 88, 2 iulie 1877, p. 2—3; 89, 3 iulie 1877, p. 2—3; 96, 10 iulie 1877, p. 2—3; 102, 16 iulie 1877, p. 2—3 (la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, colecția incompletă).
Reprodusă din *Vestea*.

Traducerea nuvelei lui Chateaubriand, *Les Aventures du dernier Abencerage* (1826), din care Macedonski va desprinde cunoscuta romanță a cavalerului francez Thomas de Lautrec, prizonierul lui Carol Quintul:

*Combien j'ai douce souvenance
Du joli lieu de ma naissance,*

tradusă sub titlul *Amintiri* („Imitație după Chateaubriand“), în *Literatorul*, V, 5, mai 1883, p. 261—266, în ediția de față, vol. III, p. 153—154 și nota respectivă, p. 280—281.

Încadrarea acestor traduceri, semnificative pentru orientările romantice de tinerețe ale lui Macedonski, în *Opera lui Alexandru Macedonski*, p. 71.

(p. 441) METZINGERSTEIN

Publicată în *Revista independentă*, IX, noiembrie 1887, p. 50—54, însoțită de nota: „Această poveste este jumătate imitată, jumătate tradusă din Edgar Poe“.

Reprodusă din *Revista independentă*.

Este prelucrarea „povestei“ cu același nume din *Tales of the grotesque and arabesque* de Edgar Poe (1832), desigur prin intermediar

francez, probabil al lui Charles Baudelaire: *Metzengerstein* (1854), inclusă în volumul *Histoires extraordinaires* (1856), numeroase reeditări, cf. Edgar Allan Poe, *Histoires*, traduction de Ch. Baudelaire, Bibliothèque de la Pléiade, 1932, p. 259—268.

Se numără printre primele traduceri românești din Edgar Poe (Eminescu: *Morella*, în *Curierul de Iași*, 8 octombrie 1876, apoi I.L. Caragiale, în 1878; *O intimplare la Ierusalim, Sistema doctorului Catran și a profesorului Pană*, *Opere*, IV, ed. Șerban Cioculescu, București, 1938, p. 256—278, 448).

Despre opiniile lui Macedonski despre Edgar Poe, exprimate într-un scurt articol din *Lumina*, I, 14, 22 aprilie 1894, cf. *Opera lui Alexandru Macedonski*, p. 89.

(p. 446) CHINUL PRIN SPERANȚĂ

Publicată în *Românul*, XXXIV, 27 (15) ianuarie 1890. Republicată în *Literatorul*, 7, 15 decembrie 1892, p. 11—12, cu supratitlul „De pe culmea vieții“; *Lumina*, I, 6, 10 aprilie 1894, p. 2.

Reprodusă din *Lumina*.

Este rezumatul nuvelei *La Torture par l'espérance* de Villiers de l'Isle-Adam, publicată în *Nouveaux contes cruels (Oeuvres complètes)*, III, Paris, *Mercure de France*, 1922, p. 237—247, reprodusă și în presa noastră: *L'Indépendance roumaine*, 22 oct./3 nov. 1890.

O traducere a aceleiași nuvele, semnată: „Ey“, *Chinul speranței*, a apărut în *Versuri și proză*, I, 7, 15 decembrie 1911, p. 112—116.

(p. 449) VIAȚA DE AZI PE MÂINE

I

ÎNTOCMIREA CENACLULUI

Publicată în *Literatorul*, VIII, 4, 15 septembrie 1892, p. 12—14, cu subtitlul „Roman de Henri Murger“, iar în notă: „Acest roman este celebru sub titlul: *La vie de Bohème*“, cu mențiunea: „traducere liberă de Luciliu“. Incompletă („va urma“).

Reprodusă din *Literatorul*.

Este, într-adevăr, traducerea liberă a începutului cap. I, *Comment fut institué le cénacle de la Bohème*, din romanul *Scènes de la vie de Bohème* de Henri Murger (1850).

TABLA ILUSTRĂȚILOR

<i>Cartea de aur</i> , Buc., 1902, coperta (exemplarul lui Adrian Marino)	94—95
<i>Cartea de aur</i> , Buc., 1902, foaia de titlu (exemplarul lui Adrian Marino)	94—95
<i>Pe drum de poștă</i> , vol. <i>Cartea de aur</i> , 1902, p. 55..	94—95
<i>Cartea de aur</i> , foaia de titlu a ms. definitiv 3.216, f. 1 r. (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)	94—95
<i>Căii negri</i> , ms. 3.408, f. 37 r. (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)	190—191
<i>Palatul fermecat</i> , <i>Literatorul</i> , II, 2, 15 februarie 1881, p. 576 (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)	190—191
<i>Dramă banală</i> , Buc., 1886, foaia de titlu (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România).....	190—191
<i>Traian Demetrescu</i> , frontispiciu (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)	190—191
<i>Pitarul</i> , <i>Ilustrația neamului nostru</i> , V, 8, februarie 1920, p. 2 (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)	286—287
<i>Cămătarul</i> , ms. 3. 216, f. 71 v. (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)	286—287
<i>Iuntrașul</i> , <i>Literatorul</i> , II, 4, 15 aprilie 1881, p. 701 (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)	286—287

<i>Ms. fr. 209, foaia de titlu, f.1r. (Bibl.Acad. Republicii Socialiste România)</i>	286-287
<i>Le Beau Danube Bleu, frontispiciu (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)</i>	382-383
<i>La ville-la joie-et-les roses, ms. fr. 209, f. 4 r. (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)</i> ..	382-383
<i>Comment on devient riche et puissant, ms. fr. 209, f. 89 r. (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)</i>	382-383
Portretul poetului la maturitate (Institutul de istorie și teorie literară „George Călinescu“) ..	332-383

CUPRINS

<i>Notă</i>	5
-------------------	---

NUVELE, SCHIȚE ȘI POVESTIRI

ANTUME

CARTEA DE AUR

Zi de august	13 (473)
Soare și griu	25 (484)
Pe drum de poștă	27 (487)
√ Moară pe Dunăre	42 (500)
√ Pomul de Crăciun	45 (505)
Trecerea Oltețului	50 (514)
√ Căii negri	52 (517)
Din carnetul unui dezertor	56 (520)
Între cotețe	62 (521)
O noapte în Sulina	80 (526)
Pădurea Ulmilor	83 (530)
Masca	86 (532)
Nicu Dereanu	89 (534)
Cometa lui Odorescu	105 (548)
Palatul fermecat	110 (549)
Dramă banală	113 (558)
√ Bariera Șimnicului	124 (562)
Scrisoarea de la Dumnezeu	128 (567)
Casa cu no. 10	131 (568)
Nuvelă în scrisori	135 (573)

Năluci din vechime

Pitarul	141 (577)
Baba-Cloanța	143 (580)
Cănărița	145 (585)
Căpitanul de poștă	148 (589)
Ceaușul	151 (593)
Surugiul	153 (597)
Verigă-Țiganul	155 (601)
Isprăvnicelul	162 (606)
Cămătarul	165 (606)

DIN PERIODICE

Cinele din Văcărești (Nuvelă originală)	171 (613)
Cîrjaliul (Nuvelă originală)	189 (613)
Așa să fac banii (Nuvelă orientală)	206 (614)
Lina de aur (Poveste sirbească)	212 (614)
Pomul Mărgăritei	225 (616)
Luntrașul (Nuvelă originală)	228 (617)
Costică (Nuvelă originală)	231 (617)
Cartea de poezii	235 (617)
Cavalerii trotuarului (I Fiul vornicului; II Mihnea-Adrian; III La douăzeci de ani; IV Cazul lui Manole Cleșanu; V O idilă)	238 (618)
La vizită (I, II)	253 (618)
Sfinx	259 (618)
Pe Dealul-Spirei	263 (620)
Paște	267 (620)
Contele de cinci centime	269 (621)
O judecată	272 (621)
Cel de pe urmă Obrenovici	274 (621)
Maestrul din oglindă	280 (621)
Ouă de Paști	283 (624)
Bucureștii lalelelor și ai trandafirilor. Oraș al bucuriei	289 (624)
Oceania — Pacific — Dreadnought	295 (629)
Ziua unei fete vrednice de lumea nouă	303 (629)
Ziua unui funcționar mijlociu	306 (629)

POSTUME

Visele hașişului	311 (630)
------------------------	-----------

INEDITE

Govie	317 (631)
-------------	-----------

POVESTIRI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

ANTUME

Marguerite	325 (634)
L'Usurier	326 (634)
La lettre du bon Dieu	329 (635)
Les deux Mecques	332 (636)
Fariboles et gentillesses d'antan et de tous temps (I, II, III)	338 (636)
Oeuf de Pâques	348 (636)
Le palais Cantacuzène	354 (637)
Le dernier des Obrenovicz au Quartier Latin....	356 (638)
La ville — la joie — et — les roses	362 (638)

POSTUME

Comment on devient riche et puissant	373 (640)
L'Icone de Saint-Nicolas	384 (651)
Du profit pour trois	392 (652)
En terre Trajane	398 (652)

INEDITE

Ce qu'on relève parfois dans le carnet d'un déserteur	403 (653)
Si les morts... ..	408 (653)

ADDENDA

POEME ÎN PROZĂ

Cei doi Ingeri	415 (656)
Sora de caritate	417 (657)
Poema poemelor	418 (657)
Pe țărmul mării (Idilă)	419 (658)
Întristare	421 (658)
La... ..	422 (658)
Către poezie	423 (658)
Inima moartă	424 (659)
Jale	426 (659)
Dreapta și stînga lui Dumnezeu.....	428 (659)
Cîntecul prozei	428 (659)

TRADUCERI

Cel din urmă dintre Abenceragi	433 (660)
Metzengerstein	441 (660)
Chinul prin speranță	446 (661)
Viața de azi pe mâine	449 (661)
<i>Note și variante</i>	453
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	668

